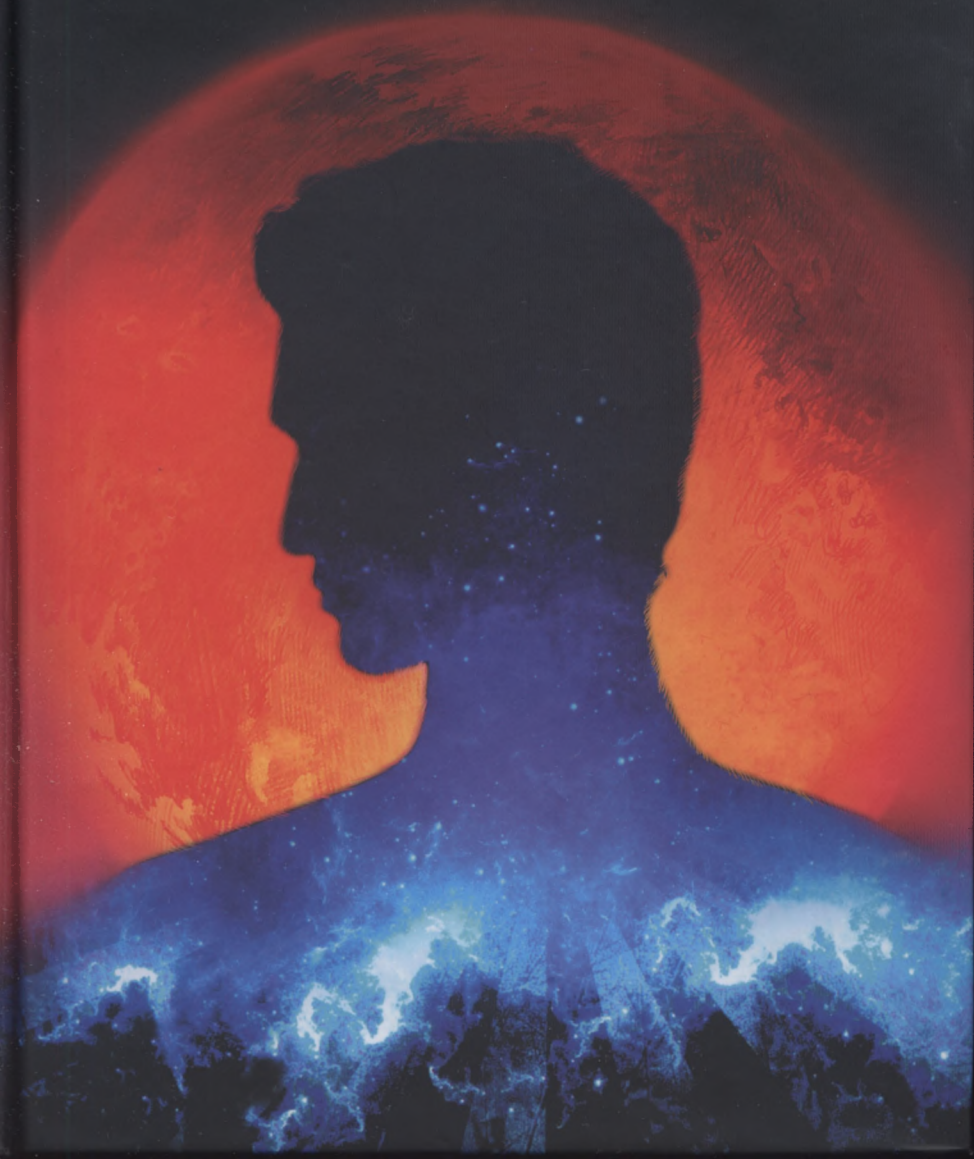

Роберт Гайнлайн

ЧУЖИНЕЦЬ
НА ЧУЖІЙ ЗЕМЛІ

Нескорочене видання
Передмова Вірджинії Гайнлайн

Robert Heinlein

Stranger in a Strange Land

a novel

Роберт Гайнлайн

Чужинець на чужій землі

роман

УДК 821.111(73)

ББК 84(7Спо)

Г14

Жодну з частин цього видання
не можна копіювати або відтворювати в будь-якій формі
без письмового дозволу видавництва

Перекладено за виданням:
Heinlein R. A. *Stranger in a Strange Land : A Novel* /
Robert A. Heinlein. — London :
Hodder & Stoughton, 2007. — 655 p.

Переклад з англійської *Ганни Литвиненко*

На обкладинці використано ілюстрацію *The Sentinel*

Гайнлайн Р.

Г14 Чужинець на чужій землі : роман / Роберт Гайнлайн ; пер.
з англ. Г. Литвиненко. — Харків : Книжковий Клуб «Клуб
Сімейного Дозвілля», 2016. — 720 с.

ISBN 978-617-12-0090-6 (укр.)

ISBN 978-5-699-70900-7 (рос.)

Історія «космічного Мауглі», вихованого в культурі, настільки далекій від
земної, що наша філософія, мораль і релігія здаються абсурдними. Як зустрі-
не Земля нового месію, який повернеться з Марса найбагатшою людиною,
ще й наділеною здібностями до телекінезу? Закрита лікарня, добровільне
ув'язнення в маєтку філософа, патрульованому військовими, мандрівний
цирк... Два світи зустрінуться, щоб неодноразово викликати сміх у читача.
Проте Майк знає: сміх у землян — це ознака болю...

УДК 821.111(73)

ББК 84(7Спо)

ISBN 978-617-12-1519-1 (укр.)

ISBN 978-0-340-93834-8 (англ.)

- © Robert A. Heinlein, 1961
Renewed 1989 by Virginia Heinlein
- © Virginia Heinlein, 1991
- © Hemiro Ltd, видання українською
мовою, 2016
- © Книжковий Клуб «Клуб Сімейно-
го Дозвілля», переклад та художнє
оформлення, 2016

Роберт Енсон Гайнлайн (1907—1988) — один із найвидатніших та найбільш шанованих авторів наукової фантастики ХХ століття. Він був і залишається єдиним письменником, який отримав чотири премії Г'юго.

Ця книга є оригінальною, найбільш повною і позбавленою скорочень версією класичного твору наукової фантастики з передмовою дружини письменника, Вірджинії Гайнлайн.

**Кохання — це той стан, коли щастя іншої людини
є невід'ємною частиною твого власного.**

Роберту Корногу, Фредеріку Брауну, Філіпу Хосе Фармераг

**Усі люди, боги й планети в цій історії вигадані.
Будь-які збіги імен — випадкові.**

Р. Е. Г.

Передмова

Якщо вам здається, що ця книга товстіша і містить більше слів, ніж перше друковане видання «Чужинця на чужій землі», то ваші спостереження правильні. Це оригінальне видання, саме таке, яким Роберт Гайнлайн від самого початку його задумав і виклав на папері.

Попереднє видання вміщувало трохи більше від 160 000 слів — тоді як у цьому їх близько 220 000. Зазвичай у рукописах Роберта на одному аркуші було від 250 до 300 слів, залежно від кількості діалогів на сторінці.

Отже, якщо взяти за середнє число 275 слів у рукописі, написаному на 800 сторінках, то у підсумку отримуємо 200 000 слів чи, можливо, трішки більше.

Ця книжка відрізняється від тієї, яку продавали широкому загалу та публіці, що читала наукову фантастику в момент виходу книги, 1961 року, — тому що редактори вимагали від письменника скоротити та викинути кілька сцен, які в той час могли бути неприйнятними для смаків суспільства.

У виданні «Приголомшлива наукова фантастика» у листопаді 1948 року був оприлюднений лист редактору, де читачі пропонували заголовки для наступного річного випуску. Серед них було й оповідання Роберта Е. Гайнлайна «Бездоня».

Під час тривалої розмови редактор Джон В. Кемпбел, Джей Ер та Роберт вирішили, що у них іще достатньо часу, щоб написати усі історії, яким прихильники дали назви, і, отже, журнал вийде вчасно — у листопаді 1949 року. Роберт пообіцяв надіслати коротке оповідання, яке б пасувало назві.

Більшість інших авторів також погодилися на такий трюк. Цей випуск відомий як «Подорож у часі».

Тоді у Роберта виникли труднощі з тим, щоб знайти історію, якій би можна було дати таку назву. Тож ми влаштували «мозковий штурм». Серед інших неймовірних ідей я запропонувала історію про людське немовля, виховане інопланетянами. За словами Роберта, ця ідея була завеликою для короткого оповідання, проте записав її. Тієї ночі він пішов у свій кабінет, де написав кілька довгих нотаток — і відклав їх. Для заголовку «Безодня» він створив зовсім іншу історію.

Роберт працював над нотатками кілька років, впродовж яких почав писати те, що мало стати «Чужинцем на чужій землі». Та чомусь ця історія не трималась купи, і він відклав її. Роберт повертався до рукопису кілька разів, але не закінчував його аж до 1960 року. Саме цю версію ви й тримаєте в руках.

У 1960-ті роки видавці боялися публікувати «Чужинця на чужій землі» — ця книга надто відрізнялась від загальноприйнятих норм. Отже, щоб зменшити можливі втрати, Роберта попросили скоротити рукопис до 150 000 слів, вирізавши при цьому близько 70 000. Йому запропонували внести й інші зміни, і лише після цього редактор ризикнув і видав книгу.

Вилучити майже четверту частину завершеної книги було неможливим завданням. Але через кілька місяців Роберт виконав його. Остаточна кількість слів сягала 160 087. Роберт був переконаний, що неможливо викинути щось іще, тож книгу прийняли в такому обсязі.

У такому вигляді її й видавали протягом 28 років.

У 1976 році Конгрес затвердив новий закон про авторське право, у якому, зокрема, зазначалося, що в разі смерті автора вдова чи вдівець поновлює авторське право, а всі попередні контракти скасовуються. Роберт помер у 1988-му, і наступного року авторські права на «Чужинця на чужій землі» було відновлено.

На відміну від багатьох інших авторів Роберт зберігав копію оригінального машинописного тексту як призначеного для друку у свого архівіста Санти Круз, серед документів бібліотеки Каліфорнійського університету. Я попросила копію того рукопису і порівняла її з виданою версією. І дійшла висновку, що скорочення цієї книги було помилкою.

Тоді я відправила копію рукопису Елеонорі Вуд, агенту Роберта. Елеонора також порівняла дві версії та погодилася з моїм рішенням. Тож, домовившись із видавцем, вона показала їм копію нової старої версії.

Ніхто не пам'ятав того, що цю книгу так радикально скоротили: через стільки років усі редактори та керівники у видавництві змінилися. Тож ця версія стала для них цілковитою несподіванкою, і вони вирішили видати оригінальну версію, погодившись із тим, що вона краща за скорочений варіант.

Зараз ви тримаєте у руках оригінальну версію «Чужинця на чужій землі», написану Робертом Енсоном Гайнлайном.

Імена головних персонажів дуже важливі для сюжету. Їх дуже ретельно добирали: Джубал означає «Батько Всього», Майкл символізує «Хто схожий на Бога?». Залишаю читачеві з'ясувати, що ж означають інші імена.

*Вірджинія Гайнлайн
Кармел, Каліфорнія*

Частина 1

ЙОГО ЗАПЛЯМОВАНЕ ПОХОДЖЕННЯ

Розділ 1

Колись давно, коли світ був іще молодим, жив собі марсіанин на ім'я Сміт. Валентин Майкл Сміт був реальним — не менше від податків, — а проте єдиним представником своєї раси.

Екіпаж для першої людської експедиції з Терри на Марс добирався надзвичайно ретельно — з огляду на теорію щодо того, що найбільшою небезпекою для людини у космосі є вона сама. У ті часи, лише через вісім терранських років після заснування людьми першої колонії на Місяці, будь-яка подорож обов'язково здійснювалася через виснажливий вільний політ, подвійні дотичні напівеліпси — від Терри до Марса, двісті п'ятдесят вісім днів туди, стільки ж назад; додайте ще чотириста п'ятдесят п'ять днів очікування на Марсі, поки планети повільно займуть взаємне положення, яке утворить подвійну дотичну орбіту, — на все вкупі майже три земні роки. Окрім того, що політ був тривалим та виснажливим, це було ще й дуже ризиковано. Лише дозправившись на космічній станції, а потім майже повернувшись в атмосферу Землі, «Посланниця», ця летюча труна, могла здійснити переліт. Діставшись Марса, вона мала можливість повернутися — за умови, якщо не розіб'ється під час посадки; якщо на Марсі знайдуть воду, щоб заповнити баки із

реакційною масою та хоч яку-небудь їжу; якщо не станеться чогось іще з тисячі можливих варіантів.

Але фізичну небезпеку вважали менш важливою від психологічного стресу. Восьмеро людей, майже на три терранські роки зібрані до купи, мов мавпи, повинні були вміти знаходити спільну мову значно краще, ніж зазвичай. З огляду на вже набутий досвід виключно чоловічий склад команди так і не схвалили — як нездоровий та соціально нестабільний. Дійшли висновку, що команда з чотирьох подружніх пар стане оптимальним варіантом — якщо вдасться знайти необхідних спеціалістів у такому поєднанні.

Головний підрядник, Единбурзький університет, уклав субугоду на добір команди з Інститутом соціальних досліджень. Після відсіювання добровольців, які не підходили за віком, станом здоров'я, інтелектом, підготовкою чи характером, Інститут все ще мав дев'ять тисяч кандидатів зі здоровим тілом та розумом, які володіли хоча б однією з необхідних спеціальних навичок. Очікувалося, що Інститут відзвітує про кілька прийнятних команд із чотирьох пар.

Але не знайшлося жодної. Основними необхідними професіями були: астронавт, лікар, кухар, машиніст, капітан корабля, спеціаліст із семантики, хімічний інженер, інженер з електроніки, фізик, геолог, біохімік, біолог, атомний інженер, фотограф, гідропоніст, ракетний інженер. Кожен зі членів команди мав володіти більше ніж одним вмінням, або мати змогу опанувати додаткові навички у вказаний термін. Існували сотні можливих комбінацій з восьми осіб з такими вміннями; знайшли й три варіанти із чотирьох пар, які їх теж мали, до того ж вони були здоровими та освіченими. Проте у всіх трьох випадках спеціалісти з групової динаміки, які оцінювали темпераменти на сумісність, з жахом хапалися за голову.

Головний підрядник висловив пропозицію знизити показник якості сумісності; Інститут холодно запропонував повернути символічну винагороду в один долар. Тим часом програміст, чие ім'я не записали, за допомогою машин

полювала на команди з трьох пар. Вона знайшла кілька десятків сумісних комбінацій, кожна з яких визначалась своїм набором характеристик, необхідних, щоб доповнити команду. Тим часом машини перевіряли інформацію, що змінилась через смерть, відмову, появу нових добровольців і так далі.

Капітан Майкл Brent, магістр природничих наук, командор' з визначення та виявлення в запасі, пілот (із необмеженою ліцензією) та у свої тридцять — ветеран польотів на Місяць, напевно мав в Інституті свою людину, яка шукала для нього самотніх жінок-добровольців, що могли б (разом з ним) доповнити команду. А потім поєднала його ім'я зі знайденими, щоб за допомогою машин перевірити, чи будуть такі комбінації прийнятними. Це могло б пояснити його переліт до Австралії та пропозицію руки й серця доктору Вініфред Коберн — спеціалісту з семантики, старій діві з кобилячим обличчям, старший за нього на дев'ять років. Архіви Карлсбаду зображали її з гарним почуттям гумору, але недостатньо привабливою.

Або ж Brent діяв без внутрішньої інформації; він керувався винятково притаманною йому інтуїтивною сміливістю, необхідною керівнику досліджень. У будь-якому разі вогники заблимали, перфокарти вискочили — і нову команду для «Посланниці» було укомплектовано:

- капітан Майкл Brent — основний пілот, астронавт, запасний кухар, запасний фотограф, ракетний інженер;
- доктор Вініфред Коберн Brent — сорок один рік, спеціаліст із семантики, медсестра-практик, офіцер у запасі, історик;
- містер Френсіс Ікс Сіні — двадцять вісім років, адміністративний офіцер, другий пілот, астронавт, астрофізик, фотограф;
- доктор Ольга Ковалик Сіні — двадцять дев'ять років, кухар, біохімік, гідропонік;
- доктор Вард Сміт — сорок п'ять років, хірург, біолог;
- доктор Мері Джейн Лайл Сміт — двадцять шість років, атомний інженер, технік з електроніки та живлення;

- містер Сергій Римський — тридцять п'ять років, інженер з електроніки, інженер-хімік, механік-практик і ремонтник, кріолог;
- місіс Елеонора Альварез Римська — тридцять два роки, геолог і селенолог, гідропоніст.

Команда мала всебічні навички, хоча дехто й отримав додаткові вміння завдяки посиленим тренуванням протягом останніх тижнів перед стартом. Важливішим було те, що члени команди виявились взаємно сумісними за характерами.

Можливо, занадто сумісними.

«Посланниця» вирушила за розкладом, без будь-яких затримок. Упродовж першої частини подорожі її щоденні звіти можна було почути по звичайному радіо. Коли вона віддалилась і сигнал став слабшим, звіти отримували і передавали вже радіо-спутники Землі. Команда здавалася здоровою та щасливою. Найгірше, з чим мав впоратися лікар Сміт, — це епідемія стрижця. Команда швидко пристосувалася до вільного падіння й не застосовувала жодних пігулок проти нудоти вже після першого тижня. Якщо в капітана Brenta й виникали якісь дисциплінарні проблеми, він вирішив не доповідати про них Землі.

«Посланниця» досягла тимчасової орбіти точно всередині орбіти Фобоса й витратила два тижні на фотозйомку. Після цього капітан Brent надіслав радіограму: «Ми спробуємо приземлитися о 12:00 за Гринвічем завтра, трохи південніше від Озера Сонця».

Більше повідомлень не було.

Розділ 2

Минула майже чверть земного століття, аж поки люди знову потрапили на Марс. Після шести років мовчання «Посланниці» безпілотний зонд «Зомбі», люб'язно профінансований Географічною спілкою та La Société Astronautique Internationale, подолав вакуум і зупинився на орбіті, звідки

повернувся після певного періоду очікування. На фотографіях, зроблених мобільним роботом, було зображено територію, непривабливу з точки зору людини. Записувальні прилади підтвердили версії про те, що атмосфера Арєана¹ затонка і, відповідно, непридатна для людей.

Але на фотографіях «Зомбі» було чітко помітно, що «канали» створені штучно. Були й інші деталі, які можна було вважати руїнами міст. Звичайно ж, людська експедиція висадилася б на поверхню Марса швидко та без затримок — якби не почалася Третя світова війна.

Але, врешті-решт, саме завдяки війні та затримці було споряджено експедицію сильнішу та безпечнішу від попередньої, на втраченій «Посланниці». «Чемпіон», корабель Федерації, укомплектований виключно чоловічою командою з вісімнадцяти досвідчених космонавтів та з ще більшою кількістю першовідкривачів на борту, здійснив переліт за допомогою Лайл Драйв лише за дев'ятнадцять днів. «Чемпіон» приземлився трохи південніше від Озера Сонця, тому що капітан ван Тромп планував знайти «Посланницю». Друга експедиція звітувала Землі щодня, але три офіційні повідомлення виявилися важливими не тільки для науковців.

Перше: «Реактивний корабель “Посланниця” виявлено. Ніхто не вижив».

Друге: «Марс незаселений».

Третє: «Поправка до повідомлення 23—105: на “Посланниці” знайдено одного живого».

Розділ 3

Капітан Віллем ван Тромп був дуже людяним та розсудливим. Він передав радіограму: «Мого пасажира не повинні, повторюю, не повинні зустрічати публічно. Забезпечте ба-рокамеру, медичний супровід, а також озброєну охорону».

Одна із рідковживаних назв Марса.

Він доручив бортовому хірургу лікарю Нельсону супроводжувати пасажира — щоб переконатися в тому, що Валентина Майкла Сміта доправили до палати-люкс у Медичному центрі Бетесда, обережно помістили в гідравлічне ліжко та виставили морських піхотинців для охорони. Ван Тромп особисто пішов на надзвичайне засідання Вищої Ради Федерації.

У ту хвилину, коли Валентина Майкла Сміта вкладали у ліжко, Вищий Міністр науки роздратовано говорив:

— Я згодний, капітане, що ваші повноваження як військового командира в експедиції, яка, тим не менше, від початку була науковою, дають вам право віддавати накази про незвичайне медичне обслуговування, щоб захистити людину, за яку тимчасово несе відповідальність. Але я не розумію, чому зараз ви дозволяєте собі посягати на власне призначення мого відділу. Та Сміт — це ж справжній скарб для науки!

— Так, думаю, що так і є, сер.

— Тоді чому...

Міністр науки раптом замовк і повернувся до Вищого Міністра миру та військової безпеки.

— Девіде? Очевидно, що зараз це питання в моїй юрисдикції. Ти даси відповідні інструкції своїм людям? Не варто забувати, що ніхто не може змушувати таких людей, як професор Кеннеді та доктор Окадзима, — згадати лише їх двох, — чекати безкінечно. Вони цього не стерплять.

Міністр миру не відповів, але питально глянув на капітана ван Тромпа. Капітан похитав головою:

— Ні, сер.

— Чому ні? — наполягав Міністр науки. — Ви визнали, що він не хворий.

— Дайте капітану можливість пояснити, П'єре, — порадив Міністр миру.

— Отже, капітане?

— Сміт не хворий, сер, — відповів капітан ван Тромп Міністру миру, — але все ж таки йому трохи зле. Він ніколи раніше не відчував нашої сили тяжіння. Зараз він важить

у два з половиною рази більше, ніж раніше, і його м'язи цього не витримують. Він не звик до звичайного повітряного тиску на Землі. Він ні до чого не звик, і цей тиск для нього, здається, зависокий. Чорт забирай, джентльмени, я втомився як собака лише тому, що знову опинився у зоні земного тяжіння, а я народився на цій планеті.

Міністр науки зневажливо глянув на капітана.

— Якщо перевантаження від сили тяжіння — це єдине, що вас хвилює, дозвольте запевнити, любий капітане, що ми вже це продумали. За його диханням та серцебиттям уважно стежитимуть. Все-таки у нас є уява та завбачливість. Врешті-решт, я теж брав участь у польотах. Мені відоме це відчуття. Ця людина, цей Сміт повинен...

Капітан ван Тромп вирішив, що саме зараз слід вивільнити свій гнів. Він міг би виправдати своєю втомою — насправді дуже сильною втомою, — це відчуття, наче він щойно висадився на Юпітері. До того ж він був самовдоволено впевнений, що навіть найвищий член ради не дозволить собі бути занадто суворим з командиром першої успішної експедиції на Марс.

Тож він перебив Міністра освіти коротким вигуком:

— Ш-ш-ш! Ця людина Сміт... Ця «людина»! Та чи ж ви не бачите, що він не зовсім людина?

— Що?

— Сміт. Не. Людина.

— Хм? Поясніть, капітане.

— Сміт не людина. Він розумна істота, що має людські гени та походить від людей, але він не людина. Він більше марсіанин, аніж людина. До нашої появи він ніколи не бачив жодної людської істоти. Він думає як марсіанин, відчуває як марсіанин. Його виростила раса, яка не має нічого спільного з нами. Та ж у них немає статей. Сміт ніколи не бачив жінки — не бачив і дотепер, якщо мої накази виконали. Він людина за походженням, але марсіанин — за навколишнім середовищем. А зараз, коли ви хочете, щоб він збожеволів

і ви змарнували цей «скарб для науки», — кличте своїх тупоголових професорів та дозвольте їм зацькувати його. Не давайте йому можливості зміцніти та звикнути до цієї божевільної планети. Просто йдіть вперед та вичавіть його, як апельсин. Мені до цього немає діла; свою роботу я виконав!

Тишу, яка запала, спокійно порушив особисто Генеральний Секретар Дуглас:

— І гарно виконали, Капітане. Вашу пораду обдумають, і будьте певні, що ми не робитимемо нічого поспіхом. Якщо цій людині, чи людині-марсіанину, потрібно кілька днів, щоб адаптуватись, я впевнений, що наука може почекати, тож заспокойтеся, Піте. Винесімо цю частину на обговорення, джентльмени, і повернімося до інших питань. Капітан ван Тромп втомився.

— Дещо чекати не буде, — сказав Міністр публічної інформації.

— Що, Джок?

— Якщо ми найближчим часом не покажемо Людину з Марса через стереоскоп, то власноруч спровокуємо повстання, Містере Секретар.

— Хм... Джоку, ти перебільшуєш. Звичайно ж, інформація про Марс з'явиться у новинах. Уже завтра ми підготуємо капітана та його команду до церемонії нагородження; так буде краще. Капітан ван Тромп розповість про свої враження. Звичайно, після того як виспитесь, капітане.

Міністр похитав головою.

— Щось не так, Джоку?

— Люди очікували, що експедиція привезе щонайменше одного живого марсіанина, щоб вони змогли подивитись на нього. А оскільки цього не сталося, нам потрібен Сміт. Дуже потрібен.

— Живі марсіани? — Генеральний Секретар Дуглас повернувся до капітана ван Тромпа. — У вас же є відео з марсіанами, чи не так?

— Тисячі футів плівки.

— Ось і відповідь на твоє питання, Джоку. Коли скінчиться прямий ефір, запустить відео з марсіанами. Людям сподобається. А зараз, капітане, дещо щодо дипломатичного імунітету: ви стверджували, що марсіани не заперечували?

— Що ж, ні, сер. Але вони і не підтримали цього.

— Я чогось не розумію?

Капітан ван Тромп прикусив губу.

— Сер, я навіть не знаю, як це пояснити. Спілкування з марсіанами чимось схоже на розмову з відлунням. Ви не отримуєте ніяких заперечень, але й жодних результатів — теж.

— Семантичні труднощі? Можливо, сьогодні вам слід було прийти у товаристві... як там його звать, вашого спеціаліста із семантики? Чи він чекає ззовні?

— Махмуд, сер. Доктор Махмуд не дуже добре почувається. Незначний нервовий зрив, сер.

Ван Тромп подумав, що це практично те саме, що й бути п'яним як чіп.

— Космічна радість¹?

— Схоже, саме так.

— Що ж, приведіть його, коли йому покращає. Припускаю, що цьому молодому хлопцеві, Сміту, знадобиться допомога перекладача.

— Можливо, — із сумнівом сказав ван Тромп.

У той момент «цей молодий хлопець Сміт» намагався просто вижити. Його тіло, нестерпно стиснуте, ослаблене дивним станом простору в цьому неймовірному місці, нарешті могло хоч трохи відпочити у м'якому гнізді, куди ці, інші, його поклали. Він припинив опиратися і перейшов на третій рівень дихання та серцебиття.

Одразу зрозумів, що майже вичерпав себе. Дихати було майже так само важко, як і вдома, а серце шалено билосся,

---

Космічна радість (англ. Space happy) — неофіційний термін, який використовують для позначення незвичайної поведінки, спричиненої довготривалими місіями у космосі.

щоб розподілити кров, намагаючись впоратися із тиском простору, — і все це тоді, коли він задихався від отруйно густого та гарячого повітря. Він діяв не вагаючись.

Коли його серцебиття сповільнилося до двадцяти ударів на хвилину, а дихання стало майже непомітним, він встановив їх на цьому рівні. І прислухався до себе достатньо довго, щоб переконатися, що з необережності не відділиться від тіла, поки його увага прикута до чогось іншого. Коли він впевнився, що органи працюють належним чином, то використав крихітну частинку свого другого рівня обережності й вивів себе зі стану відпочинку. Це було необхідно для того, щоб осмислити всі ці нові події, пристосувати їх до себе — а потім плекати і шанувати їх. Бо в іншому разі вони його поглинуть.

З чого ж почати? З того моменту, коли він покинув дім, захоплений цими іншими, які, виявляється, з одного з них гнізда? Чи з того, як він прибув у цей простір, що так сильно тисне? Несподівано на нього накинуплись вогні та звуки цього прибуття, що й нині віддавали нестерпним болем. Ні, він ще не готовий прийняти та плекати цю думку... Назад!

Назад! До того моменту, коли він вперше побачив цих інших, які зараз виявились своїми. Назад, іще навіть до зцілення, коли він вперше грокнув, що він не такий, як його брати-пташенята... Назад, до самого гнізда.

Він не використовував земні символи для жодної зі своїх думок. Проста англійська, якою він щойно навчився говорити, була значно простішою від тієї, яку використовує індус, щоб порозумітися на базарі з турком. Сміт використовував англійську як словник кодів, з кропітким та неідеальним перекладом для кожного символу. Зараз його думки — чисті марсіанські абстракції з безконтрольної інопланетної культури віком у півмільйона років, яка подорожувала далі, ніж будь-коли подорожувало людство, не підлягали перекладу.

У сусідній кімнаті інтерн-лікар Тадей «Тед» грав у крибідж із Томом Мічемом, особистим санітаром Сміта. Тадей одним

оком поглядав на прилади — і, хоча його увага була прикута до карт, помічав кожний удар серця свого пацієнта. Коли пульсуючий вогник змінився із дев'яноста двох ударів за хвилину до менш ніж двадцяти, він відкинув карти убік, скочив на ноги та швидко побіг у кімнату Сміта, а Мічем — слідом за ним.

Пацієнт плавав в еластичній оболонці на гідравлічно-му ліжку. Здавалося, він помер. Тадей коротко кашлянув і процідив:

— Поклич лікаря Нельсона!

Мічем відповів:

— Таксер! — і додав: — Як щодо дифібрилятора, док? Він помирає.

— Поклич лікаря Нельсона!

Санітар вибіг з кімнати. Інтерн оглянув пацієнта так близько, як тільки міг, але не торкався його. Він продовжував огляд — проте коли у кімнату зайшов старший лікар, то невпевнено відійшов, наче людина, що довго перебувала у космосі і все ще не пристосувалась до земної сили тяжіння.

— То що, лікарю?

— Дихання, температура тіла та серцебиття впали раптово... Сер, десь дві хвилини тому.

— Що ви зробили для нього — чи з ним?

— Нічого, сер. Все згідно з вашими інструкціями...

— Добре.

Нельсон коротко оглянув Сміта, а потім вивчив показники на приладах за ліжком — близнюків тих, що були у кімнаті спостереження.

— Дайте мені знати, якщо щось зміниться.

Він збирався йти. Тадей здавався наляканим:

— Але, лікарю... Він помирає.

Нельсон сухо відповів:

— Продовжуйте, лікарю. Який ваш діагноз?

— Гм... Я б не хотів говорити про вашого пацієнта, сер.

— Дурниці. Я запитав про ваш діагноз.

— Дуже добре, сер. Шок, нетиповий, можливо, — він за-
пнувся, — але шок, що спричинить смерть.

Нельсон кивнув:

— Досить розумно. Проте це — не звичайний випадок. Розслабся, синку. Я вже бачив цього пацієнта у такому ста-
ні з півдесятка разів впродовж зворотної подорожі. Це нічо-
го не означає. Дивися.

Нельсон підняв праву руку пацієнта і відпустив її. Рука
лишилась у тому самому положенні.

— Оціпеніння? — запитав Тадей.

— Називай як хочеш. Якщо назвати хвіст ногою, це нічо-
го не змінить. Не хвилюйся, лікарю. У цьому випадку немає
нічого типового. Просто стеж за тим, щоб його не турбували,
і клич мене, якщо щось зміниться.

Він поклав на місце Смітову руку.

Коли Нельсон пішов, Тадей іще раз оглянув пацієнта,
похитав головою й приєднався до Мічема в кімнаті спосте-
реження. Мічем підняв його карти і запропонував:

— Зіграємо?

— Ні.

Мічем почекав, а потім додав:

— Доку, якщо запитаєш мене, то отой, в кімнаті, зіграє
в ящик іще до ранку.

— Тебе ніхто не питав.

— Мені здалося...

— Вийди та покури з охоронцями. Я хочу подумати.

Мічем знизав плечима і вийшов. Тадей відкрив нижню
шухляду столу, витяг пляшку і налив собі чарку: вона мала
допомогти йому думати. Мічем приєднався до охоронців
у коридорі; вони випрямилися, але коли побачили, хто це,
розслабилися. Вищий морський піхотинець промовив:

— Здоров, друзяко. Що тут шойно була за біганина?

— Нічого такого. Просто у пацієнта шойно народилась
п'ятірня і ми сперечалися, як їх назвемо. У кого з твоїх мав-
почок знайдеться сигарета? І вогник?

Інший піхотинець дістав з кишені пачку цигарок.

— Як будете вирішувати питання з годувальницями? — холодно запитав він.

— Щось придумаємо. Дякую! — Мічем взяв цигарку в зуби. — Чесне слово, джентльмени, я нічого не знаю про цього пацієнта. Хоча хотів би.

— Звідки такі накази про «ніяких жінок»? Він що, якийсь сексуальний маніяк?

— Наскільки мені відомо, ні. Все, що я знаю, — так це те, що його доправили з «Чемпіона» й сказали, що пацієнта не слід турбувати.

— «Чемпіон!» — вигукнув перший морський піхотинець. — Ну звісно! Це все пояснює.

— Пояснює що?

— Причину. Він ніколи не знав жінки, ніколи не бачив, ніколи не торкався — місяцями. І він хворий, розумієте? Вони бояться, що коли він візьме хоч якусь, то ще дуба дасть.

Солдат моргнув і глибоко вдихнув.

— Б'юся об заклад, що я точно дав би дуба в такій ситуації. Воно й не дивно, що вони не пускають до нього жодної хвойди.

Сміт розумів, що до нього приходять лікарі, але відразу ж проклав, що в них гарні наміри; його головній частині не потрібно було тікати звідти, де він був.

У той ранковий час, коли людські медсестри ляскають обличчя пацієнтів холодною мокрою тканиною, вдаючи, що вмивають їх, Сміт повернувся зі своєї подорожі. Він пришвидшив серцебиття, посилив дихання і знову глянув на те, що його оточувало, побачивши все дуже чітко. Він оглянув кімнату, помічаючи та шануючи усі без винятку деталі — як важливі, так і дріб'язкові. Насправді він бачив їх вперше. Тому що тоді, коли його за день до цього принесли сюди, він був нездатний сприйняти все.

Звичайна кімната видавалася йому незвичайною: тут не було нічого, що хоча б віддалено нагадувало Марс або клино-

подібні, з металевими стінами, каюти «Чемпіона». Але, ожививши події — починаючи від гнізда і до цих місць, — він був готовий прийняти їх, хвалити і якоюсь мірою плекати.

Він зрозумів, що у кімнаті, окрім нього, є ще одна істота. Павучок, крутячись на павутинці, повільно спускався зі стелі. Сміт із захватом спостерігав за ним, припускаючи, чи це випадково не є початковою стадією розвитку людини.

Доктор Арчер Фрейм — інтерн, який змінив Тадея, — саме цієї миті увійшов до кімнати.

— Доброго ранку, — промовив він. — Як почуваетесь?

Сміт подумки переклав запитання. Першу фразу він розпізнав як формальність, що не вимагає відповіді, але яку можна повторити — хоча можна обійтися й без цього. Друга фраза мала декілька перекладів. Якщо її використовував доктор Нельсон — вона мала одне значення; якщо її капітан ван Тромп — це була формальність, що не вимагала відповіді.

Він не знав, що таке страх, до того, як зустрів людей, і відчував ту тривогу, яка так часто охоплювала його, коли намагався спілкуватися з цими істотами. Проте примусив своє тіло залишатися спокійним і ризикнув відповісти:

— Почуваюся добре.

— Добре! — луною відгукнулась істота.

— Лікар Нельсон буде тут за хвилину. Почуваетесь готовим для сніданку?

Всі три символи цього запитання були в словнику Сміта, але він не міг повірити, що почув усе правильно. Він знав, що був їжею, але не почувався «готовим». Ніхто не попереджав, що його можуть обрати для такої почесної місії. Він не знав, що для забезпечення харчування необхідно зменшити загальну групу. Сміт відчував легке розчарування. Варто було грокнути так багато нових подій — та це викликало огиду.

Проте прихід лікаря Нельсона позбавив його необхідності перекладати запитання. Корабельний лікар трохи відпочив і поспав. Він не гаяв час на розмови, у цілковитій тиші ретельно оглянув Сміта та прилади.

Потім він повернувся до Сміта.

— Випорожнявся? — запитав він.

Сміт зрозумів. Нельсон завжди про це питав.

— Ще ні.

— Ми про це подбаємо. Але спочатку поїж. Днювальний, принеси тацю.

Нельсон згодував йому два чи три шматочки, а потім сказав тримати ложку та їсти самостійно. Це втомлювало, але давало Сміту відчуття радісної перемоги: адже це було перше, що він зробив без сторонньої допомоги з того моменту, як опинився в цьому дивному викривленому просторі. Він спорожнив тарілку й запитав:

— Хто це? — щоб мати змогу вшанувати свого благодійника.

— Ти хотів сказати, що це? — перепитав Нельсон. — Це синтетичне їстівне желе на основі амінокислот — але навряд чи тобі це про щось скаже. Закінчив? Добре, вилазь з ліжка.

— Перепрошую? — Він уже зрозумів, що це був символ для привернення уваги, корисний, коли виникали непорозуміння в спілкуванні.

— Я сказав: вилазь звідти. Сядь. Встань. Пройдись. Ти зможеш. Звичайно, ти слабкий, як кошения, але, плаваючи в цьому ліжку, ти ніколи не зміцниш м'язи.

Нельсон відкрив клапан, розташований у верхній частині ліжка, і вода почала витікати. Сміт придушив у собі почуття незахищеності, бо знав, що Нельсон подбає про нього. Він трохи полежав на дні ліжка, загорнутий у водонепроникну ковдру. Нельсон додав:

— Лікарю Фрейме, підтримайте його за лікоть. Ми маємо допомогти йому, дати опору.

Вони вдвох підтримували його, і за їх допомогою Сміт встав, а потім спіткнувся об край ліжка.

— Тримайся на ногах. А зараз спробуй стояти самостійно, — керував Нельсон.

— Не бійся. Ми підхопимо тебе, якщо це знадобиться.

Він намагався стояти самотійно — слабкий молодий хлопець з нерозвиненими м'язами та надрозвиненою грудною клітиною. На «Чемпіоні» його підстригли, а бакенбарди прибрали. Його найяскравішою рисою було м'яке, невиразне, майже дитяче обличчя — з очима, які могли б належати дев'яносторічній людині.

Він, злегка тремтячи, трохи постояв сам; потім спробував йти. Зробив три невпевнені кроки і життєрадісно, дитинно посміхнувся.

— Хороший хлопчик! — підбадьорив Нельсон.

Він спробував зробити ще крок, але раптом сильно затремтів і несподівано впав. Вони ледь встигли його підхопити.

— Чорт! — вилаявся Нельсон.

— Він знову впав у цей свій стан. Ось, допоможи мені покласти його у ліжку. Ні, спочатку наповни його.

Фрейм так і зробив, ввімкнувши воду. Коли зовнішній шар піднявся до шести дюймів, вони перетягли Сміта в ліжку. Це було дуже незручно, тому що він застиг у позі ембріона.

— Підкладіть йому під шию подушку, — давав вказівки Нельсон. — І покличете мене, коли він вийде з цього стану. Або ні, дайте мені поспати — мені треба поспати. Хіба щось тебе стурбує. Ми пройдемо з ним знову вдень, а завтра розпочнемо регулярні тренування. За три місяці він зможе лазити по деревах, як мавпа. З ним усе нормально.

— Так, лікарю, — із сумнівом відповів Фрейм.

— І ще: коли він отямиться, покажіть йому, як користуватися ванною. Нехай санітар вам допоможе; не хочу, щоб він впав.

— Так, сер. Гм, а яким чином... Я маю на увазі — як?

— Що? Ну звісно ж, покажіть йому! Продемонструйте. Скоріше за все, він не зрозуміє багато з того, що ви скажете, — але він хапає все на льоту. Він самотійно прийматиме ванну вже до кінця цього тижня.

Сміт пообідав без допомоги. Трохи згодом прийшов санітар, щоб забрати тацю. Чоловік роззирнувся навколо, а потім підійшов до ліжка і схилився над ним.

— Послухай, — пошепки сказав він. — У мене є гарна пропозиція для тебе.

— Перепрошую?

— Угода, вигідна справа, спосіб, завдяки якому ти легко заробиш купу грошей.

— Гроші? Що таке «гроші»?

— Не зважай на філософію, гроші потрібні усім. А зараз слухай. Я повинен говорити швидко, тому що мені не можна бути тут довго. Я представляю «Незрівнянні сенсації». Ми заплатимо тобі шістдесят тисяч за ексклюзивну історію. Це буде неважко: у нас є найкращі автори-примари. Ти просто говори і відповідай на запитання, а вони зліплять все докупи. — Він витягнув аркуш паперу. — Просто прочитай це і підпиши. Перша частина оплати при мені.

Сміт взяв аркуш і задумливо розглядав його, тримаючи догори дригом.

— О Боже! Ти не читаєш англійською?

Сміт досить добре зрозумів це, щоб відповісти:

— Ні.

— Що ж... Ось, я прочитаю для тебе, потім просто постав відбиток пальця у квадратику, і я засвідчу це. «Я, що підписуюсь нижче, Валентин Майкл Сміт, відомий як Людина з Марса, даю згоду і віддаю “Неймовірним сенсаціям” з обмеженою відповідальністю усі ексклюзивні права на свою справжню історію під заголовком “Я був ув’язнений на Марсі” в обмін на...»

— Санітаре!

Лікар Фрейм стояв у дверях кімнати спостереження, аркуш зник у кишенях чоловіка.

— Проходьте, сер. Я просто забираю його тацю.

— Що ти читав?

— Нічого.

— Я бачив тебе. Байдуже, негайно вийди звідси. Цього пацієнта не можна турбувати.

Чоловік підкорився. Доктор Фрейм зачинив за ним двері. Сміт нерухомо лежав півгодини, але хоч як намагався, так і не зміг прокнутися все до кінця.

РОЗДІЛ 4

Джилліан Бордмен була висококваліфікованою медичною сестрою. Інтерни-бакалаври вважали її компетентною в багатьох галузях, а от жінки дуже недолюбливали. Проте це не шкодило ані їй, ані її хобі — чоловікам. Коли до неї дійшли чутки, що у спеціальну палату К-12 помістили пацієнта, який ніколи в житті не бачив жінки, вона не повірила. Коли детальні пояснення все-таки переконали її, вона твердо вирішила це виправити. У той день Джилл чергувала як старша на поверсі в тому крилі, де перебував Сміт. Щойно з'явилася нагода, вона пішла подивитися на дивного пацієнта.

Вона знала про правило «ніяких відвідувачів-жінок», проте, хоч і не вважалася відвідувачкою, пропливла повз вартових морських піхотинців, навіть не намагаючись скористатися дверима, які вони охороняли: піхотинці, як вона з'ясувала, мають сталу звичку розуміти накази дослівно. Замість цього вона пройшла у сусідню кімнату спостереження. Лікар «Тед» Тадей чергував сам.

Він подивився на неї.

— Ти ба, це ж «Ямочки на щічках»! Привіт, солоденька. Що привело тебе сюди?

Вона сіла на край його столу й потягнулась за цигарками.

— Для тебе «міс Ямочки на щічках», друже, — але я на роботі. Цей візит — частина обходу. Як твій пацієнт?

— Не забивай цим свою ясну голівоньку, крихітко, ти за нього не відповідаєш. Глянь у журналі наказів.

— Я читала його. Але хочу глянути на пацієнта.

— Одним словом — ні.

— О, Теде, не вказуй мені на правила. Я ж тебе знаю. Він замислено вдивлявся у свої нігті.

— Ти коли-небудь працювала з лікарем Нельсоном?

— Ні. А що?

— Якщо я дозволю твоїй маленькій ніжці переступити поріг, то вже завтра вранці опинюся в Антарктиді, де працюватиму наглядачем пінгвіненят. Тож забирай звідси свій задок і йди наглядай за іншими пацієнтами. Я не хотів би, щоб він бачив тебе навіть у кімнаті спостереження.

Вона встала.

— Лікар Нельсон часто сюди заходить?

— Не дуже — якщо я не покличу його. Він досі відси пається.

— Тож звідки тоді така жага до виконання обов'язків?

— Це все, сестро.

— Дуже добре, лікарю! — сказала вона і додала: — Падлюко.

— Джилл!

— А ще — чванькуватий нікчема.

Він зітхнув:

— У суботу ввечері все в силі?

Вона знизала плечима:

— Думаю, що так. У ці часи дівчині не можна вередувати.

Джилл повернулася на свій пост, з'ясувала, що терміново її ніхто не викликав, і витягла перепустку. Вона програла битву, але не війну: тому що згадала, що палата К-12 поєднана дверима із сусідньою кімнатою, котру інколи використовують як залу засідань — коли палату займає VIP¹. Зараз нею не користувалися ні як частиною палати, ні окремо. Вона зайшла туди. Охоронці біля дверей не звернули на неї уваги, навіть не підозрюючи, що їх обійшли.

Біля внутрішніх дверей між двома кімнатами вона завагалася, відчуваючи якесь гостре хвилювання — як це бувало, коли потай вислизаєш із підсумкових занять для медичних

¹ Very Important Person — дуже важлива особа.

сестер. Але вона переконала себе заспокоїтись. Лікар Нельсон спав, а Тед не видасть її, навіть якщо й спіймає. Вона не могла звинувачувати його в тому, що він дотримується інструкцій, — але він не пожаліється на неї. Тож Джилл відімкнула двері і зазирнула всередину.

Пацієнт був у ліжку. Коли відчинилися двері, він поглянув на неї. Спочатку їй здалося, що він довго не протягне. Нерухоме обличчя, здавалося, свідчило про абсолютну апатію безнадійно хворого. Потім вона побачила, що його очі горіли цікавістю; можливо, його обличчя паралізоване? Ні, вирішила вона, адже типове провисання було відсутнє.

Джилл прикинулася, що виконує свої обов'язки.

— Ну, як ми сьогодні? Почуваєшся краще?

Сміт переклав та перевірів запитання. Перше збивало з пантелику, але він вирішив, що воно, напевно, символізує бажання піклуватися та стати ближчими. Другу частину він зіставив з фразами, які використовував Нельсон.

— Так, — відповів він.

— Добре!

Окрім незвично нерухомого обличчя, нічого дивного вона не помітила. Якщо він і справді не бачив жінку, то точно вирішив це приховати.

— Я можу щось для тебе зробити? — Вона озирнулася довкола, помітивши, що на полиці біля ліжка немає склянки. — Принести тобі води?

Сміт одразу помітив, що ця істота відрізняється від тих, яких він бачив раніше. Майже так само швидко він порівняв її із картинками, які йому показував лікар Нельсон впродовж подорожі з дому до цього місця: вони мали пояснити надзвичайно складний та заплутаний склад цієї групи людей. Це, очевидно, була «жінка».

Він одночасно відчував і захват, і розчарування. Він стримувався ще й тому, що не міг глибоко грокнути — щоб Доктор Тадей у сусідній кімнаті не помітив жодних змін у показниках.

Але коли він переклав останнє запитання, то відчув таку хвилю емоцій, що майже дозволив своєму серцебиттю пришвидшитись. Він вчасно це зрозумів і дорікнув собі, як нерозумному пташеняті. Потім він перевірів переклад.

Ні, він не помилився. Ця істота жіночої статі запропонувала йому водний ритуал. Вона хотіла стати ближче.

Зі значними зусиллями відшукуючи потрібні значення у своєму жалюгідному запасі людських слів, він спробував відповісти, дотримуючись церемоніальних правил:

— Я дякую тобі за воду. Можеш завжди пити глибокими ковтками.

Сестра Бордмен здавалася наляканою.

— О, як це мило! — Вона знайшла склянку, наповнила й подала йому.

Він сказав:

— Випий ти.

«Дивно. Він що, думає, що я хочу отруїти його?» — запитала вона себе, але у його проханні було щось непереборне. Джилл ковтнула, після чого він взяв склянку з її рук і також випив трохи. Опісля він, здається, задоволений, пірнув у ліжку — так, наче зробив щось важливе.

Тоді вона сказала собі, що це — невдала пригода, і промовила:

— Що ж, коли тобі більше нічого не потрібно, я мушу повертатися до роботи.

Він скрикнув, коли Джилл почала відчиняти двері:

— Ні!

Вона зупинилася:

— Що? Ти щось хотів?

— Не йди.

— Ну... Я маю йти, й дуже скоро... — але повернулася до ліжка.

— Ти ще чогось хочеш?

Він оглянув її згори донизу.

— Ти... «жінка»?

Запитання налякало Джилл Бордмен. Для більшості звичайних споглядачів її статі не викликала сумніву вже багато років. З хвилюванням вона усвідомила, що неймовірні чутки про цього пацієнта правдиві: він не знав, хто така жінка. Вона обережно відповіла:

— Так, я жінка.

Сміт все так само дивився на неї, а обличчя залишалось нерухомим. Через це Джилл стало не по собі. Вона звикла, а інколи й насолоджувалась тим, що чоловіки її розглядають, але зараз це було схоже на дослідження під мікроскопом. Вона роздратовано завертілась.

— Ну? Я виглядаю як жінка, чи не так?

— Я не знаю. — Сміт відповідав повільно. — Як виглядає жінка? Що робить тебе жінкою?

— Заради Бога! — Джилл розгублено усвідомила, що ця розмова була найдивнішою з усіх — від тих часів, відколи їй виповнилось дванадцять. — Ти ж не думаєш, що я зніму одяг і покажу тобі!

Смітові знадобився якийсь час, щоб сприйняти ці вербальні символи та спробувати їх перекласти. Першу фразу він взагалі не міг грокнути. Це міг бути один із тих формальних символічних виразів, які люди використовують так часто... Крім того, це було сказано з неочікуваною силою — так, як ніби це була остання розмова перед тим, як вона піде. Можливо, він до такої міри неправильно поведився з істотою жіночої статі, що вона могла бути готова врешті-решт відділитися від тіла.

Він туманно розумів, що не хоче, щоб медсестра зараз померла, — навіть якщо це, без сумніву, її право, а можливо, й обов'язок. Раптова зміна від взаєморозуміння водного ритуалу до ситуації, в якій новий водний брат, можливо, вирішить піти чи покинути тіло, наганяла на нього паніку, і він не розумів, як придушити це хвилювання. Але вирішив, що, коли Джилл зараз помре, — то й він також. Він не міг

грокнути це якось інакше, — принаймні після того, як вона дала йому воду.

Наступна частина розмови складалася лише з символів, з якими він уже мав справу. Він не до кінця грокнув, що робитиме, але, здавалося, є прихований спосіб уникнути цієї кризи — через прийняття запропонованих бажань. Можливо, якщо жінка зніме одяг, жодному з них не доведеться втрачати тіло. Він радісно посміхнувся.

— Будь ласка.

Джилл відкрила було рота, але швидко закрила. Відкрила знову.

— Що? Будь я проклята!

Сміт грокав силу емоцій і знав, що якимось чином запропонував неправильну відповідь. Він почав готувати свій розум для виходу з тіла, насолоджуючись і плекаючи все, чим він був і що бачив, — особливо наголошуючи на цій жіночій істоті. Потім він усвідомив, що жінка схилилась над ним, і якимось чином відчув, що вона не збирається помирати. Вона вдивлялася в його обличчя.

— виправ мене, якщо я помиляюся, — сказала вона. — Ти дійсно просив мене зняти одяг?

Перифраз та абстракції необхідно було ретельно перекласти, але Сміту це вдалося.

— Так, — відповів він, сподіваючись, що це не спричинить нової кризи.

— Так я й думала. Брате, та ти не хворий.

Слово «брат» він зрозумів першим — жінка нагадувала йому про те, що вони поєднані водним ритуалом. Йому б не завадила допомога братів по гнізду, щоб зрозуміти, що цей новий брат хотів.

— Я не хворий, — погодився він.

— Будь я проклята, якщо знаю, як впоратися з тим, що з тобою не гаразд. Але я не здамся. І я знайду спосіб, як тобі звідси вибратися.

Вона встала і знову повернулася до бокових дверей, але потім зупинилася і обернулася, хитро посміхаючись.

— Можеш попросити мене знову, — справді гарно, — за інших обставин. Мені цікаво буде дізнатися, що ж я зроблю.

Жінка пішла. Сміт розслабився у водному ліжку й дозволив кімнаті поступово зникнути. Він відчував виправдану радість від того, що якимось зміг заспокоїти себе, — тож їм не потрібно вмирати... Але було ще дещо, значно новіше, щоб це грокнути. Останні слова жінки містили багато нових для нього символів, а ті, що були вже відомими, вживалися по-новому і їх важко було зрозуміти. Він радів, що їхні емоційні особливості підходили для спілкування між водними братами. Хоча він був трохи схвильований і водночас занепокоєний, проте йому було дуже приємно. Він думав про свого нового брата, жіночу істоту, і відчував усередині себе якийсь незвичний дзвін. Відчуття чимось нагадувало те, що виникло, коли йому вперше дозволили бути присутнім віддалік від тіла: він був щасливий, хоча й не знав чому.

Він волів би, щоб його брат, доктор Махмуд, був тут. Треба було стільки всього грокнути, — і так мало було вже грокнуто.

Решту зміни Джилл Бордмен перебувала у стані легкого здивування. Їй вдалося уникнути помилок у призначенні ліків, проте на буденні запитання вона відповідала автоматично. Зустріч з Людиною з Марса не йшла їй з голови, і вона обдумувала божевільні слова, що він сказав. Ні, не «божевільні», виправила вона себе: вона вже працювала з пацієнтами в психіатрії, тому точно знала, що його зауваження не були словами психічно хворої людини.

Вона вирішила, що «невинний» — найточніший термін, але розуміла, що це слово було недостатньо точним. Вираз його обличчя був невинним, але очі — ні. Що за істота може мати таке обличчя? Колись вона працювала в Католицькій лікарні; раптом в її уяві постало обличчя Людини з Марса,

обрамлене головним убором монахинь. Ця думка стурбувала її, тому що обличчя Сміта не було жіночним.

Вона вбиралася у звичайний одяг, коли інша сестра зазирнула до роздягальні.

— Тебе до телефону, Джилл.

Жінка відповіла на дзвінок, вимкнувши зображення й залишивши тільки звук, поки перевдягалася.

— Це Флоренс Найтінгейл!? — запитав баритон.

— Біля телефону. Це ти, Бене?

— Палкий прихильник свободи слова в пресі власною персоною. Крихітко, ти зайнята?

— А як ти думаєш?

— Я думаю про те, як забираю тебе, купую стейк з кров'ю, пригощаю тебе спиртним і ставлю запитання.

— Відповідь та сама: «Ні».

— Не те запитання. Інше.

— О, а ти знаєш іще якась? Якщо так, то скажи мені.

— Пізніше. Спочатку я хочу задобрити тебе їжею та спиртним.

— Справжній стейк? Не синте?

— Гарантую. Коли встромиш у нього виделку, він благально гляне на тебе.

— Це, напевно, дуже дорого, Бене.

— Це не стосується справи. Що скажеш?

— Вмовив.

— На даху медичного центру. Через десять хвилин.

Вона знову поклала буденний одяг у шафку й надягла вечірню сукню, яку тримала там про всяк випадок. Це була стримана сукня, ледь прозора, з турнюром² і підкладками на грудях, так вдало прихованими, що, здавалось, під сукнею нічого й не було. Ця сукня коштувала їй місячної зарплатні, але не виглядала такою дорогою; її ледь вловима сила була

Сестра милосердя та громадський діяч Великої Британії.

Частина жіночого вбрання, схожа на подушечку, яку підкладали під сукню нижче талії, щоб зробити фігуру пишнішою.

прихована, як кілька вбивчих крапель у напої. Джилл задоволено глянула на себе й піднялась на дах.

Там вона загорнулася в накидку, щоб захиститися від вітру, і чекала на Бена Кекстона, коли черговий торкнувся її руки.

— Тут машина, яка супроводжуватиме вас до салону Телбот, міс Бордмен.

— Дякую, Джеку. — Вона побачила таксі з відчиненими дверима, готове рушити будь-якої миті.

Джилл підійшла до нього і сіла. З її язика вже майже зірвався двозначний комплімент Бену за відвагу, коли вона побачила, що його тут не було. Таксі виявилось автоматичним; двері зачинилися, машина піднялася у повітря й описала коло. Коли таксі перетинало Потомак, Джилл чекала, сидячи на задньому сидінні.

Таксі зупинилось на громадській парковці над Олександрією, і там Бен Кекстон сів у машину; таксі знову рушило. Джилл холодно глянула на Бена.

— Які люди! Відколи це твій час став таким цінним, що ти відправляєш робота забрати жінку?

Він нахилився, поплескав її по коліну й спокійно промовив:

— На те є причини, крихітко, є причини... Я не можу дозволити, щоб хтось бачив, як я забираю тебе.

— Чудово!

— І ти не можеш собі дозволити, щоб хтось бачив, що тебе забираю я. Тож охолонь. Я перепрошую. Я падаю в пилуку. Я цілую твої маленькі ніжки... Але так було треба.

— Хм... У кого з нас моральний розлад?

— В обох, і в кожного по-різному, Джилл. Я ж журналіст.

— Я вже думала, що ти хтось інший.

— А ти медична сестра в лікарні, куди вони привезли Людину з Марса. — Він витягнув руки й знизав плечима.

— Продовжуй. Тому я не гідна зустрічі з твоєю матір'ю?

— Тобі дати карту, Джилл? Тут більше тисячі репортерів, не рахуючи прес-агентів, жадібних до грошей нишпорок,

вінчелів¹ та ліппманів², які масово прибувають сюди з того часу, відколи приземлився «Чемпіон». Кожний з них намагається взяти інтерв'ю у Людини з Марса — і я теж. Наскільки мені відомо, це ще нікому не вдалося. Думаєш, було б розумно, якби нас побачили разом біля виходу з лікарні?

— Хм... Напевно, ні. Але я не дуже добре розумію, до чого ти ведеш. Я ж не Людина з Марса.

Він глянув на неї.

— Та звісно ж, що ні. Але, можливо, ти зможеш мені допомогти зустрітися з ним. Саме тому я і не хотів, щоб хтось бачив, як я тебе забираю.

— Що? Бене, ти перегрівся на сонці. Його охороняють морські піхотинці. — Вона думала про те, що їй самій варта не завдасть значних труднощів, проте вирішила про це не згадувати.

— Так і є. Тож і обговорімо це.

— Не розумію, про що тут іще говорити.

— Пізніше. Я не маю наміру починати розмову, поки не задобрю тебе тваринними протеїнами та етанолом. Спершу поїмо.

— Тепер ти говориш розумні речі. Де? Невже в тебе вистачить грошей на «Нову конвалію»? Ти тепер так багато заробляєш?

Кекстон спохмурнів:

— Джилл, якби ми збиралися повечеряти в ресторані, я не ризикував би, пішовши у ближчий, ніж у Луїсвіллі. А цій таратайці знадобиться щонайменше дві години, щоб дістатись туди. Як щодо того, щоб повечеряти в мене?

— «Сказав Павук до Мушки». Бене, я пам'ятаю останній раз. Я надто втомлена для боротьби.

Волтер Вінчел — американський журналіст і коментатор, спеціаліст із пліток та вторгненню в приватне життя громадських діячів.

Волтер Ліппман — впливовий американський політичний журналіст, який увів в обіг термін «холодна війна».

— Ніхто на тебе не претендує. Суто у справі. Слово короля, не зійти мені з цього місця.

— Не знаю, що мені подобається більше. Якщо я в безпечі наодинці з тобою, то я, напевне, сплю. Ну що ж, добре, якщо слово короля...

Кекстон нахилився вперед і натиснув кнопку; таксі, що кружляло в очікуванні вказівок, прокинулося, зробило коло і взяло курс на готель, у якому жив Бен. Потім він набрав телефонний номер і запитав Джилл:

— Через скільки бажаєш, щоб принесли спиртне, солоденька? Я передам на кухню, щоб до того часу стейки були готові.

Джилл замислилась.

— Бене, у твоїй мишоловці є своя кухня.

— Одна з найкращих. Я можу підсмажити стейк на грилі, якщо ти про це.

— Я підсмажу його сама. Дай мені телефон. — Вона зробила замовлення, переконавшись, що Бен любить цикорій.

Таксі висадило їх на даху, і вони спустилися до квартири. Бенова квартира була не стильна й старомодна; єдина розкіш полягала в живому газоні у вітальні. Джилл зупинилася у коридорі, де зняла туфлі, а потім босоніж пройшлася вітальною, ворушачи пальцями в прохолодній зеленій траві. Вона зітхнула.

— Боже, як це добре. Так ноги болять — відколи я почала навчання.

— Сядь.

— Ні, я хочу, щоб мої ноги пам'ятали це завтра, коли я буду на роботі.

— Як хочеш. — Він зайшов до буфетної, де змішав напої.

Трохи згодом вона подріботіла за ним, виглядаючи вже зовсім по-домашньому. Стейк чекав у багажному ліфті разом із запеченою картоплею, яку потрібно було лише розігріти. Вона нарізала салат, поставила його у холодильник, потім встановила на плиті режим стейку на грилі, щоб одночасно підігріти і картоплю, проте раптом зупинилась.

— Бене, у цієї плити є дистанційне керування?

— Звичайно.

— Ну тоді я не можу його знайти.

Він вивчив налаштування контрольної панелі, потім клацнув вимкнену опцію.

— Джилл, а що б ти робила, якби довелось готувати на відкритому вогні?

— Я б гарно вилаялась. Я була дівчинкою-скаутом, до того ж не найгіршою. А що б ти робив, розумнику?

Бен не відповів, підняв тацю й пішов у вітальню. Джилл пройшла, притримуючи сукню, щоб не зачепити траву. Вони серйозно налаштувалися на мартіні. Навпроти Бена стояв замаскований під акваріум стереовізіонний блок. Бен увімкнув його, і гуппі з тетрасами зблідли, звільняючи місце коментатору — добре знаному Августу Грівзу.

— ...майже достеменно відомо, — говорило стереозображення, — що Людину з Марса постійно тримають під впливом снодійного, щоб вберегти від викриття цих фактів. Це може надзвичайно сильно збити з пантелику правління, якщо...

Кекстон вимкнув блок.

— Друзяко, — сказав він весело, — ти не знаєш і половини того, що відомо мені. — Він спохмурнів. — Хоча ти можеш мати рацію в тому, що уряд тримає його під снодійним.

— Ні, це не так, — раптом сказала Джилл.

— Що? Що не так, солоденька?

— Людину з Марса не накачують снодійним, — сказавши зопалу більше, ніж хотіла, вона поспіхом додала: — За ним постійно наглядають санітар та лікар, але не було жодних розпоряджень щодо заспокійливих.

— Ти впевнена? Ти ж не одна з його медсестер, правда ж?

— Ні. Там тільки санітари. Гм... більш важливий той факт, що жінкам заборонено до нього заходити і за виконанням цього наказу стежать кілька морських піхотинців.

Кекстон кивнув.

— Я чув про це. Річ у тому, що ти не знаєш, чи дають вони йому ліки, чи ні. Чи не так?

Джилл розглядала свій порожній келих. Її дратувало те, що Бен їй не повірив; але вона розуміла, що повинна перевести тему на себе, щоб повернутися до вже сказаного.

— Бене? Ти ж не здає мене?

— Здати тебе? Як?

— Будь-яким чином.

— Гм... Я багато чого знаю, але йду далі.

— Добре. Спочатку налий мені ще.

Щойно він це зробив, Джилл продовжила:

— Я знаю, що вони не дають йому ліків, тому що говорила з ним.

Кекстон повільно засвистів:

— Я знав. Коли я прокинувся сьогодні вранці, то сказав собі: «Зустрінься з Джилл. Вона мій козир у рукаві». Любонько, випий іще. Ось, візьми пляшку.

— Не так швидко, дякую.

— Як забажаєш. Чи можу я розтерти твої втомлені ніжки? Леді, у вас треба взяти інтерв'ю. Публіка чекає на це з тремтливим нетерпінням. Почнімо від самого початку. Як...

— Ні, Бене! Ти обіцяв, пам'ятаєш? Якщо ти згадаєш про мене хоч словом, я втрачу роботу.

— Гм... Можливо. А як щодо «з надійного джерела»?

— Я боюся.

— Ну? Ти збираєшся розповісти все дядькові Бену? Чи дозволиш мені померти від розчарування і з'їси стейк сама?

— О, я скажу, я й так уже сказала забагато. Але ти не можеш використати це.

Бен мовчав, не випробовуючи удачу. Джилл описала йому, як обійшла охоронців.

Він перебив:

— Скажи, чи могла б ти зробити це знову?

— Що? Думаю, що так. Але не буду: це надто ризиковано.

— А показати мені шлях? Звичайно, ти можеш! Дивись, я переодягнуся електриком — брудний комбінезон, значок союзу, набір інструментів. Ти просто позичиш мені перепустку, і...

— Ні!

— Що? Крихітко, будь розумницею. Ставлю один до чотирьох, що половина персоналу лікарні навколо нього — самозванці від того чи іншого сервісу новин. Для людей це найцікавіша історія від тих часів, коли Колумб вмовив Ізабеллу закласти свої коштовності. Єдине, що мене хвилює, — так це те, що я можу наштовхнутися на ще одного фальшивого електрика...

— Єдине, що хвилює мене, — це я сама, — перебила Джилл. — Для тебе це просто історія, а для мене — кар'єра. Вони відірвуть мені голову, ноги, а потім залізницею вивезуть з міста. На цьому моя кар'єра медсестри закінчиться.

— Гм... Ось воно що.

— Так і буде.

— Леді, ви пропонуєте мені хабар?

— Наскільки великий хабар? Він має забезпечити мене до кінця мого життя в Ріо.

— Що ж... історія варта грошей, звичайно, але не очікуй, що я перебиватиму ціну «Об'єднаної преси» чи «Рейтерз». Як щодо сотні?

— Ким ти мене вважаєш?

— Ми вже обговорили це, ми торгуємося. Сотня і п'ятдесят?

— Налий мені ще і знайди для мене номер «Об'єднаної преси».

— Це Капітолій 10-9000. Джилл, ти вийдеш за мене? Це найбільше з того, що я можу.

Вона здивовано глянула на нього:

— Що ти сказав?

— Ти вийдеш за мене? Потім, коли вони виженуть тебе з міста, я чекатиму тебе на виїзді і врятую від жалюгідного

існування. Ти повернешся сюди, охолодиш пальчики в моїй траві, у нашій траві й забудеш свій сором. Але спочатку ти маєш гарно постаратися і провести мене в лікарню.

— Бене, ти говориш майже серйозно. Якщо запрошу Справедливого Свідка, ти повториш свою пропозицію?

Кекстон кивнув.

— Джилл, ти сильна жінка. Пиши Свідку.

Вона встала.

— Бене, — сказала м'яко, — я не хочу втягувати тебе в це.

Вона скуйовдила його волосся та поцілувала.

— Ніколи не жартуй про одруження зі старою дівою.

— Я не жартую.

— Я здивована. Витри помаду, і я розкажу тобі все, що знаю. А потім ми подумаємо, як ти зможеш це використати, не посилаючись на мене. Цього достатньо?

— Більш ніж достатньо.

Вона детально все йому розповіла.

— Я впевнена, що він не під таблетками. Я точно знаю, що мислить він раціонально, хоча звідки така впевненість, я пояснити не можу. Він говорить дуже дивно і ставить дурні запитання, проте я переконана, що він — не психічно хворий.

— Він був би незвичайним, навіть якби не говорив дивно.

— Що?

— Skorистайся головою, Джилл. Про Марс нам відомо небагато, але ми знаємо, що Марс дуже не схожий на Землю. А також те, що марсіани, хоч би які вони були, — це точно не люди. Уяви, що тебе несподівано кинули десь глибоко в джунглях у плем'я, яке ніколи не бачило білої жінки. Чи знатимеш ти всі тонкощі культури, яких там навчаються впродовж усього життя? Чи не буде твоя розмова здаватися їм дивною? І це дуже м'яка аналогія: думаю, що правда в цьому разі щонайменше у сорок мільйонів разів незрозуміліша.

Джилл кивнула:

— Я зрозуміла... І саме тому не звертала уваги на його дивні зауваження. Я ж не ідіотка.

— Ні, ти справді кмітлива — як на жінку.

— Хочеш, щоб я вилила оце мартіні на твоє ріденьке волосся?

— Мої вибачення. Жінки набагато розумніші, ніж чоловіки; це доведено загальним устроєм нашої культури. Передай келих, я наллю ще.

Вона пристала на пропозицію миру й продовжила:

— Бене, цей наказ не пускати до нього жінок безглуздий. Він не сексуальний маніяк.

— Без сумніву, вони не хотіли, щоб він одночасно зіткнувся зі стількома потрясіннями.

— Він не був шокований. Швидше просто... зацікавлений. Мені не подобається, коли чоловіки так не мене дивляться.

— Якби ти задовольнила його прохання про особистий огляд, то все могло б бути у твоїх руках. Можливо, у нього є всі інстинкти і ніяких затримок розвитку.

— Що? Не думаю. Припускаю, що вони не розповідали йому про чоловіків та жінок; він лише хотів побачити, у чому ж різниця.

— *Vive la difference!*¹ — у захваті вигукнув Кекстон.

— Не будь грубішим, ніж ти є насправді.

— Я? Я не грубий, я улесливий. Я дякував усім богам за те, що народився людиною, а не марсіанином.

— Будь серйозним.

— Я ніколи не був серйознішим.

— Тоді помовч. Він би не додав мені турбот. Можливо, він ще подякує мені. Ти не бачив його обличчя. А я бачила.

— А що з його обличчям?

Джилл замислилася.

— Не знаю, як це описати. Ні, знаю! Бене, ти коли-небудь бачив янгола?

— Ти — мій янгол. А інших — ні, не бачив.

— Що ж, я теж ні. Але якби це трапилося, то він саме так і виглядав би. Ці старі, мудрі очі на абсолютно спокійному обличчі з виразом неземної невинності.

Вона знітилася.

— Неземний — це, звичайно, правильне слово, — повільно промовив Бен. — Хотів би я його побачити.

— Я б теж цього хотіла. Бене, чому вони стільки всього роблять лише для того, щоб тримати його під замком? Він й мухи не скривдить. Я в цьому впевнена.

Кекстон схрестив пальці.

— Перш за все вони хочуть його захистити. Він виріс у марсіанській гравітації, тому, очевидно, слабкий, як кошеня.

— Так, звичайно. Це одразу кидається у вічі. Але слабкість м'язів не становить небезпеки: міастенія куди гірша, і ми можемо з цим впоратися.

— Напевно, вони хочуть захистити його від хвороб. Він як ті експериментальні тваринки у Нотр Дам: ніколи не був на відкритому просторі.

— Звісно, ну звісно ж, ніяких антитіл! Але з того, що я чула... Лікар Нельсон, хірург на «Чемпіоні»... Я хочу сказати, що він, Нельсон, займався цим впродовж зворотної подорожі. Повторювані взаємні переливання крові, аж доки половина його крові не заміниться.

— Справді? Чи можу я використати це, Джилл? Оце новина.

— Добре, але не посилайся на мене. Вони дали йому імунітет від всього, навіть від запалення надколінної сумки. Але, Бене, навіть якщо вони хочуть захистити його від інфекцій — нащо виставляти військових охороняти його палату?

— Хм... Джилл, я дізнався дещо, чого ти точно не знаєш. Я не міг використати це, тому що мушу захищати свої джерела — так само як і тепер тебе. Але я розкажу тобі це; лише застерігаю: не базікай.

— О, добре.

— Це довга історія. Налити ще?

— Ні, краще стейк. Де кнопка?

— Ось.

— Добре, натисни на неї.

— Я? Ти запропонувала приготувати вечерю. Де той дух дівчинки-скаута, яким ти так хизувалась?

— Бене Кекстоне, я ляжу просто тут, у траві, й помру з голоду до того, як дотягнуся, щоб натиснути кнопку, розташовану в шести дюймах від твого великого пальця на правій руці.

— Як забажаєш. — Він натиснув кнопку й повідомив кухні, щоб принесли замовлену страву. — Але не забувай, хто приготував вечерю. А зараз — Валентин Майкл Сміт. Перше, де зароджуються сумніви, — просто в його імені: «Сміт».

— Повтори, будь ласка.

— Сонечко, твій приятель перший задокументований міжпланетний байстрюк. Я мав на увазі — «дитя кохання».

— Якого чорта?

— Будь ласка, висловлюйся так, як це повинна робити леді. Пам'ятаєш щось про команду «Посланниці»? Не зважай; я вкажу на важливі моменти. Восьмеро людей, чотири подружні пари. Дві пари: капітан і місіс Brenti, доктор і місіс Сміти. Твій друг з ангельським обличчям, скоріше за все, син місіс Сміт від капітана Brenta.

— Звідки це відомо? І — в будь-якому разі — яка різниця? Джилл сіла і розгнівано заявила:

— Це підло — підіймати скандал, коли минуло вже стільки часу. Всі вони вже мертві, дай їм спокій!

— Думаю, ти можеш здогадатися, як про це дізналися. Група крові, резус-фактор, колір волосся та очей, усі ці генетичні штучки — напевно, ти знаєш про них більше, ніж я. У будь-якому разі, Мері Джейн Лайл Сміт — його мати, а капітан Майкл Brent — батько, і це абсолютно точно. Уся інформація є в записах команди «Посланниці»: напевно, ніколи до того людей не добирали так ретельно. Але завдяки цьому Валентин Майкл Сміт має чудову спадковість: рівень IQ його батька 163, матері — 170, і вони були професіоналами в своїх галузях. Для

тих, кому не все одно, — продовжив Бен, — а багатьом не все одно, — це ще більше змусить зацікавитись ним, коли все вже стане на свої місця. Чула колись про «Лайл Драйв»?

— Звичайно. Нею скористався «Чемпіон».

— Як і кожний космічний корабель у наші дні. Хто її винайшов?

— Не... Зачекай-но хвилинку! Хочеш сказати, вона...

— Яка здогадлива маленька леді! Доктор Марі Джейн Лайл Сміт. Вона знала, що має дещо важливе — навіть попри те, що потрібні були подальші дослідження. Тож іще до експедиції вона заявила права на десяток основних патентів і розмістила їх усі в корпоративному трасті — комерційній, зверни увагу, організації, — а після цього передала контроль та проміжний прибуток Науковому фонду. Тож врешті-решт уряд отримав контроль над ними, але ці патенти належать твоєму другові з янгольським обличчям. Ніяких сумнівів бути не може. Вони варті мільйонів. А можливо, і сотень мільйонів, точно не знаю.

Принесли вечерю. Щоб уберегти свій газон, Кекстон скористався підвісними столиками; перший він опустив перед собою, а другий — на висоту японського столика, щоб Джилл могла сидіти на траві.

— Подобається? — запитав він.

— Непревершено! — відповіла Джилл з повним ротом.

— Дякую. Пам'ятай: це все я приготував.

— Бене, — сказала вона, проковтнувши їжу, — а як бути з тим, що Сміт — як би так сказати — незаконно народжений? Чи може він бути спадкоємцем?

— Він не є незаконно народженим. Доктор Мері Джейн родом з Берклі, а закони Каліфорнії заперечують поняття позашлюбних дітей. Те саме стосується і капітана Brenta, оскільки Нова Зеландія також має цивілізовані закони з цього питання. Згідно з законодавством рідного штату доктора Варда Сміта, чоловіка Мері Джейн, дитина, народжена у шлюбі, законна, хай би що там було. Тут у нас, Джилл, —

хлопець, який є насправді законною дитиною трьох різних батьків.

— Що? Зачекай-но хвилинку, Бене... Він не може бути сином відразу обох. Одного чи іншого, але не обох. Я не юрист, але...

— Так і є. Ти не юрист. Подібні юридичні вигадки взагалі не турбують юристів. Сміт законно народжений з різних причин у різних юрисдикціях; вони всі правильні — і всі надають йому права, навіть якщо він народився поза шлюбом. Тож він спадкоємець. Окрім того, якщо його мати була заможна, то обоє його батьків щонайменше жили у достатку. Brent парубкував майже до самої експедиції; він вкладав більшу частину своєї нечуваної зарплатні пілота польотів на Місяць у «Лунар Ентерпрайзес Лімітед». Ти знаєш, як швидко подорожчали їхні акції, — вони просто заявили про ще один потрійний спосіб накопичення прибутків. Brent мав іще один порок — азартні ігри, але хлопець постійно вигравав — і вкладав аж надто часто. Вард Сміт володів чималим сімейним статком; він став медиком і науковцем за власним бажанням. Сміт є спадкоємцем обох.

— Та невже?!

— Це ще навіть і не половина. Сміт успадковує майно всієї команди.

— Що?

— Усі восьмеро підписали контракт з «Джентльменами — шукачами пригод», згідно з яким вони взаємно успадковують майно одне одного — всі вони та їхні нащадки. Вони ретельно про усе подбали, використовуючи моделі таких самих контрактів у шістнадцятому та сімнадцятому століттях, щоб виключити будь-які спроби скасувати цей контракт. Зараз вони були б одними з найвпливовіших людей. Потрібно ще додати величезний рахунок у «Лунар Ентерпрайзес» — на додачу до всього, чим володів Brent. Сміт може стати власником контрольного пакету чи щонайменше ключового блоку повноважень.

Джилл думала про створіння, схоже на дитину, яке влаштувало цілу церемонію з простого пиття води, і їй стало його шкода. Але Кекстон продовжив:

— Хотів би я хоч одним оком глянути на бортовий журнал «Посланниці». Я знаю, вони відновили його, але сумніваюсь, що його записи коли-небудь опублікують.

— Чому ні, Бене?

— Тому що це слизька історія. Я зробив усе, щоб дізнатися напевне — до того як мій інформатор протверезіє та прикусить язика. Доктор Вард Сміт прийняв пологи у своєї дружини через кесарів розтин, і вона померла на столі. Здається, він носив роги аж до того моменту. Але що він зробив, коли про все дізнався? Тим самим скальпелем перерівав капітану Бренту горлянку, а потім — свою власну. Вибач, любя.

Джилл зіщулилась.

— Я медсестра. Тому несприйнятлива до такого.

— Ти брехло — і за це я тебе люблю. Я прибирав місця злочинів упродовж трьох років, Джилл. Але так і не звик.

— Що сталося з іншими?

— Хотів би я знати. Якщо не розколемо бюрократів та вище офіцество, то ніколи не дізнаємося. А я — достатньо наївний репортер, щоб думати, що ми маємо знати. Секретність призводить до тиранії.

— Бене... Можливо, йому краще залишатися подалі, якщо вони обдурять його зі спадком? Він дуже... гм... не від світу цього.

— Абсолютно правильний вираз. Я переконаний, що йому не потрібні всі ті гроші: Людина з Марса ніколи не помре з голоду. Будь-який уряд, тисячі університетів та наукових інститутів з радістю приймуть його як постійного привілеюваного гостя.

— Він швидше підпише всі папери і забуде про них.

— Не все так просто. Джилл, ти знаєш про відому справу «Дженерал Етомікс» проти «Ларкін та партнери»?

— Ну, не дуже. Ти маєш на увазі «Рішення Ларкін»? Я вивчала їх у школі, як і всі інші. Але як це стосується Сміта?

— Спробуй згадати. Росіяни відправили на Місяць першу ракету; вона розбилась. Сполучені Штати та Канада об'єдналися, щоб відправити ще одну; вона повернулася, але нікого не залишила на Місяці. Тож коли Сполучені Штати зі Співдружністю Націй зібралися відправити корабель-колонізатор спільно з незначною часткою Федерації, Росія почала розвивати цю ідею самостійно. Але «Дженерал Етомікс» викрали маршрут і відправили одну з власних ракет з острова, який орендували в Еквадорі. Їх люди й досі там; вони гарно влаштувались і самовдоволено посміхались, коли Федерація показала свій корабель... після російського.

Ти знаєш, що сталося далі. «Дженерал Етомікс», швейцарська корпорація, підконтрольна Америці, заявила свої права на Місяць. Федерація не змогла позбутись їх: це було б надто грубо, і, в будь-якому разі, росіяни все одно не заволіли б ним. Тож Вищий Суд постановив, що юридична особа — не більше ніж юридична фікція, тому вона не може володіти планетою. А справжніми власниками були люди з плоті й крові, які підтримували окупацію, — «Ларкін та партнери». Тож вони визнали їх незалежною нацією та внесли у Федерацію — з певними внутрішніми виплатами для них та значними поступками для «Дженерал Етомікс» та їхньої дочірньої корпорації «Лунар Ентепрайзез». Це задовольняло не всіх, але такий компроміс проковтнули: адже у наші дні Верховний суд Федерації вже не має такої влади. Внаслідок цього з'явилися жорсткі правила колонізації планет. Усі вони створені на основі «Рішень Ларкін», — хоча й з доповненнями, щоб уникнути кровопролиття. Також важливо те, що Третя світова почалася не внаслідок конфлікту з приводу космічних подорожей чи чогось подібного. Тож зараз «Рішення Ларкін» однозначно є частиною наших планетарних законів, і Сміт теж підпадає під них.

Джилл струснула головою.

— Не бачу зв'язку. Марсіани...

— Думай, Джилл. Згідно з нашими законами, Сміт — єдиний представник незалежної раси й одноосібний власник планети Марс.

Розділ 5

Джилл округлила очі.

— Я точно випила забагато мартіні, Бене. Я готова заприсягтися, що ти сказав, що той пацієнт володіє планетою Марс.

— Так і є. Він самостійно підтримував його окупацію протягом необхідного періоду часу. Сміт і є планета Марс — король, президент, єдиний орган влади, як хочеш. Якби капітан «Чемпіона» не залишив по собі колоністів, це були б не Смітові володіння. Але він це зробив — і це продовжило «окупацію», навіть і попри те, що Сміт прилетів на Землю. Але Сміт не повинен поривати з ними: вони не більш ніж іммігранти, аж доки він не надасть їм марсіанського громадянства.

— Фантастика!

— Точно. А ще це законно. Сонечко, тепер ти розумієш, чому так багато людей цікавляться тим, хто такий Сміт і звідки він? І те, чому правління так переймається, щоб зберегти його в таємниці? Те, що вони роблять, навіть не зовсім законно. Сміт водночас є громадянином як Сполучених Штатів, так і, за походженням, Федерації — і це подвійне громадянство без конфлікту. Незаконно утримувати громадян — навіть засуджених злочинців — без будь-якого зв'язку із зовнішнім світом будь-де у Федерації: це ми винесли ще з Третьої світової війни. Але я сумніваюсь, що Сміт знає свої права. До того ж з огляду на всю історію це можна сприйняти як вияв недружності: замкнути монарха, що прилетів з дружнім візитом, — а він є саме монархом, — і не давати йому змоги бачитися з людьми, особливо з пресою. Я маю на увазі себе. Ти й досі не хочеш провести мене туди як електрика на всі руки?

— Що? Тепер я боюся ще більше, ніж раніше. Бене, якби вони спіймали мене сьогодні вранці — як гадаєш, що б зі мною зробили?

— Хм... Нічого грубого. Просто замкнули б у кімнаті з м'якими стінами, з письмовим свідченням, підписаним трьома лікарями, і дозволяли б користуватися поштою лише у високосний рік. Вони б не злилися на тебе. Мені цікаво, що вони збираються робити з ним.

— А що вони можуть зробити?

— Ну, він запросто може померти, скажімо, від кесонної хвороби. Це було б вирішенням проблеми для правління.

— Хочеш сказати, вони його вб'ють?

— Тіпун тобі на язик! Не кажи такого. Не думаю, що вони це зроблять. Перш за все, він — джерело інформації; підсвідомо це розуміє навіть громадськість. Він може бути так само важливим, як і Ньютон, Едісон, Ейнштейн та ще приблизно шестеро таких, разом узятих. Або й ні. Не думаю, що вони посміють зачепити його, доки не знатимуть напевно. Крім цього, він щонайменше — міст: посол, унікальний перекладач між расою людей та єдиною цивілізованою расою, з якою ми зіткнулися. Це точно важливо; але нині неможливо дізнатися, до якої міри. Як у тебе справи з класикою? Колись читала «Війну світів» Герберта Уеллса?

— Дуже давно, ще в школі.

— Подумай над тим, що марсіани можуть піти на нас військовою — і виграти її. Вони можуть — ти знаєш; і у нас немає змоги дізнатися, наскільки великий кийок вони можуть занести. Наш хлопчина Сміт може стати посередником, миротворцем, тим, хто знищить необхідність Першої міжпланетної війни. Навіть якщо ця можливість віддалена, правління не може дозволити собі ігнорувати її, допоки не знатиме точних деталей. Зустріч із розумним життям на Марсі — це щось, з чим у політичному розумінні вони ще не розібралися.

— Думаєш, він у безпеці?

— Напевно — на якийсь час. Генеральний Секретар має вирішити, і вирішити правильно. Як тобі відомо, його становище нині хистке.

— Я не цікавлюся політикою.

— А повинна була б. Це єдине, що можна вважати трохи менш важливим, ніж твоє серцебиття.

— Я все одно не цікавлюсь цим.

— Не перебивай мене, коли я говорю. Більшість, яка очолює Сполучені Штати, може розпастися за одну ніч, і Пакистан зайдеться нервовим кашлем. У такому разі слід чекати на вотум недовіри, загальні вибори, а також на те, що містера Генерального Секретаря Дугласа знімуть з посади і він знову стане дешевим адвокатом. Людина з Марса може або возвеличити, або знищити його. Ти проведеш мене?

— Ні. Я піду в монастир. Там ще залишилася кава?

— Я гляну.

Вони встали. Джилл випросталася і простогнала:

— О, мої старі кістки! І, Боже, глянь-но на час. Забудь про каву, Бене, у мене завтра важкий день, треба бути ввічливою з вередливими пацієнтами, залишаючись незацікавленою. Відвезеш мене додому? Хоча краще я сама. Думаю, так безпечніше. Виклич таксі.

— Добре, хоча ще дитячий час. Це справді небезпечно, і не тільки для твоєї кар'єри. Я просто готував тебе до цього. — Він показав їй маленьку штучку. — Почепиш на нього жучка?

— Що? Оце й усе?

— Найбільший дар для адвокатів із розлучень та шпигунів з часів Міккі Фінна. Мікромініатюризований провідний записувач. Провід пружинний, тож його неможливо розпізнати детективу. Всередині транзистори, резистори, конденсатор та все інше, запаковані у пластик: ти можеш викинути його з таксі, і з ним нічого не станеться. Сила приблизно дорівнює радіоактивності сонячного годинника, але добре захищена. Проводу вистачає на двадцять чотири години.

Потім потрібно вийняти катушку і вставити іншу, пружина — це вже намотана частина катушки.

— Вона вибухне? — нервово запитала Джилл.

— Можеш запікати її в тістечках.

— Але, Бене, через тебе я тепер боюся повертатися до цієї кімнати.

— І не потрібно. Ти можеш потрапити до сусідньої, чи не так?

— Гадаю, що зможу.

— Ця штучка має віслючі вуха. Прикріпи її увігнутою стороною до стіни — хірургічна стрічка для цього підійде якнайкраще, — і вона вловить кожне слово, сказане у сусідній кімнаті. Там є туалет чи щось таке?

Джилл замислилася.

— Я ризикую, що мене помітять, якщо я ходитиму в сусідню кімнату надто часто; адже там територія команди. Або вони можуть користуватись нею. Послухай, Бене, його кімната має третю стіну, спільну з кімнатою, розташованою в іншому коридорі. Це спрацює?

— Ідеально. Коли ти це зробиш?

— Хм... Дай його мені. Я все обміркую і перевірю ґрунт під ногами.

Кекстон зупинився, щоб відполірувати пристрій носовичком.

— Надягни рукавички.

— Навіщо?

— Використовувати його трохи незаконно, але корисно — для короткого відпочинку за барною стійкою. Завжди користуйся рукавичками, коли вставлятимеш запасні катушки, і дивись не попадися з ним.

— Ти думаєш лише про найкраще!

— Хочеш відмовитися?

Джилл повільно видихнула.

— Ні, я завжди тяжіла до злочинного життя. Ти навчиш мене гангстерського жаргону? Буду тобі дуже вдячна.

— Хороша дівчинка! — Над дверима блимнуло світло, він подивився вгору. — Це, напевне, твоє таксі. Я викликав його, коли ходив за цим.

— Знайдеш мої туфлі? Ні, не підіймайся на дах. Що менше мене бачитимуть з тобою, то краще.

— Як забажаєш.

Коли він випростався після того, як надягнув їй туфлі, Джилл взяла його голову обома руками і поцілувала.

— Дорогий Бене! З цього не вийде нічого хорошого, і я раніше не розуміла, що у тебе є злочинні нахили, але ти гарно готуєш — звісно, якщо програмую я... І я вийду за тебе, якщо ти знову заженеш себе у пастку, варту цієї пропозиції.

— Пропозиція залишається відкритою.

— А гангстери одружуються зі своїми коханками? Чи краще — «бабами»? Що ж, побачимо.

Вона швидко вийшла.

Джилл Бордмен легко встановила жучка — пацієнтка в сусідній кімнаті була прикута до ліжка, тож Джилл часто заходила, щоб попліткувати. Вона прикріпила жучка до стіни над полчкою у ванній, поки базікала про те, що прибиральниці ніколи не витирають пил з верхніх полиць у туалеті.

Витягти катушку наступного дня та замінити її на нову було ще простіше; пацієнтка спала. Вона прокинулася, коли Джилл стояла на стільці, і, здавалося, здивувалася; Джилл відволікла пацієнтку пікантними та вигаданими лікарняними плітками.

Джилл відправила використаний дріт поштою, скориставшись лікарняним поштовим відділенням, оскільки безлика сліпота поштової системи здавалась безпечнішою від шпигунських витребеньок. Але її спроба вставити свіжу катушку втретє зазнала невдачі. Вона чекала, поки пацієнтка засне, але, щойно вилізла на стілець, та прокинулася.

— О... Привіт, міс Бордмен.

Джилл застигла, тримаючи в руці дровотий записувач.

— Привіт, місіс Фріцлі! — тільки й змогла відповісти. — Гарно подрімали?

— Якщо чесно, — капризно відповіла жінка, — у мене болить спина.

— Я розітру її.

— Це майже не допомагає. Чому ви постійно крутитесь навколо мого туалету? Щось не так?

Джилл щосили намагалася заспокоїтись. Жінка справді не має підозр, переконала вона себе.

— Миші, — промовила вона, здаючись.

— Миші? Ненавиджу мишей! Мені зараз же потрібна інша палата!

Джилл відірвала маленький пристрій від стіни, сховала його в кишеню, зістрибнула зі стільця і сказала пацієнтці:

— Зараз, зараз, місіс Фріцлі. Я просто перевіряла, чи немає раптом у туалеті мишачих нір. Їх немає.

— Ви впевнені?

— На всі сто відсотків. А зараз розітремо спину, чи не так? Розслабтеся.

Джилл вирішила, що не може знову встановити жучок у тій кімнаті, і дійшла висновку, що варто ризикнути і спробувати встановити його у вільній кімнаті, що була частиною К-12 — палати Людини з Марса. Але, коли Джилл звільнилася, її зміна вже майже добігала кінця. Вона взяла перепустку — але лише для того, щоб з'ясувати, що вона їй не потрібна: двері були незамкнені, проте їх охороняли двоє морських піхотинців, бо охорону подвоїли. Один з них глянув, як вона відчинила двері:

— Шукаєте когось?

— Ні. Не сидіть на ліжках, хлопці, — сказала вона твердо. — Якщо вам потрібно більше стільців, я відправлю за ними. — Джилл не випускала охоронця з поля зору, поки той неохоче встав, а потім пішла, намагаючись приховати тремтіння.

Але коли вона закінчила зміну, жучок уже просто пропалавав їй кишеню. Джилл вирішила врешті-решт повернути

його Кекстону. Вона переодяглася, переклала пристрій у сумочку й пішла на дах. На свіжому повітрі й дорогою до квартири Бена їй уже дихалось легше. Під час польоту вона за- телефонувала до нього.

— Кекстон біля телефону.

— Це Джилл, Бене. Я хочу зустрітися. Ти сам?

Він повільно відповів:

— Не думаю, що це розумно, крихітко. Не зараз.

— Бене, я хочу тебе побачити. Я вже їду.

— Що ж, добре, якщо так.

— Скільки оптимізму!

— Слухай, солоденька, не те, що я...

— Бувай! — Вона відключилась, розслабилася й вирішила не злитися на нещасного Бена: все-таки вони були в одній команді, хоча комусь — принаймні їй — слід було б відкинути політику, зосередившись на своїх обов'язках.

Їй покращало, коли вона побачила Бена, — і ще краще, коли поцілувала його і влаштувалася у його обіймах. Бен був таким рідним для неї; можливо, їй і справді варто вийти за нього. Але, коли вона спробувала заговорити, Бен прикрив її уста рукою і пошепки майже біля вуха промовив:

— Не говори. Ніяких імен, і нічого, крім банальностей. За мною можуть стежити.

Вона кивнула, і він провів її до вітальні. Не промовивши ані слова, вона витягла дотовий записувач і протягла йому. Його брови поповзли угору, коли він побачив, що вона повертає не лише котушку, а й увесь пристрій, проте нічого не сказав. Замість цього він протягнув їй примірник денної «Пост».

— Бачила газету? — сказав він звичним голосом. — Можеш проглянути, поки я вмюсь.

— Дякую.

Коли вона взяла її, Бен вказав на статтю, а потім вийшов, забравши з собою записувач. Джилл побачила, що цю статтю написав Бен:

Вороняче гніздо

Бен Кекстон

Усім відомо, що в'язниці та лікарні мають дещо спільне: звідти дуже важко вибратись. Певною мірою в'язень відірваний від світу менше від пацієнта: в'язень може відправити за адвокатом, запросити Справедливого Свідка, звернутися до habeas corpus¹ і вимагати в наглядача в'язниці відкритого судового засідання.

Але вистачить лише одного знаку «відвідування заборонено», встановленого медиком нашого дивного племені, щоб за пацієнта лікарні цілковито забули — як це було з Людиною в Залізній Масці.

Будьте певні, найближчих родичів пацієнта ця заборона не зупинить. Але, здається, у Людини з Марса немає найближчих родичів. Команда славнозвісної «Посланниці» майже не мала зв'язків на Землі; якщо в Людини у Залізній Масці — пробачте, я маю на увазі Людину з Марса — немає нікого, хто б відстоював його інтереси, кілька тисяч допитливих репортерів (таких, як ваш покірний слуга) не можуть перевірити це.

Хто говорить замість Людини з Марса? Хто наказав виставити озброєну охорону біля його палати? Що ж це за така страшна хвороба, що не можна навіть одним оком глянути на нього, не те що поставити кілька запитань? Я звертаюся до вас, містере Генеральний Секретар, бо пояснення «фізична слабкість» та «кесонна хвороба» недостатньо переконливі. Якби справа була у цьому, то медична сестра із зарплатнею у дев'яносто фунтів впоралася б з цим так само, як і озброєна охорона.

Habeas Corpus Act — законодавчий акт, прийнятий парламентом Англії у 1679 році, складова частина конституції Великобританії, визначає правила арешту і притягнення до судової відповідальності обвинуваченого у злочинах, надає суду право контролювати законність затримання і арешту громадян, а громадянам — вимагати початку такої процедури.

Чи може ця хвороба мати фінансове походження? Чи — скажімо м'якше — політичне?

І далі у такому ж стилі. Джилл бачила, що Бен навмисно спокушає правління, намагається змусити їх показати Сміта на загал. Вона не знала, чим це закінчиться: її власний кругозір не поширювався на високу політику та високі фінанси. Вона радше відчувала, ніж знала, що Кекстон серйозно ризикує, кидаючи виклик офіційній владі, але навіть і гадки не мала про масштаб небезпеки — і про те, яких форм ця небезпека здатна набути.

Вона проглянула газету. Там було вдосталь послідовних історій про повернення «Чемпіона», з фотографіями Генерального Секретаря Дугласа, який чіпляв медалі команді, інтерв'ю з капітаном ван Тромпом і його сміливими товаришами, зображень марсіан та марсіанських міст.

Про Сміта було написано дуже мало: лише медичні дані щодо того, що він повільно, але невпинно одужує після подорожі.

Бен вийшов і опустив кілька плюрових¹ аркушів їй на коліна.

— Ось іще одна газета, яку ти, можливо, захочеш проглянути, — сказав він і знову вийшов.

Джилл швидко зрозуміла, що інша «газета» виявилася транскрипцією першої катушки, яку вона забрала. У надрукованому тесті були позначки: «Перший голос», «Другий голос» і так далі, але Бен повернувся і написав імена там, де він уже зміг встановити відповідність. Вгорі він написав: «Всі голоси, визначені чи ні, — чоловічі».

Більшість записів були нецікаві. Там просто говорилось про те, як Сміта годували, мили, масажували і те, що двічі на день його обов'язково підіймали та тренували під нагля-

---

¹Плюор — тонкий папір, покритий з одного боку шаром клею; використовується у літографії.

дом голосу, визначеного як «лікар Нельсон», та іншого голосу, позначеного «другий лікар». Джилл вирішила, що це, напевне, лікар Тадей.

Але один довгий абзац не мав нічого спільного з фізичним доглядом пацієнта. Джилл перечитала його двічі:

Лікар Нельсон: Як почувашся, хлопче? Ти достатньо зміцнів, щоб трохи поговорити?

Сміт: Так.

Лікар Нельсон: Чоловік хоче поговорити з тобою.

Сміт (пауза): Хто? (Кекстон написав: «Всім відповідям Сміта передують довгі паузи, деякі довші за інші»).

Нельсон: Цей чоловік наш великий (нетранскрибоване гортанне слово — марсіанська?). Він наш найстарший Старійшина. Поговориш з ним?

Сміт (дуже довга пауза): Я величезний щасливий. Старійшина буде говорити, і я буду слухати і рости.

Нельсон: Ні, ні! Він хоче поставити тобі кілька запитань.

Сміт: Я не можу вчити Старійшину.

Нельсон: Старійшина бажає цього. Дозволиш йому поставити тобі кілька запитань?

Сміт: Так.

(Фоновий шум, коротка затримка.)

Нельсон: Сюди, сер... Поруч лікар Махмуд, готовий перекладати для вас.

Джилл прочитала «Новий голос». Кекстон закреслив це і дописав: «Генеральний Секретар Дуглас!!!»

Генеральний Секретар: Це не знадобиться. Ви казали, що Сміт розуміє англійську.

Нельсон: Ну, і так і ні, ваша ясновельможносте. Він знає певну кількість слів, але, за словами Махмуда, у нього немає культурного контексту, щоб вловити значення слів. Це може трохи збивати з пантелику.

Генеральний Секретар: О, ми знайдемо спільну мову, я впевнений. Коли я був юнаком, то подорожував автостопом Бразилією, не знаючи ані слова португальською. Зараз просто познайомте нас, а потім залиште наодинці.

Нельсон: Сер? Думаю, що мені краще залишитися з моїм пацієнтом.

Генеральний секретар: Справді, лікарю? Боюся, я мушу наполягти. Вибачте.

Нельсон: І я боюсь, що мушу наполягти. Вибачте, сер. Медична етика...

Генеральний секретар (перебиває): Як юрист, я дещо тямлю в медичній юриспруденції, тож не треба оцього незрозумілого «медична етика», справді. Пацієнт обрав вас?

Нельсон: Не зовсім, але...

Генеральний Секретар: Так я і думав. У нього була можливість обрати іншого лікаря? Сумніваюся. Зараз ним опікується держава. Я виступаю як його найближчий родич, de facto¹, і ви зрозумієте, що і de jure² теж. Я б хотів поговорити з ним наодинці.

Нельсон (довга пауза, потім дуже жорстко): Якщо ви так продовжуватимете й далі, ваша ясновельможносте, то я відмовлюся від цієї справи.

Генеральний Секретар: Не сприймайте цього так, лікарю: я не хотів вас образити. Але ви ж не забороняєте матері побачитися з сином наодинці — то чому ви проти зараз? Чи ви непокоїтеся, що я можу йому зашкодити?

Нельсон: Ні, але...

Генеральний Секретар: Тоді чому ви заперечуєте? Зайдіть зараз, представте нас і зробімо це. Це напруження може засмутити вашого пацієнта.

Нельсон: Ваша ясновельможносте, я познайомлю вас. Потім ви маєте обрати іншого лікаря для вашого... підопічного.

Генеральний Секретар: Мені шкода, лікарю, справді шкода. Я не можу поставити на цьому крапку: ми обговоримо це пізніше. А зараз, якщо не заперечуєте...

Нельсон: Станьте ось сюди, сер. Синку, ось чоловік, який хотів тебе побачити. Наш великий Старійшина.

Сміт: (не транскрибовано).

Нельсон: Це щось на зразок ввічливого привітання. Махмуд каже, що це перекладається як: «Я просто яйце». У всякому разі, приблизно так. Він часто використовує цю форму зі мною. Це по-дружньому. Синку, поговори з чоловіком.

Сміт: Так.

Нельсон: І, якщо дозволите, остання порада: вам краще використовувати прості односкладові слова.

Генеральний Секретар: О, добре.

Нельсон: Всього найкращого, ваша ясновельможносте. Всього найкращого, синку.

Генеральний секретар: Дякую, лікарю. До зустрічі.

Генеральний секретар (продовжує): Як почувашся?

Сміт: Почувуюсь добре.

Генеральний секретар: Чудово. Все, що забажаєш, — просто попроси. Ми хочемо, щоб ти був щасливий. А зараз я хочу, щоб ти для мене дещо зробив. Ти вмієш писати?

Сміт: Писати? Що таке «писати»?

Генеральний Секретар: Що ж, відбиток пальця підійде. Я хочу прочитати тобі документ. У ньому багато юридичних термінів, але простими словами тут йдеться про те, що ти погоджуєшся з тим, що, покинувши Марс, ти залишив — я маю на увазі, відмовився — від усіх прав, які міг там мати. Зрозумів? Ти передаєш їх уряду.

Сміт (не відповідає).

Генеральний Секретар: Що ж, зробимо по-іншому. Ти не володієш Марсом, чи не так?

Сміт (довга пауза): Я не розумію.

Генеральний Секретар: Хм... Спробуймо інакше. Ти хочеш залишитись тут, правда?

Сміт: Я не знаю. Мене відправили Старійшини.

(Тривала нетранскрибована промова, яка звучить так, наче жаба-бик б'ється з котом.)

Генеральний Секретар: Чорт, вони за цей час мали б навчити тебе краще говорити англійською. Глянь сюди, синку: тобі не потрібно перейматися цим. Дай мені свою праву руку. Ні, не крутись. Сиди спокійно. Я не зроблю тобі боляче. Лікарю! Лікарю Нельсон!

Другий лікар: Так, сер?

Генеральний секретар: Покличте лікаря Нельсона.

Другий лікар: Лікаря Нельсона? Але він пішов, сер. Сказав, що ви відсторонили його від цієї справи.

Генеральний Секретар: Нельсон так сказав? Щоб йому! Тро зробіть щось. Зробіть йому штучне дихання. Вколить йому щось. Не стійте — ви що, не бачите, що цей чоловік помирає?

Другий лікар: Не думаю, що тут можна щось зробити, сер. Просто залиште його, поки не отямиться. Так завжди робив лікар Нельсон.

Генеральний секретар: Клятий лікар Нельсон!

Голос Генерального Секретаря більше не з'являвся — так само як і голос лікаря Нельсона. Джилл здогадувалася з плиток, які чула у лікарні, що Сміт впав в один зі своїх кататонічних станів. Було ще двоє відвідувачів, проте жодного з них не вдалося впізнати. Один сказав:

— Не потрібно шепотіти. Він не чує тебе.

Другий відповів:

— Забери тацю. Ми нагодуємо його, коли він прокинеться.

Джилл втретє перечитувала транскрипцію, коли знову з'явився Бен. Він виніс іще кілька аркушів, але не запропонував їй їх, а натомість сказав:

— Голодна?

Вона запитально глянула на аркуші в нього в руках, але відповіла:

— Як вовк.

— Ходімо звідси, підстрелимо корову.

Він більше нічого не сказав, поки вони підіймалися на дах і сідали в таксі. Він мовчав, поки вони летіли до Олександрійської платформи, де пересіли в інше таксі. Бен обрав одну з машин, позначених балтиморськими номерами. Коли вони злетіли, він встановив курс на Хаджержтаун, Меріленд, а потім відкинувся на сидіння й розслабився.

— Тепер ми можемо поговорити.

— Бене, до чого вся ця таємничість?

— Вибач, гарненькі ніжки. Очевидно, просто нерви плюс моя нечиста совість. Я не знаю, чи є у моїй квартирі жучок, — але якщо я можу робити це з ними, то й вони можуть зробити це зі мною... І я виявив нездоровий інтерес до того, що уряд прагне й далі приховувати. Більше того: хоч на це і не схоже, проте таксі, викликане з моєї квартири, може мати прихований у подушці записувач. Але це можливо: адже Спеціальна Служба має довершену команду. Але це таксі... — Він поляскав по сидінню. — Вони не можуть прослуховувати тисячі таксі. Обране випадково повинне бути безпечним.

Джилл тремтіла.

— Бене, ти ж не думаєш, що вони... — Вона замовкла.

— Не думаю — зараз! Ти бачила мою статтю. Я надіслав її дев'ять годин тому. Думаєш, уряд дозволить мені вдарити йому під дих і не зробить нічого натомість?

— Але ти завжди був проти уряду.

— Це нормально. Це обов'язок Його Величності Вірної Опозиції — бути проти. Вони очікували цього. Але це інше: я практично звинуватив їх в утриманні політичного в'язня... того, ким суспільство дуже цікавиться. Джилл, уряд — це живий організм. Як і в кожній істоті, його головна особливість — це сліпий, підсвідомий інстинкт виживання. Ти вдариш їх — і вони вдарять у відповідь. Цього разу я справді вдарив їх.

Він скопив на неї погляд.

— Я не повинен був втягувати тебе у все це.

— Мене? Я не боюсь. Хоча б з того часу, відколи повернула твій пристрій.

— Ти пов'язана зі мною. Якщо справи погіршаться, цього цілком вистачить.

Джилл замовкла. Вона ще ніколи не відчувала на собі нещадності таких масштабів. Окрім знань медичної справи та веселої партизанської війни між статями, Джилл була майже така ж невинна, як і Людина з Марса. Розуміння того факту, що вона, Джилл Бордмен, яка ніколи не переживала нічого гіршого від ляскання у дитинстві та час від часу грубих слів у дорослому віці, могла бути у фізичній небезпеці, — це було для неї майже неймовірним. Як медсестра, вона бачила наслідки нещадного насильства, звірства, — але це не могло трапитися з нею.

Вона порушила важку тишу, коли їхнє таксі кружляло, щоб приземлитися у Хаджерзтауні.

— Бене? Я думаю, що пацієнт помирає. Що відбувається?

— Що? — Він спохмурнів. — Хороше запитання. Дуже хороше запитання. Я радий, що ти його поставила: це свідчить про те, що ти зацікавлена в роботі. Зараз, якщо інших запитань немає, клас може бути вільний.

— Не будь смішним.

— Хм... Джилл, я не спав ночами, коли мав би бачити уві сні тебе, і намагався знайти відповідь на запитання. Воно має дві частини: політичну та фінансову. І ось найкращі відповіді з тих, що я маю: якщо Сміт помре, його випадкові законні права на планету Марс зникнуть. Можливо, група першовідкривачів з «Чемпіону», які залишилися на Марсі, заявить нові права, — я майже впевнений у тому, що правління уклало з ними угоду ще до того, як вони покинули Землю. «Чемпіон» — це корабель Федерації, але імовіріше, що угода — якщо вона була — залишає всі важелі в руках он того небезпечного захисника прав людини, містера Генерального Секретаря Дугласа.

— Що? Чому?

— «Рішення Ларкін» можуть не прийняти. Місяць незаселений — тоді як Марс заселений марсіанами. Наразі марсіани — це законний нуль. Але Вищий Суд може врахувати політичну ситуацію, розглянути компроміси й вирішити, що людська окупація нічого не варта для планети, що вже заселена корінним населенням, — не людьми. Тоді права на Марс, якщо такі будуть, повністю належатимуть самим марсіанам.

— Але, Бене, це логічно у будь-якому разі. Думка про те, що одна людина володіє планетою... це фантастика!

— Не використовуй це слово з юристом; він тебе не зрозуміє. За деревами не бачити лісу — ось обов'язковий курс у всіх юридичних школах. Крім того, є показовий приклад. У п'ятнадцятому столітті Папа Римський передав Західну півкулю Іспанії з Португалією, і тоді ніхто не звернув уваги на те, що реальні землі вже були заселені кількома мільйонами індіанців — з їхніми власними законами, звичаями та розумінням приватної власності. Його «подарунок» виявився також і достатньо ефективним. Поглянь якимось на Західну півкулю, і ти побачиш, де говорять іспанською, де португальською — і як багато земель залишилося в індіанців.

— Так, але... Бене, зараз не п'ятнадцяте століття.

— Скажи це юристам. Вони все ще посилаються на Блеквела, Кодекс Наполеона чи навіть на закони Юстиніана. Запиши це, Джилл. Якщо Вищий Суд встановить, що «Рішення Ларкін» мають силу, Сміт зможе подарувати чи купити концесію на Марс — а це коштуватиме мільйони чи радше мільярди. Якщо він передасть свої права теперішньому правлінню, Секретар Дуглас буде тим, хто збере всі вершки. І це — саме те, що Дуглас намагається повернути. Ти бачила дешифрування записів жучка.

— Бене, чому хтось хоче такої влади?

— Чому метелики летять на світло? Ними керує сила, ще менш логічна, ніж сексуальне бажання... і сильніша від нього.

Але, як я казав, це питання складається з двох частин. Фінансові статки Сміта майже так само важливі, як і його особливий статус короля-імператора Марса. Можливо, вони важливіші від рішень Вищого Суду, який може скасувати його незаконні права на Марс. Проте я маю сумніви в тім, що щось може похитнути його володіння «Лайл Драйв» та основною частиною «Лунар Ентерпрайзез»: усі вісім заповітів у відкритому доступі, а у трьох найважливіших випадках він успадковує все без усілякого заповіту. Що станеться, якщо він помре? Не знаю. Звичайно ж, можуть з'явитися тисячі липових кузенів, але Науковий Фонд мав би відбити більшість спраглих до цих грошей за минулі двадцять років. Існує така можливість, що, коли Сміт помре без заповіту, його величезні статки отримає держава.

— Держава? Ти маєш на увазі Федерацію чи Сполучені Штати?

— Ще одне гарне запитання, на яке я не можу відповісти. Його біологічні батьки походять з двох різних країн Федерації, а він народився за межами їх усіх... І в цьому вирішальна різниця — для людей, які голосують за ці блоки, та тих, хто давав дозвіл на патенти. Це не буде Сміт: адже він не знає, як відрізнити документи на передання власності від квитка на автобус. Думаю, це буде хто завгодно, хто зможе схопити та вчепитися в нього. У той самий час я сумніваюсь у тім, що Ллойдз коли-небудь підпише пожиттєве страхування: тут ризик не буде мінімальним.

— Бідне дитя! Нещасна, нещасна дитина!

Розділ 6

У ресторані в Гейгерстауні, окрім гарної їжі, була ще й своя «атмосфера»: столики тут розмістили не тільки на газоні аж до маленького озера, а й на гілках трьох величезних старих дерев. Над кожним був споруджений дах, що створював в обідній зоні вічне літо — навіть у дощову чи сніжну погоду.

Джилл захотіла їсти вгорі на деревах, але Бен проігнорував її та підкупив метрдотеля, щоб він посадив їх за столик на свій вибір біля води, а потім замовив іще й портативне стерео, яке встановили поруч.

Джилл злегка роздратовалась.

— Бене, навіщо було їхати аж сюди та платити такі гроші, якщо ми не можемо поїсти на деревах і повинні терпіти цей джиттербокс?

— Терпіння, люба. Столики на деревах обладнані мікрофонами, щоб забезпечити обслуговування. Цей столик, сподіваюся, не має таких хитрощів, оскільки я бачив, як офіціант обрав його з купи тих, якими не користуються. Що ж до радіо — це не лише тому, що не по-американськи, і, можливо, справді згубно їсти, не втупившись у стерео. Але це також і шум, що заважатиме дистанційним мікрофонам, направленим на нас... Якщо припустити, що нишпорки містера Дугласа нами цікавляться. А я не сумніваюся, що так воно і є.

— Ти серйозно вважаєш, що вони можуть за нами стежити, Бене? — Джилл здригнулася. — Не думаю, що злочинне життя — це моє.

— Дурниці! Коли я працював над хабарницьким скандалом у «Дженерал Синтетикс», то не спав двічі в одному місці плюс їв тільки напівфабрикати, які мусив купувати сам. Через деякий час тобі це починає подобатись — стимулює обмін речовин.

— Моєму обміну речовин це не потрібно, дякую. Все, що мені потрібно, — так це один особистий багатий пацієнт похилого віку.

— Не збираєшся виходити за мене, Джилл?

— Після того як мій майбутній чоловік відкине копита, збираюся. Чи, може, я буду така багата, що зможу дозволити тримати тебе замість домашнього улюбленця.

— Найкраща пропозиція за останні місяці. Як щодо того, щоб почати сьогодні ввечері?

— Після того як він відкине копита.

Коли вони пили коктейлі, музичне шоу разом з купою реклами, що лунало зі стерео та лупило по барабаних перетинках, раптово припинилось. На екрані з'явилося зображення диктора; він щиро посміхнувся і сказав:

— «НСМ», «Нові Світові Мережі» та їхній спонсор — мальтизіанські пастилки «Мудра дівчина» — мають честь та привілей поступитися кількома наступними хвилинами особливий, історично-важливий трансляції з Уряду Федерації. Пам'ятайте, друзі, кожна мудра дівчина користується «Мудрими дівчатами». Легко носити, приємно приймати, гарантовано жодних невдач; затверджено для продажу без рекомендації згідно з Громадським Законом 1312. Навіщо наважуватись на старомодні, неестетичні, шкідливі, непевні методи? Навіщо ризикувати втратити його любов та повагу? Пам'ятайте... — Привабливий вовкуватий диктор глянув убік і поспішив закінчити рекламний текст: — Я раджу вам «Мудру дівчину», яка своєю чергою передає слово Генеральному Секретарю та Людині з Марса!

3D картинка плавно змінилась на зображення молодої жінки, такої чуттєвої, неймовірно жіночної, звабливої, щоб примусити кожного чоловіка, який її побачить, бажати цей місцевий талант. Вона витягнулася, хитнулася і звабливо промовила:

— Я завжди користуюся «Мудрою дівчиною».

Картинка зблідла, і цілий оркестр взяв перші акорди «Нехай буде верховний спокій»¹. Бен промовив:

— А ти користуєшся «Мудрою Дівчиною»?

— Не твоє діло! — Вона здавалася роздратованою. І додала: — Це шарлатанська панацея. У будь-якому разі — що змусило тебе думати, що мені це потрібно?

Кекстон не відповів, а на екрані з'явилися батьківські риси містера Генерального Секретаря Дугласа.

— Друзі, — почав він, — громадяни Федерації! Сьогодні я маю унікальну честь та привілей. З часу тріумфального повернення «Чемпіона», нашого корабля-першопрохідця... — Він продовжив кількома тисячами гарно дібраних слів, щоб привітати жителів Землі з їхнім успішним контактом з іншою планетою, іншою цивілізованою расою. Він примудрився натякнути на те, що подвиг «Чемпіона» був особистим досягненням кожного жителя Федерації, і що всі вони могли б посприяти експедиції, якби не були зайняті іншою серйозною роботою, і що він, Секретар Дуглас, був обраний ними як звичайний інструмент для виконання їхньої волі. Лестощі ніколи не говорилися прямо — завжди приховано. У підтексті припускалося, що бути звичайною людиною означає бути рівним будь-кому, або й навіть кращим за більшість, і що старий добрий Джо Дуглас — втілення звичайної людини. Навіть його зім'ята краватка та розтріпане волосся було «просто людським».

Бен Кекстон хотів би дізнатися, хто написав промову. Можливо, Джим Сенфор — з усієї команди Дугласа саме він найкраще вмів добирати прикметники так, щоб полоскотати та втішити аудиторію; до того як піти у політику, він писав рекламні тексти й ніколи не відчував докорів сумління.

Так, оцей фрагмент про «руку, що гойдає колицку» був точно Джимовою роботою: він був з тих козлів, які могли звабити молоду дівчину цукеркою і вважати це дотепним.

— Вимкни! — різко сказала Джилл.

— Що? Помовч, гарненькі ніжки. Я мушу це послухати.

— ...тож, друзі, я маю честь представити вам нового громадянина Валентина Майкла Сміта, Людину з Марса! Майку, ми всі знаємо, що ти втопився і не дуже добре почувашся, але скажеш кілька слів своїм друзям? Вони всі хочуть тебе побачити.

На екрані стерео з'явилась крупним планом постать чоловіка в інвалідному візку. З одного боку біля нього крутився Дуглас — так, ніби був його улюбленим дядечком; з іншого

боку крісла стояла медсестра — сувора, манірна та фотогенічна.

Джилл важко дихала. Бен люто прошепотів:

— Тихо! Я не хочу пропустити ані слова.

Інтерв'ю було недовгим. На спокійному дитячому обличчі чоловіка в кріслі з'явилася сором'язлива посмішка; він подивився у камеру і сказав:

— Привіт, люди. Вибачте, що сиджу. Я все ще заслабкий.

Здавалося, йому важко говорити, і медсестра зупинила його, щоб перевірити пульс.

У відповідь на запитання Дугласа він осипав компліментами капітана ван Тромпа та команду «Чемпіона», подякував усім за свій порятунок і сказав, що усі на Марсі надзвичайно схвильовані контактом із Землею і що він сподівається допомогти налагодити сильні та дружні стосунки між двома планетами. Медсестра знову його перебила, але Дуглас м'яко сказав:

— Майку, чи достатньо добре ти почуваєшся, щоб відповісти на ще одне запитання?

— Звісно, містере Дуглас, якщо знатиму відповідь.

— Майку? Що ти думаєш про земних дівчат?

— Оце так!

На його дитячому обличчі з'явилося благоговіння та захват, і він почервонів. Тоді на екрані знову з'явився Генеральний Секретар.

— Майк попросив мене вам передати, — у його голосі проступили батьківські нотки, — що він повернеться знову, щоб побачити вас так скоро, як тільки зможе. Ви знаєте, що йому потрібно зміцнити м'язи. Сила тяжіння на Землі надто велика для нього — так само як для нас була б завеликою сила тяжіння на Юпітері. Можливо, наступного тижня, — якщо, за обіцянками лікарів, він достатньо зміцніє.

Картинка поступово згасла, і на екрані знову з'явилися представники пастилок «Мудра дівчина». Завдяки коротким одноактним п'єсам стало зрозуміло, що дівчина, яка ними

не користувалася, була не лише не при своєму розумі, а й, без сумніву, синте до кінчиків пальців; чоловіки переходитимуть на інший бік вулиці, щоб уникнути її. Бен перемикнув на інший канал, потім повернувся до Джилл і замислено промовив:

— Що ж, я можу порвати завтрашню статтю і шукати нову тему. Вони не тільки зробили мій сьогоднішній протест смішним, а й дали зрозуміти, що він повністю під владою Дугласа.

— Бене!

— Що?

— Це не Людина з Марса!

— Що? Крихітко, ти впевнена?

— Ну звісно ж, я впевнена! О, він схожий на нього, дуже схожий. Навіть голос такий самий. Але це не той пацієнт, якого я бачила в кімнаті під охороною.

Бен спробував похитнути її впевненість. Він вказав на те, що Сміта знали і бачили кілька десятків інших людей: охорона, інтерни, санітари, капітан та члени команди «Чемпіона», можливо, ще хтось. Хоча б хтось із цього переліку мав би побачити випуск новин, чи правління хоча б мало припустити, що хтось із них може його побачити та розпізнати підміну... якщо така була. Це безглуздо, бо надто ризиковано.

Джилл не запропонувала жодного логічного спростування; вона спохмурніла і до останнього наполягала на тому, що людина на стерео — не пацієнт, якого вона бачила. Врешті-решт вона сердито сказала:

— Добре, добре, залишайся при своїй думці! Якщо я не можу довести, що маю рацію, значить, я помиляюсь. Чоловіки!

— Зараз, Джилл...

— Будь ласка, відвези мене додому.

Бен мовчки пройшов до таксі. Він не погодився на одне з тих, що чекали біля ресторану, — навіть попри те, що більше не вважав, що хтось стежитиме за його пересуваннями, він обрав одну з машин зі стоянки біля готелю навпроти.

Коли вони летіли назад, Джилл залишалась незворушною. Через якийсь час Бен витягнув транскрипції записів, отриманих у лікарняній кімнаті Сміта, і перечитав їх. Він перечитав їх іще раз, трохи подумав і сказав:

— Джилл?

— Так, містере Кекстоне?

— Я тобі не містер! Послухай, Джилл, вибач. Я прошу вибачення. Я помилявся.

— І що ж стало причиною такого важливого висновку? Він ляснув зім'ятими аркушами по долоні.

— Ось це. Сміт не міг поводитися так вчора і за день до того і потім ввечері дати подібне інтерв'ю. Він вимкнув контроль... впав в один з отих своїх станів, у транс.

— Я дуже рада, що ти нарешті побачив очевидне.

— Джилл, якщо ти кілька разів вріжеш мені, тобі полегшає? Це серйозно. Ти знаєш, що це означає?

— Це означає, що вони використали актора, щоб підробити інтерв'ю. Я вже говорила тобі це.

— Звісно. Актора, і хорошого актора, ретельно дібраного та навченого. Але це означає набагато більше. Я бачу два варіанти. Перший — Сміт мертвий і...

— Мертвий! — Джилл раптом згадала цікаву церемонію пиття води і відчула дивний, теплий, духовний смак особистості Сміта; відчула його з нестерпним смутком.

— Можливо. У такому разі цьому двійнику дозволять залишатися «живим» тиждень чи днів із десять — поки вони матимуть час, щоб підготувати усі документи, потрібні для того, щоб він їх підписав. Потім двійник «помре», і вони відправлять його з міста, можливо, з гіпнотичним наказом не говорити — таким сильним, що він помре від нападу астми, якщо спробує комусь розпатякати, чи, можливо, навіть скористаються трансорбітальною лоботомією — якщо хлопці грають по-серйозному. Але якщо Сміт помер, ми можемо просто про все забути, тому що ніколи не зможемо довести правду. Тож припустімо, що він і досі живий.

— Дуже на це сподіваюсь!

— «Що тобі Гекуба чи ти для Гекуби?»¹ — процитував Кекстон. — Якщо він досі живий, можливо, у цьому немає нічого надто зловісного. Врешті-решт, багато відомих особистостей використовують двійників для певних виходів, і це навіть не дратує публіку, тому що кожного разу, коли селюки вважають, що помітили двійника, відчувають себе кмітливими і думають, що вони «в темі». Тож можливо й таке, що уряд просто задовольнив публіку і дав їй можливість поглянути на Людину з Марса, про яку ми всі стільки базікали. Може трапитись і так, що через два чи три тижні наш друг Сміт буде у формі і тоді вони й покажуть його. Але я дуже в цьому сумніваюся!

— Чому?

— Скористайся своєю гарненькою кучерявою голівонькою. Благородний Джо Дуглас уже зробив одну спробу отримати від Сміта те, що хотів... і ця спроба з тріском провалилась. Але Дуглас не може дозволити собі невдачу. Тож думаю, що він поховає Сміта так глибоко, як ніколи нікого... І ми ніколи не дізнаємося правди про Людину з Марса.

— Його вб'ють? — повільно вимовила Джилл.

— Навіщо ж так грубо? Замкнуть у приватному медичному центрі, і він ніколи ні про що не дізнається. Його вже могли вивезти з Центру Бетесди.

— О Боже! Бене, що нам робити?

Кекстон нахмурився і думав.

— У мене немає хорошого плану. У них і битка, і м'яч; вони встановлюють правила. Але ось що я збираюсь з цим зробити: я піду в лікарню разом зі Справедливим Свідком з одного боку та сильним юристом — з другого і вимагатиму зустрічі зі Смітом. Можливо, я змушу показати його.

---

¹ «What's Hecuba to him, or he to Hecuba?» — крилатий вислів з трагедії Вільяма Шекспіра «Гамлет». Принц Гамлет каже про майстерність актора, який щойно прочитав уривок з монологу Енея, що описував страждання Гекуби, дружини вбитого троянського царя Пріама.

— Я буду поруч!

— Не варто. Не втручайся в це. Ми вже говорили, що це може зруйнувати твою кар'єру.

— Але тобі потрібна я, щоб впізнати його.

— Не дуже. Припускаю, що зможу відрізнити того, хто виріс не серед людей, від актора, який прикидається таким під час дуже короткого інтерв'ю. Але раптом щось піде не так — і ти мій козир у рукаві: людина, яка знає, що вони проводять з Людиною з Марса якісь махінації, та ще й має доступ у Центр Бетесди. Люба, якщо ти не отримаєш від мене звісток, ти сама по собі.

— Бене, вони не зашкодять тобі?

— Я змагаюсь не у своїй вазі, мов хлопчисько. Не знаю.

— Хм... О, Бене, мені це не подобається. Послухай, якщо ти його побачиш, що робитимеш?

— Я запитаю його, чи хоче він покинути лікарню. Якщо він погодиться, запрошу піти зі мною. У присутності Справедливого Свідка вони не посміють його зупинити. Лікарня — це не в'язниця; вони не мають законного права утримувати його.

— Хм... А що далі? Йому і справді потрібен медичний догляд, Бене; він не може піклуватися про себе сам. Я знаю.

Кекстон знову замислився.

— Я подумаю про це. Я не можу доглядати його. А ти зможеш — звісно, маючи необхідне обладнання. Ми зможемо поселити його в моїй квартирі...

— ...а я доглядатиму його. Так і зробимо, Бене.

— Охолонь. Я подумаю про це. Дуглас може витягти законного кролика зі свого капелюха; можливо, туди викличуть цілу делегацію поліціантів і Сміта запроторять до в'язниці. І нас, можливо, теж. — Він спохмурнів. — Але я знаю одного чоловіка, який може дати йому притулок — і зможе цього уникнути.

— Хто це?

— Ти колись чула про Джубала Гаршоу?

— Що? Хто ж не чув?

— Це одна з його переваг: усі знають, хто він. Тому з ним важко змагатися. А оскільки він іще й лікар, плюс юрист, змагатися з ним втричі важче. Але важливішим є те, що він такий затятий індивідуаліст, що, коли захоче, зможе боротися з цілим Відділом Безпеки Федерації звичайним ножом для картоплі — і тому залякати його буде у вісім разів важче. Але річ у тім, що я познайомився з ним під час судового засідання. Він — мій друг, до якого я піду лише у крайньому разі. Якщо я зможу витягти Сміта з Бетесди, то відведу його до будинку Гаршоу у Поконосі, а потім нехай ті козли тільки спробують знову щось приховати! З моєю колонкою та любов'ю Гаршоу до бійок ми їм влаштуємо важкі часи.

Розділ 7

Попри тяжкий вечір уранці Джилл була готова змінити на посту нічну медсестру на десять хвилин раніше. Вона мала намір підкоритися наказу Бена не втручатись у його спробу побачити Людину з Марса, але хотіла бути якнайближче, коли це станеться... про всяк випадок. Бенові може знадобитись підкріплення.

У коридорі більше не було морських піхотинців. Дві години вона витратила на роздачу їжі, прийом ліків та підготовку двох пацієнтів до операції; часу ледве вистачило на те, щоб перевірити ручку на дверях палати К-12. Там було замкнено — як у сусідній кімнаті очікування. Двері до кімнати спостереження з іншого боку теж були замкнені. Зараз, коли охорони більше не було, вона знову хотіла потай прокрастися туди, щоб побачити Сміта через спільну кімнату очікування, але вирішила відкласти це — адже у неї було надто багато справ. Проте вона мала намір ретельно перевіряти всіх, хто заходив на її поверх.

Коли Бен не з'явився, вона обережно запитала свого помічника на комутаторі, і її запевнили, що, поки вона була

зайнята десь в іншому місці, ані Бен, ані хто-небудь інший не мав наміру побачити Людину з Марса. Це змусило її замислитись: оскільки Бен не назвав час, у неї склалося враження, що він збирається штурмувати цитадель якомога раніше.

Уже скоро Джилл відчула, що мусить розвідати ситуацію. Під час перерви вона постукала у двері кімнати спостереження персоналу, потім зазирнула всередину і вдала здивування:

— О! Доброго ранку, лікарю. Я думала, тут містер Фрейм.

Лікар за столом спостереження видався їй дивним. Він відвернувся від дисплеїв із фізичними показниками, глянув на неї, а потім, змірявши її поглядом, посміхнувся.

— Я не бачив лікаря Фрейма, сестро. Я лікар Браш. Можу чимось допомогти?

Це була типова чоловіча реакція, і Джилл заспокоїлась.

— Нічого особливого. Сказати по правді, звичайна цікавість. Як там Людина з Марса?

— Що?

Вона посміхнулася і підморгнула.

— Для персоналу не секрет, лікарю. Ваш пацієнт... — Вона вказала на внутрішні двері.

— Хм? — Він здавався наляканим. — Вони тримають його в цій палаті?

— Що? Хіба він зараз не тут?

— З точністю до шостої цифри після коми. Місіс Роуз Бенкерсон, пацієнтка лікаря Гарнера. Ми привезли її сьогодні вранці.

— Справді? Але що тоді трапилось з Людиною з Марса? Куди його перевели?

— Не маю ані найменшого уявлення. Скажи, я що, справді пропустив Валентина Сміта?

— Він був тут учора. Це все, що я знаю.

— І це справа лікаря Фрейма? Щастить же деяким. Поглянь-но, над чим я застряг.

Він увімкнув «Нишпорку Тома» над столом; Джилл побачила там цілу конструкцію, так ніби дивилася на неї зверху: водне ліжко, у якому плавала крихітна літня жіночка. Здавалося, що вона спала.

— Що з нею?

— Е-е-е... Сестро, якби вона не мала більше грошей, ніж повинна мати одна людина, ти могла б назвати це старечим маразмом. Тому що вона тут, щоб просто відпочити та пройти медичний огляд.

Джилл іще кілька хвилин потеревенила з Брашем, а потім прикинулася, що побачила вогник виклику. Вона повернулася на свій пост, витягла нічний журнал: так, ось воно: В. М. Сміт, К-12 — переведення.

Нижче було дописано: Роуз С. Бенкерсон (місіс) — червона К-12 (дієтичне харчування призначене лікарем Гарнером, розпоряджень немає. Медсестра не несе відповідальності).

Дізнавшись, що вона не відповідає за багату літню дівулю, Джилл подумки повернулася до Валентина Сміта. Щось у справі місіс Бенкерсон здавалося їй дивним, але вона ніяк не могла зрозуміти, що саме, — тож відкинула ці думки й обдумувала те, що цікавило її насправді. Чому вони перевезли Сміта посеред ночі? Напевно, щоб уникнути можливих контактів зі сторонніми людьми. Але куди його забрали? У звичайному випадку вона просто зателефонувала б до реєстратури і запитала, але Бенові думки вкупі з фальшивою телепередачею минулого вечора надто стривожили її для того, щоб показати цікавість. Тому вона вирішила почекати до обіду і спробувати щось дізнатись за допомогою сарафанного радіо.

Але спочатку Джилл пішла до телефонної будки на поверсі, звідки зателефонувала Бенові в офіс. Їй сказали, що містер Кекстон щойно поїхав з міста на кілька днів. Вона ледь не втратила дар мовлення, але потім опанувала себе і попросила передати Бенові, щоб він їй передзвонив.

Потім вона подзвонила йому додому. Там Бена теж не було, і вона залишила таке саме повідомлення.

Бен Кекстон не гаяв часу: він готувався до спроби зустрітись з Валентином Майклом Смітом. Йому пощастило запросити Джеймса Олівера Кавендіша Справедливим Свідком. На відміну від будь-кого іншого, авторитетність Кавендіша полягала в тому, що юрист би і не знадобився — літній джентльмен безліч разів свідчив перед Вищим Судом Федерації, і подекуди, що кількість заповітів у його пам'яті становила не те що мільярди — трильйони. Кавендіш навчався абсолютного запам'ятовування у самого видатного доктора Семюеля Реншоу, а його вміння віддавати гіпнотичні накази перевіряли члени Фонду Рейна. Його денна зарплатня чи доля з цього становила більше, ніж Бен заробляв за тиждень, — але Бен очікував, що всі витрати візьме на себе синдикат «Пост»: у цій справі найкраще не було занадто гарним.

Кекстон підбрав молодшого Фрізбі з «Бідл, Фрізбі, Бідл і Рід», юридичної фірми, яка представляла синдикат «Пост», а потім іще двох молодших чоловіків, які зайшли за Свідком Кавендішем. Одягнений у простору довгу (від підборіддя і аж до щиколоток) мантію, Кавендіш нагадував Статую Свободи. Його постать відразу привертала увагу. Ще до того, як вони подзвонили Кавендішу, Бен пояснив Марку Фрізбі, що саме хоче зробити, а Фрізбі вказав йому на те, що на це в нього немає ні статусу, ні прав. У присутності Справедливого Свідка вони узгодили протокол, проте не обговорили, що можуть побачити чи почути.

Таксі висадило їх на даху Центру Бетесди; вони спустилися до кабінету директора. Бен показав свою візитівку й сказав, що хоче зустрітись з директором.

Владна жінка з гарно відточеною вимовою запитала, чи йому призначено. Бен відповів, що ні.

— Тоді, боюся, ваші шанси побачити доктора Брумера мізерні. З якого ви приводу?

— Просто передайте йому, — Кекстон говорив голосно, щоб всі інші теж почули, — що Кекстон, автор «Воронячого гнізда», тут, разом з юристом і Справедливим Свідком, щоб взяти інтерв'ю у Валентина Майкла Сміта, Людини з Марса.

Вона майже втратила професійну зарозумілість. Але опанувала себе і холодно відповіла:

— Я повідомлю йому. Присядьте, будь ласка.

— Дякую, я почекаю прямо тут.

Вони чекали. Фрізбі запалив сигару, Кавендіш чекав зі спокійним терпінням того, хто вже бачив усі вияви добра та зла і тепер вважав, що це те саме; Кекстон нервував і намагався не гризти нігті. Нарешті снігова королева за столом проголосила:

— Містер Берквіст прийме вас.

— Берквіст? Гіл Берквіст?

— Гадаю, що його ім'я — містер Гілберт Берквіст.

Кекстон думав про це — Джил Берквіст один з численних приплічників Генерального Секретаря Дугласа, чи «виконавчих помічників». Він спеціалізувався на супроводі офіційних відвідувачів.

— Мені не потрібен Берквіст. Я хочу побачити директора.

Але Берквіст уже заходив, з вишкіреною посмішкою розштовхуючи всіх перед собою.

— Бенні Кекстон! Як ти, друже? Скільки літ, скільки зим... Все ще гнеш свою стару лінію? — Він глянув на Справедливого Свідка, але вираз його обличчя не змінився.

Бен коротко потиснув йому руку.

— Звісно, все та ж стара лінія. Що ти тут робиш, Гіле?

— Якщо я колись звільнюся з державної служби, то заведу собі колонку. Все, що потрібно робити, — це збирати тисячі пліток, а решту дня можна витратити на розваги. Заздрю тобі, Бене.

— Я запитав: «Що ти тут робиш, Гіле?» Я хочу побачити директора, а потім п'ять хвилин провести із Людиною з Марса. Я прийшов сюди не заради того, щоб ти на вищому рівні відшив мене.

— Зараз, Бене, не сприймай усе так... Я тут тому, що преса майже довела Брумера до божевілья. Тож Генеральний Секретар відправив мене сюди, щоб зняти з нього цей тягар.

— Добре. Я хочу побачити Сміта.

— Бене, друже, чи ти не розумієш, що кожний репортер, спеціальний кореспондент, особливий дописувач, коментатор, фрілансер та авторка сльозливих історій хочуть того самого? Ти — лише крапля в морі, і якщо ми дозволимо, щоб усе було по-вашому, то ви доконаєте нещасного за добу. Поллі Піперз була тут двадцять хвилин тому. Вона хотіла взяти інтерв'ю про його особисте життя з марсіанами.

Берквіст опустил руки і здавався безпорадним.

— Я хочу побачити Сміта. Я побачу його чи ні?

— Бене, знайдімо тихе місце, де ми зможемо поговорити за склянкою чогось міцного. Ти зможеш запитати мене про все, що забажаєш.

— Я не хочу ні про що питати, я хочу побачити Сміта. До речі, це мій адвокат, Марк Фрізбі з «Бідл та Фрізбі». — За звичаєм, Бен не представив Справедливого Свідка, і всі вони вдавали, що його там не було.

— Ми вже зустрічались із Фрізбі, — визнав Берквіст. — Як твій тато, Марку? У нього досі судоми?

— Без змін.

— Цей жахливий вашингтонський клімат. Що ж, прохось, Бене. І ти теж, Марку.

— Зачекай, — сказав Кекстон, — я не хочу брати інтерв'ю в тебе, Гіле. Я хочу побачити Валентина Майкла Сміта. Я тут як представник преси і прямо представляю синдикат «Пост», а непрямо — понад дві сотні мільйонів читачів. Я побачу його? Якщо ні, скажи це голосно і констатуй те, що маєш законні повноваження мені відмовити.

— Марку, ти скажеш цьому історико-нишпорці, що він не може увірватися у палату до хворого лише тому, що в нього є колонка у синдикаті? Валентин Майкл Сміт уже раз з'являвся на публіці, лише вчора ввечері, мушу додати —

порушуючи рекомендації лікарів. Хлопцеві дали право на спокій та тишу і на можливість зміцнити та зорієнтуватись. Його появи вчора було достатньо. Більш ніж достатньо.

— Ширяться плітки, — обережно сказав Кекстон, — що його вчорашня поява — підробка.

Посмішка зникла з обличчя Берквіста.

— Фрізбі, — сказав він холодно, — чи не хочеш ти нагадати своєму клієнтові закон про наклеп?

— Легше, Бене.

— Мені відомий закон про наклепи, Гіле. Повинен бути відомий для роботи. Але на кого я зводжу наклеп? На Людину з Марса? Чи на когось іще? Назви ім'я. Я повторю, — він продовжив, підвищуючи голос, — що чув, що чоловік, який вчора давав інтерв'ю, не є Людиною з Марса. Я хочу побачити його на власні очі та запитати це в нього особисто.

Натовп у приймальні притих. Кожен присутній нашорошив вуха, щоб почути суперечку. Берквіст коротко глянув на Справедливого Свідка, потім опанував себе і, посміхаючись, сказав:

— Бене, можливо, ти отримаєш своє інтерв'ю — так само як і судовий позов. Зачекай хвилинку.

Він зник у внутрішньому кабінеті, але досить швидко повернувся.

— Я про все домовився, — втомлено сказав він, — лише Бог святий знає чому. Ти на це не заслуговуєш, Бене. Ходи зі мною. Лише ти. Марку, вибач, але ми не можемо впустити цілий натовп людей, все-таки Сміт хворий.

— Ні, — сказав Кекстон.

— Що?

— Усі ми троє, або ніхто з нас. Обирай.

— Бене, не будь смішним: тобі дали дуже важливий привілей. Скажу тобі ось що: Марк може піти з нами, але чекатиме за дверима. Але він тобі точно не знадобиться.

Берквіст глянув на Кавендіша. Справедливий свідок, здавалося, нічого не чув.

— Можливо, й ні. Але я заплатив йому, щоб він був зі мною. У своїй вечірній статті я зазначу, що правління відмовилось дозволити Справедливому Свідку побачити Людину з Марса. Берквіст низав плечима.

— У такому разі ходімо. Бене, сподіваюся, що репутація наклепника знищить тебе.

З огляду на вік Кавендіша замість стрибків у трубі вони скористалися ліфтом для пацієнтів. Потім за допомогою рухомої доріжки подолали значну відстань повз лабораторії, кімнати терапії, солярії та безліч палат. Вони зупинилися лише раз — біля охоронця, який перед тим, як впустити їх, комусь зателефонував; нарешті зайшли до кімнати спостереження за фізичними показниками хворих, що перебувають у критичному стані.

— Це лікар Теннер, — оголосив Берквіст.

— Лікарю, це містер Кекстон та містер Фрізбі. — Він, звісно ж, не відрекомендував Кавендіша.

Теннер здавався схвильованим.

— Джентльмени, я роблю це всупереч своїм рекомендаціям, тому що на цьому наполіг директор. Мушу вас про дещо попередити. Не робіть і не кажіть нічого, що може схвилювати пацієнта. Він у надзвичайно нервовому стані і дуже легко впадає у стан патологічного виходу — транс, якщо можна це так назвати.

— Епілепсія? — запитав Бен.

— Профану дуже легко помилитися. Це більше схоже на оціпеніння. Але не цитуйте мене: для цього випадку не існує жодних клінічних прецедентів.

— Ви спеціаліст, лікарю? Можливо, психіатр?

Теннер глянув на Берквіста.

— Так, — погодився він.

— Де навчались?

Берквіст промовив:

— Послухай, Бене, погляньмо на пацієнта та покінчімо з цим. Ти можеш опитати лікаря Теннера пізніше.

— Добре.

Теннер глянув на свої прилади та графіки, потім клацнув вимикачем та пильно вдивився у «Нишпорку Тома». Він встав з-за столу, відімкнув двері та, приклавши пальця до рота, впустив їх до сусідньої палати. Інші четверо пройшли за ним. У Кекстона виникло відчуття, наче його вели «оглянути залишки», тому його душив нервовий сміх.

Кімната була дуже темна.

— Ми затемняємо її, тому що його очі не звикли до наших світлових рівнів, — приглушено пояснив Теннер. Він повернувся до гідравлічного ліжка, що стояло у центрі кімнати. — Майку, я привів до тебе друзів.

Кекстон підійшов ближче. Усередині плавав молодий хлопець, наполовину схований у пластиковому покритті, що вкривало рідину в резервуарі, додатково загорнутий аж до пахв у простирadlo. Він подивився на них, але нічого не сказав; його спокійне кругле обличчя було невиразним.

Наскільки Бен міг судити, саме його він бачив вчора по стерео. У нього виникло раптове хворобливе відчуття, що маленька Джилл, маючи найкращі наміри, кинула йому справжню гранату — репутація наклепника могла добряче по ньому вдарити.

— Ти Валентин Майкл Сміт?

— Так.

— Людина з Марса?

— Так.

— Ти виступав по стерео вчора ввечері?

Чоловік у ліжку не відповів. Теннер промовив:

— Не думаю, що він знає це слово. Дозволь мені спробувати. Майку, ти пам'ятаєш, що ви робили вчора з містером Дугласом?

Його обличчя здавалося ображеним.

— Яскраве світло. Боляче.

— Так, світло зробило боляче твоїм очам. Містер Дуглас привітався з людьми.

Пацієнт злегка посміхнувся.

— Довга поїздка на стільці.

— Добре, — погодився Кекстон. — Я зрозумів. Майку, про тебе тут добре дбають?

— Так.

— Ти не зобов'язаний тут залишатися, ти ж знаєш. Ходити можеш?

Теннер поспіхом сказав:

— Бачте, містере Кекстон...

Берквіст доторкнувся до його руки, і він замовк.

— Я можу йти... трохи. Втоmlений.

— Бачу, що у тебе є інвалідний візок. Майку, якщо ти не хочеш залишатися тут, я допоможу тобі вибратись з ліжка, а потім відвезу куди захочеш.

Теннер скинув руку Берквіста і вигукнув:

— Я не можу дозволити вам втручатися у лікування мого пацієнта!

— Він вільна людина, чи не так? — Кекстон наполягав. — Чи він тут в'язень?

Берквіст відповів:

— Звичайно ж, він вільна людина! Цитуйте, лікарю. Дозвольте дурню копати собі могилу...

— Дякую, Гіле. Красно дякую. Тож, якщо він вільний, може піти, коли захоче. Ти чув, що він сказав, Майку? Ти не зобов'язаний тут залишатися. Ти можеш піти куди завгодно. Я тобі допоможу.

Пацієнт довірливо глянув на Теннера.

— Ні! Ні, ні, ні!

— Добре, добре.

Теннер огризнувся:

— Містере Берквіст, ви зайшли надто далеко! Мій пацієнт буде засмучений впродовж усього дня.

— Добре, лікарю. Бене, перейдімо до справи. Цього точно вистачить.

— Хм... ще лише одне запитання. — Кекстон напружено думав, намагаючись зрозуміти, що можна з цього отримати. Очевидно, Джилл помилилася (але раніше вона не помилялась!), або вчора ввечері їй просто здалося. Та щось не вписувалось у загальну картину. Він не міг сказати, що саме.

— Ще одне запитання, — процідив Берквіст.

— Дякую. Хм... Майку, вчора ввечері, містер Дуглас ставив тобі кілька запитань. — Пацієнт дивився на нього, але нічого не говорив. — Погляньмо, він запитав тебе, що ти думаєш про земних дівчат, чи не так?

На обличчі пацієнта з'явилась посмішка:

— Оце так!

— Так. Майку... коли і де ти бачив цих дівчат?

Посмішка зникла. Пацієнт подивився на Теннера, потім застиг, очі закотилися, і він скрутився у позу ембріона: коліна підібгав угору, голову нахилив, а руки схрестив на грудях.

Теннер вигукнув:

— Заберіть їх звідси!

Він швидко підійшов до ліжка і доторкнувся до пацієнтового зап'ястка.

Берквіст гнівно вигукнув:

— Досить! Кестоне, ти вийдеш сам? Чи покликати охорону, щоб вони викинули тебе?

— О, ми самі вийдемо, — погодився Кектон.

Усі, окрім Теннера, вийшли з кімнати і Берквіст зачинив двері.

— Лише один момент, Гіле, — наполягав Кекстон, — ви тримаєте його замкненим тут... то де ж він бачив тих дівчат?

— Що? Не будь смішним. Він бачив багато дівчат. Медсестер... Лаборантів. Ти знаєш.

— Але я не знаю. Я розумію, що його доглядали лише санітари — і що впускати до нього жінок було суворо заборонено.

— Що? Не роби з себе ще більше посміховисько.

Берквіст здавався роздратованим, а потім несподівано вишкірився:

— Ти бачив медсестру поруч з ним вчора ввечері.

— О. Так, бачив, — Кекстон замовк і дозволив себе вивести.

Вони нічого обговорювали, аж доки не піднялись в повітря, прямуючи до будинку Кавендіша. Потім Фрізбі відзначив:

— Бене, я не думаю, що Генеральний Секретар буде приїждуватися, подаючи на тебе позов до суду, — якщо ти це не надрукуєш. Але все одно: якщо ти справді маєш джерело, про яке згадував, нам потрібно знайти переконливіші докази. У тебе майже нічого не має, і тобі це відомо.

— Забудь, Марку. Він не буде позиватися до суду.

Бен сердито дивився на підлогу.

— Як нам знати, що це був він — Людина з Марса?

— Що? Припини, Бене.

— Як ми можемо це знати? Ми бачили чоловіка того самого віку в лікарняному ліжку. У нас є слова Берквіста, але Берквіст починав з написання спростувань у політичних суперечках, і його слова нічого не варті. Ми маємо абсолютного незнайомця, що має бути психіатром... і коли я спробував з'ясувати, де ж він навчався, мене відволікли. Як ми можемо це знати напевно? Містере Кавендіш, чи побачили ви щось таке, що б переконало вас, що цей хлопець — Людина з Марса?

Кавендіш відповів обережно.

— Це не мій обов'язок — формувати думки. Я дивлюся, я слухаю, от і все.

— Вибачте.

— До речі, ви звільняєте мене від професійного обов'язку?

— Що? О, звичайно. Дякую, містере Кавендіш.

— Дякую вам, сер. Це було цікаве завдання.

Літній чоловік зняв мантию, яка відрізняла його від простих смертних, обережно її згорнув і поклав на сидіння. Він зітхнув, розслабився, і його риси втратили професійну від-

чуженість, потеплішали і пом'якшали. Він витягнув сигари і запропонував їх іншим; Фрізбі взяв одну, і вони поділили-ся вогником.

— Я не палю, — Кавендіш зауважив крізь тонку хмарку, — на роботі. Це заважає оптимальним відчуттям.

— Якби я міг привести когось із команди «Чемпіона», — наполягав Кекстон, — то зміг би з усім розібратися. Але я був упевнений, що мені це вдасться і так.

— Мушу відзначити, — промовив Кавендіш, — що мене трохи здивувало дещо, чого ви не зробили.

— Що? Що я пропустив?

— Мозолі.

— Мозолі?

— Точно. Вони можуть розповісти про всю історію життя людини. Подібно до відомої монографії Шерлока Голмса про тютюновий попіл, якимось я написав працю про мозолі — її опублікували у журналі «Свідок». Цей молодий хлопець з Марса... оскільки він ніколи не носив нічого схожого на черевики і жив у гравітації, що становить третину нашої, потрібно порівняти його мозолі з рідним йому оточенням. Навіть той час, який він недавно провів у космосі, мав залишити сліди. Дуже цікаво.

— Прокляття! Святий Боже, містере Кавендіш, чому ви не сказали мені цього раніше?

— Сер? — Літній чоловік випрямився, і його ніздрі розширились. — Це було б неетично. Я Справедливий Свідок, а не учасник. Моя професійна спілка засудила б мене і за менше. Впевнений, що вам це відомо.

— Вибачте. Я забувся, — насупився Кекстон. — Розвернімо цю таратайку й повернімося. Ми глянемо на його ноги, або я надеру цьому телепневі Берквісту зад!

— Боюся, що вам потрібно буде знайти іншого Свідка... з огляду на мою необережність в обговоренні цього, навіть після справи.

— О, так ось воно як, — спохмурнів Кекстон.

— Найкраще зараз просто заспокоїтись, Бене, — порадило Фрізбі. — Ти й так достатньо вляпався. Особисто я переконалий у тому, що це був він, Людина з Марса. Бритва Оккама¹, мінімум гіпотез, лише звичайний здоровий глузд.

Кекстон висадив їх, а потім сів у таксі — щоб політати, поки думатиме. За певний час він набрав комбінацію, потрібну для того, щоб знову повернутися до Медичного центру Бетесди.

Уже на півдорозі до Центру він зрозумів, що його намір був безглуздим. Що це дасть? Він не піде далі від Берквіста. Йому дозволили раз — разом із адвокатом, зі Справедливим Свідком. Вимагати дозволу побачити Людину з Марса вдруге, та ще й того самого ранку було б нерозумно: йому відмовлять. Ну і оскільки це безглуздо, то чи зможе він вигадати для своєї колонки щось приголомшливе?

Але в нього було замало матеріалу для великої статті — бо Кекстон зазнав поразки. Бен мав намір добути цей матеріал.

Як? Що ж, він хоча б знав, де тримають ймовірного «Людину з Марса». Він прийде як електрик? Чи як прибиральник? Надто очевидно, що він ніколи не пройде повз охорону — навіть у ролі «лікаря Теннера».

Чи був «Теннер» узагалі лікарем? Навряд. Медики — навіть найгірші з них — мають схильність уникати махінацій з професійним кодексом. Взяти хоча б бортового хірурга, Нельсона, — його звільнили, і він умив руки, тому що...

Зачекайте-но! Лікар Нельсон — один з тих, хто відразу скаже, чи був той хлопчина Людиною з Марса. Без перевірки мозолів, використання хитрих запитань чи чогось іще. Кекстон потягнувся до кнопок, наказав таксі піднятися на рівень паркування та зависнути і відразу ж спробував подзвонити лікарю Нельсону через свій офіс — тому що не знав, ні де перебував лікар Нельсон, ні як його знайти. Його помічник, Озберт Кілгаллен, також цього не знав — але по-

¹ Методологічний принцип, що отримав назву від імені монаха-францисканця, філософа-номіналіста Вільяма Оккама. Скорочено: «Не варто примножувати суще без потреби».

треби вказувати напрямок для пошуків не було, так само як і застосовувати величезну кількість невикористаних послуг в «Анклаві», тому що файл «важливих персон» синдикату «Пост» одразу ж вказав, що Нельсон перебуває у «Новій конвалії». За кілька хвилин Кекстон уже говорив з ним.

Але безрезультатно — лікар Нельсон не бачив трансляцію. Так, він чув про неї; ні, у нього не було причин думати, що передача була фальшивкою. Чи знав лікар Нельсон про спробу примусити Валентина Сміта відмовитись від прав на Марс згідно з «Рішеннями Ларкін»? Ні, він не знав про це; і в нього не було причин у це вірити, тож його не цікавило, чи це була правда. Абсурдно говорити про те, що хтось може «володіти» Марсом; Марс належить марсіанам. Тож? Розгляньмо гіпотетичні питання: якщо хтось намагався...

Але лікар Нельсон вимкнувся. Коли Кекстон спробував знову встановити зв'язок, записаний голос солодко стверджував: «Абонент тимчасово призупинив обслуговування. Якщо потрібно, залиште повідомлення...»

Тоді Кекстон також вимкнувся. Бен зробив дурний висновок стосовно батьківства лікаря Нельсона. Але далі він зробив дещо ще більш нерозсудливе: він зателефонував у Виконавчий Палац, вимагаючи розмови з Генеральним Секретарем.

Його дії були швидше рефлексивні, ніж заплановані. Коли він був нишпоркою — спершу репортером, потім ліппманом, — то вивчив, що таємниці часто можна розкрити, якщо піднятися аж на верхівку і вже там стати надзвичайно неприємним. Він знав, що таке кружляння за хвостом тигра небезпечне, і розумів психопатологію великої сили так само, як Джилл Бордмен бракувало цього знання. Але він повинен був, як і завжди, покластися на свою відносну безпеку як посередника між тими силами, чиєї могутності боявся, але й обожнював майже весь світ.

Єдине, про що він забув, — так це те, що, зателефонувавши до Палацу з таксі, він зробив це відкрито.

Кекстона не з'єднали з Генеральним Секретарем і не збирались цього робити. Замість цього він поговорив з півдес'ятком дрібних чиновників і з кожним з них ставав агресивнішим. Він був такий зайнятий, що не помітив, коли таксі припинило кружляти і покинуло рівень паркування.

Коли він звернув на це увагу, було надто пізно: таксі відмовлялось підкорятися наказам, які він вводив знову і знову. Кекстон з гіркотою зрозумів, що сам загнав себе у пастку і нині мусить поплатитись за це: його дзвінок відстежили, таксі визначили, цей ідіот робот підкоряється наказам повітряної поліції, а саме таксі використали, щоб заарештувати його і доставити тихо й без зайвого галасу.

Хотів би він, щоб разом з ним був Справедливий Свідок Кавендіш. Але, не гаючи часу на подібні роздуми, він марно намагався додзвонитися по радіо Марку Фрізбі, своєму адвокату.

Він не припиняв цих спроб навіть тоді, коли таксі приземлилось посередині внутрішнього двору паркувального майданчика, де сигнал заглушили стіни. Спробував вийти, але зрозумів, що двері не відчиняються. Тому він майже не здивувався, коли відчув легке запаморочення й усвідомив, що скоро знепритомніє...

Розділ 8

Джилл намагалася переконати себе в тому, що Бен пішов по іншому сліду і просто забув (чи не мав часу) повідомити про зміни. Але вона в це не вірила. Бен, завжди надзвичайно зайнятий, досягнув і професійного, і соціального успіху завдяки ретельній увазі до всіляких дрібниць. Він пам'ятав усі дні народження і швидше забув би сплатити картярський борг, ніж написати коротеньку записку. Немає значення ні те, куди він пішов, ні те, яким терміновим було його доручення: він зміг би знайти (і знайшов би!) хоча б дві хвилини, доки летів, щоб залишити їй повідомлення — на домашньому

телефоні чи у Центрі, — щоб вона не хвилювалася. Це була незмінна риса Бена, нагадала вона собі; саме те, що робило його привабливим попри численні недоліки.

Він мусив залишити для неї хоч слово! Під час обідньої перерви Джилл знову зателефонувала до його офісу й поговорила з референтом Бена, керівником офісу Озбертом Кілгалленом. Він похмуро запевнив її, що Бен не залишав для неї повідомлень і що від моменту її попереднього дзвінка нічого не змінилось.

За ним на екрані вона бачила інших людей в офісі, тому вирішила, що не варто згадувати про Людину з Марса.

— Він не сказав, куди збирається? Чи коли повернеться?

— Ні. Але в цьому немає нічого дивного. Він завжди має кілька вільних ідей для статті, щоб втілити їх у життя, якщо виникне така потреба.

— Що ж... Звідки він вам телефонував? Чи я надто допитлива?

— Все нормально, міс Бордмен. Він не дзвонив, це було друковане повідомлення, відправлене, наскільки пам'ятаю, з Паолі Флет у Філадельфії.

Джилл це мало б задовольнити. Вона пообідала у сестринській їдальні — спробувала відволіктися їжею. Не подіяло. Вона переконувала себе, що якби щось трапилось... чи якби вона не закохалася в дурня, та ще у таких неважливих дрібницях.

— Агов! Бордмен! Припини витати у хмарах: я в тебе щось запитую.

Джилл підняла очі і побачила Моллі Віллрайт, дієтолога з їхнього крила, що пильно дивилась на неї.

— Вибач; я замислилась.

— Я кажу: як давно твій поверх розміщує у люксових палатах благодійних пацієнтів?

— Нічого про це не знаю.

— Хіба не на твоєму поверсі К-12? Чи тебе перевели?

— К-12? Точно. Але це не благодійний випадок: це багата літня жінка. Така багата, що може заплатити, щоб лікар стежив за кожним її подихом.

— Хм... Якщо вона багата, то мала б отримати гроші дуже несподівано. Останні сімнадцять місяців вона перебувала у неврологічному відділенні і її лікування оплачував геріатрійський храм.

— Це, мабуть, якась помилка.

— Принаймні не моя: я не припускаюсь помилок у дієтичному харчуванні. Її дієта — одна з найскладніших, тому я перевіряю її сама. Жодних жирів (їй видалили жовчний міхур) і цілий список речовин, до котрих вона має підвищену чутливість. Додай сюди ще й замасковані ліки. Повір мені, дорогенька: призначення дієтолога можуть бути так само індивідуальними, як і відбитки пальців. — Міс Віллрайт встала. — Біжи, пташко. Хотіла б я, щоб мені дозволили покерувати цією кухнею хоч трохи. Кафетерій «Гогвалло»!

— Про що це говорила Моллі? — запитала одна з медсестер.

— Ні про що. Вона просто щось наплутала.

Але Джилл і далі думала про сказане. Їй спало на думку, що можна відшукати Людину з Марса, просто дослідивши кухні дієтичного харчування. Проте згодом відкинула цю ідею: на те, щоб відвідати їх усі на території розміром у кілька гектарів з розкиданими по ній будівлями, знадобиться цілий день. Центр Бетесди заснували як військово-морський шпиталь у ті часи, коли в океанах іще тривали війни, і вже тоді він був величезним. Пізніше його викупили і розширили — «Здоров'я, освіта та благоустрій»; зараз він належить Федерації. За розмірами цей шпиталь більший від містечка.

Проте у справі місис Бенкерсон було щось дивне. Лікарня приймала пацієнтів усіх класів: приватних, благодійних, урядових; поверх, на якому працювала Джилл, зазвичай приймав лише урядових пацієнтів. Його люксові палати займали сенатори Федерації та інші офіційні гості, які могли претендувати на ідеальне обслуговування. Те, що пацієнт, за лікування якого сплатила приватна особа, отримав палату, та й взагалі потрапив до її поверху, було досить нетипово.

Звичайно, місіс Бенкерсон могли перевести — якщо у відкритій для благодійних пацієнтів частині центру не вистачало місць. Так; мабуть, саме так і було.

По обіді Джилл була надто зайнята новими пацієнтами, щоб думати про все це. Аж ось їй знадобилося силове ліжко. Буденна справа — подзвонити, щоб когось за ним відправили, проте склад був розташований за чверть милі, а Джилл ліжко було потрібне просто зараз. Вона згадала, що бачила таке у палаті К-12, у кімнаті очікування, — і пам'ятала, як говорила одному з морських піхотинців не сидіти на ньому. Очевидно, його просто виштовхали, а замість нього для Сміта поставили гідравлічне ліжко.

Можливо, воно досі там, вкривається пилом, залишаючись на балансі поверху. Силових ліжок зажди було мало, а коштували вони в шість разів дорожче, ніж звичайні. Хоча, відверто кажучи, це мусили бути турботи керівників крила, Джилл не бачила причин без необхідності перевищувати витрати свого поверху. Крім того, якщо воно там, вона може забрати його просто зараз. І вона вирішила це з'ясувати.

Кімната очікування була замкнена. Джилл дуже здивувалася, що її перепустка не спрацювала. Подумки зробила для себе примітку: треба сказати ремонтникам полагодити замок, — і пройшла далі коридором до кімнати спостереження, маючи намір з'ясувати, чи ліжко там, у лікаря, який спостерігав за станом місіс Бенкерсон.

Там Джилл побачила лікаря, з яким вже зустрічалася, — лікаря Браша. Він не був ані інтерном, ані штатним лікарем, але йому доручили цю пацієнтку. Джилл розпитала про нього лікаря Гарнера. Коли вона зазирнула, Браш підняв на неї погляд.

- Міс Бордмен! Саме вас я і хотів побачити!
- Чому ви не подзвонили? Як ваша пацієнтка?
- З нею все добре, — відповів він, глянувши на «Нишпорку Тома», — але зі мною точно ні.
- Проблеми?

— Певні труднощі. Знадобиться хвилин п'ять. І моє полегшення не в цій будівлі. Сестро, чи могли б ви поділитися зі мною кількома хвилинами свого дорогоцінного часу? А потім тримати рот на замку?

— Думаю, що так: я сказала помічниці, що відійду на кілька хвилин. Дозвольте зателефонувати й повідомити, де мене можна буде знайти.

— Ні! — відразу ж вигукнув він. — Просто замкніть двері після того, як я піду, і не впускайте нікого, доки не почуєте мій стук. Пароль «Гоління та стрижка», гарнюню.

— Добре, сер, — із сумнівом сказала Джилл. — Мені щось потрібно зробити з пацієнткою?

— Ні, ні. Просто посидь тут за столом і поспостерігай за нею на екрані. Тобі не потрібно нічого робити. Не турбуй її.

— А раптом щось станеться — де ви будете? У кімнаті відпочинку?

— Я збираюсь лише до чоловічого туалету. Це далі по коридору. А зараз помовч, будь ласка, і дозволь мені піти — це терміново.

Він пішов, і Джилл підкорилася наказу зачинити за ним двері. Вона поглянула на екран, де була пацієнтка й уважніше придивилася до приладів. Літня жінка спала; згідно з показниками, її серцебиття було сильним, а дихання — рівним, нормальним. Джилл зацікавилась тим, чому лікар Гарнер вважав за необхідне «чергування біля ліжка смертельно хворого»?

Потім вона згадала, для чого взагалі сюди прийшла, і вирішила, що може з'ясувати, чи стоїть ліжко у тій кімнаті, й без участі лікаря Браша. Але оскільки це було не зовсім те, про що він просив, вона повинна була не розбудити пацієнтку. Звісно ж, вона знала, як пройти через палату, в якій спить хворий, і вже багато років тому зрозуміла, що те, чого лікарі не знають, рідко може їм зашкодити. Тому вона тихо відчинила двері й увійшла.

Швидкого погляду вистачило, щоб переконатися, що міс Бенкерсон — у типовому старечому сні. Безшумно сту-

паючи, Джилл пройшла повз неї до дверей у кімнату очікування. Двері були замкнені, проте її перепустка спрацювала.

Вона з радістю побачила, що силове ліжко й досі там. А потім — того, хто займав цю кімнату: у кріслі з книгою з картинками на колінах сидів Людина з Марса.

Сміт підняв погляд і осяйно, як захоплена дитина, всміхнувся їй.

Джилл відчула запаморочення, наче раптово прокинулася зі сну. Безладні думки роїлися в її голові. Валентин Сміт тут? Але цього не може бути: його ж кудись перевели, так записано у журналі. Але він був тут.

Тоді всі ці огидні натяки та можливості стали на свої місця... фальшивий «Людина з Марса» по стерео... літня жінка при смерті за дверима, яка приховувала наявність ще одного пацієнта... двері, які вона не змогла відчинити своєю перепусткою... І, нарешті, жакливе видовище «катафалка», що виїжджає звідси вночі, з простирадлом, під яким не один труп, а одразу два.

Цей останній нічний кошмар промайнув у її думках і приніс із собою вихор холодного подиху страху, а також розуміння того, що вона сама наражається на небезпеку, отримавши цю надсекретну інформацію.

Сміт незграбно підвівся, протягнув до неї обидві руки і, досі посміхаючись, сказав:

— Водний брат!

— Привіт. Гм... Як ти?

— Я добре. Я щасливий. — Він іще щось додав своєю дивною приглушеною мовою, потім виправився і обережно промовив: — Ти тут, мій брате. Тебе не було. Зараз ти тут. Я пив великими ковтками за тобою.

Джилл відчула, що безпорадно розривається між двома почуттями, одне з яких розбивало та розплавлювало її серце, а друге було крижаним страхом, що її тут впіймають. Сміт, здавалося, цього не помічав. Замість цього він промовив:

— Бачиш? Я ходжу! Я став сильнішим.

Він продемонстрував це, ступивши кілька кроків вперед і назад, а потім зупинився перед нею — радісний, захеканий, з посмішкою на вустах.

Вона змусила себе посміхнутись.

— Ми робимо успіхи, чи не так? Ти й далі ставатимеш сильнішим — з такою-то силою волі! Але я мушу йти. Я заїшла лише привітатися.

Його вираз обличчя відразу змінився на нещасний:

— Не йди!

— Але я мушу!

Він дивився — дуже сумно, а потім додав із трагічною впевненістю:

— Я образив тебе. Я не знав.

— Образив мене? О ні, зовсім ні! Але я мушу йти, і швидко!

Його обличчя було позбавлене виразу. Він радше стверджував, аніж питав:

— Забери мене з собою, мій брате.

— Що? О, я не можу. І зараз я мушу йти. Послухай, не кажи нікому, що я була тут, — будь ласка!

— Не казати, що мій водний брат був тут?

— Так. Не кажи нікому. Гм... Я спробую повернутись. Справді спробую. А ти будь хорошим хлопчиком, і чекай, і нікому нічого не говори.

Зі спокійним виглядом Сміт це перетравив.

— Я буду чекати. Я не розкажу.

— Добре! — Хотіла б Джилл знати, як, в дідька лисого, вона зможе повернутися, щоб побачити його. Вона точно не могла залежати від того, коли лікар Браш вибере іншу зручну нагоду прогулятися коридором.

Уже тепер Джилл зрозуміла, що «зламаний» замок не був зламаний насправді: її погляд ковзнув дверима у коридор, і вона побачила, чому саме не змогла сюди потрапити. До дверей прикріпили ручний засув — саме тому перепустка й не спрацювала. Як завжди у лікарнях, двері до ванної кімнати та інші двері, що могли мати засув, обладнувались так, щоб їх

можна було відкрити також і за допомогою перепустки, — тож пацієнти не могли зачинитися випадково чи безконтрольно. Але тут зачинені двері утримували Сміта... І замість звичайного засуву був встановлений такий, що не дозволяв персоналу лікарні зайти всередину — навіть з перепусткою.

Джилл підійшла і відсунула його.

— Чекай. Я повернуся.

— Я чекатиму.

Повернувшись до кімнати спостереження, вона почула стук у двері: стук! стук! стук-стук!.. сигнал, по який вони домовлялися з Брашем. Вона поспішила впустити його.

Браш розгнівано вигукнув:

— Де тебе чорти носять, сестро? Я стукав тричі. — Він підозріливо глянув на внутрішні двері.

— Я побачила, що твоя пацієнтка перевернулася, — швидко збрехала Джилл, — і поправляла її подушку-комір.

— Чорт, я ж сказав: просто сидіти за столом!

Джилл раптом зрозуміла, що цей чоловік боїться — навіть більше, ніж вона. І він на це мав більше причин. Вона вдарила у відповідь.

— Лікарю! Я зробила вам послугу, — сказала вона холодно.

— За вашу пацієнтку не відповідає наглядач поверху. Але, оскільки ви довірили її мені, я мала зробити все необхідне, поки вас не було. Оскільки ви запитали, що я робила, то подзвонімо керівнику і вирішимо всі питання.

— Що? Ні, ні; забудь.

— Ні, сер. Мені не подобається, коли мої професійні дії викликають безпідставні питання. Як ви добре знаєте, літні пацієнти можуть задихнутись у водному ліжку; я зробила те, що є необхідним у такому випадку. Деякі медсестри звинуватять у всьому лікарів, але я не одна з них. Тож зателефонуємо керівникові.

— Що? Послухайте, міс Бордмен, вибачте. Я нічого не казав. Я був засмучений і зірвався, не подумавши. Прошу вибачення.

— Дуже добре, лікарю, — стримано відповіла Джилл. — Я можу зробити для вас іще щось?

— Що? Ні, дякую. Дякую, що підмінили мене. Лише... Ну, не згадуйте про це. Добре?

— Не згадуватиму.

«Можеш закласти своє солодке життя, що я не згадувати-му про це, — подумки додала Джилл. — Але що мені тепер робити? О, хотіла б я, щоб Бен був у місті!»

Вона повернулася на пост, кивнула помічниці і вдала, що переглядає якісь папери. Нарешті вона згадала, що слід зателефонувати стосовно силового ліжка, яке було на першому місці. Потім відправила помічницю поглянути на пацієнта, якому це ліжко призначалось (зараз він тимчасово відпочивав на звичайному) і спробувала подумати.

Де Бен? Якби він тільки вийшов на зв'язок, вона б взяла перерву, подзвонила йому і переклала б цей тягар на його широкі плечі. Але Бен, чорти б його взяли, кудись полетів — і змусив її саму вести м'яча.

Чи ні? Гостра підозра, яка роз'їдала її підсвідомість весь день, нарешті вийшла на поверхню і глянула їй у вічі. І цього разу Джилл також подивилась на неї.

Бен Кекстон не поїхав би з міста, не повідомивши їй результатів спроби побачити Людину з Марса. Вона мала право отримати звіт, як приплічниця, а Бен завжди грав чесно... завжди.

У пам'яті промайнули слова, які він сказав, коли вони повертались з Гейгерстауну: ...коли щось піде не так, ти мій козир у рукаві... любя, якщо від мене не буде звісток, ти сама по собі.

Вона не сприймала їх серйозно аж дотепер, бо насправді не вірила, що з Беном може щось трапитися. Але зараз, намагаючись виконувати свої обов'язки, вона продовжувала про це думати. У житті кожної людини настає такий момент, коли вона має вирішити, чи варто ризикувати «своїм життям, щастям та священним обов'язком» заради сумнівного результату. Ті, хто не впорається з цим викликом, —

просто діти, які надто рано вирости, і ніхто інший. Джилл Бордмен несподівано зіткнулася зі своїм особистим викликом — і прийняла його.

О 3-й годині 47 хвилин того ж дня вона переконувала відвідувача в тому, що він не може просто принести собаку на поверх — навіть якщо примудрився прослизнути з ним повз секретаря у приймальні і навіть якщо пацієнт дуже хоче побачити цього собаку.

Коли Джилл пішла, Людина з Марса знову сів. Він не підняв книжку з картинками, яку вони йому дали, а просто чекав у позі, що її можна описати як «терпляча» лише тому, що людська мова не охоплює марсіанських емоцій чи ставлення до ситуації. Він просто тихо радів тому, що його брат пообіцяв повернутися. І Сміт приготувався чекати: не роблячи нічого, не рухаючись, — якщо знадобиться, навіть і впродовж кількох років.

Він не знав точно, скільки саме часу минуло, відколи він вперше розділив воду зі своїм братом. Не лише тому, що це місце було незвично викривлене у часі і просторі, не через послідовність нових для нього картинок, звуків та вражень, які він іще не грокнув, а також і тому, що культура його гнізда мала інакше сприйняття часу, не таке, як у людей. Різниця полягала навіть не у значно більшій тривалості життя, — якщо рахувати земними роками, — а в зовсім іншому ставленні до них. Речення «пізніше, ніж ти думаєш» не могло прозвучати марсіанською, — так само, як і «поспіх спричиняє втрати», та на це були різні причини: перша думка була неприпустима, тоді як остання була марсіанською аксіомою і говорити про неї було б тим самим, що й радити рибі прийняти ванну. Але цитата «це був Початок, і зараз, і завжди буде» мала такий марсіанський настрій, що перекласти її було б куди легше, ніж «два плюс два чотири», оскільки на Марсі це не було неписаним законом.

Сміт чекав.

Прийшов Браш, глянув на нього. Сміт не рухався, і Браш пішов геть.

Почувши ключ у зовнішніх дверях, Сміт згадав, що вже чув цей звук незадовго до того, як прийшов його брат, тож змінив свій обмін речовин, готуючись до нової зустрічі. Він здивувався, коли двері відчинились і Джилл прослизнула всередину, тому що не був впевнений, що зовнішні двері і справді — двері. Сміт відразу ж це грокнув і дозволив собі відчути радісну повноту, що з'являлася лише в присутності когось із твого гнізда, чи обраного водного брата, та (за певних обставин) у присутності Старійшин.

Його радість трішки затьмарювало несподіване розуміння, що його брат не повністю поділяє його почуття... Дійсно, він здавався ще нещаснішим, ніж той, кого не можна було врятувати від відділення від тіла через якусь ганебну невдачу чи помилку.

Але Сміт вже вивчив, що ці істоти чомусь так сильно люблять себе, що можуть стійко витримувати емоції, які здаються смертельними, й не вмирають від них. Його брат Махмуд витримував духовну агонію по п'ять разів на день, і він не тільки не помер, а й бажав викликати цю агонію, як щось необхідне. Його інший брат, капітан ван Тромп, страждав на непередбачувані жакливі спазми, яких, за Смітовим уявленням, не повинен був мати, бо через них він мусив здійснити термінове відділення від тіла, щоб покінчити з цим конфліктом, але, наскільки йому було відомо, ці його брати й досі цілісні.

Тож він проігнорував збудження Джилл.

Вона протягнула йому згорток.

— Ось, надягни це. Швидше!

Сміт прийняв згорток і в очікуванні стояв далі. Джилл глянула на нього і сказала:

— От лишенько! Добре, знімай одяг, я тобі допоможу.

Вона більше змушувала робити, ніж допомагала: їй потрібно було роздягти, а потім одягти хлопця. Він був вбраний у лікарняну сорочку, халат та капці — не тому, що він хотів їх

носити, а тому, що йому сказали їх надягти. Він вже міг роздягтися, але не так швидко, як цього хотіла Джилл; вона ж роздягла його швидко. Вона була медсестрою, а він ніколи не чув про моральні заборони, але не схоже було, щоб він їх зрозумів: недоречність не сповільнила б їх, тому труднощі були суто механічними. Він був задоволений і водночас здивований довгою несправжньою шкірою, яку Джилл надягла йому на ноги, — але вона не дала йому часу її плекати, а замість паска зав'язала на його стегнах жіночі панчохи. Уніформу медсестри, яку вона надягла на нього, Джилл позичила у високої жінки, виправдовуючись тим, що її кузині потрібен костюм на маскарад. Вона застігнула накидку медсестри навколо його шиї і подумала, що цей прямий просторий одяг щонайменше приховує більшість первинних та вторинних статевих ознак — і сподівалась вона саме на це. З черевиками виникло більше труднощів: Смітові вони були замалі, а у цій зоні гравітації йому було важко ходити навіть босоніж.

Але врешті-решт вона взула його і закріпила на його голові ковпак медсестри.

— Твоє волосся закоротке, — роздратовано сказала вона, — але майже такої самої довжини, яку носять багато дівчат, тому зійде й так.

Сміт не відповів, тому що не зрозумів більшу частину її слів. Він подумав було подовжити своє волосся, але зрозумів, що на це знадобиться час.

— Зараз, — сказала Джилл, — послухай мене уважно. Не важливо, що станеться, не говори ані слова. Говоритиму я. Зрозумів?

— Не говорити. Я не буду говорити.

— Просто йди зі мною, я триматиму тебе за руку. І не говори ані слова. Але якщо тобі відомі якісь молитви — молись!

— Молитись?

— Не зважай. Просто йди поруч і не розмовляй. — Вона відчинила зовнішні двері, швидко глянула назовні, потім взяла його за руку та вивела в коридор.

Ніхто не звернув на них уваги. Сміт побачив багато дивних істот, засмучених до знемоги; він був переповнений зображеннями, на яких не міг зосередитися. Як сліпий, він спотикався поруч із Джилл, тому що його очі та відчуття майже відключилися, щоб захистити його від цього хаосу.

Вона провела його до кінця коридору і ступила на рухому доріжку. Сміт майже впав — і впав би, якби Джилл його не впіймала. Покоївка з цікавістю глянула на них, і Джилл перехопило подих. Потім вона допомогла йому зійти. Ліфтом вони піднялись на дах: Джилл була впевнена, що ні за що не зможе керувати його стрибком у трубі.

На даху вони несподівано зіткнулися з головним потрясінням, до якого Сміт виявився не готовий. Він відчув шалений захват від споглядання неба, адже востаннє бачив небо ще на Марсі. Тут небо було яскраве, кольорове, радісне (насправді тоді був звичайний сірий, похмурий вашингтонський день). Тим часом Джилл безпорадно роззиралась довкола у пошуках таксі. Дах нагадував пустку — саме на це Джилл і розраховувала: адже більшість медсестер, які закінчили зміну разом з нею, поїхали додому ще п'ятнадцять хвилин тому, а денні відвідувачі вже пішли. Але, звісно ж, не було й таксі. Вона не посміла б ризикнути, скориставшись повітряним автобусом — навіть попри те, що він мав прибути за кілька хвилин.

Вона вже була готова викликати таксі, коли на паркування прибуло одне з них. Вона звернулася до чергового на даху:

— Джеку! Це таксі зайняте? Мені потрібна машина.

— Це, напевно, те, що я викликав для лікаря Фіппса.

— О, любий! Джеку, перевір, як швидко ти можеш викликати ще одне для мене, добре? Це моя кузина Мадж, вона працює у Південному крилі, і в неї жахливий ларингіт, тому я хочу швидше забрати її з цього вітру.

Помічник із сумнівом поглянув на телефон у своїй будці та похитав головою:

— Що ж... Лише тому, що це ви, міс Бордмен, я дозволю вам взяти це таксі і викличу для доктора Фіппса інше. Як вам?

— О, Джеку, ти справжній янгол. Ні, Мадж, не намагайся говорити, я подякую йому. У неї зник голос, я збираюся відвезти її додому і напоїти гарячим ромом.

— Так і зробіть. Старомодні ліки завжди найкращі — так любила казати моя мама.

Він підійшов до таксі і з пам'яті натиснув комбінацію для будинку Джилл, а потім допоміг їм сісти. Джилл вирішила йому не заважати і таким чином приховати необізнаність Сміта з буденним порядком.

— Дякую, Джеку. Величезне спасибі.

Таксі відлетіло, і Джилл вперше глибоко вдихнула.

— Зараз можеш говорити.

— Що я маю сказати?

— Що? Нічого. Будь що. Що захочеш.

Сміт подумав над цим. Рамки запрошення, очевидно, мали на увазі гідну відповідь, що підходила б братам. Кілька фраз спали йому на думку, проте він їх відкинув, бо не знав, як їх перекласти. Потім він обрав ту, яка, на його думку, була проста для перекладу, однак; тим не менше, висловлювала навіть цією прісною мовою певне тепло, яке брати мають відчувати від зближення.

— Нехай наші яйця лежать у одному гнізді.

Джилл здавалася здивованою.

— Що? Що ти сказав?

Сміта невдача засмутила, тому що він був впевнений, що в ній винен лише він. Він з жахом зрозумів, що знову і знову змушує цих істот хвилюватися — хоча насправді хотів просто порозумітись.

Він спробував знову, перебравши свій бідний запас слів, щоб охопити думку якимось інакше:

— Моє гніздо — твоє, а твоє гніздо — моє.

Цього разу Джилл посміхнулася.

— Як це мило! Мій любий, я не впевнена, що розумію тебе, але якщо я все зрозуміла правильно, то це наймиліша пропозиція з тих, що мені робили за дуже тривалий час.

І вона додала:

— Але зараз ми по вуха в неприємностях, тож нехай це трохи почекає, — добре?

Смітові було важче розуміти Джилл, ніж їй розуміти його, але він відчув, що у водного брата гарний настрій; зрозумів і пропозицію почекати. Очікування — це щось, до чого йому не потрібно було докладати зусиль; тож він відкинувся на сидінні, задоволений, що між ним та його братом все добре, і насолоджувався краєвидом. Він вперше бачив це місце з повітря, і з кожного боку було чимало нового, вартого того, щоб спробувати грокнути його. Йому спало на думку, що звичне вдома перенесення не можна застосувати до приємних видовищ, які він бачив унизу. Завдяки цій думці він майже почав порівнювати марсіанські та людські методи, яких Старійшини не схвалювали, — але його розум підсвідомо відкинув таку ересь.

Джилл мовчала й далі, намагаючись зосередитись. І раптом вона зрозуміла, що таксі вже майже підлітало до її будинку, й так само швидко усвідомила, що її квартира — це останнє місце, куди варто йти: коли вони з'ясують, як Смітові вдалося втекти і хто йому допоміг, там їх шукатимуть у першу чергу. Вона не тішила себе думкою, що замела усі сліди. Поки що вона нічого не знала про політичні методи, але підозрювала, що повинна була залишити відбитки пальців у кімнаті Сміта, вже не кажучи про людей, які бачили їх, коли вони виходили. Вона навіть чула, що техніки могли розшифрувати плівку з пілота таксі й достеменно дізнатись, куди це авто їздило того дня; куди саме і коли.

Вона потяглася вперед, ляснула по ключах наказів і скасувала вказівку їхати до неї додому. Вона не знала, чи записалось це на плівці, чи ні, але не збиралася їхати туди, де на неї вже могла чекати поліція.

Таксі зупинилося, вилетіло з транспортного потоку і зависло. Куди вона може піти? Де у цьому бджолиному місті вона зможе сховати дорослого хлопця, напівдіота, який навіть не може самостійно одягтися? Хлопця, якого шукатимуть по всій планеті? О, якби ж тільки тут був Бен! Бене... де ти?

Вона знову потягнулась вперед, взяла телефон і безнадійно набрала номер Бена, очікуючи почути відсторонений голос автоматичного запрошення залишити повідомлення. У душі засвітився вогник надії, коли їй відповів чоловічий голос... але коли вона збагнула, що то був не Бен, а його мажордом Озберт Кілгаллен, так само швидко згас.

— О, вибачте, містере Кілгаллене. Це Джилл Бордмен. Я думала, що телефоную додому до містера Кекстона.

— Так і є. Але я завжди отримую переадресовані дзвінки в офіс, коли його немає довше від двадцяти чотирьох годин.

— Він й досі не повернувся?

— Боюся, що ні. Є щось, що я можу для вас зробити?

— О, ні. Послухайте, містере Кілгаллен, хіба це не дивно, що Бен просто безслідно зник? Ви не хвилюєтесь про нього?

— Що? Чому б я мав хвилюватись? У його повідомленні було зазначено, що він не знає, скільки буде відсутній.

— Хіба це само собою не дивно?

— Не для роботи містера Кекстона, міс Бордмен.

— Що ж... Думаю, що у його відсутності є щось дуже дивне! І мені здається, що вам слід доповісти про це. Ви повинні поширити це повідомлення у всіх сервісах новин по всій країні; у всьому світі!

Навіть попри те, що у телефоні в таксі не було зображення, Джилл відчула, як Озберт Кілгаллен напружився:

— Боюся, міс Бордмен, що мушу розібратися з рекомендаціями працедавця самостійно. Гм... якщо дозволите: завжди знаходиться якийсь... «гарний друг», що телефонує містеру Кекстону майже щоразу, коли він їде з міста.

Якісь кралі намагаються накинути на Бена хомут. Джилл сердито зрозуміла: цей Озберт подумав, що вона — одна з них.

Це витіснило з її голови наполовину сформовану думку попросити про допомогу, і вона якнайшвидше вимкнулась.

Але куди вона може піти? Очевидне рішення вигулькнуло в її свідомості. Якщо Бен зник, а влада затримала його, то останнє місце, де вони шукатимуть Валентина Сміта, — це Бенова квартира. Хіба що, виправилась вона, вони не зв'яжуть її з Беном. Хоча навряд чи таке станеться.

Вони могли б перекусити, використавши Бенові запаси: не варто ризикувати, замовляючи щось із підвалу, адже там могли знати, що він у від'їзді. І ще: вона змогла б позичити Беновий одяг для своєї дурнуватої дитини. Останню крапку було поставлено, і Джилл набрала комбінацію до квартири Бена. Таксі перепрограмувалося на новий маршрут і рушило з місця.

Вже перед квартирою Бена Джилл нахилилась до мікрофона біля дверей і виразно промовила:

— *Karthago delenda est!*¹

Нічого не сталося.

— Прокляття! — промовила вона собі під ніс. — Він змінив пароль.

Ноги підкошувались, і вона ще постояла трохи, відвернувшись від Сміта. Потім знову заговорила у мікрофон. Це був замок фірми «Рейтон», який як відчиняв двері, так і повідомляв про відвідувачів. Вона скористалась мізерним шансом на те, що Бен міг повернутися.

— Бене, це Джилл.

Двері відчинилися.

Вони увійшли всередину, і двері за ними зачинилися. Намить Джилл здалося, що це Бен впустив їх, але потім вона зрозуміла, що випадково натрапила на його новий пароль... Милий комплімент вкупі з вовчою тактикою, що призначався їй. Вона усвідомила, що повинна обійтися без компліментів, щоб придушити жажливу паніку, яку відчула, коли двері не відчинилися.

¹ Карфаген має бути зруйнований (лат.).

Сміт тихенько стояв біля самісінького товстого зеленого газону й оглядав кімнату. Це було ще одне нове для нього місце, — ще не грокнуте, проте воно одразу йому сподобалось. Тут було не так захопливо, як у тому, що рухалось, де вони шойно були, але це набагато краще підходило для того, щоб зібрати свою особистість до купи. Він з інтересом глянув на вікно, але не розпізнав його як вікно, помилково сприйнявши за живу картинку, схожу на ті, що були в нього вдома... У палаті в Бетесді не було вікон; його тримали в одній з нових будівель, тому він ще не знав, що це таке — «вікно».

Сміт схвально відзначив, що імітація глибини та руху на картині була ідеальною: напевно, її створив якийсь справді видатний митець. До цього часу в нього не було причин думати, що люди одержимі мистецтвом; завдяки цьому новому враженню його грокання про них підвищилось, і йому на душі стало тепліше.

Його увагу привернув якийсь рух; він повернувся і побачив, що його брат знімає фальшиву шкіру та взуття.

— Прокляття, як у мене болять ноги! — Вона підняла очі і побачила, що Сміт з виразом цікавості на своєму дитячому обличчі спостерігає за нею. — Зроби так само, якщо хочеш. Тобі сподобається.

Він моргнув.

— Як зробити?

— Я зовсім забула. Йди сюди, я допоможу.

Вона зняла з нього черевики, стягнула шкарпетки й відкинула їх убік.

— Ось. Хіба це не прекрасно?

Сміт порухав пальцями у холодній траві, невпевнено промовив:

— Але воно ж живе?

— Звісно ж, живе. Це справжня жива трава. Бен витрачає багато грошей, щоб підтримувати її такою. Спеціальні світильники коштують більше, ніж я заробляю за місяць. Тож пройди і дозволь своїм ногам насолоджуватись цим.

Сміт пропустив повз вуха більшість її промови, але зрозумів, що траву зроблено з істот і його запросили пройтись по них.

— Ходити по істотах? — запитав він з недовірливим жахом.

— Що? Чому ні? Це не пошкодить траву, вона спеціально призначена для килимів у будинках.

Сміт нагадав собі, що водний брат поганого не порадить. З острахом, він обережно пройшовся килимом і зрозумів, що йому це подобається і що істоти не протестують. Він встановив свою чутливість до таких речей на той максимум, який тільки був можливий; його брат мав рацію, вони існують для того, щоб по них ходили. Він вирішив обійняти і вшанувати їх; це зусилля ледь нагадувало інакше — те, коли люди намагаються сприйняти переваги канібалізму — звичаю, що був для Сміта ідеально правильним.

Джилл зітхнула.

— Що ж, нам краще припинити гратися. Я не знаю, як довго ми будемо тут у безпеці.

— Безпека?

— Ми не можемо залишитися тут надовго. Саме у цю хвилину вони можуть перевіряти кожний вид транспорту, що покинув Центр.

Вона спохмурніла і замислилась. Її квартира не варіант; це місце теж, до того ж Бен хотів забрати його до Джубала Гаршоу. Але вона не була знайома з Гаршоу і навіть не була впевнена, що той дійсно живе, за словами Бена, десь у Поконосі. Що ж, вона хоча б спробує це з'ясувати й сама зателефонує йому. Це був вибір без вибору: їй просто більше нікуди було йти.

— Чому ти такий сумний, мій брате?

Джилл відволіклася від думок і поглянула на Сміта. Боже, ця нещасна дитина навіть не знає, що щось не так! Вона доклала справжніх зусиль, щоб поглянути на все з його точки зору. Їй це не вдалося, але вона усвідомила, що він навіть не здогадується про те, що вони тікають від... Від кого? Від копів? Від керівництва лікарні? Джилл ще не до кінця розуміла, що накоїла і які закони порушила, — вона лише знала,

що самотужки боролась проти об'єднаної волі Великих Людей; Володарів; тих, хто Ухвалював Рішення.

Але як вона могла сказати Людині з Марса, проти кого вони виступили, якщо ще й сама цього не розуміла? Чи є на Марсі поліція? Розмови з ним більше нагадували їй перекрикування крізь ринву.

Небеса, а чи є у них хоча б ринви на Марсі? Чи дощ?

— Не забивай собі голову, — розсудливо промовила вона, — просто роби те, що я кажу.

— Так.

Це було незмінене, необмежене прийняття; внутрішня згода. Раптом у Джилл виникло відчуття, що він без вагань вистрибне з вікна, якщо вона про це попросить. І в цьому вона була впевнена; він вистрибнув би, насолоджуючись кожною секундою падіння з двадцятого поверху, і прийняв би без жодного здивування чи образи примусове відділення від тіла.

Не те щоб він не розумів, що таке падіння вб'є його: страх смерті був надзвичайно далеким для нього поняттям. Якби водний брат обрав для нього таке дивне відділення, він вшанував би це і спробував би грокнути.

— Що ж, ми не можемо стояти тут, ніжачи свої ноги. Мені слід нагодувати нас, і я повинна переодягти тебе, а потім нам потрібно буде піти. Знімай це. — Вона пішла оглянути Бенову шафу.

Потім вона повернулася, обравши для Сміта непримітний костюм для подорожей, берет, сорочку, нижню білизну та черевики. Сміт сердито гарчав, як кошеня, що грається з клубком; він спробував виконати її прохання, але його рука заплуталась у сестринській уніформі, а обличчя прикривала сорочка. Він навіть не зняв накидки перед тим, як спробував роздягтися.

Джилл вигукнула:

— Господи! — і кинулась йому на допомогу.

Вона звільнила його від одягу, глянула на вбрання і вищила потім його сховати. Вона могла заплатити за ці речі

Етті Шир пізніше і не хотіла, щоб копи знайшли їх тут, просто про всяк випадок.

— Мій хороший, перед тим як надягнути чисті Бенові речі, тобі слід прийняти ванну. Про тебе зовсім не дбаєли. Ходімо.

Як медсестра, вона звикла до поганого запаху, але (також як медсестра) обожнювала мило та воду. Тому їй здалося, що останнім часом ніхто й не подумав викупати цього пацієнта. Звісно, Сміт іще не почав смердіти, але вже нагадував коня у спекотний день. Тут потрібна була мильна піна.

Він із задоволенням спостерігав, як вона наповнювала ванну. У палаті теж була ванна, але Сміт не знав, що її використовують, щоб утримувати воду. Все, що він знав, — обтирання у ліжку, та і те не так часто; заважав його стан, схожий на транс.

Джилл перевірила температуру води.

— Все добре; залазь.

Сміт не рухався. Він питально глянув на неї.

— Швидше! — різко сказала Джилл. — Лізь у воду.

Слова, які вона використала, точно були у його словнику людських слів, тому Сміт підкорився її наказу, — і його накрила хвиля емоцій. Цей брат хотів повністю помістити його тіло у воду життя. Ніколи він не удостоювався такої честі; наскільки він знав і вірив, нікому й ніколи ще не пропонували такого священного привілею. Тепер він почав розуміти, що ці інші краще від нього знають певні матерії життя... Факт, який він іще не грокнув, але мусив прийняти.

Ноги тремтіли; спершу він поставив у воду одну, потім іншу... і повільно сповз у ванну, аж доки повністю не занурився у воду.

— Гей! — крикнула Джилл і потяглася, щоб витягти його голову та плечі, а потім із жахом усвідомила, що, здається, тримає труп. Господи Боже! Він не може втонути, не зараз. Але це налякало її, і вона почала його трусити: — Сміте! Прокинься! Припини.

Сміт почув, що десь далеко його кличе брат, — і повернувся. Його очі вже не були спорожнілими, серцебиття пришвидшилося, а дихання відновилося.

— Ти в порядку? — вимагала відповіді Джилл.

— Я нормально. Я дуже щасливий... мій брате.

— Ти так мене налякав. Послухай, не пірнай під воду знову. Просто сиди так, як зараз.

— Так, мій брате. — Сміт додав кілька дивних квакаючих звуків, які для Джилл нічого не означали, зачерпнув воду так, наче це була надзвичайна коштовність, і підніс пригорщі до своїх вуст. Він доторкнувся до води, а потім запропонував її Джилл.

— Гей, не пий воду з ванни! Ні, я теж її не хочу.

— Не питимеш?

Він здавався таким ображеним, що Джилл знову не знала, що робити. Вона повагалася, потім нахилила голову і ледь доторкнулась губами до води в його долонях.

— Дякую.

— Можеш ніколи не відчувати спраги!

— Сподіваюся, ти також ніколи не відчуватимеш спраги. Але цього досить. Якщо хочеш пити, я принесу води. Але більше не пий з ванни.

Сміт здавався задоволеним і сидів тихо. До цього часу Джилл була переконана, що він ніколи не приймав ванни, і не знала, чого від нього чекати. Вона все обміркувала. Без сумніву, вона може навчити його... Але вони втрачають дорогоцінний час. Можливо, їй слід було дозволити йому йти брудному.

Ну що ж, це не гірше, ніж схилитися над неспокійним пацієнтом у неврології. Піднімаючи Сміта, вона намочила блузку майже до плечей, тож зняла її і повісила. Коли вона витягувала Сміта з Центру, була вбрана у звичайний одяг: коротку спідницю зі складками, що спадали навколо колін. Піджак вона залишила у вітальні. Джилл глянула вниз на спідницю. Оскільки складки були точно фіксовані, нерозумно

було б мочити її. Вона знизала плечима і розстібнула спідницю, залишившись у бюстгальтері і трусиках.

Джилл глянула на Сміта. Він витріщився на неї невинними, незацікавленими очима дитини. Вона зрозуміла, що почервоніла, і це її здивувало, тому що вона не думала, що з нею це може статися. Джилл вважала, що їй не притаманна надмірна скромність, і не мала нічого проти наготи у слухний час та у слухному місці. Вона згадала, як у п'ятнадцять вперше купалась на вечірці голяка. Але цей дитячий погляд дорослого чоловіка стурбував її, і вона вирішила, що краще змиритися з холодною і мокрою білизною, ніж зробити щось очевидне й логічне.

Вона прикрила хвилювання сердечністю.

— Не гаймо часу і розітрімо шкіру.

Вона опустила на коліна біля ванни, розпилила на нього мило і почала збивати його у піну. Через деякий час Сміт потягнувся і доторкнувся до її правої молочної залози. Джилл поспіхом відступила, майже впустивши розпилювач.

— Гей! Без оцього!

Він подивився так, наче вона дала йому ляпаса.

— Ні? — сказав він трагічно.

— Ні, — коротко погодилась вона. Глянула на його обличчя і м'яко додала: — Все нормально. Просто не відволікай мене такими рухами, особливо коли я зайнята.

Він більше не дозволяв собі необачних жестів, і Джилл витягла пробку, спускаючи воду, щоб він зміг встати, поки вона змиватиме з нього мило. Потім, поки він сушився, вона з полегшенням одяглася. Тепле повітря спочатку налякало його, і він затремтів; але вона сказала, що йому нічого боятися, і порадила триматися за поручні над ванною, поки він сушився, а вона вдягалась.

Вона допомогла йому вийти з ванни.

— Тепер ти пахнеш значно краще, і готова посперечатися, що і почувашся теж краще.

— Почуваюся гарно.

— Добре. Одягнімо тебе. — Вона провела його у Бенову спальню, де залишила одяг, що дібрала для нього. Але ще до того, як вона змогла пояснити, показати чи допомогти йому надягти труси, всередині їй похололо.

— ВІДЧИНІТЬ!

Джилл впустила труси. Вона до смерті злякалась, відчувачучи таку саму паніку, яку відчувала під час операції, коли у пацієнта впав тиск і він перестав дихати. Але дисципліна, якій її навчали в операційній, стала в пригоді. Вони точно впевнені, що всередині хтось є? Так, скоріше за все — інакше б ніколи сюди не прийшли. Те чортове роботизоване таксі видало її.

Що ж, їй варто відповісти? Чи вдати, що нікого немає вдома?

З динаміків знову долинув той самий крик. Вона прошепотіла до Сміта:

— Залишайся тут! — і пройшла у вітальню. — Хто там? — вигукнула вона, намагаючись говорити спокійно.

— Іменем закону вимагаю відчинити!

— Відчинити іменем якого закону? Не смішіть. Скажіть, хто ви та чого хочете, — до того як я викличу поліцію.

— Ми і є поліція. Ви Джилл Бордмен?

— Я? Звичайно ж, ні. Мене звать Філіс О'Тул, я чекаю на містера Кекстона. А зараз вам краще піти, тому що я збираюся подзвонити у поліцію і повідомити про вторгнення у приватну власність.

— Міс Бордмен, у нас ордер на ваш арешт. Зараз же відчиніть, інакше вам же буде гірше.

— Я не ваша «міс Бордмен», і я зараз зателефоную в поліцію!

Їй не відповіли. Джилл чекала, як на голках. Скоро вона відчула на обличчі радіальне тепло. Маленька площа навколо дверного замка засвітилася червоним, потім білим. Щось затріщало, і двері відчинились. Там стояли двоє чоловіків. Один з них зайшов, вишкірився до Джилл і сказав:

— Краля тут, це добре. Джонсоне, оглянь все навколо і знайди його.

— Добре, містере Берквіст.

Джилл спробувала загородити двері. Чоловік на ім'я Джонсон, вдвічі більший за неї, поклав їй на плече руку, відсунув Джилл у бік і пройшов до спальні. Джилл різко вигукнула:

— Де ваш ордер? Погляньмо на ваше посвідчення особи, це грубе порушення закону!

Берквіст заспокійливо промовив:

— Не наривайся, крихітко. Насправді нам потрібна не ти, ми просто хочемо його. Поводь себе як слід, і вони пробачать тебе.

Вона вдарила його по нозі. Берквіст майстерно відступив убік, але це, напевно, було на краще, тому що Джилл і досі була боса.

— Неслухняна, неслухняна, — дорікнув він.

— Джонсоне? Знайшов його?

— Він тут, містере Берквіст. І він в чому мати народила. Згадайтеся з трьох спроб, чим вони збиралися займатися.

— Не думай про це. Приведи його сюди.

Джонсон з'явився знову, штовхаючи перед собою Сміта, заламавши йому руку за спину, щоб краще контролювати.

— Він не хотів іти.

— Він піде, ще й як піде.

Джилл швидко ковзнула повз Берквіста і кинулася на Джонсона. Вільною рукою він відкинув її вбік.

— Ах ти ж маленька хвойда!

Джонсону не слід було її бити. Він вдарив її не сильно — навіть не так сильно, як свою дружину перед тим, як вона поїхала до батьків, і навіть і близько не так сильно, як бив в'язнів, що відмовлялися говорити. До цього часу Сміт взагалі ніяк не реагував і стояв мовчки. Він просто дозволив привести себе у кімнату з пасивним, марним спротивом цуценяти, яке не хоче гуляти на повідці. Він нічого не розумів у тому, що тут відбувалося, й намагався не втручатися.

Коли він побачив, що його водного брата вдарив цей інший, він викрутився та пірнув, потім звільнився і дивно потягнувся до Джонсона.

Джонсона там більше не було.

Він не був де-небудь іще. У кімнаті він більше не перебував. Лише прим'ята трава на місці його величезних ніг доводила, що він дійсно колись тут був. Джилл витріщилася на простір, де він щойно стояв, і відчула, що ризикує знепритомніти.

Берквіст закрив рота, знову його відкрив і хрипло промовив:

— Що ти з ним зробила? — Він швидше звертався до Джилл, аніж до Сміта.

— Я? Нічого я не робила.

— Не жартуйте зі мною. Це якийсь фокус? Він потрапив у пастку чи щось у такому роді? Куди він подівся?

Берквіст облизав губи.

— Не знаю.

Він витягнув з-під пальто пістолет:

— Але не намагайся повернути зі мною якийсь фокус. Ти залишаєшся тут, а його я забираю.

Сміт знову впав у стан пасивного очікування. Не розуміючи, що відбувається, він зробив той мінімум, який мав зробити. Але пістолети він вже бачив раніше, в руках чоловіків на Марсі, і з виразу обличчя Джилл було зрозуміло, що їй це не подобається. Він грокнув, що це один з тих критичних перетинів кривих у розвитку буття, де очікування має привести до правильних дій, щоб дозволити подальший розвиток подій. І почав діяти.

Старійшини гарно навчили його. Він підійшов до Берквіста: той перевів дуло пістолета на нього. Сміт потягнувся, і Берквіста теж більше не було. Сміт повернувся, щоб глянути на свого брата.

Джилл закрила рот рукою і закричала.

Смітове обличчя було абсолютно порожнім. Зараз воно стало трагічно нещасним, тому що він зрозумів, що на перетині кривих вчинив неправильно. Він благально глянув на Джилл і затремтів. Очі закотилися, він повільно сповз на траву, міцно скрутився у позі ембріона і більше не рухався.

Істерика Джилл припинилася, неначе хтось клацнув вимикачем. Зміна була набутим рефлексом: тут був пацієнт, який потребував допомоги; у неї не було часу на власні емоції — і не було часу сумувати чи перейматися тим, куди зникли ті двоє чоловіків. Вона опустила на коліна й оглянула Сміта.

Джилл не змогла відчутти дихання, не змогла прощупати пульс. Вона приклала вухо до його грудей. Спочатку їй здалося, що серце повністю зупинилося; але після тривалого проміжку часу вона почула ліниве стук-стук — кожен удар раз на чотири чи на п'ять секунд.

Стан нагадував їй шизоїдну абстиненцію. Але вона ніколи не бачила такого глибокого трансу — навіть у класі вивчення гіпноанестезії. Вона чула про такі схожі на смерть стани у фокусників зі Східної Індії, але ніколи особливо не вірила в подібні повідомлення.

Зазвичай вона не стала б будити пацієнта у такому стані, а відразу ж покликала б лікаря. Але зараз були незвичайні обставини. Вона не втрачала рішучості — події останніх п'яти хвилин ще більше переконали її в тому, що вона ніколи не віддасть Сміта назад в руки правління. Впродовж десяти хвилин вона намагалася розбудити Сміта усіма доступними їй способами, аж доки не зрозуміла, що не зможе цього зробити, не нашкодивши йому. Навіть чутливий незахищений колінний нерв не реагував.

У Бенівій спальні вона знайшла потерту валізу для поїздок, завелику для ручної поклажі, але замалу для багажу. Вона відкрила її і побачила спакований диктофон, набір для гігієни, повний комплект чоловічого одягу, навіть ліцензійний пристрій для прослуховування телефонів у будь-який момент — все, що може знадобитись заклопотаному репортеріві, якщо його несподівано викличуть з міста. Джилл подумала, що наявність цієї спакованої валізи сама по собі вже є переконливим доказом того, що Бен нікуди не поїхав, як вважав Кілгаллен, але вона не гаяла часу на ці думки, а просто спорожнила валізу і потягла її у вітальню.

Сміт був важчим за неї, але вона, натренована підтримкою вдвічі більших за неї пацієнтів, змогла засунути його у велику сумку. Потім потрібно було якось його розігнути, щоб закрити її. Його м'язи не піддавались, але під дією м'якого, поступового тиску, вдалося змінити його положення — так, наче він був пластиліновий. Перед тим як закрити сумку, вона заповнила кути якимось одягом Бена. Джилл намагалася залишити кілька отворів для повітря, але сумка була зроблена зі скловолокна, цупкого, як холодне серце землевласника. Вона вирішила, що, поки його дихання на мінімумі, а рівень обміну речовин знизився, швидко задихнутися він не зможе.

Вона ледве змогла підняти спаковану сумку двома руками, напружуючись щосили — і, напевно, не змогла б пронести її на будь-яку відстань. Але сумка була обладнана коліщатками «Ред Кеп». Поки вона дійшла до рівного паркету біля виходу, вони залишили два огидні шрами на трав'яному килимі Бена.

Вона не пішла до фойє на даху, оскільки останнє, з чим вона хотіла б ризикувати, — це ще одне таксі, й вийшла у двері для персоналу. Там нікого не було, окрім молодого хлопця, що перевіряв доставку для кухні. Він повільно відійшов і дозволив їй викотити сумку на тротуар.

— Привіт, сестро. Що у твоїй сумці?

— Тіло, — хмикнула вона.

Він знизав плечима.

— Поставиш дурне запитання — отримаєш дурну відповідь. Я запам'ятаю.

Частина 2

ЙОГО БЕЗГЛУЗДИЙ СПАДОК

Розділ 9

Третя планета від Сонця була у своєму звичному стані. Сьогодні на ній було на 230 000 більше душ, ніж учора, але серед п'яти мільярдів землян таке збільшення було майже непомітним. Королівство Південної Африки, члена Асоціації Федерації, знову викликали у Верховний Суд за переслідування їхньої білошкірої меншості. Повелителі жіночої моди зібралися на урочистому таємному зібранні у Ріо, де вирішили, що підігнутий край опустять, а пупки знову прикриватимуть. Три оборонні станції Федерації тихо погойдувались у небі, обіцяючи неминучу смерть кожному, хто порушить мир на планеті. Рекламні космічні станції пролітали не так уже й тихо, порушуючи спокій на планеті нескінченним гучним розхвалюванням численних телетоварів. На березі Гудзонової затоки встановили на півмільйона більше наметів, аніж торік; Асамблея Федерації оголосила Китайський рисовий пояс територією з катастрофічним рівнем недоїдання; а Синтія Дачесс, знана як найбагатша дівчина світу, розлучилась і сповна розраховалася зі своїм шостим чоловіком. Все було як завжди.

Почесний доктор Даніель Дігбі, Верховний Єпископ Церкви Нового одкровення (фостерітів) проголосив, що відтепер янгол Азріль буде направляти Сенатора Федерації.

Томас Бун сьогодні очікував Божественного благословення свого вибору; всі сервіси новин повідомляли правильні новини, адже фостеріти у минулому знищили надто багато газетних редакцій. У дитячій лікарні в Цинциннаті у містера і місіс Гаріссон Кембелів IV від сурогатної матері народився спадкоємець, поки щасливі батьки відпочивали у Перу. Доктор Горацій Квокенбаш, професор мистецтва дозволяв у Йельській Божественній школі, висунув хвилюючу пропозицію щодо повернення до віри і розвитку духовної культури; у футбольній команді «Вест Пойнт» через укладання парі за участі половини постійних професійних спортсменів виник скандал; у Торонто, через ймовірну емоційну нестабільність, тимчасово відсторонили трьох хіміків, що займалися бактеріальною зброєю, — і всі троє заявили, що в разі потреби передадуть свої справи у Вищий Суд Федерації. Вищий Суд порушив роботу Верховного Суду Сполучених Штатів через право голосувати у справі «Рейнсберг проти штату Міссурі» у попередніх виборах, включно з членами Асамблеї Федерації.

Його ясновельможність, найпочесніший Джозеф Е. Дуглас, Генеральний Секретар Світової Федерації Вільних Штатів, обрав собі на сніданок омлет і буркотів щось про те, чому зараз людина не може отримати чашку пристойної кави. Перед ним була ранкова газета, яку підготувала нічна зміна його персоналу з інформації; газета рухалася перед його очима на передавально-виконавчому сканері, який Сперрі створив на замовлення з найоптимальнішою для читання швидкістю. Слова плавно рухались, поки він на них дивився; коли ж читач відвертався, пристрій це помічав і одразу ж зупинявся.

Він спостерігав за тим, як рядки рухались екраном, але насправді не читав їх, а просто уникав погляду свого боса, що сидів навпроти. Місіс Дуглас не читала газет: у неї були інші способи діставати потрібну інформацію.

— Джозефе...

Він підняв погляд, і пристрій зупинився.

— Так, моя любя?

— Тебе щось непокоїть.

— Що? Що змусило тебе це сказати, моя люба?

— Джозефе! Я спостерігала, доглядала, штопала твої шкарпетки й оберігала тебе від неприємностей впродовж тридцяти п'яти років не просто так. І знаю, коли тебе щось непокоїть.

Якимось чином, зрозумів він, вона знає. Він подивився на неї й замислився над тим, чому колись дозволив їй зобов'язати себе безтерміновим контрактом. Спочатку вона була простою секретаркою, у старі часи (він вважав їх «старими добрими часами»), коли він був державним службовцем і гадки не мав, що буде балотуватися. Свій перший контракт про звичайне співмешкання на дев'яносто днів вони уклали, щоб зекономити й без того обмежений бюджет кампанії за рахунок скорочення витрат на готель. Тоді вони погодилися, що це просто зручно, а «співмешкання» розглядалося як життя під одним дахом... і вона не штопала його шкарпетки, навіть тоді!

Він спробував згадати, як і коли саме ситуація змінилась. Офіційна біографія місіс Дуглас «Тінь величі: історія однієї жінки» стверджувала, що він зробив їй пропозицію, коли вони підраховували голоси на його перших виборах і, щоб задовольнити бажання романтики, він наполіг, щоб це було старомодне, поки-смерть-не-розлучить-нас весілля.

Що ж, він пам'ятав усе не так — проте не було сенсу спечатися з офіційною версією.

— Джозефе! Відповідай!

— Що? Нічого страшного, моя люба. У мене була безсонна ніч.

— Я знаю. Вони розбудили тебе посеред ночі. Думаєш, я цього не знала?

Він подумав, що її кімната в добрих п'ятдесяти ярдах від його.

— Як ти про це дізналась, моя люба?

— Що? Звісно ж, це жіноча інтуїція. Про що тобі повідомив Бредлі?

— Будь ласка, моя люба, я маю покінчити з ранковими новинами до зустрічі Ради.

— Джозеф Едгертон Дуглас, не намагайся мене перехитрити.

Він зітхнув.

— Річ у тому, що ми втратили з поля зору того нахабу Сміта.

— Сміта? Ти про Людину з Марса? Що означає «втратили з поля зору»? Це смішно.

— Але так і є, моя люба: він зник. Випарувався зі своєї палати вчора ввечері.

— Абсурдно! Як він міг це зробити?

— Напевно, він переодягнувся у медсестру. Ми не впевнені.

— Але... Не зважай. Він зник, це головне. Який дурнуватий план ти використаєш, щоб повернути його?

— Що ж, у нас є кілька людей, які шукають його. Довіренних, звісно ж. Берквіст...

— Берквіст! Ота продажна шкура! Замість наказати шукати його кожному поліціянту — від спецслужб до їх підлеглих, лінивих офіцерів — ти відправив Берквіста!

— Але, моя люба, ти не бачиш усієї картини. Ми не можемо вчинити інакше. Офіційно він узагалі не зникав. Бачиш, тут є... ну, інший хлопець. М-м-м... «офіційний» Людина з Марса.

— Ох... — Вона барабанила пальцями по столі. — Я говорила, що твій дурнуватий план втягне нас у неприємності.

— Але, моя люба, ти ж сама його запропонувала.

— Ні. І не сперечайся зі мною. Гм... відправ за Берквістом. Я мушу зараз же з ним поговорити.

— О, Берквіст йде по сліду. Він іще не доповідав.

— Що? Напевно, він зараз вже на півдорозі до Занзібару. Берквіст зрадив нас. Ніколи не довіряла цьому чоловіку. Коли ти його наймав, я казала тобі, що...

— Коли я наймав його?

— Не перебивай... що будь-хто, хто отримує гроші двома способами, дуже швидко знайде й третій шлях. — Вона спохмурніла.

— Джозефе, за всім цим стоїть Східна Коаліція. Це логічно. Можеш очікувати, що ще до вечора в Асамблеї буде проголошений вотум недовіри.

— Що? Не розумію чому. Про це ніхто не знає.

— О, заради Бога! Усі дізнаються про це: Східна Коаліція розкаже. А зараз помовч і дай мені подумати.

Дуглас закрив рота й повернувся до газети. Він читав про те, що Рада Міського графства у Лос-Анджелесі підтримала петицію до Федерації про допомогу у вирішенні їхньої проблеми зі змогом — на основі того, що Міністерство Здоров'я провалило забезпечення чогось там, не важливо чого саме, але допомогти їм варто, тому що Чарлі готувався до важких часів переобрання, а фостеріти висунули власного кандидата, і йому потрібен був Чарлі. Акції «Лунар Ентерпрайзез» подешевшали на два пункти до закриття, можливо, вирішив він, тому що...

— Джозефе!

— Так, моя любя?

— Наш «Людина з Марса» один-єдиний; той, кого виставить Східна Коаліція, — фальшивка. Ось як все буде.

— Але, моя любя, ми не можемо обдурити їх.

— Не можемо? Що ти маєш на увазі? Ми вже вплутались у це, тож маємо обдурити.

— Але ми не можемо. Науковці одразу ж помітять підміну. Я продав душу дияволу, щоб тримати їх подалі весь цей час.

— Науковці!

— Але вони можуть, ти ж знаєш.

— Нічого я не знаю, на відміну від науковців! Їхні праці — це наполовину припущення, наполовину забобони. Їх треба заарештувати. Заборонити законом. Джозефе, я постійно тобі повторюю, що єдина справжня наука — це астрологія.

— Ну, я не знаю, моя любя. Нагадаю тобі, що я не дуже-то орієнтуюся в астрології...

— І не треба. Врешті-решт, для тебе все вже зроблено.

— ...але я вважаю, що деякі з цих наукових професорів — справжні акули. Один з них казав мені якось, що існує зірка,

яка важить у шість тисяч разів більше, ніж свинець. Чи, може, у шістдесят тисяч? Дай згадати...

— Маячня! Як вони взагалі можуть таке знати? Не висовуйся, Джозефе, поки я не закінчу цю справу. Вони нічого не помітять. Їхня людина — фальшивка. Але зараз ми використаємо Спеціальну службу, схопимо і приведемо його назад, якщо це можливо — до того як Східна Коаліція викриє нас. Якщо виникне потреба, ми вживатимемо надзвичайних заходів. А якщо під час арешту Сміта підстрелять чи щось іще — то йому ж гірше. Але це, звісно, у крайньому разі — хоча його навряд чи довго оплакуватимуть. Він сам на сам зі своїми проблемами.

— Агнес! Ти розумієш, що пропонуєш?

— Я нічого не пропоную. Люди вмирають щодня. Джозефе, це розуміють усі. Результат виправдовує засоби — ти ж так любиш це повторювати.

— Але я не хочу, щоб цей хлопець помер.

— Хто говорив щось про те, щоб нашкодити йому? Але ти маєш діяти рішуче, Джозефе: це твій обов'язок. Історія виправдає тебе. Що важливіше: вирішити все заради п'яти мільярдів людей чи розм'якнути і сумувати за чоловіком, який навіть не є громадянином твоєї країни?

Дуглас не відповів. Місіс Дуглас встала.

— Що ж, я не можу витратити решту ранку на суперечки з тобою, Джозефе; зараз я мушу поговорити з мадам Везант, щоб замовити новий гороскоп, складений саме для цієї справи. Але ось що я можу тобі сказати: я віддала кращі роки свого життя, щоб ти опинився там, де ти є, не для того, щоб ти зараз усе втратив через м'якотілість. Не осоромся.

Вона розвернулася й вийшла. Головний чиновник планети випив іще дві порції кави і лише після цього зміг зібратися на силі, щоб вирушити до Палати Ради. Нещасна стара Агнес! Така амбітна. Він думав, що трохи розчарував її... і, без сумніву, майбутні зміни не будуть для неї легкими. Що ж, вона хоча б віддана до кінчиків пальців... І в усіх нас

є вади. Вона ж, очевидно, була так само хвора ним, як він — нею!

Він виструнчився. Одне він знав точно: що не дозволить їм бути грубими з хлопчиною Смітом. Сміт був і проблемою, і даром, але також іще й милим хлопцем, привабливим у своїй безпорадності та придуркуватості.

Агнес мусила б побачити, як легко його налякати; після цього вона б так не говорила. Сміт пробудив би у ній материнський інстинкт. Але питання в тім, чи є взагалі у Агнес материнський інстинкт. Коли вона так говорить, важко повірити, що є. Маячня: його мають усі жінки, це науково доведено. Хоча — чи не могли вчені помилятися?

Прокляття, він у жодному разі не збирався дозволяти їй помикати ним. Вона продовжувала нагадувати йому, що саме завдяки їй він опинився на верхівці; але він краще знав... і відповідальність була його і тільки його. Він встав, розправив плечі, виструнчився і пішов до Кімнати Ради.

Впродовж усього — тривалого — засідання він очікував на те, що хтось завершить почате. Цього не сталося, а помічник не приніс жодних повідомлень. Дуглас був змушений зробити висновок, що про зникнення Сміта, хоч як важко в це було повірити, насправді знають лише його підлеглі.

Генеральний Секретар дуже хотів заплющити очі, сподіваючись на те, що жахливий безлад вирішиться сам собою, однак події не дозволяли йому цього. І дружина так само.

Агнес Дуглас обрала Евіту Перон кумиром для наслідування, бо вважала, що дуже схожа на неї. Це був її власний образ: для світу вона надягала маску помічниці та супутниці великої людини, яку мала за честь називати своїм чоловіком. Вона носила цю маску навіть на самоті — щоб мати корисну здатність Червоної Королеви вірити в те, у що їй хотілося вірити. Тим не менше вона ніколи не говорила відкрито про свою власну політичну філософію — тому що була переко-

нана, що світом повинні правити чоловіки, а жінки повинні керувати чоловіками.

Їй ніколи не спадало на думку, що всі її переконання та дії мали під собою сліпу злість на долю, що зробила її жінкою... Вона досі вірила, що між її поведінкою, бажанням батька мати сина і тим, що вона заздрила матері, не було жодного зв'язку... Такі злі думки ніколи не приходили їй в голову. Вона любила батьків і приносила свіжі квіти на їхні могили за кожної слухної нагоди; кохала чоловіка і часто казала це привселюдно; пишалася своєю жіночністю і говорила про це на загал майже так само часто, а іноді й поєднувала обидва твердження.

Агнес Дуглас не чекала, доки чоловік почне щось робити зі зникненням Людини з Марса. Весь особистий персонал її чоловіка підкорявся їй так само, як і йому... А іноді навіть більше, ніж йому. Вона викликала головного виконавчого помічника з публічної інформації — так містер Дуглас називав прес-агента, — а потім перемкнула увагу на більш нагальні справи, як-от складання свіжого гороскопу. В її кімнаті в Палаці була приватна секретна лінія до студії мадам Везант; на екрані майже одразу з'явилось округле невиразне обличчя з проникливим поглядом.

— Агнес? Що сталося, люба? У мене зараз клієнт.

— Твоя лінія захищена?

— Звісно.

— Позбудься його, зараз же. Це терміново.

Мадам Олександра Везант прикусила губу, але вираз її обличчя не змінився, а в голосі не було роздратування.

— Звісно. Хвилинку.

Її риси розтанули на екрані, а замість них з'явився сигнал «утримання». Чоловік, що зайшов до кімнати, чекав біля столу місіс Дуглас; вона озирнулася і побачила, що це Джеймс Сенфорт, прес-агент, якого вона викликала.

— Є якісь звістки від Берквіста? — без преамбул, вимогливо запитала вона.

— М-м-м... Я не займаюся цією справою. Це справа Мак-Крері.

Вона не звернула уваги на його зауваження.

— Ти дискредитуєш його до того, як він заговорить.

— Що? Думаєте, Берквіст зрадив нас?

— Не будь наївним. Тобі варто було порадитися зі мною перед тим, як використовувати його.

— Але це не я. Це робота Мак-Крері.

— Ти повинен знати, що відбувається довкола. Я...

На екрані знову з'явилося обличчя мадам Везант.

— Посидь-но ось там, — сказала місіс Дуглас до Сенфор-та. — Почекай.

Вона повернулася до екрана.

— Еллі, дорогенька, мені потрібен свіжий гороскоп для мене та Джозефа. Тільки швидко — так швидко, як тільки зможеш їх скласти.

— Дуже добре, — астролог вагалась, — я буду значно корисніша для тебе, люба, якщо ти скажеш, звідки така терміновість.

Місіс Дуглас барабанила пальцями по столу.

— Тобі ж не обов'язково це знати, правда?

— Звісно ж, ні. Будь хто, хто має необхідну ретельну підготовку, математичні навички та знання зірок, може скласти гороскоп, не знаючи нічого, крім місця та часу народження людини. Тобі про це відомо, дорогенька. Ти б могла навчитись робити це самостійно, якби не була надзвичайно зайнята. Пам'ятай: зірки радять, але не примушують. У тебе є вибір. Але якщо я маю підготувати для тебе надзвичайно детальний та складний аналіз, щоб допомогти, то мушу знати, у який сектор дивитися. Ми зосередимось на впливі Венери? Чи, можливо, Марса? Чи, може...

Місіс Дуглас вирішила.

— Марс, — перебила вона. — Еллі, я хочу щоб ти склала третій гороскоп.

— Дуже добре. Чий?

— М-м... Еллі, я можу тобі довіряти?

Здається, це образило мадам Везант.

— Агнес, якщо ти мені не довіряєш, то краще взагалі не консультиватися зі мною. Є багато інших людей, які можуть дати тобі наукові пояснення. Я не єдиний носій давнього знання. Припускаю, у професора ван Краузмейера гарна репутація, навіть попри те, що інколи він схильний до... — Вона замовкла.

— Будь ласка, будь ласка! Звісно, я довіряю тобі. Не думала, що ти дозволиш комусь іще виконувати для мене розрахунки. Слухай уважно. Тебе ніхто не чує?

— Звичайно ж, ні, люба.

— Я хочу, щоб ти склала гороскоп для Валентина Майкла Сміта.

— Валентина Май... Людини з Марса?

— Так, так, Еллі. Його викрали. Ми повинні знайти його.

Через дві години мадам Олександра Везант відкинулася на крісло біля столу і зітхнула. Вона доручила секретареві скасувати всі зустрічі і справді зробила все, що могла: кілька аркушів паперу, вкриті діаграмами та фігурами, та потертий довідник перед нею свідчили про її зусилля. Олександра Везант відрізнялася від інших астрологів-практиків тим, що і справді намагалась обрахувати «впливи» небесних тіл за допомогою книги в м'якій обкладинці під назвою «Наука арканів ведичної астрології та Соломонів камінь», яку вона отримала від свого останнього чоловіка, професора Саймона Магуса, відомого телепата, гіпнотизера, ілюзійніста та учня таємних мистецтв.

Вона довіряла книзі, бо довіряла йому: ніхто не вмів скласти гороскопи так, як Саймон, коли був тверезий. У більшості випадків він навіть не підглядав у книгу — так добре її знав. Вона розуміла, що ніколи не досягне його майстерності, тож завжди користувалася книгою та практичним довідником. Часом її розрахунки були трохи незрозумілі; з тієї самої причини в її чековій книжці інколи щось не сходилося, тому що Беккі Вессі (як її називали в дитинстві) так і не опанувала таблиці множення і часто плутала сімки з дев'ятками.

Тим не менше вона складала гарні гороскопи: місіс Дуглас була не єдиною її відомою клієнткою.

Проте цього разу, коли дружина Генерального Секретаря зажадала, щоб вона склала гороскоп для Людини з Марса, Беккі майже панікувала. Схоже відчуття в неї з'явилося тоді, коли якийсь нав'язливий дурень з аудиторії наполог на тому, щоб перед тим, як професор почне ставити запитання, їй зав'язали очі. Ще у дитинстві вона зрозуміла, що має вроджені акторські здібності, а також здатність знаходити правильні відповіді, тому пододала паніку і продовжила роботу. Зараз вона вимагала від Агнеси точний час, дату та місце народження Людини з Марса, свято переконана в тому, що такої інформації ні в кого немає.

Але таку інформацію їй надали, а після короткої паузи вона отримала ще точніші цифри з журналу «Посланниці». З того моменту вона вже не панікувала, а просто прийняла інформацію та пообіцяла передзвонити, щойно гороскоп буде готовий.

Але зараз, після двох годин складних підрахунків, попри те що вона закінчила нові гороскопи для містера та місіс Дугласів, зі Смітовим вона так і не зрушила з мертвої точки. Проблема була дуже проста... і непереборна. Сміт народився не на Землі.

У її астрологічній біблії не припускалося навіть думки про те, що людська істота може бути народжена десь іще. Анонімний автор жив і помер іще до того, як на Місяць відправили першу ракету. Вона намагалася знайти логічний шлях вирішення цієї дилеми, припускаючи, що всі принципи вже є в її довіднику, і єдине, що слід зробити, — це знайти, як правильно виконати бокове зміщення. Але вона зрозуміла, що заплуталася у купі незнайомих їй співвідношень, і коли нарешті розібралася з ними усіма, то усвідомила, що навіть не впевнена в тім, чи однакові знаки Зодіаку на Марсі та на Землі... І що взагалі можна зробити без знаку Зодіаку?

З таким самим успіхом вона могла б спробувати визначити кубічний корінь: це було для неї так складно, що колись змусило покинути школу.

З нижньої шухляди вона витягнула тонік, який тримала для складних випадків. Швидко випила келих і налила ще один, думаючи про те, що Саймон, напевно, легко впорався б із цим. Через деякий час вона почула його рівний, розмірений голос: «Впевненість, крихітко, впевненість! Будь впевнена у собі, і селюки тобі довірятися. Цим ти зобов'язана саме їм».

Почуваючись значно краще, вона почала виписувати результати двох гороскопів для Дугласів. Коли це було зроблено, мадам Везант повернулася до написання гороскопу для Сміта і виявила, як завжди, що слова на папері доводять себе самі: всі вони були так чарівливо правдиві! Вона саме закінчувала текст, коли знову зателефонувала Агнес Дуглас.

— Еллі? Ти ще не закінчила?

— Щойно, — самовпевнено відповіла мадам Везант.

— Ти, звісно ж, розумієш, що гороскоп молодого Сміта наразі — дуже незвичайне та складне для Науки питання. Для народженого, як він, на іншій планеті, потрібно перерахувати кожний аспект та співвідношення планет. Вплив Сонця менший, а вплив Венери майже цілковито відсутній. Тоді як Юпітер має новий — мушу сказати, можливо, навіть «унікальний» — вияв, і я впевнена, що ти це побачиш. Необхідні розрахунки...

— Еллі! Не треба цього. Ти знаєш рішення?

— Ну звісно ж.

— О, дякувати Богу! Я вже було подумала, що ти намагаєшся сказати, що тобі це не по зубах.

Це і справді зачепило гордість мадам Везант.

— Моя люба, Наука ніколи не змінюється: змінюються лише її форми. Методи, які передбачили точний момент та місце народження Христа, за допомогою яких Юлій Цезар дізнався, коли і як помре... Як можна помилитися зараз? Правда є Правда, і вона незмінна.

— Так, звісно.

— Ти готова їх почути?

— Дай мені перемкнутись на «запис». Починай.

— Дуже добре. Агнесо, це найбільш кризовий період твого життя. Лише двічі до цього небесні тіла збиралися у такій сильній позиції. Тому ти повинна лишатись спокійною, не поспішати і обміркувати це все. Усі знаки на твою користь... Тож раджу тобі не йти проти них, уникаючи необачних рішень. Не дозволяй, щоб через зовнішній вигляд страждав твій розум...

Вона продовжила, даючи хороші поради. Беккі Віззі завжди давала гарні поради, причому робила це завжди дуже впевнено, бо сама в них вірила. У Саймона вона навчилася того, що навіть коли зорі здаються безнадійними, завжди є спосіб пом'якшити удар — щось, що зможе зробити клієнта щасливішим... Якщо вона знайде це і вкаже на це щось.

Напружене обличчя на екрані навпроти неї заспокоїлось, і місіс Дуглас кивала на знак згоди, коли вона на чомусь наголошувала.

— Тож ти бачиш, — підбила підсумки мадам Везант, — що лише тимчасова відсутність молодого Сміта — це не проблема, а необхідність, що доводить поєднання впливів ваших трьох гороскопів. Не засмучуйся і не бійся: він повернеться, або ж уже зовсім скоро ти отримаєш про нього звістку. До того часу важливо не робити ніяких радикальних чи невідворотних вчинків. Зберігай спокій.

— Так, я розумію.

— І ще одне. Вплив Венери на Марсі найсильніший і потенційно домінантний. У цій справі Венера, без сумніву, символізує тебе, але Марс — і твого чоловіка, і Сміта, зважаючи на унікальні обставини його народження. Тому на твоїх плечах — подвійний тягар, але ти маєш прийняти цей виклик; ти повинна продемонструвати мудрий спокій і стриманість, притаманні лише жінкам. Ти мусиш підтримати свого чоловіка, провести його через кризу і заспокоїти.

Черпай спокій та мудрість з джерел матінки-землі. Це твій особливий дар. І зараз саме час ним скористатися.

Місіс Дуглас зітхнула.

— Еллі, ти просто неперевершена! Не знаю, як тобі і дякувати.

— Дякуй не мені. Дякуй Давнім Володарям, моїм вчителям.

— Я не можу подякувати їм, тож дякую тобі. І твоя платня цього не окупить, Еллі. Чекай на подарунок.

— Не варто, Агнес. Я вважаю за честь допомагати тобі.

— А я маю за честь високо цінувати твою допомогу. Ні, Еллі, більше ані слова!

Мадам Везант дозволила собі ще трохи послухати вмовляння, а потім вимкнулась, сповнена теплих відчуттів від того, що її поради були доречними (а це вона знала напевне). Бідна Агнес... У душі вона така добра жінка... Але її так і розривають суперечливі бажання. Це була честь — трохи звільнити їй шлях, полегшити тягар, який та несла. Мадам Везант стало краще від того, що вона допомогла Агнес.

Їй стало краще ще й тому, що дружина Генерального Секретаря ставилася до неї майже як до рівної, хоча й не розуміла цього до кінця, тому що в душі була геть не чванькувата. Молода Беккі Віззі була така непомітна, що член комісії торговельного центру не зміг запам'ятати навіть її імені, попри те що звернув увагу на об'єм її грудей. Беккі Віззі це не образило: Беккі любила людей. Зараз їй подобалась Агнес Дуглас.

Беккі Віззі любила всіх.

Вона ще трохи посиділа, насолоджуючись м'яким теплом і перепочинком від пережитого тиску. Просто потягувала тонік, поки її практичний та кмітливий мозок складав до купи зібрані крихти та шматочки. Потім, без усіякого свідомого рішення, зателефонувала своєму акційному брокеру і дала йому інструкції продати акції «Лунар Ентерпрайзез».

Він фиркнув.

— Еллі, ти збожеволіла. Та низькокалорійна дієта ослабила твій розум.

— Послухай мене, Еде. Коли вони подешевшають на десять одиниць, продавай, навіть якщо вони зараз й досі на плаву. Зачекай, поки вони зміняться. Коли відновляться на три пункти, знову придбай... А потім, коли повернуться до сьогоднішньої ціни, продавай.

Після тривалого мовчання Ед лише дивився на неї.

— Еллі, ти знаєш щось. Розкажи дядькові Еду.

— Зірки сказали мені, Еде.

Ед вважав пропозицію астрономічно неможливою. Він додав:

— Добре; якщо не скажеш, то не скажеш. Гм... Я ніколи не надавав цьому достатнього значення, щоб залишатись осторонь нечесної гри. Ти не проти, якщо я піду на це з тобою, Еллі?

— Зовсім ні, Еде, до того часу, поки ти не знахабнієш до такої міри, щоб це вплигло на поверхню. Це делікатна й особлива ситуація. Сатурн просто балансує між Дівочою та Левом.

— Як скажеш, Еллі.

Щаслива від того, що Еллі підтвердила всі її припущення, місіс Дуглас одразу взялася до справ. Після того як вона отримала та переглянула досьє зниклого Берквіста, наказала зробити все, щоб знищити його репутацію. Потім порадилася з Твітчеллом — керівником закону Спеціальної служби, який вийшов від неї глибоко нещасним і відразу ж зробив життя своїх виконавчих офіцерів нестерпним. Місіс Дуглас доручила Сенфорту організувати ще один випуск «Людини з Марса» по стерео і додати до них плітки про те, що «з прихованого джерела в правлінні» стало відомо, що Сміта переводять, щоб забезпечити йому клімат для одужання, якомога більше схожий на марсіанський, чи, можливо, вже перевели, в санаторій високо в Андах. Потім вона відкинулась у кріслі і подумала, як спонукати Пакистан голосувати за Джозефа.

Зараз вона піклувалася про нього, вмовляючи підтримати пакистанські вимоги лівової частини Кашмірового торію. Оскільки він від початку хотів це зробити, але й досі не зробив, вона зрозуміла, що це необхідно. Вмовити Джозефа було неважко: попри його незначну впертість вона припускала, що він погодиться. З цим рішенням вона залишила звернення щодо «Материнства у Новому Світі» для Дочок Другої Революції.

Розділ 10

Поки місіс Дуглас надто вільно говорила про те, на чому вона дуже погано зналася, Джубал Е. Гаршоу, бакалавр юридичних наук, магістр, доктор наук, людина, що жила в своє задоволення, гурман, сибарит, популярний автор незвичайної неопесимістичної філософії, сидів вдома, у Поконосі, у власному басейні, перебирав густе сиве волосся на грудях і спостерігав, як бавляться у воді три його секретарки. Всі троє були надзвичайно вродливі, а крім цього, були ще й надзвичайно хорошими секретарками. На думку Гаршоу, згідно з принципом найменшої дії потрібно було поєднати користь і красу. Блондинка Анна, руденька Міріам та темноволоса Дорказ — у кожній природний колір. Їх добирали відповідно, від приємної повноти до смачної худоби. Різниця у віці між ними була більше від п'ятнадцяти років, проте важко було сказати одразу, котра з них найстарша. Без сумніву, вони мали прізвища, але в домі Гаршоу не надто цікавилися їхніми іменами. Пліткували, що одна з них — онучка самого Гаршоу, але думки з цього приводу розділилися.

Гаршоу працював так само важко, як і завжди. Більша частина його мозку займалася тим, що спостерігала, як гарненькі дівчата бавляться у воді під сонцем; одне мале, закрите, звуконепроникне відділення займалося творчістю. Він стверджував, що його метод літературної творчості полягав у тому, щоб поставити його гонади паралельно з таламусом і повністю

відімкнути мозок; його звички додавали цій теорії певної вірогідності.

Під час роботи мікрофон, що стояв праворуч від нього на столі, був налаштований на запис голосу, але він використовував його лише для нотаток. Коли він був готовий писати, то користувався послугами стенографістки й спостерігав за тим, як вона реагує. Зараз він був готовий.

— Сюди! — вигукнув він.

— Черга Анни, — відповіла Дорказ. — Але працюватиму я. Отой сплеск — це була Анна.

— Пірни та приведи її. Я не можу чекати.

Маленька брюнетка розсікла воду, і кількома хвилинами пізніше Анна вийшла з басейну, вбралась у махровий халат, витерла об нього руки та сіла поруч, з іншого боку столу. Вона нічого не говорила, так само, як і не робила ніяких приготувань. Анна мала абсолютну пам'ять і ніколи не перемалася записувальним приладдям.

Гаршоу підняв склянку з кубиками льоду, поверх яких налив бренді, і зробив глибокий ковток.

— Анна, я придумав щось дійсно сльозливе. Це історія про маленьке кошеня, яке у різдвяний вечір забрело до церкви, щоб зігрітися. Крім того, що воно помирало з голоду, замерзло і загубилося, у кошеняти була — один Бог знає чому — пошкоджена лапка. Отже, почнімо: «Сніг падав, відколи...»

— Який псевдонім?

— М-м-м... Краще знову використай «Моллі Водзворт». Ця справді примітивна. І заголовок — «Інші ясла». Почни спочатку.

Він говорив, розглядаючи її зблизька. Коли з її заплющених очей потекли сльози, він злегка посміхнувся і теж заплющив очі. До того часу, поки він закінчив, сльози текли по його щокам так само, як і по її. Обое скупались у катарсисі сентиментальності.

— Тридцять, — оголосив він. — Можеш висякатися. Надішли це і, заради Бога, не показуй мені, бо я його порву.

— Джубале, тобі колись бувало соромно?

— Ні.

— Колись за таке я точно тобі вріжу просто у товсте черевце.

— Я знаю. Але не можу обманювати своїх сестер: по-перше, вони були б надто старі, а по-друге, у мене ніколи не було жодної. А тепер забери свій задок в дім і займися цим оповіданням до того, як я передумаю.

— Так, бос.

Проходячи повз його крісло, вона поцілувала його в лисину. Гаршоу знову вигукнув:

— Сюди! — і перед ним з'явилась Міріам.

Але гучномовець, встановлений на будинку позад нього, ожив:

— Бос!

Гаршоу видав лише одне слово, і Міріам з докором фиркнула над ним. Він додав:

— Так, Ларрі?

Доповідач відповів:

— Тут внизу біля воріт дама, яка хоче вас побачити. І вона притягла з собою труп.

Гаршоу на хвилину замислився.

— Вона гарненька? — сказав він у мікрофон.

— Гм... Так.

— Тоді чому ти тягнеш kota за хвіст? Впусти її. — І Гаршоу відкинувся на спинку крісла. — Починай, — сказав він. — Зйомка у місті, у кадрі двоє людей у кімнаті. На прямому стільці сидить коп. Він без головного убору, комір розстебнутий, обличчя вкрите потом. Ми бачимо лише спину іншої постаті, що стоїть між нами та копом. Ця людина піднімає руку і відводить її назад, майже за межі кадру. Вона б'є копа з важким, глухим звуком... — Гаршоу підняв очі і сказав: — Пізніше продовжимо звідси.

Автомобіль скочувався з пагорба до будинку. За кермом була Джилл; поруч з нею сидів молодик. Коли авто зупини-

лося біля Гаршоу, чоловік одразу ж вистрибнув, наче зрадів можливості опинитися якнайдалі від її вмісту.

— Ось вона, Джубале.

— Я бачу. Доброго ранку, дівчинко. Ларрі, де цей труп?

— На задньому сидінні, бос. Під ковдрою.

— Але це не труп, — запротестувала Джилл. — Це... Бен говорив, що ви... Я хочу сказати... — Вона втратила самоконтроль і розридалась.

— Годі, моя люба, — м'яко сказав Гаршоу. — Дуже мало трупів цього варті. Дорказ, Міріам, попіклуйтесь про неї. Дайте їй води та вмийте.

Він глянув на заднє сидіння, почав піднімати ковдру. Джилл відкинула руку Міріам, яку та їй подала, і різко сказала:

— Ви маєте вислухати! Він не мертвий. Щонайменше, я на це сподіваюсь. Він... о Боже! — Вона знову заплакала. — Я така брудна... і така налякана!

— На вигляд труп, — задумливо промовив Гаршоу. — Мушу визнати, що температура тіла така ж, як і температура повітря. Оціпеніння не типово. Як давно він помер?

— Але він не помер! Можете витяги його звідти? Поки я довезла його сюди... Це було жахливо.

— Звісно. Ларрі, дай мені руку. Ларрі, та ти аж позеленів. Якщо тебе знудить, сам і прибиратимеш.

Вони витягли Валентина Майкла Сміта з заднього сидіння і поклали на траву біля басейну. Тіло досі залишалось негнучким і скрученим. Без нагадування Дорказ принесла стетоскоп лікаря Гаршоу; вона встановила його поряд зі Смітом, ввімкнула й підвищила напругу.

Гаршоу вставив заглушки у вуха й прислухався до його серцебиття.

— Боюсь, ви помиляєтесь, — м'яко сказав він Джилл, — я не зможу йому допомогти. Хто він?

Джилл зітхнула. Її обличчя нічого не відображало, і вона втомлено відповіла:

— Він був Людиною з Марса. Я так старалася.

— Ви впевнені, що це Людина з Марса?

— Так. Бен... Бен Кекстон сказав, що ви один з тих, до кого можна звернутися.

— Бен Кекстон, так? Я високо ціную впевн... тихо! — Гаршоу підняв руку, вимагаючи, щоб всі замовкли, а сам хмурився і слухав. Спершу він виглядав загнаним у кут; потім на його обличчі вибухнуло здивування. — Серцебиття! Не зійти мені з цього місця. Дорказ, нагору! Клініка — третя шухляда знизу у замкненій частині холодильника; пароль — «солодкі сни». Принеси всю шухляду і візьми кубик гіпосульфїту зі стерилізатора.

— Зараз!

— Лікарю, не треба стимуляторів!

Гаршоу повернувся до Джилл.

— Що?

— Вибачте, сер... Я просто медсестра... але цей випадок відрізняється. Я знаю.

— М-м-м... зараз він мій пацієнт, сестро. Але десь років сорок тому я зрозумів, що я не Бог, і через десять років після цього усвідомив, що я — навіть не Ескулап. Що ви хочете спробувати?

— Я просто хочу спробувати розбудити його. Якщо з ним нічого не робити, він іще більше заглибиться у цей стан.

— Що ж... Вперед. Доки ви не вирішите використати сокиру. Потім ми спробуємо мої методи.

— Так, сер.

Джилл сіла на коліна біля Сміта, м'яко намагаючись випрямити його кінцівки. Брови Гаршоу поповзли вгору, коли він побачив, що їй це вдалося. Джилл поклала голову хлопця собі на коліна і обережно колихала його у руках.

— Будь ласка, прокинься, — тихо промовила вона. — Це Джилл... Твій водний брат.

Тіло ворухнулось. Дуже повільно піднялись груди. Потім Сміт зробив довгий хриплий вдих і розплющив очі. Він глянув на Джилл і посміхнувся дитячою посмішкою. Джилл

посміхнулась у відповідь. Потім він роззирнувся довкола, і посмішка зникла.

— Все добре, — швидко сказала Джилл. — Вони всі друзі.

— Всі друзі?

— Правильно. Всі вони — твої друзі. Не хвилюйся і не йди знову. Все добре.

Він не відповів, але широко розплющив очі, роздивляючись усе та всіх присутніх. Він був схожий на kota на природі.

Через двадцять п'ять хвилин Гаршоу вклав обох своїх пацієнтів у ліжку. До того як подіяла пігулка, яку він їй дав, Джилл змогла розповісти достатньо, щоб Гаршоу зрозумів, що ризикує головою. Бен Кекстон зник, він мав спробувати з'ясувати, як це вирішити, а молодий Сміт був гарячий як вогонь... Хоча він мав би здогадатися про це, коли почув, хто він. Ну що ж, життя інколи вміє бути кумедним; це тимчасово відкине сіру нудьгу, що завжди чекає за рогом.

Він глянув на маленький автомобіль, яким приїхала Джилл. Написи на боках повідомляли: «Прокат Рідінг — фарбувальне наземне обладнання усіх видів» і «Працюйте з голландцем!»

— Ларрі, огорожа під напругою?

— Ні.

— Увімкни її. Потім — іще до того, як стемніє, — витри кожен найменший відбиток пальця з цієї таратайки. Присмерком відвези її на інший бік Рідінга, а краще — аж до Ланкастера, і залиш в кюветі. Потім їдь у Філадельфію, спіймай шатл на Скрентон — і повертайся додому вже зі Скрентона.

— Звісно, Джубале. Скажіть, він що, справді Людина з Марса?

— Тобі б краще сподіватися, щоб це було не так. Тому що коли це він і вони спіймають тебе до того, як ти викинеш той непотріб і візьмуть тебе з ним, то, очевидно, допитуватимуть з ударним ліхтариком. Але я думаю, що це таки він.

— Я перевірю. Мені потрібно пограбувати кілька банків на зворотному шляху?

— Напевно, це найбезпечніше з того, що ти можеш зробити.

— Добре, бос... — Ларі завагався. — А ви не заперечуєте, якщо я затримаюсь у Філі на ніч?

— Що, в ім'я Господа, чоловік може робити у Філадельфії уночі?

— Багато чого, якщо знати, куди дивитися.

— Як тобі зручно. — Гаршоу розвернувся. — Сюди!

Джилл прокинулася незадовго до вечері, яка у цьому будинку зазвичай була десь о восьмій. Вона відчувала, що відпочила, але її не полишало відчуття тривоги — такої сильної, що вона втягнула повітря з вентиляції над її головою і припустила, що лікар приспав її гіпнотично, та ще й додав заспокійливе. Поки вона спала, хтось забрав брудний порваний вуличний одяг, у якому вона приїхала й залишив просту білу вечірню сукню і босоніжки. Одяг чудово їй підійшов, і Джилл вирішила, що він, напевно, належить тій, кого лікар назвав Міріам. Вона прийняла ванну, зробила макіяж, розчесала волосся і спустилась вниз, до великої вітальні, почувавшись іншою людиною.

Дорказ вишивала, скрутившись у великому кріслі; вона підняла погляд, дружньо їй кивнула — так, наче Джилл завжди була частиною цього дому, — і повернулася до свого захопливого заняття. Гаршоу стояв, обережно помішуючи якусь суміш у високому холодному графіні.

— Вип'єте? — сказав він.

— Гм... Так, дякую.

Він наповнив по вінця два великі коктейльні келихи і передав один їй.

— Що це? — запитала вона.

— Мій власний рецепт: кометний коктейль. Третина горілки, третина соляної кислоти, третина води, дві дрібки солі, плюс додайте маринованих жуків.

— Краще віскі з содовою, — порадила Дорказ.

Джилл помітила, що біля неї стояв такий самий келих.
— Займайся своїми справами, — спокійно порадив Гаршоу. — Гідрохлоридна кислота корисна для травлення, а жуки додають вітамінів і протейнів.

Він підніс склянку Джилл і замислено промовив:

— Ласкаво просимо до наших благородностей! Нас тут залишалось небагато. — Він майже спорожнив келих, знову наповнивши його, перед тим як сісти.

Джилл зробила обережний ковток, а потім іще один, значно більший. Які б там не були справжні складники, напій, здавалось, був саме тим, що їй потрібно. Тепла хвиля гарного самопочуття м'яко поширювалося від живота до кінцівок. Вона випила десь половину, дозволивши Гаршоу долити ще.

— Дивилися на нашого пацієнта? — запитав він.

— Ні, сер. Я не знала, де він.

— Я перевіряв його кілька хвилин тому. Спить як дитина. Думаю, що я дам йому інше ім'я — Лазар. Як думаєте, він захоче спуститись на вечерю?

Джилл задумалась.

— Докторе, я й справді не знаю.

— Що ж, якщо він прокинеться, я запитаю. Потім він може приєднатися до нас чи замовити їжу у кімнату, як забажає. Це Дім Свободи, моя люба. Кожен робить лише те, що йому подобається... А коли зробить щось, що не сподобається мені, то я просто викину його звідси. До речі, ви мені нагадали: я не люблю, коли мене називають «доктор».

— Сер?

— О, я не образився. Але коли вони починають прирівнювати лікарську справу до народних танців або до сучасного флай-фішингу, я відчуваю, що ще не готовий пишатися цим титулом. Я не хочу пити розбавлений віскі — і я не пишатимуся розбавленими науковими ступенями. Називай мене Джубалом.

— О... Але ступені в медицині не були... розбавлені, як ви це називаєте.

— Ні. Але зараз — епоха, в якій вони означають уже дещо інше. Тож я не хочу підмінити ступінь доктора з посадою наглядача дитячого майданчика. Не звертай уваги. Дівчинко, просто скажи, чому ти так переживаєш за цього пацієнта?

— Що? Я казала вам, Докт... Джубале.

— Ви розповіли мені, що сталося, але не сказали, чому це сталося. Джилл, я бачу, як ви дивитесь на нього і говорите з ним. Вам не здається, що ви закохались у цього хлопця?

Джилл була налякана. Вона глянула на Дорказ: та, здавалось, не чула розмови.

— Боже, це абсурдно!

— Я не бачу в цьому нічого абсурдного. Ви дівчинка, він хлопчик — це звичайне миле поєднання.

— Але... Ні, Джубале, зовсім ні. Я... Що ж, я думала, що його утримували як в'язня, і думала... Чи Бен думав, що йому може загрожувати небезпека. Я хотіла відстояти його права.

— Гм... Люба моя, я завжди з підозрою ставився до безстороннього інтересу. Здається, з гормонами у тебе все в порядку, тому це сталося або завдяки Бену, або через цього бідолашу з Марса, або завдяки їм обом. Краще зізнатись собі у власних мотивах та проаналізувати їх. Тоді ти зможеш краще зрозуміти, куди прямуєш. А зараз скажи, чого ти хочеш від мене?

На таке неочікуване запитання Джилл відповісти не змогла. Чого вона хотіла? Чого очікувала? З того моменту, як перетнула свій Рубікон, вона не думала ні про що, окрім втечі і того, як дістатися будинку Гаршоу. У неї не було планів.

— Я не знаю.

— Не думаю. Ти розказала мені достатньо, щоб я зрозумів, що ти самовільно пішла з лікарні. Тож припустімо, що ти, напевно, захочеш зберегти ліцензію. Тому, поки ти спала, я дозволив собі відправити повідомлення твоїй старшій медсестрі з Монреаля. Ти попросила про термінову двотижневу відпустку через раптову хворобу родички. Добре? Ти зможеш дізнатися деталі пізніше.

Джилл відчула раптову хвилю полегшення. Через свій характер вона поховала всі переживання щодо власного благополуччя тієї миті, коли прийняла рішення; тим не менше десь глибоко всередині вона відчувала якийсь тягар — через те, як вчинила зі своєю бездоганною професійною репутацією.

— О, Джубале, дякую! — сказала вона, а потім додала: — Не думаю, що зможу зараз когось доглядати: сьогодні в мене вихідний.

— Добре. Тоді ти в укритті. Чим бажаєш зайнятися?

— У мене не було часу подумати... Гадаю, потрібно зв'язатися з банком, щоб отримати трохи грошей... — Вона замовкла, намагаючись згадати свій баланс. Він ніколи не був великим, і вона інколи забувала цифри...

Джубал відволік її:

— Якщо ти вийдеш на зв'язок з банком, то негайно отримаєш копів на порозі. Чи не краще залишитись тут, поки вся ця історія трохи стихне?

— О, Джубале, я б не хотіла обтяжувати тебе.

— Ти вже обтяжила мене. Не хвилюйся про це, дитинко. Тут завжди є гості — одні приходять, інші йдуть... Одна родина жила тут сімнадцять місяців. Але ніхто не обтяжує мене проти моєї волі, тож розслабся. Якщо ти будеш така ж корисна, як і гарна, то можеш залишатися тут вічно. А зараз про нашого пацієнта: ти сказала, що хочеш відстояти його права. Припускаю, ти очікуєш, що я можу в цьому допомогти?

— Ну, я... Бен казав... Здається, Бен думав, що ви можете.

— Мені подобається Бен, але він не говорить від мого імені. Мені взагалі нецікаво, отримає він свої права чи ні: я не підтримую цю дурню про «Справжнього принца». Його права на Марс — головний біль юристів, і я, як юрист, не зобов'язаний поважати їх. Що ж до багатства, то, думаю, він його отримає: ця ситуація залежить від кипіння пристрастей інших людей, а також від наших дивних племінних звичаїв; він сам не заробив жодної копійки. Гадаю, йому пощастить, якщо

вони не обдеруть його як липку, але я не шукатиму у газетах повідомлень про те, чим все закінчиться. Якщо Бен очікував, що я буду відстоювати права Сміта, то ти прийшла не туди.

— Що ж... — Джилл відчула раптову самотність, — думаю, мені краще поміркувати про те, щоб його перевезти звідси.

— О ні! Хіба що ти дійсно цього хочеш.

— Але я думала... Ви сказали...

— Я сказав, що не зацікавлений у павутинні юридичних вигадок. Але пацієнт і гість під моїм дахом — це зовсім інша справа. Він може залишитись, якщо схоче. Я просто хотів пояснити, що не маю наміру втручатися в політику, щоб втілити якісь романтичні ідеї, що могли виникнути у тебе чи у Бена Кекстона. Моя люба, я завжди думав, що працюю для людства... І мені було приємно так думати. Потім я виявив, що людство не хоче, щоб я працював для нього; інакше кажучи — що воно відкидає будь-які спроби допомагати йому. Тож зараз я роблю те, що подобається Джубалу Гаршоу.

І він повернувся до Дорказ так, наче тема була вичерпана.

— Час вечеряти — чи не так, Дорказ? Хтось цим займається?

— Міріам. — Вона відклала вишивку та встала.

— Я ніколи не міг зрозуміти, як саме ці дівчата розподіляють між собою роботу.

— Бос, як би ви про це дізнались? Ви ж ніколи нічого не робите. — Дорказ поляскала його по животі. — Але й ніколи не пропускаєте смачненького.

Почувся звук гонгу, і вони пішли їсти. Якщо вечерю готувала рудоволоса Міріам, то, очевидно, вона робила це, користуючись усіма сучасними благами, — і вже сиділа за столом, свіжа та вродлива. Окрім трьох секретарок тут був молодий чоловік, трохи старший від Ларрі, до якого зверталися «Дюк» і який втягнув Джилл у розмову так, ніби вона завжди жила там. Було присутнє також подружжя середнього віку, яких не представили взагалі; вони їли так, наче були в ресторані, і вийшли з-за столу, щойно скінчили трапезу, не сказавши ані слова.

Розмова за столом була жива та ненав'язлива. Обслуговування забезпечувалось машинами не-андроїдами, якими з-за столу керувала Міріам. Їжа була чудовою; наскільки могла визначити Джилл — жодного синте.

Але не схоже було, що це задовольняло Гаршоу. Він скаржився, що чи його ніж тупий, чи м'ясо жорстке, чи і те і те разом; звинуватив Міріам в тім, що вона подала на стіл недоїдки. Його, здавалося, ніхто не чув; але, коли Анна поклала ніж з виделкою, Джилл почала непокоїтись за Міріам.

— Він згадував, що готувала його мати, — холодно зазначила Анна.

— Він починає думати, що знову став босом, — погодились Дорказ.

— Як довго це триває?

— Десь днів десять.

— Надто довго. — Анна презирнулася з Дорказ і Міріам; усі вони встали.

Дюк продовжував їсти.

Гаршоу поспіхом сказав:

— Погляньте-но сюди, дівчата, не на їжу. Почекайте, поки...

Але вони не звертали уваги на його заперечення. Вони підійшли впритул; машина обслуговування швидко звільнила їм шлях. Тоді Анна взяла його за ноги, дві інші — за руки; розсувні двері розчинились, і вони винесли волаючого Гаршоу з кімнати.

Через кілька хвилин почувся сплеск, після чого крики стихли.

Три жінки відразу ж повернулися — навіть не надто розтріпані. Міріам сіла і звернулася до Джилл:

— Ще салату?

Гаршоу повернувся кількома хвилинами пізніше, вбраний у піжаму та халат замість вечірнього піджака, який був на ньому до того. Одна з машин прибрала його тарілку, щойно його винесли з-за столу; зараз же її знову поставили на місце, і він продовжив їсти.

— Я казав, — зазначив він, — що жінка, яка не вміє готувати, — це бездарність. Якщо не почнете хоч трохи тут господарювати, я заміню вас усіх на собаку, а потім застрелю її. Що на десерт, Міріам?

— Полуничний пиріг.

— О, це вже щось. Ви всі помилувані до середи.

Джилл переконалась, що їй не обов'язково розуміти, як саме працює домашнє господарство Джубала Гаршоу: вона могла робити все, що хотіла, і нікому не було до цього діла. Після вечері вона пішла у вітальню, маючи намір переглянути вечірній випуск новин по стерео — непокоїлась через те, що може згадуватися у ньому. Але вона не змогла знайти жодного стереоприймача. Добре подумавши, вона не змогла згадати, чи бачила хоча б один такий пристрій у будинку. Тут не було і газет — попри величезну кількість книг та журналів.

Ніхто не приєднався до неї. Через певний час її зацікавило, котра зараз година. Вона залишила свій годинник на горі, у сумочці, тож озирнулась, шукаючи довкола годинник. Але не побачила жодного, — і потім, порпаючись у чудовій пам'яті, так і не згадала, чи бачила хоча б один у якійсь із кімнат цього будинку.

Але вона вирішила, що краще піде спати, — немає значення, котра тепер година. Одна зі стін була заповнена книгами — як на полицях, так і на підставках для катушок. Вона знайшла катушку з Кіплінговою «Простою історією» і радісно піднялась з нею нагору.

Тут на неї чекала ще одна маленька несподіванка. Ліжко у кімнаті, що їй виділили, було сучаснішим від наступного тижня: з функцією автоматичного масажу, кавоваркою, клімат-контролем, читальною машиною і так далі; але будильника в ньому не було: на його місці розташовувалася лише пласка кришка. Джилл знизала плечима і вирішила, що, напевно, однаково не засне. Вона вповзла на ліжко, вставила катушку у читальну машину, лягла і почала переглядати

рядки, що рухались дошкою. Досить скоро контроль швидкості висковзнув з її розслаблених пальців, світло згасло, і Джилл заснула.

Джубал Гаршоу не заснув так легко: він злився на себе. Його внутрішній інтерес до ситуації охолонув, і, зрозуміло, почалася реакція. Що ж, понад півстоліття тому він гарячково присягнувся, що ніколи більше не підбиратиме покинутих кошенят, а зараз, о численні груди Матері-Венери, він примудрився підібрати одразу двох... Ні, трьох — якщо рахувати й Бена Кекстона.

Той факт, що він порушував свою обітницю більше разів, ніж років, протягом яких брав інтерв'ю, не надто його хвилював — його мозок не переймався такими дрібницями, як логічність чи послідовність. Не більше, ніж присутністю двох в'язнів, що спали під його дахом та їли за його столом. Він був не з тих, хто рахував кожну копійку. За останнє століття свого бурхливого життя він кілька разів біднів, а також бував навіть багатшим, ніж зараз, однак ставився до цього, як до зміни погоди, і ніколи не звертав уваги на подібні речі.

Але дурнуватий галас, який, як він знав, обов'язково підніметься, коли детективи вистежать цих дітей, передчасно псував йому настрої. Джубал вважав, що вони точно попадуться: таке наївне дитя, як Джилл, залишило за собою слід, гідний клишоногої корови! Годі було й очікувати чогось іншого.

Після того як люди приходять до його святилища, ставлять дурні запитання й висувають дурні вимоги, він, Джубал Гаршоу, мусить приймати рішення й діяти. Хоча відколи він дійшов філософського висновку щодо того, що всі дії марні, плани на майбутнє дратували його.

Він не очікував розсудливої поведінки від людських істот, бо вважав більшість з них гарними кандидатами для захисного утримання та вологого обгортання. Він просто щиро хотів, щоб вони дали йому спокій! Всі, крім тих, кого він сам обрав собі у партнери по грі. Джубал був свято впевнений, що, якби

його залишили самого, він би вже давно досяг нірвани... Пірнув би на своє дно і зник би з очей, як ті індійські факіри. Ну чому вони не можуть залишити людину на самоті?

Близько опівночі він втомлено витягнув свою двадцять сьому сигарету і сів; у кімнаті увімкнулось світло.

— Сюди! — крикнув він у мікрофон біля ліжка.

Вже скоро зайшла Дорказ, одягнена у халат і капці. Вона широко позіхнула і сказала:

— Так, бос?

— Дорказ, останні двадцять чи тридцять років я був жалюгідним, марним, нікчемним паразитом.

Вона, знову позіхаючи, кивнула.

— Всі це знають.

— Навіть не думай підлещуватися. У житті кожної людини настає такий момент, коли вона має припинити мислити розумно, встати і почати діяти: нанести удар за свободу та перемогти негідників.

— Гм...

— Тож досить позіхати, час настав.

Вона глянула на себе.

— Напевно, мені краще одягнутися.

— Так. І розбуди інших дівчат: на нас чекає багато справ. Вилий відро холодної води на Дюка і скажи, щоб протер базікалку від пилу і притяг її сюди для вивчення. Мені потрібні новини — усі.

Дорказ здавалася втомленою і досі сонною.

— Ти хочеш, щоб Дюк приніс стерео?

— Ти мене почула. Передай йому: якщо це неможливо, хай він обере потрібний напрямок і йде собі. А зараз зберися: у нас купа справ на всю ніч.

— Добре, — із сумнівом погодилась Дорказ. — Але я от думаю, чи не потрібно спочатку перевірити, чи немає у вас жару.

— Тихо, жінко!

Дюк приніс стереоприймач для Джубала Гаршоу саме вчасно — щоб той зміг подивитися останній повтор другого

телефонного інтерв'ю з «Людиною з Марса». У коментарях йшлося й про чутки, що Сміт переїхав в Анди. Джубал додав два і два, отримав двадцять два, після чого весь ранок комусь телефонував. На світанку Дорказ принесла сніданок: шість сирих яєць, збитих з бренді. Поки він їх пив, думав про те, що однією з переваг довгого та насиченого життя є те, що він знайомий з усіма більш-менш важливими людьми — і за потреби може усім їм подзвонити.

Гаршоу підготував бомбу з часовим механізмом, але вирішив не натискати на спусковий гачок, аж доки обставини не змусять його це зробити. Він одразу зрозумів, що уряд може знову ув'язнити Сміта, мотивувавши це тим, що той не може дбати про себе самостійно, — і з цим Гаршоу був згодний. Несподівано йому спало на думку, що Сміт водночас божевільний з юридичної точки зору за всіма її нормами; що він страждає на неврологічний розлад з медичної — як жертва подвійних ситуаційних психозів, унікальних та величезних за масштабом: адже, по-перше, його виростили не люди, а по-друге, його несподівано кинули в абсолютно інопланетне для нього суспільство.

Тим не менше він взяв до уваги той факт, що як юридичне розуміння здорового глузду, так і медичне поняття психозу не пасує для цього випадку. Тут була людська істота, яка повністю, з очевидним успіхом пристосувалася до інопланетного суспільства... як слухняна дитина. Чи зможе той же суб'єкт, вже як дорослий зі сформованими звичками та направленим мисленням, пристосуватися знову — і чи буде це значно важче для дорослого, дитини? Доктор Гаршоу мав намір все це з'ясувати. Вперше за десятиліття він справді зацікавився медичною практикою.

Крім цього, він захопився думкою подразнити тих, хто ніні був при владі. У ньому було більше жорсткої анархії, що була політичним правом кожного американця від народження; протистояння сам на сам із планетарним урядом давало йому більше гострих відчуттів, аніж він відчував за усе своє життя.

Розділ 11

Навколо невеликої зірки класу G, досить далеко від межі галактики середнього розміру, під впливом трохи модифікованого зворотно квадратичного закону, що формував простір навколо них, планети оберталися як завжди, як і мільярди років до цього. Три з них були достатньо великими, щоб їх помітили; решта, розміром не більші від гальки, ховалися у вогняних кільцях великих планет або губилися у темному просторі космосу. Всі вони, як буває зазвичай у таких випадках, були заражені примхою викривленої ентропії, яку називали життям; на третій та четвертій планетах температура поверхні змінювалася циклами, залежно від замерзання монооксиду гідрогену, внаслідок чого на них виникли розвинені форми життя, досить схожі для того, щоб з'явилася можливість соціального контакту.

Давні марсіани з четвертої планети не вважали за потрібне турбувати себе контактами з Землею. Личинки їх раси весело стрибали поверхнею Марса, навчаючись жити, і вісім з дев'яти помирили в цьому процесі. Дорослі марсіани суттєво відрізнялися від личинок тілом та розумом. Вони досі збиралися у чарівних, казкових містах, де поводитися так само тихо, як личинки шумно, — й мали навіть більше справ, зайняті складним і багатим життям свідомості.

Життя дорослих не було цілковито вільне від праці у її людському розумінні; у них все ще була планета, про яку треба було дбати: рослинам слід було говорити, коли і де рости; личинок, котрі пройшли навчання й вижили, потрібно було зібрати, плекати, запилювати, а отримані яйця доглядати й споглядати, щоб вони дозріли правильно; відпрацьованих личинок слід було переконати в тім, щоб ті покинули дитячі забави й перетворилися на дорослих. Все це треба було робити — але їх присутність у «житті» на Марсі можна було порівняти з вигулюванням собаки двічі на день людиною, яка між цими приємними прогулянками контролює

роботу планетарної корпорації. Навіть якщо ти — Арктур III¹, ці щоденні прогулянки можуть справити враження найвишнє значніших занять магнатів — десь так, як людина здається рабиною собаки.

Марсіани і люди були свідомими формами життя, але вони розвивались у абсолютно різних напрямках. Уся поведінка людей, уся мотивація, всі надії та страхи були рясно забарвлені та сильно керовані людським, трагічно та дивно прекрасним шаблоном відтворення. Це стосувалося й марсіан, але ніби в дзеркальному відбитку. На Марсі існував ефективний біполярний шаблон, звичний у цій галактиці, але у марсіан він так відрізнявся від терранського, що назвати його «статтю» могли лише біологи: людські психіатри наполягали б на тому, що це — не стаття. Марсіанські личинки були жінками, а всі дорослі — чоловіками. Але в кожному випадку — лише за функцією, не за психологією. Полярність «чоловік—жінка», якій підлягало все людське життя, не могла існувати на Марсі. Тут не було можливості «одруження». Дорослі були величезні: першим людям, які їх побачили, вони нагадали криголами під вітрилом. Вони були пасивні фізично, але активні ментально. Личинки ж були товстими, пухнастими сферами, пружними та сповненими безглуздої енергії. Неможливо було провести паралель між людською та марсіанською психологічною основою. Людська біполярність була водночас і скріплюваною силою, і стимулом для людської поведінки: від сонетів до ядерних рівнянь. Якщо будь-яка істота вважає, що людські психологи перебільшують цей факт, — дозвольте їй пошукати у патентних конторах, бібліотеках і мистецьких галереях твори євнухів.

Марс, влаштований інакше, ніж Земля, звернув мало уваги на «Посланницю» та «Чемпіона». Дві події сталися надто недавно для того, щоб їх помітили, бо якби марсіани корис-

---

Найяскравіша зірка в сузір'ї Волопаса, червоний гігант, у 28 разів більший та у 100 разів яскравіший за Сонце.

тувалися газетами, то одного випуску на терранське століття було б цілком досить. Контакт з іншими расами не був для марсіан чимось новим; таке траплялося раніше і трапляється знову. Коли ще одна нова раса була повністю грокнута, потім (через терранське тисячоліття чи десь так) приходив час діяти — якщо це було потрібно.

На Марсі сучасні важливі події були трохи іншими. Відділені Старійшини побіжно вирішили відправити людське пташення грокнути все, що він міг, на третій планеті, а потім знову повернулися до серйозних справ. Незадовго до того, десь у терранські часи Цезаря Августа, марсіанський митець створив мистецький твір. Його можна було назвати, не згрішивши проти істини, віршем, музичною композицією чи філософським трактатом: це була серія емоцій, впорядкованих у трагічній, логічній неминучості. Оскільки люди могли осягнути його так само, як сліпий від народження зрозуміти з пояснень, що таке захід сонця, то не мало значення, до якої саме категорії людської творчості його можна було б зарахувати. Важливо було те, що митець випадково відділився від тіла до того, як закінчив свій шедевр.

Неочікуване відділення завжди було рідкістю на Марсі. У таких справах марсіани надавали перевагу тому, щоб життя було замкненим колом з фізичною смертю, яка наступала у слушний, обраний момент. Проте цей митець так заглибився у власну роботу, що забув отямитися; коли ж його відсутність помітили, тіло вже не підходило для їжі. Сам він не помітив відділення і просто продовжував творити.

Марсіанське мистецтво чітко поділялося на дві категорії: створене живими дорослими, — сильне, часто навіть радикальне та грубе; мистецтво Старійшин — зазвичай консервативне, надзвичайно складне та очікувано зі значно вищим рівнем техніки виконання. Ці два види мистецтва оцінювали окремо.

За якими стандартами варто було оцінити цей твір? Він перекидав місток від загального до конкретного; повністю

його завершив Старійшина. З іншого боку, творець, який через відчуженість усіх митців навіть не помітив зміни свого статусу, продовжив роботу так, наче все ще був цільним. Чи, може, це був новий вид мистецтва? Чи можна було завдяки несподіваному відділенню від тіла митців під час роботи створити такі витвори знову? Старійшини у пасивній згоді обговорювали захопливі можливості впродовж століть, і всі цільні марсіани з нетерпінням чекали їхнього вердикту.

Цим питанням так цікавилися тому, що це було не абстрактне, а надзвичайно емоційне та релігійне (у терранському розумінні) мистецтво: у ньому описувався контакт між марсіанською расою та жителями п'ятої планети. Ця подія трапилася дуже давно, проте залишалася важливою та викликала інтерес у марсіан так само, як у людей — смерть однієї істоти від розп'яття на хресті через два терранські тисячоліття. Марсіанська раса зіткнулася з жителями п'ятої планети, повністю їх грокнула — і вона діяла своєчасно: залишки астероїдів — це все, що залишилося і збереглося від цієї події, а марсіани продовжували плекати та шанувати знищений ними народ. Цей новий мистецький твір був однією з багатьох спроб цілковито грокнути всі частини прекрасного досвіду у всій його складності в одному творі. Але перед тим, як його оцінити, потрібно було грокнути, як це зробити.

А це була дуже складна проблема.

На третій планеті Валентин Майкл Сміт не переймався пекучими питаннями Марса; він ніколи не чув про них. Марсіанський вихователь та водні брати не переобтяжували його тим, чого він не зміг би досягнути. Сміт знав про знищення п'ятої планети та його емоційне значення так, як будь який школяр вивчає Трою чи Плімутську скелю¹; але

¹ Плімутська скеля — місце висадки переселенців-пуритан в Північній Америці у 1620 році.

йому не показували мистецтво, яке він не міг би грокнути. Його знання були унікальними — значно глибшими, ніж у пташенят з його гнізда, але значно меншими, ніж у дорослих; його вихователь та порадики вихователя серед Старійшин принагідно цікавилися тим, як багато й чого саме зможе навчитися це інопланетне пташеня. З результатів вони більше дізналися про потенціал людської раси, аніж сама ця раса знала про себе: Сміт із задоволенням грокав те, чого не знала раніше жодна інша людська істота.

Але саме зараз Сміт просто насолоджувався своєю безтурботністю, якої не відчував уже багато років. В особі Джубала він здобув нового водного брата; у нього з'явилося багато нових друзів, і він насолоджувався захопливим новим досвідом такої калейдоскопічної якості, що у нього не було часу їх грокнути; він міг просто відкласти їх, щоб перезавантажити знову потім, на дозвіллі.

Брат Джубал запевнив його, що він швидше грокне це дивне та красиве місце, якщо навчиться читати, і витратив цілий день, щоб навчити його читати гарно та швидко, а Джилл показувала та вимовляла для нього слова. Це означало витримати без басейну цілий день, що було великою жертвою, оскільки плавання (якось він зрозумів, що це було фактично дозволено) було сповнене не тільки естетичного захвату, а й майже непереборного релігійного задоволення. Якби не Джилл та Джубал, то він би узагалі ніколи не вилазив з басейну.

Оскільки йому не дозволяли плавати вночі, то ночами він читав. Сміт ковтнув Британську енциклопедію і закусив медичними та юридичними довідниками Джубала на десерт. Брат Джубал побачив, як швидко він гортає одну з книг, зупинив його та запитав, що саме він запам'ятав. Сміт обережно відповів, тому що це було схоже на тести, які йому час від часу давали Старійшини. Відповіді, здавалося, трохи засмутили його водного брата, і Сміт обрав за необхідне зануритися у годинний розгляд цієї думки, щоб бути точно

впевненим, що відповідав словами, написаними в книзі, — навіть тоді, коли ще не грокнув їх усі.

Але він віддавав перевагу не книгам, а басейну — особливо коли Джилл, Міріам, Ларрі, Анна та решта оббризкували одне одного. Він ще не навчився плавати так, як вони, але вперше усвідомив, що може робити щось, чого вони не вміють. Сміт просто пішов на дно і ліг там, занурившись у тихе блаженство — після чого його витягли з таким хвилюванням, що ледь не змусили зануритися в транс. Для нього не було очевидним те, що це пов'язано з його благополуччям.

Пізніше того ж дня він показав це вміння Джубалу, залишаючись на дні впродовж прекрасної години, і спробував навчити цьому свого брата Джилл. Але її це так стурбувало, що він припинив. Це було перше чітке розуміння того, що існують речі, які він може робити, а його нові друзі — ні. Сміт про це довго розмірковував, намагаючись грокнути повноту цієї думки.

Сміт був щасливий, а ось Гаршоу — не дуже. Він продовжував свої звичні будні безцільного байдикування, що вирізнялися лише випадковими та незапланованими оглядами його піддослідного кролика — Людини з Марса. Він не складав для Сміта ні розкладу, ні програми занять, ні регулярних фізичних перевірок, а просто дозволяв йому робити те, що подобалося: шалено бігати, як цуценя, що росте на ранчо. Оскільки Джубал скептично ставився до чоловіків, яких виховали жінки, то сердито стверджував, що того догляду, який Сміт отримував від Джилл, було більше ніж достатньо.

Проте Джилліан Бордмен робила трохи більше, ніж просто вчила Валентина Сміта основам людської соціальної поведінки, — а довго вчити його було і не потрібно. Тепер він їв за столом разом з іншими, самостійно одягався (щонайменше Джубал так думав; він подумки зробив собі примітку — запитати у Джилл, чи вона все ще йому допомагає); гарно пристосувався до дуже невимушених звичаїв у домі та, здавалося, був здатний впоратися з більшістю нових

знань на рівні «мавпочка бачить, мавпочка робить». Вперше за столом Сміт почав їсти, використовуючи лише ложку, а м'ясо для нього порізала Джилл. До кінця вечері він намагався їсти так, як їдять інші. Наступного разу під час трапези його манери за столом точно копіювали манери Джилл, включно з надмірною манірністю.

Навіть подвійне відкриття того, що Сміт навчився читати зі швидкістю електронного сканування, повністю запам'ятовуючи все, що прочитав, не спокусили Гаршоу створити «програму» Сміта з контролем, обмеженнями та кривими прогресу. Гаршоу мав зухвалу покірність людини, яка знала так багато, що була впевнена в своєму незнанні. Тому він не бачив сенсу у «вимірюваннях» — якщо він не знав точно, що саме має вимірювати. Натомість він обмежився особистими записами, які робив без будь-якого наміру публікувати свої спостереження.

Проте поки Гаршоу насолоджувався спогляданням того, як ця унікальна тваринка перетворюється на імітацію копії людської істоти, ця розвага не приносила йому задоволення.

Як і Генеральний Секретар Дуглас, Гаршоу очікував неминучого.

Його напруженість зростала: він усвідомив, що змусив себе діяти, очікуючи, що проти нього виступить частина уряду. Його дратувало, навіть злило те, що й досі нічого не сталося. Прокляття! Та чи копи у Федерації такі тупі, що не змогли відстежити наївне дівчисько, яке протягло неприємного чоловіка через весь округ? Чи — і це було ймовірніше — вони вже прямують сюди? Чи, можливо, навіть уже встановлюють спостереження за його будинком? Останнє припущення розлютило Гаршоу; для нього думка про те, що Уряд може шпигувати за його домом, його фортецею, з будь-чим — від біноклів до радарів — викликала таку ж відразу, як думка оприлюднити своє листування.

«А вони могли зробити і це також!» — похмуро нагадав він собі. Уряд! Три чверті паразитичних та одна чверть тупих

нездар... О, він припускав, що людина, ця соціальна тварина, не могла обійтися без уряду — не більше, ніж окрема людина могла б уникнути довічного рабства свого кишківника.

Але Гаршоу не повинно було це подобатися. Просто тому, що коли зло було невідворотне, не було потреби називати його добром. Він хотів би, щоб той уряд кудись пішов і зник.

Але можливо (чи навіть ймовірно): урядовці знали, де переховується Людина з Марса? І вони самі вирішили залишити все так, як було, — поки готували... Що саме?

Якщо так, то як довго це триватиме? І як довго він зможе тримати свою захисну «бомбу з годинниковим механізмом» у бойовій готовності?

І де, в чорта, той безрозсудний молодий ідіот Бен Кекстон? Джилл Бордмен витягла його з духовного байдикування:

— Джубале?

— Що? О, це ти, ясні оченята. Вибач, я замислився. Сідай. Вип'єш чогось?

— О, ні, дякую. Джубале, я хвилююся.

— Це нормально. А хто ні? Як же гарно, по-лебединому, ти пірнула. Погляньмо на це ще раз.

Джилл прикусила губу — так, наче їй було дванадцять.

— Джубале! Будь ласка, послухайте! Я жахливо хвилююся. Він кивнув.

— У такому разі витрися. Вітер стає прохолодним.

— Мені не холодно. Джубале? Я можу залишити Людину з Марса тут? Ви ж подбаєте про нього?

Гаршоу заплющив очі.

— Звичайно, він може тут залишитися. Тобі це відомо. Дівчата доглянуть його... А я час від часу стежитиму за ними. Припустімо, що з цим не буде проблем. Ти їдеш?

Вона не дивилася йому в очі.

— Так.

— Гм... Тобі завжди тут раді. Але, звісно, ти можеш піти, якщо хочеш.

— Що? Але, Джубале, я не хочу йти!

— Тоді не йди.

— Та мушу!

— Краще поясни. Я не зрозумів.

— Хіба ви не бачите, Джубале? Мені тут подобається — ви надзвичайно гарно до нас ставилися! Але я не можу більше тут залишатися. Не тоді, коли Бен зник. Я повинна розшукати його.

Гаршоу сказав лише одне слово — емоційне, грубе та вульгарне. Потім додав:

— Як ти плануєш його шукати?

Вона спохмурніла:

— Не знаю. Але я більше не можу просто сидіти тут, байдикувати і плавати, коли він зник.

— Джилліан, я вже казав тобі раніше: Бен уже дорослий хлопчик. Ти йому не мати і не дружина. А я йому не сторож. Ніхто з нас не несе за нього відповідальності... І ніхто не вимагає, щоб ти його шукала. Правда ж?

Джилл опустила погляд і пальцем колупалася в траві.

— Ні, — визнала вона, — я не маю на Бена жодних прав. Я просто знаю... що якби зникла я... Бен би мене шукав, аж доки не знайшов. Тож я мушу шукати його!

Джубал подумки прокляв усіх давніх богів, що якимось чином були причетні до створення дивацтв людської раси, потім вголос сказав:

— Добре, добре. Якщо ти мусиш, то дозволь додати сюди логіки. Ти плануєш найняти професіоналів? Скажімо, приватну детективну фірму, яка займається зниклими людьми?

Вона здавалася нещасною.

— Думаю, так було б найкраще. О, я ніколи не наймала детективів. Це дорого?

— Достатньо.

Джилл зблідла.

— Як думаєте, вони дозволять мені платити... гм... частинами щомісяця? Чи якось іще?

— Готівка на сходах — їхній звичний спосіб. Припини так хмуритися, дитя; я сам планував зайнятися цим. Намагаючись знайти Бена, я вже найняв кращих із кращих у цій сфері, тож тобі не потрібно закладати своє майбутнє, щоб найняти гірших із кращих.

— Ви мені не говорили!

— Не було потреби.

— Але, Джубале! Що вони з'ясували?

— Нічого, — коротко відповів він. — Нічого вартого звіту. Тож і не було потреби наганяти на тебе ще більший смуток розповідями про це. — Джубал нахмурився. — Коли ти тут з'явилася, я думав, що не обов'язково хвилюватися про Бена, бо вважав, так само як і його помічник, той хлопець Кілгаллен, що Бен пішов якимсь новим слідом... І що коли він завершить свої справи, то зателефонує. Бен не з тих, хто сидить на місці: це його робота, — він зітхнув, — але тепер я так не думаю. Той тупоголовий Кілгаллен дійсно отримав повідомлення через статпринтер, — ймовірно, від Кекстона, — де йшлося про те, що Бена не буде кілька днів; моя людина не лише бачила його, а й сфотографувала та перевірила. Ніякої підробки: повідомлення дійсно відправили.

Джилл задумалася:

— Мене дивує, чому Бен у той же час не відправив повідомлення мені. Це на нього не схоже: він дуже уважний.

Джубал стримав важке зітхання:

— Скористайся головою, Джилліан. Лише те, що на пакеті написано «Цигарки», ще не означає, що у ньому дійсно цигарки. Ти прийшла сюди минулої п'ятниці. Кодування на повідомленні показує, що його заповнили у Філадельфії, на станції приземлення «Паолі Флет» — після десятої тридцять ранку, якщо бути точним, у четвер, о 10:34. Його переслали через кілька хвилин після того, як заповнили, — і одразу ж отримали: тому що в Беновому офісі є статпринтер. А зараз ти скажи мені: чому Бен надіслав друковане повідомлення у свій офіс, у робочий час — замість зателефонувати?

— Не думаю, що він робив так зазвичай. Щонайменше я б так не робила. Телефон — це нормальний...

— Але ти — не Бен. Я можу придумати з десяток причин для людини Бенової професії: щоб уникнути непорозумінь; щоб підстрахуватися друківаним записом у файлах «І.Т.&Т» з юридичної точки зору; щоб відстрочити відправлення повідомлення. Тобто причин безліч. Кілгаллен не побачив у цьому нічого дивного, і той простий факт, що Бен — чи синдикат, на який він працює, — встановив в офісі казна-який дорогий приватний статпринтер, доводить, що Бен постійно ним користувався. Проте детективи, яких я найняв, дуже підозріливі; якщо вірити тому повідомленню, то о десятій тридцять чотири у четвер Бен був на «Паолі Флет». Тож один з детективів поїхав туди. І ось, Джилл: те повідомлення відправили не звідти.

— Але...

— Один момент. Повідомлення було там заповнене, але не створене. Їх або набирають на стійці, або замовляють телефоном. Набране на стійці покупець може отримати надрукованим — чи попросити передачу факсиміле почерку та підпису... Але якщо воно заповнене телефонним шляхом, то до того, як його можна буде сфотографувати, його повинні надрукувати в офісі систематизації.

— Так, звісно.

— Хіба це нічого не дає, Джилл?

— Гм... Джубале, я така схвильована, що не можу міркувати розсудливо. Що це дає?

— Заспокойся; це б не дало нічого навіть мені. Але професіонали, які працюють на мене, дуже прискіпливі: один із них приїхав у Паолі з переконливим статпринтом, зробленим з фотографії, яку у Кілгаллена поцупили з-під носа, разом з візитками та посвідченням особи, що підтверджували, що він і є адресат — Озберт Кілгаллен. А потім — з його батьківськими манерами та відвертим обличчям — він витягнув з молодой леді, працівниці «І. Т. & Т», дещо з того,

що, згідно з Конституцією, розголошувати не можна і що вона розповіла б в іншому разі хіба що перед судом. Так чи так, дівчина запам'ятала, як отримала й опрацювала те повідомлення. Зазвичай вона б не звернула уваги на одне із сотень повідомлень: вони влітають їй у вуха, вилітають з кінчиків пальців і зникають, збережені на заповнених мікропринтах. Але, на щастя, ця молода леді — одна з Бенових відданих прихильниць; вона читає його колонку «Вороняче гніздо» щовечора — і це жахливий гандж. — Джубал замислено дивився кудись удалину.

— Сюди!

З'явилася Анна, з якої крапала вода.

— Нагадай мені, — сказав їй Джубал, — написати популярну статтю про постійне читання новин. Темою буде те, що більшість неврозів та деякі психози можуть бути викликані непотрібною та нездоровою звичкою щоденного занурення у проблеми та гріхи п'яти мільйонів незнайомців. Заголовок буде такий: «Необмежені плітки». Ні: краще «Плітки здичавіли».

— Босе, ви захворіли.

— Не я. Але будь-хто інший — так. Простеж за тим, щоб я написав її наступного тижня. А зараз зникни — я зайнятий.

Він знову звернувся до Джилліан:

— Вона помітила Бенове ім'я — тож запам'ятала і повідомлення, майже заінтригована ним, тому що їй вдалося поговорити з одним із своїх кумирів... Гадаю, це її роздратувало — тому що Бен не заплатив за зображення. Лише за звук. О, вона пам'ятає це... І ще вона пам'ятає, що послуга була оплачена готівкою з телефонної будки — розташованої у Вашингтоні.

— У Вашингтоні? — повторила Джилл. — Але чому б Бен дзвонив з...

— Звісно, звісно! — роздратовано погодився Джубал. — З телефонної будки він міг подзвонити особисто своєму помічникові, використавши і зображення, і звук: це дешевше,

простіше і швидше, ніж замовити відправлення статповідомлення назад у Вашингтон за майже дві сотні миль. Це безглуздо. Чи, швидше, це може означати лише одне: обман. Бен звик до обманів, як наречена — до поцілунків. Він не став би одним з найкращих вінчеллів у справі, якби відкривав усі карти одразу.

— Бен не вінчелл! Він ліппманн!

— Ти вибач, але я у цій справі не розрізняю кольорів. Тож поки помовч. Він міг подумати, що його телефон прослуховують, а статпринтер — ні. Чи він міг підозрювати, що прослуховують і те і те, — а я не сумніваюся, що так і було? Принаймні відтепер точно, якщо ще не тоді. І він використав цей трюк, щоб переконати тих, хто б його там не прослуховував, що й справді поїхав з Вашингтону і не повернеться впродовж кількох днів. — Джубал насупився. — В останньому випадку ми не покращимо ситуацію, якщо знайдемо його. Однак ми можемо поставити його життя під загрозу.

— Джубале! Ні!

— Джубале — так! — втомлено відповів він. — Цей хлопець підійшов надто близько до краю, — і він завжди так чинив. Завдяки своїй надзвичайній безстрашності він заслужив таку репутацію. Але кролик ніколи не робить більше двох стрибків до койота... а цього разу, можливо, вистачило й одного стрибка. Або взагалі — жодного, Джилл. Бен ніколи не брався за небезпечніше завдання. Якщо його зникнення насильницьке — а це можливо, — хіба ти захочеш ризикувати, погіршуючи ситуацію своїм аматорським, невмілим втручанням, привертаючи увагу до того, що він безслідно зник? Кілгаллен досі прикриває його — тому що колонка Бена виходить щодня. Зазвичай я її не читаю, але цього разу вніс це у свій розпорядок.

— «Консервовані колонки»! Містер Кілгаллен говорив мені про них.

— Звичайно. Деякі — з фонду Бенових вічних серій щодо корупційних кампаній. Ця тема така ж безпечна, як гарне

ставлення до Різдва. Можливо, вони мають файли для таких непередбачуваних випадків; чи, можливо, Кілгаллен сам пише ці статті. У будь-якому разі, Бен Кекстон, завжди готовий Захисник Нещасних, офіційно перебуває, як і раніше, на своєму робочому місці. Можливо, він все це планував, моя люба — і саме тому, що зрозумів, що йому загрожує небезпека, він не посмів зв'язатися з тобою. Ну?

Джилліан з жахом озирнулася довкола — але краєвид залишався сільським: непереборно миролюбним і красивим, — а потім затулила обличчя руками:

— Джубале... Я не знаю, що робити!

— Не втручайся, — різко відповів він. — Не оплакуй Бена, — чи, принаймні, не в моїй присутності. Найгірше, що могло з ним трапитися, — це смерть... Так само як і з нами: якщо не сьогодні вранці, то через дні, тижні, щонайбільше — роки. Поговори про це зі своїм приятелем Майком, дізнайся його думку щодо «відділення від тіла»: він боїться цього менше, ніж того, що його сваритимуть, — і він також має рацію. Та навіть коли я скажу Майку, що ми збираємося засмажити його та подати на вечерю сьогодні ввечері, він подякує мені за таку честь.

— Я знаю, що він так і зробить, — тихо погодилася Джилл, — але мені не властиве його філософського ставлення до таких речей.

— Так само як і мені, — весело згодився Гаршоу, — та я починаю його розуміти, і, мушу сказати, що це звучить доволі втішно для людини мого віку. Здатність насолоджуватися неминучим — ось чому я вчився впродовж усього життя... Але це дитя з Марса, достатньо доросле для того, щоб голосувати, і надто наївне, щоб триматися подалі від авто, переконало мене в тім, що у цьому надважливому завданні я доріс лише до дитячого садочка. Джилл, пам'ятаєш, ти запитувала, чи може Майк залишитися? Так ось: дитинко, він найбажаніший гість, який коли-небудь був у моєму домі. Я хочу, щоб цей хлопець був тут, аж доки я зрозумію

те, що відомо йому, а мені — ні! Це, зокрема, «відділення від тіла». Адже це — я впевнений — не фрейдівське кліше «бажання смерті»¹. Воно немає нічого спільного з нестерпністю життя. Це не щось із того непотребу в стилі «Навіть найширша річка», — це радше Стівенсонове «Я радо жив і з радістю помру, покійно ляжу за волею своєю!». Тільки я завжди підозрював, що Стівенсон або підбадьорював себе, або, ймовірноше, насолоджувався ейфорією згасання. Але Майк майже переконав мене в тому, що справді знає, про що говорить.

— Не знаю, — вперто відповіла Джилл. — Я просто хвилююся про Бена.

— Так само як і я, — погодився Джубал. — Тож обговорімо Майка іншим разом. Джилл, я більше не думаю, що Бен просто переховується, як ось ти зараз.

— Але ви сказали...

— Вибач. Я не закінчив. Мої наймані працівники не обмежилися офісом Бена та «Паолі Флет». У четвер вранці Бен відвідав Медичний Центр Бетесди — разом зі своїм адвокатом та Справедливим Свідком, знаменитим Джеймсом Олівером Кавендішом, — кажу це на той випадок, якщо ти цікавишся такими темами.

— Боюся, що ні.

— То пусте. Той факт, що Бен запросив Кавендіша, показує серйозність його намірів; ти ж не будеш стріляти з гармат по горобцям. Їх трьох відвели до «Людини з Марса»...

Джилліан широко відкрила рота, а потім емоційно вигукнула:

— Це неможливо! Вони не могли пройти на мій поверх так, щоб я про це не дізналася!

— Охолонь, Джилл. Ти заперечуєш доповідь Справедливого Свідка... І не просто якогось там Справедливого Свідка, а самого Кавендіша. Якщо він так каже, це істинна правда.

---

¹ Підсвідоме бажання померти.

— Мені не було б до цього діла, навіть якби він був там з усіма Дванадцятьма Апостолами. У четвер вранці на моєму поверсі його не було.

— Ти не дослухала. Я не сказав, що їх відвели побачити нашого друга Майка. Я сказав, що їх відвели побачити Людину з Марса. Фальшивого, очевидно, актора, якого вони показували по стерео.

— О, звичайно ж. І Бен вивів їх на чисту воду!

Джилл здавалася ображеною.

— Дівчинко, спробуй порахувати до десяти тисяч, поки я закінчу. Бен не виводив їх на чисту воду. Насправді навіть Справедливий Свідок містер Кавендіш цього не зробив — щонайменше не сказав про це. Ти ж знаєш, як поводяться Справедливі Свідки.

— Ну... ні. Не знаю. Я ніколи не мала жодних справ зі Справедливими Свідками.

— Правда? Можливо, тобі й не доведеться. Анно!

Анна сиділа на трампліні; вона повернула голову. Джубал вигукнув:

— Отой новий будинок на пагорбі, можеш роздивитися, якого він кольору?

Анна глянула, куди показував Джубал, і відповіла:

— З цього боку він білий.

Вона не поцікавилася, чому Джубал про це запитав, так само як і не зробила ніяких коментарів. Джубал спокійно продовжив:

— Бачиш? Анну так ретельно підготували, що їй навіть на думку не спаде, що інші сторони будинку, напевно, теж білі. Уся королівська рать не змусить її цього визнати... Якщо, звісно, вона сама не огляне кожний бік — і навіть тоді вона не припускати, що стіни залишаться такого самого кольору, коли вона піде... тому що хтось міг би перефарбувати їх, щойно вона відвернулася б.

— Анна — Справедливий Свідок?

— Випускниця. Необмежена ліцензія, що дає їй право свідчити перед Вищим Судом. Запитай її якось, чому вона вирішила покінчити з громадською практикою. Але не плачуй більше нічого на той день: дівчина розкаже правду, всю правду, і нічого, крім правди, — а на це знадобиться час. А поки що повернімося до містера Кавендіша: Бен запросив його для відкритого свідчення, — повного викриття, без заперечень щодо оприлюднення результатів. Тож, коли Кавендіша опитали, він відповів з усіма дріб'язковими та нудними деталями. У мене є запис нагорі. Але найцікавіше в його доповіді — це те, чого він не сказав. Він жодного разу не сказав, що чоловік, до якого їх привели, не був Людиною з Марса... Але Справедливий Свідок також і не зронив жодного слова про те, що погоджується з тим, що той, кого їм показали, насправді є Людиною з Марса. Якби ти знала Кавендіша, — а я його знаю, — цього було б достатньо. Якби Кавендіш побачив Майка хоч на кілька хвилин, то доповів би з такою ж впевненістю, як ті, хто знають Майка, як ти чи я, і стверджував би, що бачив саме його. Наприклад, Кавендіш доповів, використовуючи точну професійну термінологію, про форму вух цього експоната... І вони зовсім не схожі на форму вух Майка. Що й потрібно було довести; він не бачив Майка. Так само як і Бен. Вони показали їм фальшивку. І навіть більше за це: Кавендіш про це знає. Знає, попри те, що його професія не дозволяє йому висловлювати якісь думки чи робити висновки.

— Про це я і говорила. Вони не підіймалися на мій поверх.

— Так. Але це дає нам дещо більше. До того як ти організувала Майкові втечу, за словами Кавендіша, вони прибули до фальшивої «Людини з Марса» о 9:14 ранку, у четвер, тобто приблизно на вісім годин раніше. Це означає, що в той момент Майк все ще залишався під владою правління і перебував у тій самій будівлі. Вони могли показати його. Проте пішли на смертельний ризик і привели найвпливовішого

Справедливого Свідка у Вашингтоні, та й у всій країні, до фальшивки. Чому?

Він чекав. Джилл повільно відповіла:

— Ви запитуєте мене? Не знаю. Бен говорив, що хотів запитати у Майка, чи захоче він залишити лікарню, — і допомогти йому це зробити, якщо він відповість «так».

— Що Бен і спробував зробити — але з фальшивкою.

— І що? Але, Джубале, вони не могли знати, що Бен має намір це зробити... І так чи інакше Майк би не пішов з Беном.

— Чому ні? Того ж дня він пішов з тобою.

— Так, але я вже була його «водним братом» — так само як і ви зараз. У нього ця божевільна марсіанська думка, що він може повністю довіряти всім, з ким розділив ковток води. З «водним братом» він цілковито слухняний... А з будь-ким іншим — впертий, як віслик. Бен би не зрушив його з місця.

Вона додала:

— Щонайменше, так би було тиждень тому. Адже він надзвичайно швидко змінюється.

— Так, він змінюється аж надто швидко. Я ще не бачив, щоб м'язи розвивалися так стрімко — вибач, що не зважив його того дня, коли ти приїхала. Не звертай уваги... Тож повернімося до Бена. Кавендіш доповів, що Бен висадив його та власного адвоката, милого хлопчину на ім'я Фрізбі, о дев'ятій тридцять одна, а сам потім взяв таксі. Ми не знаємо, куди він поїхав потім. Але годиною пізніше він — чи, скажімо так, хтось, хто назвався Беном, — зателефонував і залишив повідомлення з «Паолі Флет».

— Думаєте, це був не Бен?

— Думаю, ні. Кавендіш доповів про ліцензійний номер таксі, і мої скаути спробували глянути на його щоденну плівку поїздок. Якщо Бен скористався кредиткою замість того, щоб годувати лічильник монетами, його рахунок повинен був записатися на плівці. Але навіть у тому разі, якщо він розплатився готівкою, на плівці повинна була залишитися інформація про те, куди це таксі вирушило потім.

— Ну і?

Гаршоу знизав плечима.

— У записі сказано, що це таксі перебувало у ремонтній майстерні і ним у четвер вранці ніхто не користувався. І тут ми маємо два варіанти: або Справедливий Свідок неправильно прочитав чи запам'ятав серійний номер таксі... Або хтось знищив записи. — Він втомлено додав: — Можливо, присяжні вирішать, що навіть Справедливий Свідок міг глянути на серійний номер таксі, неправильно його прочитавши, — особливо якщо його не просили це запам'ятувати. Але я в це не вірю... Принаймні не тоді, коли Свідком є Джеймс Олівер Кавендіш. Якби він був не впевнений у тому серійному номері, то ніколи б не згадував його у звіті. — Гаршоу насупився і продовжив: — Джилл, ти змусила мене втрутитися, і мені це не подобається: я взагалі не люблю таких історій! Я згоден з тим, що Бен міг надіслати те повідомлення, — але малоймовірно, що він змінив щоденний запис у тому таксі... І ще менш вірогідно, що у нього для цього були якісь підстави. Ні, визнаймо: Бен кудись поїхав у тому таксі, і хтось, хто мав доступ до записів у громадському транспорті, гарно постарався, щоб приховати, куди саме. Той «хтось» надіслав фальшиве повідомлення — для того щоб ніхто не зрозумів, що Бен зник.

— Зник! Маєте на увазі, що його викрали!

— М'якше, Джилл. «Викрали» — брудне слово.

— Це єдино вірне слово для цього випадку! Джубале, як ви можете сидіти тут і нічого не робити, коли ви повинні кричати про це з...

— Припини, Джилл! Є інше слово. Замість того щоб викрасти, його могли вбити.

Джилліан сповзла додолу.

— Так, — пригнічено погодилася вона. — Це те, чого я насправді боюся.

— Я теж. Але ми вважаємо, що він живий, поки не побачимо його тіла. Одне з двох; тож припустімо, що його

викрали. Джилл, що у викраденні найнебезпечніше? Ні, не забивай свою гарненьку голівку; я розкажу. Для жертви найбільша небезпека полягає у надмірному галасі: тому що коли викрадач наляканий, він майже завжди вбиває свою жертву. Ти про це не думала?

Джилліан здавалася вкрай нещасною і не відповідала. Гаршоу обережно продовжив:

— Мушу сказати, що ймовірність того, що Бен мертвий, досить велика: його немає надто довго. Але ми домовилися вважати, що він живий, аж поки не дізнаємось напевне, що з ним сталося. Зараз ти хочеш його побачити; але, Джилліан, ти можеш мені сказати, яким чином це зробити, не збільшуючи ризику того, що невідомі, які його викрали, «приберуть» Бена?

— Ох... Але ми знаємо, хто вони!

— Правда?

— Звісно, знаємо! Ті ж самі люди, що тримали Майка під замком. Це уряд.

Гаршоу похитав головою:

— Ми цього не знаємо. Це припущення ґрунтується на тому, що робив Бен, коли його бачили востаннє. Але це не точно. Завдяки своїй колонці Бен нажив собі безліч ворогів, і не всі вони причетні до уряду. Я можу пригадати декількох, хто б залюбки його позбувся, якби по тому міг вийти сухим з води. Проте, — Гаршоу спохмурнів, — твоє припущення — це все, що у нас є. Але не «уряд» — це надто широкий термін. «Уряд» — це кілька мільйонів людей; лише у Вашингтоні їх майже мільйон. Ми маємо запитати у себе: «Хто усім заправляє?» Яка особа? Чи особи? Не «уряд», а які його представники?

— Та це ж очевидно, Джубале. Я говорила вам те, що мені сказав Бен. Це особисто Генеральний Секретар.

— Ні, — заперечив Гаршоу, — якщо це й правда, ми не зможемо цим скористатися. Немає значення, хто і що зробив, якщо все грубо чи протизаконно, Генеральний Секретар не має до цього жодного стосунку — навіть у тому випадку, якщо

це йому на руку. Ніхто й ніколи не зможе довести, що він хоча б знав про все це. Ймовірніше, що він про це і не знатиме, — принаймні не про темний бік справи. Ні, Джилл; нам потрібно з'ясувати, який саме замісник з численного персоналу Генерального Секретаря керував цією операцією. Проте мені здається, що ситуація все ще не така безнадійна. Коли Бена повели поглянути на фальшивого «Людину з Марса», один з виконавчих помічників містера Дугласа був там — і він намагався відмовити Бена, а потім пішов разом із ним. І зараз виявляється, що той самий високопоставлений помічник також безслідно зник, причому саме у минулий четвер... Я не думаю, що це збіг обставин, — принаймні не тоді, коли він відповідав за фальшивого «Людину з Марса». Якщо ми його знайдемо, то, можливо, знайдемо й Бена. Його звать Гілберт Берквіст, і у мене є причини...

— Берквіст?

— Так його звать. І у мене є всі причини підозрювати, що... Джилл, що трапилося? Перестань! Не неприємній, або — повір мені на слово — я кину тебе в басейн!

— Це ім'я... Чи існує ще якийсь Берквіст?

— Що? Думаю, що так... Судячи з результатів моїх пошуків, не схоже, що він — байстрюк; малоімовірно, що він — один-єдиний у своєму роді. Проте я говорю про саме того, з Виконавчого персоналу. А що? Ти з ним знайома?

— Ні. Але, якщо це той самий... Не думаю, що є сенс його шукати.

— Так... Говори, дівчино.

— Джубале... Вибач, мені дуже прикро, але я розповіла тобі не зовсім усе, що слід.

— Люди часто так роблять. Все нормально, розповідай. Запинаючись, заїкаючись та бурмочучи собі під ніс, Джилліан таки спромоглася розповісти усе про тих двох чоловіків, яких раптово не стало. Джубал просто мовчки слухав.

— Ось і все, — сумно підбила підсумок вона. — Я закричала і налякала Майка... І він впав у той транс, в якому ви його

бачили. А потім був той дійсно жахливий час, поки я намагалася дістатися сюди... Але про це я вам вже розповідала.

— Гм... так, говорила. Хотів би я, щоб і ти розповіла і про це також.

Вона почервоніла.

— Я не думала, що мені хтось повірить. І я була налякана. Джубале, вони можуть щось зробити з нами?

— Що? — здавалося, Джубал здивувався. — Зробити що?

— Кинути нас у в'язницю чи щось подібне?

— Ох, люба моя, це ще не злочин; це лише диво. Не зроблять. Але ця справа має більше нюансів, аніж кіт — бліх. Тож помовч і дай мені подумати.

Джилл мовчала. Джубал сидів спокійно хвилин десять. Врешті він розплющив очі і сказав:

— Не бачу твоєї проблемної дитини. Він, напевно, знову лежить на дні басейну.

— Так і є.

— Тож пірни і витягни його звідти. Потім витри та приведи сюди. Я хочу з'ясувати, чи може він повторити цей трюк за бажанням... І не думаю, що нам знадобляться глядачі. Хоча ні: нам потрібен один глядач. Скажи Анні, щоб вона вбралася у мантию Свідка і прийшла сюди, — і передай їй, що вона мені потрібна як представник своєї професії. А ще поклич Дюка.

— Так, Бос.

— Ти не можеш називати мене «бос», тому що я не сплачую за тебе податки.

— Так, Джубале.

— Так краще. Гм... Хотів би я мати тут когось, за ким би ми ніколи не сумували. На жаль, ми всі друзі. Як гадаєш, Майк може виконати той трюк з неживими предметами?

— Не знаю.

— Ми це з'ясуємо. Ну, чого ти тут стоїш? Витягни того хлопця з води і розбуди його. — Джубал замислено примружився. — Як можна схилити... ні, не спокушуся. Побачимося нагорі, дівчинко.

Розділ 12

Кількома хвилинами пізніше Джилл розповіла про експеримент Джубала. Анна була там: сиділа, загорнута у довгу білу мантію свого союзу; вона глянула на Джилл, але нічого не сказала. Джилл знайшла стілець і мовчки сіла поряд, оскільки Джубал був зайнятий: він щось надиктовував Дорказ. Не схоже було, що він помітив, як увійшла Джилл, бо диктував:

— ...з-під розкинутого тіла, змочивши один кутик килима і поступово просочуючись під нього, перед каміном розтікалася темно-червона калюжа, що привернула увагу двох лінивих мух. Міс Сімпсон прикрила рота рукою. «Господи! — промовила вона тихо і тривожно. — Улюблений килим татка!... І сам татко теж, як я бачу...» Кінець розділу, Дорказ, і кінець першої частини. Відправ це. І йди.

Дорказ встала, кивнула та всміхнулася до Джилл, взяла стенографічну машинку і вийшла. Джубал запитав:

— Де Майк?

— У своїй кімнаті, — відповіла Джилліан, — одягається. Скоро прийде.

— Одягається? — буркотливо повторив Джубал. — Я не говорив, що вечірка буде офіційною.

— Але він повинен одягтися.

— Навіщо? Для мене немає значення, чи твоя дитина гола, чи вбрана у вовняне пальто. До того ж сьогодні тепло. Приведи його сюди.

— Будь ласка, Джубале. Він повинен навчитися правильно поводитися. Я так стараюся, щоб навчити його.

— Пфф! Ти намагаєшся нав'язати йому свою власну вузько направлену мораль середнього класу з територій Біблійного поясу¹. Не думай, що я цього не бачу.

---

¹Біблійний пояс — територія США (більшою мірою Південь та Середній Захід), де дуже сильні релігійні традиції та домінує протестантський фундаменталізм.

— Неправда! Я не маю жодного стосунку до його моралі; я просто навчаю його необхідних звичаїв.

— Звичаї, мораль — чи є якась різниця? Жінко, ти розумієш, що робиш? Тут, волею Бога чи випадку, ми маємо особистість, не зіпсуту психічними заборонами нашого племені, а ти хочеш перетворити його на карбовану копію кожного четвертого конформіста на цій заляканій землі! Чому б тобі не довести це до кінця? Дай йому портфель і змусь носити його, куди б він не йшов; примусь його відчувати сором, якщо він й досі не знає, що це таке.

— Я не роблю нічого такого! Я просто намагаюся вберегти його від неприємностей. Це для його ж добра.

Джубал гмикнув.

— Цим вони виправдовуються перед котом за мить до операції.

— О! — Джилл зупинилася; потім продовжила, полічивши до десяти, офіційно і холодно: — Це ваш будинок, докторе Гаршоу, і ми — ваші боржники. Якщо дозволите, я зараз же сходжу за Майклом. — Вона встала, щоб вийти.

— Зачекай, Джилл.

— Сер?

— Сядь — і, заради Бога, не намагайся бути такою ж норовливою, як я: у тебе немає моїх років практики. А зараз дозволь мені дещо тобі пояснити: ти не в боргу переді мною. І не можеш бути моєю боржницею. Це неможливо, тому що я ніколи не роблю того, чого не хочу. Як і будь-хто, але я завжди цього дотримуюся. Тож не вигадуй борг, якого не існує, — бо, навіть не помітивши цього, ти почнеш відчувати вдячність. А це — перший крок до цілковитої моральної деградації. Грокнула? Чи ні?

Джилл прикусила губу, а потім посміхнулася:

— Не впевнена, що знаю, що означає «грокати».

— Я теж. Але маю намір вчитися у Майка, поки можу. Проте я говорив абсолютно серйозно. «Вдячність» — це евфемізм образи. Я не зважаю на образи більшості

людей, але мені неприємно чути таке від гарненьких юних дівчаток.

— Годі вам, Джубале. Я не ображаюся на вас, бо це безглуздо.

— Сподіваюся, що ні... Але точно ображатимешся, якщо не викинеш з голови помилкове враження, що ти переді мною в боргу. Японці мають п'ять різних способів говорити «дякую», і кожен із них літературно перекладається як образа різного ступеню. Якби ж англійська мала таку ж вроджену чесність! Натомість англійською можна точно визначити сентиментальність, яку нервова система нормальної людини сприйняти просто не здатна. Ось «вдячність», наприклад.

— Джубале, ви старий цинік. Я вдячна вам — і надалі теж буду вдячна.

— А ти — сентиментальна маленька дівчинка. І це перетворює нас на ідеальну пару... Гм... Тож злітаймо на вихідні у Атлантік-Сіті для недозволених розваг — тільки ми двоє.

— Годі вам, Джубале!

— Бачиш глибину твоєї вдячності тепер — коли я спробував зіграти на ній?

— О, я готова. Як скоро вилітаємо?

— Пф-ф! Нам потрібно було вилетіти сорок років тому, — тож помовч. І ще одне: я хочу зробити так, щоб з тобою було все добре; а хлопець дійсно повинен вивчити людські звичаї. Його потрібно навчити знімати взуття в мечеті; надягати капелюх у синагозі; прикривати свою наготу, коли цього вимагатимуть заборони, — інакше шамани нашого племені сплять його за відхилення від норм. Але, дитинко, заклинаю тебе міриадами оманливих втілень Арімана¹ — не промивай йому мізки у процесі. Спершу переконайся, що він ставиться до всього цього достатньо цинічно.

— Гм... Я не впевнена, що зможу це зробити. Джубале, щось не схоже, щоб Майкові взагалі був притаманний цинізм.

¹ Аріман — у зороастризмі: втілення зла.

— Невже? Так? Ну, то я докладу до цього руку. Чому він затримується? Хіба Майк вже не повинен був одягтися?

— Я перевірю.

— За хвилину, Джилл, я поясню тобі, чому не переймаюся тим, щоб звинуватити когось у викраденні Бена... Звіти, котрі я отримую, відколи найняв детективів, підтверджують, що це — тактично правильне рішення. Якщо Бена заарештували незаконно, то ми хоча б не повинні давати їм привід знищувати докази та позбавлятися Бена. Якщо він живий, то сам скористається шансом вижити. Але у першу ніч, коли ти приїхала, я зробив дещо інше. Знаєш Біблію?

— Ну, не дуже добре.

— Вона заслуговує на вивчення: в ній містяться дуже практичні поради для більшості надзвичайних ситуацій, ось наприклад: «Хто робить зло, ненавидить світло...» Це Євангеліє від Іоана чи ще від когось, те місце, де Ісус звертається до Никодима. Я очікував на спроби забрати у нас Майка у будь-який момент; адже не схоже, щоб ти потурбувалася ідеально замести сліди. А якщо вони спробують? Що ж, це віддалене місце, і у нас немає важкої артилерії. Але є одна зброя, що затримає їх: це світло. Рекламний прожектор, що приверне увагу. Тож я зробив кілька дзвінків і домовився про те, що будь-який шум тут стане публічним. Не просто трохи публічності, яку правління зможе приховати, ні — але великі плювки публічності, на весь світ одразу. Деталі не мають значення: де і як встановлені камери, які лінії прямої трансляції залучено. Я хочу сказати, що коли тут розіграється бій, то це покажуть одразу три мережі, а численні відстрочені для показу повідомлення будуть доставлені V.I.P. по всьому світу — зразу всім. І цього вистачить для того, щоб впіймати нашого Ясновельможного Генерального Секретаря на гарячому. — Гаршоу спохмурнів. — Я не можу утримувати цей захист безкінечно — у цьому слабкість мого плану. Якщо чесно, то, коли я його встановлював, переймався тим, як зробити це якнайшвидше, — тому що очікував, що щось точно має статися впродовж двадцяти чотирьох

годин. А зараз я переймаюся протилежним. Тому гадаю, що нам потрібно швидко спровокувати якусь дію, поки я можу утримувати прожектор, скерований просто на нас.

— Яку дію, Джубале?

— Не знаю. Я думаю над цим впродовж останніх трьох днів, — так, що навіть не можу отримувати задоволення від їжі. Проте коли ти розповіла ту неймовірну історію, що трапилася, коли вони намагалися схопити вас двох у квартирі Бена, мене осяяла нова ідея.

— Пробачте, що не розповіла раніше, Джубале. Проте я не думала, що мені хтось повірить, — і мушу сказати, що мені б стало краще, якби ви мені не повірили.

— Я не сказав, що повірив тобі.

— Що? Але ви...

— Я думаю, що ти казала правду. Сон — це теж своєрідний досвід, так само, як і гіпнотична ілюзія. Але те, що станеться у цій кімнаті впродовж наступних тридцяти хвилин, засвідчить Справедливий Свідок і камери, які... — він нахилився вперед та натиснув кнопку, — почали записувати прямо зараз. Не думаю, що Анну можна загіпнотизувати, коли вона виконує свої обов'язки, — і так мені здається, що камери теж. Ми повинні з'ясувати, з яким типом правди маємо справу, після чого мусимо вирішити, як нам бути зі стимуляцією сили, що повинна розставити всі крапки над «і». А можливо, що й водночас придумати, як допомогти Бенові. Приведи Майка.

Майк затримався не через загадкову, але точно через дуже набридливу для нього обставину. Сміт примудрився зв'язати лівий шнурок із правим, потім встав, спіткнувся, впав, а коли сильніше сіпнувся, то майже безнадійно затягнув вузли. Решту часу він провів, аналізуючи своє важке становище, і, дійшовши правильного висновку щодо причин, через які впав, він повільно-повільно, дуже повільно розплутав вузли й правильно зав'язав шнурки — один бантик на кожному окремому черевуку. Він не розумів, що процес одягання тривав надто

довго, лише непокоївся, що не зміг правильно повторити те, чого Джилл вже його навчила. Він принижено зізнався їй у своїй невдачі — навіть попри те, що, до того як вона прийшла, щоб забрати його, з усім розібрався сам.

Вона втішила й заспокоїла його, розчесала йому волосся та повела побачитися з Джубалом. Гаршоу підняв погляд.

— Привіт, синку. Сідай.

— Привіт, Джубале, — зосереджено відповів Валентин Майкл Сміт і сів, очікуючи розвитку подій.

Джилл хотіла позбутися враження, що Сміт низько вклонився — коли насправді не повинен був навіть кивати.

Гаршоу не став тягти kota за хвіст і одразу ж запитав:

— Що ж, хлопче, чого ти навчився сьогодні?

Сміт щасливо посміхнувся і, як завжди, після незначної паузи відповів:

— Сьогодні я навчився роботи гейнер у півтора розвороти. Це коли пірнаєш, щоб увійти у воду...

— Я знаю — бачив, як ти це робив. Але ти плюхнувся. Тримай пальці направлено, коліна прямо, а ноги разом.

Сміт здавався засмученим.

— Я зробив неправильно?

— Ти все дуже правильно зробив — для першого разу. Подивися, як це робить Дорказ: майже без кіл на воді.

Сміт повільно це обдумав.

— Вода грокає Дорказ. Вона пестить його.

— «Її». Дорказ це «її», а не «його».

— «Її», — виправився Сміт. — Тоді я говорив неправильно? Я читав «Новий міжнародний словник англійської мови» Вебстера, третє видання, надруковане в Спрінгфілді, Массачусетс; там сказано, що у розмовній мові чоловічий рід включає й жіночий. У «Законі про контракти» Гагворта, п'яте видання, Чикаго, Іллінойс, 1978, на сторінці 1012 сказано...

— Зачекай, — поспішно сказав Гаршоу, — проблема в англійській мові, а не в тобі. Чоловічі розмовні форми включають жіночі, коли ти говориш загалом — а не тоді, коли

йдеться про конкретну особу. Дорказ завжди — «вона» чи «її», ніколи «він» чи «його». Запам'ятай це.

— Я запам'ятаю.

— Тобі краще запам'ятати це, або ти можеш спровокувати Дорказ довести, як сильно вона є жінкою, — Гаршоу задумливо примружився. — Джилл, хлопчина спить з тобою? Чи з однією з вас?

Вона відверто вагалася, потім рішуче відповіла:

— Наскільки мені відомо, Майк не спить узагалі.

— Ти ухилилася від мого запитання.

— Тоді, можливо, вам краще припустити, що я хотіла ухилитися від нього. Хоча зі мною він не спить.

— Гм... Прокляття, мій інтерес — суто науковий. Проте ми досліджуємо дещо інше. Майку, чого ти ще сьогодні навчився?

— Я навчився зав'язувати черевики двома способами. Перший спосіб гарний для того, щоб лягти. Інший — гарний для того, щоб іти. Ще я мав вивчити відмінювання: «я був, вона була, воно було, вони були, я буду, вона буде, вони будуть...»

— Добре, цього достатньо. Що ще?

Майк у захваті посміхнувся:

— Вчора я вчився керувати трактором. Це радісно, радісно і прекрасно.

— Що? — Джубал повернувся до Джилл. — Коли це сталося?

— Вчора вдень, поки ви дрімали, Джубале. Все добре. Дюк був дуже обережний, щоб Майк не поранився.

— Гм... Що ж, те, що він не поранився, очевидно. Майку, ти читав?

— Так, Джубале.

— Що?

— Я читав, — Майк обережно перерахував, — ще три томи Енциклопедії: від «Меріб» до «Муше», від «Мушр» до «Озон», від «П» до «Планті». Ти казав не читати надто багато Енциклопедії за один раз, тож потім я зупинився. Тоді читав трагедію «Ромео і Джульєтта» видатного Вільяма Шекспіра.

Потім читав «Memoirs of Jacques Casanova de Seingalt»¹ у перекладі на англійську Артура Мачена. Згодом прочитав «Мистецтво перехресного огляду» Френсіса Веллмана. Потім спробував грокнути все, що прочитав, — аж доки Джилл не сказала мені, що треба йти на сніданок.

— І ти це грокнув?

Сміт здавався занепокоєним.

— Джубале, не знаю.

— Щось непокоїть тебе, Майку?

— Я не грокнув усієї повноти того, що прочитав. Ця історія, написана видатним Вільямом Шекспіром, — мені здалося, вона сповнена радості через смерть Ромео. Потім я її перечитав і зрозумів, що він від'єднався від тіла надто рано, — чи, принаймні, так я думав, коли грокнув. Чому?

— Бо він був балакучим молодим ідіотом.

— Перепрошую?

— Я не знаю, Майку.

Сміт обдумав це. Потім він промимрив щось марсіанською та додав:

— Я просто яйце.

— Що? Ти зазвичай так кажеш, коли хочеш попросити про послугу, Майку. Що цього разу? Кажи.

Сміт вагався, а потім вигукнув:

— Джубале, брате мій, чи не міг би ти запитати у Ромео, чому він відділився від тіла? Я не можу запитати у нього — я просто яйце. Але ти можеш; і потім ти міг би навчити мене, як це грокнути.

Наступні кільки хвилин розмова страшенно заплуталась. Джубал зрозумів, що Майк вірив у те, що Ромео Монтеккі був живою, реальною особою, — і без особливого потрясіння власного світобачення усвідомив, що Майк очікує, що він якимось чином зможе викликати привид Ромео і зажадати від нього пояснень щодо його поведінки, коли той був іще живим.

¹ Мемуари Казанови.

Пояснити Майкові той факт, що ніхто з Капулетті та Монтеккі ніколи не мав жодного вияву тілесного існування, було складно. У Майковому досвіді не було поняття «вигадка»; не було нічого, на що він міг би покластися. Тому емоційні Джубалові спроби пояснити цю ідею так сильно засмутили Майка, що Джилл побоювалася, що він зараз може скрутитися й заглибитися в себе.

Але Майк і сам побачив, як небезпечно близько він підійшов до цієї необхідності й уже усвідомив, що не повинен користуватися цим прихистком у присутності друзів, позаяк (за винятком його брата, лікаря Нельсона) це завжди спричиняє їх емоційні зворушення. Тож він доклав чимало зусиль, сповільнив серцебиття, заспокоїв емоції та посміхнувся:

— Я почекаю, поки грокання прийде саме собою.

— Так краще, — погодився Джубал. — Проте на майбутнє: перед тим як читати що-небудь, запитай мене, чи Джилл, чи будь кого іншого, чи це не художня література. Я не хочу, щоб ти заплутався.

— Я запитаю, Джубале. — Майк вирішив, що коли він грокне цю дивну ідею, то має доповісти про всю її повноту Старійшинам... І раптом зрозумів, що йому невідомо, чи знають Старійшини про «вигадки». Цілковито неймовірна думка про те, що могло існувати щось, що було б таким ж дивним для Старійшин, як і для нього, виявилася значно революційнішою (навіть еретичною), ніж досить-таки дивне уявлення про вигадку. Тому Майк поспішно відкинув її, щоб охолодити і зберегти для майбутнього глибокого вивчення.

— ...але я покликав тебе сюди, — говорив його брат Джубал, — не для обговорення літературних форм. Майку, пам'ятаєш день, коли Джилл забрала тебе з лікарні?

— Лікарня? — повторив Майк.

— Не впевнена, Джубале, — перебила Джилл, — що Майк коли-небудь знав, що був у лікарні. Щонайменше я ніколи йому про це не говорила. Дозволь мені спробувати.

— Вперед.

— Майку, пам'ятаєш місце, де ти був — де ти жив у кімнаті сам до того, як я одягла тебе і забрала звідти?

— Так, Джилл.

— Потім ми пішли в інше місце, я роздягла тебе та вимила. Сміт посміхнувся від приємних спогадів.

— Так. Це була велика радість.

— Тоді я висушила тебе, а потім прийшли двоє чоловіків.

Посмішка Сміта зникла. Він згадав критичну точку перетину кривих і свій жах від усвідомлення того, що якимось чином обрав неправильну дію, що нею завдав болю своєму водному брату.

Він почав тремтіти і скручуватися.

Джилл голосно вигукнула:

— Майку! Припини! Припини зараз же! Ти не посмієш піти!

Майк взяв контроль над своїм буттям і зробив те, чого від нього вимагав водний брат.

— Так, Джилл, — погодився він.

— Послухай, Майку. Я хочу, щоб згадав той момент, але ти не повинен засмучуватися чи йти. Просто згадай. Там було двоє чоловіків. Один з них витягнув тебе у кімнату з травою на підлозі, а я намагалася зупинити його. Він мене вдарив. Потім його не стало. Пам'ятаєш?

— Ти не гніваєшся?

— Що? Ні, ні; зовсім ні. Але я злякалася. Один чоловік зник; тоді інший направив на мене пістолет, а потім він теж зник. Я дуже злякалася, але я не гніваюся.

— Зараз ти на мене не гніваєшся?

— Майку, любий, я ніколи не гнівалася на тебе. Але інколи мені буває страшно. Тоді я злякалася, але зараз не гніваюся. Ми з Джубалом хочемо дізнатися, що сталося. Ті двоє чоловіків були там, у тій кімнаті, поряд з нами. А потім ти щось зробив... І їх не стало. Ти зробив це двічі. Що ти зробив? Можеш нам розказати?

— Так, я розкажу. Чоловік... Великий чоловік... Вдарив тебе... І мені теж стало страшно. Тож я... — Він сказав щось

марсіанською, потім спантеличено глянув на них: — Я не знаю слів.

Джубал промовив:

— Майку, можеш використати безліч інших слів і пояснити це зараз — хоча б частково?

— Я спробую, Джубале. Щось є ось тут, переді мною. Це неправильно, його тут бути не повинно. Я мушу йти. Тож я протягую руку і... — Він знову зупинився, виглядаючи розгубленим. — Це так просто, так легко. Будь-хто це може. Зав'язувати шнурки набагато важче. Але для цього немає слів. Мені дуже шкода. Я вивчу більше слів. — Він замислився. — Можливо, ці слова є у томах від «Плант» до «Райм», чи від «Райм» до «Сарр», чи від «Сарз» до «Сорк». Я прочитаю їх сьогодні ввечері, а потім скажу вам за сніданком.

— Можливо, — погодився Джубал, — але, Майку, зачекай-но хвилинку.

Він встав з-за столу, пішов у куток і повернувся з великою коробкою, в якій до цього було дванадцять п'ятих¹ бренді.

— Можеш змусити це зникнути?

— Це неправильна річ, тому її тут бути не повинно?

— Ну, припустімо, що так.

— Але, Джубале, я мушу знати, що це неправильна річ. Це коробка. Я не грокаю, чому її існування — неправильне.

— Гм... Я розумію. Здається, розумію. Припустімо, я підніму цю коробку і кину її у голову Джилл? Сильно кину — так, що це їй зашкодить?

Сміт відповів з легким смутком:

— Джубале, ти не зробиш цього з Джилл.

— Гм... Прокляття, так — думаю, що не зроблю. Джилл, кинеш коробку в мене? Гарно і сильно. Наслідки — щонайменше розбита голова, тобто якщо Майк не зможе захистити мене.

— Джубале, не думаю, що ця ідея краща за попередню.

---

¹/5 галона, приблизно 750 мл.

— О, припини! Задля наукового інтересу... і Бена Кекстона.

— Але... — Раптом Джилл підстрибнула, схопила коробку і кинула її просто в голову Джубала.

Джубал мав намір стояти і прийняти її, але інстинкт та звичка перемогли, і він ухилився.

— Промазала, — сказав він, — але де коробка? — Джубал озирнувся. — Прокляття, я не бачив, як це сталося. Я маю на увазі — я дивився прямо на неї. — Він подивився на Сміта: — Майку, це те, що... Що трапилося, хлопче?

Людина з Марса тремтів і здавався дуже нещасним. Джилл поспішила до нього й обняла за плечі:

— Годі, годі! Все гаразд, любий! Ти зробив все чудово, — щоб це не було. Вона навіть не доторкнулася до Джубала. Просто зникла.

— Думаю, так і було, — погодився Джубал, оглядаючи кімнату і покушуючи пальця. — Анно, ти бачила?

— Так.

— Що ти бачила?

— Коробка не просто зникла. Процес не був миттєвим, а тривав якусь долю секунди. З цього місця, де я сиджу, було видно, що вона почала зморщуватися — дуже, дуже швидко, так, наче віддалялася звідси. Але коробка не покидала цієї кімнати — тому що я могла бачити її включно до моменту зникнення.

— Але куди вона поділася?

— Це все, про що я можу доповісти.

— Гм... Ми подивимося записи пізніше, але мене це переконало. Майку...

— Так, Джубале?

— Де зараз ця коробка?

— Коробка... — Сміт замовк. — У мене знову немає сів. Мені шкода.

— А мені ні — але я точно спантеличений. Послухай, синку, а ти можеш потягтися знову і витягти її? Принести коробку сюди знову?

— Перепрошую?

— Ти змусив її зникнути; а зараз поверни її назад.

— Як же я можу це зробити? Коробки немає.

Джубал здавався страшенно замисленим.

— Якщо цей спосіб колись стане популярним, нам потрібно буде переглянути правила щодо речових доказів. «У мене є маленький список... Вони ніколи не зникнуть»¹. Джилл, знайдімо щось іще, що не стане смертельною зброєю; цього разу я широко розплющу очі. Майку, як близько ти маєш бути, щоб повернути цей трюк?

— Перепрошую?

— Який твій діапазон? Якби ти стояв у коридорі, а я — прямо біля вікна, чи, скажімо, у тридцяти футах, ти зміг би зупинити ту коробку до того, як вона мене вдарила?

Сміт здавався трохи здивованим.

— Так.

— Гм... Ось підійди-но сюди, до вікна. А зараз подивися вниз, на басейн. Припустімо, що Джилл і я стояли б на дальньому боці басейну, а ти стояв би тут, де ти зараз. Чи міг би ти зупинити коробку звідси?

— Так, Джубале.

— Що ж... Припустімо, що ми з Джилл внизу, на дорозі, біля воріт, за чверть милі звідси. Припустімо, що ми стояли б по цей бік ось тих кущів, що закривають ворота, де ти міг би чітко нас бачити. Чи це надто далеко?

Сміт довго вагався, а потім повільно заговорив.

— Джубале, це не відстань. Не бачення. Це знання.

— Гм... Погляньмо, чи я зможу це грокнути. Чи грокнути хоча б частину цього... Отже: не важливо, як далеко чи близько розташована ця річ. Ти можеш навіть не бачити, що відбувається. Але коли ти знаєш, що відбувається щось погане, то можеш простягнути руку і зупинити це. Вірно?

---

¹Рядки з однойменного вірша Артура Саллівана та Вільяма Гілбрейта.

Сміт здавався трішки занепокоєним.

— Майже. Але я ще не так давно вийшов із гнізда. Щоб знати, мені потрібно бачити. Але Старійшинам не потрібні очі, щоб знати. Вони знають. Вони грокають. Вони діють. Вибач.

— Я не знаю, за що ти вибачаєшся, синку, — різко сказав Джубал. — Вищий Міністр миру поставив би на тебе гриф «Надсекретно» ще десять хвилин тому.

— Перепрошую?

— Не звертай уваги. Те, що ти робиш, у цій місцевості надзвичайно добре. — Джубал повернувся за свій стіл, замислено озирнувся і підняв важку металеву попільничку: — Джилл, цього разу не поціль мені в обличчя: ця річ має гострі кути. Добре, Майку; зараз ти вийдеш у коридор.

— Джубале... Брате мій... Будь ласка, не треба!

— У чім проблема, синку? Ти чудово все зробив кілька хвилин тому. Я хочу ще однієї демонстрації, але цього разу триматиму очі широко розплющеними.

— Джубале...

— Так, Джилл?

— Думаю, що я грокнула, що так непокоїть Майка.

— Що ж, тоді скажи мені — бо я ні.

— Ми провели експеримент, де я хотіла зашкодити тобі, кинувши у тебе ту коробку. Але ми обидва його водні брати; тому Майка засмучує той факт, що я хоча б намагалася зашкодити тобі. Думаю, у цій ситуації є щось дуже немарсіанське. Це ставить перед Майком вибір. Розділена вірність.

Гаршоу хмикнув:

— Можливо, це має дослідити Комітет з немарсіанської діяльності?

— Джубале, я не жартую.

— Я теж: вже дуже скоро нам знадобиться такий комітет. Мені цікаво, як почуватиться корова місіс О'Лірі після того,

як перекинула лампу¹? Все правильно, Джилл. Присядь, і я розпочну експеримент.

Гаршоу віддав попільничку Майку:

— Відчуй, наскільки вона важка, синку, — і поглянь на ось ті гострі кути.

Сміт обережно її оглянув. Гаршоу продовжив:

— Я збираюся підкинути її вгору, просто до стелі; коли вона падатиме, дозволю їй вдарити мене по голові.

Майк витріщився на нього:

— Мій брате... Ти відділяєшся від тіла?

— Що? Ні, ні! Вона мене не вб'є, і я не хочу помирати. Проте поріже і вдарить, якщо ти її не зупиниш. Почали!

Гаршоу підкинув попільничку високо вгору, за дюйм до високої стелі, очима стежачи за нею так, як футболіст чекає, щоб віддати пас головою. Він зосередився на спостереженні — поки одна частина його мозку намагалася сіпнути головою в останній момент замість того, щоб отримати жакливу рану на голові (а він точно отримав би огидні рани), а інша (маленька) частинка його розуму цинічно підказувала, що він ніколи не уникне цього удару. Джубалу ця його друга частинка ніколи не подобалася, але уникнути її було неможливо.

Попільничка злетіла вгору і зупинилася там.

Гаршоу дивився на неї з відчуттям, ніби він застряг в одному кадрі рухомої картинки. Через якусь хвилю Джубал згадав, що людині слід дихати, бо відчув, як це йому потрібно. Не відриваючи погляду від попільнички, він пробурчав:

— Анно, що ти бачиш?

Вона спокійно відповіла:

— Те, що попільничка у п'яти дюймах від стелі. І я не бачу нічого, що б притримувало її. — Потім вона додала менш упевнено: — Джубале, думаю, що це саме те, що я бачу...

---

¹Згідно з найвідомішою версією причини Великої пожежі у Чикаго, пожежа почалася внаслідок того, що корова, яка належала Патріку та Кетрін О'Лірі, перекинула у хліву газову лампу.

Але якщо камери не покажуть те ж саме, я зніму свою мантію і порву ліцензію.

— Гм... Джилл?

— Вона висить. Просто висить.

Джубал зітхнув, пішов до свого крісла і важко сів, як і раніше, втупившись у бунтівну попільничку.

— Майку, — сказав він, — що пішло не так? Чому вона не зникла так само, як напередодні — коробка?

— Але ж, Джубале, — виправдовуючись, сказав Майк, — ти сказав — «зупинити її». Ти не сказав — «змусити її зникнути». Коли я змусив зникнути коробку, ти захотів, щоб вона знову була тут. Я щось зробив не так?

— О, ні: ти все зробив абсолютно правильно. Я все забуваю, що ти завжди розумієш все буквально.

Гаршоу згадав зовсім не літературні вирази, звичні в роки його молодості, і наполегливо нагадав собі ніколи — ніколи! — не використовувати жодного з них поряд із Майклом Валентином Смітом. Бо якщо він скаже цьому хлопцеві впасти замертво чи щезнути, то — зараз Гаршоу був у цьому цілковито впевнений — Майк відразу ж дослівно виконає його вказівку.

— Я радий, — розсудливо сказав Сміт. — Вибач, що не можу знову повернути коробку. Я двічі прошу вибачення, що змарнував так багато їжі. Але я не знав, як допомогти. Тоді була потреба. Або я так грокнув.

— Що? Яку їжу?

Джилл поспішно сказала:

— Він говорить про тих двох чоловіків, Джубале. Берквіста і того копа з ним, — якщо він був копом, — Джонсона.

— О, так. — Гаршоу думав над тим, що він, хоча б підсвідомо, досі має немарсіанські уявлення про їжу. — Майку, я не буду засмучуватися через марнування «їжі». Вони напевно були б жорсткі та несмачні. Сумніваюся, що ревізор пропустив би їх. Дійсно, — додав він, згадуючи Конвенцію Федерації про «людятину», — я впевнений, що їх би забра-

кували як непридатних для їжі. Тож не переймайся. Крім того, як ти й сказав, у цьому тоді була потреба. Ти грюкнув повноту і діяв правильно.

— Мені стало значно спокійніше, — відповів Майк з помітним полегшенням у голосі. — Лише Старійшини завжди можуть бути впевнені у правильності дій на точці перетину кривих... І я повинен багато вчитися, щоб вивчити це, і сильно рости, щоб зрости до того, щоб змогти приєднатися до Старійшин. Джубале, я можу її поворушити? Бо я втомився.

— Ти хочеш примусити її зникнути зараз? Вперед.

— Але зараз я не можу.

— Що? Чому ні?

— Твоя голова більше не під нею. Я не грокаю неправильності в її існуванні там, де вона зараз є.

— О, добре. То зруш її. — Гаршоу спостерігав за попільничкою, очікуючи, що вона знову зависне над його головою і це знову створить неправильність. Замість цього попільничка повільно, поступово опускалася — аж доки не опинилася майже над поверхнею столу. Потім вона трохи повисла над порожньою поверхнею — і безшумно приземлилася.

— Дякую, Джубале, — сказав Сміт.

— Що? Дякую тобі, синку! — Джубал підняв попільничку і з цікавістю її оглянув. Вона була не холодна і не гаряча; у пальцях не виникало поколювання. Це була огидна, надмірно прикрашена, банальна і брудна попільничка, — все така ж, як і п'ятьма хвилинами раніше. — Так, дякую тобі. За найнеймовірніший досвід, який я отримав, відколи наїняв дівчат підняти мене на горище. — Він підвів погляд: — Анно, ти ж навчалася у Рейні.

— Так.

— Ти раніше бачила левітацію?

Вона злегка завагалася:

— Я бачила те, що називають телекінезом з кубиками. Але я не математик, тому не можу стверджувати, що те, що я бачила, було телекінезом.

— Чорт забирай, ти б не підтвердила навіть, що у хмарний день зійшло сонце.

— Як би я могла? Хтось міг би забезпечити штучне світло з-над надхмарного атмосферного шару. Один з моїх одно-класників, ймовірно, міг піднімати предмети масою приблизно з паперову скріпку — але він мусив перед тим випити хоча б три чарки. А інколи й узагалі не міг цього зробити. Я ніколи не могла дослідити цей феномен достатньо ретельно, щоб впевнено свідчити про це... Частково тому, що зазвичай теж пила разом з ним.

— Виходить, ти ніколи не бачила нічого схожого на це?
— Ні.

— Гм... З мене досить твого професіоналізму; я переконався в тому, у чому хотів. Але якщо ти хочеш залишитися і подивитися, що ще трапиться, вішай свою мантию та витягуй стільця.

— Дякую. Я зроблю і те, і те. Але, з огляду на лекцію, яку ти прочитав Джилл про мечеті та синагоги, спочатку я піду до себе в кімнату. Не хочу створювати пробіли у навіюванні ідей.

— Одягнися. Коли вийдеш, розбуди Дюка і скажи йому, що я хочу знову оглянути камери.

— Так, бос. Поки мене не буде, простежте за тим, щоб не трапилося щось надзвичайне.

І Анна пішла до виходу.

— Нічого не обіцяю. Майку, сядь ось тут, біля мого столу. Ти також, Джилл — зберіться довкола. А зараз, Майку, скажи: чи можеш ти підняти ту попільничку? Покажи мені.

— Так, Джубале! — Сміт протягнув руку і взяв її у долоню.

— Ні, ні!

— Я зробив неправильно?

— Ні, це була моя помилка. Майку, опусти її. Я хотів дізнатися, чи можеш ти її підняти, не торкаючись руками?

— Так, Джубале.

— Ну і? Ти надто втомлений?

— Я не надто втомився.

— Тоді що трапилось? Чи тут теж має бути «неправильність»?

— Ні, Джубале.

— Джубале, — переклала Джилл, — ви не сказали йому це зробити, а просто запитали, чи він може.

— Ох... — Джубал здавався вкрай спантеличеним. — Мені варто це запам'ятати... Майку, чи ти не будеш таким ласкавим і, не торкаючись руками, не піднімеш цю попільничку на один фут над цим столом?

— Так, Джубале.

Попільничка піднялася і нерухомо зависла над столом.

— Вимірювати будеш? — з тривогою сказав Майк. — Якщо я зробив щось не так, то можу підняти її чи опустити.

— Все чудово! Ти можеш тримати її там? Якщо втомишся — скажи мені.

— Я можу. Я скажу.

— Можеш підняти щось іще одночасно? Скажімо, цей олівець? Якщо можеш, зроби це.

— Так, Джубале. — Олівець сам собою піднявся до попільнички.

На його прохання до цих предметів у повітрі Майк додав іще й інші маленькі речі зі столу. Анна повернулася, сіла у крісло і мовчки спостерігала за виставою. Зайшов Дюк, який приніс з собою розкладну драбину; він глянув на гурт, потім глянув удруге, але нічого не сказав, встановивши драбину в кутку. Нарешті Майк із сумнівом промовив:

— Я не впевнений, Джубале. Я... — Він зупинився і, здавалося, шукав правильне слово. — Я дурень у таких справах.

— Не називай себе так.

— Думаю, що ще одне. Сподіваюся.

По той бік столу ворухнулося прес-пап'є, потім піднялося в повітря... І тут десь із десятків підвішених предметів одразу посипалися додолю. Здавалося, що Майк розридався, — хоча сліз не було видно.

— Джубале, вибач. Мені дуже прикро.

Джубал поляскав його по плечі:

— Ти повинен пишатися, а не просити вибачення. Синку, ти навіть не розумієш цього, але те, що ти зробив... — Джубал шукав порівняння, швидко відкидаючи безліч тих, що спадали йому на думку, тому що розумів, що вони не мають нічого спільного з досвідом Майка. — Те, що ти зробив, — значно важче, ніж зав'язування шнурків, значно дивовижніше для нас, ніж ідеальний стрибок у воду. Ти зробив те, що для нас «ох, радісно, радісно й прекрасно». Грокаєш?

Майк здавався здивованим:

— Я не впевнений, Джубале. Мені не повинно бути соромно?

— Тобі не повинно бути соромно. Ти повинен пишатися.

— Так, Джубале, — задоволено відповів він, — я пишаюся.

— Добре. Майку, я не можу підняти навіть одну попільничку, не торкаючись її руками.

Сміт здавався наляканим.

— Ти не можеш?

— Ні. Ти можеш мене навчити?

— Так, Джубале. Ти... — Сміт розгублено замовк. — У мене знову немає слів. Пробач. Але я читатиму, і читатиму, і читатиму, аж доки не знайду потрібних слів. Тоді я навчу тебе, мій брате.

— Не бери це близько до серця.

— Перепрошую.

— Майку, не засмучуйся, якщо не знайдеш правильних слів. В англійській мові їх просто може не бути.

Сміт довго над цим думав.

— Тоді я навчу свого брата мови свого гнізда.

— Можливо. Я б залюбки спробував — але ти спізнався років так на п'ятдесят.

— Я діяв неправильно?

— Ні. Я пишаюся тобою. Можеш почати, спробувавши навчити своєї мови Джилл.

— Це зашкодить моєму горлу, — вставила вона.

— Спробуй полоскання з аспірином. — Джубал глянув на неї. — Це дурна відмовка, сестро, але так трапилось, що це дає мені виправдання, щоб найняти тебе... Тому що я сумніваюся в тому, що вони коли-небудь візьмуть тебе назад у Бетесду. Тож добре; відтепер ти мій штатний помічник у дослідженні марсіанської лінгвістики. Це може включати кілька додаткових обов'язків; обговори це з дівчатами. Анно, підготуй папери і переконайся, що її внесли у податковий реєстр.

— Вона допомагає на кухні з першого ж дня. Мені датовати заднім числом?

Джубал знизав плечима:

— Не турбуй мене деталями.

— Але, Джубале, — різко запротестувала Джилл, — не думаю, що я зможу вивчити марсіанську!

— Ти можеш спробувати, чи не так? Це все, що колись зробив Колумб.

— Але...

— Що то було за марне базікання про «вдячність»? Ти візьмешся до роботи чи ні?

Джилл прикусила губу:

— Візьмуся. Так... Босе.

Сміт сором'язливо витягнув руку і доторкнувся до її руки:

— Джилл... Я навчу.

Джилл накрила його руку.

— Дякую, Майку. — Вона глянула на Гаршоу. — І я збираюся вивчити її лише вам на зло!

Він тепло їй посміхнувся:

— Цей мотив я ідеально грокаю, — тоді ти точно її вивчиш. А зараз — до роботи... Майку, що ще ти можеш робити з того, що не можемо ми? Окрім того, що ти змушуєш речі зникати, коли вони мають «неправильність», та піднімати предмети, не торкаючись їх.

Сміт здавався розгубленим.

— Я не знаю.

— А як він може знати, — запротестувала Джилл, — якщо він точно не знає, що ми можемо робити, а що — ні?

— Гм... Так, Анно. Зміни назву посади на «штатний помічник із досліджень марсіанської лінгвістики, культури і техніки». Джилл, у вивченні цієї мови ти будеш спотикатися на марсіанських речах, які відрізнятимуться, — справді відрізнятимуться — від наших. І коли це станеться, скажи мені. Про все і про будь-що стосовно їхньої культури можна буде здогадатися з форми їхньої мови, — і очевидно те, що ти достатньо молода, щоб навчитися думати як марсіани... Але я сумніваюся, що це вийде у мене. А ти, Майку, якщо помітиш ще щось таке, що ти вмієш робити, а ми — ні, будь ласка, скажи мені.

— Я скажу, Джубале. Що це може бути?

— Я не знаю. Щось схоже на те, що ти шойно робив... І вміння залишатися на дні басейну значно довше, ніж це можемо ми. Гм... Дюку!

— Так, бос? У мене руки зайняті плівкою. Не заважайте!

— Ти ж можеш говорити, чи не так? Я помітив, що вода у басейні дуже темна.

— Так. Я збирався додати очисник вночі і почистити басейн вранці.

— Як аналіз?

— Аналіз в нормі, вода така безпечна, що її можна подавати на стіл. Вона просто на вигляд брудна.

— Нехай ще трохи залишається темною. Тест незвичайний. Я дам тобі знати, коли захочу почистити її.

— Чорт, бос, ніхто не любить плавати у басейні, який виглядає як помії. Якби у мене було на цьому тижні менше справ, то я б уже давно це зробив.

— Той, хто настільки вередливий, щоб плавати, нехай залишається сухим. Досить це розжовувати, Дюку. Я поясню пізніше. Плівки готові?

— П'ять хвилин.

— Добре. Майку, ти знаєш, що таке пістолет?

— Пістолет, — обережно відповів Сміт, — це частина артилерійського знаряддя, призначена для того, щоб метати кулі під тиском невеликого вибуху, — пороху у стволі чи у закупореній бочці, де...

— Добре, добре. Ти це грокнув?

— Не впевнений.

— Ти коли-небудь бачив пістолет?

— Я не знаю.

— Ну точно ж бачив, — перебила Джилл. — Майку, згадай, про що ми говорили тоді у кімнаті з травою на підлозі, — але не засмучуйся! Великий чоловік вдарив мене, ти пам'ятаєш.

— Так.

— Інший чоловік щось на мене направив. У його руці.

— Так. Він направив на тебе погану річ.

— То був пістолет.

— Я думав, що слово для тієї поганої речі могло бути «пістолет». У «Новому міжнародному словнику англійської мови» Вебстера, третє видання, надруковане у ...

— Все добре, синку, — поспіхом сказав Гаршоу, — то точно був пістолет. А зараз уважно мене послухай. Якщо хтось знову направить пістолет на Джилл, що ти зробиш?

Сміт замовк, і цього разу пауза була значно довшою.

— Ви будете гніватися, якщо я знову змарную їжу?

— Ні, ми не будемо гніватися. За таких обставин ніхто не буде гніватися на тебе. Але я намагаюся з'ясувати щось інше. Чи можеш ти змусити зникнути лише пістолет — без того, щоб зникла людини, яка його тримає?

Сміт це обміркував:

— Зберегти їжу?

— Ох, це не зовсім те, що я маю на увазі. Чи можеш ти змусити зникнути пістолет, не зробивши людині боляче?

— Джубале, йому зовсім не буде боляче. Я змушу зникнути пістолет, але людину я просто зупиню. Вона не відчуже болю. Просто відділиться від тіла. Їжа, яку вона залишить після себе, зовсім не буде зіпсована.

Гаршоу зітхнув.

— Так, я впевнений, що так і буде. Але ти можеш змусити зникнути лише пістолет? І більше нічого не робити? Не «зупиняти» людину, не вбивати його; просто дозволити йому жити далі?

Сміт над цим задумався.

— Значно легше робити все разом. Але, Джубале, якщо я дозволю йому залишитися цілним, він все одно може нашкодити Джилл. Чи, принаймні, так я грокаю.

Джубал мовчав достатньо довго для того, щоб нагадати собі, що ця дитяча невинність не була ані дитячою, ані невинністю. Це був факт ускладнення в культурі, яка, як він почав усвідомлювати, хоч і поки що туманно, якимось загадковим чином опинилась далеко попереду від людської... А ще те, що ці наївні коментарі належали надлюдині — чи тому, хто живе, як надлюдина. Потім, дуже обережно добираючи слова — тому що він обміркував небезпечний експеримент і не хотів спричинити катастрофу семантичними нерозуміннями, — він відповів Смітові:

— Майку... Якщо ти простягнеш руку... На «точці перетину кривих»... Коли ти муситимеш зробити щось, щоб захистити Джилл, — зроби це.

— Так, Джубале. Зроблю.

— Не переймайся марнуванням їжі. Не хвилюйся нічим іншим. Захищай Джилл.

— Завжди. Захищатиму Джилл.

— Добре. Але припустімо, що чоловік навів пістолет на когось іншого чи просто тримає його у руці. Припустімо, ти не хочеш, або тобі не потрібно його вбивати... Але тобі потрібно змусити пістолет зникнути. Ти зможеш це зробити?

Майк зробив коротку паузу.

— Думаю, я прокную. Пістолет — погана річ. Але він може бути потрібний для людини, щоб залишитися цілісною.

Він подумав:

— Я можу це зробити.

— Добре. Майку, я збираюся показати тобі пістолет. Пістолет — це погана річ.

— Пістолет — це дуже погана річ. Я змушу її зникнути.

— Не змушуй його зникати, як тільки побачиш.

— Не треба?

— Ні. Я підніму пістолет і почну наводити його на тебе. Ось так. До того як я це зроблю, змусь його зникнути. Але не зупиняй мене, не роби мені боляче, не вбивай мене, не роби зі мною нічого. Лише пістолет. І також не марнуй мене, як їжу.

— О, ніколи, — переконливо сказав Майк.

— Коли ти відділишся від тіла, мій брате Джубал, я сподіваюся, що мені дозволять з'їсти тебе, шануючи та пестячи з кожним шматочком... Аж доки я грокну тебе з усією повнотою.

Гаршоу вгамував блювотний рефлекс, якого не відчував уже десятки років, і похмуро відповів:

— Дякую, Майку.

— Це я маю тобі дякувати, мій брате. А якщо станеться так, що мене оберуть раніше, ніж тебе, — сподіваюся, що ти вважатимеш мене вартим грокання. І поділишся мною із Джилл. Ти поділишся мною із Джилл? Будь ласка?

Гаршоу глянув на Джилл і побачив, що її обличчя залишалося спокійним. Він подумав про те, що вона, напевно, як медсестра, звикла і не до такого.

— Я поділюся тобою з Джилл, — урочисто пообіцяв він.

— Проте, Майку, ніхто з нас не буде сьогодні їжею, і найближчим часом також. Просто зараз я збираюся показати тобі цей пістолет, — а ти чекай, поки я скажу... і тоді ми будемо дуже обережні. Бо до того, як я буду готовий відділитися від тіла, я маю ще безліч справ.

— Я буду обережний, мій брате.

— Добре. — Гаршоу нахилився, тихо бурмочучи щось собі під ніс, і висунув нижню шухляду столу: — Дивися сюди, Майку. Бачиш пістолет? Я збираюся встати і відійти ліворуч. Я не хочу направляти його на тебе. Так... Майку, ще ні...

Гаршоу потягнувся за пістолетом вкрай застарілого поліційного зразка і витяг його з шухляди.

— Приготуйся, Майку. Зараз! — І Гаршоу зробив усе можливе, щоб направити зброю на Людину з Марса. Та раптом його руки спорожніли. Ні шоку, ні потрясіння, ні скручування — нічого: пістолет просто зник, і все.

Джубал зрозумів, що тремтить, але вгамував це.

— Ідеально, — сказав він до Майка. — Ти забрав пістолет ще до того, як я встиг його на тебе направити. Просто ідеально.

— Я щасливий.

— Так само, як і я. Дюку, камери це записали?

— Так. Я вставив нові картриджі з плівкою. Хоч ви і не просили.

— Добре. — Гаршоу зітхнув і зрозумів, що дуже втомився. — На сьогодні все, дітки. Біжіть собі. Йдіть плавати. Ти теж, Анно.

Анна сказала:

— Бос? Скажеш мені, що записалося на плівці?

— Хочеш залишитися і подивитися?

— О, ні! Я не можу. Не ті частини, які я Свідчила. Але я б хотіла знати — пізніше, — чи записали вони те, що помітила я.

— Добре.

Розділ 13

Коли вони пішли, Гаршоу почав давати інструкції Дюку, а потім сердито буркнув:

— Чого ти такий кислий?

— Бос, коли ви збираєтеся позбутися цього упиря?

— Упиря? Ну що за неотесаний селяк!

— Добре, нехай я родом з Канзасу. Але ви не знайдете жодного випадку канібалізму в Канзасі, — всі вони зафіксовані далеко на заході. У мене є власні міркування про те, хто

селюк, а хто ні... Але я їстиму на кухні, аж доки ми не побудемося його.

Гаршоу холодно відповів:

— Навіть так? Не створи собі незручностей. Анна може підготувати папери на твоє звільнення за п'ять хвилин... І тобі знадобиться не більше десяти хвилин, щоб спакувати свої комікси та ще одну сорочку.

Дюк якраз встановлював проектор. Він зупинився і ви-
струнчився:

— О, я не мав на увазі, що я хочу звільнитись.

— А для мене твої слова якраз це й означали.

— Але... Я хотів сказати... Що за чорт? Я їв на кухні безліч разів.

— Так і було. Через твої власні переконання або щоб створити додаткову роботу для дівчат. Або щось у тому стилі. Ти міг би отримати і сніданок у ліжку — мені-то що, — якби зміг підкупити дівчат приготувати його для тебе. Але ніхто з тих, хто спить під моїм дахом, не відмовлятиметься їсти за моїм столом через те, що не бажає їсти разом з іншими. Так сталося, що я належу до вже майже зниклого покоління: я старомодний джентльмен, а це означає, що я можу бути справді огидним сучим сином, якщо мені так захочеться. І просто зараз саме той випадок... Нечувано, щоб якийсь невихований, забобонний, упереджений селяк дозволяв собі вказувати мені, хто може, а хто не може їсти за моїм столом. Якщо я захочу вечеряти з митарями та грішниками — це моя особиста справа. Але я не розділю й шматка хліба з ханжею.

Дюк почервонів і повільно промовив:

— Я повинен був би врізати вам — і я врізав би, якби ви були мого віку.

— Не дозволяй цьому факту зупинити тебе, Дюку. Я можу бути сильнішим, ніж ти думаєш... А якщо й ні, то у бійку, ймовірно, втрутяться й інші. Думаєш, що зможеш впоратися з Людиною з Марса?

— З ним? Та я переломлю його надвоє однією рукою!

— Можливо... Якщо зможеш до нього доторкнутися.

— Що?

— Ти бачив мою спробу направити на нього револьвер. Дюку, де револьвер? Перед тим, як піти розминати біцепси, зупинися й подумай, чи що ти там робиш, — замість того щоб думати. Знайди пістолет. Потім скажеш мені, чи й досі ти думаєш, що зможеш переламати Майка надвоє. Але спочатку знайди пістолет.

Дюк наморщив лоба, потім пішов встановлювати проектор.

— Якийсь фокус. Таке показують у фільмах.

Гаршоу сказав:

— Дюку, припини бавитися з тим проектором. Сядь. Після того як ти підеш, я подбаю про нього, і самостійно запусну плівку. Але перед тим я хотів би поговорити з тобою кілька хвилин.

— Що? Джубале, я не хочу, щоб ви чіпали цей проектор. Кожного разу, коли ви це робите, то виводите його з ладу. Це чутливий пристрій.

— Я сказав, сядь.

— Але...

— Це мій проектор, Дюку. Я зламаю цю чортову штуку, якщо захочу. Чи покличу Ларрі, щоб він увімкнув його для мене. Але не прийму послуг від людини, яка відмовилася зі мною працювати.

— Дідько, я не відмовлявся! Ви стали вередливі й глухі й звільнили мене без причини.

— Сядь, Дюку, — тихо сказав Гаршоу. — Просто сядь... і дозволь мені врятувати тобі життя — або забирайся звідси так швидко, як тільки зможеш. Одяг і зарплатню я відправлю слідом. Не зупиняйся, щоб спакувати речі: це надто ризиковано, до цього ти можеш і не дожити.

— Що, в дідька, це означає?

— Саме те, що я й сказав. Дюку, не має значення чи звільнився ти сам, чи тебе звільнили; ти перестав тут працювати, коли заявив, що більше не їстимеш за моїм столом. Тим не

менше, думаю, тобі не сподобається, якщо тебе вб'ють у моєму домі. Тож сядь і дозволь мені зробити все, щоб цього уникнути.

Дюк здавався наляканим, відкрив рот, закрив його і сів. Гаршоу продовжував:

— Ти водний брат Майка?

— Що? Звичайно ж, ні. О, я чув подібні балачки — але це, якщо запитаєте мене, пуста маячня.

— Це не маячня, і тебе ніхто ні про що не питав; ти не достатньо знаєш, щоб мати про це свою думку. — Гаршоу гмикнув.

— Дуже погано. Я не збирався тебе звільнити — і я, Дюку, не хочу цього робити; ти гарно виконував свою роботу з обслуговування приладів, таким чином оберігаючи мене від роздратування на цю механічну буфонаду, в якій я абсолютно не розбираюся. Але я мушу не просто безпечно вивести тебе звідси, але й з'ясувати, хто тут ще не водний брат Майка, і простежити за тим, щоб вони або стали ними, — або забрати їх звідси до того, як з ними щось трапиться.

Джубал покусував губу, пильно вдивляючись у стелю.

— Можливо, вистачить точної офіційної обіцянки від Майка не шкодити нікому без спеціального дозволу. Гм... Ні, я не можу ризикувати: тут надто часто кляють дурня, тому завжди є така можливість, що Майк може неправильно зрозуміти те, що насправді є лише розвагою. Скажімо, якщо ти — або, ймовірніше, Ларрі, оскільки тебе вже тут не буде — візьме й штовхне Джилл у басейн, то може опинитися там же, де й той пістоlet, — іще до того, як я зможу пояснити Майку, що це просто розвага і Джилл нічого не загрожує. Я не хочу, щоб Ларрі помер через недогляд. Він має право розібратися зі своїми чортовими дурницями без того, щоб йому вкоротили віку через мою безтурботність. Дюку, я вірю, що кожен сам несе свій хрест... Але, тим не менше, немає виправдання дорослому, який замість іграшки дає дитині протипіхотну міну.

Дюк повільно промовив:

— Бос, це звучить так, начебто у вас поїхав дах. Це дурниці. Майк і мухи не образить; я відмовився через всі ці балачки про канібалізм, але не зрозумійте мене неправильно: я ж знаю, що він — просто дикун і просто не знає нічого іншого. Прокляття, бос, та він же спокійний, як ягня. Він ніколи нікому не зашкодить.

— Ти так думаєш?

— Впевнений.

— Ну що ж, у тебе в кімнаті є два чи три пістолети. Я кажу тобі, що він небезпечний і що сезон полювання на марсіан відкрито. Тож обері пістолет, якому ти довіряєш, спустись вниз, до басейну, і вбий його. Не хвилюйся про закон: я буду твоїм адвокатом і гарантую, що тебе ніколи ні в чому не звинуватять. Ну ж бо, зроби це!

— Джубале... Але ж ви ж не це маєте на увазі.

— Ні. Ні, я справді маю на увазі саме це. Тому що ти не зможеш. Якщо ти спробуєш, твій пістолет опиниться там же, де і мій револьвер, а якщо ти його розлютиш, то напевно зникнеш разом із пістолетом. Дюку, ти не знаєш, з чим маєш справу. І навіть я не до кінця впевнений, що розумію, який же він небезпечний — не те, що ти. Майк не «спокійний, як ягня», і він не дикун. Підозрюю, що це ми дикуни. Ти колись тримав змії?

— Гм... Ні.

— А я тримав — ще у дитинстві. Думав тоді, що стану зоологом. Одного разу взимку десь у Флориді я вполював, як мені здалося, червоного вужа. Знаєш, як вони виглядають?

— Я не люблю змії.

— Знову упередженість — класова упередженість. Більшість змії безпечні і корисні, а доглядати за ними весело. Червоний вуж гарний — він червоного, чорного і жовтого кольорів, це покірний і вродливий домашній улюбленець. Я думав, що подобаюся цьому маленькому другові, — нехай навіть у його туманній манері рептилії. Звісно ж, я знав, як поводитися зі зміями, як не тривожити їх і не давати їм

можливості вкусити: тому що навіть укус неотруйної змії — це не дуже приємна річ. Але я захоплювався тим дитям; він був перлиною моєї колекції. Я показував його людям, тримаючи за шию, і дозволяв закручуватися навколо мого зап'ястка. Якось мені випала нагода показати свою колекцію герпетологу із зоопарку Темпа; звісно, першою я показав цю свою перлину. З ним ледь не сталась істерика. Мій домашній улюбленець виявився зовсім не червоним вужем: це була молода коралова змія. Американська кобра... найбільш смертоносна змія Північної Америки. Дюку, ти розумієш, до чого я веду?

— Я зрозумів, що тримати змій небезпечно. Я й так міг вам це сказати.

— О Господи! У моїй колекції вже були гримуча та мокасинова змії. Отруйні змії не небезпечні! Принаймні не більше від зарядженої рушниці — звісно, якщо ти тримаєш її правильно. Коралова змія була небезпечна, тому що я не знав, що це була вона, — і того, на що вона здатна. Якби через свою необізнаність я тримав її необачніше, вона могла б убити мене так само буденно і невинно, як дряпається кошеня. І це — саме те, що я намагаюся тобі сказати про Майка. Він здається спокійним, як ягня, — і я впевнений, що він дійсно спокійний і безумовно приязний до всіх, кому вірить. Але якщо він тобі не довіряє — що ж, тоді він не той, ким здається. Майк схожий на звичайну молоду людську істоту чоловічого роду, радше недорозвинену, безумовно неповоротку й абсолютно невиховану... але він яскравий, і дуже слухняний, і сповнений бажання вчитися. Це правда, і це ні для кого з нас не є несподіванкою, якщо брати до уваги його походження та незвичайне минуле. Але, як і моя улюблениця змія, Майк значно небезпечніший, ніж здається. Якщо він тобі не довіряє — сліпо і цілковито, — то може несподівано стати агресивним. І, відповідно, значно смертоноснішим, аніж ота коралова змія. Особливо якщо він вважає, що ти зараз зашкодиш одному з його водних братів, — як-от Джилл. Чи мені.

Гаршоу сумно трусонув головою:

— Дюку, якби ти дав вихід своєму природному імпульсу і штовхнув мене кілька хвилин тому, коли я сказав тобі певну скромну правду про себе, — і якщо Майк стояв би у тих дверях за тобою... Що ж, я переконаний, що у тебе тоді взагалі не було б шансів. Жодного. Ти б помер ще до того, як довідався про це, — і значно швидше, аніж я міг би його зупинити. Після цього сповнений смутку Майк вибачався б за «марнування їжі», назвавши тебе великою м'ясистою тушею. О, він би не відчував провини за те, що вбив тебе; це була б лише необхідність, яку б ти сам для нього створив... А це було б уже не важливо — навіть для тебе. Розумієш, Майк вірить, що твоя душа безсмертна.

— Так? Що ж, у рай і пекло, — так само як і я. Але...

— Ти? — втомлено сказав Джубал. — Я здивований.

— Ну звісно ж, вірю! О, я визнаю, що не часто ходжу до церкви, але мене виховували правильно. Я не атеїст. У мене є віра.

— Добре. Хоча я ніколи не міг зрозуміти «віри» — так само, як і не бачу, як Господь може очікувати, що його творіння оберуть одну істинну релігію з нескінченної низки фальшивих, причому завдяки самій лише вірі. Це лякає мене так само, як недбале керування організацією розміром зі всесвіт — чи, може, трохи меншою. Проте оскільки в тебе є віра і вона містить в собі, серед іншого, також і віру у власне безсмертя, то нам не потрібні проблеми через те, що твої упередження можуть спричинити твою передчасну смерть. Ти хочеш, щоб тебе кремували чи поховали?

— Що? О, заради всього святого, Джубале, перестаньте намагатися розлютити мене.

— Навіть і не думав. Я не можу гарантувати, що ти безпечно вийдеш з мого маєтку. Доки ти продовжуєш наполягати на тому, що коралова змія — це безпечний червоний вуж, кожна твоя помилка може стати останньою. Проте я обіцяю, що не дозволю Майку тебе з'їсти.

Дюк відкрив рота. Нарешті він зумів відповісти — запально, богохульно і трохи недоладно. Гаршоу вислухав його, а потім роздратовано сказав:

— Добре, добре, зменшуй оберти. Можеш домовлятися з Майком про що завгодно. Я думав, що роблю тобі послугу. — Гаршоу повернувся і нахилився над проектором. — Я хочу переглянути ці записи. Залишайся, якщо хочеш, поки я дивитимуся. Напевно, так буде безпечніше. Прокляття! — додав він. — Ця докучлива штуковина бісить мене.

— Спробуйте натиснути сильніше. Ось... — Дюк закінчив налаштування.

Гаршоу вилаявся, пройшов уперед і вставив перший картридж з плівкою. Ніхто з них більше не повертався до питання про те, чи досі працює Дюк на Джубала, чи вже ні. Камери виробництва «Мітчелл»; настільний проектор «Яшінон» з адаптером, що дозволяв відтворювати фільми, записані на чотириміліметровій плівці «Ленд Солід-Сайт-Саунд». Скоро вони вже переглядали події, що відбулися напередодні зникнення порожньої коробки з-під бренді.

Джубал спостерігав за коробкою, яку в нього кинули; він бачив її зникнення в польоті.

— Достатньо, — сказав він, — Анна буде рада дізнатися, що камери на її боці. Дюку, перегляньмо останню частину ще раз — у сповільненому режимі.

— Добре.

Дюк відмотав назад:

— Це десять до одного.

Сцена була та сама, але сповільнений звук нічого не давав, і Дюк вимкнув його. Коробка повільно летіла з рук Джилл до голови Джубала, — а потім раптом припинила існувати. Але вона не просто зникла; при сповільненому показі можна було побачити її зменшення. Дедалі менше — аж доки її не стало зовсім.

Джубал замислено кивнув:

— Дюку, можеш іще більше сповільнити?

— Секунду. Щось не так зі стерео.

— Що?

— Скажу, якщо зможу з'ясувати. Все нормально при швидкому перегляді. Але коли я сповільнюю, ефект глибини стає протилежним. Ви це бачили. Ця коробка зникла швидко, надзвичайно швидко, але вона завжди здавалася ближчою, аніж стіна. Змінний паралакс, звичайно ж. Але я ж не витягував картридж зі стійки. Прокляття!

— О... Зачекай, Дюку. Прокрути-но плівку з іншої камери.

— Ох, я зрозумів. Це дасть нам картинку під кутом дев'яносто градусів, і ми побачимо, що сталося насправді, — навіть якщо якимось чином пошкодили плівку.

І Дюк замінив картридж.

— Перемотай на початок — добре? Потім сповільнюй її до швидкості десяти до одного на пошкодженій частині.

— Почали.

Сцена була та сама, тільки знята з іншого ракурсу. Коли Джилл схопила коробку, Дюк сповільнив показ, і вони знову спостерігали за тим, як коробка зникає.

Дюк вилаявся:

— Щось не так і з другою камерою теж.

— Що саме?

— Ну звісно ж. Камера записувала під кутом, тож коробка мала зникнути з кадру з одного чи іншого боку. Замість цього вона знову зникає від нас під прямим кутом. Хіба не так? Ви ж бачили.

— Так, — погодився Джубал. — Під прямим кутом.

— Але вона не могла б. Не з двох кутів.

— Що ти маєш на увазі — не могла б? Але ж вона зникла. — І Гаршоу додав: — Якби ж ми поставили на місці кожної камери доплерівські радари, мені було б цікаво подивитися, що показали б вони.

— Як я міг знати? Я збираюся розібрати ці камери.

— Не переймайся.

— Але...

— Не гай часу, Дюку; з камерами все гаразд. Що ще під кутом дев'яносто градусів?

— Я не дуже вмію розгадувати таємниці.

— Це не таємниця — і я кажу цілком серйозно. Я міг би відіслати тебе до містера Квадрата з «Флатландії»¹, але тут я знайду відповідь сам. Що ще під прямим кутом до всього іншого? Відповідь: два мертві тіла, один старий револьвер і порожня коробка з-під алкоголю.

— Що в біса ви маєте на увазі, бос?

— Я ще ніколи не говорив відвертіше. Спробуй повірити в те, що камери записали, — замість того щоб вірити у те, що вони могли вийти з ладу. Тому що на записі є щось, чого ти не очікував. Перегляньмо інші плівки.

Поки тривала демонстрація записів, Гаршоу нічого не коментував; вони не дізналися нічого нового, але остаточно переконалися в тому, що бачили. Попільнички, яка висіла під стелею, не було в куті огляду камери, але її повільне зниження та приземлення було зафіксоване. Зображення револьвера на стерео було дуже маленьким, але його можна було побачити. Револьвер зник так само, як і коробка: не рухаючись, він зменшився так, наче віддалявся. Оскільки Гаршоу міцно тримав пістолет, коли той зник з його руки, — то він був задоволений, — звісно, якщо «задоволений» в цьому разі може бути точним словом. Врешті-решт він роздратовано пробурчав собі під ніс: «Переконався».

— Дюку, коли матимеш час, я хочу зробити копії всього цього.

Дюк вагався:

— Тобто я досі тут працюю?

— Що? Прокляття! Ти не можеш їсти на кухні, і крапка. Дюку, спробуй відкинути свої упередження і просто трохи послухай старших. Доклади зусиль.

— Я слухаю.

¹ Фантастичний роман Ебборта «Флатландія».

— Коли Майк попросив про привілей з'їсти мою стару жорстку тушку, то він висловив мені найбільшу честь, яку тільки знає з відомих йому. Це те, що він «отримав з материним молоком», якщо можна так сказати. Зрозумів? Ти чув його голос, бачив його манери. Він зробив мені найбільший комплімент і попросив мене про послугу. Бачиш? Не думай про те, що про все це сказали б у Канзасі: Майк використовує цінності, яким його навчили на Марсі.

— Думаю, що я радше погоджуся з Канзасом.

— Що ж, — визнав Джубал, — я теж. Але питання вільного вибору для мене не має значення — так само як і для тебе, чи Майка. Ми — всі троє — в'язні наших дитячих переконань, і дуже важко — навіть неможливо — позбутися того, чого нас навчили у ранньому дитинстві. Дюку, ти можеш уявити собі, що, якби ти народився на Марсі, де тебе виховували б марсіани, — ти мав би точно таке ставлення і до їжі, і до того, щоб бути з'їденим, як і Майк?

Дюк подумав над цим, похитав головою:

— Я на це не куплюся. Впевнений, що більшість Майкових проблем у тому, що йому не пощастило: його виховували не у цивілізації, — а мене, на щастя, навпаки. Я хотів би взяти це до уваги. Проте це інше — це інстинкт.

— Інстинкт... Прокляття!

— Але так і є. Я не отримував «з материним молоком» знання, що не повинен бути канібалом. Чорт, мені це було і не потрібно; я завжди знав, що це гріх, огидних гріх. Та навіть думка про це вивертає мій шлунок. Це базовий інстинкт.

Джубал важко зітхнув:

— Дюку, як ти примудрився так багато дізнатися про техніку — і не знати, як влаштований ти сам? Нудота, яку ти відчуваєш, — це не інстинкт; це умовний рефлекс. Твій матері не потрібно було казати тобі: «Не треба їсти своїх друзів; це погано», тому що ти всотав це з усієї твоєї культури — так само як і я. Жарти про канібалів та місіонерів, мультфільми, казки, страшні історії, нескінченні дрібниці.

Проте тут немає нічого спільного з інстинктом. Дурниці, синку: це не може бути інстинктом, тому що канібалізм — один з найпоширеніших людських звичаїв за всю історію, і він був присутній у кожній гілці людської раси. Твоїх предків, моїх предків, будь-кого іншого.

— Ваші предки — можливо. Не вплутуйте у це мене.

— Гм... Дюку, а ти не хочеш зізнатися в тім, що в твоїх жилах присутня й індіанська кров?

— Що? Так; десь восьма частина. В армії мене часто називали вождем. І що з того? Я не соромлюся цього: я цим пишаюся.

— Немає причин соромитися, — так само, як і пишатися, ось у чім справа. Але, якщо в обох нас у родинному дереві були присутні канібали, ти маєш усі шанси бути ближчим до них, аніж я, тому що...

— Тому що ви лисий стариган...

— Охолонь! Ти мав слухати; пам'ятаєш? Ритуальний канібалізм був дуже поширеним звичаєм серед аборигенних культур Америки; якщо не віриш мені, перевір. Окрім того, ми обидва, просто як жителі Північної Америки, з високою ймовірністю можемо мати стосунок до Конго — навіть якщо й не здогадуємося про це... Всі — навіть ти. Проте навіть якби ми й справді походили з північно-європейської сім'ї, мали сертифікат американського клубу «Кеннел» (а це — справжня дурниця, оскільки кількість випадків народження позашлюбних дітей значно більша, аніж це зазвичай визнають); якби так і справді було — то завдяки всьому цьому ми б точно знали, від яких саме канібалів ми походимо... Тому що кожна гілка людської раси — без винятку — історично практикувала канібалізм. Дюку, це смішно — говорити про боротьбу з «інстинктом» тоді, як сотні мільйонів людських істот його практикували.

— Але... Добре, добре; я мав би подумати перед тим, як з вами сперечатися, Джубале; ви завжди можете поставити все догори дригом. Проте припускаю, що всі ми походимо

від дикунів, які не знали нічого кращого (я не погоджуюся — я припускаю). Тож припустімо, що так і було. Що ж із того? Зараз ми всі — цивілізовані люди. Ну, принаймні я.

Джубал весело посміхнувся:

— Натякаєш, що я — ні? Синку, насправді попри умовний рефлекс, налаштований проти жування, наприклад, твоєї смаженої ніжки, попри набуті емоційні упередження і лише з суто практичних міркувань я вважаю, що наші заборони канібалізму — це прекрасна ідея... Саме тому, що ми не цивілізовані.

— Що?

— Це ж очевидно. Якби у нас не було родових заборон у цьому питанні — таких сильних, що ти й справді віриш, що це інстинкт — я міг би навести тут цілий список людей, до яких би не повернувся спиною. Принаймні з огляду на сучасні ціни на яловичину. Що скажеш?

Дюк незадоволено вишкірився:

— Можливо, у цьому щось є. Я не ризикнув би, наприклад, зі своєю колишньою мачухою. Вона до смерті ненавидить мене.

— Бачиш? А як щодо чудового сусіда на півдні, що зовсім не зважає на загорожі та худобу впродовж сезону полювання? Не хотів би я закладатися, що і ти, і я могли б опинитися у його холодильнику, якби у нас не було цих заборон. Але Майку я дійсно довіряю, тому що він — цивілізована людина.

— Що?

— Майк надзвичайно цивілізований, щоправда в марсіанському уявленні. Дюку, я не розумію марсіанської точки зору і, можливо, не зрозумію її ніколи. Але я достатньо багато говорив про це з Майком, щоб дізнатись, що марсіанська поведінка — це не просто про собаку, що їсть собаку... Чи марсіанина, який їсть марсіанина. Звичайно, вони їдять померлих — замість того щоб ховати їх, чи спалювати, чи віддавати хижакам. Але цей звичай — напрочуд давно сформований і глибоко релігійний. Марсіанина ніколи не схоплять і не з'їдять проти його волі. Насправді, як я з'ясував,

ідея вбивства взагалі не є марсіанським концептом. Натомість марсіани помирають тоді, коли вирішують померти, обговоривши все та порадившись з друзями, після одержання згоди своїх предків-духів на те, щоб приєднатися до них. Вирішивши померти, він помирає — так само просто, як ти заплющуєш очі: без насилля, без затяжної хвороби, навіть без смертельної дози снодійного. Ось зараз він живий та здоровий, а вже через секунду — дух, що облишив мертве тіло. Потім — напевне, дещо пізніше (Майк завжди плутається у факторах часу) — його найближчі друзі з'їдають те, що більше ні на що не згодиться, щоб «грокнути» його, як сказав би Майк, і вшановують його благодіяння так, як ми розмазуємо гірчицю. Новий дух відвідує цю трапезу; це щось на кшталт бар-мицви¹ чи конфірмації², завдяки якій духи отримують статус Старійшини — тобто, наскільки я зрозумів, перетворюються на верховних державних діячів.

На Дюковому обличчі відбилася огида:

— Боже, що за забобонна маячня! Мій шлунок намагається вивернутись навиворіт.

— Хіба? А для Майка це — найурочистіша, до того ж радісна, релігійна церемонія.

Дюк гмикнув:

— Джубале, ви ж не вірите у всю цю маячню про привидів, правда? О, я знаю, що не вірите. Це просто канібалізм, вкупі із найгіршими забобонами.

— Що ж, зараз я б такого не сказав. Я визнаю, що, на мою думку, цих марсіанських Старійшин трохи важче сприйняти на віру, — але Майк говорить про них так само буквально, як ми — про минулу середу. І наостанок: Дюку, до якої церкви ти належиш?

Дюк відповів; Джубал кивнув і продовжив:

---

¹ В іудаїзмі обряд ініціації, який означає, що дитина досягла 13-річного віку і стає повнолітньою в релігійному розумінні.

² У католицтві — одна з назв миропомазання, у низці протестантських церков — обряд свідомого сповідання віри.

— Я так і думав; у Канзасі більшість належать до твоєї чи до іншої церкви, і вони до такої міри подібні між собою, що потрібно уважно оглянути вивіску, щоб побачити різницю. Скажи мені, як ти почувався, коли брав участь у символічному канібалізмі, який відіграє першочергову роль у ритуалах твоєї церкви?

Дюк витріщився на нього.

— Що, чорт забирай, ви маєте на увазі?

Джубал замислено примружився:

— Чи ти був узагалі прихожанином церкви? Чи тебе дитиною просто відправили у недільну школу?

— Що? Та я точно прихожанин. Вся моя родина. Я досі... Навіть якщо я рідко туди ходжу.

— Я подумав — неможливо, щоб ти цього не знав. Проте, очевидно, ти знаєш, про що я говорю, — особливо якщо зосередишся і подумаєш.

Несподівано Джубал підвівся.

— Але я не належу до твоєї церкви, — як і до Майкової, — тож не збираюся сперечатися про невловну різницю між однією формою ритуального канібалізму та другою. Дюку, в мене термінова робота; я більше не можу витратити час, намагаючись вибити з тебе зайві упередження. Ти йдеш? Якщо так — то я думаю, що мені краще супроводжувати тебе, щоб переконатись у твоїй безпеці. Чи ти хочеш залишитися? Залишайся та поведь себе як слід. Я маю на увазі — їж за одним столом разом з усіма нами, канібалами.

Дюк гмикнув.

— Вважайте, що я залишаюся.

— Вирішуй сам. Тому що з цього моменту й надалі я вмиваю руки і знімаю з себе будь-яку відповідальність за твою безпеку. Ти бачив ті плівки і знаєш достатньо, щоб вдарити капелюхом об землю; ти зрозумів, що ця людина, марсіанин, який живе з нами, може бути непередбачуваним та небезпечним.

Дюк кивнув.

— Я зрозумів. Я не такий тупий, як ви думаєте, Джубале. Та я все одно не дозволю Майку вижити мене з цього місця.

І додав:

— Ви кажете, що він небезпечний... І я сам бачив, до якої міри, якщо злякається. Однак я не збираюся лякати його. А дешиця ризику мені завжди подобалась, хоча це й цілковита дурість.

— Гм... Чорт, я досі вважаю, що ти недооцінюєш його, Дюку. Поглянь сюди. Якщо ти справді відчуєш до нього приязнь, то краще, що ти можеш зробити, — це запропонувати йому склянку води. Розділи з ним воду. Зрозумів? Стань його водним братом.

— Гм... Я подумаю про це.

— Але, Дюку, якщо ти це зробиш — тоді не обманюй його. Якщо Майк прийме твою пропозицію водного братерства, він почне ставитись до тебе надзвичайно серйозно. Він цілковито довіриться тобі — не має значення, у чому саме. Тож не роби цього, якщо тільки справді не захочеш повірити йому та захищати його. Причому незалежно від того, як саме йтимуть справи. Або все, або нічого.

— Я зрозумів. Тому й сказав, що подумаю.

— Добре. Але не думай надто довго... Бо я бачу, що ситуація погіршиться, причому вже дуже скоро.

Розділ 14

Згідно з записами у щоденнику Лемюеля Гуллівера, викладеними у його «Мандрах до деяких віддалених країн світу», у віддалених землях Лапути жодна важлива особа не слухала і не говорила без допомоги прислужника, якого лапутською називали «клайменоле», чи, у грубому перекладі англійською, «ляскальником». Усі його обов'язки полягали у тому, щоб ляскати свого хазяїна по вустах та вухах висушеним міхуром кожного разу, коли, на думку прислужника, його господар повинен був щось сказати чи почути.

Без схвалення ляскальника неможливо було привернути увагу жодного високопоставленого лапутянина.

Земляни здебільшого вважають щоденник Гуллівера збіркою побрехеньок, вигаданих похмурым священиком. Може, воно й так, — але, без сумніву, за наших днів система «ляскальників» широко розповсюдилась по планеті Земля. І, схоже, вона так давно поширювалася, удосконалювалася та примножувалася, що навіть лапутяни не впізнали б тепер у ній нічого, окрім ідеї.

Раніше, у простіші часи, головний обов'язок будь-якого земного правителя полягав в особистому прийомі громадян, тож навіть найсмирніший з них міг постати перед ним і без жодних посередників вимагати розгляду своєї справи. Залишки цього примітивного суверенітету зберігалися на Землі ще довго після того, як королів поменшало і влада їхня ослабла. Кожен англієць тривалий час мав право увійти до спальні своєї королеви — хоча про це було відомо небагатьом і ніхто ним не користувався. Успішні політичні керівники у деяких містах аж до ХХ століття зберігали суди відкритими, розчиняли навстіж двері своїх кабінетів і вислуховували кожного робітника чи волоцюгу, які до них приходили.

Сам закон так і не скасували: його зберегли у статтях І-й та ІХ-й «Поправок до Конституції Сполучених Штатів Америки», внаслідок чого він був умовним для більшості людей — навіть попри те, що основний документ майже витіснили фактичні норми Статей Світової Федерації.

Проте у той час, коли «Чемпіон», корабель Федерації, повернувся з Марса на Землю, «система ляскальників» розвивалася вже більше століття, тому стала надзвичайно заплутаною, адже включала значну кількість працівників, яких наймали лише задля виконання її ритуалів. Важливість публічної особи вимірювалася кількістю шарів ляскальників, що відмежовували її від зустрічей з плебейськими низами. Тепер їх вже не називали «ляскальниками»: їх знали як виконавчих помічників, особистих секретарів, секретарів особистих

секретарів, прес-секретарів, секретарів у приймальні, клерків для призначання зустрічей і так далі. Насправді ж назва могла бути якою завгодно; з наймогутнішими її взагалі могло й не бути; але всі вони за призначенням визначалися як «ляскальники»: кожен з них мав довільне чи конкатенативне право вето на спроби зовнішнього світу зв'язатися з Великою Людиною — умовним господарем ляскальника.

Ця павутина службовців-посередників оточувала кожную VIP-персону і, природно, сприяла збільшенню неофіційного класу тих, хто повинен був ляскати Велику Людину по вуху без дозволу офіційних ляскальників. Робили вони це зазвичай під час громадських або псевдогромадських подій. Найуспішніше їм це вдавалося завдяки привілейованому доступу до запасного виходу чи до не внесеного у реєстр номеру телефону. Ці неофіційні ляскальники зазвичай не мали формальної назви, адже їх називали по-різному: «компаньйон з гольфу», «кухонна шафа»¹, «лобіст», «старший державний діяч», «п'ятивідсотковик»² і тому подібне. Відколи ледь не всесвітньо було визнано, що така непроникна система необхідна як запобіжний клапан, вони існували у благодатному симбіозі з офіційними барикадами ляскальників.

Найуспішніші з неофіційних часто плели власне павутиння ляскальників — аж доки виявлялося, що до них було так само важко дістатися, як і до Великої Людини, чиїми неофіційними контактами вони були. У цьому разі з'являлися другорядні неофіційні ляскальники, які намагалися обійти головного неофіційного. З найважливішими особами — такими як Генеральний Секретар Світової Федерації Вільних Штатів — лабіринт обхідних шляхів через неофіційних був величезний, оскільки існували офіційні фаланги ляскальників, які оточували лише дуже важливих осіб.

Неофіційний радник президента.

Агент, що забезпечує клієнту отримання контракту за певний відсоток від вартості.

Хтось із терранських студентів висунув припущення щодо того, що лапутянці, напевно, й справді відвідали марсіан, посилаючись при цьому не лише на їх духовну одержимість споглядальним життям, а й на два цілком конкретних питання. По-перше, було схоже на те, що лапутянці дізнались про два супутники Марса щонайменше за два з половиною століття до того, як їх помітили терранські астрономи. А по-друге, саму Лапуту зображали у вигляді того розміру, форми і рухомої сили, яким підходить лише один термін англійською: «летюча тарілка». Але ця теорія не стала достатньо переконливою тому, що про систему ляскальників, на якій було побудоване лапутянське суспільство, на Марсі нічого не знали. Марсіанські Старійшини, яких у просторі й часі не обмежували тілесні об'єкти, мали б від ляскальників менше користі, ніж змія від черевиків. Все ще цільні марсіани, ймовірно, могли використовувати ляскальників, але вони цього не робили: таке поняття суперечило б їхньому способу життя.

Марсіанину знадобилося б кілька хвилин — чи років — лише для того, щоб усе це зрозуміти. Якщо інший марсіанин волів з ним говорити, він би просто чекав — так довго, як було б потрібно. Маючи в перспективі цілу вічність, вони не мали причин поспішати; фактично в марсіанській мові неможливо було знайти відповідник слову «поспішність», і сама вона вважалася неприпустимою. Швидкість, одночасність, прискорення та інші математичні абстракції, що стосувалися шаблону вічності, були частиною марсіанської математики, але не марсіанськими емоціями. Навпаки: безупинний рух і метушня людського існування брали початок не з математичних потреб часу, а з несамовитої терміновості, прихованої у людській статевої біполярності.

Доктор Джубал Гаршоу, професійний клоун, руйнівник-аматор та паразит за покликанням, довго намагався ігнорувати «поспішність», а також усі почуття, пов'язані з цим шаблоном. Знаючи, що йому залишилося недовго, і не маючи ані марсіанської, ані канзаської віри в своє безсмертя,

він ставив собі на меті прожити кожний золотий момент так, наче він був вічним — без страху, без надії, але з витонченим задоволенням. Він з'ясував, що для цього він потребує чогось більшого, аніж Діогенова бочка, але меншого від палацу задоволення Кубли¹ з його двічі по п'ять милями родючої землі та стінами з баштами, встановленими довкола. Для Джубала це було просте невелике місце, скажімо, кілька акрів, оточених огорожею під напругою; будинок з чотирнадцятьма кімнатами чи десь так; біганина секретарок, за яких він сплачував податки, та інші зручності. Щоб захистити своє аскетично обставлене гніздо з усім його персоналом, він перемкнув четвертий мінімальний рівень зусиль на максимальну віддачу — просто тому, що легше бути багатим, ніж бідним. А Гаршоу всього лише хотів жити так, як йому подобалося, тому робив усе, що вважав для себе найкращим.

У результаті його й справді турбувало те, що нові обставини накладали на нього необхідність поспішати, — і він не визнавав, що насолоджується цим більше, ніж за усі попередні роки.

Цього ранку він вважав за потрібне поговорити з третім на планеті головним урядовцем. Він був повністю обізнаний із системою ляскальників, через яку для звичайного громадянина такий контакт з головою уряду був майже неможливим — навіть попри те, що сам Гаршоу вважав нижчим від своєї гідності оточувати себе буферами, гідними його статусу. Так, коли дзвонив телефон — звісно, якщо він був під рукою, — то Гаршоу відповідав особисто, адже будь-який з цих дзвінків міг ошчасливити Джубала можливістю нагубіанити якомусь незнайомцю за те, що той посмів порушити його спокій без причини — адже «причини», згідно з переконанням Гаршоу, існували не для незнайомців.

Джубал знав, що може й не сподіватися, — що такі ж умови створили й у Виконавчому Палаці; містер Генеральний

Вислів з перших рядків відомої поеми Семюела Колриджа «Кубла-хан».

Секретар не відповість на жоден з його дзвінків. Проте впродовж довгих років Гаршоу вправлявся в мистецтві спроб обхитрувати людські звичаї; відразу ж після сніданку він бадьоро та енергійно взявся за справу.

Значно пізніше Джубал був втомлений — і дуже розчарований. Лише його ім'я провело його повз три шари захисту офіційних ляскальників, адже він був достатньо важливим VIP, щоб під час розмови з ним вони ніколи не кидали слухавку. Замість цього його перенаправляли від секретаря до секретаря, перемикали розмову з режиму голос-та-зображення на красивого вихованого молодого чоловіка, який, здавалося, хотів обговорювати питання нескінченно, причому без помітного роздратування, — і не мало значення, що саме говорив Гаршоу: він однак не погоджувався з'єднати його з Ясновельможним містером Дугласом.

Гаршоу знав, що прискорить події, якщо згадає Людину з Марса, — і що точно дуже сильно пришвидшить події, якщо вимагатиме зустрічі з ним. Але він був дуже не впевнений в тім, що ця дія полягатиме саме у спілкуванні один на один із самим Дугласом. Навпаки: він вважав, що будь-яка згадка про Людину з Марса знищить найменший шанс дотягтися до Дугласа. Проте в одному випадку таки викликав агресивну реакцію від підлеглого, хоча й не прагнув цього. З досвіду він знав, що завжди простіше домовитися з головним. Тоді, коли життя Бена Кекстона висіло на волосині, Гаршоу не міг ризикувати, щоб зазнати невдачі через нестачу влади у підлеглих — чи їх надмірну амбітність.

Але ці м'які відмовки випробовували його терпіння. Нарешті він огризнувся:

— Юначе, якщо у вас немає повноважень, то дозвольте мені поговорити з тим, у кого вони є! З'єднайте мене з містером Берквістом!

Посмішка раптом зникла з обличчя підлеглого-маріонетки, і Джубал радісно подумав, що нарешті натрапив на слабе місце. Тож він використав свою перевагу:

— Ну? Не сидить же без діла! Подзвонить Гілу по вашій внутрішній лінії та скажіть, що його чекає Джубал Гаршоу. Передайте, як довго ви змусили мене чекати, — Джубал прокрутив у відмінній пам'яті все, про що доповів Свідок Кавендіш стосовно зникнення Берквіста, плюс звіти з детективного агентства. «Так, — подумав він радісно, — цей шабель щонайменше на три сходинки нижчий за той, на якому був Берквіст, тож трусонімо його трохи... і видеремось ще на кілька сходинок у процесі».

Без жодного виразу на обличчі йому відповіли:

— У нас немає ніякого містера Берквіста.

— Мене не хвилює, де він! Якщо ви не знаєте Гіла Берквіста особисто, запитайте у свого боса. Містер Гілберт Берквіст, особистий помічник містера Дугласа. Якби ви працювали у Палаці більше, аніж два тижні, то хоча б бачили містера Берквіста з відстані — тридцять п'ять років, близько шести футів та вісімдесяти фунтів, русяве волосся, трохи рідкувате згори, часто посміхається і має ідеальні зуби. Ви бачили його. Якщо ви не смієте турбувати його особисто, то зваліть це на свого боса. Але досить гризти нігті: зробіть хоч щось. Бо я починаю нервувати.

Молодий чоловік абсолютно спокійно сказав:

— Будь ласка, зачекайте. Я дізнаюся.

— Я точно зачекаю. З'єднайте мене з Гілом.

Зображення на телефоні змінилося на рухому абстракцію; запис приємного жіночого голосу сказав:

— Будь ласка, зачекайте, поки ваш дзвінок опрацюють. Ця затримка не буде оплачена з вашого рахунку. Будь ласка, відпочивайте, поки...

З'явилася заспокійлива музика, яка перекрила голос; Джубал відкинувся назад і озирнувся. Анна, очікуючи, читала, сидячи за межами кута огляду телефону. З іншого боку був Людина з Марса, який також був відсутній у межах кадру. Він дивився картинки по стерео і щось слухав у навушниках.

Джубал думав, що мусить запам'ятати: тільки-но зникне межа необхідність, потрібно буде повернути ту непростойну базікалку в підвал, де їй якраз і місце.

— Що дивишся, синку? — запитав він, нахилившись та перемкнувши мікрофон на низький рівень.

Майк відповів:

— Я не знаю, Джубале.

Звук підтвердив те, що Джубал і підозрював завдяки своєму швидкому погляду на зображення. Сміт слухав трансляцію каналу фостерітів. Зображений пастор не проповідував, а, здавалося, читав церковні записи:

— ...молодша команда «Дух у дії» проведе практичну демонстрацію перед вечерею — тож приходьте раніше, і ви побачите, як летить пір'я! Тренер нашої команди, брат Горнзбі, попросив мене передати вашим хлопцям по команді взяти лише шоломи, рукавиці та палиці — цього разу ми не збираємося йти за грішниками. Однак на випадок надмірних поривань Маленький Херувим разом з його аптечкою першої допомоги буде поруч.

Пастор зупинився і широко всміхнувся:

— А зараз чудові новини, мої діти! Повідомлення для брата Артура Ренвіка та його гарної дружини Дороті від янгола Рамзая. Ваші молитви було почуто, і ви відправитесь у рай на світанку, у четвер! Підведися, Арте! Підведися, Дотті! Вклоніться!

Камера повернулася, показуючи зібрання й зосереджуючись на братаві та сестрі Ренвік. Під дикі аплодисменти та вигуки «Алілуя!» брат Ренвік відповідав боксерським потисканням рук над головою, в той час як дружина поруч з ним почервоніла та, посміхаючись, витирала очі хустинкою.

Камера повернулася до пастора, який підняв руку, вимагаючи тиші. Він бадьоро продовжив:

— Вечірка «Bon Voyage» для родини Ренвік почнеться одразу ж після опівночі, і до того часу двері мають бути зачинені. Тож приходьте сюди раніше, і зробимо це найщасливі-

шою вечіркою, яку наша група коли-небудь бачила, — бо ми всі пишаємося Артом і Дотті. Похорон відбудеться через тридцять хвилин після світанку, а відразу ж по тому буде сніданок — на користь тим, хто рано йде на роботу.

Пастор раптом став дуже суворим, і камера наближала-ся до нього, аж доки весь екран не заповнила лише сама його голова:

— Після нашої останньої «Bon Voyage» церковний сторож знайшов порожню пляшку від пива в одній з кімнат Радості... цей напій створений грішниками. Це минуло і вже зроблено, — але брат, який спіткнувся, зізнався, і прийняв семикратну кару, і навіть відмовився від звичайної знижки готівкою, — я впевнений, що він не зробить цього знову. Але зупиніться й подумайте, діти мої: чи варто ризикувати вічним щастям, щоб зберегти кілька пенні на мирському товарі? Завжди шукайте радості зі знаком святого схвалення — з усміхненим обличчям Єпископа Дігбі. Не дозволяйте грішникам підсунути вам щось «таке ж хороше». Наші покровителі підтримують нас; вони заслуговують нашої підтримки. Брате Арт, прошу вибачення, що мушу піднімати таке питання...

— Все добре, пасторе! Продовжуйте!

— ... у час такої великої радості. Але ми ніколи не повинні забувати, що... — Джубал простягнув руку і вимкнув звук.

— Майку, тут немає нічого з того, що тобі потрібно дивитися.

— Немає?

— Так, — Джубал розмірковував. Чорт, хлопець рано чи пізно все одно про все це дізнається. — Добре, продовжуй. Але пізніше ми про це поговоримо.

— Так, Джубале.

Гаршоу збирався ще щось сказати, аби послабити схильність Майка сприймати буквально все, що він бачив чи чув. Проте заспокійлива музика утримання у телефоні несподівано затихла, а на екрані з'явилося зображення: це був

чоловік років із сорока, якого Джубал відразу подумки розпізнав як «копа».

Джубал категорично заявив:

— Ви не Гіл Берквіст.

Чоловік сказав:

— Чому ви цікавитесь Гілбертом Берквістом?

Джубал терпляче відповів:

— Я хочу з ним поговорити. Послухайте, дороженький, ви держслужбовець?

Чоловік трохи вагався:

— Так. Ви повинні...

— Я нічого не «повинен»! Я добропорядний громадянин, і вашу зарплатню платять з моїх податків. Упродовж усього ранку я намагаюся здійснити простий телефонний дзвінок, а мене перекидають від одного тупоголового телепня до іншого, кожен з яких їсть з державного корита. Мені все це осточортіло, і я більше не збираюся з цим миритися. А тепер ви. Назвіть своє ім'я, посаду та платіжний номер. Потім я поговорю з містером Берквістом.

— Ви не відповіли на моє питання.

— Та невже! Я не повинен відповідати на ваші питання; я звичайний громадянин. А от ви ні... і відповідей на питання, які я вам поставив, може вимагати будь-який громадянин від будь-якого держслужбовця. Справа О'Келлі проти штату Каліфорнія 1972-го. Я вимагаю, щоб ви назвалися — ім'я, посада, номер.

Чоловік байдуже відповів:

— Ви доктор Джубал Гаршоу. Ви телефонуєте з...

— Так ось чому я чекав так довго? Затримка, необхідна для того, щоб відстежити мій дзвінок? Та це безглуздо. Я вдома, і мою адресу можна отримати у будь-якій громадській бібліотеці, поштовому відділенні чи телефонній довідці. А щодо того, хто я — то це знають усі. Кожен може це прочитати. Ви вмієте читати?

Чоловік продовжив:

— Докторе Гаршоу, я офіцер поліції і прошу про співпрацю. Чому ви...

— Тьху на вас, сер! Я юрист. Звичайних громадян просять співпрацювати з поліцією лише за надзвичайних обставин. Наприклад, під час переслідування по гарячих слідах — але у такому разі офіцера поліції все одно можна попросити показати посвідчення особи. Це переслідування по гарячих слідах, сер? Ви збираєтеся пірнути через цей триклятий пристрій? По-друге, звичайного громадянина можуть просити про співпрацю без прийнятних та законних обмежень під час поліційного розслідування...

— Це розслідування.

— Чого, сер? Перед тим, як просити про співпрацю у розслідуванні, ви повинні назватися, викликати у мене довіру до вас, назвати мету та, якщо я попрошу, процитувати код та довести, що «прийнятна необхідність» існує. Ви не зробили нічого з цього. Я хочу поговорити з містером Берквістом.

М'язи на щелепі чоловіка ходили ходором, проте він спокійно відповів:

— Докторе Гаршоу, я капітан Бюро безпеки Федерації. Той факт, що вас переадресували до мене, хоча ви телефонували у Виконавчий Палац, мав би бути для вас достатньо переконливим, що я той, ким назвався. Проте... — він витягнув гаманця, відкрив його та впритул підніс до відеокамери. Картинка спочатку була розмита, але потім швидко сфокусувалася. Гаршоу глянув на посвідчення особи на екрані; воно, на його думку, виглядало достатньо справжнім — особливо коли врахувати той факт, що він не надто й переймався питанням про те, справжнє воно чи ні.

— Дуже добре, капітане, — пробурчав Гаршоу. — Чи поясните ви мені тепер, чому перехопили мій дзвінок до містера Берквіста?

— Містер Берквіст недоступний.

— Тоді чому мені не сказали про це одразу? У такому разі переведіть мій дзвінок до когось, чий рівень був би не нижчий

від Берквіста. Я маю на увазі приблизно з півдесятка людей, які працюють безпосередньо з Генеральним Секретарем — як Гіл. Не хочу, щоб мене знову відфутболили до якогось прислужника молодшого помічника, у якого немає повноважень навіть висякатися! Якщо Гіла немає на місці і він не може відповісти, тоді, заради Бога, з'єднайте мене з кимось не меншим за рангом, хто — може!

— Ви намагалися додзвонитися до Генерального Секретаря.

— Саме так.

— Дуже добре; ви можете пояснити мені, яку саме справу до Генерального Секретаря ви маєте.

— Не можу. Чи ви довірений помічник Генерального Секретаря? Чи вас втаємничили у його секрети?

— Це справи не стосується.

— Якраз стосується. Як офіцер поліції, ви мали б краще це знати. Я поясню комусь, кого знатиму — і хто обізнаний з делікатними питаннями та є довіреною особою містера Дугласа, — лише для того, щоб переконатися, що Генеральний Секретар зі мною поговорить. Ви впевнені, що з містером Берквістом неможливо зв'язатися?

— Впевнений.

— Дуже шкода: він зміг би все це швидко вирішити. Тоді мені потрібен хтось інший, рівний йому за рангом.

— Якщо це таємниця, то вам би не слід було дзвонити громадським телефоном.

— Хороший мій капітане! Я не вчора на світ народився — так само, як і ви. Оскільки ви відстежили цей дзвінок, то я впевнений, що вам відомо і те, що мій особистий телефон обладнаний прийомом максимально безпечних зворотних дзвінків.

Офіцер Спеціального відділу не дав чіткої відповіді. Замість цього він сказав:

— Докторе, буду відвертим і таким чином збережу ваш час. Поки ви не поясните, в чому суть вашої справи, ви

нікуди не дістанетеся. Якщо ви спробуєте зараз вимкнути-ся та подзвонити у Палац ще раз, ваш дзвінок переадресують знову у цей же кабінет. Дзвоніть хоч сотню разів... чи через місяць. Усе те саме. Аж доки ви не вирішите з нами співпрацювати.

Джубал радісно посміхнувся:

— Зараз у цьому немає потреби, оскільки ви помилилися (випадково чи спеціально?) в одному вихідному факті, необхідному нам перед тим, як ми розпочнемо співпрацю. Якщо ми її розпочнемо. Я можу затримати їх на решту дня... Але кодове слово більше не «Берквіст».

— Що, в біса, ви маєте на увазі?

— Дорогий мій капітане, будь ласка! Не дешифрували схему правильно? Але ви ж знаєте — чи маєте знати, — що я філософонкуліст, причому при виконанні обов'язків.

— Повторіть.

— Хіба ви не вивчали бурлеск? Ну й ну, — і чого вони навчають у школах у наші дні! Повертайтеся до вашого піноклю; мені ви більше не потрібні.

Джубал негайно ж вимкнувся, встановив на телефоні режим відмови на десять хвилин і сказав:

— Ходімо, дітки, — після чого повернувся до свого улюбленого місця біля басейну. Потім завбачливо попросив Анну носити мантію Свідка з собою день і ніч — аж до подальших розпоряджень; сказав Майку триматися поблизу, а також дав Міріам інструкції щодо телефону. Після чого нарешті розслабився.

Джубал був задоволений своїми зусиллями. Він не чекав, що за допомогою офіційних каналів відразу зможе дістатися до Генерального Секретаря. Проте відчував, що його ранкова розвідка відкрила хоча б одне слабе місце у стіні, що оточувала Секретаря, і він очікував — чи сподівався, — що ця емоційна розмова з капітаном Гайнріхом викличе зворотній дзвінок від вищого рівня.

Чи щось подібне.

Якщо ні, то обмін люб'язностями з копом із С. С. сам по собі був того вартий: він залишив Джубалові тепле сяйво художнього післясмаку.

Гаршоу думав, що слід продовжити опір, щоб втримати вже досягнуті успіхи, не порушивши набутий добробут, — і зменшити ймовірні неприємності, що на них можна чекати від уряду. І йому було зрозуміло, що Гайнріх також здатен на якісь вчинки.

А якщо довго нічого не відбуватиметься? Гаршоу було цікаво, як довго він зможе чекати. На додачу до досягнутих результатів — і до не здійсненого руйнування його «бомби з часовим механізмом» — він ще пообіцяв Джилл зробити щось для Бена Кекстона. Чому та дитина не може зрозуміти, що, можливо, йому не можна допомогти? Що, фактично, йому вже було пізно допомагати? І що будь-яка пряма чи поспішна дія зменшить шанси Майка зберегти свою свободу? Але, крім цих двох проблем, Джубала тривожило ще одна, новіша: зник Дюк.

Зник на день, чи назавжди, чи щось іще гірше — цього Джубал не знав. Дюк був присутній на вчорашній вечері, але не показувався на сніданку. Ця подія не вплинула на перебіг справ у господарстві: ніхто просто не помітив його зникнення. Сам Джубал зазвичай теж не надав би цьому значення, хіба що покликав би його. Але цього ранку він помітив — звісно, помітив... І щонайменше двічі стримався, коли хотів гукнути його, — як зробив би це зазвичай.

Джубал похмуро дивився на басейн, спостерігаючи за спробами Майка пірнути точнісінько так, як йому щойно показала Дорказ, — і відзначив для себе, що навмисно не кликав Дюка, коли той був йому потрібен. Правда полягала в тому, що він просто не хотів запитувати у Ведмедя, що сталося з Алгі. Ведмідь міг відповісти.

Що ж, з такою слабкістю можна було впоратися лише одним способом.

— Майку! Ходи-но сюди.

— Так, Джубале, — Людина з Марса виліз із басейну, обтрусився, мов енергійне цуцня, й чекав на продовження розмови. Гаршоу глянув на нього і вирішив, що Майк додав у вазі, певно, щонайменше двадцять фунтів, відколи приїхав — і все це були м'язи.

— Майку, ти не знаєш, де Дюк?

— Ні, Джубале.

Що ж, це все вирішує; хлопець не вмів брехати... чекай-но, зачекай! Джубал нагадав собі про таку подібну до комп'ютерної звичку Майка відповідати на поставлене питання буквально... Так, Майк не знав — чи здавалося, що не знав, — де саме перебував той надокучливий хлопець після того, як зник.

— Майку, коли ти бачив його востаннє?

— Я бачив, як Дюк підіймався нагору, коли ми з Джилл спускалися, — цього ранку, коли настав час готувати сніданок. І Майк гордо додав: — Я допомагав готувати.

— Тоді ти востаннє бачив Дюка?

— Відтоді я не бачив Дюка, Джубале. Я гордо смажив грінку.

— Закладаюся, що так і було. Ти станеш гарним чоловіком для когось, якщо не будеш обережний.

— О, я смажив її дуже обережно.

— Джубале...

— Що? Так, Анно?

— Дюк перекусив рано вранці, а потім поїхав до міста. Я думала, що тобі про це відомо.

— Що ж, — вагався Джубал, — він казав мені щось про це. Я думав, він хотів поїхати сьогодні після обіду. Не важливо; я розберуся.

Раптом Джубал усвідомив, що з нього зняли важкий тягар. Не те щоб Дюк нічого для нього не означав — нічого, крім вмілого майстра на всі руки; ні, звичайно ж, ні! Впродовж багатьох років Гаршоу намагався не відпускати жодну важливу для себе людську істоту, але все одно мусив визнати, що це його непокоїло. Хоч трохи, але так чи інакше.

Який закон порушувався — якщо такий був — у тому випадку, якщо людина завжди опинялася під кутом дев'яносто градусів до всього іншого? Це не вбивство, тому що хлопчина використовував це лише задля власного захисту — чи для того, щоб захистити інших. Наприклад, Джилл. Можливо, застарілі закони Пенсильванії проти чорної магії були б доречними... Але цікаво було б подивитися, як обвинувачу вдасться зачитати вирок.

Кримінальні дії могли бути оманливими: чи можна переховування Людини з Марса трактувати як «вчинення злочину»? Можливо. Проте, ймовірніше, потрібно буде ухвалити нові закони. Майк уже поставив з ніг на голову частину з них — медичні і фізичні; юристи і досі навіть не підозрюють про той хаос, що до них наближається через нього. Гаршоу, порпаючись у пам'яті, нагадав собі ту особисту трагедію, якою для безлічі відомих науковців стала релятивістська механіка. Нездатні сприйняти її через призму власного досвіду, вони знайшли відраду у сліпій злості на А. Ейнштейна — а також на будь-кого, хто посмів сприйняти його серйозно. Проте це завело їх у глухий кут: все, що могла зробити непохитна «стара гвардія» — це померти і віддати владу більш гнучким, значно молодшим особистостям.

Гаршоу згадав, як його дідусь розповідав йому про дуже схожий випадок у царині медицини тоді, коли з'явилася мікробна теорія. Безліч досвідчених лікарів до самої смерті називали Пастера брехуном, дурнем чи й ще гірше, — тому що без дослідження його доказів їх «здоровий глузд» стверджував, що ця теорія недостовірна.

Що ж, як бачимо, Майк міг спричинити більший хаос, аніж Пастер та Ейнштейн, разом взяті, причому у квадраті, навіть у кубі. І це нагадало йому...

— Ларрі! Де Ларрі?

— Тут, бос, — оголосив гучномовець над карнизом за спиною Джубала, — внизу в майстерні.

— Тривожна кнопка у тебе?

— Звісно. Ви сказали навіть спати з нею. Я так і роблю.
Робив.

— Піднімайся сюди, у будинок, і віддай її мені. Ні: віддай її Анні. Анно, ти тримаєш її біля себе — разом зі своєю мантиєю.

Вона кивнула. Голос Ларрі відповів:

— Зараз, бос. Думаєте, починається?

— Просто зроби це, — Джубал підняв очі і дуже здивувався, коли побачив, що Людина з Марса все ще стоїть перед ним, тихо, як скульптура. Скульптура? Так, він нагадував одну із них... Гм... Джубал нишпорив у власній пам'яті. «Давид» Мікеланджело — ось воно! Так, навіть з молодими руками й ногами, зі спокійним чуттєвим обличчям та скуйовдженим, надто довгим волоссям. — Це все, що я хотів, Майку.

— Так, Джубале.

Проте Майк продовжував там стояти.

Джубал сказав:

— Тебе щось непокоїть, синку?

— Щодо того, що я бачив по триклятій гримучій коробці. Ти сказав: «Добре, продовжуй. Але пізніше ми про це поговоримо».

— О, — Гаршоу згадав трансляцію каналу Церкви Нового Одрокнення і здригнувся: — Так, ми поговоримо. Але спочатку... Не називай ту річ триклятою гримучою коробкою. Називай її «стереовізійний приймач».

Майк здавався спантеличеним.

— Це не гримуча коробка? Я почув тебе неправильно?

— Ти почув мене правильно, і це справді — триклята гримуча коробка. Ти ще почувеш, що я її так називатиму. І не тільки так. Але ти повинен називати її стереовізійним приймачем.

— Я називатиму її стереовізійним приймачем. Чому, Джубале? Я не грокаю.

Гаршоу втомлено зітхнув, раптово відчуваючи, що підіймався цими сходами аж надто багато разів. Будь-яка

розмова зі Смітом виявляла ще якийсь аспект людської поведінки, який не можна було довести з огляду на логіку, — принаймні користуючись термінами, які Сміт зміг би зрозуміти. І на все це витрачалась шалена кількість часу.

— Я й сам цього не грокаю, Майку, — визнав він, — але Джилл хоче, щоб ти говорив саме так.

— Я так і робитиму, Джубале. Якщо цього хоче Джилл.

— А зараз розкажи мені, що ти бачив та чув по тому стереовізійному приймачеві і що з того ти грокнув.

Подальша розмова була навіть багатослівніша, заплутаніша та беззмістовніша, аніж звичайні розмови зі Смітом. Майк згадав абсолютно кожне слово та дію, які він почув та побачив у гримучій коробці, — включно з усією рекламою. Оскільки він майже повністю прочитав енциклопедію, то знав завдяки їй зміст статті «Релігія», — так само як і «Християнство», «Іслам», «Іудаїзм», «Конфуціанство», «Буддизм» та багатьох інших, дотичних до релігії та споріднених тем. Але він не грокнув жодної з них.

Нарешті у Джубала з'явилися чіткі думки:

а) Майк не знав, що канал форстерітів — релігійний;

б) Майк запам'ятав, що читав про релігію, але відклав цю інформацію для подальшого розгляду, усвідомивши, що він цього не розуміє;

в) насправді Майк мав лише дуже сплутане розуміння того, що означає слово «релігія» — навіть попри те, що міг процитувати усі дев'ять визначень, поданих в академічному словнику;

г) у марсіанській мові не було слова (а також концепції), яке Майк зміг би співвіднести з будь-яким з цих дев'яти визначень;

г) звичаї, які Джубал описав Дюкові як марсіанську «релігійну церемонію», не мали нічого спільного з Майком: для нього вони насправді були тим, що бакалійні лавки для Джубала;

е) було неможливо висловити окремими ідеями марсіанською мовою людські концепти: «релігія», «філософія» та

«наука». Тож оскільки Майк досі думав марсіанською, — навіть попри те, що зараз говорив англійською, — він все ще не міг відрізнити жоден з цих концептів від інших двох. Всі подібні питання були звичайним «знанням», яке надходило від Старійшин. Не варто було сумніватися в тім, що він ніколи не чув про такі дослідження (це теж було не марсіанським словом); відповідь на будь-яке питання потрібно було отримати від Старійшин, які знали все (щонайменше, з точки зору Майка), і вони ніколи не помилялися — незалежно від того, була предметом розмови завтрашня погода чи космічна теологія. Майк бачив прогноз погоди у гримучій коробці і без жодних запитань припустив, що це повідомлення від людських Старійшин, які перебувають поруч, щоб допомогти тим, хто й досі цілісний. Подальша розмова виявила, що він має аналогічне припущення щодо авторства Британської Енциклопедії.

Але останнє — і найгірше для Джубала, бо це загнало його у глухий кут, — було те, що Майк грокнув канал фостерітів, де серед всього іншого з того, що він грокнув, було оголошення про відділення від тіла двох людей, які мали приєднатися до людських Старійшин. Майка ця новина надзвичайно схвилювала. Чи грокнув він її правильно? Майк знав, що його розуміння англійської було далеко не ідеальним. Він продовжував робити помилки через своє незнання, через те, що був «лише яйцем». Але чи грокнув він правильно саме це? Він чекав зустрічі з людськими Старійшинами, щоб поставити їм купу питань. Це була гарна нагода? Чи він отримуватиме більші знання від своїх водних братів до того, як буде до цього готовий?

Джубала врятували в останню хвилину. Прийшла Дорказ із сендвічами та кавою — звичайним для родини обідом на свіжому повітрі. Джубал їв мовчки, і це задовольнило Сміта, якого вчили тому, що їжа — це час для роздумів. Його більше засмучували балачки, що часто траплялися за столом.

Джубал розтягував свою страву, поки розмірковував над тим, що сказати Майку, і проклинав себе за дурість —

за дозвіл Майкові самому дивитися стерео. О, він припускав, що хлопець рано чи пізно зіткнеться з людською релігією. Цьому не можна було зарадити, якщо той збирався прожити решту свого життя на цій мінливій планеті. Але, чорт забирай, краще було б почекати, поки Майк більше звикне до загальних дурнувятих шаблонів людської поведінки... І в будь-якому разі його першим досвідом точно не повинні були стати фостеріти!

Як справжній агностик, Джубал свідомо оцінював усі релігії — від анімізму бушменів Калахарі до найбільш розсудливих та філософських систем більшості західних вірян — як рівні. Але деякі емоційно не подобалися йому більше, аніж інші... Церква Нового Одкровення дратувала його. Примітивна заява фостерітів про висловлювання таємного пізнання через пряме джерело інформації з Раю, їх зверхня нетерпимість, що виявлялася у відкритому переслідуванні всіх інших релігій... Проте як би там не було, вони були достатньо сильні, щоб вийти сухими з води; їхні служби приправляли зібрання спітнілих футболістів; вони мали звичай влаштовувати розпродажі — і всі ці додаткові аспекти наганяли на нього смуток. Якщо люди мусять ходити до церкви, то якого біса вони не можуть возвеличити це — як, наприклад, католики, послідовники християнської науки чи квакери!¹

Якщо Бог існує (питання, щодо якого Джубал зберігав ретельний інтелектуальний нейтралітет) і якщо Він дійсно бажає, щоб йому поклонялися (ствердження, яке Джубал вважав за своєю природою неправдоподібним, але ймовірно можливим у неясному тьмяному світлі його власного незнання), то тоді (умовно підтверджуючи сказане вище), все одно Джубалові здавався надзвичайно мало ймовірним та *reductio ad absurdum*² той факт, що Бог, який може формувати галактики, буде приємно схвильований чи збентежений

¹ Члени «Спільноти друзів» — протестантської секти, заснованої у XII ст. Дж. Фоксом.
Доведення до абсурду.

від виставлених напоказ дурниць, які фостеріти пропонували йому як «поклоніння».

Але з похмурою відвертістю Джубал визнав, що Всесвіт (поправка: та частина Всесвіту, яку він бачив на власні очі) може бути *in toto*¹ чудовим прикладом перетворення на безглуздість. У такому разі фостеріти могли бути одержимими Правдою, лише Правдою і нічим, окрім Правди. Тоді — у кращому разі — Всесвіт був збіса дурним місцем. Але можливе пояснення його існування випадковими збігами обставин, марнославні вигадки з приводу того, що якесь абстрактне «щось» «просто сталося», що атоми «випадково» поєдналися у форми, які «випадково» виглядають як сумісні закони, — були ще дурнішими. Так само, як припущення, що якісь з цих форм «випадково» стали Людиною з Марса та іншими, — наприклад, тупоголовими старими простаками, яким Джубал зараз почувався.

Ні, Джубал не купився б на теорію «випадковості», популярну серед людей, які називали себе науковцями. Випадкова можливість — це недостатньо точне пояснення для існування Всесвіту. Справді, випадкова можливість — це недостатньо точне пояснення випадкової можливості: жоден казанок не може варити сам.

Що ж тоді? Не можна було віддати перевагу «хоча б гіпотезі»; лезо Оккама не могло розрізати головну проблему Природи Божественного Розуму (можеш називати його як хочеш, ти, старий негіднику; це коротке, просте, англо-саксонське визначення, так і не здолане чотирма посланнями, — чудовий ярлик для того, чого ти геть не розумієш).

Чи були якісь підстави для того, щоб віддати перевагу будь-якій прийнятній гіпотезі, коли ви просто не розумієте проблеми? «Ні!» І Джубал відразу ж визнав, що впродовж свого тривалого життя він цілковито, абсолютно не зрозумів основних проблем Всесвіту.

¹ У цілому.

Тож фостеріти могли мати рацію. Джубал не міг навіть вказати, в чім вони, власне, помиляються.

Але, жорстоко нагадав він собі, у нього залишилося дві речі: його власний смак і його власна гордість. Якщо на- томість фостеріти мали монополію на Правду (як вони це стверджували), якщо Рай був доступний лише фостері- там — тоді він, Джубал Гаршоу, джентльмен, вільний гро- мадянин, обирав вічність, сповнену болісного прокляття, обіцяного усім «грішникам», які заперечували Нове Одкро- вення. Тоді він не зміг би побачити відкритий Лик Божий... Але і його зору було достатньо, щоб точно визначити своє місце серед людей — а саме цього фостеріти, в біса, не могли досягти.

Проте він бачив, що Майка вони дійсно збили з пантели- ку. «Відправлення в Рай» у призначених заздалегідь часі та місці фостерітів здавалося йому добровільно запланованим «відділенням від тіла» — яке, Джубал не сумнівався, було прийнятним звичаєм на Марсі. Особисто Джубал мав темні підозри в тому, що кращий термін для того, що робили фос- теріти, — «убивство», але це ніколи не було доведено і рідко виносилось на загал. На це не можна було навіть натякну- ти — навіть у ті часи, коли цей культ був молодим та віднос- но не впливовим. Сам Фостер був першим, «хто пішов у Рай» за розкладом, — помер публічно, ту хвилину, яку сам напро- рокував. З того першого випадку для форстерітів це стало знаком особливої благодаті... І минуть роки, перш ніж якийсь слідчий чи окружний прокурор матиме необережність всу- нути носа у ті смерті.

Не те щоб Джубалові було якесь діло до того, випадкові вони чи зумисні. На його думку, гарний фостеріт — це мерт- вий форстеріт. Тож нехай будуть.

Але все це було важко пояснити Майкові.

І не варто обманюватися: ще одна чашка кави не полег- шить ситуації.

— Майку, хто створив світ?

— Перепрошую?

— Озирнися. Все це. І Марс також. Зірки. Все. Тебе, мене, будь-кого. Нас створили Старійшини?

Майк здавався спантеличеним:

— Ні, Джубале.

— А ти колись замислювався над цим? Чи ні? Звідки взялося Сонце? Хто розмістив на небі зірки? Хто дав усьому початок? Усьому цьому. Будь-чому; цілому світу, Всесвіту... Тому місцю, де ти і я ось тут зараз говоримо.

Джубал замовк, дивуючись сам собі. Він хотів використати звичайний агностичний підхід... І раптом усвідомив, що сам себе примушує йти за тим, чого його колись вчили, відверто іде у захист, протирічить сам собі, намагаючись підтримати релігійні вірування, яких сам не дотримувався, — але яких дотримувалася більшість людських істот. Він з'ясував, що став мимовільним адвокатом всіх ортодоксів своєї власної раси — хоча і сам не знав, від чого ж він їх захищав. Від нелюдської точки зору?

— Як на це питання відповідають твої Старійшини?

— Джубале, я не грокнув... що це питання. Вибач.

— Що? Я не грокнув твоєї відповіді.

Майк довго вагався.

— Я спробую. Але слова... Неправильні. Не «розміщення». Не «створення». Світ є. Світ був. Світ буде. Зараз.

— І він був від початку, є зараз і завжди буде: Світ без кінця...

Майк радісно посміхнувся.

— Ти грокнув!

— Я не грокнув, — похмуро відповів Джубал, — я цитував щось... Гм... Що казали Старійшини.

Він вирішив повернутися назад і спробувати інший підхід. Очевидно, Бог-Творець не був найлегшим аспектом божественного, — принаймні для того, щоб спробувати його пояснити Майкові як вступ... Оскільки не схоже було, що Майк розуміє саму ідею Створення. Що ж, Джубал не був

впевнений, що сам це розуміє: адже вже дуже давно він домовився сам із собою сприймати без пояснення Створений Всесвіт по непарних числах, а вічний та нестворений Всесвіт, що ковтає власний хвіст, — по парних. Оскільки гіпотези, що були однаково парадоксальні, чітко уникали парадоксів одна одної, то й він, звісно, залишав собі вихідний кожного високосного року — для відвертої соліпсичної розпусти. Відклавши це риторичне біблійне питання, він не повертався до нього більше тридцяти років.

Джубал вирішив спробувати пояснити всю ідею релігії в її найширшому розумінні, а потім, пізніше, взятися за поняття Творця та Його аспектів.

Майк швидко погодився з тим, що знання буває різного обсягу — від малого, яке навіть пташеня може грокнути, до великого, яке з ідеальною повнотою можуть грокнути лише Старійшини. Але Джубалові спроби провести межу між малим та великим знанням так, щоб «велике знання» мало людське значення «релігійних питань», не мали успіху, — тому, що одні релігійні питання не мали для Майка значення (як ось «Створення»), а інші видавалися такими «малими», з такими очевидними відповідями, що були відомі кожному пташеняті, — ну, як ось життя після смерті.

Джубал був змушений облишити це і перейти до різноманітності людських релігій. Він пояснив (чи намагався пояснити), що люди мають сотні різних способів, за допомогою яких навчаються цих «великих знань», і у кожного — власні відповіді, і кожен стверджує, що знає істину.

— Що таке «істина»? — запитав Майк.

(«Що таке істина? — запитав римський суддя і вмив руки після незручного питання. Хотів би Джубал і собі так вчинити.»)

— Відповідь є істиною, якщо ти говориш правду, Майку. Скільки у мене рук?

— Дві руки. Я бачу дві руки, — виправився Майк.

Анна підняла очі від в'язання:

— За шість тижнів я зможу зробити його Свідком.

— Не втручайся у це, Анно. Все й так надто складно — і без твоєї допомоги. Майку, ти говориш правильно; у мене дві руки. Твоя відповідь — це правда. Припустімо, ти сказав би, що у мене сім рук?

Майк здавався спантеличеним.

— Я не грокаю, що можу так сказати.

— Ні, я не думаю, що можеш. Ти б говорив неправильно, якби так сказав; твоя відповідь не була б правдою. Але, Майку, зараз послухай уважно: кожна релігія стверджує, що є правдою; стверджує, що говорить правильно. Їхні відповіді на те саме питання будуть різні, — як-от дві руки та сім рук. Фостеріти говорять одне, буддисти кажуть інше, мусульмани скажуть ще інше; у всіх багато відповідей, і всі вони різні.

Здавалося, Майк докладає значних зусиль, щоб зрозуміти.

— Всі говорять правильно? Джубале, я не грокаю.

— Я теж.

Людина з Марса здавався надзвичайно спантеличеним, а потім несподівано посміхнувся:

— Я попрошу фостерітів запитати у ваших Старійшин — і тоді буду знати, мій брате. Як мені це зробити?

За кілька хвилин по тому Джубал з відчуттям надзвичайною відрази виявив, що пообіцяв Майкові зустріч з кимось із представників верхівки фостерітів, — чи Майкові здалося, що він це зробив? — що, по суті, означало те саме. Не схоже було, Джубал міг зробити щось ще, щоб похитнути припущення Майка щодо того, що фостеріти можуть зв'язатися з людськими Старійшинами. Здавалося, Майкові труднощі у розумінні природи правди полягали у тому, що він не знав, що таке брехня: словникове визначення «брехні» чи «неправди» залишилися у його пам'яті не грокнутими. Хтось міг «говорити неправильно» лише випадково — чи через непорозуміння. Тож він неминуче сприйняв усе, що чув на каналі фостерітів, за чисту монету.

Джубал намагався пояснити, що всі людські релігії стверджують, що мають зв'язок зі Старійшинами у той чи інший спосіб; утім, їхні відповіді завжди різні.

Майк здавався терпеливо занепокоєним:

— Джубале, мій брате, я намагаюся... Але я не грокаю, як це може бути правильним говорінням. З моїм народом Старійшини завжди говорять правильно. Твій народ...

— Зачекай, Майку.

— Перепрошую?

— Коли ти говориш «мій народ», то маєш на увазі марсіан. Майку, ти не марсіанин, ти людина.

— Що таке «людина»?

Джубал подумки зітхнув. Він був впевнений, що Майк зміг би процитувати весь перелік словникових визначень. Проте досі хлопчина ще не ставив таких дратівливих питань; він завжди питав про щось, очікуючи, що його водний брат зможе відповісти.

— Я людина, ти людина. Ларрі людина.

— Але Анна не людина?

— Гм... Анна людина, самиця людини. Жінка.

(— Дякую, Джубале.

— Заткнись, Анно.)

— Немовля — це людина? Я ніколи не бачив немовлят, але бачив картинки у гримучій кор... по стереобаченню. Немовлята не такі, як Анна... І Анна не така, як ти... І ти не такий, як я. Але немовля — це пташеня людини?

— Гм... Так, немовля — це людина.

— Джубале... Я думаю, що грокнув, що мій народ — і марсіани, і люди. Без форми. Форма — це не людина. Людина — це грокання. Я правильно висловився?

Джубал відчув, що має рішучий намір відмовитися від Філософського Суспільства і почати плести мереживо. Що таке «грокання»? Він й сам використовував це слово вже тиждень, але все ще не грокнув його. Але що таке «людина»? Безстрашне двоноге без пір'я? Образ Божий? Чи просто випадковий

результат «природного відбору» у цілковито обридлому тавтологічному визначенні? Невільник смерті і податків? Здається, марсіани перемогли смерть, і він уже зрозумів, що, здається, у них немає ні грошей, ні власності, ні уряду в людському розумінні. Тож навіщо їм потрібні податки?

І знову хлопець мав рацію; форма не підходить для визначення «людини»: неважлива, як пляшка, у якій міститься вино. Ти можеш зробити з цієї пляшки людину, — як той нещасний хлопець, чиє життя росіяни наполегливо хотіли «врятувати», помістивши живий мозок у скляний контейнер і оточивши дротами, ніби телефонну станцію. Боже, що за жахливі жарти! Йому було цікаво, чи нещасний зберіг почуття гумору, — хоча б чорного.

Але зараз, якщо по суті, з неупередженої точки зору марсіанина: чим саме людина відрізняється від інших земних тварин? Чи буде раса, яка освоїла левітацію (і Бог святий знає, що ще), підтримувати мистецтво інженерії? І якщо так — то що виграє перше місце: Асуанські греблі чи тисячі миль коралових рифів? Людська самовпевненість? Це лише пuste марнославство; з північних графств не доповідали, тому нині ні в кого немає доказів, що серед китів чи гігантських секвой не було видатних філософів чи поетів, більших від людських.

Була одна галузь, в якій людині не було рівних: вона свідчила про необмежену майстерність у вигадуванні ефективніших способів убивати, підкорювати, мучити та всіма шляхами створювати одне одному неприємності. Людина — це її власний найжорстокіший жарт на собою. Основа гумору була...

— Людина — це тварина, яка сміється, — відповів Джубал.

Майк серйозно над цим задумався:

— Тоді я не людина.

— Що?

— Я не сміюся. Я чув сміх, і це мене налякало. Потім я грокнув, що це не шкодить. Я намагався навчитися... —

Майк відкинув голову назад і видав сипле гоготіння, що драгувало більше від каркання дурня.

Джубал закрив вуха:

— Зупинись! Зупинись!

— Ти почув, — сумно погодився Майк, — я не можу правильно цього зробити. Тож я не людина.

— Зачекай-но хвилину, синку. Не здавайся так швидко. Ти просто ще не навчився сміятися... І ніколи не навчишся, просто намагаючись це копіювати. Але колись ти навчишся — я обіцяю. Якщо житимеш серед нас достатньо довго, одного дня ти побачиш, які ми смішні, і сам почнеш сміятися.

— Буду?

— Будеш. Не переймайся цим і не намагайся грокнути це; просто дозволь йому прийти. Знаєш, синку, навіть марсіанин колись засміється, коли грокне нас.

— Я чекатиму, — спокійно погодився Сміт.

— А поки ти чекатимеш, навіть не сумнівайся в тому, що ти людина. Ти людина. Людина, народжена жінкою, народжена для тривоги... і одного дня ти грокнеш її повноту і сміятимешся, тому що людина — це тварина, яка сміється сама з себе. Що ж до твоїх марсіанських друзів — я не знаю. Я ніколи їх не бачив, не грокнув їх. Але грокнув, що вони можуть бути «людьми».

— Так, Джубале.

Гаршоу думав, що розмова закінчена, і відчув полегшення. Він вирішив, що не почувався таким розгубленим з того дня, як його батько взяв на себе сміливість пояснити йому про пташок, бджіл та квіти — коли було занадто пізно.

Але Людина з Марса ще не закінчив:

— Джубале, мій брате, ти запитував мене: «Хто створив Світ?», і я не мав слів, щоб сказати, чому не відразу зрозумів, що це питання. Я розмірковував над словами.

— І?

— Ти сказав мені: «Бог створив Світ».

— Ні, ні! — поспішно сказав Гаршоу. — Я сказав тобі це, оскільки всі ці релігії кажуть багато, а більшість з них стверджують: «Бог створив Світ». Я сказав тоді, що не грокаю повноту, але «Бог» — це слово, яке вони використовують.

— Так, Джубале, — погодився Майк, — «Світ — це Бог». А потім додав:

— Ти грокаєш.

— Ні. Мушу визнати, що ні.

— Ти грокаєш, — обережно повторив Сміт. — Я поясню. У мене не було слів. Ти грокаєш, Анна грокає. Я грокаю. Трава під моїми ногами грокає у радісній красі. Але мені потрібно було слово. Це слово — Бог.

Джубал трусонув головою, щоб прояснити свідомість:

— Продовжуй.

Майк із тріумфом вказав на Джубала:

— Ти є Бог!

Джубал ляснув себе по обличчю:

— О Ісусе! Що я накоїв? Послухай, Майку, заспокойся! Охолонь! Ти мене не зрозумів. Вибач. Мені дуже шкода. Просто забудь, що я казав і ми почнемо спочатку іншим разом. Але...

— Ти є Бог, — спокійно повторив Майк. — Той, що грокає. Анна — Бог. Я — Бог. Радісна трава — Бог. Джилл завжди грокає у красі. Джилл — Бог. Усе сформоване, зроблене і створене разом... — він пробурчав щось марсіанською та посміхнувся.

— Добре, Майку. Але нехай це почекає. Анно, ти запам'ятала усе це?

— Ви ж готові закластися, що так, бос!

— Зроби для мене запис. Я над ним попрацюю. Я не можу залишити це просто так. Я мушу... — Джубал підняв очі і сказав: — О, мій Бог! Усім бойова тривога! Анно! Встанови тривожну кнопку в режим аварійного керування і, заради Бога, тримай пальця на ній; вони не повинні летіти сюди, — він глянув знову, два великих повітряних авто прямували до

них з півдня. — Але боюся, що саме це вони і роблять. Майку! Ховайся в басейн! Пам'ятай, що я тобі казав, вниз у найглибшу частину, залишайся там, підтримуй спокій і не піднімайся, аж доки я не відправлю за тобою Джилл.

— Так, Джубале.

— Негайно! Рухайся!

— Так, Джубале. — Майк пробіг кілька кроків, стрибнув у воду та зник. Він пам'ятав, що потрібно тримати коліна прямо, пальці випрямити, а ноги разом.

— Джилл! — закричав Джубал. — Пірни і вилізь нагору. Ти теж, Ларрі. Якщо хтось це бачив, то я хочу заплутати їх у тому, скільки людей користуються басейном. Дорказ! Вилась швидше, дитинко, і знову пірни. Анно... Ні, у тебе три-вожна кнопка; ти не можеш.

— Я можу надягти свою мантію і підійти до краю басейну. Бос, ти хочеш якоїсь затримки з цим аварійним керуванням?

— Гм... Так — тридцять секунд. Якщо вони приземляться тут, одразу ж надягни свою мантію Свідка і знову поклади пальця на кнопку. Потім — чекай. Якщо я покличу тебе до себе, відпускаяй повітряну кульку. Але я не посмію закричати «Вовк!», якщо тільки не... Ох, схоже, що там — ще й тюремний фургон; прекрасно. О чорт, я думав, вони спочатку влаштують переговори.

Перше авто зависло, потім почало вертикально приземлятися у саду, поруч з басейном; друге на низькій висоті повільно закружляло над будинком. Авто були чорні, вони були розміром із транспортний фургон і мали лише одну маленьку непомітну особливість: стилізований малюнок глобусу Федерації.

Анна поклала радіоприймач, який мав «відпустити повітряну кульку», швидко переодяглася у професійну уніформу, знову підняла приймач і поклала пальця на кнопку. Двері першого авто почали відчинятися, ніби до них доторкнулися, і Джубал пішов до неї із самовпевненою войовничістю пекінеса. Звідти вийшов якийсь чоловік. Джубал закричав:

— Заберіть свою прокляту Богом грудку металу з моїх трояндових кущів!

Чоловік сказав:

— Джубал Гаршоу?

— Ви мене почули! Скажіть тому телепню, який вас привіз, щоб підняв цю таратайку і від'їхав назад! Повністю з саду на траву! Анно!

— Йду, бос.

— Джубале Гаршоу, я маю повноваження...

— Мене це не цікавило б, навіть якби ви мали повноваження Короля Англії; спочатку заберіть ту залізку з моїх квітів! Тоді, присягаюся, я виступлю в суді за... — Джубал глянув на чоловіка, який щойно приземлився, вдавши, ніби тільки щойно його побачив:

— О, то це ви, — сказав він з гірким презирством. — Ви народилися таким тупим, Гайнріх, — чи вас цього вчили? І коли той телепень у формі, який працює на вас, навчився літати? Сьогодні вранці? У той час, коли ми з вами розмовляли?

— Будь ласка, ознайомтеся з ордером, — капітан Гайнріх сказав з обережним терпінням. — Потім...

— Заберіть своє авто з моїх клумб зараз же, або я подам на вас до суду, який буде коштувати вам пенсії!

Гейнріх вагався.

— Зараз! — закричав Джубал. — І скажіть отим іншим селякам вийти і підняти свої великі ноги! Отой ідіот з кривими зубами стоїть на премії Елізабет М. Г'юїт!

Гайнріх повернув голову:

— Хлопці, обережно з тими квітами. Пескіне, ти стоїш на одній з них. Роджере! Підними авто та пересунь його десь на п'ятдесят футів, подалі від саду.

Він знову зосередився на Гаршоу.

— Це вас задовольнить?

— Якщо він пересуне її, — але ви все одно відшкодуєте збитки. Погляньмо на ваше посвідчення особи... і покажіть

його Справедливому Свідку та голосно й чітко назвіть їй своє ім'я, звання, організацію та платіжний номер.

— Ви знаєте, хто я. А зараз у мене є повноваження...

— У мене є повноваження загального закону зробити вам проділ дробовиком — якщо ви не діятимете згідно з чинним законодавством! Я знаю, хто ви. Ви виглядаєте там само, як та приручена мавпа, з якою я говорив по телефону сьогодні вранці, — але це не доказ, і я не впізнаю вас. Ви мусите назватися згідно з формулюванням закону — Світовий Кодекс, параграф 1602, частина II, — перед тим, як зможете показати свій ордер. І це стосується також і тих мавп, і того паразита-пітекантропа, який у вас за пілота.

— Вони офіцери поліції, що діють за моїми наказами.

— Я не знаю, що вони собою являють. Вони могли взяти ці, які їм не за розміром, клоунські костюми напрокат. Буква закону, сер! Ви вдерлися до мого замку. Ви кажете, що ви офіцер поліції, і ви стверджуєте, що у вас є повноваження для цього вторгнення. А я кажу, що ви — правопорушник, аж доки ви не доведете мені протилежне... І це моє громадянське право — використати всю необхідну силу, щоб вигнати вас, і я почну користуватись ним рівно за три секунди.

— Я б не радив.

— Хто ви такий, щоб радити? Якщо мене поранять, коли я намагатимуся відстояти своє право, ваші дії перетворяться на конструктивний напад — зі смертельною зброєю, якщо ті осли взяли з собою пістолети, — а он ті штуки дуже схожі саме на них. Це буде і громадянська, і кримінальна справа — тож, дорогий мій, я засаджу вас до в'язниці, скориставшись лише дверним килимком!

Джубал відкинув худорляву руку і стис кістлявий кулак.

— Геть звідси — це моя власність!

— Зачекайте, докторе. Зробімо по-вашому.

Гайнріх став яскраво-червоним, але жорстко контролював голос. Він запропонував своє посвідчення, і, коли Джубал оглянув його, повернувся до нього спиною, щоб пока-

зати Анні. Гайнріх назвав своє повне ім'я, сказав, що він капітан поліції Особливого Бюро Федерації, і процитував свій платіжний номер. Один за одним всі інші шестеро чоловіків та водій, які нарешті вийшли з авто, за стриманим наказом Гайнріха відбули ту саму процедуру.

Коли вони з цим покінчили, Джубал солодко промовив:

— А зараз, капітане Гайнріх, чим я можу вам допомогти?

— У мене є ордер на пошук тут Гілберта Берквіста. Це означає право обшукати цю власність, ці будівлі та землі.

— Покажіть його мені, потім — Свідку.

— Так і зроблю. Проте у мене є ще один ордер, такий, як і перший, — на ім'я Джилл Бордмен.

— Кого?

— Джилліан Бордмен. Вона підозрювана у викраденні.

— Господи!

— І ще для Гектора С. Джонсона... Валентина Майкла Сміта... та на вас, Джубале Гаршоу.

— Мене? Знову податки?

— Ні. Перегляньте. Учасник у тому та іншому... Свідок у певних справах... І я забираю вас особисто за перешкоджання правосуддю в тому випадку, якщо ордера виявиться недостатньо.

— О, припиніть, капітане! Я краще співпрацюватиму, відколи ви назвалися та почали поводитися так, як того вимагає закон. І я продовжу. Звичайно, я все одно подам на вас позов, і на вашого керівника, і на уряд — за незаконні дії до того часу... Проте не відмовляюся від жодних своїх прав, включно з правом звернутися по допомогу, — з повагою до всього іншого, що ви зробили після. Гм... Ану, покажіть перелік жертв. Я бачу, що ви взяли додаткову машину. Але дорогий! Щось тут не те. Ця... Гм... Місіс Боркманн? Я бачу, що її підозрюють у викраденні друзяки Сміта... Але згідно з цим ордером складається таке враження, ніби його звинувачують у втечі з-під варти. Я спантеличений.

— Обоє. Він втік, а вона його викрала.

— Чи вам не важко все це скоординувати? Обоє, я маю на увазі? На яких підставах його затримали? В ордері не сказано?

— Як, в біса, я маю знати? Він втік, це все. Він втікач.

— Боже мій! Я радше подумав би, що маю запропонувати свої послуги захисника для кожного з них. Цікавий випадок. Якщо сталася помилка — чи помилки, — то це може викликати інші питання.

Гайнріх холодно посміхнувся:

— Вам це не здасться легким. Ви також будете у в'язниці.

— О, не надовго, я переконаний, — Джубал підвищив голос більше, ніж було потрібно й повернув голову до будинку.

— Я знаю іншого адвоката. Я б сказав, якщо суддя Голанд буде слухати цю справу, розгляд habeas corpus для всіх нас буде швидким. І якщо станеться так, що «Об'єднана преса» надішле сюди авто, щоб дізнатися, де віддають такі накази, часу вони не гаятимуть.

— Наклепник, як і завжди, — так, Гаршоу?

— Наклеп, мій любий пане. Я запам'ятаю.

— Від вас буде користі як з козла молока. Ми самі.

— Та невже?

Розділ 15

Валентин Майкл Сміт проплив у темній воді до найглибшої частини басейну, під трампліном, і вмовився на дні. Він не знав, чому його брат Джубал сказав йому там сховатися; насправді він також не знав, що він ховається. Його водний брат Джубал сказав йому це зробити — залишатися там, доки його водний брат Джилл не прийде за ним; цього було достатньо.

Щойно він переконався, що опинився у найглибшій частині, то скрутився у позу ембріона, дозволив більшості повітря вийти з легенів, проковтнув язика, закотив очі, майже повністю зупинив серцебиття і став фактично «мертвим», зберігши все так, щоб він справді не відділився від тіла і міг знову запустити всі двигуни, коли захотів би. Сміт також

вирішив розтягти своє відчуття часу, аж доки секунди не почали здаватися годинами, — тому що, як він розміркував, було невідомо, як швидко за ним прийде Джилл.

Він розумів, що знову зазнав невдачі у спробі досягти ідеального порозуміння у взаємному зв'язку — гроканні, яке повинно було існувати між водними братами. Він знав, що його помилка полягала у неправильному використанні дивно непостійної людської мови — тому що кожного разу, коли він говорив з Джубалом, той засмучувався.

Зараз він знав, що його водні брати могли страждати від сильних емоцій без жодних незворотних наслідків на зразок пошкодження. Тим не менше Сміт тужливо шкодував, що став причиною переживань Джубала. Тоді він думав, що нарешті ідеально грокнув складний людський світ. Але йому слід було взнати його краще.

Ще навчаючись під керівництвом брата Махмуда, він з'ясував, що довгі людські слова (чим довші, тим кращі) були легкими, безпомилковими — і вони рідко змінювали свої значення... Але короткі слова були ненадійними, непередбачуваними, і вони змінювали значення без жодної схеми. Чи, принаймні, йому здавалось, що він так грокнув. Короткі людські слова ніколи не були схожі на короткі марсіанські, — як ось «грокати», яке завжди означає те саме. А короткі людські слова — це як спроба підняти воду ножем.

Але це було дуже коротке слово.

Сміт все ще відчував, що правильно грокнув людське слово «Бог», — а ось непорозуміння виникло тому, що він неправильно дібрав інші людські слова. Ідея була насправді такою простою, такою основною, такою необхідною, що будь-яке пташення могло ідеально її пояснити, користуючись марсіанською мовою. Проблема полягала у тому, щоб знайти людські слова, які дозволять йому говорити правильно; переконатися, що він без помилок відтворив їх за зразком так, щоб вони відповідали тій повноті, з якою це могло бути сказано його власною людською мовою.

Він ламав собі голову над цікавим фактом, в якому не повинно було бути жодних труднощів у висловленні — навіть англійською, оскільки це було те, що знав кожен... Хіба що вони не могли грокнути цього, лишаючись живими. Можливо, йому б радше слід було запитати про це у людських Старійшин, аніж боротися з непостійними значеннями людських слів. Якщо так, він повинен дочекатися, поки Джубал домовиться про зустріч: тут він був лише яйцем і не міг домовлятися сам.

Він злегка пошкодував, що зараз у нього немає привілею такого близького відділення від тіла, як у брата Арта та брата Дотті.

Потім він взявся подумки перечитувати «Новий міжнародний словник англійської мови» Вебстера, третє видання, надруковане у Спрінгфілді, Массачусетс.

З довгого перебування за межами, завдяки нелегкому усвідомленню, Сміт зрозумів, що його водні брати потрапили в халепу. Він зупинився між «шербаха» та «шербетом», щоб подумати над цим. Чи слід йому піднятися, покинути обійми води життя та приєднатися до них, щоб грокнути та розділити з ними проблеми? Вдома він міг би про це не хвилюватися; проблеми розділяли у радісній близькості.

Але це місце було дивним з усіх сторін... Джубал сказав йому чекати, поки за ним не прийде Джилл.

Він перевіряв слова Джубала, розмірковуючи над ними та порівнюючи їх з іншими людськими словами, щоб переконатись у тому, що він грокнув. Ні, Джубал говорив правильно, і Майк правильно грокнув його слова; він має чекати, поки прийде Джилл.

Однак йому було так тяжко від точного усвідомлення проблем його братів, що він не міг повернутися до свого полювання на слова. Нарешті у Майка з'явилася ідея, яка наповнила його такою радісною сміливістю, що він би затремтів, якби його тіло зараз було здатне тремтіти.

Джубал сказав йому помістити своє тіло під воду і піти звідти, лише коли прийде Джилл... Але чи сказав Джубал, що він сам має чекати разом з тілом?

Сміт достатньо довго над цим розмірковував, знаючи про те, що через ненадійні англійські слова, які використав Джубал, він міг помилитися (і часто помилявся). Майк дійшов висновку, що Джубал не давав особливого наказу залишатися разом з тілом... І що піти — це вихід з невірності, що виникала, коли не розділити труднощі його братів.

Тож Сміт вирішив прогулятися.

Він був вражений своєю сміливістю — бо коли він робив це раніше (лише двічі), то ніколи не був «сам». Кожного разу з ним були Старійшини, які спостерігали за ним, переконувалися в тому, що його тіло в безпеці, оберігаючи Майка від дезорієнтації у новому досвіді. Вони залишалися з ним, аж доки він повертався у тіло і запускав його знову.

Тут не було Старійшин, які допомогли б йому зараз. Але Сміт завжди швидко вчився; він знав, як це зробити, і був впевнений, що зможе зробити це сам — таким чином, щоб вчителі могли ним пишатися. Тож спочатку він перевіряв кожну частину свого тіла; переконався, що воно не пошкодиться, поки його не буде; потім обережно покинув тіло, залишаючи тільки ту частинку себе, що була необхідна як сторож та доглядач.

Потім піднявся і став на край басейну, не забуваючи поводитися так, наче його тіло все ще було з ним: це був своєрідний запобіжник від дезорієнтації, призначений для того, щоб не згубити шлях до басейну, до тіла, до всього цього — від блукання невідомими місцями, звідки він ніколи не зміг би повернутися.

Сміт озирнувся.

Повітряне авто щойно приземлилося в саду біля басейну, а істоти біля нього сперечалися через пошкодження та збитки внаслідок приземлення. Можливо, це була та проблема,

яку він міг відчутти? Трава була для гуляння, квіти та кущі — ні; в цьому й полягала неправильність.

Ні, тут було більше неправильностей. Чоловік, який щойно вийшов з повітряної машини, однією ногою торкнувся землі, і Джубал побіг до нього. Сміт міг бачити порив холодної злості, яку Джубал вилив на чоловіка, — порив такий навіжений, що, якби один марсіанин виплеснув такий на іншого, обидва негайно відділилися б від тіла.

Сміт зазначив це для себе як щось, що йому необхідно буде обміркувати, — і, якщо виникне точка перетину кривих необхідності, як це зараз здавалося, вирішив, що йому потрібно буде робити, щоб допомогти своєму брату. Потім він глянув на інших.

Дорказ вилазила з басейну; вона була спантеличена, чи радше — стурбована, але не дуже сильно; Сміт відчував її впевненість у Джубалові. Ларрі стояв на краю басейну, звідки щойно виліз; у повітрі тремтіли краплі води, що падали з нього. Ларрі не був стурбований, скоріше захоплений та задоволений; його впевненість у Джубалові була абсолютною. Міріам була біля нього, і її настрої був чимось середнім між настроями Дорказ та Ларрі. Анна стояла там, де сиділа раніше, одягнена у довгу білу мантію, яку носила з собою впродовж усього дня. Сміт не міг повністю прокнуту її настрої; він відчував у ній якусь холодну, непохитну дисципліну розуму Старійшини. Це налякало його — тому що Анна завжди була м'яка, спокійна й привітна.

Він бачив, що вона уважно спостерігає за Джубалом і готова допомогти йому. Так само як і Ларрі!.. І Дорказ!.. І Міріам! З несподіваним вибухом емпатичного катарсису Сміт зрозумів, що всі ці друзі були водними братами Джубала, а тому і його самого. Це неочікуване прозріння вразило його так, що він ледь не втратив якір, точку опори біля свого тіла. Заспокоївши себе так, як його вчили, він зупинився, щоб плекати та шанувати всіх їх, одного за одним та разом.

Джилл однією рукою трималася за край басейну, і Сміт знав, що вона пірнала униз, щоб перевірити, чи він у безпеці. Він відчув її... Але зараз Майк знав, що вона хвилювалася не тільки про його безпеку: Джилл відчувала іншу, більшу тривогу — тривогу, яку не полегшило знання, що її підопічний у безпеці під водою життя. Це дуже його стурбувало, тому він вирішив піти до неї, дати їй знати, що він поруч, що він поділяє її тривогу.

Він би так і зробив, якби не тьмяне, важке відчуття вини: він не був точно впевнений у тім, що Джубал хотів дозволити йому гуляти поблизу, поки його тіло сховане у басейні. Він пішов із собою на компроміс: він розділить тривогу — і дасть їм знати про свою присутність, якщо це знадобиться.

Потім Сміт поглянув на чоловіка, який вийшов з повітряного авто, відчув його емоції та відскочив від нього, — але спершу змусив себе уважно його оглянути як всередині, так і ззовні.

У спеціальній кишені, прикріпленій на ремені навколо талії, чоловік носив пістолет.

Сміт був точно впевнений, що то був пістолет. Він дослідив його дуже детально, порівнюючи з двома пістолетами, які колись бачив, перевіряючи, чи збігається він з визначенням у «Новому міжнародному словнику англійської мови» Вебстера (третє видання, надруковане у Спрінгфілді, Массачусетс).

Так, це був пістолет: не лише за формою, але також і за неправильністю, що оточувала та пронизувала його. Сміт подивився вниз на дуло, побачив, як воно має діяти, і його неправильність стала цілком очевидною.

Йому слід спрямувати та перемістити цю річ кудись, забираючи разом з нею її неправильність? Зробити це зараз — до того, як чоловік повністю вийде з авто? Сміт відчував, що так і треба зробити... Але Джубал казав йому колись не робити цього з пістолетом, поки він не скаже, що прийшов час.

Зараз Майк знав, що це було й справді точкою перетину кривих необхідності... Але вирішив балансувати на ній, аж доки все не грокне, — оскільки існувала ймовірність, що Джубал про це знав, тому й відправив його під воду, щоб вберегти від неправильних дій на точці перетину.

Він чекатиме... але зараз не спускатиме очей з цього пістолета та його неправильності. Тепер він не обмежений двома очима, спрямованими завжди в один бік; якби знадобилося, він зміг би побачити довкола себе усе. Майк продовжував спостерігати за пістолетом і, поки чоловік виходив з авто, заліз всередину.

Більше неправильностей, аніж він міг собі уявити! Інші чоловіки були тут, всі, окрім одного, товпилися біля дверей. Їхні розуми пахли наче купа хауг, що вистежували необережних личинок... і кожний з них тримав у руках щось неправильне.

Як він і казав Джубалу, Сміт знав, що форма сама собою ніколи не є головним визначальним фактором; слід було піти по той бік форми — задля сутності, щоб її грокнути. Його власний народ проходив п'ять основних різновидів форм: яйце, личинка, пташеня, дорослий та Старійшина, у якого форми не було. Сутність Старійшини уже закладена у яйці.

Це щось, що тримали чоловіки, теж нагадувало пістолети. Але Сміт не був впевнений, що то були вони; спочатку він дуже обережно оглянув один з них. Предмет був значно більшим, аніж будь-який пістолет, який він коли-небудь бачив; його форма різко відрізнялася від них, а деталі були трохи іншими.

Це був пістолет.

Він оглянув і всі інші, кожен окремо, — і всі так само обережно. Це також були пістолети.

Один чоловік, що спокійно сидів поруч, маленький пістолет прикріпив на себе. Саме авто мало два величезні пістолети — плюс якісь інші речі, що їх Сміт не зміг грокнути, але які — він це відчував — теж були неправильними.

Він зупинився, серйозно розмірковуючи над тим, щоб скрутити авто, його вміст і всіх, хто у ньому, дозволивши йому зникнути. Але, на додачу до безстрокової марсіанської заборони марнування їжі, він іще знав, що не повністю грюкнув, що відбувається. Краще рухатися повільно, спостерігати уважно, а потім допомогти і розділити точку перетину під керівництвом Джубала... І, якщо правильною дією було залишатися пасивним, — то повернутися у тіло, коли пройде точка перетину, і обговорити все це з Джубалом уже пізніше.

Він знову вийшов з авто. Він спостерігав, слухав і чекав. Перший чоловік обговорював з Джубалом багато речей, які Сміт міг лише зберегти без грюкання; вони були за межами його досвіду. Інші чоловіки вийшли назовні і розійшлися; Сміт поширив свою увагу, щоб спостерігати за ними усіма. Машина піднялася, від'їхала назад, знову зупинилася, і це оживило істот всередині; Сміт грюкав з ними наскільки, щоб поширити увагу, намагаючись, заспокоїти їхні переживання.

Перший чоловік подав Джубалові папери; потім їх передали Анні. Сміт читав разом з нею. Він розпізнав словникові форми як ті, що стосуються певних людських ритуалів владнання та рівноваги, — але оскільки він натрапляв на ці ритуали лише в юридичній бібліотеці Джубала, то не намагався грюкнути сенс паперів — особливо тому, що, здавалося, вони геть не турбують Джубала. Неправильність полягала в чомусь іншому. Він із захватом розпізнав своє людське ім'я на двох документах; він завжди відчував дивне хвилювання, коли читав його — так, наче був у двох місцях одночасно, що взагалі-то неможливо для будь-кого, крім Старійшин.

Джубал і перший чоловік розвернулися і пішли до басейну, Анна трималася поблизу. Сміт трохи послабив своє відчуття часу і дозволив їм рухатися швидше — тримаючи час розтягнутим достатньо, щоб мати змогу зручно спостерігати відразу за усіма чоловіками. Ось підійшли ще двоє, і всі вони утворили маленьку групу.

Перший чоловік зупинився обабіч його друзів біля басейну і подивився на них. Потім він витягнув з кишені якусь картинку, глянув на неї, а потім подивився на Джилл. Сміт відчув, як зростали її страх і тривога, і йому також стало тривожно. Джубал колись казав йому: «Захищай Джилл. Не переймайся марнуванням їжі. Не переймайся нічим іншим. Захищай Джилл».

Звичайно, він захистив би Джилл у будь-якому разі — навіть ризикуючи якимось чином вчинити неправильно. Але саме зараз загальні настанови Джубала були надзвичайно доречними: вони залагоджували суперечності, лишаючи його розум неподільним.

Коли перший чоловік вказав на Джилл, а двоє чоловіків, які йшли поряд з ним, поспішили до неї з пістолетами, що просто випромінювали надзвичайну неправильність, Сміт потягнувся через свого Doppelgänger¹ і дав кожному з них те крихітне викривлення, що спричиняло зникнення.

Перший чоловік витріщився туди, де вони були, потім потягнувся за своїм пістолетом — і його теж не стало.

Почали наблизатись інші четверо. Сміт не хотів скручувати їх. Він відчував, що Джубалу більше сподобається, якщо він просто їх зупинить. Але зупинити річ — навіть попільничку — це робота, а Сміт зараз був відокремлений від свого тіла. Старійшини впоралися б із цим — з усіма чотирма разом, — але Сміт зробив те, що міг зробити. Те, що мав зробити.

Чотири легких дотики — вони зникли.

Він відчув інтенсивнішу неправильність, яка походила від машини, що стояла на землі, і відразу ж пішов туди. Грокнув швидке рішення, і машина з пілотом зникли.

Він майже випустив з поля зору машину, яка зависла у повітрі. Владнавши справу з її попередницею, Сміт почав розслаблятися, аж раптом несподівано відчув неправильність і наростання тривоги — і поглянув угору.

Друга машина приземлялася просто туди, де він зараз стояв. Сміт розтягнув відчуття часу на свій особистий ліміт і пішов до машини, що висіла у повітрі. Ретельно її оглянув, грокнув, що вона була засмічена межовою неправильністю, як і перша... І перекинув її у нескінченність. А потім повернувся до групи біля басейну.

Всі його друзі здавалися трохи схвильованими; Дорказ ридала, а Джилл підтримувала та заспокоювала її. Лише Анну, здавалося, не зачепили емоції, які, Сміт відчував, кипіли довкола нього. Але неправильність зникла — вся. А з нею і тривога, що перервала його медитацію перед цим. Він знав, що за допомогою Джилл Дорказ зцілиться швидше і краще, ніж будь-хто інший: Джилл завжди грокала пошкодження повністю й одразу. Стурбований емоціями, що виривали довкола, і трохи знервований тим, що на точці перетину він міг діяти не зовсім правильно, — чи що Джубал може так його грокнути, — Сміт вирішив, що зараз може піти. Він сковзнув назад у басейн, знайшов своє тіло, грокнув, що воно й досі там, де він його залишив, таке ж, як було, неушкоджене, — і знову сковзнув у нього.

Він мав намір обміркувати події, що сталися на точці перетину. Проте вони були надто нові, надто свіжі; Майк ще не був готовий охопити їх, плекати та шанувати тих чоловіків, яких мусив перемістити. Замість цього він з радістю повернувся до завдання, над яким працював: «шербет», «шербітлі», «шербетзайд»...

Він дійшов до «тінворка» і майже збирався зрозуміти «тайні», коли відчув, що до нього доторкнулася Джилл. Він вивернув язика і підготував себе, знаючи, що його брат Джилл не може дуже довго залишатися під водою баз шкоди для себе.

Коли вона його торкнулася, він потягнувся, доторкнувся рукою до її обличчя й поцілував. Це було те, що він навчився робити дуже давно, — проте не відчував, що ідеально грокнув. Це було більше зближення, аніж водна церемонія.

Але тут було також ще щось... щось, що він дуже хотів грокнути в ідеальній повноті.

Розділ 16

Джубал Гаршоу не став чекати, поки Джилліан витягне свою проблемну дитину з басейну. Він залишив вказівку, щоб Дорказ дали заспокійливе, і поспішив у свій кабінет, залишаючи Анну пояснювати (або не пояснювати) події останніх десяти хвилин.

— Сюди! — вигукнув він через плече.

Міріам озирнулася і наздогнала його.

— Гадаю, що це я маю бути «сюди», — сказала вона, задихаючись. — Але бос, що...

— Дівчино, ані слова.

— Але бос...

— Замовкни, я сказав. Міріам, вже через тиждень ми всі сядемо і дозволимо Анні розповісти, що вона бачила насправді. Але прямо зараз усі, кому не лінь, почнуть дзвонити сюди, а репортери дертимуться на дерева; тому спершу я хочу зробити кілька дзвінків. Мені потрібна допомога. Чи ти з тих жінок, що нікуди не годяться — бо розклеюються, коли вони дійсно потрібні? Це, до речі, нагадало мені... Запиши: вирахувати з Дорказ зарплатню за той час, що вона проведе в істеричці.

Міріам перехопило подих:

— Бос! Якщо ти посмієш це зробити, ми всі звільнимися!

— Маячня!

— Я серйозно. Припини обкрадати Дорказ. Ну, у мене б теж трапилася істерика, якби вона мене не випередила, — сказала вона і додала: — Схоже, що ця істерика станеться просто зараз.

Гаршоу посміхнувся:

— Так — і я дам тобі ляпаса... Добре; додай Дорказ премію за «додаткові небезпечні обов'язки». Додай премію усім. Особливо мені. Бо я її заслужив.

— Добре. Але хто сплатить твою?

— Платники податків, звісно ж. Ми знайдемо спосіб витиснути... Прокляття!

Вони дійшли до дверей у його кабінет, де телефон уже вимагав уваги. Він сковзнув на сидіння біля телефону і відповів:

— Говорить Гаршоу. Хто ви в біса такий?

— Досить банальностей, доку, — весело відповіло обличчя на екрані, — вже впродовж багатьох років я тебе не боюся. Як справи?

Гаршоу впізнав у цьому обличчі Томаса Маккензі, головного продюсера «Нових Світових Мереж», і трохи розслабився:

— Досить добре, Томе. Але я поспішаю, як можу, — тож...

— Ти поспішаєш? Спробуй-но мій 48-годинний робочий день... Я не заберу багато часу. Все ще думаєш, що матимеш щось для нас? Я не заперечую проти дорогого обладнання, встановленого там, у вас: це я потягну. Але бізнес є бізнес — і я повинен платити зарплатню трьом повним командам лише для того, щоб підтримувати твій сигнал. Союзні правила — знаєш, які вони. Я хочу зробити для тебе все, що зможу. У минулому ми використовували безліч твоїх сценаріїв і сподіваємося використати ще більше у майбутньому, але я й гадки не маю, що казатиму нашому інспектору.

Гаршоу пильно глянув на нього:

— Тобі не здається, що висвітлення у пресі, яке ви щойно отримали, більш ніж достатньо, щоб оплатити фрахт?

— Яке ще висвітлення у пресі?

За кілька хвилин Гаршоу вже попрощався і вимкнувся, переконаний у тому, що «Нові Світові Мережі» не побачили нічого з того, що відбувалося довкола його дому. Він відкинув усі уточнювальні питання Маккензі, тому що був песимістично переконаний в тім, що звичайне викладення фактів лише переконає Маккензі у тому, що старий Гаршоу збожеволів. І Джубал не міг би його в цьому звинувачувати.

Натомість вони домовилися, що, коли протягом наступних двадцяти чотирьох годин нічого вартісного не трапиться, «Нові Світові Мережі» можуть перервати зв'язок і забрати свої камери та інше обладнання.

Коли екран згас, Гаршоу наказав:

— Гукни Ларрі. Вручи йому тривожну кнопку — напевне, вона у Анни.

Він зробив ще один дзвінок, а за ним — третій. До того часу, як прийшов Ларрі, Гаршоу був переконаний, що жоден канал не спостерігав за тим, як Спеціальна Служба намагалася захопити його будинок.

Не було необхідності перевіряти, чи відправлені два десятки «відстрочених» повідомлень, які він записав раніше; їхня доставка залежала від того самого сигналу, що й канали новин. А цей сигнал зник.

Коли він відвернувся від телефону, Ларрі запропонував йому портативний радіоприймач «тривожної кнопки».

— Ви це хотіли, Бос?

— Я просто хотів поглумитися з неї — щоб подивитися, чи почне вона глумитися у відповідь. Ларрі, нехай це буде нам уроком: ніколи не довіряти жодному механізму, складнішому за ніж і виделку.

— Добре. Щось іще?

— Ларрі, чи є спосіб перевірити цю штуку і подивитися, чи вона правильно працює? Я маю на увазі — без надмірного переполоху у світових мережах?

— Звичайно. Техніки встановили передавач у моїй майстерні, а в ньому є вимикач саме для такої мети. Витягни вимикач, натисни кнопку; загориться світло. Щоб протестувати її, ви просто телефонуєте їм, прямо з передавача, і кажете, що хочете терміновий тест передачі сигналу з камер на монітори.

— Ну, припустімо, цей тест покаже, що зв'язку немає. Якщо проблема полягає саме в цьому, ти можеш виявити, що не так?

— Ну, можливо, — із сумнівом промовив Ларрі, — якщо це буде щось не серйозніше від перерваного зв'язку. Але тут Дюк спец з електроніки; я — більш інтелектуальний тип.

— Знаю, синку; мене теж не дуже радують усі ці практичні питання. Що ж, зроби все, що можеш. І дай мені знати про результати.

— Щось іще, Джубале?

— Так. Якщо ти побачиш людину, яка винайшла колесо, поклич її сюди: я хочу поділитися з нею хоч краплиною свого розуму. Зануда!

Наступні кілька хвилин Джубал розмірковував про зв'язок між подіями. Він аналізував ймовірність того, що Дюк саботував «тривожну кнопку», — але відкинув цю думку, як марну, навіть негідну, витрату часу.

Він дозволив собі поцікавитися на хвилину, що сталося насправді у його саду і як саме хлопчина це зробив, — згорнувшись клубком на глибині десяти футів під водою. Він не сумнівався, що цим неможливим подіям завдячує саме Людині з Марса.

Треба визнати, що те, що він бачив у цій кімнаті приблизно за день до цього, вразило його не менше, ніж те, що сталося ось щойно. Проте зараз емоційна реакція була геть іншою. Миша — більше диво у біології, ніж слон; тим не менше важлива різниця полягала в тому, що слон значно більший від миші.

Спостереження за тим, як порожня коробка — звичайне сміття — зникла у повітрі, містило логічне припущення щодо того, що фургон, набитий чоловіками, також міг зникнути у подібний спосіб. Проте з одним можна було впоратися, а з іншим — ні.

Що ж, він не мав наміру лити сльози на тими козаками. Хоча Джубал і припускав, що коп може бути цілковито чесним; він зустрічав безліч правильних копів у своєму житті... Але навіть жадібний сільський констебль не заслуговував на те, щоб його погасили, мов свічку. Берегова охорона була

гарним прикладом того, якими повинні бути — і часто були — справжні копи. Але до складу С. С. наймали людей, які мали схильність до присвоєння чужого майна у серці, а садизм — в душі. Це були гестапівці. Штурмовики на службі — чи як їх там — приставлені до політичної влади. Джубал сумував за добрими старими часами, коли юрист міг цитувати Білль про права — і не боятися, що Федерація пере-може його своїми хитрощами.

Не важливо. Що повинно статися зараз, якщо міркувати логічно? Гайнріх на завданні точно підтримував радіозв'язок із базою; це означає, що його зникнення помітять — навіть просто через тишу. Зовсім скоро ще кілька команд С. С. прийдуть сюди, щоб розшукати їх. Або вони вже на шляху сюди — тому, що друга машина зникла якраз у момент звіту.

— Міріам...

— Так, бос.

— Я хочу, щоб тут зараз же опинилися Майк, Джилл і Анна. Потім знайди Ларрі — можливо, він у майстерні, — і ви обоє зайдіть у дім та замкніть усі двері й вікна.

— Ще проблеми?

— Рухайся, дівко.

Якщо мавпи з С. С. знову з'являться тут, — ні: коли вони з'являться, — то вони, можливо, не матимуть дублікатів ордерів. Якщо їх командир буде достатньо дурним, щоб увірватися у замкнений будинок без ордеру, — ну що ж, Джубал дозволить Майкові змусити їх зникнути. Але цю сліпу війну на виснаження потрібно зупинити. А це означає, що Джубалу потрібно зв'язатися з Генеральним Секретарем.

Як?

Знову подзвонити у Виконавчий Палац? Гайнріх, мабуть, говорив правду, коли сказав, що всі його нові спроби зателефонувати до Палацу знову переадресовуватимуться Гайнріху — чи якомусь босу із С.С., який зараз гріє його крісло, яке йому більше ніколи не знадобиться. То що ж? Для них точно стане несподіванкою, якщо їм особисто подзвонить чоловік,

за яким відправили команду, щоб заарештувати його. Можливо, він зможе пробитися аж нагору. Комендант як-там-його-ім'я, грубіян з мордою добре вгодованого тхора, — а, Твітчелл, офіцер команди С. С. — точно має прямий доступ до боса.

Нічого хорошого. Ви повинні відчувати те, що змушує жабу стрибати. Марно розказувати людині, яка вірить у пістолети, що у вас є щось краще за зброю, — і що вас не можна заарештувати, очікуючи, що вона одразу ж здасться. Твітчелл продовжуватиме кидати людей і пістолети, аж доки не вичерпається і те, і друге, — але він ніколи не визнає, що не може привести людину, чие місце розташування йому відоме.

Що ж, коли ти не можеш скористатися головним входом, шукаєш запасний — це елементарна політика. Джубал трохи жалкував, що ігнорував політику протягом останньої чверті століття чи щось близько того. Прокляття, йому потрібен був Бен Кекстон: Бен би знав, хто має ключі до запасного входу... А Джубал знав би когось, хто б знав одного з них.

Але зникнення Бена було головною причиною для цього дурнуватоного дербі на віслюках. Оскільки він не міг запитати Бена — то хто з його знайомих міг би знати?

Проклятий дурень, він же щойно говорив з одним з них! Джубал розвернувся до телефону і спробував знову додзвонитися до Тома Маккензі. Він минув перепону лише з трьох юристів на своєму шляху — всі вони його знали — і дуже швидко досяг мети. Тим часом зайшли його співробітники та Людина з Марса. Джубал не звернув на них уваги, і вони сіли. Міріам спершу зупинилася, щоб написати записку: «Двері та вікна зачинені».

Джубал кивнув їй і написав нижче: «Ларрі — тривожна кнопка?», потім сказав до екрану:

- Томе, вибач, що турбую тебе знову.
- З радістю, Джубале.
- Томе, якби ти захотів поговорити з Генеральним Секретарем Дугласом, як би ти це зробив?

— Що? Я б подзвонив його прес-секретарю, Джиму Сенфорту. Чи, можливо, Джоку Думонту — залежно від того, чого б я хотів. Але я взагалі не говорив би з Генеральним Секретарем; з усім би розбирався Джим.

— Але припустімо, що ти хотів би поговорити з Дугласом особисто.

— Ну, я б сказав Джиму і дозволив йому домовитися про це. Було б значно швидше просто розповісти Джиму свою проблему. Хоча міг би минути день чи й два, поки він зміг би втиснути мене до його графіку... І навіть тоді мене могли б викинути через когось важливішого. Послухай, Джубале: мережі корисні для правління: це знаємо і ми, і вони. Проте ми не зловживаємо ними без потреби.

— Томе... Припустімо, що це важливо. Припустімо, що ти просто мусиш поговорити з Дугласом. Просто зараз. Не наступного тижня. У наступні десять хвилин.

Брови Маккензі поповзли угору.

— Що ж... Якщо я просто мусив би, то я б пояснив Джиму, чому саме це так терміново...

— Ні.

— Будь розсудливим.

— Ні. Якраз цього я не можу. Припустімо, що ти впіймав Джима Сенфорта за крадіжкою ложок, — тож ти не можеш сказати йому, чому це так терміново. Але тобі потрібно поговорити з Дугласом тієї ж хвилини.

Маккензі зітхнув:

— Думаю, що я б сказав Джиму, що просто хочу поговорити з босом... І якщо мене з ним зараз же не з'єднають, правління більше ніколи не отримає жодної підтримки від мереж. Сенфорт не якийсь там дурень: він ніколи не підставить свою голову.

— Добре, Томе. Зроби це.

— Що?

— Залиш цей дзвінок увімкненим. Подзвони у Палац з іншого телефону, і нехай твої хлопці будуть готові відразу ж

з'єднати мене. Я маю поговорити з Генеральним Секретарем зараз же!

Маккензі здавався засмученим.

— Джубале, старий друже...

— Хочеш сказати, що не будеш.

— Хочу сказати, що я не можу. Ти вигдав гіпотетичну ситуацію, в якій, вибач мене, головний виконавчий директор міжконтинентальної мережі може поговорити з Генеральним Секретарем за умови нагальної потреби. Але я не можу скористатися цим для когось іншого. Послухай, Джубале: я поважаю тебе. Крім того, ти, напевно, четвертий з шести найпопулярніших письменників, що живуть у наші дні. Мережі страшенно не хотіли б тебе втрачати, і ми з жалем розуміємо, що ти не дозволиш зв'язати тебе контрактом. Але я не можу цього зробити — навіть для того, щоб догодити тобі. Ти маєш розуміти, що ніхто не телефонує Світовому лідеру уряду, якщо тільки він не захоче з тобою поговорити.

— Припустімо, я підпишу ексклюзивний контракт на сім років.

Маккензі мав такий вигляд, наче у нього боліли зуби.

— Я все одно не можу цього зробити. Я втрачу свою роботу, а ти все одно повинен будеш виконувати умови контракту.

Джубал розмірковував над тим, щоб покликати Майка до екрана телефону та представити його. Та відразу ж відкинув цю думку. Маккензі керував програмами, які прокручували інтерв'ю з фальшивим «Людиною з Марса», і він також любив обманювати... Чи розігрувати. Чи він був чесним? Принаймні так Джубал про нього думав, — і просто не хотів вірити в те, що зараз сам себе обманює.

— Добре, Томе. Не буду заламувати тобі руки. Але ти знаєш обхідні шляхи довкола уряду краще, ніж я. Хто може подзвонити Дугласу, коли забажає, і при цьому дістатись до нього? Я не маю на увазі Сенфорта.

— Ніхто.

— Прокляття, та не може ж цей чоловік жити у вакуумі! Мусить бути хоча б десяток людей, які можуть подзвонити йому і від яких не відмахнуться секретарі.

— Хтось з його кабінету, припускаю. Але не всі з них.

— Я не знаю нікого з них — я так само не стежив за цим. Але я маю на увазі не політиків. Хто знає його так добре, що міг би подзвонити йому приватною лінією, щоб запросити пограти у покер?

— Гм... Ти ж не хочеш більшого? Що ж, є Джейк Алленбі. Не актор, інший Джейк Алленбі. Нафтовий.

— Зустрічався з ним. Я не сподобався йому. Він не сподобався мені. Знаю.

— У Дугласа немає дуже близьких друзів. Його дружина радше відраджує... Скажи, Джубале, а що ти знаєш про астрологію?

— Ніколи не мав нічого спільного з тим непотребом. Віддаю перевагу бренді.

— Що ж, це справа смаку. Але поглянь-но сюди, Джубале... Якщо ти хоч комусь скажеш, що це я тобі сказав — я переріжу твою брехливу горлянку одним з твоїх рукописів.

— Запам'ятав. Погоджуюся. Продовжуй.

— Що ж, Агнес Дуглас має справу з цим непотребом... І я знаю, звідки вона його бере. Її астролог може зателефонувати місіс Дуглас у будь-який час — і повір мені, місіс Дуглас може вплинути на Генерального Секретаря, коли сама захоче. Ти можеш подзвонити її астрологу... А решта — це вже твоя справа.

— Здається, я не згадував ніяких астрологів у своєму різдвяному списку, — відповів із сумнівом Джубал. — Як його звуть?

— Її. І тобі потрібно позолотити їй руку переконливими монетами. Її звуть мадам Олександра Везант, станція Вашингтон. В, Е, З, А, Н, Т.

— Записав, — радісно сказав Джубал. — Томе, ти зробив мені величезну послугу.

— Сподіваюся. Чи буде щось для мережі найближчим часом?

— Зачекай, — Джубал глянув на записку Міріам, яку вона поклала перед ним кілька хвилин тому. У ній було: «Ларрі говорить, що радіоприймач не передає сигнал, і він не знає, чому». Джубал продовжив:

— Точка прийому сигналу вийшла з ладу через несправність приймача, — і у мене немає нікого, хто б міг її полагодити.

— Я відправлю когось.

— Дякую. Ще раз — дякую.

Він вимкнувся, потім замовив міжміський дзвінок за вказаним ім'ям — і дав вказівки оператору використовувати шифрування, якщо той номер має обладнання прийняти такий дзвінок. Саме так і сталось, і це його не здивувало. Дуже швидко на екрані з'явилося величаве обличчя мадам Везант.

Він посміхнувся та вигукнув:

— Привіт, Рубі!

Здавалося, вона спершу здивувалася, а потім придивилася уважніше:

— Це ж треба — Док Гаршоу! Старий негіднику! Бог любить тебе; рада тебе бачити. Де ти переховувався?

— Саме так, Беккі, переховувався. Копи на хвості.

Беккі Віззі не запитала чому; вона відразу ж відповіла:

— Чим я можу допомогти? Тобі потрібні гроші?

— У мене вдосталь грошей, Беккі, але я тобі дякую. Гроші не допоможуть; я у серйознішій халепі, ніж та, — і не думаю, що будь-хто, окрім самого Генерального Секретаря, містера Дугласа, зможе мені допомогти. Мені потрібно з ним поговорити, і негайно. Зараз... І навіть іще скоріше.

Вона виглядала спантеличеною.

— Це нелегке завдання, доку.

— Беккі, я знаю, бо я вже тиждень намагаюся до нього додзвонитися... І все марно. Але не вплутуйся в це, Беккі... Тому що, дівчинко, у мене тут — просто пекельна спека.

Я використав усі свої можливості; ймовірно, ти щось порадиш мені, — наприклад, телефонний номер, завдяки якому я зможу дістатись до нього. Але я не хочу вплутувати у це тебе особисто. Ти можеш постраждати, а я ніколи не зможу глянути в очі професору, — якщо коли-небудь ще його зустріну, земля йому пухом.

— Я знаю, чого професор хотів би від мене! — різко сказала вона. — Тож досить цієї маячні, доку. Професор завжди присягався, що ти — єдиний хірург, здатний різати людей, а всі решта — м'ясники. Він ніколи не забував того випадку в Еклтоні.

— Тепер, Беккі, ми не впораємося з цим так легко. За мене заплатили.

— Ти врятував його життя.

— Я не зробив нічого особливого. Це була стійкість його тіла, бажання боротися — і твоя допомога як медсестри.

— Гм... Доку, ми гаємо час. Наскільки це терміново?

— Вони взяли мене під приціл... І будь-хто з мого оточення може постраждати. На мене виписали ордер, ордер Федерації, — і вони знають, де я, і я не можу втекти. Це може статися будь-якої хвилини... А містер Дуглас — єдиний, хто може це зупинити.

— Ти витримаєш. Я гарантую.

— Беккі... Впевнений, що так і є. Але це може забрати лише кілька хвилин. Боюся, що це «секретний відділ», Беккі. Я надто старий для допитів у секретному відділі.

— Але... О Господи! Доку, можна детальніше? Мені справді потрібно знати, щоб скласти для тебе гороскоп, тоді я знатиму, що робити. Звісно ж, ти Меркурій, відколи став лікарем. Але, якби я знала, у якому домі дивитися, щоб знайти твою проблему, було б краще.

— Дівчинко, на це немає часу. Але дякую! — Джубал швидко думав. Кому вірити? І коли? — Беккі, якщо ти навіть знатимеш про це, то можеш опинитися у халепі, як і я... Хіба що я переконаю містера Дугласа.

— Розкажи мені, доку. Я ще ніколи не тікала від бійок, — і тобі це відомо.

— Добре. Тож я «Меркурій». Але проблема лежить на Марсі.

Вона пильно глянула на нього.

— Як?

— Ти дивилася новини. Ти знаєш, що Людину з Марса начебто перевели кудись високо в Анди. Що ж, знай: це не так. Це просто обман для дурнів.

Здавалося, Беккі здивувалася, проте не так сильно, як від неї очікував Джубал.

— З чого ти це взяв, доку?

— Беккі, по всій цій нікчемній планеті є люди, які хочуть прибрати до рук цього хлопця. Вони хочуть використати його, зробити з нього свою маріонетку. Але він — мій клієнт, і я маю намір терпіти це й далі. І я можу допомогти. Проте мій єдиний шанс — це поговорити з містером Дугласом особисто, один на один.

— Людина з Марса — твій клієнт? Можеш його показати?

— Так. Але лише містеру Дугласу. Ти знаєш, як воно, Беккі — головним може бути добрий Джо, добрий до дітей та тварин. Але він не обов'язково детально знає все, що виробляють його копи — особливо в тому випадку, коли вони тягнуть людину у секретний відділ.

Вона кивнула.

— У мене були неприємності з копами. Копи!

— Тож мені потрібно домовитися з містером Дугласом до того, як вони схоплять мене.

— Все, що ти хочеш, — це поговорити з ним по телефону?

— Так. Якщо ти можеш це влаштувати. Ось, дозволь мені залишити йому свій номер — і я буду сидіти тут, сподіваючись на його дзвінок... Аж доки вони не заберуть мене. Якщо у тебе не вийде — все одно дякую, Беккі. Дуже дякую. Я зна-тиму, що ти спробувала.

— Не вимикайся! — різко сказала вона.

— Що?

— Залишайся на лінії, доку, а я тим часом погляну, що тут можна зробити. Якщо мені пощастить, вони зможуть з'єднати вас прямо через цей телефон, і це заощадить час. Тож чекай.

Мадам Везант зникла з екрану, не попрощавшись, а потім подзвонила Агнес Дуглас. Вона говорила зі спокійною впевненістю, вказуючи Агнес на те, що це — точно той розвиток подій, який передбачили зірки, причому точно за розкладом. Зараз настав критичний момент, коли Агнес мала направити та підтримати свого чоловіка, використовуючи весь свій розум і жіночу мудрість, — щоб переконатися, що він діятиме мудро, але без жодних затримок.

— Агнес, люба, таке положення зірок не повториться впродовж тисяч років — Марс, Венера та Меркурій в ідеальний час; як тільки Венера перетне меридіан, вона стане домінантною. Таким чином, ти бачиш...

— Еллі, що зірки кажуть мені робити? Ти знаєш, мене не цікавить наукова частина.

Це її майже не дивувало, оскільки описані відношення не мали місця у той момент. Мадам Везант не мала часу, щоб скласти новий гороскоп; тому вона імпровізувала. Але з цим у неї не виникало труднощів; вона говорила «вищу правду», давала слухні поради і допомагала друзям. Якщо вдасться допомогти двом друзям одночасно, то Беккі Віззі буде надзвичайно рада.

— Дорогенька, ти й справді маєш зрозуміти, у тебе вроджений талант. Ти Венера, як і завжди, а Марс — на час цієї кризи — підсилений: це одночасно і твій чоловік, і той хлопець Сміт. Меркурій — це доктор Гаршоу. Щоб відвести невідповідність, спричинену посиленням Марса, поки криза не мине, Венеру має підтримувати Меркурій. Але у тебе мало часу; Венера утримуватиме вплив, поки не досягне меридіану, залишилося лише сім хвилин від зараз, після цього твій вплив буде слабшати. Ти маєш діяти швидко.

— Тобі було б слід попередити мене раніше.

— Моя люба, я чекала біля телефону весь день, готова діяти відразу ж. Зірки розповіли мені природу кожної кризи; вони ніколи не говорять нам деталей. Але ще є час. Тут у мене доктор Гаршоу чекає на лінії; все, що необхідно — так це звести їх особисто, якщо це можливо, ще до того, як Венера перетне меридіан.

— Що ж... Добре, Еллі. Я витягну Джозефа з якоїсь дурної конференції, але приведу його сюди. Тримай цю лінію відкритою. Дай мені номер телефону цього доктора Ракшоу, — чи ти зможеш перевести дзвінок туди?

— Я можу перемкнути його звідси. Просто приведи містера Дугласа. Поквапся, люба.

— Покваплюсь.

Коли обличчя Агнес Дуглас зникло з екрану, Беккі пішла до іншого телефону. Її професія вимагала достатньої кількості телефонних апаратів; це становило її найбільші витрати у справі. Радісно наспівуючи собі щось під ніс, вона зателефонувала брокеру.

Розділ 17

Коли мадам Везант зникла з екрану, Джубал Гаршоу відкинувся на спинку крісла.

— Сюди! — сказав він.

— Добре, бос, — підтвердила Міріам.

— Ось це — для групи «Справжній досвід». Вкажи на обкладинці, що я хочу, щоб оповідач мала звабливе контрольто.

— Можливо, варто спробувати мені?

— Не до такої міри звабливе — тож помовч. Знайди мені перелік недійсних прізвищ, який ми отримали від Бюро перепису; обери одне з них і додай невинне, жіночне ім'я до нього як псевдонім. Ім'я дівчини, що закінчується на «а», завжди передбачає ліфчик розміру «С».

— Треба ж! Але ім'я жодної з нас не закінчується на «а». Тому ти — паразит.

— А ти — пласкогруда погань, чи не так? «Анжела»; її звуть — «Анжела». Заголовок: «Я вийшла заміж за марсіанина». Початок: «Усе своє життя я хотіла стати астронавтом. Абзац. Коли я ще була крихітною, з веснянками на носі та блиском в очах, то збирала кришки від коробок, як це робили мої брати, і плакала, коли мама не дозволяла мені надягти у ліжко шолом Космічного курсанта. Абзац. У ті безтурботні дні дитинства мені й не снилося, якою дивною, гіркосолюдкою долею стане моя дитяча мрія...

— Бос!

— Так, Дорказ?

— Тут ще дві проблеми.

Джубал встав з крісла біля телефону.

— Зачекай на продовження. Міріам, сядь біля телефону, — він пройшов до вікна, побачив два авто, на які вказувала Дорказ, вирішив, що це, напевно фургони, і що вони можуть приземлитися на його приватній власності.

— Ларрі, зачини двері у кімнату. Анно, вберись у свою мантію. Спостерігайте за ними, але тримайтеся подалі від вікна; я хочу, щоб вони подумали, що у будинку нікого немає. Джилл, тримайся близько біля Майка і не дозволяй йому робити жодних різких рухів. Майк, ти робиш те, що тобі скаже Джилл.

— Так, Джубале. Робитиму.

— Джилл, не відпускай його, хіба що не буде іншого вибору. Щоб не дозволити їм підстрелити когось з нас, я маю на увазі. Якщо вони виб'ють двері — нехай, я радше сподіваюся на це. Джилл, якщо все дійде до межі — я б хотів, щоб він схопив лише пістолети, а не людей.

— Так, Джубале.

— Переконайся, що він це розуміє. Цей неконтрольований відсів копів слід припинити.

— Телефон, бос.

— Йду, — Джубал дуже повільно повернувся до телефону. — Всі ви тримайтеся подалі від мікрофона. Дорказ, можеш подрімати. Міріам, запиши заголовок на потім: «Я вийшла заміж за людину». Він сковзнув у крісло, коли Міріам встала, і сказав:

— Слухаю.

Ввічливий привабливий чоловік дивився на нього з екрану.

— Доктор Гаршоу?

— Так.

— Зачекайте, будь ласка. З вами говоритиме Генеральний Секретар, — це означало, що потрібно буде вклонитися.

— Добре.

Екран замиготів, потім зображення відновилося — на ньому був Його Ясновельможність Вельмишановний Джо-зеф Еджертон Дуглас, Генеральний Секретар Світової Федерації Вільних Націй.

— Доктор Гаршоу? Я зрозумів, що вам потрібно поговорити зі мною. Вперед.

— Ні, сер.

— Що? Але я зрозумів...

— Дозвольте мені краще перефразувати, містере Секретар. Вам потрібно поговорити зі мною.

Здавалося, Дуглас здивувався, але потім посміхнувся.

— Такі впевнені у собі, чи не так? Що ж, докторе, даю вам десять секунд, щоб це довести. У мене є інші справи.

— Дуже добре, сер. Я повірений Людини з Марса.

Дуглас уже не здавався грубим.

— Повторіть.

— Я повірений Валентина Майкла Сміта, знаного як Людина з Марса. Довіреність повної сили. Насправді ж мене можна вважати Послом з Марса... Мушу додати — згідно з «Рішенням Ларкін».

Дуглас витріщився на нього:

— Чоловіче, та ти, напевно, збожеволів!

— Останнім часом мені часто саме так і здається. Тим не менше я дію від імені Людини з Марса. І він готовий вести переговори.

— Людина з Марса в Еквадорі.

— Будь ласка, містере Секретар. Це приватна розмова. Він не в Еквадорі, і ми обидва це знаємо. Сміт, справжній Валентин Майкл Сміт, а не той, якого показують у новинах, втік з ув'язнення — мушу додати, незаконного — у медичному центрі Бетесди, минулого четверга, разом з медичною сестрою Джилліан Бордмен. Він зберіг свою свободу і зараз вільний, — і таким і залишиться. Якщо хтось із вашого величезного штату помічників скаже вам щось інше, тоді вам брешуть... Тому я й говорю з вами особисто. Тож ви можете все виправити.

Дуглас здавався дуже замисленим. Очевидно, хтось говорив до нього з-за екрану, але слів чути не було. Нарешті він сказав:

— Навіть якщо ви кажете правду, докторе, ви не можете говорити від імені молодого Сміта. Він підопічний Штату.

Джубал похитав головою:

— Неможливо. «Рішення Ларкін».

— Погляньте сюди — як юрист, я запевняю вас...

— Як юрист, я мушу дотримуватися власної думки та захищати свого клієнта.

— Ви юрист? Я думав, що ви маєте на увазі, що ви — фактичний повірений; радше адвокат.

— І те, й інше. Ви розумієте, що я — повірений за законом, на гарній основі і допущений свідчити перед Вищим Судом. Я зараз не практикую, але так і є.

Джубал почув глухий шум унизу і подивився убік. Ларрі прошепотів:

— Вхідні двері, я так думаю, бос. Мені перевірити?

Джубал похитав головою, заперечуючи, і сказав до екрану:

— Містере Секретар, поки ми граємося словами, час іде. Навіть зараз ваші головорізи з С. С. вдираються у мій дім. Це найнеприємніше, якщо тебе беруть в облогу в твоєму власному домі. Зараз, вперше і востаннє, ви розберетесь

з цим непорозумінням? Так, щоб ми змогли домовитися мирно і справедливо? Чи будемо боротися у Вищому Суді, з усім шумом та скандалом, який це спричинить?

Секретар знову, здавалося, з кимось говорив десь за межами екрану. Він повернувся, виглядаючи стурбованим.

— Докторе, якщо Спеціальна Служба поліції намагається заарештувати вас, це для мене новина. Я не бачу...

— Якщо ви прислухаєтеся, то почуєте, як вони підіймаються сходами, сер! Майку! Анно! Підійдіть сюди, — Джубал відсунув крісло убік, щоб кут огляду камери охопив ще трьох людей.

— Містере Генеральний Секретар Дуглас — Людина з Марса! — звичайно ж, він не представив Анну, але її білу мантію непідкупності було важко не помітити.

Дуглас пильно глянув на Сміта; Сміт відповів йому поглядом і, здавалося, почав непокоїтися:

— Джубале...

— Зачекай хвилинку, Майку. Ну що, містере Секретар? Ваші люди вдерлися у мій будинок, я чую, як вони зараз виламують двері у мій кабінет, — Джубал повернув голову, — Ларрі, відімкни двері. Впусти їх, — він поклав руку на Майка. — Не хвилюйся, хлопче, і не роби нічого, якщо тільки тобі не скажуть це зробити.

— Так Джубале. Той чоловік. Я знаю його.

— А він знає тебе, — Джубал через плече гукнув у щойно відчинені двері:

— Проходьте, сержанте. Прямо сюди.

Сержант С. С. стояв у дверях з кулеметом наготові, але не заходив всередину. Замість цього він вигукнув:

— Майоре! Вони тут!

Дуглас сказав:

— Дозвольте мені поговорити з їхніх командиром, докторе, — він знову говорив за екраном.

Джубал з полегшенням побачив, що особиста зброя майора, якого покликав сержант, все ще була у кобурі; Майкові

плечі затремтіли під Джубаловою рукою з тієї миті, як пістолет сержанта з'явився в полі зору. І, поки Джубал не втратив братерської любові до цих солдат, він не хотів, щоб Сміт показував свої вміння... І спричинив цим появу незручних питань.

Майор оглянув кімнату:

— Ви Джубал Гаршоу?

— Так. Проходьте. З вами хоче поговорити ваш бос.

— Нічого подібного. Ви йдете зі мною. Я також шукаю...

— Йди сюди! Генеральний Секретар особисто хоче поговорити з тобою, по цьому телефону.

Майор С. С. здавався наляканим. Він зайшов у кабінет, сів за стіл Джубала, глянув на екран, несподівано випростався та відсалютував. Дуглас кивнув.

— Ім'я, звання та призначення.

— Сер, майор С. Д. Блох, підрозділ Спеціальної Служби «Чіріо», казарми території Мерленд.

— А зараз скажіть мені, що ви робите — там, де ви зараз є, — і чому.

— Сер, це дуже заплутано. Я...

— Тоді розплутайте це — для мене. Говоріть, майоре.

— Так, сер. Я прибув сюди за наказом. Бачте...

— Не бачу.

— Що ж, сер... Близько півтори години тому літальний фургон відправили сюди, щоб здійснити кілька арештів. Вони не відзвітувалися тоді, коли повинні були, — і, коли ми не змогли зв'язатися з ними по радіо, мене відправили сюди із запасною командою, щоб знайти їх та надати допомогу, якщо знадобиться.

— Чиї накази?

— Гм... Коменданта, сер.

— І ви їх знайшли?

— Ні, сер. Ані сліду.

Дуглас глянув на Гаршоу:

— Адвокате, ви бачили іншу команду?

— Це не мій обов'язок — слідкувати за вашими підлеглими, містере Секретар. Можливо, їм дали неправильну адресу. Або вони просто загубилися.

— Це не відповідь на моє питання.

— Ви маєте рацію, сер. Я не на допиті. Ймовірно, і не буду — окрім як на судовому засіданні. Я дію в інтересах мого клієнта; я не нянька для цих, гм, осіб у формі. Проте з того, що я бачив, можу припустити, що вони не змогли б знайти і поросся у ванній.

— Гм... Можливо. Майоре, зберіть своїх людей і повертайтеся. Я підтверджу це через свої канали.

— Так, сер, — відсалютував майор.

— Хвилинку! — різко сказав Гаршоу. — Ці люди вдерлися у мій дім. Я вимагаю, щоб вони показали ордер.

— О, майоре, покажіть йому ордер на обшук.

Обличчя майора Блоха стало яскраво-червоним.

— Сер, у офіцера, що прилетів сюди переді мною, були ордери. Капітан Гайнріх. Той, який зник.

Дуглас пильно глянув на нього:

— Юначе... Ти збираєшся стояти там і говорити, що ви вдерлися до будинку громадянина без ордеру?

— Але... Сер, ви не розумієте! Був ордер; були ордери. Я бачив їх. Але, звичайно, капітан Гайнріх взяв їх із собою. Сер.

Дуглас просто глянув на нього:

— Повертайтеся. Коли повернетесь — посадить себе під арешт. Я поговорю з вами пізніше.

— Так, сер.

— Зачекайте, — вимагав Гаршоу. — За таких обставин я не відпущу його. Я скористаюся своїм правом здійснити громадянський арешт. Я заберу його, відправлю у найближче містечко, де посаджу в камеру в місцевій в'язниці. Це «Озброєний напад та проникнення».

Дуглас замислено примружився:

— Це необхідно, сер?

— Я думаю, що — так. Цих друзяк надзвичайно важко знайти, коли вони потрібні, — тож я не хочу відпускати саме цього з нашої місцевої юрисдикції. Це серйозне кримінальне порушення, — а я не матиму іншої можливості оцінити нанесені ним збитки.

— Запевняю вас, сер, що ви отримаєте повне відшкодування.

— Дякую, сер. Але що завадить іншим жартівникам у формі заявитися сюди через двадцять хвилин — можливо, цього разу з ордером? Що ж, їм не доведеться навіть вибивати двері. Мій замок осквернили; він відкритий для будь-яких непроханих гостей. Містере Секретар, затримка лише у кілька коштовних секунд за рахунок міцних дверей врятувала нас — і не дозволила цим негідникам витягти мене ще до того, як мені вдалося до вас додзвонитися... І ви чули, що він сказав: що є ще такі, як він, — з його слів — з ордерами.

— Докторе, запевняю вас, що я не знаю ні про який ордер.

— Ордери, сер. Він сказав «ордери на декілька арештів». Хоча, можливо, кращий термін буде «lettres de cachet»¹.

— Це серйозне обвинувачення.

— Це серйозне питання. Ви бачите, що вони тут вже нарobili.

— Докторе, я не знаю нічого про ці ордери, — якщо вони існують. Але особисто запевняю вас, що зараз же з усім розберуся і з'ясую, чому їх видали — і діятиму залежно від цього. Можу я сказати більше?

— Ви можете сказати про значно більшу угоду, сер. Я точно встановив, чому видали ті ордери. Хтось із вашого оточення, через надмірний ентузіазм, підмовив м'якотілого суддю видати їх... Для того, щоб схопити мене і моїх гостей; щоб допитати нас — подалі від ваших очей. Подалі від будь-яких очей, сер! Ми обговоримо усі питання з вами... Але нас не будуть допитувати ці істоти!

---

¹ Королівський наказ про ув'язнення.

Джубал вказав пальцем на майора С. С.

— В якійсь там секретній кімнаті без вікон. Сер, сподіваюся — і очікую — що правосуддя у ваших руках... Але якщо ті ордери не скасують зараз же, з вашими гарантіями, яких буде неможливо обійти, щодо того, що Людину з Марса, медсестру Бордмен та мене самого не потурбують інші люди, вільні прийти і піти коли їм заманеться, — тоді... — Джубал зупинився і безпомічно знизав плечима, — я буду змушений шукати покровителя деінде. За межами правління, як вам відомо, є люди і сили, які виявляють значний інтерес до справ, пов'язаних з Людиною з Марса.

— Ви погрожуєте мені.

— Ні, сер. Я благаю вас. Тому спершу я прийшов до вас. Ми хочемо домовитися. Але ми не можемо вільно говорити, поки на нас полюють. Благаю вас, сер, — відкличте своїх псів!

Дуглас опустил очі, потім знову підвів погляд:

— Ті ордери — якщо такі були — не будуть дійсними. Як тільки я зможу відстежити їх, вони будуть скасовані.

— Дякую, сер.

Дуглас глянув на майора Блоха:

— Ви все ще наполягаєте на тому, щоб оформити його на місці?

Джубал поглянув на нього презирливо:

— Його? О, відпустіть його: він просто дурень в уніформі. І забудьмо про збитки також. Ми маємо обговорити значно важливіші від цих питання.

— Можете йти, майоре.

Офіцер С. С. відсалютував й дуже швидко пішов. Дуглас продовжив:

— Захиснику, думаю, що нам потрібно поговорити вічно-віч. Питання, яких ви торкаєтесь, дуже важко вирішити по телефону.

— Згоден.

— Ви і ваш... Гм... клієнт будете моїми гостями в Палаці. Я надішлю яхту, щоб вас забрати. Ви будете готові за годину?

Гаршоу похитав головою:

— Дякую, містере Секретар. Але це непотрібно. Ми спатимемо тут... І, коли нам буде слід зустрітися, я відкопаю собачу упряжку чи щось іще. Немає потреби відправляти за нами яхту.

Містер Дуглас спохмурнів:

— Годі вам, докторе! Як ви самі вказали, ці розмови будуть начебто дипломатичні за своєю суттю. За пропонованим вами чинним протоколом я повинен, у результаті, це визнати. Тому мені повинні забезпечити офіційну гостинність.

— Що ж, сер, мушу вказати на те, що моему клієнту вже надали забагато гостинності. У нього вже є поганий досвід щодо того, як від неї позбутися.

Обличчя Дугласа почало серйознішати:

— Сер, ви маєте на увазі...

— Я нічого не маю на увазі. Я просто кажу, що Сміт багато чого пережив — і що він не звик до церемоній на вищому рівні. Він спить міцніше там, де почувається вдома. Так само, як і я. Я старий чоловік, тому надаю перевагу власному ліжку. Або я маю визнати, що наші переговори не відбудуться, і мій клієнт та я будемо змушені шукати когось деінде. У такому випадку мені буде важко залишатись гостем під вашим дахом.

Генеральний Секретар здавався дуже похмурим.

— Знову погрози. Я думав, ви довіряєте мені, сер. І я чітко почув, як ви сказали, що «готові до перемовин».

— Я довіряю вам, сер (поки ви добре до мене ставитесь!). І ми й справді готові вести перемовини. Але я використовую слово «перемовини» у його оригінальному значенні — не у цьому новому — «примирення». Хоча ми збираємося бути поміркованими. Проте ми не можемо почати перемовини негайно ж у будь-якому разі: нас лякає ще один фактор, і ми маємо почекати. Я не знаю, як довго.

— Що ви маєте на увазі?

— Ми очікуємо, що правління буде представлене на цих перемовинах якоюсь делегацією, яку ви оберете — і у нас буде такий самий привілей.

— Звісно. Але нехай вона буде невелика. Я займуся цим особисто — лише з одним чи двома помічниками. Генеральний юрисконсулт, я думаю... І наші експерти з космічного закону. Але для кращого результату вам потрібна невелика група; якомога менша.

— Без сумніву. Наша група буде маленька. Сам Сміт, я, зі мною ще Справедливий Свідок...

— Та годі вам!

— Свідок не сповільнить справи. Я пропоную вам запросити ще одного. Ми матимемо ще одного чи двох інших — але нам бракує ще однієї важливої людини. Я маю чіткі інструкції від свого клієнта, що його друг на ім'я Бен Кекстон також обов'язково повинен бути присутнім на цій зустрічі... А я не можу знайти цього зануду.

Джубал, провівши години у найскладнішому маневруванні, щоб кинути цю одну заувагу, зараз чекав з найспокійнішим виразом обличчя, щоб побачити, що станеться. Дуглас пильно дивився на нього.

— «Бен Кекстон»? Ви ж не маєте на увазі того дешевого вінчелла?

— Бен Кекстон, я гадаю, журналіст. У нього є колонка в одному з синдикатів.

— Він зовсім не стосується справи!

Гаршоу похитав головою.

— Тоді це все, містере Секретар. Я маю чіткі інструкції, які не дають мені простору для маневрів. Прошу вибачення за те, що забрав ваш час. Благаю вибачити мені, — він потягнувся так, наче був готовий вимкнути телефон.

— Зачекайте.

— Сер?

— Не вимикайтеся; я ще не все сказав!

— Я щиро прошу пробачення у Генерального Секретаря. Ми, звісно ж, почекаємо, поки він вибачить нас.

— Так-так — але не зважайте на формальності. Докторе, ви читали маячню, яка вийшла про цей Капітоль у новинах?

— О святі небеса, — ні!

— Хотів б я теж їх не читати. Це безглуздо — говорити про присутність журналіста на перемовинах. У будь-якім разі ми розкажемо їм усе потім — після того, як все владнаємо. Але навіть якби ми мали запросити будь-кого з них, це точно був би не Кекстон. Це цілковито зіпсована людина; він — нищпорка, причому найгіршого сорту.

— Містере Секретар, ми не маємо жодних заперечень проти пильного погляду публіки. І ми дійсно наполягаємо на цьому.

— Це смішно!

— Можливо. Але я працюю на клієнта так, як вважаю за краще. Якщо ми досягнемо домовленості, що вплине на Людину з Марса, а також на планету, яка є його домом. Я хочу, щоб кожна людина на цій планеті отримала можливість точно знати, як це було зроблено і в який спосіб домовлено. З іншого боку, — якщо ми не зможемо домовитися, — люди повинні почути, як і де перемовини перервалися. Ніяких засідань Зіркової палати¹, містере Секретар.

— Прокляття, чоловіче, я не говорю про таємні засідання, і ви це знаєте! Я просто маю на увазі тихі, організовані перемовини, без зіткнення лобами!

— Тоді дозвольте пресі бути присутньою завдяки камерам та мікрофонам... Але з ногами та лобами десь неподалік, надворі. Це дещо мені нагадало: у нас візьмуть інтерв'ю, у мого клієнта і в мене, на одному з каналів сьогодні ввечері. Тоді я наголошуватиму на тому, що ми хочемо цілковитої публічності протягом найближчих перемовин.

---

¹ З XI століття — судова колегія, що складалася з членів палати лордів та мала необмежену владу, якою значно зловживали за Якова I та Карла I; у переносному сенсі — тоталітарне, тиранічне правління, некерована влада, зловживання посадою; таємний, неправедний суд.

— Що? Ви не можете зараз давати інтерв'ю: це повністю суперечить загальному характеру цього обговорення.

— Я так не вважаю. Ми ж, звісно, не обговорюватимемо там саме цю приватну розмову. Але ви стверджуєте, що кожен звичайний громадянин повинен отримати ваш дозвіл на те, щоб говорити з пресою?

— Ні. Звісно ж, ні — але...

— Боюся, у будь-якому разі вже надто пізно. Всі домовленості вже укладено, і єдиний спосіб, яким ви можете це зупинити — так це відправити більше фургонів з вашими вбивцями, з ордерами чи без. Але боюся, що вони все одно не встигнуть. Єдина причина, через яку я про це згадую, — мені спало на думку, що ви захочете з'явитися у випуску новин — незадовго до цього інтерв'ю, — сказавши публіці, що Людина з Марса повернувся з лікарні в Андах... А зараз відпочиває у Поконосі. Таким чином ви уникнете будь-яких можливих заяв про те, що уряд цим здивований. Ви зі мною згодні?

— Я з вами згоден, це й так зрозуміло.

Генеральний Секретар кілька хвилин мовчки дивився на Гаршоу, а потім сказав:

— Будь ласка, почекайте.

Він цілковито зник з екрану. Гаршоу жестом показав Ларрі підійти, а в той же час підняв іншу руку і прикрив нею мікрофон.

— Послухай, синку, — прошепотів він, — з тим зламанним радіоприймачем я безглуздо блефую. Я не знаю, куди він пішов, щоб видати той випуск новин, який я запропонував... Чи щоб знову спустити на нас усіх собак, поки я прив'язаний до телефону. І не знатиму в жодному разі. З усіх ніг біжи звідси, задзвони Тому Маккензі і скажи йому, що, коли він зараз же не вишле майстра, то пропустить найбільшу історію з часів падіння Трої. Тоді будь обережним, коли повертатимешся додому: там можуть бути копи в засідках.

— Зрозумів. Але як я подзвоню Маккензі?

— Гм... — Дуглас знову сів біля екрану. — Поговори з Міріам. Йди.

— Докторе Гаршоу, я взяв до уваги вашу пораду. Випуск новин, як ви й казали... Плюс кілька важливих деталей.

Дуглас тепло посміхнувся, гарно прикидаючись звичайною публічною особою.

— Немає сенсу грати у півсили, і я це бачу. Якщо ви наполягаєте на публічності, то немає способів зупинити вас. Нерозумно виносити дослідницькі перемовини на публіку. Тож я додав до випуску, що правління домовилося обговорити майбутні міжпланетарні відносини з Людиною з Марса, що-йно він відпочине від подорожі, і ми зробимо це публічно... Абсолютно публічно. — Його посмішка стала холодною, і він більше не здавався як старий добрий Джо Дуглас.

Гаршоу весело, з щирим захватом, посміхнувся. Що ж, старий крадій зумів ухилитися від удару і перетворив поразку на блискучий хід правління.

— Просто чудово, містере Секретар! Завжди значно краще, якщо у таких питаннях пропозиції звучать офіційно, від уряду. Ми прийдемо просто перед початком!

— Дякую. А зараз щодо особи Кекстона... Допуск преси не стосується його. Він може сидіти вдома, дивитися все по стереобаченню і склепати з цього свою брехню — що він, без сумніву, і зробить. Але на перемовинах його не буде. Вибачте. Ні.

— Тоді не буде ніяких перемовин, містере Секретар. І немає значення, що ви сказали пресі.

— Не думаю, що ви мене зрозуміли, захиснику. Цей чоловік огидний мені. Особистий привілей.

— Ви маєте рацію. Це — саме питання особистого привілею.

— Тоді більше не говорімо про це.

— Ви неправильно мене зрозуміли. Це й справді особистий привілей. Але не ваш. Сміта.

— Що?

— Ви маєте привілей обирати собі радників, які будуть присутні на цих перемовинах — і ви можете запро-

сити хоч самого Диявола: ми не будемо заперечувати. Сміт має привілей обирати своїх порадників, які теж будуть присутні. Якщо Кекстона там не буде, то й нас там не буде. Насправді ви знайдете нас на сусідній вулиці, на якійсь зовсім іншій конференції. Вам там зрадіють. Особливо в тому випадку, якщо ви володієте мовою гінді. Зараз ви мене розумієте?

Запала тиша, а Гаршоу розмірковував над тим, що людина віку Дугласа насправді не повинна собі дозволяти таких очевидних приступів гніву. Дуглас не зник з екрану, але він тихо перемовлявся з кимось за кадром. Нарешті він заговорив, звертаючись до Людини з Марса.

Майк стояв біля екрану весь цей час, так само тихо і щонайменше так само терпляче, як і Свідок. Дуглас звернувся до нього:

— Сміте, чому ти так наполягаєш на такій безглуздій умові?

Гаршоу поклав руку на Майкове плече і поспішно сказав:

— Не відповідай, Майку! — тоді до Дугласа:

— Ну-ну, містере Секретар! Правила, будь ласка! Ви не можете питати у мене, чому мій клієнт дав мені такі вказівки. І дозвольте додати дещо згідно правил: мій клієнт вивчив англійську зовсім недавно, тож не можна очікувати, що він сам говоритиме з вами. Якщо ж ви спочатку потурбуєтесь вивчити марсіанську, я, можливо, дозволю вам поставити це питання знову... його мовою. Або й ні. Але точно не сьогодні.

Дуглас зітхнув.

— Дуже добре. Буду радий дізнатися, за якими саме правилами ви граєте швидко і невимушено, але у мене немає часу; потрібно керувати урядом. Я здаюся. Але не очікуйте, що я потисну руку цьому Кекстону!

— Як забажаєте, сер! А зараз повернімося до першого питання. Нас затримують. Я не можу знайти Кекстона. У його офісі кажуть, що він поїхав з міста.

Дуглас засміявся.

— Навряд чи це моя проблема. Ви наполягаєте на привілеї, який є особисто для мене образливим. Приведіть, кого забажаєте. Але зберіть їх самі.

— Розумно, сер, розумно. Та чи не бажаєте ви зробити послугу Людині з Марса?

— Що? Яку послугу?

— Перемовини не почнуться, аж доки не знайдеться Кекстон, — і це точно і не підлягає обговоренню. Але я не можу знайти його... І мій клієнт починає непокоїтися. Я просто звичайний громадянин... Але у вас є ресурси.

— Що ви маєте на увазі?

— Кілька хвилин тому я говорив — радше презирливо — про підрозділ Спеціальної Служби... Спишіть це на роздратування людини, якій щойно вибили вхідні двері. Проте насправді я знаю, що вони можуть бути надзвичайно дієвими... І мають вже готове узгодження сил поліції повсюдно: у місцевих, штатних, національних відділах і Бюро по всій Федерації. Містере Секретар, якби ви подзвонили вашому Коменданту С. С. і сказали, що хочете дізнатися місцезнаходження певної людини так швидко, як тільки можна — що ж, сер, це б дало більший результат впродовж наступної години, аніж я міг би сподіватися отримати за століття.

— З якого це дива я повинен підіймати за тривою всі сили поліції, щоб знайти одного скандального репортера?

— Не «з дива», мій дорогий сер, — з Марса. Я попросив вас як про послугу для Людини з Марса.

— Що ж... Це безглузде прохання, але я його виконаю.

Дуглас глянув прямо на Майка.

— Як послугу для Сміта, і тільки. Але я очікуватиму такої ж співпраці, коли ми перейдемо до справ.

— Можу вас запевнити, що це значно полегшить ситуацію.

— Що ж, не можу нічого обіцяти. Ви кажете, що цей чоловік зник. Якщо це так, то він міг потрапити під вантажівку; померти. І я, до речі, оплакувати його не буду.

Гаршоу здавався дуже похмурим.

— Сподіваймося, що цього не сталося, — заради всіх нас.

— Що ви маєте на увазі?

— Я намагався вказати на таку сумну можливість своєму клієнту, але це було схоже на крик під час вітру. Він просто не слухатиме цього. — Гаршоу зітхнув. — Руїни, сер. Якщо ми не зможемо знайти цього Кекстона, то все, що ми матимемо в руках — це руїни.

— Що ж... Я спробую. Але не чекайте дива, докторе.

— Не я, сер. Мій клієнт. У нього марсіанська точка зору...

І він очікує на диво. Тож молімося про нього.

— Ви мене почули. Це все, що я можу сказати.

Гаршоу, не підводячись, вклонився.

— Ваш покірний слуга, сер.

Коли зображення Генерального Секретаря зникло з екрану, Джубал зітхнув, підвівся і відразу ж відчув, як Джилліан обійняла його за ший.

— О, Джубале, ви були неперевершені!

— Ми ще не вийшли з важкої ситуації, дитинко.

— Я знаю. Але якщо щось могло врятувати Бена, то ви щойно це зробили!

І вона поцілувала його.

— Гей, нічого такого! Я зарікся не обійматися ще до того, як ти народилася. Тож будь ласкава, продемонструй повагу до моїх років.

Він обережно поцілував її у відповідь.

— Просто для того, щоб прибрати смак Дугласа з мого рота. Між ударами та поцілунками мене майже почало нудити. Тепер йди, обіймайся з Майком замість мене. Він заслужив це — тим, що підтримав мою бісову брехню.

— О, я так і зроблю! — Джилл відпустила Гаршоу і обійняла Людину з Марса.

— Яка чудова брехня, Джубале! — вона поцілувала Майка.

Джубал з глибоким інтересом спостерігав за тим, як Майк сам ініціював другу частину поцілунку, виконуючи її дуже офіційно, але не зовсім як новачок. Гаршоу вирішив, що

той — не неповороткий: він не зіткнувся носами, не зніяковів. Джубал поставив би йому 4 з мінусом чи 5 — за спробу.

— Синку, — сказав він, — ти продовжуєш вражати мене. Я очікував, що ти зараз скрутишся в одному зі своїх нападів.

— І я так думав, — серйозно відповів Майк, не відпускаючи Джилл. — Так і було, коли я поцілувався вперше.

— Що ж! Вітаю, Джилл!

Вона глянула на Гаршоу:

— Джубале, ви глузуєте з мене, — але я все одно вас люблю і не дозволю розізлити. Майк спочатку був трохи засмутився — але тепер це минуло, як ви бачите.

— Так, — погодився Майк, — це люб'язність. Водні брати — це ставати ближчими. Я покажу вам. Так? — він відпустив Джилл.

Джубал поспішно підняв долоню.

— Ні?

— Не ображайся. Але ти будеш розчарований, синку. Це зближення для водних братів, тільки якщо вони молоді та гарненькі дівчата, як ось Джилл.

— Мій брате Джубале, ти говориш правильно?

— Я говорю дуже правильно. Цілуй дівчат скільки влізе: це гарна заміна азартним іграм.

— Перепрошую?

— Це гарний спосіб зблизитися... Але лише з дівчатами. Гммм... — Джубал огледів кімнату. — Мені цікаво, чи повториться це явище ще раз? Дорказ, я хочу, щоб ти допомогла у науковому експерименті.

— Бос, я не піддослідний кролик; ідїть у пекло.

— У свій час піду. Не будь вередливою, дівчинко; у Майка немає заразних хвороб, — інакше я не дозволив би йому користуватися басейном. До речі: Міріам, коли повернеться Ларрі, скажи йому, щоб басейн спустили та наповнили знову сьогодні вночі: досить з нас каламутної води. Ну що, Дорказ?

— Як ви думаєте, — це буде наш перший раз?

— Ммм, ось як. Майку, ти коли-небудь цілував Дорказ?

— Ні, Джубале. Я лише сьогодні зрозумів, що Дорказ — мій водний брат.

— Правда?

— Так. Дорказ, і Анна, і Міріам, і Ларрі. Всі вони — твої водні брати, мій брате Джубал.

— Гм... Так. По суті, правильно.

— Так. Це суть, грокання, — не розділення води. Я говорю правильно?

— Дуже правильно, Майку

— Вони твої водні брати, — Майк зробив паузу, щоб ді-брати слова. — Тому всі разом вони — також і мої брати, — Майк глянув на Дорказ. — Для братів зближення — це добре. Але я не знав.

Джубал промовив:

— Ну, Дорказ?

— Що? О, Небеса! Бос, ти найгірший дражлило у світі. Але Майк не дражниться. Він милий, — вона підійшла до нього, піднялася навшпиньки і підняла руки. — Поцілуй мене, Майку.

Майк поцілував. На якісь секунди вони стали ближчими.

Потім Дорказ знепритомніла.

Джубал помітив це і підхопив її. Майк був надто недосвідчений, щоб впоратися з цим сам. Тоді Джилл різко заговорила до Майка, щоб уберегти його від тремтіння й трансу, коли він побачив, що сталося з Дорказ. На щастя, Дорказ одразу ж прийшла до тями і змогла запевнити Майка в тому, що з нею все гаразд, що вона й справді «зблизилася», і з радістю збли-зиться знову, — але спершу їй треба перевести подих.

— Треба ж таке!

Міріам спостерігала з круглими очима.

— Мені цікаво, чи я б ризикнула?

Анна сказала:

— За старшинством, будь ласка. Бос, ви звільняєте мене від обов'язків Свідка?

— Щонайменше зараз — так.

— Тоді тримайте мою мантию, — вона висковзнула з неї. —
Хочете укласти парі?

— Яким чином?

— Даю сім до одного, що я не знепритомнію та не втрача-
тиму пам'яті.

— Згода.

— Доларів, не сотень. Майку, любчику... станьмо значно
ближчими.

Анна була змушена здатися через нестачу повітря — хоча
Майк, з його марсіанським тренуванням, міг залишатися без
кисню значно довше. Вона вдихнула повітря і сказала:

— Не думаю, що я правильно поставила. Бос, я збираюся
дати вам ще один шанс за ваші гроші.

Вона знову почала пропонувати своє обличчя Майкові,
але Міріам штовхнула її у плече:

— Геть.

— Не будь такою злюкою.

— Геть, я сказала. Ноги за лінію, хвойдо, — наполяга-
ла Міріам.

— О, добре! — Анна поспішно чмокнула Майка й віді-
йшла. Підійшла Міріам, посміхнулася йому і нічого не ска-
зала. Це було непотрібно: вони стали ближчими і продов-
жували зближуватися.

— Сюди!

Міріам роззирнулася:

— Бос, ви не бачите, що я зайнята?

— Добре, добре! Але заберися з кута огляду — я сам відпо-
вім на дзвінок.

— Чесно, — я його навіть не чула.

— Це очевидно. Але ми і надалі повинні робити вигляд,
що маємо хоч краплину гідності: це може бути Генеральний
Секретар. Тож відійди.

Але це був містер Маккензі:

— Джубале, що, в біса, коїться?

— Якись проблеми?

— Шойно я отримав навіжений дзвінок від молодого чоловіка, який стверджував, що говорить від твого імені; він змусив мене покинути все й відповісти, тому що ти нарешті мав щось для мене. Я вже замовив для тебе мобільний підрозділ до тебе додому...

— Нікого не було.

— Я знаю. Вони дзвонили після того, як заблукали десь північніше від тебе. Наш диспетчер вивів їх, і вони повинні прибути з хвилини на хвилину. Я намагався двічі до тебе додзвонитися, але лінія була зайнята. Що я пропустив?

— Поки що нічого, — Джубал обмірковував сказане. Прокляття: він мав би подбати про те, щоб хтось стежив за базикалкою. Чи зробив й справді Дуглас заяву? Що сказав? Чи будуть ще копи, поки діти граються у поштове відділення? Джубале, ти старієш.

— Не впевнений, що має статися; принаймні поки що ні. Чи було щось особливе у новинах протягом останньої години?

— Та ні... О, лише одне: Палац оголосив, що Людина з Марса повернувся з півдня і відпочиває у... Джубале! Ти в цьому замішаний?

— Хвилинку. Майку, підійди до телефону. Анно, візьми мантію.

— Готово, Бос.

— Містере Маккензі, познайомтеся з Людиною з Марса. У Маккензі відвисла щелепа; потім йому допомогли професійні рефлекси.

— Зачекай. Просто зачекай тут і дозволь мені це зняти! Ми запишемо це прямо тут, з телефону, і повторюватимемо по стерео, поки ті клоуни не дістануться туди. Джубале... Мені безпечно? Ти не будеш... Ти не будеш...

— Чи буду я обманювати тебе зі Справедливим Свідком під рукою? Так, буду, якщо знадобиться. Але я не змушую тебе брати це інтерв'ю. Насправді ми можемо почекати і зв'язатися з «Аргус і Транс-Пленет».

— Джубале! Ти не можеш так зі мною вчинити.

— І не вчиню. Домовленість між нами полягала у тому, що ви мусите перевіряти, що покажуть камери — коли я подам сигнал. І використати це — якщо це буде варте новин. Але я не обіцяв, що не даватиму ще й інтерв'ю на додачу, тож «Нові Світові мережі» можуть отримати це інтерв'ю, — ну, скажімо, на півгодини раніше від «Аргус та Транс-Пленет». Якщо захочеш.

Джубал додав:

— Ти не лише позичив нам все те обладнання для зв'язку: ти дуже допоміг мені особисто. Томе, я не можу висловити, як сильно ти мені допоміг.

— Ти маєш на увазі той телефонний номер?

— Точно!

— Це дало результати?

— Дало. Але жодних питань про те, як саме, Томе. Не в прямому ефірі. Запитай мене особисто, колись потім, вже наступного року.

— О, я подумаю над цим. Ти тримаєш свій рот на замку — а я свій. А зараз не зникай...

— І ще одне. Ось ті котушки з повідомленнями, які ти отримав від мене до попереднього дзвінка: переконайся в тім, що з ними все гаразд. Відправ мені їх назад.

— Що? Добре, добре, — я тримав їх у своєму столі, адже ти так нервуєш через них. Джубале, у мене є камера біля цього телефону, просто зараз. Ми можемо починати?

— Знімай.

— І я збираюся зробити це особисто! — Маккензі відвернувся; він, очевидно, дивився у камеру. — Несподівані новини! Це ваш НСМ, репортер на зв'язку, гаряча новина! Людина з Марса щойно зателефонував сюди, на вашу місцеву станцію, і хоче поговорити з вами! Заставка. Монітор, вставка реклами несподіваних новин та подяки спонсору. Джубале, я маю запитати у нього про щось особливе?

— Не став йому питань про Північну Америку, він не турист. Плавання — найбезпечніша тема. Ти можеш запитати мене про його плани на майбутнє.

— Добре. Кінець заставки. Друзі, зараз ми особисто поговоримо з Валентином Майклом Смітом, Людиною з Марса! Оскільки НСМ завжди перші на пожежі, ми вже казали вам раніше, що містер Сміт щойно повернувся з лікарні, розташованої високо в Андах, і ми раді вітати його! Помахайте своїм друзям, містере Сміт...

(«Помахай у телефон, синку. Посміхнися і помахай»)

— Дякую, Валентине Майкле Сміте. Ми всі щасливі бачити вас таким здоровим та засмаглим. Я розумію, що ви набралися сил і навчилися плавати?

— Бос! Відвідувачі. Чи ще хтось.

— Заставка перед перервою, після слова «плавати». Що за чорт, Джубале?

— Я маю перевірити. Джилл, приглядай за Майком, це можуть бути Генеральні Казарми.

Але це були не вони. Це була мобільна стереовізійна група НСМ, що приземлилася — і вона теж — на трояндові кущі. Ларрі повернувся після того, як дзвонив із села; повернувся і Дюк. Маккензі вирішив закінчити чорно-біле інтерв'ю якнайшвидше, оскільки не був впевнений у глибині та кольорі своєї мобільної групи, — а в цей час його технічна команда могла перевірити труднощі з обладнанням, яке вони позичили Джубалу. Ларрі та Дюк пішли разом з ними.

Інтерв'ю завершилось порожніми балачками. Джубал пояснював усі питання, яких Майк не зрозумів; наостанок Маккензі пообіцяв глядачам, що особливе, кольорове та об'ємне інтерв'ю з Людиною з Марса буде готове через тридцять хвилин.

— Залишайтеся синхронізованими з цим каналом! — він стояв біля телефону і чекав на звіт своїх техніків — що командир команди зробив майже одразу.

— З приймачем все в порядку, містере Маккензі, — так само як і з іншими приладами цієї системи.

— Тоді що ж пішло не так напередодні?

Технік глянув на Ларрі та Дюка, потім посміхнувся:

— Нічого. Але було б краще увімкнути електрику. На щитку був вимкнений тумблер.

Гаршоу втрутився, щоб зупинити суперечку між Ларрі та Дюком. Він більше розмірковував над різними видами ідіотизму, успадкованим від родичів, ніж над тим, чи казав Дюк Ларрі, чи ні, що якийсь тумблер треба увімкнути перед тим, як використовувати позичене обладнання. Любитель видовищ у Джубалові шкодував, що «найкраща імпровізована вистава з часів, відколи Ілля примирився зі священником Ваалом», пройшла повз камери. Але політичний шахрай у ньому з полегшенням зітхнув — від того, що завдяки випадковості Майкові таланти залишалися таємницею. Джубал передбачив, що вони йому можуть ще знадобитися як секретна зброя... Вже не кажучи про небажання пояснювати скептичним незнайомцям теперішнє місцезнаходження окремих полісменів, а також двох поліцейних фургонів.

Наостанок це просто ще раз підтвердило його впевненість в тому, що наука і винаходи досягли свого піку з моделлю Т-Форду, а відтоді поступово занепадають.

І, крім того, Маккензі хотів отримати інтерв'ю у кольорі... Вони мали зняти його з мінімальним повтором: Джубал просто хотів переконатися, що не буде поставлено жодного питання, яке могло б спростувати думку про те, що Людина з Марса щойно повернувся з Південної Америки. Коли Майк передав привіт своїм друзям та братам на «Чемпіоні», включно з доктором Махмудом, гортанною, хрипучою марсіанською — Джубал вирішив, що гроші Маккензі того варті.

Нарешті домашні могли розслабитися. Джубал встановив телефон на двогодинну відмову, встав, випрямився, зітхнув і відчув страшенну втому, дивуючись: невже він дійсно старіє?

— Де вечерея? Хто з вас, хвойди, сьогодні повинен був готувати вечерю? І чому ви цього не зробили? Боже, цей дім руйнується і занепадає!

— Моя черга сьогодні готувати вечерю, — відповіла Джилл, — але...

— Перепрошую. Мої вибачення!

— Бос, — різко перебила Анна, — як ви хотіли, щоб хтось готував, якщо ви зібрали усіх нас тут, у вашому кабінеті, на весь день?

— Це не мої проблеми, — суворо відповів Джубал. — Я хочу чітко дати зрозуміти, що навіть в тому випадку, якщо почнеться кінець світу, я чекатиму, що страви будуть гарячі, подані і з'їдені вчасно. Більше того...

— Більше того, — закінчила Анна, — зараз лише сьома сорок, і до восьмої є ще купа часу, щоб приготувати вечерю. Тож припини гавкати, бос, поки до чогось не догавкався. Дитина.

— І справді двадцять хвилин до восьмої? Здається, що від обіду минув тиждень. У будь-якому разі ви не залишили мені цивілізованого проміжку часу, щоб випити перед вечерю.

— Нещасний!

— Хтось із вас, принесіть мені випити. Налийте усім. Пропустімо формальну вечерю і випиймо. Мій живіт ввалився, наче намет у дощовий день. Анно, що ми маємо на smörgasbord¹?

— Купу всього.

— Тоді чому б не розморозити вісімнадцять чи дев'ятнадцять брикетів і не розставити їх на столі, дозволивши кожному їсти те, що він захоче, якщо захоче? Заперечень немає?

— Хоч просто зараз, — погодилася Джилл.

Анна зупинилася, щоб поцілувати його у лисину.

— Бос, ти вчинив чудово. Ми нагодуємо тебе, дамо тобі випити і вкладемо у ліжко. Зачекай, Джилл, я допоможу.

— Я можу теж допомогти? — енергійно запитав Сміт.

— Звісно, Майку. Ти можеш носити таці. Бос, вечеря буде біля басейну. Це буде дуже спекотна ніч.

— Як же іще?

Коли вони пішли, Джубал спитав у Дюка:

— Де тебе чорти носили весь день?

— Я думав.

— Нічого собі... Ти просто втратив зв'язок з усім, що бачиш навколо. Ну, і які результати?

— Так, — сказав Дюк. — Я вирішив, що те, що Майк їсть — чи не їсть, — це не моя справа.

— Мої вітання! Бажання не втручатися у справи інших людей — це щонайменше вісімдесят відсотків всієї людської мудрості... А інші двадцять відсотків не надто і важливі.

— Ви встромляєте носа в чужі справи. Завжди.

— А хто сказав, що я мудрий? Я професійно поганий приклад. Ти можеш багато чому навчитися, дивлячись на мене. Чи слухаючи мене. Одне з двох.

— Джубале, якщо я підйду до Майка і запропоную йому склянку води, — як ви гадаєте, він виконає заведений порядок?

— Я точно відчуваю, що так. Дюку, майже єдина людська риса Майка — це непереборне бажання подобатися. Проте я хочу переконатися в тому, що ти розумієш, як це для нього серйозно. Значно серйозніше, ніж одруження. Я сам прийняв водне братерство з Майком до того, як це зрозумів, і дедалі глибше заплутуюся в цій відповідальності, що більше її грокаю. Ти маєш пообіцяти собі, що ніколи йому не брехатимеш, ніколи не зіб'єш на поганий шлях, не введеш в оману, триматимешся біля нього тільки тому, що це — лише те, що він робитиме з тобою. Гарно над цим подумай.

— Я вже подумав над цим. Впродовж усього дня. Джубале, є дещо стосовно Майка, що змушує тебе хотіти піклуватися про нього.

— Я знаю. Ти, напевно, ніколи не стикався з абсолютною відвертістю раніше? Бо я — ні. Це сама Невинність. Майк ніколи не куштував плоду з Дерева Пізнання Зла і Добра... Тож ми — ті, хто куштували — не розуміємо, що ним керує.

Що ж, все це на твій страх і ризик. Сподіваюся, ти про це ніколи не пожалкуєш.

Джубал підвів погляд:

— О, ось ти де! Я думав, ти припинив переганяти матеріал.

Ларрі відповів:

— Спочатку не міг знайти штопор.

— Знову техніка. Чому ти не відкусив горлечко? Дюку, ти знайдеш кілька склянок, схованих за «Анатомією меланхолії» там, нагорі...

— Я знаю, де ви їх ховаєте.

— ...і ми всі вип'ємо чарочку. Це чудово — перед тим, як перейти до серйозної випивки. Дюк взяв склянки; Джубал наповнив їх і підняв свою:

— Золоте сонячне світло Італії, застигле у сльозах. Алкогольне братерство... Ось що більше підходить вразливій людській душі — якщо вона існує — краще, ніж будь-яке інше.

— Будьте здорові.

— Будьмо.

Джубал повільно влив вміст своєї склянки собі в горлянку.

— Ох! — радісно вигукнув він і відригнув. — Дюку, запропонує це трохи пізніше Майкові, — покажи йому, як гарно бути людиною. Змусь мене відчувати себе творчим. Сюди! Чому цих дівчат ніколи немає поруч, коли вони мені потрібні? Сюди!

— Я все ще «сюди», — відповіла Міріам з дверей, — але...

— Я знаю. І я говорив: «якою дивною, гірко-солодкою долею стане моя дитяча мрія...

— Але я закінчила ту історію, поки ти розмовляв по телефону з Генеральним Секретарем.

— Тоді ти більше не «сюди». Відправ її.

— Не хочеш спочатку перечитати? У будь-якому разі я маю переглянути її, поцілунок з Майком дав мені нове розуміння цієї історії.

Джубал здригнувся:

— «Прочитати її»? Святий Боже, ні! Досить того, що я її написав. І я навіть не думав переглядати її, — щоб випадково не підігнати факти. Дитя моє, справжня сповідальна історія не повинна бути — ніколи — зіпсована жодною плямою правди.

— Добре, бос. Анна казала, що коли ви хочете спуститися до басейну і перекусити, то йдіть.

— Я не можу придумати кращого часу. Перейдемо на терасу, джентльмени?

Біля басейну плавно розвивалася вечірка зі шматочками риби та іншими скандинавськими висококалорійними припасами, доданими за смаком. На запрошення Джубала Майк спробував бренді, трохи розбавленого водою. Відчуття здалися Майку надзвичайно огидними, тож він вирішив цю проблему, додавши кисень до етанолу під час внутрішнього процесу зворотної ферментації, чим перетворив його на глюкозу і воду. Йому це було нескладно.

Джубал спостерігав за цікавим ефектом першого розпивання спиртного Людини з Марса: було помітно, як він майже відразу сп'янів — але ще швидше протверезів. Намагаючись зрозуміти, як це сталося, Джубал підлив Майку більше бренді, яке той з готовністю прийняв — оскільки це пропонував водний брат. Майк випив надзвичайну кількість гарного імпортного спиртного до того, як Джубал припустив, що Майка неможливо напоїти.

Для Джубала це була не проблема, попри роки його пияцтва; він підтримував Майка впродовж експерименту, і це притупило гостроту його розуму. Тож коли він спробував запитати Майка, що той зробив, Майк думав, що він цікавиться подіями, що сталися впродовж захоплення С. С., стосовно яких Майк все ще відчував приховану провину. Він намагався пояснити і, якщо потрібно, отримати пробачення.

Джубал перебив його, коли нарешті допетрав, про що говорить хлопець.

— Синку, я не хочу знати, ні що ти зробив, ні як ти це зробив. Те, що ти зробив, було просто необхідно, ідеально, просто ідеально. Але... — він по-совиному кліпнув, — не розкажуй мені про це. Нікому не розкажуй.

— Ні?

— Ні. Це була межа припустимого, яку я коли-небудь бачив, відколи мій дуже розумний дядечко дискутував про чисте срібло, внаслідок чого тріумфально переміг самого себе. Пояснення все зіпсувало.

— Я грокаю неправильно?

— Так само, як і я. Тож не засмучуйся і випий ще.

Репортери та інші журналісти почали прибувати, коли вечірка лише набирала обертів. Джубал прийняв кожного з них з ввічливою гідністю, запросив їх їсти, пити та розслабитися, але просив утриматися від того, щоб діставати його чи Людину з Марса.

Тих, хто пропуслав повз вуха його вказівки, кидали у басейн. Джубал поставив Ларрі та Дюка неподалік, і сам керував хрещенням — якщо в цьому виникала необхідність. Але якщо деякі з цих докучливих невдах, викупавшись, починали погрожувати їм різними речами, які Джубала не цікавили (всі інші не робили до Майка ані кроку), то інші, сп'янівши, поспішали на допомогу цим трьом, збільшуючи купу в басейні вже добровільно, причому робили це з фанатичним ентузіазмом новонавернених. Джубал мусив зупинити їх, коли вони втретє занурювали у басейн старшого ліппманна «Нью-Йорк Таймс».

Під час вечірки Дорказ вийшла з будинку, знайшла Джубала і прошепотіла йому на вухо:

— Телефон, бос. Вас.

— Залиш повідомлення.

— Ви мусите відповісти, бос.

— Я відповім із сокирою! Дюку, принеси мені сокиру. Я позбудусь тієї Залізної Дівки хоч на якийсь час, і сьогодні ввечері у мене для цього є настрій.

— Босе... Ти хочеш відповісти на це. Це той чоловік, з яким ти говорив досить довго сьогодні вдень.

— О... Чому ж ти зразу не сказала? — Джубал незграбно поплівся нагору, переконався, що двері у його кабінет за ним замкнулися, і підійшов до телефону.

На екрані був ще один напوماджений прислужник Дугласа, але на його місці відразу з'явився сам Дуглас:

— Вам потрібно було багато часу, щоб відповісти на дзвінок.

— Це мій телефон, містере Секретар. Інколи я взагалі не відповідаю.

— Це помітно. Чому ви не сказали, що цей Кекстон — алкоголік?

— Хіба?

— Точно! Він не зник, — принаймні, не у звичному розумінні. Він перебував в одному з періодичних запоїв. Його знайшли, коли він лежав у відключці у спальному мішку в Сонорі.

— Я радий чути, що його знайшли. Дякую, сер.

— Його заарештували за технічним обвинуваченням «бродяжництво». Обвинувачення не будуть зняті; замість цього ми звільнимо його для вас.

— Я перед вами у величезному боргу, сер.

— О, це не зовсім послуга! Я відправив його до вас у тому самому стані, в якому його знайшли, — брудного, неголеного і, як я розумію, з запахом пивного заводу. Я хочу, щоб ви самі побачили, який він волоцюга.

— Дуже добре, сер. Коли мені слід на нього чекати?

— Припускаю, що скоро. Кур'єрська стрілка вже вилетіла з Ногейлза. Його повинні доставити вам з хвилини на хвилину. Пілот має вказівки доставити його і отримати розписку.

— Він її отримає.

— А зараз, Захиснику... Коли я знайшов його, то вмиваю руки. Я очікую, що ви і ваш клієнт прийдете на перемовини — незалежно від того, чи притягнете ви з собою того п'яного наклепника, чи ні.

— Згоден. Коли?

— Скажімо, завтра, о десятій. Тут.

— «Найкраще робиться швидко». Згоден.

Джубал спустився сходами і зупинився біля зламаних дверей.

— Джилл! Ходи-но сюди, дитинко.

— Так, Джубале. — Вона швидко підбігла до нього удвох із якимось репортером.

Джубал відмахнувся від нього.

— Приватна розмова, — ввічливо сказав він. — Сімейні справи. Ідіть випийте.

— Чиєї сім'ї?

— Смерть станеться у вашій, якщо ви наполягатимете. Геть!

Журналіст посміхнувся і відійшов. Джубал нахилився до Джилліан і м'яко сказав:

— Спрацювало. Він у безпеці.

— Бен?

— Так. Скоро він буде тут.

— О, Джубале! — Вона кричала.

Джубал взяв її за плечі.

— Припини, — м'яко сказав він, — зайди всередину і зачкни двері, аж доки не почнеш себе контролювати. Це не для преси.

— Так, Джубале. Так, бос.

— Так краще. Йди плакати у свою подушку, потім вмийся. Він підійшов до басейну.

— Тихо всім! Тихо! Я маю зробити оголошення. Ми раді були прийняти вас, але вечірка закінчилася.

— Фууу!

— Штовхніть його хтось у басейн. У мене є справи завтра вранці; я старий чоловік, і мені потрібно відпочити. Так само як і моїй родині. Будь ласка, йдіть тихо — і якомога швидше. Чорна кава для всіх, кому вона потрібна, — але це все. Дюку, закоркуй ці пляшки. Дівчата, заберіть їжу.

Чулося незадоволене бурчання, але відповідальніші забрали своїх колег. Через десять хвилин довкола басейну вже нікого не було.

Через двадцять хвилин прибув Бен Кекстон. Офіцер С. С., який керував кур'єрським авто, тихо прийняв підпис Гаршоу і відбиток пальця на готовій розписці, а потім одразу ж пішов. Джилл продовжувала ридати на плечі у Бена.

Джубал оглянув його у світлі басейну.

— Бене, ти дурень. Я чув, що ти весь тиждень пиячив, — і саме так ти і виглядаєш.

Бен брутально вилаявся, продовжуючи погладжувати Джилл по спині.

— Міг. Але я не пив.

— Що сталося?

— Не знаю. Я не знаю.

Годиною пізніше, коли шлунок Бена звільнився (алкоголь та шлункові соки, ніякої їжі); Джубал дав йому пігулки, щоб вивести алкоголь та барбітурати, якими його напоїли; Бена поголили, переодягли у чисте вбрання, яке не підходило йому за розміром, познайомили з Людиною з Марса і трохи привели в порядок, поки він пив молоко та їв м'яку їжу.

Але він не міг згадати дату. Для Бена минулого тижня не було: він нічого не пам'ятав, окрім таксі у Вашингтоні; його вивели з п'яного сну дві години тому...

— Звичайно, я знаю, що трапилось. Вони накачали мене наркотиками й тримали в цілковитій темряві... І катували. Я ледь пам'ятаю щось з цього. Проте не можу нічого довести. І ще село Гефей та якась мадам у ресторані, куди вони привели мене. Там, я впевнений, було безліч свідків, що можуть засвідчити, як цей грінго проводив вільний час. Я більше нічого не можу згадати.

— Тоді не втручайся, — порадив Джубал, — розслабся і будь щасливий.

— Аякже, буду! Я зробив те...

— Ну-ну! Ти переміг, Бене. І ти живий... У чому я дуже сумнівався сьогодні вранці. Дуглас з посмішкою робитиме точнісінько те, що ми захочемо, — тож посміхнися і насолоджуйся.

— Я хочу про це поговорити. Я думаю...

— Я думаю, що тобі пора у ліжку. Зараз. Зі склянкою теплого молока, щоб приховати секретний інгредієнт Старого Дока Гаршоу для прихованих п'яниць.

Вже скоро Бен Кестон хропів у ліжку. Джубал ошивався поруч, збираючись і собі заснути, але наштовхнувся на Анну у коридорі другого поверху. Він втомлено похитав головою:

— День закінчився, дівчинко.

— Так, закінчився. Я за ним не сумуватиму... І я не хотіла б повторити його. Йдіть спати, бос.

— За хвилину... Анно, скажи мені дещо. Що особливого у тому, як цей хлопчина цілується?

Анна виглядала замріяною, а потім посміхнулася:

— Тобі слід спробувати, коли він наступного разу запропонує.

— Я надто старий, щоб змінювати орієнтацію. Але мені цікаво все, що стосується цього хлопця. Це й справді так відрізняється від того, як це роблять інші?

Анна розмірковувала над цим питанням.

— Так.

— Як?

— Майк віддає поцілунку всю свою увагу.

— О, нісенітниця! Я теж так роблю. Чи робив.

Анна похитала головою.

— Ні. Деякі чоловіки намагаються так робити. Мене цілували чоловіки, які й справді гарно виконували свою роботу. Але вони не віддавали поцілунку всю свою увагу. Вони не можуть. Не важливо, скільки зусиль вони докладають: якась частина їхнього мозку працює на ще щось. Чи на те, що він спізнився на останній автобус, чи на те, який у нього

шанс всадити цій дівці, чи його власна техніка поцілунку, чи, можливо, неприємності на роботі, чи гроші, чи може так бути, що його спіймає чоловік, чи батько, чи сусіди. Чи ще щось. Зараз у Майка немає ніякої техніки... Але, коли Майк тебе цілує, він не робить нічого іншого. Нічогісінько. Ти — його цілий всесвіт у ту хвилину... І ця хвилинка нескінченна, тому що в нього немає жодних планів, і він нікуди не поспішає. Просто цілує тебе. — Вона здригнулася. — Жінка це помічає. Це вражає.

— Гм...

— Не гмикай на мене, старий збоченцю! Ти не розумієш.

— Ні. І мені шкода визнавати, що, напевно, ніколи не зрозумію. Що ж, добраніч... І ось, до речі... Я сказав Майку зачинити двері на засув сьогодні вночі.

Вона скривилася:

— Негідник!

— Він і так вчиться дуже швидко. Ми не повинні його підганяти.

Розділ 18

Конференцію відклали до обіду, а потім взагалі перенесли на ранок наступного дня, що дало Кекстону додаткових двадцять чотири години, які були йому так потрібні — для того, щоб відновитися; дізнатися про подробиці свого зникнення; а також для того, щоб «стати ближчим» з Людиною з Марса, — адже Майк відразу грюкнув, що Джилл та Бен «водні брати», порадився з Джилл і урочисто запропонував воду Бену.

Джилл гарно його проінформувала. Бен прийняв воду так само урочисто, анітрохи не вагаючись. Напередодні ретельно усе обміркувавши, він дійшов висновку, що його призначення дійсно переплелось з призначенням Людини з Марса — наприклад, завдяки його початковій ініціативі зустрічі з Майком.

Перед тим як він отримав змогу все це проаналізувати, Бен не міг не помітити десь у тріщинах своєї душі якогось тривожного відчуття. Врешті-решт він вирішив, що це були звичайні ревнощі — а якщо так, то їх потрібно було позбутися. Він усвідомив, що його дратує близькість між Майком і Джилл. Він знав, що минулий тиждень, проведений в забутті, змінив його образ холостяка; зрозумів, що хоче одружитися з Джилл. Щойно вони залишилися наодинці, він знову зробив їй пропозицію — навіть без натяку на жарт.

Джилл відвернулася.

— Будь ласка, Бене.

— Чому ні? Я платоспроможний, у мене досить-таки гарна робота, я здоровий — чи буду здоровим, щойно з мого організму виведуться всі ці наркотики «правди», якими мене накачали... І оскільки я не... Згоден: я відчуваю непереборне бажання просто зараз сказати правду. Я кохаю тебе. І хочу, щоб ти вийшла за мене й дозволила розтирати твої нещасні втомлені ніжки. То ж чому ні? У мене більше немає недоліків, про які б ти не знала, — до того ж ми ладнаємо одне з одним краще, ніж більшість подружніх пар. Чи я для тебе застарий? Не такий вже я й старий. Чи ти плануєш вийти за когось іншого?

— Ні, ані те, ані інше! Любий Бене... Бене, я кохаю тебе. Але не проси мене вийти за тебе зараз. На мені лежить... відповідальність.

Він не зміг похитнути її рішучості. Варто визнати, що Майк більше підходив Джилл за віком: вони були майже однолітками, тоді як Бен був старший за них обох трохи більше, ніж на десять років. Проте він повірив Джилл, коли вона заперечила, що причина у цьому; різниця у віці не була надто значною. До того ж, враховуючи всі обставини, вважалось, що це добре — чоловік, старший за свою дружину.

Та врешті-решт він зрозумів, що Людина з Марса не міг бути його суперником — для Джилл він був лише пацієнтом. І тоді Бен усвідомив, що чоловік, який одружується

з медсестрою, повинен жити з тим, що вона відчуває до своїх підопічних материнський інстинкт, — жити з цим і полюбити це, додав він. Тому, що якби у Джилл не було рис, що робили її медсестрою, він би її не покохав. Справа була не у чарівній фігурці чи похитуванні стегнами, коли вона йшла, — і навіть не в її такій приємній, такій надзвичайно жіночній зовнішності: слава Богу, він не належав до класу вічно інфантильних чоловіків, які цікавилися виключно розміром молочних залоз. Ні: він кохав саму Джилл.

Оскільки вона вважатиме за потрібне час від часу відкидати його на другий план через пацієнтів, яким вона потрібна, — звичайно, поки не вийде на пенсію (хоча він не міг бути впевнений, що навіть це її зупинить, бо Джилл — це Джилл), тоді він повинен зробити все можливе, щоб не ревнувати до пацієнта, яким вона опікувалася зараз! Майк був милою дитиною, саме таким невинним і наївним, як Джилл його описувала.

Крім того, він не пропонував Джилл ліжка, всипаного трояндовими пелюстками: дружина журналіста теж повинна була багато з чим примиритися. Його часто могло не бути вдома (і не буде) — інколи й тижнями, а його робочий день завжди залишатиметься ненормованим. Йому б не сподобалося, якби Джилл злилася через це. Але Джилл не буде сердитись. Хто завгодно, тільки не Джилл.

Дійшовши такого висновку, Бен прийняв водну церемонію від Майка цілковито від щирого серця.

Джубалові потрібен був ще один день, щоб спланувати тактику.

— Бене, коли ти підкинув мені цю проблему, я сказав Джилліан, що й пальцем не поворохну, щоб відстояти так звані «права» цього хлопця. Але я передумав. Ми не дозволимо уряду поживитися.

— Точно не цьому уряду.

— І ніякому іншому теж — оскільки наступний може бути ще гіршим. Бене, ти недооцінюєш Джо Дугласа.

— Він дешевий політикан з відповідною мораллю!

— Так. І, крім цього, він ще й невіглас до десятого знаку після коми. Але він також є дуже здібним і, зазвичай, чесним виконавчим керівником світу — кращим, ніж ми могли очікувати і, можливо, кращим, ніж ми на те заслуговуємо. Я б із задоволенням зіграв з ним у покер — тому що він би не махлював, не цурався б власного програшу і виплатив би його з посмішкою. О, він ще той сучий син — але ти можеш тлумачити це як «старий друзяка». Він досить гарний середнячок.

— Джубале, будь я проклятий, якщо розумію тебе. Ти вчора говорив мені, що стовідсотково впевнений у тім, що Дуглас мене вбив би... І, повір мені, до цього було недалеко!.. І що ти пройшовся лезом ножа, щоб витягти мене живим — без надії сподіваючись на те, що я й дійсно досі залишався живим... І витягнув; і лише Богу відомо, як я тобі за це вдячний! Але ти чекаєш, що я забуду, що за усім цим стояв Дуглас? Не його заслуга в тому, що я живий: він радше волів би бачити мене мертвим.

— Припускаю, що так. Але зараз ти просто... забудь це.

— Будь я проклятий, якщо забуду!

— Ти будеш дурним, якщо не вчиниш саме так. По-перше, ти нічого не зможеш довести. По-друге, тобі не потрібно мені дякувати — я забороняю тобі звалювати на мене такий тягар. Я зробив це не для тебе.

— Що?

— Я зробив це для однієї маленької дівчинки, яка вже збиралася самотійно висловити свої обвинувачення — і, можливо, так само, як міг би ти, — загинути, якби я нічого не вчинив. Я зробив це тому, що вона була моєю гостею, і я був тимчасово *in loco parentis*¹ для неї. Я зробив це тому, що вона мала потрібні витримку та відвагу, але була надто недосвідченою, щоб я міг дозволити їй гратися з вогнем, знаючи, що вона б неодмінно постраждала. Але ти, мій цинічний й грішний друже, також знав про всі ці підводні камені.

---

¹Замість батьків.

Якщо ти вляпався через твою дурну легковажність — то хто я такий, щоб втручатися у твою карму? Ти сам це обрав.

— Гм... Я зрозумів твою думку. Добре, Джубале. Котися в пекло за жарти з моєю кармою. Звісно, якщо вона в мене є...

— Це суперечливе питання. Фаталісти та люди, що вільні обирати, все ще розплачуються у четвертій чверті — це де-щиця з того, що я щодо цього чув. У будь-якому разі, у мене немає бажання турбувати людину, яка спить у стічній каналі; припускаю, що до того, як буде доведено протилежне, саме там їй і місце. Більшість благодійників нагадують мені процес лікування гемофілії: єдине справжнє лікування хворих на гемофілію — це дати їм стекти кров'ю... До того як вони народять ще більше гемофілів.

— Ти можеш стерилізувати їх.

— Ти хочеш, щоб я пограв у Бога? Але ми віддалилися від теми. Дуглас не намагався тебе вбити.

— Хто це сказав?

— Сказав безпомилковий Джубал Гаршоу, сказав ex cathedra¹, від імені власного пупка. Поглянь-но сюди, синку: якщо заступник шерифа забиває в'язня до смерті, існує значна ймовірність того, що окружні уповноважені комісари не наказували цього робити — і нічого про це не знали. Та їм би і не дозволили дізнатися. У найгіршому разі вони радше заплющили б очі на цю ситуацію постфактум, аніж порушили б свої плани. Проте вбивство ніколи не було прийнятною політикою в цій країні.

— Я б хотів показати тобі обставини тих численних смертей, які я розслідую.

Джубал відмахнувся.

— Я сказав, що це не було політикою. У нас завжди траплялися політичні вбивства, від відомих, на зразок Гю Лонга, до історій ледь не на вісім сторінок про тих, кого забили до смерті на власному ганку. Але це ніколи не було політикою.

¹ Безапеляційно.

Причиною того, через що ти зараз грієшся на сонечку, полягає в тім, що це не політика Джо Дугласа. Подумай над цим. Вони схопили тебе чисто — без шуму, без розслідування. Витиснули з тебе все, що могли, а позаяк більше від тебе користі не було, то вони могли позбутися тебе так само тихо, як дохлої миші, яку змивають в унітаз. Але вони не зробили цього. Чому? Тому, що вони знали, що їхньому босу дуже не сподобалося б, якби вони грали так грубо... І якби він переконався в тім, що вони таки грали (не важливо, у суді чи ні), то це коштувало б їм роботи, якщо не життя.

Джубал замовк, щоб зробити великий ковток спиртного.

— Але подумай. Оті головорізи з С. С. — просто зняряддя; це не Преторіанська гвардія¹, що обирає нового Цезаря. У такому разі кого б ти й справді хотів бачити Цезарем? Суддю Джо, суть ідеології якого базується у тих часах, коли країна ще була нацією, а не просто сатрапією в багатомовній імперії з численними традиціями? Дугласа, який справді не може наважитися на вбивство? Чи ти хотів би викинути його з кабінету (ми це можемо, ти знаєш, вже завтра — просто поставивши хрест на угоді, на укладання якої я змусив його сподіватися) і натомість посадовити в крісло Генерального Секретаря когось від землі, з тих, для кого життя завжди було нічого не варте, а політичне вбивство є стародавнім звичаєм? Якщо ти це зробиш — скажи мені, що станеться з наступним надокучливим журналістом, достатньо необачним для того, щоб пройтися надто темною вулицею?

Кекстон не відповів.

— Як я й сказав, С. С. — це просто інструмент. Найманці, які люблять брудну роботу. Наскільки брудною стане ця робота, якщо ти виштовхаєш Дугласа з його посади?

— Джубале, ти говориш мені, що я не повинен критикувати уряд? Коли вони помиляються? Коли я знаю, що вони помиляються?

---

¹ Особисті охоронці імператорів Римської імперії.

— Ні. Такі надокучливі мухи, як ти, надзвичайно потрібні. Не те, щоб я виступав проти «виведення шахраїв на чисту воду»: зазвичай це найнадійніше правило політики. Проте мені цікаво подивитися, яких саме нових шахраїв ти збираєшся викривати після того, як використаєш усі можливості викривати теперішніх. Демократія — це, у кращому разі, жалюгідна урядова система; єдине, що можна відверто сказати на її захист — це те, що вона десь разів у вісім краща за будь-який інший спосіб, будь-коли випробовуваний людською расою. Найбільша помилка демократії полягає в тому, що її лідери можуть віддзеркалювати недоліки та переваги своїх виборців — наприклад, їх гнітюче низький рівень; але чого ще ти можеш від них очікувати? Тож поглянь на Дугласа і поміркуй, що в його невігластві, дурості та егоїзмі він надзвичайно подібний на своїх співвітчизників-американців, включно зі мною та з тобою... Тобто насправді на один чи два рівня вище за середнього. А потім поглянь на людину, яка замінить його, якщо уряд завалиться.

— У нас надзвичайно малий вибір.

— Вибір є завжди! Цей — вибір між «поганим» та «ще гіршим», що суттєво відрізняється від значно важчого вибору між «хорошим» та «ще кращим».

— Ну, Джубале? То чого ти очікуєш від мене?

— Нічого, — відповів Гаршоу, — тому що я хочу почати цю виставу власноруч. Ну, або майже нічого. Я очікую, що протягом цих запланованих переговорів ти утримаєшся від нападок на Джо Дугласа у тій своїй щоденній дурниці, яку ти пишеш, — і, можливо, навіть трохи похвалиш його за «витримку, гідну державного діяча...».

— Мене від тебе нудить!

— Будь ласка, тільки не на траву! Скористайся своїм капелюхом. Тому що далі я збираюся розповісти тобі, що робитиму, для чого і чому Джо Дуглас має на це погодитися. Перше правило, щоб їздити на спині тигра, — це триматися за його вуха.

— Досить пишномовності. У чому суть справи?

— Досить дурості. Слухай. Якби цей хлопець був ніким і не мав ні копійки, не було б і проблем. Проте йому не пощастило стати беззаперечним спадкоємцем шаленого багатства, більшого від того, яке коли-небудь мріяв отримати Крез¹... Плюс до цього він отримав надзвичайно суперечливе право на певну політичну силу — просто надзвичайну завдяки політично-судові прецедентам, які не мають рівних за рівнем дійсного божевілля з тих часів, як Секретаря Фолла визнали винним в отриманні хабара, а Догені виправдали за те, що він його дав.

— Так, але...

— Право говорити зараз у мене. Як я вже казав Джилл, у мене не було ані найменшого інтересу в маячні про «Справжнього принца». Так само я не вважаю, що це багатство «його»: він сам не заробив ні копійки. Навіть якби він заробив його сам, — що взагалі неможливо в його віці, — то його «власність» не є такою природною, очевидною та неминучою ідеєю, як нині вважає більшість людей.

— Повтори?

— Право власності на будь-що — це надзвичайно витончена абстракція, в чомусь насправду загадкова. Лише Бог святий знає, як наші теоретики закону роблять цю загадку до такої міри складною, — але я не бачив, якою невловною вона є, аж доки не глянув на це з точки зору марсіан. У марсіан немає власності. Вони нічим не володіють... Навіть своїми власними тілами.

— Зачекай-но, хвилинку, Джубале. Навіть у тварин є власність. А марсіани не тварини; вони високорозвинена цивілізація, з великими містами та всім іншим.

— Так. «Мають нори лисиці, а гнізда небесні пташки»². Проте ніхто з них не розуміє права власності, і в цьому пункті

Останній правитель Лідійського царства, який вважається найбагатшою людиною стародавніх часів.

Євангеліє від Матвія, 8:20.

meus-et-tuus¹ заплутаємось більше від сторожового пса. Ми — але не марсіани. Якщо тільки ти, мій друже, не розглядатимеш як «власність» неподільне поєднання прав власності на усе між кількома мільйонами — чи мільярдами? — Старійшин, які є «духами».

— Скажи, Джубале, що то за Старійшини, про яких говорить Майк?

— Ти хочеш почути офіційну версію? Чи мою особисту думку?

— Що? Твою особисту думку. Що ти думаєш насправді.

— Тоді тримай язика за зубами. Я думаю, що це купа набожної маячні, якою можна гарно удобрити галявину. Гадаю, що це релігійні забобони, які врзалися у мозок хлопчини в такому ранньому віці, що у нього немає жодного найменшого шансу вирватися від них на свободу.

— Джилл так говорить, наче вірить у це.

— У всі інші рази ти почувеш, що я говорю, наче також у це вірю. Але це звичайна ввічливість. Одна з моїх кращих подруг вірить в астрологію; я б ніколи не образив її, сказавши, що я насправді думаю про це. Здатність людського розуму щиро вірити в те, що здається дуже малоймовірним, — від сеансів спіритизму до манії величі з приводу власних дітей — ніколи не була для мене таємницею. Віра лякає мене, як розумова лінь, — але я не сперечаюся з нею — зокрема тоді, коли не можу довести, що вона помилкова. Заперечні докази зазвичай неможливі. Майкова віра у Старійшин точно не ірраціональніша за переконання в тім, що динаміку всесвіту можна відсунути вбік молитвами про дощ. Більше того, на його боці вагомні докази; він там був. А я — ні.

— Гм... Джубале, зізнаюся тобі у невисловленій підозрі в тім, що безсмертя — це факт; проте я радий, що дух мого дідуся більше не може мене контролювати. Він був капризним старим чортом.

— Так само як і мій. Так само як і я сам... Але немає ніякої справжньої причини, чому громадяни мають втрачати права та силу лише тому, що вони померли? Подумай ось про що: в окрузі, де я виріс, було надзвичайно поширене голосування за небіжчика, — по суті, майже марсіанське. В усьому іншому це містечко було милим місцем для нормального життя. Можливо, наш хлопчина Майк не може нічим володіти тому, що Старійшини вже володіють усім. Тож ти бачиш, чому в мене виникли труднощі з тим, щоб пояснити йому, що він володіє більш ніж мільйонними акціями «Лунар Ентерпрайзез», «Лайл Драйв», а на додачу — змішаним рухомим майном та цінними паперами? Не легше навіть від того, що їх справжні власники вже померли; це ускладнює ситуацію, адже вони тепер — Старійшини, а Майк і на думці не має вплутуватись у справи Старійшин.

— Гм... Прокляття... Очевидно, згідно з законом, він неправоздатний.

— Звичайно ж, так. Він не може керувати своєю власністю, тому що не вірить у її таємну силу — так само як я не вірю в його духів. Бене, все, чим зараз володіє Майк, — це зубна щітка, яку я йому дав; і він не знає, що це — його власність. Якщо ти забереш її в нього, він не заперечуватиме; він навіть не скаже про це мені, а просто дійде переконливого висновку, що Старійшини затвердили саме таку ситуацію.

Джубал зітхнув:

— Отже, він неправоздатний... Навіть попри те, що може дослівно розказати закон про власність. У такому разі я не дозволю перевіряти його правоздатність — і навіть згадувати про неї. Бо інакше... Як ти вважаєш, кого саме призначать його опікуном?

— Хм! Дугласа. Чи, радше, одну з його маріонеток.

— Бене, ти впевнений? Подумай про теперішній склад Вищого Суду. Хіба опікуном не можуть призначити когось на ім'я Савavanaugh? Чи Наді? Чи Кі?

— Гм... Ти, ймовірно, можеш мати рацію.

— У такому разі хлопчина довго не проживе. Або він зможе прожити аж до глибокої старості у якійсь в'язниці для одного — з гарним садом, звідки втекти буде значно важче, ніж з лікарні Бетесди.

— Що ти плануєш робити?

— Сила, якою хлопець номінально володіє, надто небезпечна та об'ємна, щоб він зміг з нею впоратися. Тож ми відкинемо її.

— Як, в біса, ти дійшов до того, щоб відмовитися від таких грошей?

— Ти — ні. Ти не зможеш, бо для тебе це неможливо. Але акт відмови від цих коштів стане виявом його прихованої сили. Це не змінить рівновагу сил і найближчим часом не спровокує жодних спроб оглянути хлопця, щоб перевірити його правоздатність. Тож замість цього ми дозволимо тигру бігти з усіх сил — поки ми міцно триматимемося за його вуха. Бене, дозволь мені окреслити *fait accompli*¹, який я хотів повідомити Дугласу. Тоді ти докладеш усіх зусиль, щоб знайти у ньому недоліки. Не у законності, — тому що якщо юридичний персонал Дугласа писатиме двозначну маячню, я перевірю її на пастки: про це не хвилюйся. Ідея полягає в тому, щоб дати Дугласу план, у якому він не захоче ставити пастки, — тому що він йому сподобається. Я хочу, щоб ти обнюхав його на політичну здійсненність, дізнався, зможемо ми чи ні це здійснити. А зараз ось що ми збираємося робити...

Розділ 19

Марсіанська Дипломатична Делегація та Необмежене Внутрішнє Чесне Братство, організовані Джубалом Гаршоу, приземлилися на даху Виконавчого Палацу наступного ранку, близько десятої години. Майк Сміт, скромний претендент на

---

¹Здійснений факт.

марсіанський трон, не переймався метою поїздки: він просто з цілковито наївним захватом насолоджувався кожною хвилиною короткого перельоту в південному напрямку.

Переліт здійснювався на замовленому заздалегідь літальному швидкісному судні, і Майк сидів у башті, розташованій над водієм, разом із Джилл — з одного боку, та Дорказ — з іншого. Він із благоговійним подивом витріщався, коли дівчата показували йому видатні місця, — а вони безупинно про щось тріскотіли. У сидінні, розрахованому на двох людей, було доволі тісно, але Майк не заперечував, оскільки таким чином неодмінно теплішав градус зближення. Він сидів, обіймаючи обох дівчат, — дивився, слухав і намагався грокнути сказане, — і не був би щасливіший, навіть якби опинився в десяти футах під водою.

Насправді він вперше дивився на терранську цивілізацію. Він геть нічого не бачив, коли його перевозили з «Чемпіону» до палати К-12 у Центрі Бетесди; він і справді провів кілька хвилин у таксі десять днів тому, коли їхав з лікарні до квартири Бена, але і тоді він нічого з цього не грокнув. З того часу його світ обмежувався будинком та басейном — ну, ще сусіднім садом з його травою й деревами. Але він жодного разу не виходив за Джубалові ворота.

Проте зараз він був значно досвідченіший, аніж десять днів тому. Він зрозумів вікна; усвідомив, що бульбашки, які його оточували, були вікнами і призначалися для того, щоб крізь них дивитися; і що краєвиди, які він бачив, були й справді містами цих людей. Він зрозумів карти і за допомогою дівчат зумів з'ясувати, де вони перебували, на карті, розкладеній перед ними на столику. Звичайно ж, він завжди знав про карти; він просто донедавна не здогадувався, що людям теж щось про них відомо. Коли він вперше грокнув людську карту, це викликало сплеск радісного суму за домом. Звісно, вона була статична та мертва — якщо порівнювати її з картами його народу, — але це була карта. Майк не був схильний до несправедливих порівнянь — ні від природи, ні внаслідок

виховання; навіть людські карти були, по суті, дуже марсіанськими — і вони йому сподобалися.

Зараз він оглядав місцевість масштабом майже у дві сотні миль; більшість її територій було відведено під світові метрополіси, і він смакував, намагаючись грокнути, кожен її дюйм. Його лякав величезний розмір людських міст, а також їхня метушливість, яку можна було помітити навіть з повітря: це так відрізнялося від повільних рухів, від темпу монастирського саду тих міст, що належали його народу. Йому здавалося, що людські міста повинні були майже одразу виснажитися, — вони були так сильно засмічені досвідом живих, що лише найсильніші із Старійшин могли б витримати відвідини цих безлюдних вулиць і грокнути споглядання безкінечного шару подій та емоцій. Він сам бував у покинутих містах там, вдома — лише кілька неймовірних та жахливих разів; потім вчителі зупинили ці його спроби, тому що грокнули, що для такого досвіду він недостатньо сильний. Обережні питання до Джилл і Дорказ, відповіді на які він потім пов'язав з прочитаним, щоб якимось допомогти своєму розуму, частково дозволили йому грокнути, що це місто було дуже молоде: його заснували лише трохи більше від двох земних століть тому. Оскільки земні одиниці вимірювання часу йому не подобались, він перетворював їх у марсіанські роки та марсіанські числа — три-повних-плюс-три-роки-очікування — $34 + 33 = 108$ марсіанських років.

Жахливо і прекрасно! Що ж, ці люди повинні готуватися покинути це місце самостійно — до того як воно зруйнується під тиском їх переживань і емоцій та стане нічим. Хоча за віком це місто залишалось яйцем.

Майк з нетерпінням чекав повернення у Вашингтон через століття чи два — щоб пройтися його безлюдними вулицями і спробувати грокнути, наблизитися до його безкінечного болю та краси, грокати спрагло, аж доки не став би Вашингтоном і місто не стало б ним — якщо тоді він буде достатньо

сильним для цього. Потім він м'яко відкинув цю думку, оскільки знав, що мусить ще рости й рости до того, як зможе плекати й шанувати величезне страждання цього міста.

Водій швидкісного судна повернув на схід через тимчасову зміну розкладу руху транспорту (спричинену, — хоча Майк цього не знав — його присутністю), і тоді Майк вперше побачив море.

Джилл показала його йому і сказала, що то була вода, а Дорказ додала, що то був Атлантичний океан, і провела берегову лінію на карті. Майк не був неосвіченим; він знав, ще відколи був пташенням, що наступна планета, ближча до Сонця, була майже повністю вкрита водою життя, і пізніше зрозумів, що люди дуже недбало приймають це щедre багатство. Він навіть врешті-решт самостійно подолав значно важчу для грокання перешкоду: марсіанську віру в те, що водна церемонія не вимагає води, що вода — це лише, по суті, символ — красивий, проте необов'язковий.

Але, як і безліч людей, незайманих конкретним власним людським досвідом, Майк відкрив для себе, що знати щось у теорії — не те ж саме, що відчутти його фізичну реальність; вигляд Атлантичного океану наповнив його такого благоговіння, що Джилл струснула його і різко сказала:

— Припини, Майку! Ти не посмієш!

Майк відрізав свої емоції та відклав їх, щоб використати пізніше. Потім він пильно глянув на океан, що простягався до неймовірно далекого обрію, і подумки намагався виміряти його розмір, — аж доки його голова почала аж гудіти від трійок, безлічі трійок, сили-силенної трійок.

Коли вони приземлилися, Джубал вигукнув:

— Зараз запам'ятайте, дівчатка: утворіть довколо нього квадрат і не соромтеся наступати підборами на ноги чи штовхати ліктем у сонячне сплетіння деяких дурнів. Анно, я розумію, що на тобі буде твоя мантия — але немає причин не наступати на ноги, якщо тебе відштовхують. Чи як?

— Досить хвилюватися, бос; ніхто не відштовхне Свідка, — проте я надягла туфлі з гострими підборами, а крім того, важу більше, ніж ти.

— Добре. Дюку, ти знаєш, що робити, — але знову поверни сюди Ларрі з автобусом, причому так скоро, як тільки зможеш. Я не знаю, коли саме він нам знадобиться.

— Я грокнув, бос. Не хвилюйтеся.

— Я хвилюватимуся, коли мені заманеться. Пішли.

Гаршоу, чотири дівчини з Майком та Кекстон вийшли; автобус одразу ж від'їхав. Водночас і з полегшенням і з недобрим передчуттям Гаршоу побачив, що на місці висадки були відсутні журналісти.

Але воно також і не було зовсім безлюдним. Його негайно схопив якийсь чоловік — жваво повів уперед і сердечно сказав:

— Доктор Гаршоу? Я Том Бредлі — старший виконавчий помічник Генерального Секретаря. Ми йдемо просто до особистого кабінету містера Дугласа. Він зустрінеться з вами за кілька хвилин до початку конференції.

— Ні.

Бредлі моргнув.

— Не думаю, що ви зрозуміли мене. Це розпорядження Генерального Секретаря. О, він сказав, що містер Сміт може піти з вами, — я маю на увазі Людину з Марса.

— Ні. Ця група триматиметься разом, навіть якщо йтиме у вбиральню. Просто зараз ми йдемо у конференц-залу. Нехай хтось покаже шлях. А всі ці люди нехай відійдуть; вони тиснуть на нас. Між іншим, маю для тебе доручення. Міріам, той лист.

— Але, докторе Гаршоу...

— Я сказав: «Ні!» Ви не розумієте простої англійської? Але ви доставите цього листа містеру Дугласу одразу — особисто йому — і принесете мені розписку від нього.

Гаршоу зупинився, щоб поставити підпис на конверті, який йому подала Міріам, поставив відбиток пальця на підписі та передав його Бредлі:

— Скажи йому, що це дуже терміново — тому нехай прочитає зразу ж, іще до зустрічі.

— Але Генеральний Секретар відверто бажає...

— Генеральний Секретар бажає побачити цього листа. Юначе, я дам тобі другий шанс... І передрікаю тобі, що вже завтра ти тут не працюватимеш — якщо гаятимеш час, поки нестимеш йому цього листа.

Бредлі зіткнувся поглядом з Джубалом, після чого сказав:

— Джиме, відведи їх, — і відійшов з листом.

Джубал подумки зітхнув. Він так пітнів над тим листом; вони з Анною провели на ногах майже усю ніч, готуючи план за планом. Джубал продумав кожний момент прибуття у відкрите поселення, зйомки крупним планом камерами світових новин — проте аж ніяк не збирався дозволяти Дугласу влаштувати їм якусь несподіванку.

Слухаючись наказу Бредлі, якийсь інший чоловік вийшов вперед. Джубал склав про нього враження як про типового екземпляра тих розумників, безсовісних юнаків-на-шляху-вгору, який тримався тих, хто був при владі, і виконував за них їхню брудну роботу; той не сподобався йому з першого ж погляду. Чоловік широко й улесливо посміхнувся:

— Мене звуть Джим Сенфорт, докторе. Я — прес-секретар Генерального. Я супроводжуватиму вас, влаштовуватиму ваші інтерв'ю з пресою і так далі. Прошу вибачення, але конференц-зала ще не готова; в останню мить сталися якісь зміни, і ми були змушені перейти до іншого, більшого приміщення. Зараз, на мою думку...

— Зараз, на мою думку, ми йдемо саме до тієї конференц-зали. Ми постоїмо, поки для нас не принесуть стільці.

— Докторе, я впевнений, що ви не розумієте ситуацію. Там все ще натягують дроти та ще щось, і вона просто кишить репортерами та коментаторами...

— Дуже добре. Ми поговоримо з ними, поки ви не будете готові.

— Ні, докторе. У мене є розпорядження...

— Хлопче, ось що: візьми свої розпорядження і складай їх доти, доки не зігнеш всі кути, а потім спусти їх в каналізацію. Ти не можеш командувати нами. Ти не домовлятимешся про зустрічі з пресою для нас. Ми тут лише з однією метою: задля публічної конференції. Якщо приготування ще не закінчилися, ми зустрінемося з пресою в конференц-залі.

— Але...

— Це ще не все. Ти тримаєш Людину з Марса на даху, на жахливому протязі, — Гаршоу підвищив голос. — Тут є хтось достатньо розумний, щоб провести нас до цього конференц-залу і не заблукати?

Сенфорт зблід і сказав:

— Йдіть за мною, докторе.

Конференц-зала була й справді наповнена журналістами й техніками — але тут стояв великий овальний стіл, безліч стільців і кілька менших столиків. Майка помітили одразу ж, і протести Сенфорта не стримали репортерів, які негайно його оточили. Проте клин амазонок довкола Майка швидко провів його до великого столу. Джубал посадив його, Дорказ та Джилл сіли по обидва боки, а Справедливий Свідок та Міріам — позаду. Коли це було зроблено, Джубал навіть не спробував відхилити питання чи фото. Майка попередили, що він зустрінеється з великою кількістю людей і що багато хто з них робитиме дивні речі, тож Джубал особливо застеріг його від поспішних дій (як-от примусити людину чи предмет зникнути — чи зупинити), — якщо тільки Джубал не скаже цього зробити.

Майк сприйняв хвилювання зосереджено, без помітної тривоги. Джилл тримала його за руку, і цей дотик заспокоїв його.

Джубал хотів, щоб зараз відзняли якомога більше фото для новин; що ж до питань, які ставили безпосередньо Майку, то Джубал їх не боявся — і не намагався з ними боротися. Впродовж тижня під час спроб поговорити з Майком він переконався, що жоден репортер за кілька хвилин без допо-

моги експерта не зміг би отримати від Майка нічого важливого. Звички Майка відповідати на поставлене питання дослівно і з паузами вистачило б на те, щоб звести нанівець більшість спроб довідатися у нього про будь-що.

І це було доведено практикою. На більшість запитань Майк ввічливо відповідав: «Я не знаю», а на менш вимогливі: «Перепрошую?»

Але щонайменше одне питання зашкодило тому, хто його поставив. Кореспондент «Рейтерз», випереджаючи величезну суперечку довкола статусу Майка як спадкоємця, намагався потайки провести свій власний тест на його правоздатність:

— Містер Сміт? Що ви знаєте про закони успадкування на Землі?

Майк знав, що у нього були труднощі з тим, щоб грокнути повноту людської ідеї власності — зокрема ідеї дарування та успадкування. Тож він завбачливо уникав висловлювати свої думки, притримуючись змісту книги, яку Джубал дуже скоро впізнав: «Закони про успадкування та дарування», розділ перший.

Майк поєднав те, що читав, з точною та обережною інтонацією невиразно нудного, але суворого професора юридичних наук — і робив це сторінка за сторінкою, аж поки в кімнаті поступово не запала тиша. Репортер зблід.

Джубал дозволив йому продовжувати, аж доки кожний журналіст у кімнаті не дізнався про частину вдови та вдівця, кровних та одноутробних, *per stirpes*¹ та *per capita*² та споріднені з цими таємниці значно більше, ніж хотів би знати. Врешті Джубал торкнув Майка за плече:

— Досить, Майку.

Майк здавався спантеличеним:

— Там значно більше.

¹ Успадкування за правом представлення.

² У рівних долях.

— Так, але пізніше. У когось ще є питання з цього приводу? Репортер із «Лондон Санді» — газети з величезним накладом, — вискочив з питанням, яке вважав важливим для гаманця свого працедавця:

— Містере Сміт, ми розуміємо, що вам сподобалися дівчата тут, на Землі. Але ви коли-небудь цілували дівчину?

— Так.

— Вам сподобалося?

— Так.

— Як сильно вам це сподобалося?

Майк трохи повагався перед тим, як відповісти:

— Цілуватися з дівчатами корисно, — пояснив він дуже серйозно. — Це зближення. І відбиває азарт до карткових ігор.

Аплодисменти налякали його. Проте він відчував, що Джилл і Дора не бояться: натомість вони обидві намагалися стримати це незрозуміле шумне вираження задоволення, яке сам він зрозуміти не зміг. Тож він вгамував свій страх і спокійно чекав на подальший розвиток подій.

Але те, що сталося, врятувало його від наступних питань, на які можна було дати відповіді чи не можна було відповісти, і подарувало велику радість; він побачив знайоме обличчя чоловіка, що якраз увійшов через бічні двері.

— Мій брат, доктор Махмуд! — Майк продовжував схвильовано говорити, але вже марсіанською.

Штатний спеціаліст із семантики з «Чемпіону» помахав йому, посміхнувся і відповів тією ж дратівливою мовою, поки швидко прямував до Майка. Ці двоє продовжували розмовляти нелюдськими символами: Майк — стрімким потоком, Махмуд — не так швидко, вживаючи звуки, схожими на ті, коли носоріг таранить металеву вантажівку.

Журналісти якийсь час просто стояли: ті, хто керував звуком — записували, а письменники — занотували як місцевий колорит. Та врешті-решт один з них втрутився:

— Докторе Махмуд! Про що ви говорите? Відкрийте нам секрет!

Махмуд повернувся, коротко всміхнувся і сказав із чіткою оксфордською вимовою:

— Більша частина того, що я казав: «Заспокойся, будь ласка, мій любий хлопчику».

— А що сказав він?

— Решта нашої розмови — це особиста, приватна частина, нецікава всім іншим — запевняю вас. Усілякі вітання, знаєте, — ну, давнім друзям. — Він повернувся до Майка і продовжив говорити марсіанською.

Насправді Майк розповідав своєму брату Махмуду про все, що з ним трапилося за два тижні, відколи він востаннє його бачив, — так вони могли грокнути одне одного ближче. Але вибір Майка того, що слід було розказати, був цілковито марсіанським, абстрактним: це було пов'язано перш за все з його новими водними братами, із неповторним смаком кожного з них... З м'якою водою — Джилл... Глибиною Анни... З дивним, непідвладним гроканням фактом того, що Джубал іноді — як яйце, а потім — як Старійшина, але насправді не був ні тим, ні іншим... Безкрайність океану, яку взагалі неможливо було грокнути...

Махмуд мав значно менше чого розповісти Майку, оскільки, за марсіанськими стандартами, за цей час з ним трапилося значно менше подій — зовсім не марсіанські діонісійські крайнощі, якими він не мав підстав пишатися, та один довгий день, проведений долілиць у Вашингтонській мечеті Сулеймана, результати якого він ще не грокнув і не був готовий обговорювати. І жодних нових водних братів.

Через якийсь час він зупинив Майка і подав руку Джубалу.

— Ви доктор Гаршоу, я знаю. Валентин Майкл вважає, що представив мені усіх вас і зробив це згідно з своїми правилами.

Гаршоу розглядав його, поки вони потискали руки один одному. Веселий на вигляд мисливець-стрілок, спортсмен-британець — від дорогого твідового повсякденного одягу до підстрижених сивих вусів... Але від природи він мав смагляву, радше червонувато-жовту, шкіру, а гени, через які він

успадкував отой ніс, брали початок десь у Леванті. Гаршоу не любив підробок: він з більшим задоволенням їв би холодний кукурудзяний коржик, аніж шматок найкращого синтетичного філе. Але Майк поведився з ним, як з другом, тож «другом» він і був — аж доки не доведе протилежного.

З точки зору Махмуда Джубал здавався музейним експонатом тієї породи, яку він називав «янки», — вульгарний, вбраний занадто неофіційно для такої події, шумний, можливо, невихований і майже точно — провінційний. Також і професіонал — що було ще гірше, оскільки досвід доктора Махмуда свідчив про те, що більшість американських професіоналів були малоосвіченими та обмеженими знанням виключно своєї справи. Він відчував величезну відразу до всього американського, проте дуже ретельно це приховував. До надзвичайно політеїстичної вавилонської вежі релігій — хоча навряд чи їх можна було в цьому звинувачувати. До їх кухні (кухні!!!), їх манер, їх гібридної архітектури та огидного мистецтва... До їх сліпої, патетичної, самовпевненої віри у власну вищість, хоча їх час уже давно минув. До їхніх жінок. До них — більше за все: їхні безсоромні, самовпевнені жінки, з худими, виснаженими голодом тілами, тим не менше чомусь підозріло нагадували йому гурій¹. Четверо з них скупчилися навколо Валентина Майкла прямо тут, на зустрічі, яка взагалі-то мусила бути виключно чоловічою.

Але Валентин Майкл представив йому всіх, включно з цими всюдисущими жіночими створіннями, — представив гордо та нетерпеливо, як своїх водних братів, таким чином покладаючи на Махмуда тісніший та міцніший сімейний обов'язок, аніж той, що повинен бути між синами та братами їхнього батька. Оскільки Махмуд зрозумів марсіанський термін для таких наростаючих стосунків із безпосередніх спостережень за тим, що саме вони означали для марсіан, то і не потребував незграбного та неадекватного перекладу, як ось

¹ У Корані — райські діви, які мають стати дружинами праведників.

і «катенативне поєднання», чи навіть «речі, рівні до іншого предмета — рівні між собою». Він бачив марсіан у них вдома; знав про їхню межу бідності (за земними стандартами); значно більше здогадувався, аніж заглиблювався у їх безмежне культурне багатство; і він дуже точно грокнув пріоритетну цінність, яку марсіани надавали міжособистісним стосункам.

Що ж, нічого іншого йому не залишалося: він розділив з Валентином Майком воду і зараз мусив виправдати його дружню віру в нього... Лише сподіваючись на те, що всі ці янки — не закінчені грубіяни.

Тож Махмуд по-дружньому всміхнувся і міцно потиснув простягнуті йому руки.

— Так. Валентин Майкл, дуже пишаючись, пояснив мені, що всі ви (тут Махмуд використав одне слово марсіанською) для нього.

— Що?

— Водне братерство. Ви розумієте?

— Я грокнув.

Махмуд сумнівався у цьому, але спокійно продовжив:

— Оскільки я вже перебуваю з ним у цих стосунках, то мушу попросити, щоб мене вважали членом родини. Я знаю вас і здогадався, що це, мабуть, містер Кекстон, — бачив фотографію біля заголовку у вашій колонці, містере Кекстон; я читаю її, коли маю таку можливість, але дозвольте мені впевнитися, що я правильно розпізнав цих юних леді. Це, мабуть, Анна.

— Так. Але зараз вона під покрывом.

— Так, звісно. Я висловлю їй всю свою повагу, коли вона не буде виконувати професійні обов'язки.

Гаршоу представив його іншим трьом. Джилл здивувала його тим, що, звертаючись до нього, використала форму почесного звертання до водного брата, вимовляючи її десь на три октави вище, ніж сказав би будь-який дорослий марсіанин, але з чистими гортанними, без акценту. Це було одне з кількох десятків марсіанських слів, які вона могла

вимовити — зі сотень, які починала розуміти, — і яке знала напам'ять, тому що воно використовувалося безліч разів на день: і коли зверталися до неї, і коли зверталася вона.

Очі доктора Махмуда трохи розширилися: можливо, ці люди виявляться врешті-решт не такими вже й необрізаними варварами... І його юний друг дійсно має сильну інтуїцію. Він негайно ж відповів Джилл необхідною формою звертанья у відповідь і схилився над її рукою.

Джилл побачила, що Майк, очевидно, був у захваті; вона змогла нечітко, але досить добре вимовити найкоротшу з дев'яти форм, якими водний брат міг відповісти — хоча й не повністю їх грокнула і не збиралася пропонувати (англійською) найближчий біологічний відповідник... Принаймні, точно не чоловікові, якого вона щойно зустріла!

Та Махмуд це зрозумів і взяв до уваги символічне, а не (у межах людських сил неможливе) буквальне значення, і відповів належним чином. Проте Джилл вичерпала запас своїх лінгвістичних можливостей; вона не зрозуміла його і не змогла відповісти навіть прозаїчної англійською.

Але до неї прийшло несподіване натхнення. На величезному столі з інтервалами стояли традиційні для людських переговорів глечики з водою, кожен — зі своїм набором склянок. Вона підтягла до себе глечик і наповнену до вінця склянку. Потім поглянула Махмуду у вічі і переконливо сказала:

— Вода. Наше гніздо — твоє, — після чого торкнулася води вустами і подала склянку Махмуду.

Він відповів їй марсіанською; побачив, що вона не зрозуміла, і переклав:

— Хто ділиться водою, той ділиться усім.

Він зробив маленький ковток і почав було протягувати склянку Джилл, але зупинився, глянув на Гаршоу і запропонував склянку йому.

Джубал промовив:

— Я не вмю говорити марсіанською, синку, але дякую за воду. Ніколи не відчувай спраги.

Він зробив маленький ковток, потім випив десь із третину.
— Ох!

Потім передав склянку Бену.

Кекстон подивився на Махмуда і дуже розсудливо сказав:

— Станьмо ближчими. З водою життя ми станемо ближчими, — змочив губи у воді і передав її Дорказ.

Попри все уже зроблене Дорказ вагалася.

— Докторе Махмуд? Ви знаєте, як це важливо для Майка?

— Так, міс.

— Що ж... Це так само важливо для нас. Ви розумієте? Ви грокаєте?

— Я грокаю всю повноту... Інакше я відмовився б пити.

— Добре. Завжди пийте великими ковтками. Нехай наші яйця розділять гніздо. — По її щоках потекли сльози; вона випила і поспіхом передала склянку Міріам.

Міріам прошепотіла:

— Спробуй зосередитись, дитино, — а потім звернулася до Майка: — З водою ми вітаємо нашого брата, — і додала, звертаючись до Махмуда: — Гніздо, вода, життя, — і відпила. — Наші брати, — вона передала йому склянку.

Махмуд допив те, що залишилося, і сказав — не марсіанською, не англійською, а арабською:

— «Якщо ви об'єднаєте свої справи, то вони — твої брати¹».

— Амінь, — погодився Джубал.

Доктор Махмуд швидко глянув на нього, вирішивши просто зараз не цікавитися, чи зрозумів його Гаршоу, чи просто той був ввічливим, — не час і не місце говорити щось, що могло вивільнити його тривоги та сумніви.

Тим не менше він, як завжди, завдяки водному ритуалу в душі відчував тепло — навіть попри те, що він тхнув ерессю.

Його думки перервав заступник начальника протоколу, який поспішав до них.

¹ Коран. 2:220.

— Ви доктор Махмуд. Вам відведено місце на протилежному кінці столу, докторе. Йдіть за мною.

Махмуд глянув на нього, потім на Майка і посміхнувся:

— Ні, моє місце тут, з моїми друзями. Дорказ, я можу поставити стільця ось тут і сісти між тобою та Валентином Майклом?

— Звісно, докторе. Ось, я відсунуся.

Заступник начальника протоколу ледь не почав постукувати ногою від нетерпіння.

— Докторе Махмуд, будь ласка! За схемою ви маєте сидіти на протилежному кінці столу! Генеральний Секретар перебуває з хвилини на хвилину, а тут й досі кишить репортерами, і лише одному Богу відомо, ким іще, — кому тут не місце... Я не знаю, що мені робити!

— Тоді йди собі деінде, братку, — запропонував Джубал.

— Що? Хто ви? Ви у переліку? — Він стурбовано звірився зі схемою розсадження, яку тримав у руках.

— Хто ти? — відповів Джубал. — Офіціант? Я — Джубал Гаршоу. Якщо мого імені немає у переліку, то можеш порвати його і скласти новий. І послухай, розумнику: якщо Людина з Марса хоче, щоб його друг доктор Махмуд сидів поруч з ним, то так воно і буде.

— Але він не може тут сидіти! Місця за головним столом обговорення призначені для Вищих Міністрів, Лідерів Делегацій, Суддів Вищого Суду та людей того ж рангу, — і я не знаю, як можу втиснути сюди їх усіх, якщо з'явиться ще хтось... І Людина з Марса, звісно.

— Звісно, — сухо погодився Джубал.

— І звісно ж, доктор Махмуд повинен буде сидіти біля Генерального Секретаря, — просто у нього за спиною — щоби перекладати, якщо це знадобиться. Мушу сказати, що тут нічого не можна змінити.

— Я допоможу, — Джубал висмикнув папери з рук службовця, сів за стіл і почав розглядати. — Гм... Дозвольте поглянути. Людина з Марса сидітиме прямо навпроти Генерального

Секретаря — там, де сидить й зараз. Потім... — Джубал витягнув темного м'якого олівця і зруйнував схему розсаджень. — Ось ця половина головного столу — звідси і аж сюди — належить Людині з Марса.

Джубал провів дві великі товсті лінії, щоб показати межі, та з'єднав їх з тонкою чорною дугою, а потім почав писати їхні імена, розподіляючи місця на цій частині столу.

— Я виконую половину вашої роботи... Тому що я розсаджую тут усіх, хто сидить з нашого боку столу.

Виконавець протоколу був надто вражений, щоб говорити. Його рот відкривався, але звідти не виривалося жодних зрозумілих звуків. Джубал м'яко глянув на нього:

— Щось не так? О, я забув зробити це офіційно, — під своїми виправленнями він наскрябав: «Д. Гаршоу — для В. М. Сміта».

— Не варто бігти до свого керівника, синку, і показувати йому цей папірчик. Порадь йому переглянути книгу правил офіційних візитів керівників дружніх планет.

Чоловік дивився на все з відкритим ротом — а потім раптово відійшов, навіть не зупинившись, щоб його закрити. Але він дуже швидко повернувся, йдучи вслід за іншим, дещо старшим чоловіком. Незнайомець наполегливо, серйозно сказав:

— Докторе Гаршоу, я Ля Ру, начальник протоколу. Вам і справді потрібна половина головного столу? Наскільки я розумію, ваша делегація дуже маленька.

— Це не стосується справи.

Ля Ру стримано посміхнувся:

— Боюся, що для мене — стосується, сер. Через цей простір мене загнано у глухий кут. Запросили бути присутніми тут сьогодні ледь не кожную офіційну особу першого рангу у Федерації. Якщо ви чекаєте на більшу кількість людей — попри те що я волів би, щоб ви мене про це попередили заздалегідь, — то я маю стіл за цими двома кріслами, приготований для містера Сміта та вас.

— Ні.

— Боюся, що так має бути. Прошу вибачення.

— Я у вас теж. Тому що, якщо половина головного столу не була підготовлена для делегації Людини з Марса, ми йдемо звідси, причому просто зараз. Просто передайте Генеральному Секретарю, що ви зірвали його конференцію тим, що були грубим з Людиною з Марса.

— Звичайно ж, ви не маєте це на увазі?

— Ви не отримали моє повідомлення?

— Гм... Ну, я сприйняв його за жарт. Досить розумний жарт, згоден.

— Синку, я не можу дозволити собі жартувати такою ціною. Одне з двох: або Сміт — очільник іншої планети, який прибув з офіційним візитом до очільника цієї планети, — і у такому разі він має право на всіх сторонніх хлопців та танцівниць-дівчат, яких ви можете відкопати, — або він просто турист, який не отримує жодних офіційних виявів поваги. А одночасно ніяк. Проте я пропоную вам озирнутися, поррахувати «офіційних осіб першого рангу», як ви їх називаєте, і спробувати негайно здогадатися, чи обтяжували б вони себе, прийшовши сюди, якщо, на їхню думку, Сміт був би звичайним туристом.

Ля Ру повільно відповів:

— Немає прецедентів.

Джубал мугикнув:

— Я щойно бачив Лідера Делегації з Місячної Республіки, — він прибув хвилину тому: підіть і скажіть йому, що немає прецедентів. А потім ухиляйтеся від наслідків — я чув, що у нього важкий характер.

Він зітхнув.

— Але, синку, я старий чоловік і майже не спав цієї ночі — тож не мені вчити тебе твоїй роботі. Просто передай містеру Дугласу, що ми зустрінемося якогось іншого дня... Коли він буде готовий прийняти нас належним чином. Ходімо, Майку. — Джубал почав важко підійматися з крісла.

Ля Ру поспішно вигукнув:

— Ні, ні, докторе Гаршоу! Ми звільнимо цей бік столу. Я...
Добре, я щось придумую. Він ваш.

— Так краще. — Гаршоу все ще намагався встати. — Але де прапор Марса? І що чути щодо почестей?

— Боюся, що не розумію вас.

— Ще ніколи в мене не виникало стільки проблем із простою англійською. Погляньте... Бачите той прапор за кріслом, де сидітиме Генеральний Секретар? А де такий же ось тут, для Марса?

Ля Ру зблід.

— Мушу визнати, що ви мене здивували. Я не знав, що у марсіан є прапор.

— Ні, немає. Але ви могли поцікавитися, що вони використовують для важливих державних подій. — (І я теж, хлопче — але це справи не стосується.) — Тож ми пробачимо вам і спробуємо лишити все як є — заради нашої спільної справи. Аркуш паперу, Міріам; добре; ось так.

Гаршоу намалював прямокутник, накидав у ньому традиційні людські символи Марса: коло зі стрілою, що виходила з нього, вказуючи у верхній правий кут.

— Зробіть тло білим, а символ Марса — червоним. Це варто вишити на тканині, звичайно ж — але, маючи чисте простирадло з банкою фарби, будь-який бойскаут впорається з цим за десять хвилин. Ви були скаутом?

— Гм... Так, колись давно.

— Добре, — тоді ви знаєте їх девіз. А зараз дещо стосовно почестей — може, і до цього ви теж не готувалися, га? Ви планували увімкнути «Нехай буде верховний спокій», коли зайде Секретар?

— О, ми повинні так зробити. Це обов'язково.

— Тоді вам би слід було після цього увімкнути гімн Марса.

— Не розумію, як це можливо. Навіть якщо він існує... То у нас його немає. Докторе Гаршоу, будьте розсудливим!

— Послухай, синку, — я і є розсудливий. Ми прийшли сюди задля спокійної, маленької, неофіційної зустрічі — виключно у справах. А опинилися в цирку. Що ж, якщо ми беремо участь у цирковій виставі, то у вас мають бути слони, — і іншого рішення не існує. Зараз ми розуміємо, що можемо зіграти марсіанську музику не краще, ніж хлопчик з олов'яним свистком міг би зіграти симфонію. Але ви можете увімкнути симфонію «Десяти планет». Грокнули? Я хочу сказати: «Зрозуміли?» Виріжте на початку мелодію для Марса; увімкніть її... Хоча, про мене, вистачить і одного такту, щоб цю тему впізнали.

Ля Ру задумався.

— Так, гадаю, це ми зможемо. Але, докторе Гаршоу, я обіцяв вам половину столу... Проте не думаю, що можу пообіцяти вам найвищі почесті — прапор та гімн — навіть на такому імпровізованому, абсолютно символічному рівні. Я... Навряд чи у мене є такі повноваження.

— Маячня, — з гіркотою сказав Гаршоу. — Що ж, ми не хочемо цирку. Тож скажіть містеру Дугласу, що ми повернемося, коли він не буде такий зайнятий... І коли не прийматиме стількох відвідувачів одразу. Був радий з вами поговорити, друже. Буду радий побачитися і привітатися з вами біля кабінету Секретаря наступного разу, коли ми повернемося, — якщо ви, звісно, все ще тут працюватимете.

Він знову пройшов через повільну і, очевидно, болісну дію для застарого чоловіка, заслабкого, щоб легко вибратися з крісла.

Ля Ру сказав:

— Докторе Гаршоу, будь ласка, не йдіть! Гм... Секретар не прийде, аж доки я не відправлю йому повідомлення, що ми готові. Тож дозвольте мені глянути, що я ще можу зробити. Добре?

Гаршоу, щось бурмочучи, знову розслабився.

— Обирайте самі. Але ще одне — поки ви тут. Хвилину тому я чув гамір біля головних дверей — наскільки я зрозу-

мів, сюди хотів увійти хтось із членів команди «Чемпіона». Всі вони — друзі Сміта; тож впустить їх. Ми їх розмістимо. Допоможіть заповнити цей бік столу. — Гаршоу зітхнув і почав розтирати спину.

— Дуже добре, сер, — стримано погодився Ля Ру, після чого пішов.

Міріам прошепотіла лише кутиком рота:

— Босе, ти потягнув спину, коли стояв на руках позавчора вночі?

— Замовкни, дівчино, інакше отримаєш на горіхи.

З похмурим задоволенням Джубал оглядав кімнату, що невпинно наповнювалася високопосадовцями. Він сказав Дугласу, що хотів «маленьку, неофіційну» розмову — ніяких формальностей, — хоча був цілковито впевнений в тому, що поголос про ці переговори привабить сюди усіх могутніх і спраглих до влади, — десь так, як світло приваблює метеликів. А зараз — (він це знав напевне) — кожен із цих набобів буде поводитися з Майком як з правителем і на них в цей час дивитиметься весь світ. Нехай тільки спробують опісля позбутися цього хлопця!

Сенфорт все ще відчайдушно намагався відлякати тих журналістів, що залишилися, а бідолаха заступник начальника протоколу, якого раптово покинув його бос, хвилювався і нервував, як нянька, що намагається влаштувати гру у музичні стільці, — маючи при цьому замало стільців і забагато відомих людей. Вони продовжували прибувати, і Джубал зробив висновок, що Дуглас хотів зібрати цю публіку не раніше, ніж об одинадцятій годині, — і що всі інші про це знали. Година у запасі, яку дали Джубалові, призначалася для розмови перед конференцією, що її вимагав Дуглас — і від якої Джубал відмовився. Що ж, ця затримка добре вписувалася у Джубалові плани.

Прийшов лідер Східної Коаліції. Містер Канг цього разу не був, за його власним бажанням, Лідером Делегації від своєї нації: він був присутній як член Асамблеї і саме в такому

статусі був позначений у списку протоколу. Але Джубал навіть не здивувався, коли побачив, що заступник начальника протоколу поспішив посадити за основний стіл головного політичного ворога Дугласа — поруч з тим місцем, де повинен був сидіти Генеральний Секретар. Це вкотре підтвердило думку Джубала про те, що Дуглас — зовсім не дурень.

Доктор Нельсон, лікар з «Чемпіону», та капітан Ван Тромп, його командир, прийшли разом, і Майк захоплено привітав їх. Джубал теж був задоволений: це давало хлопцеві змогу щось робити перед камерами замість того, щоб сидіти, мов якась лялька. Джубал скористався порушенням розпорядку, щоб перепланувати схему розсаджування, тому що зараз більше не було потреби оточувати Людину з Марса охоронцями. Він посадив Майка точно навпроти крісла Генерального Секретаря, а сам сів зліва від нього — не лише для того, щоб бути ближче як радник, а й для того, щоб мати змогу непомітно доторкнутися до Майка. Оскільки Майк мав лише туманні уявлення про людські манери, Джубал домовився з ним про маленькі сигнали — на зразок тих, що їх використовують вершники, виконуючи різні маневри з гарно навченими конями, на зразок «встань», «сядь», «вклонися», «потисни руку». Різниця полягала в тому, що Майк не був конем, і знадобилося лише п'ять хвилин тренувань для того, щоб він надзвичайно добре засвоїв усі знаки.

Махмуд відійшов від своїх товаришів по експедиції, підійшов до Джубала і звернувся до нього:

— Докторе, я мушу пояснити, що командир та лікар — теж водні брати нашого брата, і Майкл Валентин хотів відразу ж підтвердити це ще одним ритуалом, з усіма нами. Я сказав йому почекати. Ви це схвалюєте?

— Що? Так. Так, звісно. Не перед цим натовпом.

Це раптово засмутило Джубала. Чорт, скільки ж у Майка водних братів? Наскільки довгим був цей ланцюжок?

— Можливо, коли ми закінчимо, ви троє підете з нами? Ми перекусимо і поговоримо десь у тихому місці.

— Для мене це велика честь. Впевнений, що оті двоє теж підуть, — звісно, якщо це можливо.

— Добре. Докторе Махмуд, вам відомо щось про інших братів нашого юного брата, які можуть прийти?

— Ні. Щонайменше не з команди «Чемпіона»; таких більше немає. — Махмуд вагався, а потім вирішив не ставити додаткових очевидних питань. Інакше це натякнуло б на те, як сильно його — вперше — засмутило розуміння того факту, що кількість його зобов'язань зростає.

— Я передам Свену та Старому. — Він пішов до них.

Гаршоу побачив, як зайшов Папський Нунцій, як він сів за головний стіл — і подумки посміхнувся: якщо у цього довговухого ідіота Ля Ру були хоч якісь сумніви з приводу офіційності цієї зустрічі, то він мав докласти всіх зусиль, щоб забути про них!

Ззаду до Джубала підійшов якийсь чоловік і поплескав його по плечу:

— Це тут Людина з Марса?

— Тут, — погодився Джубал.

— Котрий з них? Я Том Бун — сенатор Бун. І я маю для вас повідомлення від Верховного Єпископа Дігбі.

Джубал придушив свої почуття і дозволив мозку швидко все обдумати.

— Я Джубал Гаршоу, сенаторе...

Він подав Майкові сигнал встати і подати руку.

— ...а це — містер Сміт. Майку, це сенатор Бун.

— Радий познайомитися, сенаторе Бун, — сказав Майк з ідеальною поставою танцівника. Він з інтересом дивився на Буна. Сміт вже зрозумів, що «Сенатор» ще не означає Старійшина — хоча, здавалося, ці слова були схожі за формою. Тим не менше йому було цікаво просто побачити, хто ж такий «Сенатор». Він вирішив, що досі цього не грюкнув.

— Дуже добре; дякую, містере Сміт. Проте не гаятиму ваш час; здається, вони вже готові розпочати вечірку. Містере Сміт, Верховний Єпископ Дігбі відправив мене до вас

із особистим запрошенням відвідати служби у храмі Архангела Фостера церкви Нового Одкровення.

— Перепрошую?

Втрутився Джубал:

— Сенаторе, як вам відомо, багато що — майже все — для Людини з Марса тут нове. Але так сталося, що містер Сміт уже бачив одну з ваших служб по стереобаченню.

— Це не те саме.

— Я знаю. Але він дуже цим зацікавився і поставив мені багато запитань, на більшість з яких я не зміг відповісти.

Бун уважно глянув на нього:

— Ви не вірянин?

— Мушу визнати, що ні.

— Приходьте й ви. Для грішників завжди є надія.

— Дякую; я прийду. — (Ти маєш рацію — я прийду, друже! Щоб точно не дати Майкові втрапити у вашу пастку!)

— Тоді наступної неділі. Я перекажу це Єпископу Дігбі.

— Наступної неділі, — якщо це буде можливо, — виправив Джубал. — До того часу ми можемо опинитися за ґратами.

Бун посміхнувся:

— Ніколи ні від чого не слід зарікатися — чи не так? Але, якщо це станеться, то дайте знати мені чи Верховному Єпископу — і ви пробудете там недовго. — Він озирнувся, оглядаючи переповнену кімнату. — Здається, тут не вистачає стільців. Невеликий шанс для простого сенатора поштовхатися між усіма цими босами.

— Можливо, ви висловіте нам честь і приєднаєтеся до нас, сенаторе, — спокійно відповів Джубал, — за цим столом?

— Що? Дякую, сер! Якщо не заперечуєте, я сяду в першому ряду.

— Звісно, — додав Джубал, — якщо ви не маєте нічого проти політичної причетності: адже вас побачать в контексті офіційної марсіанської делегації. Ми не хочемо поставити вас у незручне становище.

Бун ледь помітно вагався.

— Зовсім ні! Кому яке діло до того, що про нього думають інші? Важливо те, що — між нами кажучи — Єпископ дуже, дуже цікавиться цим юнаком.

— Добре. Біля капітана вам Тромпа є вільне місце. Це он той чоловік... Але ви, напевно, з ним знайомі?

— Ван Тромп? Звісно, звісно. Ми давні друзі, я добре його знаю — бачився з ним під час прийомів. — Сенатор Бун кивнув Сміту, пройшов далі й важко сів, влаштувавшись зручніше.

Більшість присутніх тепер сиділи; всі інші проходили повз охорону біля дверей. Джубал спостерігав за суперечками за місце, і чим довше він на це дивився, тим більше його непокоїло це видовище. Врешті він відчув, що просто не може залишитися осторонь; він не міг більше спокійно спостерігати за цим безглуздям. Тож нахилився і тихо поговорив з Майком, переконавшись в тому, що навіть коли Майк не зрозумів, чому саме, то він хоча б зрозумів, чого саме від нього хоче Джубал.

Майк слухав.

— Джубале, я так і зроблю.

— Дякую, синку.

Джубал встав і підійшов до групи з трьох чоловіків: заступника начальника протоколу, лідера Уругвайської Делегації та якогось третього чоловіка, який, здавалося, гнівався, а насправді був лише збитим з пантелику. Уругваець переконливо говорив:

— ...посадити його — тоді ви мусите знайти місця для всіх місцевих державних лідерів — а їх вісімдесят чи ще більше. Ви визнаєте, що не можете цього зробити. Ми стоїмо на землі Федерації... І жоден лідер держави не має переваги над іншими. Тут немає винятків...

Джубал перебив його, звертаючись до третього чоловіка.

— Сер... — він почекав достатньо довго, щоб привернути до себе увагу, і продовжив: — ...Людина з Марса сказав мені

попросити вас виявити велику честь і сидіти разом з ним... Якщо ваша присутність не є необхідною десь в іншому місці.

Чоловік, здавалося, дуже здивувався, але потім широко посміхнувся:

— Що ж, так — це було б непогано.

Інші двоє — службовець Палацу і уругвайський чиновник — почали заперечувати. Джубал повернувся до них спиною.

— Поспішімо, сер, — думаю, що у нас лишилося дуже мало часу.

Він побачив двох чоловіків, які внесли до зали щось, що нагадувало водночас хрестовину для різдвяної ялинки і криваве простирадло; проте це був майже точно виконаний марсіанський прапор. Коли вони наблизилися, Майк підвівся і стояв, чекаючи на них.

Джубал промовив:

— Сер, дозвольте представити Валентина Майкла Сміта. Майкле — Президент Сполучених Штатів!

Майк злегка вклонився.

Вони ледь встигли посадити його праворуч від Майка — імпровізований прапор був уже встановлений просто за ними. Тоді увімкнулася музика, всі встали, і хтось оголосив:

— Генеральний Секретар!

Розділ 20

Спочатку Джубал хотів, щоб Майк залишався сидіти в той час, коли в залу заходитиме Дуглас, проте згодом відкинув цю думку: він не намагався поставити його вище за Дугласа, а лише хотів зробити так, щоб зустріч відбулася на рівних. Тож, коли він підвівся, то подав Майку знак зробити те ж саме. Великі подвійні двері в кінці конференц-зали відчинилися, і під перші акорди «Нехай буде верховний спокій» увійшов Дуглас. Він попростував до свого крісла і почав сідати.

У ту ж мить Джубал подав Майку сигнал сісти, і в результаті Майк і Генеральний Секретар сіли одночасно. Всі інші зайняли свої місця після паузи, що символізувала повагу і тривала кілька секунд поспіль.

Джубал затримав дихання. Ля Ру зробив це? Чи ні? Він нічого не обіцяв...

Потім кімнату заповнило перше фортіссімо ритму Марса — тема «Бога війни», яка налякала навіть тих, хто її очікував. Дивлячись на Дугласа — тим часом Дуглас дивився на нього, — Джубал одразу ж знову підвівся, мов наляканий новобранець, — плескаючи в долоні, щоб привернути до себе увагу.

Дуглас також підвівся — не так швидко, але одразу.

Але Майк не встав; Джубал не подав йому сигналу це зробити. Він сидів тихо, байдуже, зовсім не спантеличений тим, що всі без винятку довкола підвелися на ноги, коли встав Генеральний Секретар. Майк нічого не розумів — але він був абсолютно щасливий робити те, що казав йому водний брат.

Після того як він вимагав «Марсіанського гімну», це трохи спантеличило Джубала. Якщо вимогу задовольнили, то що мусив робити Майк, коли його увімкнули? Гарне питання — і від відповіді на нього залежало те, яку роль у цій комедії буде відведено Майку...

Музика стихла. За Джубаловим сигналом Майк підвівся, швидко вклонився і сів — коли Генеральний Секретар та всі інші вже сиділи. Цього разу вони повернулися на свої місця значно швидше, оскільки всі звернули увагу на той кричущий факт, що Майк продовжував сидіти в той час, коли виконували його «гімн».

Джубал з полегшенням зітхнув. Він знайшов вихід. Багато років тому він бачив, як одна представниця зникаючого племені королев під час прийому вклонилася після того, як прозвучав її гімн, — тобто подякувала за виявлене їй, як монаршій особі, урочисте привітання.

Але політичний лідер демократичної країни встає та знімає капелюха в той час, коли чує свій національний гімн: адже він рівний будь-якому іншому громадянину — він не є монархом.

Проте в цьому разі, як Джубал уже пояснював Ля Ру, припустимо або одне, або інше. Одне з двох: або Майк звичайний громадянин (у такому разі ці переговори ніколи б не відбулися: Дуглас мав би мужність сказати цим вирядженим паразитам залишатися вдома!), — або, за безглуздою юридичною теорією «Рішення Ларкін», хлопчик був монархом, з усією відповідною статусу самотністю.

Джубала спокушала думка запропонувати Ля Ру дрібку нюхального тютюну. Що ж, цей момент помітив хоча б один з тут присутніх — обличчя Папського Нунція залишалось суворим, але очі бігали туди-сюди.

Дуглас почав говорити:

— Містере Сміт, маємо честь та радість бачити вас сьогодні як нашого гостя. Сподіваємося, що ви вважатимете планету Земля своєю домівкою — так само як і планету, на якій народилися, нашого сусіда, нашого гарного сусіда, планету Марс...

Він продовжив промову кількома довгими, обережними, сферичними, приємними періодами, які ні про що не говорили. Майка вітали, але зі слів Дугласа (як вирішив Джубал) неможливо було зрозуміти: вітали його як монарха, чи як іноземного туриста, чи лише як громадянина, що повернувся додому.

Джубал спостерігав за Дугласом, сподіваючись вловити його погляд, шукаючи хоч якийсь знак чи вираз обличчя, який би показав, як саме Дуглас сприйняв листа, якого Джубал передав йому відразу по прибутті. Але Дуглас жодного разу не глянув на нього. Через якийсь час Дуглас підбив підсумки, так нічого і не сказавши, — але сказавши це дуже добре.

Джубал тихо промовив:

— Зараз, Майку.

Сміт звернувся до Генерального Секретаря... марсіанською.

Але замовк до того, як з'явився страх, і спокійно промовив:
 — Містере Генеральний Секретар Федерації Вільних Націй на планеті Земля... — і знову продовжив марсіанською.
 Потім додав англійською:

— ...ми дякуємо за гостинний прийом сьогодні. Ми передаємо вітання усім народам Землі від Давніх Марса... — і знову перейшов на марсіанську.

Джубал відчув, що «Давні» — гарний вираз: він мав перевагу над «Старійшинами», а Майк не заперечував проти змін у термінології. Насправді, поки Майк наполягав на «говорінні правильно», план Джубала не вимагав значних виправлень. Це була ідея Джилл — дублювати промову речення за реченням: марсіанська версія, потім англійська. І Джубал задоволено визнав, що її хитрість перетворила формальну, коротку, позбавлену сенсу промову на кампанію, яка обіцяла щось таке ж переливчасто неповторне, як опера Вагнера. (І, додав подумки Джубал, щось, що так само важко було зрозуміти.)

Все це не мало значення для Майка. Він міг вставляти марсіанський переклад так само легко, як запам'ятовував і переповідав відредаговану англійську версію, — тобто зовсім не докладаючи зусиль. Якщо сказане ним порадує його водних братів, то Майк буде щасливий.

Хтось торкнув Джубала за плече, вклав у його руку конверт та прошепотів:

— Від Генерального Секретаря.

Джубал підняв очі й побачив, що це був Бредлі, який тихо, але поспішно тут же пішов геть. Джубал відкрив конверт на колінах і поглянув на єдиний аркуш паперу всередині.

У записці було лише одне слово: «Так», підписане ініціалами «Д. Е. Д.», — знаменитим зеленим чорнилом.

Джубал підняв погляд і знайшов очі Дугласа, який зараз дивився на нього; Джубал злегка кивнув, і Дуглас відвернувся. Конференція закінчилася; все, що їм залишалося, — це розповісти про неї світу.

Майк закінчив пишномовну маячню, яку йому дали вивчити напередодні; Джубал почув свої власні слова: «...зближення, зі взаємною вигодою для обох світів...» та «...кожна раса, залежно від її природи...» — і не слухав далі. Потім Дуглас подякував Людині з Марса — коротко, але сердечно. І почалася перерва.

Джубал підвівся.

— Містере Генеральний Секретар...

— Так, докторе Гаршоу?

— Як ви знаєте, містер Сміт сьогодні тут у подвійній ролі. Ніби якийсь принц у величній історії нашої власної раси, що подорожував караваном і перепливав через непозначені на карті простори, щоб відвідати віддалене королівство, він приніс на Землю добрі побажання від Давніх Сил Марса. Але він також і людська істота, громадянин Федерації та Сполучених Штатів Америки. Отже, він має права, власність та обов'язки.

Джубал струснув головою.

— Прикрі, мушу сказати. Як його повірений як громадянина та людини, я ламав голову над його комерційними справами — але навіть не зумів скласти докладний перелік того, що йому належить. Вже не кажучи про те, що слід від його імені повідомити податківцям.

Джубал зупинився, щоб віддихатися.

— Я старий чоловік, і можу не встигнути завершити завдання. Зараз ви знаєте, що у мого клієнта немає досвіду у веденні бізнесу, — принаймні у людському розумінні: марсіани оцінюють все це дещо інакше. Але він — дуже розумний юнак: весь світ знає, що його батьки були геніями, і спадковість дає про себе знати. Безсумнівно, що за кілька років він зможе, якщо забажає, гарно впоратися з усім цим сам — без допомоги старого юриста, який вийшов з ладу. Та його справи потребують уваги сьогодні: бізнес не любить чекати. Проте він більше волів би вивчати історію, мистецтво та те, як їх сприймають люди тут, у його другому домі, — аніж ховати себе у боргових розписках, фондових питаннях і гонорарах;

я гадаю, що це розумно. Навіть без жодного досвіду у бізнесі містер Сміт володіє прямою і простою мудрістю, яка продовжує дивувати мене... Та всіх інших людей, які знайомляться з ним. Коли я пояснив йому проблему, з якою зіткнувся, він просто подивився на мене чистим, спокійним поглядом і сказав: «Це не проблема, Джубале: ми запитаємо у містера Дугласа».

Джубал зупинився і з тривогою в голосі сказав:

— Решта — це суто особиста справа, містере Секретар. Ми можемо обговорити це наодинці? І відпустити решту — всіх цих леді та джентльменів — додому?

— Продовжуйте, докторе Гаршоу, — додав Дуглас. — Наразі протокол вичерпано. Всі, хто бажає піти, — будь ласка, ви можете вільно це зробити.

Ніхто не пішов.

— Добре, — продовжив Джубал, — я можу закінчити все одним реченням. Містер Сміт хоче призначити вас своїм фактичним повіреним з усіма повноваженнями щодо ведення його справ. Ось і все.

Здавалося, Дуглас і справді дуже здивувався.

— Завдання не з легких, докторе.

— Знаю, сер. Я вказав йому на те, що це нагадує нав'язливість і що ви — найбільш зайнята людина на цій планеті, тому не маєте часу на його справи.

Джубал похитав головою і посміхнувся.

— Проте боюся, що я не переконав його: здається, марсіани вважають, що чим більше зайнята якась особа, тим більше від неї очікують. Містер Сміт просто сказав: «Ми можемо його запитати». Тож я й питаю у вас. Звичайно, ми не очікуємо миттєвої відповіді: це — ще одна особливість марсіан, які ніколи не поспішають. Так само як і не схильні все ускладнювати. Ні письмових зобов'язань, ні перевірок, жодних письмових довіреностей, якщо хочете. Для нього це нічого не варте; містер Сміт може зробити все залюбки, усно і просто зараз, у китайському стилі. І це — ще

одна марсіанська особливість: якщо марсіанин довіряє тобі, то він довіряє в усьому. Він не прийде перевіряти, чи дотримуєте ви слова. О, так, я мушу додати: містер Сміт не звертається з цим до Генерального Секретаря, а просить про послугу Джозефа Едгертона Дугласа, тобто особисто вас. Якщо ви відійдете від справ, це аж ніяк не вплине на вашу з ним домовленість. І це ніяк не стосуватиметься вашого наступника — ким би він не був... Саме вам він довіряє... А не статусу тієї особи, яка наразі займає Восьмикутний кабінет у Палаці.

Дуглас кивнув.

— Незалежно від моєї відповіді — це для мене велика честь... Хоча ваша пропозиція мене трохи й спантеличила.

— Якщо ви відмовитеся або не зможете прийняти цю пропозицію, — чи, дійсно взявши на себе цю марудну справу, пізніше захочете її покинути, — містер Сміт обрав ще одного кандидата — Бена Кекстона. Встань-но на хвилинку, Бене; нехай люди тебе побачать. Проте якщо і ви, і Кекстон не зможете або не захочете, то наступним він обрав... Що ж, гадаю, зараз ми не розголошуватимемо це ім'я; скажу лише, що є гідні кандидати. Гм... Дозвольте поглянути...

Джубал здавався спантеличеним:

— Я не звик імпровізувати. Міріам, де той аркуш, на якому ми записали перелік справ?

Джубал взяв у неї папірець і додав:

— Краще дай мені й інші матеріали.

Вона передала йому товстий стос паперів.

— Ось кілька приміток, які ми підготували для вас, сер, — або для Кекстона, якщо виникне необхідність саме у ньому. Гм... Хвилинку... Отже, розпорядник платить собі стільки, у скільки сам оцінює свою роботу, але не менше ніж... Ну, тут вказана значна сума, але сторонніх вона не стосується. Розпорядник перераховує гроші на особливий рахунок, призначений для витрат першої сторони... І ось іще: я думаю, що ви, можливо, захочете скористатись послугами Шанхай-

ського банку — скажімо, як місця для вашого депозитарію? Чи, скажімо, звернетесь до Ллойдза, як до вашого посередника у справах, — просто щоб захистити своє ім'я та репутацію? Але містер Сміт і чути не хоче про жодні встановлені інструкції — лише необмежена передача контролю, яка може бути скасована будь-якою стороною. Проте я не читати-му все — для цього ми все це й записали.

Джубал розгублено озирнувся.

— Міріам, пробіжись і передай це Генеральному Секретарю... Ну що за хороша дівчинка... А ось ці матеріали я також лишу тут. Ви можете роздати їх людям... Або вони знадобляться вам самому. О, краще я дам один примірник і містеру Кекстону — ось, тримай, Бене.

Джубал тривожно озирнувся:

— Гадаю, що це все, що я мав вам сказати, містере Секретар. Ви хочете щось додати?

— Хвилинку. Містере Сміт?

— Так, містере Дуглас?

— Це те, чого ви бажаєте? Ви хочете, щоб я робив усе, про що йдеться у цих паперах?

Джубал затамував подих, намагаючись не дивитися на свого клієнта. Майка ретельно готували, очікуючи такого питання... Але ніхто не казав йому, в якій формі воно буде висловлене, — і неможливо було передбачити, куди заведе їх Майкове буквальне розуміння сказаного.

— Так, містере Дуглас, — чітко прозвучав у великій кімнаті голос Майка. Тут — і в мільярдах кімнат, розкиданих по всьому світу.

— Ви хочете, щоб я займався вашими справами?

— Будь ласка, містере Дуглас. Це було б великодушно.

Дякую вам.

Дуглас примружився.

— Добре; цього більше ніж достатньо. Докторе, я зачекаю з відповіддю, — але ви скоро отримаєте її.

— Дякую вам, сер. Від мене — і від імені мого клієнта.

Дуглас почав підводитися. Його різко зупинив голос члена Асамблеї, Канга:

— Хвилинку! А як же «Рішення Ларкін»?

Джубал зреагував на це ще до того, як Дуглас зміг відповісти:

— О, так, «Рішення Ларкін». Я чув багато маячні стосовно них, — здебільшого від безвідповідальних людей. Містере Канг, що не так з «Рішеннями Ларкін»?

— Я запитую вас. Чи вашого... Клієнта. Чи Генерального Секретаря.

Джубал ввічливо відповів:

— Я можу говорити, містере Секретар?

— Прошу.

— Дуже добре.

Джубал зупинився, повільно витягнув великого носовика і висякався в нього, видобуваючи таким чином звук, трьома октавами нижчий від середньої до. Потім він глянув на Канга і спокійно промовив:

— Містере, я звертаюся до вас, тому що я знаю, що необов'язково адресувати це урядові в особі Генерального Секретаря. Колись давно — дуже давно, коли я був ще маленьким хлопчиком, — ми з іншим маленьким хлопчиком, таким само малим і дурним, створили клуб. Лише ми двоє. Оскільки ми мали клуб, то у нас були і правила... І перше правило, яке ми прийняли — одноголосно, мушу додати — полягало в тому, що ми завжди повинні були називати своїх матерів злюками. Безглуздо, звичайно... Але ми були дуже малі. Містере Канг, ви можете здогадатися, чим обернулося це «правило»?

— Напевно, ні, докторе Гаршоу.

— Одного разу я спробував виконали нашу домовленість щодо «злюк». Цього виявилось достатньо — і це врятувало мого товариша від подібної помилки. Мені ж це принесло лише тепле знайомство нижньої частини мого тіла з персиковою різкою. І на цьому було покладено кінець рішенню щодо «злюк».

Джубал прочистив горло:

— Хвилинку, містере Канг. Знаючи, що хтось обов'язково порушить це неіснуюче питання, я намагався пояснити своєму клієнту деталі Рішення Ларкін. Спершу він не зміг зрозуміти, чому всі думають, що цю юридичну вигадку можна застосувати до планети Марс. Врешті-решт, Марс заселений давньою і розумною расою — значно давнішою, аніж ваша, сер, і, можливо, значно мудрішою. Але, коли він зрозумів суть справи, це його розсмішило. Так і було сер, — у хорошому сенсі цього слова: саме розсмішило. Одного разу, лише одного, я недооцінив можливості мами у покаранні зухвалого малого хлопчиська. Той урок був дешевим, але безцінним. Проте ця планета не може дозволити собі такого уроку, принаймні у планетарному масштабі. Перед тим як ми спробуємо поділити землі, які нам не належать, ми повинні переконатися у тому, що персикова різка не висить у марсіанській кухні.

Здавалося, Канга це не переконало.

— Докторе Гаршоу, якщо «Рішення Ларкін» — не більше, ніж дурість маленького хлопчика... То чому містеру Сміту виявили національні почесні?

Джубал відступив:

— Це питання слід поставити уряду, а не мені. Але зараз я можу вам сказати, як я це зрозумів: це елементарна ввічливість... до Давніх з Марса.

— Перепрошую?

— Містере Канг, ті почесні не були відлунням «Рішень Ларкін». У розумінні, що полягає за межами людського досвіду, містер Сміт і є планета Марс!

Канг навіть не кліпав.

— Продовжуйте.

— Чи, радше, представник марсіанської раси. В особі Сміта Давні з Марса наносять нам візит. Почесні, надані йому, були призначені їм; а образа, нанесена йому, буде для них образою. Ця звучить дуже буквально, але має абсолютно не людське значення. Було мудро та завбачливо для нас сьогодні надати почесні нашим сусідам, — але мудрість у цьому

разі немає нічого спільного з «Рішеннями Ларкін». Жодна відповідальна людина не буде сперечатися з тим, що «Рішення Ларкін» стосуються лише незаселених планет. Ризикну припустити, що таке розуміння справи лишатиметься чинним і у майбутньому...

Джубал зупинився і підвів очі — так, наче просив допомоги у небес.

— Але, містере Канг, будьте впевнені, що Давні правителі Марса не залишать без уваги те, як ми зустріли їхнього посла. Почесті, надані їм — через нього, — були виявом люб'язності. Я впевнений, що уряд цієї планети таким чином показав свою мудрість. Колись згодом ви зрозумієте, до якої завбачливий цей учинок.

Канг ввічливо відповів:

— Докторе, якщо ви намагалися мене залякати, то у вас нічого не вийшло.

— Я цього й не хотів. Але, на щастя для благополуччя цієї планети, ваша думка нічого не вирішує.

Джубал повернувся до Дугласа:

— Містере Секретар, це мій найдовший публічний виступ за багато років... Я відчуваю, що втомився. Чи можемо ми зробити перерву у цих переговорах? Поки ми чекатимемо на ваше рішення?

Розділ 21

Оголосили перерву. Джубал хотів вивести свою групу, але зрозумів, що з цим доведеться почекати — через присутність Президента Америки та сенатора Буна. Вони обидва хотіли поговорити з Майком, обидва були справжніми політиками — і добре розуміли, що лише виграють від того, що всі побачать, що вони у гарних стосунках з Людиною з Марса. Крім того, вони знали, що очі всього світу — себто стереобачення — все ще дивляться на них.

А інші голодні політики наступали їм на п'яти.

Джубал швидко сказав:

— Містере Президент, Сенаторе, ми зараз йдемо обідати. Може, приєднаєтеся до нас? — Він розміркував, що говорити з двома наодинці буде простіше, аніж з двома десятками на публіці, — і йому потрібно було забрати звідти Майка до того, як щось піде не так.

З полегшенням він почув, що всі вони мають інші плани. Тоді Джубал зрозумів, що пообіцяв не тільки відвідати разом з Майком ту непристойну службу фостерітів, а й відвести його у Білий Дім... Що ж, в разі потреби хлопець завжди може захворіти.

— На місця, дівчата!

Майка вивели на дах — разом з його ескортом, що знову оточив його. Анна показувала шлях, оскільки запам'ятала його — і своїм званням, красою світловолосої валькірії та приголомшливою мантією Справедливого Свідка викликала цілу хвилю поклонів. Джубал, Бен та троє офіцерів з «Чемпіону» прикривали тил. Ларрі на швидкісному аероавтобусі чекав на них на даху; за кілька хвилин він уже висадив їх на даху «Нової конвалії». Журналісти, звичайно ж, знайшли їх і там, але дівчата охороняли Майка на шляху до номеру, який Дюк замовив задалегідь. Вони всі гарно впоралися зі своєю справою — і тепер насолоджувалися успіхом. Особливо вирізнялися Міріам і Дорказ, які з задоволенням демонстрували особливу рішучість, що нагадала Джубалові маму-кішку, яка захищає своїх кошенят, хіба що вони вважали це грою, штовхаючи також й одна одну між основною справою: наступати на ноги репортерам, які наближалися більше, аніж на три фути.

Вони побачили, що їхній коридор патрулювали солдати С. С., а біля дверей їхнього номеру виструнчились офіцери.

У Джубала спиною пробіг морозець, хоч він розумів (чи «сподівався», виправив він себе), що їх присутність означає лише те, що Дуглас повністю виконує свою частину угоди. У листі, який Джубал передав Дугласу перед конференцією,

пояснювалося, що вони збираються робити та говорити — і чому саме; ще там містилося прохання до Дугласа використати свою владу та вплив, щоб, починаючи з цього дня, захищати приватний простір Майка — щоб бідолаха міг жити нормальним життям. (Якщо у Майка взагалі могло бути «нормальне» життя, подумки виправив себе Джубал.)

Тож Джубал лише вигукнув:

— Джилл! Контролюй Майка. Все нормально.

— Добре, бос.

Так і було. Офіцер біля дверей лише відсалютував. Джубал пильно на нього подивився.

— Треба ж! Здоров, майоре. Ніяких вибитих дверей останнім часом?

Майор Блох почервонів, але дивився просто перед собою — і нічого не відповів. Джубалу стало цікаво: чи це завдання не було покаранням? Ні, схоже, це просто збіг; напевно чи серед офіцерів С. С. було багато тих, хто мав ранг, відповідний подібним справам. Джубал подумав було ще трохи розвинути цю тему, сказавши, що негідник, який зламав йому двері, поламав також і меблі в його вітальні, а також запитати, що з цим збирається робити його начальство, — але передумав: це буде не тільки неввічливо, а нечесно. Адже Дюк встановив тимчасові двері з фанери ще до того, як та вечірка стала занадто мокрою для таких питань.

Дюк чекав у номері. Джубал промовив:

— Сідайте, джентльмени. Як воно, Дюку?

Дюк знизав плечима.

— Хто знає? Ніхто не встановлював жучків у цьому номері, відколи я його зняв; це я гарантую. Я відмовився від першого номеру, який вони мені запропонували, — так, як ви порадили, — і обрав цей через гарне перекриття: над нами розташовано танцювальний зал. І я витратив купу часу, щоб оглянути тут усе. Але, бос, я достатньо грався з електронікою, щоб знати, що жучок може бути у будь-якому смітті, і ви не зможете його знайти, не знищивши всієї будівлі.

— Добре, добре, — але я не це мав на увазі. Вони не могли нафарширувати весь готель жучками лише тому, що ми могли зняти тут номер, — ну, щонайменше мені так здається. Я мав на увазі: «Як воно з харчами?» Я голодний і дуже хочу пити, і з нами будуть обідати ще троє.

— Ааа, ось ви про що... Продукти привезли на моїх очах, перенесли та поставили просто біля дверей; я переніс їх всі в комору. Ви дуже підозріливі, бос.

— Так і є — і тобі теж варто таким бути, якщо хочеш дожити до мого віку.

Довіра Джубала до Дугласа приблизно дорівнювала середньому національному боргу — проте він не міг бути впевнений в тому, що надміру старанні заступники Дугласа не додадуть чогось зайвого у їжу чи напої. Тож, щоб не запрошувати дегустатора, він замовив з Поконоса вдосталь їжі — а також більше, ніж вдосталь, спиртного, і трохи води. І, звісно ж, кубики льоду. Він дивувався тому, як Цезар зміг перемогти галів без кубиків льоду.

— Якось не хочеться, — відповів Дюк.

— Кожному своє. Загалом я гарно провів час. Почнемо, дівчата. Анно, знімай свою мантію і будь корисною. Перша, хто повернеться з випивкою для мене, пропускає наступну чергу «Сюди». Після наших гостей, я маю на увазі... Будь ласка, сідайте, джентльмени. Свене, яка твоя улюблена випивка? Припускаю, що аквавїт. Ларрі, швиденько знайди ящик з алкоголем і принеси кілька пляшок аквавїту. А для капітана — джин.

— Зачекайте, Джубале, — обережно сказав Нельсон, — Я не питиму аквавїт, якщо тільки вночі не похолоднішає. Я б радо спробував скотч.

— Я теж, — погодився Ван Тромп.

— Добре. Цього добра у нас вистачить — навіть для того, щоб втопити коня. Докторе Махмуд? Якщо ви віддаєте перевагу слабшим напоям — я впевнений, що дівчата щось припасли.

Махмуд здавався замисленим.

— Мені не слід дозволяти собі спокушатися міцними напоями.

— У цьому немає потреби. Дозвольте мені, як лікарю, вам його прописати.

Джубал зміряв його поглядом.

— Синку, ти виглядаєш так, наче пережив сильне нерве напруження. Зараз ми можемо полегшити це седуксе-ном — але, оскільки я не маю його під рукою, то змушений замінити двома унціями дев'яносто-відсоткового етанолу, а за потреби повторити. Віддаєте перевагу якомусь смаку, щоб приглушити присмак ліків? І з бульбашками чи без?

Махмуд посміхнувся і несподівано зовсім перестав нагадувати англійця.

— Дякую, докторе, — але я маю власні гріхи, і грішу з розплющеними очима. Джин, будь ласка, — з водою окремо. Чи горілку. Чи будь-що інше подібне.

— Або медичний спирт, — додав Нельсон. — Не дозволяйте йому морочити вам голову, Джубале. Стінкі п'є все, — і потім завжди шкодує.

— Шкодную, — переконливо сказав Махмуд, — тому що знаю, що це — гріх.

— Тоді не підколюйте його, Свен, — безцеремонно сказав Джубал. — Якщо Стінкі отримає більше користі від своїх гріхів, шкодуючи про них, — це його власна справа. Мій відшкодувальник не витримав перевантаження під час обвалу ринку в 29-му, — а я потім не повернув йому його місце, і це — моя справа. Кожному своє. Як щодо їжі, Стінкі? Анна, напевно, поклала шинку в один із тих кошиків, і там ще мають бути інші нечисті речі, які неможливо чітко розпізнати. Мені перевірити їх усі?

Махмуд похитав головою.

— Я не дотримуюся традицій, Джубале. Ті закони написані дуже давно, задля потреб тих часів. Тепер все інакше.

Джубал несподівано спохмурнів:

— Так. Але хіба це на краще? Не зважайте: це також мене, не залишивши по собі і шматочка баранини. Їж, що забажаєш, мій брате: Господь пробачить потребу.

— Дякую. Але, правду кажучи, я рідко їм посеред дня.

— Краще поїж — інакше прописаний етанол зробить дещо більше, аніж просто розслабить тебе. Крім того, ці діти, які на мене працюють, іноді неправильно вимовляють слова... Але готують вони всі неперевершено.

Міріам підійшла до Джубала ззаду — з тацею, на якій стояли чотири склянки: коли Джубал цього потребував, його накази виконувалися негайно.

— Бос, — перебила вона, — я це чула. Можна у письмовій формі?

— Що? — Він обернувся і витріщився на неї. — Нишпорка! Ти залишаєшся після уроків і пишеш тисячу разів: «Я не сунутиму носа в приватні розмови». Залишаєшся, аж доки не закінчиш.

— Так, бос. Це для вас, капітане... І для вас, докторе Нельсон... А це — ваше, докторе Махмуд. Ви казали — з водою?

— Так, Міріам. Дякую.

— Звичайний сервіс Джубала — неспокійний, але швидкий. Це твоє, бос.

— Ти додала сюди води!

— Наказ Анни. Вона сказала, що ти надто втомлений, щоб пити це з льодом.

Джубал здавався стражденним.

— Ви бачите, з чим мені доводиться жити, джентльмени? Не слід було нам давати їм владу. Міріам, напиши оту «тисячу разів» санскритом.

— Так, бос. Як тільки я знайду час, щоб його вивчити. — Вона поляскала його по голові. — Продовжуй у тому ж дусі, й отримаєш свій шестипенсовик, милий; ти на це заслужив. Ми всі тобою пишаємося.

— Повертайся у кухню, жінко. Зачекай-но: у всіх інших налито? Де склянка Бена? Де Бен?

— Має бути. Бен дзвонить у свою колонку. Його склянка у нього під рукою.

— Дуже добре. Можеш повернутися — тихо, без формальностей, — і запросити Майка. Джентльмени! Me ke aloha paule! — Він випив, а решта приєдналися до нього.

— Майк допомагає. Він любить допомагати. Думаю, він буде дворецьким, коли виросте.

— Я думав, ти пішла. У будь-якому разі приведи його сюди. Доктор Нельсон хоче його оглянути.

— Не поспішай, — вставив корабельний лікар. — Джубале, це чудовий скотч — але за що ми п'ємо?

— Вибачте. Це полінезійська. «Нехай наша дружба буде вічною». Називайте це додатком до водної церемонії сьогодні вранці. До речі, джентльмени, Ларрі з Дюком — теж водні брати Майка, але не дозволяйте собі обманюватись: вони не вміють готувати... Проте вони — з тих людей, які завжди прикриють вам спину на темній вулиці.

— Якщо ви ручаетесь за них, Джубале, — запевнив його Махмуд, — запросіть їх сюди і зачиніть двері. Випиймо за наших дівчат, поки ми самі. Свене, який там у тебе тост про щіпочок?

— Ти маєш на увазі той, для усіх гарненьких дівчат? Випиймо лише за тих чотирьох, які зараз тут. Scaal!

Вони випили за водних братів-жінок, і Нельсон продовжив:

— Джубале, де ти їх знаходиш?

— Вирощую в своєму підвалі. А потім, як тільки чомусь навчу і вони починають приносити мені користь, з'являється якийсь міський охломон і одружується з ними. Дохлий номер.

— Я бачу, як ти страждаєш, — співчутливо сказав Нельсон.

— Страждаю. Гадаю, що всі з вас, джентльмени, одружені? Двоє були. Махмуд — ні. Джубал холодно на нього подивився.

— Чи будете ви такі ласкаві відділитися від тіла? Після обіду, звичайно ж, я б не хотів, щоб ви це робили на порожній шлунок.

— Я не холостяк. Я вічний студент.

— Годі, годі, сер! Я бачив, як Дорказ залицялася до вас...

І ви мурчали у відповідь.

— Я безпечний, запевняю вас, — Махмуд думав над тим, як сказати Джубалові, що він ніколи б не одружився не з представницею своєї віри, — і вирішив, що язичник це сприйме неправильно. Навіть такий рідкісний виняток, як Джубал. Тому він змінив тему. — Проте, Джубале, не понуйте цього Майку. Він не грокне, що ви жартуєте, і матимете на руках труп. Я не знаю.. Не знаю, чи Майк узагалі може змусити себе померти. Але він спробував би... І, якщо він справжній марсіанин, у нього вийшло б.

— Впевнений, що він зможе, — м'яко сказав Нельсон. — Докторе... Я хотів сказати — «Джубале»... Ти нічого дивного не помітив в обміні речовин Майка?

— О, дай подумати. В його обміні речовин не було нічого, що для мене не здавалося б дивним. Причому дуже.

— Саме так.

Джубал повернувся до Махмуда:

— Не хвилюйся, що я можу попросити Майка себе вбити. Я зрозумів, що з ним ніколи не можна жартувати. Я грюкнув, що він не грокає жартів. — Джубал замислено примружився. — Проте я зовсім не грюкнув «грокання». Стінкі, ти говориш марсіанською.

— Трохи.

— Ти легко говориш нею — я це чув. Ти грокаєш «грокання»?

Махмуд здавався дуже замисленим.

— Ні. Не дуже. «Грокати» — це найважливіше слово в марсіанській мові, і я думаю провести наступні сорок років, намагаючись зрозуміти його, — і, можливо, використати кілька мільйонів друкованих слів, намагаючись пояснити його значення. Але не думаю, що це матиме успіх. Ви повинні думати марсіанською, щоб грюкнути «грокання». Що Майк і робить... А я — ні. Можливо, ви помітили, що Майків

підхід до розуміння найпростіших людських ідей суттєво відрізняється від нашого?

— Ну звісно ж! У мене мало не луснула голова!

— У мене теж.

— Їжа, — проголосив Гаршоу. — Обід — і якраз вчасно. Дівчата, накрийте там, де ми зможемо дотягтися до неї, і підтримуйте шанобливу тишу. Продовжуйте, докторе, — якщо хочете. Чи через присутність Майка це краще відкласти?

— Зовсім ні. — Махмуд коротко сказав щось Майку марсіанською. Майк відповів йому, радісно посміхаючись; потім його обличчя знову стало порожнім, і він почав їсти, задоволений, що дозволили робити це мовчки. — Я сказав йому, що намагаюся зробити, а він мені відповів, що я говорив правильно; це була не його думка, а просто констатація факту; необхідність. Сподіваюся, що, коли я помилюся, він помітить це і скаже мені. Але я маю сумніви, чи він захоче. Бачте, Майк думає марсіанською, і це дає йому «карту» всесвіту, абсолютно відмінну від тієї, яку використовуємо ми. Встигаєте за мною?

— Я грокнув, — погодився Джубал. — Мова сама собою формує основні ідеї людини.

— Так, але... Докторе, ви говорите арабською чи ні?

— Що? Колись говорив, погано, багато років тому, — визнав Джубал. — Навчився, коли був військовим лікарем в Американській польовій службі в Палестині. Але зараз не говорю. Хоча трохи читаю... Тому, що вважаю за краще читати слова Пророка в оригіналі.

— Правильно. Оскільки Коран не можна перекласти, «карта» змінюється залежно від перекладу, — і не важливо, до якої міри ретельно хтось намагається його перекласти. Тоді ви зрозумієте, якою важкою для мене була англійська. Не лише тому, що моя рідна мова має значно простіші форми слова та меншу кількість часів: змінилася вся «карта». Англійська — це найбільша з людських мов; вже тільки через це врешті-решт саме вона стала б — що врешті і сталося —

lingua franca на цій планеті: завдяки своєму багатству та гнучкості, попри своє варварське розростання... Чи — це мені слід сказати — завдяки своєму варварському розростанню. Англійська ковтає все, що трапляється на її шляху, — і створює з цього англійську. Ніхто не намагався зупинити цей процес так, як контролюють інші мови, — встановлюючи офіційні обмеження... Можливо, тому, що насправді ніколи не існувало «королівської англійської»: замість неї була французька. Англійська насправді — гібридна мова, і зараз нікого не хвилює, як вона розвивалася (і розвинулася!) до таких масштабів. Допоки будь-хто не зробить все можливе, щоб охопити цього монстра, він не може й сподіватися стати освіченою людиною.

Завдяки надзвичайній різноманітності, витонченості та вкрай ірраціональним ідіоматичним конструкціям англійською можна висловити те, чого просто не можна сказати іншою мовою. Це майже доводило мене до сказу... Аж доки я не навчився думати англійською. І це дало мені нову «карту» світу — поверх іншої, тієї, з якою я виріс. Кращу в багатьох значеннях, і точно — детальнішу.

Але існує й те, що можна сказати простою арабською — і що саме англійською висловити не вийде.

Джубал, погоджуйчись, закивав.

— Чиста правда. Саме тому я й продовжую трохи читати.

— Так. Але марсіанська мова значно складніша від англійської — і так відрізняється за способом передачі картини всесвіту, що англійську з арабською у порівнянні з нею можна вважати взагалі однією мовою. Англієць та араб можуть навчитися думати думками один одного — просто іншою мовою. Але я не впевнений, що для нас колись стане можливим думати марсіанською (інакше, ніж тим унікальним способом, як цього навчився Майк). О, звісно, ми можемо навчитися чогось на кшталт «піджину» марсіанської — так; це якраз та мова, якою говорю я.

А зараз візьмімо це слово: «грокати». Його буквальне значення — одне з яких, підозрюю, започатковане під час формування марсіанської раси як мислячих істот, що вміють розмовляти, — проливає світло на всю їхню «карту», і воно просте. «Грокати» означає «пити».

— Що? — запитав Джубал. — Але Майк ніколи не використовує слово «грокати», коли говорить лише за пиття. Він...

— Хвилинку. — Махмуд заговорив до Майка марсіанською. Здавалося, Майк трохи здивувався, але промовив:

— «Грокати» — це пити, і це втратило значення.

— Але Майк би також погодився, — продовжив Махмуд, — якби я назвав сотню інших англійських слів, які фіксують різні ідеї, навіть пари несумісних ідей. І «грокати» означає їх всі — залежно від того, як ви використовуєте це слово. Воно означає «страх», «любов», «зненависть» — але правильну зненависть. Адже згідно з марсіанською картою, ти не можеш ненавидіти щось, поки повністю його не гронув, не зрозумів так ґрунтовно, що злився з ним, а воно злилося з тобою, — тоді, і тільки тоді ти зможеш його ненавидіти. Ненавидячи себе. Але це також означає — через необхідність, — що ти його любиш та плакаєш, і ніяк по-іншому. Отже, тоді ти можеш ненавидіти; а я думаю, що марсіанська зненависть — емоція до такої міри чорна, що найближчим людським відповідником можна назвати лише тиху огиду.

Махмуд скривився.

— Це означає «ідентично рівний» у математичному значенні. Людське кліше. «Це завдає мені більшого болю, ніж тобі» має марсіанський присмак. І якби тільки це. Здається, марсіани інстинктивно знають те, чого ми болісно вчилися у сучасної фізики: споглядач взаємодіє з тим, що споглядає, лише завдяки процесу споглядання. «Грокати» означає розуміти так вдумливо, що споглядач перетворюється на частину процесу, за яким спостерігає; це означає — злитися, змішатися, зріднитися, втратити власну особистість у груповому досвіді. Це означає майже все, що ми називаємо

релігією, філософією та наукою, — і для нас це означає так само мало, як для сліпого — кольори.

Махмуд зробив паузу.

— Джубале, якщо я поріжу тебе на шматки і зроблю з тебе печеню, тоді ти — як печеня — грокатимеш; а коли я тебе з'їм, ми грокнуемо разом, і ніщо не буде втрачене: для нас обох не матиме значення, кого з нас порізали, а хто — їв.

— Для мене матиме! — м'яко сказав Джубал.

— Ти не марсіанин.

Махмуд знову зупинився, щоб поговорити з Майком. Майк кивнув.

— Ти говориш правильно, мій брате, доктор Махмуд. Я б і сам так сказав. Ти є Бог.

Махмуд безпорадно низав плечима.

— Бачиш, як це безнадійно? Все, що я отримав, — це богохульство. Ми не думаємо марсіанською. Ми не можемо.

— Ти є Бог, — смиренно промовив Майк. — Бог грокає.

— От пекло, змінімо тему! Джубале, могу я скористатися своїм статусом брата і отримати ще джину?

— Я принесу, — сказала Дорказ і підскочила.

Це був приємний родинний пікнік, невимушений — завдяки дару Джубала підтримувати м'яку неофіційність, дару, яким він поділився зі своїми працівниками. На додачу виявилось, що ці троє теж належать до такого ж типу людей — ерудовані, позбавлені відчуття суперництва і товариські, такі, що без зусиль вливаються в колектив. Усіх чотирьох об'єднав батьківський інтерес до Майка. Навіть доктор Махмуд, який рідко втрачав пильність з тими, хто не поділяв з ним єдину істинну віру, підкоряючись Волі Господній, завжди великодушній й милосердній, був розслаблений та щасливий. Йому було дуже приємно дізнатися, що Джубал читав слова Пророка... І — зараз він це помітив — жінки у родині Джубала були значно пишніші, ніж йому здалося на перший погляд. Темненька... Але він викинув цю думку з голови; він тут гість.

Йому було дуже приємно, що ці жінки не теревенять, не втручаються у розсудливу розмову чоловіків — зате дуже швидко, з теплою гостинністю приносять їжу та напої. Його шокували звичні для Міріам вияви неповаги до свого хазяїна, але потім він зрозумів, для чого це було: свобода, надана у межах дому кицькам та улюбленим дітям.

Джубал раніше пояснив, що вони нічого не робитимуть, очікуючи на відповідь Генерального Секретаря.

— Якщо він візьметься за цю справу, — а я думаю, що він готовий до цієї угоди, — ми отримаємо від нього звістку вже сьогодні. Якщо ні — то поїдемо додому вже ввечері... і повернемося, якщо буде потрібно. Але якби ми залишилися у Палаці, то могли б спокуситися на дріб'язкові домовленості. А тут, сховавшись у власну нору, ми можемо від них відмовитися.

— Дріб'язкові домовленості про що? — запитав капітан Ван Тромп. — Ти дав їм те, що вони хотіли.

— Не все. Дуглас хотів би, щоб його повноваження повіреного були остаточними... А не залежали від його гарної поведінки та можливості того, що його влада перейде до людини, яку він зневажає та боїться, а саме — до того негідника з невинною посмішкою, нашого брата Бена. Але, окрім Дугласа, є й інші люди, які точно захочуть укласти якісь дріб'язкові домовленості. Той м'який будда Канг, який ненавидить мене до сказу, їх запропонував би. Тож ми стоїмо і в нього на шляху. Канг — одна з причин, чому ми не їмо та не п'ємо нічого, окрім того, що привезли самі.

— Ти й справді думаєш, що тут є про що хвилюватися? — запитав Нельсон. — Джубале, а я й справді подумав, що ти гурман, який наполягає на власній кухні, навіть коли харчується не вдома. Не можу собі уявити, що мене отруять тут, в одному з найбільших готелів.

Джубал сумно похитав головою:

— Свене, ти з тих чесних людей, які вважають, що всі інші — також чесні люди, і зазвичай ти маєш рацію. Ніхто не

збирається тебе отруїти — звісно, ні... Але твоя дружина може отримати страховку лише тому, що ти розділив їжу з Майком.

— Ти й справді так думаєш?

— Свене, я замовлю все, що ти захочеш. Але я навіть не торкнуся цього — і не дозволю торкатися Майку. Б'юся об заклад, що будь-який офіціант, який прийде у цей номер, буде від Канга... Або, можливо, від двох чи трьох інших, подібних. Я не виглядаю бабая з-за кущів; вони знають, де ми, і мають кілька годин, щоб діяти. Свене, я цілком серйозно найбільше я турбуюся про те, щоб цей хлопчина прожив достатньо довго, — щоб з'ясувати, як стерилізувати та стабілізувати силу, яку він представляє... Але його смерть буде їм тільки на руку.

Джубал зітхнув.

— Згадай чорну вдову. Несмілива маленька комаха, корисна, і, як на мій смак, найкрасивіша з павукоподібних — з її лискучими, лакованими лапками та червоним символом у вигляді пісочного годинника. Але бідоласі фатально не пощастило володіти надзвичайно великою, — як для її розміру — силою. Тож кожен вбиває її, щойно побачить.

— Чорна вдова з цим нічого не вдіє: у неї немає способу позбутися своєї отруйної сили.

— Майк перед подібним вибором. Він не такий гарненький, як чорна вдова...

— Треба ж таке, Джубале! — обурено вигукнула Дорказ. — Що за дурниці ти верзеш! Це ж неймовірна брехня!

— Вибач, дитинко. У мене немає твоїх glandулярної упевненості в цьому питанні. Гарненький чи ні, але Майк не зможе позбутися тих грошей — і це для нього так само небезпечно, як і мати їх. І йдеться не лише про Канга. Вищий Суд не є таким «аполітичним», як мусив би бути... З огляду на їхні методи — ймовірно, вони зроблять його в'язнем замість того, щоб вбити, а це — доля, як на мене, ще гірша. Я вже не кажу про десяток інших зацікавлених партій, державних установ та всього того, що розташовано за їх

межами... Ті, що, можливо, і не вб'ють Майка — проте які точно обмірковують, як вплине на їхні статки факт присутності Майка на похованні як почесного гостя. Я...

— Телефон, бос.

— Анно, ти щойно перервала мудру думку. Ти родом з Порлока.

— Ні, я з Далласа.

— І я нікому не відповідатиму.

— Вона сказала передати тобі, що це Беккі.

— Чому ж ти відразу не сказала? — Джубал поспішив у в'язницю, де побачив на екрані дружнє обличчя мадам Везант. — Беккі! Як я радий тебе бачити! — Він навіть не потурбувався запитати, як вона дізналася, куди йому телефонувати.

— Привіт, доку. Я бачила твою виставу — і просто повинна була подзвонити, щоб розповісти тобі це.

— І як тобі?

— Професор би тобою пишався. Я ніколи не бачила майстерніших ударів. Коли ти звалив їх — іще до того, як вони зрозуміли, що ти їх вдарив. Доку, професія втратила гарного оратора, коли ти не народився під знаком Близнюків.

— Це найвища похвала від тебе, Беккі. — Джубал швидко думав. — Але це ти поставила виставу; я просто скористався ситуацією — і багато виграв. Тож назви свою платню, Беккі, — і не соромся.

Він вирішив, що, яку б цифру вона не назвала, він її подвоїть. Той рахунок, який він вимагав для Майка, навіть не відчує цього... І було краще — значно краще — щедро заплатити Беккі, аніж залишати борг відкритим.

Мадам Везант фиркнула.

— Зараз ти мене образив.

— Беккі, Беккі! Ти вже доросла дівчинка. Будь-хто може аплодувати і вигукувати «ура», але аплодисменти варті чогось тільки тоді, коли виявляються купкою м'яких, зелених, друкованих, складених грошей. Не моїх. Людина з Марса заплатить по цьому рахунку — і, повір мені, він може собі це

дозволити, — Джубал посміхнувся, — але все, що ти отри-
маєш від мене, — це подяка, поцілунок і обійми, від яких
затріщать твої ребра.

Вона розслабилася та посміхнулася.

— Я тобі ще це згадаю. Пам'ятаю, як ти гладив мене по
задку, запевняючи, що з професором точно все буде добре:
ти завжди міг змусити тіло почуватися краще.

— Не можу повірити, що колись робив щось до такої міри
непрофесійне.

— Робив — і знаєш, що робив. І нічого батьківського в то-
му не було.

— Можливо, й так. А може, я думав, що тобі було потріб-
но саме таке лікування. Я зав'язав із сідницями на час Вели-
кого посту, але для тебе зроблю виняток.

— Так краще.

— А тобі краще назвати плату. Не забудь про нулі.

— Гм... Я подумаю. Але насправді, доку, є значно швидші
способи отримати платню, окрім спроби зловити когось на
слові. Ти заглядав сьогодні на біржу?

— Ні, — і не кажи мені про це. Замість цього приходь
сюди, вип'ємо разом.

— Гм... Ні, краще не буду. Я обіцяла... ммм... Дуже важ-
ливому клієнту, що лишатимусь на зв'язку для миттєвої кон-
сультації.

— Розумію. Гм... Беккі, а чи покажуть зірки, що ця справа
принесе усім тільки хороше, якщо все буде скріплено печат-
кою та підписано сьогодні? Можливо, відразу після того, як
біржа закриється?

Вона виглядала задумливою.

— Я можу глянути.

— Зроби це. І приходь до нас, коли не будеш така зайнята.
Залишайся так довго, як захочеш, і не носи весь час ті свої
незручні туфлі. Тобі сподобається цей хлопчисько. Він такий
же дивний, як зміїні підтяжки, — але й солодкий, мов кра-
дений поцілунок.

— Гм... Прийду. Так скоро, як тільки зможу. Дякую, Док. Вони попрощалися. Джубал повернувся і побачив, що доктор Нельсон забрав Майка у одну зі спалень — для огляду. Він приєднався до них, щоб запропонувати Нельсону скористатися своїм набором інструментів, оскільки Нельсон не мав при собі сумки.

Джубал побачив, що Майк роздягнувся, а корабельний лікар здавався спантеличеним.

— Докторе, — майже розгнівано сказав Нельсон, — я бачив цього пацієнта лише десять днів тому. Скажи мені, звідки в нього такі м'язи?

— Ну, він відправив купон з останньої сторінки «Полювання: журнал для самців». Ти знаєш, реклама, в якій сказано, як дев'яностофунтовий чахлик може...

— Докторе, будь ласка.

— Чому ви не запитаете у нього? — запропонував Джубал. Нельсон так і зробив.

— Я потовщив їх, — відповів Майк.

— Правильно, — погодився Джубал. — Він «потовщив» їх. Коли я вперше його побачив — десь із тиждень тому, — він був заляканим, слабким, в'ялим та блідим. І виглядав так, наче його витягли з печери — де, гадаю, він і був, у тому чи іншому розумінні. Тож я сказав йому, що він має стати сильнішим. А він так і зробив.

— Вправи? — із сумнівом промовив Нельсон.

— Нічого систематичного. Плавання — причому коли і як хотів.

— Завдяки тижню плавання людина не виглядатиме так, наче роками тягала гантелі! — Нельсон фиркнув.

— Мені відомо, що Майк доволіно контролює так звані «некеровані» м'язи. Але тут теж є свої умови. З іншого боку, можна припустити, що...

— Докторе, — обережно сказав Джубал, — чому б тобі просто не визнати, що ти не грокаєш, і таким чином поберегти сили?

Нельсон зітхнув.

— Так і зроблю. Одягайся, Майкле.

Трохи пізніше Джубал, під м'яким впливом близької за духом компанії та вина, з полегшенням поділився з трійцею «Чемпіона» поганим передчуттям щодо того, що зробив вранці.

— Було достатньо фінансового закінчення: просто вкласти Майкові гроші так, щоб за них не могли боротися. Навіть якщо він помре. Тому я дав зрозуміти Дугласу, що Майкова смерть поставить крапку на його посаді повіреного, — попри чутки із звичайних надійних джерел, що досягли Канга та кількох інших і переконали їх, що Майкова смерть передасть Дугласу постійний контроль. Звичайно, якби я мав магичні сили, то зміг би позбавити хлопця не тільки його політичної значущості, а й кожної копійки спадку. Що...

— Чому б ти це зробив, Джубале? — перебив капітан.

Здавалося, Гаршоу здивувався:

— Ти заможний, Шкіпере? Я не маю на увазі: «Чи можеш ти оплатити рахунки та чи вистачає тобі на те, щоб задовольнити будь-які забаганки?» Я маю на увазі — багатий. Такий багатий, що підлога прогинається під тобою, коли ти йдеш, щоб зайняти своє місце на чолі столу в залі засідань.

— Я? — ван Тромп хмикнув. — У мене є місячна зарплата, у майбутньому — пенсія, а також іпотека на будинок, а ще — дві дівчини у коледжі. Я б хотів хоч трохи побути багатим, не заперечую!

— Не хотів би.

— Хах! Ти б так не казав... Якби мав двох дочок-школярок.

— Для протоколу: я вивчив у коледжі чотирьох дочок, — і по горло заліз у борги, щоб це зробити. Одна з них виправдала вкладення: вона відома у своїй професії, працює під іменем свого чоловіка, тому що я — старий ледар з поганою репутацією, який заробляє гроші тим, що пише популярний непотріб, замість того щоб люб'язно бути лише почесною

згадкою в її статті «Хто є хто». Інші три — гарні люди, які завжди пам'ятають про мій день народження, але з іншого приводу мене не турбують; не можу сказати, що освіта їм зашкодила. Але мої нащадки справи не стосуються: я лише можу сказати, що розумію, що людині часто потрібно більше, ніж вона має. Та ти можеш легко це виправити; звільнитися й знайти роботу в якійсь інженерній фірмі, яка платитиме тобі у кілька разів більше лише через те, щоб отримати змогу написати твоє ім'я на візитці. «Дженерал Етомікс». Кілька інших. Ти ж отримував пропозиції, чи не так?

— Це не стосується справи, — стримано відповів капітан ван Тромп. — Я професіонал.

— Хочеш сказати, що на цій планеті не вистачить грошей, які могли б звабити тебе покинути командування космічними кораблями? Розумію.

— Але я також не заперечував би проти того, щоб мати гроші.

— Трохи більше грошей не принесуть тобі ніякої користі — тому що дочки можуть витратити на десять відсотків більше, ніж чоловік здатен заробити на будь-якій нормальній роботі, і це незалежно від розміру зарплатні. Це доведений, але ще не сформульований закон природи, з цього часу відомий як «Закон Гаршоу». Але, капітане, справжнє багатство, масштабне, яке змушує хазяїна найняти цілий дивізіон шахраїв, щоб не платити податки, зітре тебе в порошок — так само як і відмова від посади.

— Чому? Я перевів би все в облигації й тримав би купони.

— Правда? Але не тоді, коли ти був би з тих людей, які ставлять багатство на перше місце. Великі гроші не важко отримати. Все, чого вони коштують, — це життя, повністю присвячене зароблянню і примноженню грошей, до повного виключення всіх інших інтересів. Кажуть, що час можливостей минув. Маячня! Сім з десяти найбагатших людей на цій планеті починали життя без копійки в кишені, і значно більше таких, як вони, — на шляху до верхівки. Цих

людей не зупинять ані високі податки, ані навіть соціалізм; вони просто пристосовуються до нових правил, а вже скоро й самі змінюють правила. Та жодна прима не працює так важко, так цілеспрямовано, як людина, яка заробляє багатство. Капітане, це не твій стиль; ти не хочеш заробляти гроші, ти просто хочеш їх мати — для того щоб витратити.

— Правильно, сер! Саме тому я й не розумію, чому вам слід позбавляти Майка тих статків.

— Тому, що Майкові вони не потрібні, — і вони скалічать його більше, ніж будь-яка фізична вада. Багатство, величезне багатство — це прокляття... Якщо тільки ти не присвятиш себе грі в заробляння грошей заради себе ж самого. І навіть тоді це матиме серйозні недоліки.

— О, маячня! Джубале, ти говориш, як охоронець гарему, який намагається переконати все людство у перевагах того, щоб бути євнухом. Прошу мене вибачити.

— Дуже ймовірно, — погодився Джубал, — і, можливо, з тієї ж причини здатність людського розуму перетворювати власні недоліки на переваги необмежена, і тут я не є винятком. Оскільки я, так само як і ви, сер, не маю в грошах іншого інтересу, окрім як витратити їх, — не було навіть найменшого шансу на те, що я досягну будь-якого ступеню багатства. Так само як і жодної реальної небезпеки, що я не зумію отримати потрібну мені скромну суму, достатню лише для вдоволення моїх недоліків, — оскільки кожен, у кого вистачає розуму не розмінюватися на дрібниці, завжди впрається з тим, щоб прогледувати свої недоліки — незалежно від того, чи це церковна десятина, чи жування бетелю. Але велике багатство? Ви всі бачили вранці ту виставу. А зараз дай мені чесну відповідь. Ти думаєш, що я зміг би легко все переписати так, щоб самому здійснити той грабунок? Стати єдиним керівником та de-facto власником, висмоктувати з прибутків для власного зиску стільки, скільки захотів би, та ще й виставити це так, наче всім розпоряджається Дуглас? Чи зміг би я зробити це, сер? Майк довіряє мені; я його

водний брат. Чи зміг би я вкрати його статок і владнати все так, щоб уряд в особі містера Дугласа з цим змирився?

— Гм... Прокляття, Джубале, — я думаю, що міг.

— Більше ніж впевнений, що зміг би. Тому що наш — інколи гідний поваги — Генеральний Секретар не більший шукач грошей, аніж ти. Його задоволення — це політична влада, барабан, звуків якого я не чую. Якби я гарантував Дугласу (о, ввічливо, звичайно, — навіть у злодіїв є свій етикет), що майно Сміта продовжуватиме зміцнювати його правління, тоді мені б дали спокій, і я міг би робити все, що хотів би, з прибутком і зробив би своє опікунство легальним.

Джубал здригнувся.

— Я думав, що мусив так вчинити — просто щоб захистити Майка від стерв'ятників, які кружляють навколо нього; проте мене охопила паніка. Капітане, ти, очевидно, не знаєш, до якої міри нав'язливим буває велике багатство. Це не товстий гаманець і час на те, щоб його витратити. Його власник розуміє, що весь час, — куди б він не йшов, — його, як жебраки у Бомбеї, зусібіч оточують наполегливі прохачі, і кожен вимагає вкласти чи віддати частину його багатства. Він стає підозріливим до чесної дружби — бо насправді йому рідко пропонують саме її. Ті, хто може бути його друзями, надто перебірливі, щоб штовхатися з жебраками, і надто горді, щоб ризикувати, що їх вважатимуть одними з них.

— Гірше те, що його життя та життя його родини завжди у небезпеці. Капітане, вашим донькам колись погрозували — чи, може, викрадали їх?

— Що? Святий Боже, сподіваюся, що ні!

— Якби ви володіли таким же багатством, як Майк, то мали б охороняти тих дівчат і вдень і вночі — і навіть тоді ви б не могли розслабитися, тому що ніколи б не знали напевно, що їхніх охоронців не підкупили. Перегляньте записи про останню сотню викрадень у цій країні і зверніть увагу, у скількох з них замішані довірені працівники...

А ще — на те, як мало жертв змогли врятуватись. Потім запитайте себе: чи варта будь-яка розкіш, яку багатство здатне купити, — того, що гарненькі шийки ваших доньок завжди будуть у петлі?

Ван Тромп здавався замисленим.

— Ні. Гадаю, що іпотека на будинок підходить мені більше. Ті дівчата — все, що в мене є, Джубале.

— Амінь. Мене жахала така перспектива. Для мене багатство позбавлене чарівливості. Я лише хочу жити власним, лінивим, марним життям, спати у своєму ліжку — і щоб мене ніхто не турбував! Я уявив, що мене змусять прожити останні з відведених мені років, сидючи в офісі, забарикадувавшись від жебраків і працюючи весь день як повірений Майка.

І тоді мене осяяла ця думка. Дуглас уже і так живе за такими барикадами — і вже має відповідний персонал. Оскільки я був змушений віддати владу тих грошей Дугласу лише задля гарантії того, що Майк і надалі лишатиметься здоровим та вільним, — то чому б, заплативши жебраку, не віддати йому ще й увесь головний біль? Я не боюся, що Дуглас почне обкрадати Майка: лише нікчеми і другосортні політики голодні до грошей, а Дуглас — попри усі його недоліки — не нікчема. Досить хмуритися, Бене, — і сподіваймося, що він ніколи не скине цей тягар на тебе.

Тож я перекинув весь тягар на Дугласа і зараз можу повернутися у свій сад. Але, як я вже сказав, гроші — це відносно просто; і колись я це зрозумів. Мене непокоїли «Рішення Ларкін».

Кекстон промовив:

— Я думав, ти втратив весь свій розум, Джубале. Через оті дурниці дозволити їм віддати «почесті» Майку, як монарху... І справді почесті! Заради Бога, Джубале, — тобі слід було просто надати йому усі права, титул та долю, якщо така є, згідно з тією безглуздою теорією Ларкін. Ти ж знаєш, що Дуглас цього хотів, — Джилл тобі казала.

— Бене, хлопчику, — м'яко сказав Джубал, — як для репортера, ти працелюбний та інколи гарно пишеш.

— Оце так дякую, мій фане!

— Проте твої стратегічні ідеї — неандертальські.

Кекстон зітхнув.

— Мені стало краще, Джубале. Я вже було подумав, що у твоєму-то віці ти поступово стаєш сентиментальним.

— Коли це станеться, будь ласка, пристріліть мене. Капітане, скількох ви залишили на Марсі?

— Двадцять три людини.

— І який у них статус згідно з «Рішенням Ларкін»?

Ван Тромп здавався спантеличеним.

— Не думаю, що можу про це говорити.

— Тоді не говори, — заспокоїв його Джубал. — Я зможу здогадатися сам — так само як і Бен.

Доктор Нельсон сказав:

— Шкіпере, ми зі Стінкі — знову цивільні. Я можу говорити, де і як захочу...

— І я теж, — погодився Махмуд.

— ...і якщо вони захочуть створити мені проблеми, вони знають, що можуть зробити з моїми повноваженнями у запасі. Яке право уряд має на те, щоб казати нам, що ми не можемо говорити? Ті дармоїди не літали на Марс. Літали ми.

— Досить, Свене. Я буду говорити; це наші водні брати. Проте, Бене, я б не хотів би побачити це у твоїй колонії. Я волів би колись знову керувати космічним кораблем.

— Капітане, мені відоме значення «не для запису». Проте якщо тобі від цього стане легше, то я ненадовго приєднаюся до Майка та дівчат: я все одно хотів побачити Джилл.

— Будь ласка, не йди. Проте... Це лише між водними братами. Уряд як на голках через ту умовну колонію, яку ми залишили. Кожен, хто до неї приєднався, відмовився від своїх так званих «прав Ларкін», передавши їх урядові — ще до того, як ми покинули Землю. Коли ми досягли Марса, існування Майка надзвичайно все ускладнило. Я не юрист.

але розумію, що, коли Майк відмовиться від своїх прав — які б вони там не були, — то, коли прийде час ділити цінності, уряд опиниться на коні.

— Які цінності? — вимагав Кекстон. — Окрім чистої науки, я маю на увазі. Послухай, Шкіпере: я не применшую масштаби твоїх досягнень, — але з того, що я бачив та чув, Марс — точно не цінна територія для людських істот. Чи там є майно, яке й досі класифікують як «знищити після прочитання»?

Ван Тромп похитав головою.

— Ні. Наукові та технічні звіти розсекречені, і в цьому я переконаний. Але, Бене, Місяць був нічого не вартою каменюкою, коли ми вперше там висадилися. Подивися на нього зараз.

— Туше, — визнав Кекстон. — Хотів би я, щоб мій дідусь купив «Лунар Ентерпрайзез» замість «Канадіан ураніум». У мене немає Джубалових упереджень щодо того, щоб бути багатим.

Він помовчав, а потім додав:

— Проте у будь-якому разі Марс вже заселений.

Ван Тром здавався засмученим.

— Так. Але... Стінкі, розкажи ти...

Махмуд продовжив:

— Бене, на Марсі вдосталь місця для людської колонізації... І, наскільки мені вдалося з'ясувати, марсіани у це не втручатимуться. Вони не заперечували, коли ми сказали, що хочемо залишити колонію. Так само вони й не були задоволені. Навіть не зацікавлені. Ми хоч зараз можемо встановити свій прапор та заявити про екстериторіальні права. Але наш статус більше схожий на мурашине місто під склом, які ми інколи бачимо у школах. Я ніколи не міг цього грокнути.

Джубал кивнув.

— Точно. Я теж. Цього ранку я не мав найменшого уявлення про справжню ситуацію... За винятком того, що уряд непокоїться щодо отримання від Майка так званих «прав

Ларкін». Про все інше я не знав. Тож припускаю, що уряд цього так само не знав, тому сміливо йшов напролом.

— «Сміливість, завжди сміливість» — найгучніший принцип стратегії. У практичній медицині я вивчив, що коли ти несеш найбільші втрати, то приходиться час, коли ти мусиш стати впевненим. Згідно з цим законом, коли твій випадок здається безнадійним, ти мусиш вразити присяжних невимушеною впевненістю.

Джубал посміхнувся.

— Колись, коли ще вчився у старшій школі, я переміг у дебатах про субсидії на перевезення вантажів, процитувавши нищівний аргумент з документів Британської Колоніальної Судноплавної Ради. Опоненти нічого не змогли мені на це відповісти... Тому, що не існувало ніякої «Британської Колоніальної Судноплавної Ради». Я вигадав її: повністю вигадав.

Цього ранку я був так само безсоромним. Правління хотіло Майкові «права Ларкін» і марно боялося, що ми могли укласти угоду з Кангом чи з кимось іще. Тож я використав їхню жадібність та хвилювання, щоб витиснути з них остаточну логічну абсурдність їхньої неймовірної юридичної теорії, — публічне підтвердження у безпомилковому дипломатичному протоколі, — що Майк був правителем, рівним самій Федерації, і з ним слід поводитися відповідно! — Джубал здавався самовдоволенням.

— Таким чином, — сухо сказав Бен, — виштовхуючи себе у добре відомий струмок без весла.

— Бене, Бене, — з докором сказав Джубал. — Неправильна метафора. Не каное. Тигр. Або трон. Проте, згідно з їх логікою, вони публічно коронували Майка. Потрібно звернути увагу на те, що, попри давній афоризм про незручні голови та корони, безпечніше бути публічно королем, аніж претендентом на корону у вигнанні. Король зазвичай може відректися від влади, щоб зберегти голову; претендент може відмовитися від своїх прав; але від цього безпечніше його

шій не стане. Насправді це залишить його беззахисним перед ворогами. Ні, Бене: Канг бачив, що становище Майка значно укріпилося кількома акордами музики та старим простирадлом, — навіть якщо ти цього не помітив, — і Кангу це зовсім не сподобалося.

Але я діяв через необхідність, і у мене не було вибору. Тому, якщо зараз становище Майка й покращилося, воно все ще нелегке. У той час Майк був визнаним правителем Марса — згідно з юридичною вигадкою прецеденту Ларкін... І, так, він був наділений повноваженнями видавати концесії, права на торгівлю, анклави *ad pauseam*¹. Він має робити це сам... І, таким чином, опинитися під тиском, навіть гіршим, аніж ті слуги великого багатства, — до якого він також взагалі не готовий. Чи муситиме він відректися від титулу та передати свої права Ларкін тим двадцятьма чотирьом людям, які зараз на Марсі, — тобто Дугласу?

Джубал здавався засмученим.

— Мені однаково сильно не подобаються такі альтернативи, оскільки кожна з них заснована на ганебній вірі в те, що «Рішення Ларкін» можна використовувати для заселеної планети. Джентльмени, я ніколи не бачив жодного марсіанина, — і я не маю наміру стати їхнім захисником; проте я не можу дозволити своєму клієнту потрапити у пастку такого фарсу. «Рішення Ларкін» мають втратити чинність, і «права», пов'язані з ними — також. Через повагу до мешканців планети Марс. І, поки справа все ще у наших руках, — без надання можливості керувати цим Вищому Суду.

Джубал по-дитячому посміхнувся.

— Тож я звернувся до Вищого Суду за рішенням, яке б анулювало прецедент Ларкін; процитував міфічну «Британську Колоніальну Судноплавну Раду». Я загнався, щоб створити нову юридичну теорію. Майку надали почесні монарха; це факт, і світ це бачив. Але почесні монарха

До відразі.

можуть бути виявлені лише монарху... Або представнику монарха, його наміснику чи послу. Тож я заявив, що Майк — не стереотипний монарх, згідно з неприйнятним, дурним людським прецедентом, а насправді посол великої марсіанської нації!

Джубал зітхнув:

— Чистий блеф... І я марно боявся, що мене попросять довести свої вимоги. Проте я зміцнив свій обман надією і твердим переконанням в тому, що інші — Дуглас, а особливо Канг, — не будуть так впевнені у фактах, як я. Проте я наважився ризикнути, — тому, що ви троє сиділи поряд з нами і були водними побратимами Майка. Якщо ви троє сиділи поруч і не спростували мою брехню, тоді Майка мусили сприйняти як марсіанського посла, — і «рішення Ларкін» стали не актуальними.

— Дуже на це сподіваюся, — розсудливо сказав капітан ван Тромп, — та я не сприймаю твої твердження як брехню, Джубале; я сприймаю їх за чисту правду.

— Що? Але я був впевнений, що ні. Я вигадував, імпровізував.

— Немає значення, натхнення це чи дедукція: я думаю, що ти казав правду.

Капітан «Чемпіона» вагався.

— Ось тільки я б не називав Майка послом — мені здається, він радше розвідник.

У Кекстона відвисла щелепа. Гаршоу не сперечався, проте відповів з абсолютною розсудливістю:

— Яким чином, сер?

Ван Тромп сказав:

— Я виправлю себе. Точніше кажучи, я думаю, що він розвідник з експедиційним завданням, який збирає про нас інформацію для своїх марсіанських господарів. Можливо навіть і те, що вони мають телепатичний зв'язок з ним впродовж усього цього часу, тож йому навіть не потрібно звітуватися. Не знаю... Але, побувавши на Марсі, я напевне тепер

значно легше можу сприйняти такі ідеї... І мені відомо ще дещо: здається, кожен вважає само собою зрозумілим, що в разі виявлення людської істоти на Марсі ми, звичайно ж, мали повернути його додому і що він був надзвичайно радий повернутися додому. Ніщо не може бути далі від правди, ніж це. Чи не так, Свене?

— Майк ненавидів саму думку, — погодився Нельсон. — Спочатку ми не могли навіть підійти до нього: він нас боявся. Потім йому наказали повернутися разом з нами... І відтоді він робив точнісінько те, що ми казали йому робити. Він поводився як солдат: з ідеальною дисципліною виконував накази, які його лякали.

— Хвилинку, — запротестував Кекстон. — Капітане, якщо так, то... Марс атакує нас? Марс? Вам відомо більше про такі речі, ніж мені, — та з таким же успіхом ми можемо атакувати Юпітер. Я хочу сказати, що ми маємо в два з половиною рази сильнішу гравітацію, ніж на Марсі, — так, як і Юпітер має у два з половиною рази сильнішу гравітацію, ніж ми. З такими ж відмінностями у тиску, температурі, атмосфері і так далі. Ми не виживемо на Юпітері... І я не розумію, як марсіани зможуть витримати наші умови. Хіба це не правда?

— Достатньо близько від правди, — погодився ван Тромп.

— Тоді скажи мені, навіщо нам атакувати Юпітер? Чи марсіанам — атакувати нас?

— Гм... Бене, а хтось пропонував висадитися на Юпітері?

— Ні, але... Що ж, все закінчиться на етапі мрій. Це непрактично.

— Польоти у космос були непрактичними менше ніж століття тому. Звернися до документів — і ти побачиш, що про це казали наші колеги, скажімо, у 1940-у. Такі плани на Юпітер є — у кращому разі не більше, ніж у вигляді креслень. Але інженери доволі серйозно над ними працюють. Вони думають, що завдяки використанню всього, чого ми навчилися, досліджуючи океанські глибини, та людям,

які пересуватимуться у силових костюмах, стане можливим висадити людей на Юпітері. І навіть на мить не подумай, що марсіани хоч трохи дурніші за нас. Тобі варто було б побачити їх міста.

— Гм... — сказав Кекстон.

— Добре, мовчу. Хоча все ще не розумію, чому вони цим перейматимуться.

— Капітане?

— Так, Джубале?

— Я бачу інше заперечення — культурне. Тобі відомо про грубе розділення культур на «аполлонічні» та «діонісійські»?

— Загалом я розумію, що ти маєш на увазі.

— Що ж, мені здається, що навіть дзен-буддизм на Марсі називатимуть діонісійською культурою. Звичайно, ти там був, а я — ні, проте я багато розмовляв з Майком. Той хлопець ріс у надзвичайно «аполлонічній» культурі — а такі культури неагресивні.

— Гм... Я зрозумів твою думку. Але я б на це не ставив.

Раптом заговорив Махмуд:

— Шкіпере, є суттєвий доказ на користь висновку Джубала. Завжди можна проаналізувати культуру за її мовою — а в марсіанській немає слова «війна».

Він зупинився і замислився.

— Щонайменше — я не думаю, що воно є. Жодного слова для «зброї»... Ані для «боротьби». Якщо у мові немає слова для ідеї, тоді культура просто не має референта, якого б символізувало відсутнє слово.

— Маячня, Стінкі! Тварини — б'ються, і навіть мурахи ведуть війни. Ти намагаєшся сказати мені, що у них повинні з'явитися слова до того, як вони зможуть це зробити?

— Саме це я і мав на увазі, — наполягав Махмуд, — якщо це стосується будь-якої раси, яка має мову. Такої, як ми самі. Тоді як марсіани мають значно розвиненішу мову, ніж наша. Вербалізована раса має потрібні слова для кожної давньої ідеї... І створює нові слова — чи нові визначення для

старих слів, — коли з'являється нова ідея. Завжди! Нервова система, яка здатна вербалізувати, не може уникнути вербалізації; це автоматично. Якщо марсіани знають, що таке «війна», вони повинні мати для цього відповідне слово.

— Є швидкий спосіб це з'ясувати, — запропонував Джу-бал. — Поклич Майка. Запитай його.

— Хвилинку, Джубале, — заперечив Ван Тромп. — Багато років тому я засвоїв, що не слід — ніколи — сперечатися зі спеціалістами: ти не зможеш перемогти. Але разом з тим я ще й вивчив, що історія розвитку — це довгий, довгий перелік фахівців, які страшенно помилялися, коли були впевнені у своїй правоті. Вибач, Стінкі.

— Ти абсолютно правий, капітане, — тільки цього разу я не помиляюся.

— Може бути й таке, що все, що Майк зможе сказати, — чи знає він певне слово, чи ні... З таким же успіхом можна попросити дворічного визначити «обчислення». Це нічого не доводить. Зараз я б радше спирався на факти. Свене? Стосовно Агню?

Нельсон відповів:

— Як хочеш, капітане.

— Що ж... Це все ще приватна розмова між водними братами, джентльмени. Лейтенант Агню був нашим молодшим медичним офіцером. Як говорив мені Свен — дуже відомим у певних колах. У мене не було щодо нього жодних скарг: він був достатньо хорошим фахівцем. Проте він мав непередбачувану приховану ксенофобію. Не проти людей. Він терпіти не міг марсіан. Я одразу ж віддав наказ, яким забороняв озброєний вихід з корабля — шойно ми з'ясували, що марсіани миролюбні, — через надто високу ймовірність інцидентів.

Очевидно, молодий Агню не послухався мене — щонайменше ми не змогли пізніше знайти його особистої зброї. А двоє чоловіків, які востаннє бачили його живим, стверджують, що вона при ньому була. Але у моєму журналі повсюдно записано: «Зник. Припустимо, що мертвий».

І ось чому. Двоє членів команди бачили, як Агню заходить у щось на кшталт проходу між двома величезними каменями, яких на Марсі мало: його поверхня здебільшого одноманітна. Потім вони побачили, що туди ж пішов і марсіанин... Після чого вони поспішили туди ж, оскільки особливість доктора Агню була добре всім відома.

Обидва кажуть, що чули постріл. Один з них стверджує, що тієї миті, коли дійшов до цього проходу, помітив Агню за марсіанином, який займав майже весь простір між каменями, — таким великим він був. А потім чоловік його вже не бачив. Другий говорить, що, коли він туди дійшов, то марсіанин вже пішов геть — просто проплив повз них і пішов своїм шляхом, що взагалі характерно для марсіан: якщо ви не цікавите, то вас просто ігнорують. Коли марсіанин пішов, вони обидва змогли побачити простір між камінням... І там був глухий кут. Порожній.

Це все, джентльмени... Хіба що варто було б додати, що Агню міг вистрибнути на кам'яну стіну завдяки низькій силі тяжіння, під дією страху. Але я не зміг, хоча й намагався, пригадати, що на цих двох членах команди були дихальні апарати, — мали бути — і через марсіанську гіпоксію відчуття цих чоловіків могли їх підвести. Я не знаю, чи був перший чоловік одурманений нестачею кисню; я згадав про це лише тому, що у таке пояснення простіше повірити, ніж у те, про що він доповів... Що Агню просто зник, не встигнувши й оком моргнути. Насправді я сказав про це і йому — і наказав перевірити контрольний клапан зокрема та весь дихальний апарат загалом — перед тим як знову виходити назовні.

Бачте, я думав, що Агню скоро з'явиться... І чекав можливості вилаяти його та покарати за те, що він вийшов озброєний (якщо він так вчинив) та наодинці (а це було точно): адже і те, і те було грубим порушенням дисципліни.

Проте він так і не повернувся. А ми так і не знайшли його тіла. Я не знаю, що трапилося. Але мені здається, що до

цього таки причетні марсіани. Вони більше ніколи не здавалися мені просто великими, спокійними, безпечними, радше смішними створіннями — навіть попри те, що у нас з ними більше не виникало проблем і вони завжди давали нам те, чого ми хотіли, — відколи Стінкі з'ясував, як їх про це попросити. Я зам'яв цей випадок: не можна було допустити, щоб люди почали панікувати за сотні мільйонів миль від дому. О, я не зміг приховати те, що доктор Агню зник: вся команда його шукала. Проте я придушував будь-яке припущення щодо того, що у його зникненні було щось загадкове. Просто Агню загубився серед скель і, без сумніву, врешті-решт помер, коли закінчився кисень... І був похований піщаною бурею. Чи ще щось на зразок цього. Ви точно помітили б вітерець під час сходу та заходу сонця на Марсі; він завжди підіймає піщані бурі. Тож я використав це як привід стати ще більш вимогливим, ніж зазвичай, і, подорожуючи з командою, постійно залишається на зв'язку з кораблем, і завжди перевіряти дихальні апарати — маючи перед очима жахливий приклад Агню. Я наказав тому члену команди тримати язика за зубами — лише натякнув, що його історія була неймовірна, особливо з огляду на те, що його товариш не міг її підтримати. Думаю, що моя — офіційна — версія була переконливою.

Махмуд повільно промовив:

— Зі мною точно, капітане: це вперше я чую, що з Агню сталося щось загадкове. І, чесно кажучи, я підтримую «офіційну версію» — оскільки я не схильний до забобонів.

Ван Тромп кивнув.

— Саме на це я і сподівався. Лише Свен та я чули ту божівільну казочку — і тримали її при собі. Проте так само... — капітан космічного корабля, здавалося, несподівано поста-рішав, — ...я все ще прокидаюся посеред ночі і запитую себе: «Що сталось з Агню?»

Джубал без коментарів вислухав цю історію. Все думав про те, що йому слід додати, коли вона закінчиться. Ще він

думав про те, чи розповіла Джилл Бену про Берквіста та іншого друзяку — Джонсона. Він знав, що сам не розказував. У ніч, коли Бена врятували, на це не було часу... А в світлі здорового глузду наступного ранку здавалося, що про це краще не згадувати.

Чи розповіли діти Бену про битву біля басейну? І про два фургони, які після цього зникли? Знову ж таки — мало ймовірно: діти знали, що потрібно докласти всіх зусиль до того, щоб «офіційна» версія не впливла на поверхню, і всі вони чули телефонний дзвінок Дугласу. Вся родина Джубала була обережною; пліткарів — незалежно від того, чи це гість, чи працівник, — одразу ж виганяли. Право пліткувати Джубал залишав виключно за собою.

Але Джилл, напевно, сказала Бену...

Що ж, якщо так, вона повинна змусити його мовчати: Бен не згадував про зникнення у розмовах з Джубалом... І зараз не намагався спіймати його погляд.

Прокляття; єдине, що потрібно було робити, — так це тримати рота на замку та продовжувати переконувати хлопця в тому, що йому більше не варто змушувати неприємних незнайомців зникати!

Джубала врятував від важких думок — і перервав холостяцьку розмову — прихід Анни.

— Бос, біля дверей — містер Бредлі. Той, хто назвався головним виконавчим помічником Генерального Секретаря.

— Ти не впустила його?

— Ні. Я побачила його через камеру та говорила з ним через мікрофон. Він сказав, що має доставити вам папери — особисто; і що почекає на відповідь.

— Нехай передасть їх крізь віконечко. І скажи йому, що ти мій «старший виконавчий помічник» і що ти маєш дозвіл на отримання особистих доставок, — якщо це те, що він хоче. Це — все ще Марсіанське Посольство. Допоки я не перевірю, що там, у тих паперах.

— Просто залишити його стояти у коридорі?

— Не сумніваюся, що майор Блох зможе знайти для нього стілець. Анно, я прекрасно розумію, що тебе виховали ввічливою людиною; але це — ситуація, коли грубість себе окупить. Ми не зрушимо ані на дюйм, не скажемо доброго слова — поки не отримаємо точно того, що хочемо.

— Так, бос.

Посилка була громіздкою, тому що містила безліч паперів; все це був лише один документ. Джубал покликав усіх і розсадив навколо.

— Дівчата, я пропоную одного льодяника за кожну лазівку, пастку чи двозначність. Призи не меншої цінності обіцяні також і чоловікам. А зараз усім мовчати.

Через певний час Джубал тишу порушив:

— Він чесний політик. Непідкупний.

— Схоже на те, — погодився Кекстон.

— Ну, хтось із вас?

Але ніхто не претендував на приз: Дуглас написав все просто та відверто, лише виконуючи укладені раніше домовленості.

— Добре, — сказав Джубал. — Кожен засвідчить документ після того, як Майк все підпише, — особливо ви, Шкіпере, Свене та Стінкі. Принеси свою печатку, Міріам. Пекло, впусти Бредлі — нехай він теж засвідчить; а потім налейте бідоласі випивки. Дюку, подзвони у реєстратуру і скажи, щоб принесли рахунок: ми звільняємо номер. Потім подзвони у «Грейхаунд» і скажи, що ми хочемо наш кабріолет. Свене, Шкіпере, Стінкі, ми їдемо звідси, як Лот, що залишив Содом... Чому б вам трьом не поїхати з нами за місто, не зняти взуття та не розслабитися? Там вдосталь ліжок, домашня їжа — і ніяких тривог.

Двоє одружених чоловіків пообіцяли, що якимось іншим разом; але доктор Махмуд погодився. Підписування затяглося, — здебільшого через те, що Майкові подобалося писати своє ім'я і він виводив кожну літеру надзвичайно ретельно, отримуючи від цього естетичне задоволення. Невикористані залишки трапези (переважно не відкорковані

пляшки) завантажили і відправили ще до того, як всі документи були підписані та завірені.

Джубал глянув на величезний рахунок, але не переймався тим, щоб його оплатити. Замість цього він написав на ньому: «Затверджено до оплати — Дж. Гаршоу від імені В. М. Сміта», — і віддав його Бредлі.

— Тепер це турботи вашого боса, — сказав він йому.

Бредлі моргнув.

— Сер?

— О, просто передайте це «по каналах». Без сумніву, містер Дуглас відправить цей рахунок Начальнику Протоколу. Хіба це не звичайна процедура? Я досить недосвідчений у таких речах.

Бредлі прийняв рахунок.

— Так, — повільно промовив він. — Так, все правильно. За це відповідає Ля Ру, я передам йому.

— Дякую, містере Бредлі. Дякую за все!

Частина 3

ЙОГО НЕЗВИЧАЙНЕ НАВЧАННЯ

Розділ 22

В одному з рукавів спіральної галактики, неподалік зірки, званої тими, хто залежав від неї, під назвою «Сонце», у зірці такого ж типу сталися катастрофічні зміни, внаслідок яких вона стала Новою. Світло від цього спалаху дісталось б до Марса через три повні (729) роки, чи за 1370 терранські. Старійшини відзначили цю майбутню подію як корисну для навчання молоді, в той же час не припиняючи захопливого та важливого обговорення естетичних проблем, дотичних до нової епопеї, сюжет якої розгортався довкола загибелі П'ятої Планети.

Відправлення космічного корабля «Чемпіон» назад, до рідної планети, констатували без коментарів, спостерігаючи за тим, як дивне пташеня повертають додому — лише через це, і більше ні через що, оскільки до того моменту, коли можна буде плідно прокнуту результати, повинен був минути якийсь час. Двадцять три людини, котрих залишили на Марсі, успішно давали собі раду зі смертоносним для незахищеної людини середовищем, — а проте не таким важким, як, наприклад, у Вільному Штаті Антарктика. Один з них відділився від тіла через невідому хворобу, яку іноді називають великим горем, а часом — ностальгією. Старійшини

вшанували зранений дух і відправили його назад, туди, де він мав би зцілитися; в усьому, крім цього, марсіани дали терранцям спокій.

На Землі вибух сусідньої зірки не помітили взагалі: людські астрономи все ще були обмежені швидкістю світла. Людина з Марса, що був ненадовго знову з'явився у випусках новин, згодом зовсім зник з екранів. Лідер меншості у Сенаті Федерації вимагав «сміливого, нового підходу» до взаємопов'язаних проблем перенаселення та недоїдання у Південно-Східній Азії, що почалися зі збільшення потреб у цільовій допомозі сім'ям з більш ніж п'ятьма дітьми. Місіс Персі Б. С. Соучек подала позов проти наглядачів Графства міста Лос-Анджелес за смерть свого улюбленого пуделя Піддла, що трапилася впродовж п'ятиденного періоду карантину. Синтія Дачес оголосила, що збирається завести Ідеальну Дитину від науково обраного донора й так само ідеальної сурогатної матері, щойно ціла команда експертів закінчить вираховувати точний момент запліднення, — щоб бути впевненими, що дивовижна дитина буде генієм водночас у музиці, мистецтві та вмінні керувати державою і що місіс Синтія (за допомогою гормонального лікування) зможе вигодувати її сама. Вона заявила перед пресою про фізіологічні переваги грудного вигодовування та дозволила — чи навіть наполягла, — щоб журналісти зробили фотографії, котрі підтверджували б той факт, що вона фізично обдарована для такого щасливого обов'язку, — хоча її звичайні публічні фотографії і так ніколи не залишалися без уваги.

Верховний Єпископ Дігбі назвав її вавилонською блудницею та заборонив усім фостерітам брати у цьому участь — і як донорам, і як сурогатним матерям. Цитували й висловлювання Еліс Дуглас: «Поки я не знаю міс Дачес особисто й не можу їй допомогти, але я захоплююся нею. Її сміливий приклад мусить надихнути матерів з усього світу».

Джубал Гаршоу випадково побачив одне з її фото та супутню йому історію в журналі, який у його домі залишив хтось

із відвідувачів. Він посміявся з неї та почепив на дошку оголошень на кухні, — а потім помітив (як і очікував), що довго вона там не протрималася, і це знову його розсмішило.

Цього тижня він мав небагато приводів для сміху: світ підійшов до нього занадто близько. Досить скоро після того, як стало зрозуміло, що ця історія закінчилася і що Гаршоу не має наміру розказувати щось нове, журналісти перестали турбувати Майка і родину Гаршоу. Проте тисячі людей, які не мали ніякого стосунку до новинного бізнесу, не забули про Майка. Дуглас чесно намагався забезпечити Майкові приватність; солдати з С. С. тепер патрулювали огорожу Гаршоу, а їхнє авто кружляло над маєтком, зупиняючи будь-яку машину, що намагалася приземлитися на його території. Проте Гаршоу обурювала сама необхідність мати охорону.

Охоронці не впускали людей; проте на пошту, а також на телефонні дзвінки це не впливало. Проблему з телефоном Джубал вирішив, змінивши номер і переадресовуючи всі дзвінки оператору, якому дали вкрай обмежений перелік людей, на чий дзвінки Гаршоу міг відповісти; до того ж більшість часу він тримав апарат у будинку в режимі «відмови та запису».

Зате пошта приходила завжди.

Спочатку Гаршоу сказав Джилл, що це — проблема Майка. Хлопець рано чи пізно мусить подорослішати; він міг почати з отримання пошти... А Джилл могла б допомогти йому порадами.

— Але не турбуйте мене цим; мені вистачає проблем із власною поштою!

Але Джубал не міг чітко дотримуватися свого рішення: було надто багато деталей, про які Джилл просто не знала.

Лише відсортувати пошту за категоріями вже було головним болем. Спочатку Джубал намагався це вирішити, за-телефонувавши до місцевого поштового відділення (безрезультатно), а потім — до Бредлі, який досягнув певного успіху, лише спустивши до місцевого поштового відділення «пропозицію» згори; після цього пошта Майка надходила

пакетами першого, другого, третього та четвертого класів, а пошта для усіх інших — окремим пакунком.

Другий та третій класи пошти використовувалися для того, щоб відремонтувати новий погріб з північного боку будинку: старий погріб викопав попередній власник, який використовував як сховище для відходів, тому він ніколи не задовольняв Джубала. Зараз же новий погріб залило водою, тож Джубал сказав Дюкові скидати в нього пошту, щоб стримати руйнування водостоку; щільно втрамбована, така пошта чудово заповнювала щілини.

Четвертий клас пошти був проблемою — особливо після того, як один з пакунків передчасно вибухнув у сільському відділенні пошти, зруйнувавши оголошення «Розшукується» за кілька років, а також вивіску «Скористайся наступним вікном». Ще пощастило, що поштар вийшов на каву, а його помічниця, літня жінка зі слабкими нирками, саме в той момент перебувала у вбиральні. Відтоді Джубал вирішив, що усю Майкову пошту четвертого класу мусять перевіряти спеціалісти С. С. зі знешкодження вибухівки, які робили те саме для Генерального Секретаря. Проте це не знадобилося: Майк міг виявити «неправильність» пакунку, не розгортаючи його. Після цього всю пошту четвертого класу просто звалювали в купу біля воріт. Коли поштар йшов геть, Майк оглядав купу з відстані і змушував зникати будь-які небезпечні посилки; потім Ларрі міг віднести усе, що залишилося, до будинку. Джубал вважав, що цей метод значно кращий, ніж вимочувати підозрілі пакунки, розгортати їх у темряві, перевіряти рентгеном чи застосовувати будь-які інші загальноприйняті методи.

Майк любив розгортати безпечні пакунки: це перетворювало кожний його день на Різдво. Він надзвичайно радів тому, що бачив на них своє ім'я. Вміст пакунків міг його зацікавити — або й ні; зазвичай він віддавав його комусь іншому і завдяки цьому нарешті зробив відкриття того факту, що «власність» — це коли він може робити своїм друзям подарунки. Те, що ніхто не хотів забрати, викидали — включ-

но зі всією подарованою їжею, оскільки Джубал не був впевнений, що Майкове відчуття «неправильності» поширюється на отрути. На його впевненість вплинув випадок: якимось Майк помилково випив склянку отруйного розчину, яку Дюк залишив у холодильнику, щоб згодом використати для роботи з фотографіями. По тому Майк лише ввічливо сказав, що «крижаний чай» мав якийсь дивний присмак і що він не впевнений у визначенні того, який саме.

Джубал сказав Джилл, що в будь-якому разі можна приймати все, що надсилають Майкові, якщо: а) за це не потрібно платити; б) надсилати подяку; в) якщо пакунок ніколи не повертали, незалежно від маркування. Дещо було справжніми подарунками; більшість — незамовленими товарами. Так чи інакше, Джубал дійшов висновку, що майно, надіслане незнайомцями, про надсилання якого їх не просили, завжди свідчить про спробу отримати зиск від Людини з Марса, а тому не заслуговує на подяку.

Виняток робили лише для живих істот — від курчат до дитинчат алігаторів, яких Джубал порадив Джилл повернути, якщо тільки вона не бажає взяти на себе догляд за ними, а також обов'язок годування, разом з відповідальністю не підпускати їх до басейну.

Пошта першого класу була особливим головним болем. Після перегляду кілограмів Майкової пошти першого класу Джубал встановив, що вона поділяється на категорії:

- А. Благальні листи — особисті та від організацій — в погріб.
- Б. Листи з погрозами — залишати без відповіді. Другий та наступні листи такого типу, надіслані з одного джерела, передавати С. С.
- В. Пропозиції різноманітних ділових угод — пересилати Дугласу, залишаючи без відповіді.
- Г. Божевільні листи без погроз — пропускати і читати, поки не набридне; решту — на смітник.
- Г. Дружні листи — відповідати, тільки якщо вони супроводжуються проштампованим конвертом для відповіді. Таким

чином можна використати одну з кількох форм листів, підписаних Джилл. (Джубал зазначив, що листи, підписані Людиною з Марса, цінні *per se*¹, тому вони будуть відкритим запрошенням для ще більшої кількості непотрібної пошти.)

Д. Непристойні листи — передавати Джубалу (який заклався сам із собою, що жоден такий лист не буде навіть натяком на літературну новинку) для подальших розпоряджень, тобто — щілин у погрібі.

Е. Пропозиції одружитися та менш формальні запрошення — ігнорувати та підшивати. Використовувати процедуру «Б» починаючи з третьої образи.

Є. Листи від науковців та освітніх організацій — використовувати пункт «Г»; якщо відповідати, використовувати заготовку листа, у якій пояснюється, що Людина з Марса недоступний ні для чого; якщо Джилл відчує, що форма відшивання не спрацює, передавати Джубалу.

Ж. Листи від тих, хто вже зустрівся з Майком, — як ось команда «Чемпіона», Президент Сполучених Штатів та кілька інших осіб, — дозволяти Майку відповідати їм так, як він захоче: каліграфічні вправи підуть йому на користь, а ще більше, ніж це, — вправління в людських особистих стосунках (і, якщо він захоче порадитися, дати йому таку можливість).

Цей алгоритм скоротив кількість листів, на які потрібно було відповідати, до мінімуму — кілька листів кожного дня для Джилл, зрідка — одне для Майка. Основних зусиль потребувало відкриття пошти, але потім Джилл зрозуміла, що, звикнувши до такого заняття, може проглядати та класифікувати її щодня приблизно за годину. Листів з перших чотирьох категорій було значно більше; у категорії Е було дуже багато листів впродовж двох тижнів після світової трансляції з Палацу, потім їх поменшало, і цей потік перетворився на спокійний струмочок.

¹ Самі собою.

Джубал застеріг Джилл, що поки Майкові слід самотійно відповідати лише на листи від знайомих та друзів, — і їх він мав читати сам, якщо забажає.

Третього ранку після впровадження категорійної системи Джилл принесла лист категорії «Д» для Джубала. Більшість леді та інших жінок (плюс кількох чоловіків, які щось неправильно зрозуміли), чії листи належали до цієї категорії, вкладали фотографії, очевидно свої; деякі з них залишали дуже мало простору для уяви, як, у більшості випадків, і самі листи.

До цього листа додавалася фотографія, яка не залишала місця фантазії, але помітно стимулювала уяву. Джилл сказала:

— Погляньте сюди, бос! Прошу вас!

Джубал прочитав листа, потім глянув на фотографію.

— Здається, вона знає, чого хоче. Що про це думає Майк?

— Він цього не бачив. Тому я й принесла це вам.

Джубал знову глянув на фото.

— Такий тип у часи моєї молодості називали «шкіра та кістки». Що ж, її стаття не викликає сумнівів — так само як і спритність. Але чому ти показуєш це мені? Я бачив і кращих, запевняю тебе.

— А що ж мені ще було з ним робити! Лист достатньо поганенький... Але те огидне зображення... Мені слід його порвати до того, як його побачить Майк?

— Ну, охолонь, сестро. Що там сказано на конверті?

— Нічого. Лише адресат та зворотна адреса.

— Що написано у графі адресата?

— Що? «Містеру Валентину Майклу Сміту, Людині з...»

— О. Тоді воно адресоване не тобі.

— Ну звісно ж, не мені...

— Це все, в чому я хотів переконатися. А тепер уточнімо одну річ. Я не охоронець Майка. Ти йому не матір — і ти не його нянька. Я просто допомагаю тобі, як його секретарю. Якщо Майк захоче читати все, що йому адресують, включно з непотребом третього класу, — він вільний це робити.

— Ну, він читає майже всю рекламу. Але ж ви не хочете, щоб він бачив ті непристойності? Джубале, Майк не знає, який цей світ насправді. Він невинний.

— І що? Скільки людей він уже вбив, Джилл?
Джилл не відповіла; вона здавалася нещасною.

Джубал продовжив:

— Якщо ти хочеш йому допомогти, то зосередься на тому, щоб навчити його тому, що випадкові вбивства у нашому суспільстві не вітаються. Інакше він приречений вічно впадати в очі, коли вийде назовні, у наш світ.

— Гм... Не думаю, що він захоче «виходити у наш світ».

— Що ж, будь я проклятий, якщо я не виштовхну його з гнізда, шойно мені здасться, що він навчився літати. Він зможе повернутися пізніше, якщо забажає, — але я не допущу, щоб він прожив своє життя тут, як ув'язнений інфант. Перш за все, я не зможу — навіть якби хотів... Тому, що Майк напевно переживе мене на шістдесят чи сімдесят років, а без мене цього гнізда не стане. Але ти мала рацію: за нашими стандартами Майк — невинний. Сестро, ти коли-небудь бачила ту стерильну лабораторію в Нотр-Дамі?

— Ні. Але я про неї читала.

— Найздоровіші тварини у світі — але вони ніколи не зможуть покинути лабораторію. Дитинко, я не керую стерильною лабораторією. Майк повинен зіткнутися з «непристойностями», як ти це назвала, — і виробити проти них імунітет. Одного дня він зустрінеться з дівкою, яка написала цього листа, або її духовною близнючкою, а насправді він зустрінеться з десятками таких чи й сотнями... Через маячню з його славою та зовнішністю він може провести своє життя, стрибаючи з одного теплого ліжка до іншого, — якщо захоче. Ти цього не зупиниш, — і я цього не зупиню, бо це вирішуватиме Майк. Більше того, я б і не хотів цього зупиняти — навіть попри те, що, на мій смак, це безглуздий спосіб провести життя, я маю на увазі — знову і знову повторювати ті самі одноманітні вправи. Ну, що ти думаєш з цього приводу?

— Я... — Джилл запнулася та почервоніла.

— Я забираю своє питання назад. Можливо, тобі ці вправи не здаються одноманітними, але це в будь-якому разі — не моя справа. Проте якщо ти не хочеш, щоб Майка збили з ніг перші ж п'ять сотень жінок, — відпусти його. І не думай про те, чи це гарна ідея: у нього мають з'явитися також й інші інтереси, тож не намагайся перехопити його пошту. Такі листи можуть трохи його вакцинувати... Чи хоча б змусять бути обережним. Не роби з цього трагедію; просто склади їх в купу, разом з «непристойною» фотографією. Дай відповіді на його питання, якщо він їх поставить... І спробуй не червоніти.

— Гм... Добре. Бос, ви здатні довести до сказу своєю логікою!

— Так, бо ти — найнезграбніший опонент. А тепер біжи.

— Добре. Проте я збираюся порвати ту фотографію після того, як її побачить Майк.

— О, я сумніваюся в тому, що це необхідно.

— Що? Ви хочете її собі, бос?

— Боронь Боже! Я вже казав тобі, що бачив значно кращих. Проте Дюк не такий упереджений, як я: він колекціонує такі картинки. Якщо її не захоче Майк, — а п'ять до одного, що він не захоче, — віддай її Дюкові. Він буде у захваті.

— Дюк збирає подібне сміття? А здається таким милим.

— Так і є. Він справді дуже милий хлопець. В іншому разі я б його вигнав.

— Але... Я цього не розумію.

Джубал зітхнув.

— Я можу весь день тут сидіти і пояснювати, — але ти все одно не зрозумієш. Моя люба, у статей є такі сторони, які неможливо обговорювати між статтями нашої раси. Інколи деякі винятково обдаровані індивіди грокають їх інтуїтивно — через прірву, що нас розділяє. Проте слова марні, тож я не намагаюсь. Лише запам'ятай: Дюк — справжній лицар, *sans peur et sans reproche*¹, і він би хотів мати ту фотографію.

¹ Без страху й докору.

— Добре, він зможе її отримати, якщо Майк не візьме. Проте я просто принесу її тобі. Я не буду особисто віддавати її Дюку — він може щось не те подумати.

— Дівча, тобі сподобалися б його думки. У пошті немає більше нічого надзвичайного??

— Ні. Звичайний урожай — від тих, хто хоче, щоб Майк підтримав це і те чи дав знак «Офіційний представник Людини з Марса» цьому й тому; один персонаж мав мужність попросити про п'ятирічну монополію на його ім'я без виплати гонорару, проте водночас хотів, щоб Майк це профінансував.

— Мене вражають такі щиросердні злодії. Підіграй йому. Скажи, що Майк такий багатий, що робить crepes suzettes¹ з наполеонівським бренді, і що йому потрібно витратити певну суму на податки, — тож яких саме гарантій він схоче?

— Ви це серйозно, бос? Задля цього мені доведеться перевернути величезну купу, вже спаковану для містера Дугласа.

— Звісно, я не серйозно. Крадій вже завтра був би тут, причому разом з родиною. Проте ти дала мені гарну ідею для оповідання — тож біжи собі. Сюди!

Майк не зацікавився «огидною» картинкою. Він правильно грокнув (лише теоретично), що символізують лист та зображення, і вивчив його з розсудливим захватом, з яким роздивлявся кожного метелика, що пролітав поруч. І метелики, і жінка для нього були надзвичайно цікавими; весь грокальний світ довкола нього дійсно зачаровував його, і він хотів пити все це так глибоко, щоб його грокання стало ідеальним.

Він інтелектуально розумів, що йому пропонували механічні та біологічні процеси в тих листах, проте дивувався, чому ті незнайомці хочуть його допомоги в оживленні своїх яєць. Майк розумів (без грокання цього), що ті люди проводять цей ритуал лише через просту необхідність «зближення» — ймовірно, не менш важливу та цінну, ніж водна церемонія. Він хотів це грокнути.

---

¹Млинці «Сюзет» — тонкий млинець з апельсиновим варенням та лікером.

Проте Майк не поспішав: «поспішати» — це одна з людських ідей, яку він узагалі не міг грокнути. Він несвідомо розумів ключову важливість правильного розрахунку в усіх діях — але з марсіанської точки зору, де правильний розрахунок здійснювався завдяки очікуванню. Звичайно, він помітив, що його людським братам не вистачає його власного підходу до часу, і вони часто змушені чекати швидше, ніж марсіани. Але він не використовував їхню невинну незграбність проти них, а просто навчився, як вони, — і заради них, — чекати швидше.

Насправді він інколи чекав швидше так вміло, що люди вирішували, що він надто поспішає. Проте люди помилялися: Майк просто пристосував своє очікування з ретельним урахуванням потреб тих, хто його оточував.

Тож він прийняв вказівку Джилл, що не буде відповідати на жодну з цих братерських пропозицій від людських самиць, проте погодився з тим, що це не остаточне вето, а очікування, — можливо, століття з цього моменту було б достатньо; у будь-якому разі, для цього був неслухний час, оскільки так говорила його водний брат Джилл.

Майк залюбки погодився з Джилл, коли вона дуже ввічливо запропонувала віддати це фото Дюку. Він відразу ж пішов це робити — і зробив би в будь-якому разі; Майк знав про колекцію Дюка, він бачив її, роздивлявся з глибоким інтересом, намагаючись грокнути, чому Дюк сказав: «Оця не дуже на обличчі, проте поглянь на ці ніжки, брате!» Йому завжди подобалося, коли його називав «братом» один з його водних братів. Але ноги — це просто ноги, — за винятком того, що його народ мав кожен по три, тоді як у людей було лише дві — і це не каліцтво, нагадав він собі; дві ноги — це правильно для людини; він мусить завжди грокати, що це правильно.

Що ж до обличчя, то у Джубала було найкрасивіше обличчя з тих, що Майк коли-небудь бачив, очевидно і зрозуміло його власне. Майкові здавалося, що про тих людських самиць на картинках з колекції Дюка навряд чи можна сказати, що вони виростили обличчя, — так сильно вони були

схожі. Всі молоді людські самиці мають дуже схожі обличчя — як же інакше? Звичайно, у нього ніколи не виникало труднощів з тим, щоб упізнати обличчя Джилл: вона була не лише першою жінкою, яку він побачив, а й найважливішою з них, його першим водним братом-жінкою — і Майк знав кожну пору на її носі, кожну зморщечку, котра з'являлася на її обличчі, і під час щасливих медитацій шанував кожну з цих дрібниць.

Хоча зараз він і міг відрізнити Анну від Дорказ, а Дорказ — від Міріам також і за обличчям, проте, коли він вперше сюди прийшов, це було не так. Протягом кількох перших днів Майк розрізняв їх за розміром та кольорами — і, звичайно, за голосом, оскільки не існує двох однакових голосів. Але інколи траплялося й так, що всі три жінки одночасно замовкали, і тоді було добре видно, що Анна — значно більша за Дорказ, Дорказ дуже маленька, а Міріам — більша за Дорказ, проте менша за Анну. Але незалежно від цього він не помилявся навіть тоді, коли не було Анни чи Дорказ, — тому що Міріам мала впізнаваний колір волосся, який називали «рудим», — навіть попри те, що це не був той «рудий», який вживають, коли говорить про волосся.

Це особливе значення слова «рудий» не спричиняло неприємностей Майку; ще до того, як досягнув Землі, він знав, що кожне англійське слово має більше одного значення. Це був той факт, який можна було використати без грокання — геть так само, як можна було звикнути до подібності всіх дівочих облич... Які після очікування більше не були однаковими. Зараз Майк згадав обличчя Анни та порахував пори на її носі так само залюбки, як робив це з Джилл. По суті, навіть яйце було саме по собі унікальним, відмінним від усіх інших яєць будь-де і будь-коли, — і Майк завжди про це знав. Тож у кожної дівчини було своє обличчя — і не мало значення, до якої міри незначними могли бути відмінності.

Майк віддав «огидну» фотокартку, і його зігрів захват Дюка. Майк не відчув, що обділив себе, віддавши фотографію; він

вже бачив її, і подумки міг побачити, якщо забажає, навіть обличчя на тій картинці, оскільки воно пашіло незвичайним виразом красивого болю.

Він спокійно прийняв подяку Дюка і, щасливий, повернувся до прочитування решти своєї пошти. Майк не поділяв роздратування Джубала від навали пошти; він радів їй, чим би вона не була — рекламою страхування чи пропозицією одружитися. Подорож до Палацу відкрила йому очі на неймовірну різноманітність цього світу, і він вирішив грокнути її всю. Майк розумів, що на це знадобиться кілька століть, і що він мусить рости, і рости, і рости, — проте це його не лякало, і він нікуди не поспішав, бо грокнув, що вічність та краса змін були тим самим.

Він вирішив не перечитувати Британську Енциклопедію: потік пошти давав йому яскравіші враження про світ. Він читав її, грокав те, що міг, і запам'ятовував решту для роздумів уночі, поки домашні спатимуть.

Під час оцих нічних медитацій він починав, як йому здавалося, грокати «бізнес», «гроші», «купувати», «продавати» та подібні немарсіанські заняття. Статті у Енциклопедії завжди залишали у нього відчуття незавершеності, оскільки (зараз він це грокнув) у кожній припускалося, що йому відомо про безліч речей, яких він насправді не знав. Потім від містера Генерального Секретаря Джозефа Едгартона Дугласа прийшов пакунок з чековою книжкою та іншими паперами, і його брат Джубал доклав чималих зусиль до того, щоб пояснити йому, що таке гроші — і як ними користуватися.

Спочатку Майк геть нічого не розумів, навіть попри те, що Джубал показав йому, як виписати перший чек, дав йому «гроші» і негайно навчив, як їх рахувати.

Тоді несподівано, разом з гроканням, яке засліпило його так, що він почав тремтіти, але змусив себе не йти — він зрозумів абстрактну природу грошей. Ці гарні картинки та яскраві медальйони були конкретними символами абстрактної ідеї, яка поширювалася між людьми по всьому світу. Проте ці

предмети — ці «гроші» — не більше, ніж вода, яку розділяють під час водної церемонії; вони символізували зближення. Вода не обов'язкова для церемонії... Так само і ці гарні предмети необов'язкові для грошей. Гроші — це ідея, абстрактна, як думки Старійшин; гроші — це надзвичайно структурований символ рівноваги, зцілення та зближення.

Майка осліпила таємнича краса грошей. Потік, зміна та повернення цих символів були іншим питанням — красою в малому, проте це нагадувало йому гру, якої вчили пташенят, спонукаючи їх правильно розуміти причину та рости. Це була абсолютна структура, яка сліпила його; ідея щодо того, що цілий світ можна відобразити в одній цілісній, поєднаній, символічній структурі. Тоді Майк грокнув, що Старійшини цієї раси — дуже старі і що саме вони насправді колись створили таку красу. Тож він смиренно сподівався, що сам — можливо, скоро — зустрінеться з кимось із них.

Джубал заохочував його витратити трохи грошей, що Майк і зробив із сором'язливим, невизначеним пориванням нареченої, яку несуть у ліжку. Джубал запропонував «купити подарунки для друзів», а Джилл допомогла йому з цим, почавши зі встановлення чітких обмежень: по-перше, лише один подарунок для кожного друга; по-друге, загальна вартість подарунка не повинна перевищувати й третини тієї суми, яку перерахували на його рахунок, — бо Майк мав намір витратити на друзів увесь баланс.

Він швидко зрозумів, як важко витратити гроші. Було так багато речей, з яких можна було вибирати, і всі вони — чудові, а більшість — просто незрівнянні. Оточений товстими каталогами від Маршала Філда до Гінзи, від Бомбея до Копенгагена, він відчував себе пригніченим надлишком багатства. Навіть каталогу «Сірз та Монтгомеррі» було для нього забагато.

Але допомогла Джилл.

— Ні, Майку, Дюк не хоче трактор.

— Дюку подобаються трактори.

— Так, можливо, — але в нього вже є один. Ну, чи у Джубала, — що те саме. Йому може сподобатися один з тих привабливих маленьких бельгійських одноколісних велосипедів: він зможе розібрати його, скласти до купи та полірувати увесь день. Але навіть це занадто дорого, враховуючи податки. Майку, любий, подарунок повинен бути не дуже дорогим — якщо, звісно, ти не намагаєшся вмовити дівчину одружитися з тобою чи щось таке. Проте подарунок повинен показувати, що ти думав, враховуючи смаки тієї людини. Щось може їй подобатися, — та, ймовірно, вона не купить цього сама.

— Як?

— Це завжди проблема... Зачекай хвилинку. Я згадала про дещо з ранкової пошти... Сподіваюся, Ларрі ще не встиг її вивезти, — вона швидко повернулася. — Знайшла! Ось послухай: «Жива Афродита: колекційне видання «Альбом жіночої краси у неперевершеному стерео-кольорі» від найвидатнішого світового генія камери. Примітка: не відправляється поштою. Буде відправлено лише на ризик покупця передплаченим експресом. Замовлення не приймаються з адрес таких штатів...». Гм, Пенсильванія — у забороненому переліку, але не засмучуйся: якщо це адресоване тобі, його доставлять. І — якщо ти знаєш вульгарні смаки Дюка — це саме те, що йому сподобається.

Дюкові сподобалося. Альбом доставили не експресом, а патрульною машиною С. С., яка охороняла будинок, і у наступній рекламі цього ж альбому зазначалося: «...за особливим замовленням доставлено Людині з Марса», — що порадувало Майка і роздратувало Джилл.

Інші подарунки було так само важко вибрати; натомість обрати подарунок для Джубала виявилось просто неможливо. Джилл зайшла в глухий кут. Що можна купити людині, у якої є все — все, що він може хотіти з того, що можна купити за гроші? Сфінкса? Три бажання? Загублений фонтан Понсе де Леон? Масла для його старих кісток чи один золотий день

юності? Колись давно Джубал навіть відмовився від домашніх улюбленців — тому що він їх переживав, чи (ще гірше) — зараз було ймовірніше, що тваринка переживе його й осиротіє.

Тоді вони таємно порадилися з іншими.

— Дурниці, — сказав їм Дюк, — хіба ви не знали? Бос любить скульптури.

— Справді? — відповіла Джилл. — Я не бачила тут ніяких скульптур.

— Це тому, що більшість з того, що йому подобається, не продається. Він говорить, що непотріб, який роблять сьогодні, виглядає у дворіку препаскудно і що нині кожен ідіот з паяльною лампою та астигматизмом може називати себе скульптором.

Анна замислено закивала.

— Думаю, Дюк має рацію. Можеш глянути, що подобається Джубалові у скульптурі, переглянувши книги у його кабінеті. Проте сумніваюся, що це допоможе.

Тим не менше вони шукали — Анна, Джилл і Майк. Врешті Анна витягла три книжки, як переконливий доказ (в її очах) того, що він найчастіше їх переглядав.

— Гм... — сказала вона. — Зрозуміло, що бос хотів би щось із Родена. Майку, якщо ти міг би купити одну з них для Джубала, то котру б ти обрав? О, ось гарна — «Вічна весна».

Майк коротко глянув і перегорнув сторінку:

— Ось цю.

— Що? — Джилл глянула і здригнулася. — Майку, ця просто жахлива! Сподіваюся, що помру задовго до того, як побачу її.

— Це краса, — обережно сказав Майк.

— Майку! — заперечила Джилл. — У тебе зіпсований смак, ти гірший за Дюка. Чи ти просто не знаєш нічого кращого.

Зазвичай такий докір від водного брата, а особливо від Джилл, змусив би Майка замкнутися у собі та провести наступну ніч, розмірковуючи та намагаючись зрозуміти свою провину. Проте це було мистецтво, в якому він був впевнений. Зображена в альбомі скульптура була першою річчю,

яку він побачив на Землі, яка здалася йому подихом дому. Попри те, що це було, без сумніву, зображення людської жінки, воно дало йому відчуття, що Старійшини присутні десь поруч і що вони відповідальні за своє творіння.

— Це краса, — вперто наполягав він. — У неї є своє обличчя. Я грюкнув.

— Джилл, — повільно сказала Анна, — Майк має рацію.

— Що? Анно! Насправді ти ж так не думаєш?

— Вона лякає мене. Проте Майк знає, що подобається Джубалу. Глянь на саму книгу. Книга сама собою розкривається у трьох місцях. Тепер поглянь на сторінки — цю сторінку тримали у руках більше разів, ніж дві інші. Майк обрав улюблений твір боса. Інша — «Каріатида, що впала під вагою свого каменю» — теж йому подобається. Проте та, яку обрав Майк, — Джубалова улюблена.

— Я купую її, — впевнено сказав Майк.

Але вона не продавалася. Анна зателефонувала у музей Родена в Парижі від імені Майка, і лише французька галантність та її краса не дали їм розсміятися їй в обличчя. Продати одну з робіт Генія? Моя люба леді, ці роботи не тільки не продаються — а й навіть копії з них робити не можна. Non, non, non! Quelle idée!

Проте для Людини з Марса не було нічого неможливого. Анна зателефонувала Бредлі; він передзвонив через кілька днів. Як комплімент від уряду Франції — безкоштовно, проте з наполегливим проханням, щоб подарунок ніколи не виставляли публічно, — Майк отримав не оригінал, але мікроскопічно ідентичну копію реального розміру бронзової скульптури «Тієї, що була прекрасною Ольм'єр».

Джилл допомогла Майкові вибрати подарунки для дівчат; тут вона знову опинилася у своїй стихії. Проте коли він запитав її, що йому слід купити для неї, вона не тільки не допомогла, а й наполягала, що їй нічого купувати не потрібно.

Майк почав розуміти, що водні брати здебільшого завжди говорять правильно, але інколи вони говорять правильніше, ніж інші — тобто те, що англійська мова має глибину, яку інколи необхідно досліджувати, щоб досягти правильного висновку. Тож він запитав у Анни.

— Продовжуй. Купи їй подарунок, дорогенький. Вона сказала тобі, що... Проте ти у будь-якому разі їй щось подаруєш. Гм... — Анна відкинула одяг та прикраси і нарешті обрала за нього подарунок, який його спантеличив — бо Джилл пахла точно так, як мала пахнути Джилл.

Коли його привезли, маленький розмір та помітна непотрібність подарунку ще більше послали його погані передчуття — тож коли Анна дозволила його понюхати перед тим, як віддати Джилл, Майк сумнівався більше, аніж будь-коли раніше: аромат був сильним і пах зовсім не так, як Джилл.

Тим не менше Анна мала рацію: Джилл була у захваті від парфумів і наполягала на тому, щоб хоч раз його поцілувати. Цілуючи її, він повністю грокнув, що подарунок — це саме те, що вона хотіла, і це їх зблизило.

Коли вона скористалась ним, виходячи на вечерю того ж вечора, він відкрив для себе, що аромат насправді не дуже відрізняється від самої Джилл; якимось незрозумілим чином, Джилл просто почала пахнути значно смачніше, ніж раніше. Дивно, що це змусило Дорказ поцілувати його і прошепотіти: «Майку, дорогенький... Пеньюар чудовий, і він саме такий, як я й хотіла, — проте, можливо, колись ти подаруєш і мені парфуми?»

Майк не міг грокнути, чому Дорказ цього хоче — оскільки Дорказ пахла не так, як Джилл, і тому ці парфуми їй би не підійшли... Ні, зрозумів він, йому не хотілося б, щоб Дорказ пахла як Джилл; він хотів, щоб Дорказ пахла як Дорказ.

Їх перервав Джубал:

— Досить тертися об хлопця, дай йому поїсти! Дорказ, ти вже і так смердиш, мов паризька помийна кицька; не випрошуй у Майка ще більше смердоти.

— Босе, ти лізеш не у свої справи.

Все це дуже збивало з пантелику — і те, що Джилл могла ще більше пахнути, як Джилл... І те, що Дорказ хотіла пахнути як Джилл, тоді як вже пахла собою... І те, що Джубал сказав, що Дорказ пахне як кицька, — коли це було не так. У цьому місці жило двоє котів (не як домашні тварини, а як співвласники); у тих рідкісних випадках, коли вони заходили до будинку і, зглянувшись, приймали підношення. Кіт з Майком одразу ж грокнули один одного, і Майк вважав його хижацькі думки приємними та дуже марсіанськими. А ще він відкрив для себе, що котяче ім'я — Фрідріх Вільгельм Ніцше — було зовсім не котячим, але нікому про це не розповів, тому що не міг вимовити справжнього імені цього кота: він міг лише чути його в своїй голові.

І кіт не пах так, як Дорказ.

Дарувати подарунки було дуже шляхетно, а їх покупка навчила Майка справжній цінності грошей. Проте він ані на мить не забував, що були й інші речі, які він хотів грокнути. Джубал двічі відхилив запрошення сенатора Буна для Майка, навіть не згадуючи про це, — а Майк і не помітив, оскільки його відмінне відчуття часу не встановлювало конкретної дати для «наступної неділі».

Проте повторне запрошення прийшло разом з поштою, і воно було адресоване Майку; на сенатора Буна тиснув Верховний Єпископ Дігбі, щоб той представив йому Людину з Марса, а Бун відчував, що Гаршоу морочить йому голову і що кінця цьому не буде.

Майк приніс запрошення Джубалу.

— Ну? — пробурчав Джубал. — Ти хочеш туди піти чи ні? Тобі не обов'язково відвідувати службу фостерітів. Ми можемо сказати їм котитися в пекло.

Тож по тому Картате Таксі з водієм-людиною (Гаршоу відмовився довірити своє життя автотаксі) підбрало їх ранком наступної неділі і доставило Майка, Джилл та Джубала на громадську платформу приземлення просто біля входу

до священних земель Храму Архангела Фостера Церкви Нового Одкровення.

Розділ 23

Впродовж усієї дороги до церкви Джубал намагався застерегти Майка, але від чого саме — Майк так і не зрозумів. Він слухав, — як завжди, слухав, — проте краєвид під ними теж привертав його увагу; і Майк знайшов вихід, запам'ятовуючи усе, що говорив Джубал.

— Послухай-но, хлопче, — вмовляв він, — ці фостеріти полюють на твої гроші. У цьому немає нічого дивного: на твої гроші полюватимуть усі; тобі ж треба залишатися непорушним. Через твої статки та престиж того факту, що Людина з Марса приєднався до їхньої церкви, вони захочуть вплинути на тебе, й ти повинен поводитись обережно.

— Перепрошую?

— Прокляття, здається, ти мене не слухав.

— Вибач, Джубале.

— Що ж, погляньмо на це під іншим кутом. Релігія — це втіха для багатьох людей; можливо й таке, що якась релігія, десь там, і справді — сама Істинна Правда. Проте у більшості випадків бути релігійним означає лише одну з форм самовдоволення. Біблійний Пояс віри, в якому я ріс, підтримував у мені думку, що я кращий за решту світу; я був «врятований», а вони «прокляті», ми «благословенні», а решта — «язичники»... А під «язичниками» вони розуміли таких людей, як наш брат Махмуд. Я хочу сказати, що неосвічений, дурний селяк, який рідко мився та сіяв хліб за фазами Місяця, міг декларувати, нібито він знає остаточні відповіді Всесвіту. І вони дали йому право дивитися на усіх інших з погордою. Наш псалтир насичений такою зверхністю — безглуздістю, чванливістю, самовдоволеністю від того, як затишно нам зі Всемогутнім, якої високої думки він про нас та яке пекло чекає

на всіх інших у Судний день. Ми підтримували лише одну справжню торгову марку...

— Джубале! — різко сказала Джилл. — Він не грокає цього.

— Що? Вибач; я відволікся від теми. Мої люди намагалися зробити з мене проповідника, і їм майже це вдалося; гадаю, що це все ще помітно.

— Так.

— Не втручайся, дівчинко. Я став би гарним проповідником, якби не припустився фатальної дурниці: не почав читати все, до чого могли дотягнутися мої руки. Лише з трішки більшою краплиною самовпевненості та завдяки щедрій допомозі неосвіченості я міг би стати відомим євангелістом. Та що там — це місце, куди ми сьогодні прямуємо, носило б назву «Храм Архангела Джубала».

Джилл скривилася.

— Джубале, будь ласка! Ми щойно поїли.

— Я серйозно. Впевнена людина знає, що бреше; це обмежує її певними рамками. А успішний шаман спочатку зв'язує себе; він вірить у те, що говорить, — і така віра заражає; його ці рамки не обмежують. Проте мені не вистачило необхідної впевненості у своїй непогрішимості; я ніколи не зміг би стати пастором... У кращому разі — лише критиком, пророком четвертого сорту, який би страждав від ілюзії статі.

Джубал гмикнув.

— Це й турбує мене у фостерітах, Джилл. Я думаю, що вони надзвичайно відверті... А ти і я знаємо, що Майк легко купується на чесність.

— Як ви думаєте, що вони спробують з ним зробити?

— Навернути, звичайно ж. А потім — прибрати до рук його багатство.

— Я думала, що ви оформили все так, що це нікому не вдасться.

— Ні — я лише оформив все так, що ніхто не зможе відібрати у Майка статки проти його волі. Звичайно, він не

зможе віддати їх так, щоб у це не втрутився уряд. Але віддати гроші церкві — особливо церкві, що має таку політичну силу, як фостеріти, — це зовсім інша справа.

— Не розумію чому.

Джубал зітхнув.

— Моя люба, релігія — це сфера, фактично розташована поза законами. Церква може робити будь-що, що не під силу жодній іншій людській організації; у церкви немає обмежень. Вона не сплачує податки і не повинна вести письмові записи; має імунітет до обшуків, перевірок чи оглядів. А ще церква — це будь-що, що називає себе церквою. Були спроби провести межу між «справжніми релігіями», яким давали такий імунітет, — і «культами». Це неможливо, бо легше заснувати державну релігію... А таке лікування гірше від власне хвороби. У будь-якому разі ми цього не зробили. Тому, згідно з тим, що залишилося від старої Конституції Сполучених Штатів, а також з Договором Федерації, церкви рівні, і вони мають однаковий імунітет, — особливо якщо вони становлять великий блок виборців. Якщо Майка на-вернуть у фостерізм і він напише заповіт на користь своєї церкви, то згодом «вирушить на небеса» на котромусь світанку — а так і буде, щоб припасувати все під правильну тавтологію: «так само законно, як церква у неділю».

— О Господи — я думала, що він нарешті у безпеці.

— По цей бік могили безпеки не існує.

— Що ж... Що ми з цим робитимемо, Джубале?

— Нічого. Лише хвилюватимемося. І все.

Майк зберіг їхню розмову, навіть не намагаючись її прокнутити. Він розпізнав тему, як одну з геть простих у нього власній мові, проте неймовірно слизьких в англійській. Оскільки йому не вдалося досягти взаємного грокання з приводу цієї теми навіть з братом Махмудом, з його, за взаємною згодою, неідеальним перекладом всеохопної марсіанської ідеї «Ти є Бог», він просто чекав, поки грокання стане можливим. Він знав, що очікування цього разу буде

виправданим; брат Джилл вивчала його мову, і він зможе все їй пояснити. Вони грокнуть це разом.

Тим часом краєвид під ними викликав безкінечний захват, і Майк мав намір отримати новий досвід. Він очікував — чи сподівався, — що зустрінеться з людськими Старійщинами.

Сенатор Том Бун зустрів їх на платформі приземлення.

— Вітаю вас, люди! Нехай Господь благословить вас у цей священний день. Містере Сміт, радий знову вас бачити. І вас також, докторе, — він витягнув з рота сигару та подивився на Джилл. — А ця юна леді... Хіба я не бачив вас у Палаці?

— Так, сенаторе. Я Джилл Бордмен.

— Так я й думав. Ви врятовані?

— Гм... Думаю, що ні.

— Що ж, ніколи не пізно. Ми були б неймовірно щасливі, якби ви відвідали службу для шукачів у Зовнішньому Храмі, — я б знайшов для вас янгола-охоронця, щоб він скеровував вас. Містер Сміт і док, звісно ж, підуть у Святилище, — сенатор озирнувся..

— Сенаторе...

— Що, доку?

— Якщо міс Бордмен не може зайти у Святилище, то, мені здається, нам краще відвідати службу для Шукачів. Вона його медсестра та перекладач.

Бун здавався трохи занепокоєним:

— Він хворий? Не схоже. І навіщо йому перекладач? Він говорить англійською, — я сам чув.

Джубал знизав плечима:

— Як його лікар, — і я хотів би мати під рукою медсестру, якщо раптом виникне така потреба: містер Сміт недостатньо добре пристосований до умов цієї планети. Перекладач може не знадобитися — проте чому б не запитати його самого? Майку, ти хочеш, щоб Джилл пішла з нами?

— Так, Джубале.

— Але... Дуже добре, містере Сміт, — Бун знову дістав сигару, вставив два пальця в рота і свиснув: — Херувиме — сюди!

Дуже швидко прибіг якийсь хлопчисько підліткового віку. Він був вбраний у коротку мантію, трико, туфлі — і мав щось на кшталт голубиних крил, прикріплених у розкритому вигляді за його плечима. На непокритій голові була ціла копиця тугих золотавих кучерів; хлопець радісно посміхався. Джилл подумала, що він був привабливим не менше від реклами імбирного елю.

Бун наказав:

— Лети в офіс Святилища і перекажи черговому Наглядачу, що я хочу, щоб до воріт Святилища зараз же відправили ще один значок паломника. Умовне слово — Марс.

— «Марс», — повторив хлопчик, по-бойскаутськи віддав честь Буну, розвернувся і виконав стрімкий — десь у шістдесят футів — стрибок над головами натовпу. Джилл зрозуміла, чому коротка мантія виглядала такою об'ємною; вона приховувала портативний пристрій для стрибків.

— Треба бути обережним з тими значками, — зауважив Бун. — Ви б здивувалися, почувши, як багато грішників хотіли б прослизнути всередину і спробувати трохи Божої Радості, не змивши спершу з себе гріхів. Зараз, поки ми чекатимемо на третій значок, прогуляємося, оглядаючи цікаві місця. Радий, що ви приїхали раніше.

Вони протислися крізь натовп, зайшли до величезної будівлі, де опинилися в довгому високому коридорі. Бун зупинився.

— Я хочу, щоб ви звернули увагу на одну річ. Економіка присутня в усьому — навіть у праці Господа. Будь-який турист, який приходить сюди, незалежно від того, чи відвідує він служби Шукачів, чи ні — а ці служби тривають двадцять чотири години на добу, — мусить пройти саме цим шляхом. Що він тут бачить? Всі ці радісні можливості!

Бун вказав рукою на гральні автомати вздовж стіни у коридорі.

— Бар та закусочна — в кінці; він не зможе навіть випити води, не прийнявши цей виклик. І дозвольте сказати, що рідко який грішник може пройти до кінця, не втративши решту. Проте ми не беремо гроші просто так — ми даємо щось натомість. Ось погляньте...

Бун проштовхався до автомата і торкнувся плеча жінки, що грала; на шиї у неї висів вінок фостерітів.

Вона підняла очі — і її роздратування змінилося посмішкою.

— Звісно, Єпископе.

— Благословляю тебе. Тобі це врахують.

Бун підійшов до автомату і згодував йому четвертак: немає значення, чи окупиться це мирськими товарами, чи ні, адже грішники, котрі грають на цих автоматах, завжди отримують благословення з відповідним текстом — на пам'ять.

Автомат притих, а у віконечках в лінію вишикувалося: «БОГ — СПОСТЕРІГАЄ — ЗА — ТОБОЮ».

— У цьому випадку виграш — три до одного, — жваво сказав Бун і виловив нагороду зі слоту. — А ось — текст на пам'ять!

Він розгорнув добутий з отвору сувій і передав його Джилл.

— Тримайте, юна леді, — і подумайте над цим.

Перед тим як покласти сувій до сумочки, Джилл мимоволі прочитала його: «Живіт грішника наповнений нечистотами. Н. О., 22:17».

— Ви помітите, — продовжував Бун, — що сплата тут відбувається жетонами, а не монетами, а обмінник розташований в барі... І є безліч можливостей зробити пожертву на благодійність та інші добрі справи. Тож грішник, ймовірно, щось пожертвує — кожного разу з благословенням та супровідним текстом. Сукупний ефект величезний — справді величезний! Багато хто з наших найстаранніших і найбільш благочестивих прихожан починали саме у цій кімнаті.

— Не сумніваюся, — погодився Джубал.

— Особливо якщо вони зривали джекпот. Ви розумієте, кожна комбінація — це певне речення благословення. Всі —

окрім джекпоту: це три Святих Ока. Скажу вам, що коли глянути на лінію, утворену з цих очей, вся манна небесна падає вниз, і це справді змушує їх замислитися. Інколи вони непритомніють. Ось, містере Сміт... — Бун запропонував Майку один із жетонів, якими щойно з ним розплатився автомат. — Скористайтесь ним.

Майк вагався. Джубал швидко взяв запропонований жетон — чорт, він не хотів, щоб хлопець впіймався на гачок однорукого бандита!

— Краще я спробую, сенаторе, — він кинув жетон у автомат.

Майк справді не мав наміру що-небудь робити. Він трохи розтягнув своє відчуття часу й обережно подумки промацав автомат, намагаючись зрозуміти, що він робить і чому вони зупинилися, щоб на нього подивитися. Майк був надто сором'язливий, щоб грати самому.

Проте, коли Джубал опустив жетон, Майк подивився на циліндри, що крутилися, і помітив на кожному окремі картинки, міркуючи над тим, що «джекпот» — це коли всі три окастають у ряд. З того, що він знав, це слово мало лише три значення, — і жодне з них не здавалося йому прийнятним. Трішки усе це обміркувавши — і точно без наміру викликати будь-яке хвилювання, — він сповільнив, а потім зупинив кожне колесо так, щоб дивилося через віконечко саме око.

Задзвенів дзвоник. Хор заспівав осанну, автомат замиготів і почав видавати жетони — у приймальник та у чашу під ним, спеціально приготовану саме для такого випадку. Здавалося, Бун був у захваті.

— Що ж, благословенні будьте! Доку, сьогодні ваш день! Ось, я допоможу — звелю комусь забрати джекпот.

Він не став чекати на Джубала: підняв з купки один жетон і кинув його в автомат.

Майка зацікавило, чому саме все так сталося, тож він знову вишикував три ока. Відбулося все те ж саме — з тією різницею, що потік жетонів перетворився на струмок. Бун витріщився на автомат.

— Що ж, я буду... благословенний! Джекпот двічі підряд — так бути не може... Та не зважайте: це сталося, і я простежу за тим, щоб вам виплатили обидві нагороди.

Він швидко кинув ще один жетон.

Майк все ще хотів побачити, чому це називалось «джекпот». Очі знову вишикувалися в один ряд.

Бун витріщився на них. Несподівано Джилл стиснула Майкову руку і прошепотіла:

— Майку... Припини!

— Але ж, Джилл... Я спостерігав...

— Не говори про це — просто припини. Або ти просто дочекаєшся, що я заберу тебе додому!

Бун повільно промовив:

— Я не наважуюся назвати це дивом. Ймовірно, автомат потрібно відремонтувати.

І він вигукнув:

— Херувиме, сюди! — після чого додав: — У будь-якому разі нам слід спробувати востаннє, — і кинув ще один жетон.

Без допомоги Майка колішатка повільно зупинилися, склавшись у «ФОСТЕР — ЛЮБИТЬ — ТЕБЕ», — і автомат марно намагався видобути ще десять жетонів. Старший за попереднього херувим із пригладженим чорним волоссям підійшов до них і сказав:

— Щасливого дня! Вам потрібна допомога?

— Три джекпоти, — сказав йому Бун.

— Три?

— Ти не чув музики? Оглухнув? Ми будемо в барі; принеси гроші туди. І нехай хтось перевірить автомат.

— Так, Єпископе.

Херувим залишився чухати потилицю, а Бун поспішив провести їх через Кімнату Радості до бару, розташованого в кінці коридору.

— Потрібно забрати вас звідси, — весело сказав Бун, — до того як ви зумієте розорити Церкву. Доку, вам завжди так щастить?

— Завжди, — спокійно відповів Гаршоу. Він не дивився на Майка — і навіть не збирався цього робити. Він сказав собі, що не знав, що хлопець має до цього якийсь стосунок.. Проте надзвичайно сильно бажав, щоб це покарання Господне закінчилося і вони швидше повернулися додому.

Бун привів їх до довгої стійки бару з позначкою «Зарезервовано» і сказав:

— Ось так. Чи юна леді бажає присісти?

— Мені і так добре. — («І якщо ви ще хоч раз назвете мене «юною леді», я спушу на вас Майка!»)

До них поспішив бармен.

— Щасливого дня. Вам як звичайно, Єпископе?

— Подвійну. А ви що будете, доку? А містер Сміт? Не соромтеся — ви гості Верховного Єпископа.

— Бренді, будь ласка. З водою.

— Бренді, будь ласка, — повторив Майк. Подумав і додав: — Мені без води, — правда полягала в тому, що вода життя була необов'язковою у водній церемонії, проте він не хотів пити воду саме тут.

— Оце так витримка! — щиро сказав Бун. — Правильний характер з хорошою витримкою! Без води. Зрозуміли? Це жарт, — він шпигонув Джубала під ребро. — А що ж для юної леді? Коли? Молока для ваших рум'яних щічок? Чи бажаєте справжнього напою Радісного Дня — разом з дорослими?

— Сенаторе, — обережно сказала Джилл, — чи поширюється ваша гостинність на мартіні?

— Звісно ж! Найкраще мартіні в світі саме тут — ми зовсім не використовуємо вермут. Замість цього благословляємо напій. Подвійне мартіні для юної леді. Будь благословенний, синку, — і зроби це швидко, — він повернувся до інших. — У нас мало часу: потім ми віддамо шану Архангелу Фостеру і прийдемо до Святилища саме вчасно, щоб почути Верховного Єпископа.

Принесли напої та виграш. Вони випили з благословенням Буна, після чого той по-дружньому сперечався з Джубалом

про три сотні доларів, які щойно принесли, — наполягаючи на тому, що всі три виграші належать Джубалові, навіть попри те, що це Бун кинув жетон вдруге та втретє. Джубал вирішив суперечку тим, що згріб усі гроші та опустив їх у чашу для пожертв, що стояла поруч з ними на стійці.

Бун схвально кивнув:

— Це дуже люб'язно, доку. Ми можемо вас врятувати. Ще по одній, друзяки?

Джилл сподівалася, що хтось погодиться. Мартіні був несмачний, і вона вирішила, що його розбавили водою; тим не менше алкоголь розпалив у ній вогник терпимості. Але всі мовчали — тож вона пішла вслід за Буном, коли він повів їх геть сходами вгору, повз вивіску «Шукачам та грішникам категорично заборонено перебувати на цьому рівні — це про тебе!». За цим написом були важкі ґратчасті ворота. Бун промовив:

— Єпископ Бун і троє паломників — гості Верховного Єпископа.

Ворота відчинилися. Він провів їх вигнутими сходами до кімнати.

Це була досить велика кімната, розкішно обставлена у стилі, який нагадав Джубалу вітальню похоронного бюро, — хоча тут звучала весела музика. Базова тема скидалася на «Jingle Bells», проте до неї додали ритми Конго, а переробку так прикрасили, що вгадати основу напевно було важко. Джилл музика сподобалася, і вона зрозуміла, що ці звуки викликали у ній бажання танцювати.

Дальня стіна кімнати була цілковито скляною, тому склалася враження, що її й зовсім там немає. Бун жваво промовив:

— Ось ми і прийшли сюди, люди, — до Присутності.

Він опустився на коліна обличчям до скляної стіни.

— На відміну від мене, ви не повинні кланятись — ви паломники. Проте ви можете це зробити, якщо від цього вам стане краще. Більшість паломників так і роблять. Ось тут він є... Як був тоді, коли його покликали на Небеса.

Бун змахнув сигарою.

— Хіба він не виглядає природним? Збережена завдяки диву, його плоть нетлінна. Саме на ось цьому стільці він сидів, коли писав свої Послання... І саме у такому положенні він був, коли відправився у Рай. Він ніколи не рухався — і його ніхто не чіпав: ми просто побудували довкола нього Храм... Звичайно ж, прибравши стару церкву. Проте ми зберегли її святі камені.

Неподалік, на відстані десь двадцяти футів, у великому кріслі, дуже схожому на трон, обличчям до них сидів літній чоловік. І він здавався живим.

Джилл він дуже нагадав старого козла, який був на фермі, де вона проводила літні канікули у дитинстві. Так, — навіть відкопилена нижня губа, підстрижені бакенбарди та лютий, неспокійний погляд. Джилл відчула, що шкірою пробігли мурашки: Архангел Фостер змушував її нервувати.

Майк сказав до неї марсіанською:

— Мій брате, це Старійшина?

— Я не знаю, Майку. Вони кажуть, що так.

Він відповів марсіанською:

— Я не грокаю тут Старійшину.

— Я не знаю — я ж сказала тобі.

— Я грокаю неправильність.

— Майку! Пам'ятай!

— Так, Джилл.

Бун запитав:

— Що він говорить, юна леді? Про що ви запитуєте, містере Сміт?

Джилл швидко відповіла:

— Нічого суттєвого. Сенаторе, я можу вийти? Мені зле, — вона знову глянула на труп. Над ним підіймалися клуби диму, а один промінь світла завжди пробивався крізь них, щоб освітити його обличчя. Світло змінювалося, а разом з ним і обличчя; тим часом його очі здавалися яскравими і живими.

Бун заспокійливо промовив:

— Інколи таке трапляється — принаймні першого разу. Але вам потрібно глянути на нього з галереї шукачів, розташованої під нами, — подивитися звідти вгору під цілковито іншу музику. Повністю. Там важка музика, з інфразвуковими вкрапленнями, — я вірю в те, що вона нагадує їм про їхні гріхи. Зараз ця кімната — місце для медитацій Радісних Думок для вищих осіб Церкви. Я часто буваю тут, якщо почувуюся хоча б трохи гірше — сиджу і близько години смакую сигару.

— Будь ласка, сенаторе.

— О, звісно ж. Ви можете просто почекати ззовні, дорогенька. Містере Сміт, залишайтеся тут так довго, як захочете.

Джубал запитав:

— Сенаторе, а чи не краще нам піти на службу?

Тож всі вони пішли. Джилл трусила і стискала руку Майка: вона безглуздим чином злякалася, що Майк міг щось зробити з тим страхітливим експонатом, — і тоді б їх лінчували, а може, й гірше.

Двоє охоронців у формі, надзвичайно схожій на херувимську, проте значно пишнішій, загородили їм шлях схрещеними списами, коли вони дійшли до входу у Святилище. Бун докірливо сказав:

— Годі, годі! Ці паломники — особисті гості Верховного Єпископа. Де їхні значки?

З непорозумінням розібралися, значки видали — а разом з ними й лотерейні квитки. Ввічливий лакей промовив:

— Сюди, Єпископе, — і повів їх угору широкими сходами до відокремленої ложі прямо навпроти сцени.

Бун відійшов убік, щоб їх пропустити.

— Спочатку ви, юна леді, — а далі почалася боротьба бажань; Бун хотів сидіти поруч з Майком, щоб відповідати на його питання. Проте Гаршоу переміг, і Майка всадовили між Джилл та Джубалом, а Бун сів збоку.

Ложа виявилася просторою та розкішною, з дуже зручними кріслами з регулюванням, попільничками для кожного та відкидними столиками для закусок, розставлених на поручні перед ними. Завдяки розміщенню на балконі вони опинилися десь у п'ятнадцяти футах над головами прихожан — і не більше ніж в сотні футів від віттаря. Біля нього стояв молодий священник, який розігрівав натовп, рухаючись під музику: він виставляв свої сильні м'язисті руки назад та вперед і стискав кулаки. Його потужний бас час від часу приєднувався до хору, і тоді він підіймав руки, проповідуючи:

— Підніміть же свої зади! Чого ви чекаєте? Не дозвольте Дияволу застати вас зненацька!

Зміїний танець рухався дуже широким нефом униз, потім правим нефом, звідки, пройшовши перед віттарем, знов вливався в центральний неф; ноги тупали в такт з ритмічними рухами священника та синкопованою піснею хору. Раз, два, — стогін! Раз, два — стогін! Джилл слухала ритм і знічено зрозуміла, що, напевно, було б весело приєднатися до того танцю — оскільки все більше і більше людей робили це, керуючись глузливими репліками священника.

— Хлопець подає надії, — схвально сказав Бун. — Я кілька разів проповідував з ним у парі і можу стверджувати, що він передає тобі вже підігрітий натовп. Преподобний «Джаг» Джекермен грає у команді «Овнів». Ви бачили його ігри?

— Боюся, що ні, — визнав Джубал. — Я не слідкую за футболом.

— Справді? Ви не знаєте, що втрачаєте. Що ж, впродовж сезону більшість вірян залишаються після служб; тут вони обідають на своїх лавах, звідки потім дивляться ігри. Вся стіна за віттарем від'їжджає, і ви дивитесь просто на найбільше стерео із будь-коли збудованих; трансляція гри триває просто під твоїми ногами. Це значно краще, ніж дивитися її вдома, — адже дивитися гру в натовпі означає переживати значно більший захват.

Він зупинився та свиснув:

— Агов, Херувиме! Сюди!

До нього поспішив лакей.

— Так, Єпископе?

— Синку, ти після того, як розсадив нас, стрибнув так швидко, що я не мав часу зробити замовлення.

— Вибачте, Єпископе.

— Вибачення не відкриють тобі шлях до Раю. Будь щасливий, синку, бо якщо ти залишатимеш в собі цю пружину, то завжди залишатимешся на ногах. Повторімо те ж саме, люди? Добре! — він зробив замовлення та додав: — Принеси мені ще кілька сигар. Просто запитай у головного бармена.

— Зараз же, Єпископе.

— Благослови тебе, синку. Тримай...

Голова зміїного танцю проходила прямо під ними; Бун нахилився до билець, склав долоні рупором і голосно вигукнув:

— Доун! Агов, Доун! — жінка глянула вгору; він перехопив її погляд і жестом запросив піднятися. Вона посміхнулася. — Додай віскі до замовлення. Лети.

Жінка з'явилася швидко — так само як і напої. Бун повернув крісло у задньому ряду і поставив його перед собою, — так, щоб їй було легше підійти.

— Народе, познайомтеся з міс Доун Ардент. Моя люба, юна леді у куточку — це міс Бордмен, а біля мене — відомий доктор Джубал Гаршоу.

— Справді? Докторе, я вважаю ваші історії просто боже-ственними!

— Дякую.

— О, я дійсно так вважаю. Я вставила одну з ваших катушок у програвач і майже кожного вечора засинаю під неї.

— Найвища шана, яку письменник тільки може отримати, — байдуже сказав Джубал.

— Досить, Доун, — вставив Бун. — Молодик, який сидить між ними — містер Валентин Сміт, Людина з Марса.

Її очі розширилися, а рот відкрився.

— О, Боже!

Бун вигукнув:

— Благослови тебе, дитя! Ось це так справді несподіванка, чи не так?

Вона сказала:

— Ви дійсно Людина з Марса?

— Так, міс Доун Ардент.

— Називай мене просто Доун. О, Боже!

Бун поляскав її по долоні.

— Чи ти не знаєш, що то гріх — сумніватися у словах Єпископа? Моя люба, чи хотіла б допомогти направити Людину з Марса до світла?

— О, з радістю!

(«Звичайно ж, хотіла б, ти прилизана сучка!» — подумки сказала собі Джилл). Вона починала все більше злитися, відколи до них приєдналася міс Ардент. На жінці була темна довга сукня — аж під шию, проте вона анічогісінько не прикривала. Сукня була з в'язаної тканини, майже ідеально відтіняла її засмаглу шкіру, і Джилл була впевнена, що шкіра під нею — це все вбрання Доун. Окрім самої міс Ардент, якої там було — у всіх місцях — забагато. Ця сукня була зумисним порівнянням скромності з екстремальним стилем, і так була вбрана майже вся жіноча половина пастви: дехто з них під час зміїного танцю, здавалося, намагався витрястись зі свого одягу. Джилл подумала, що навіть попри те, що міс Ардент була одягнена, вона виглядала так, наче шойно встала з ліжка — і переймалася лише тим, щоб заповзти назад. З Майком. Досить вигинатися своєю тушею перед ним, дешева хвойдо!

Бун промовив:

— Я поговорю про це з Верховним Єпископом, моя люба. Зараз тобі краще спуститися назад, щоб керувати тією виствою. Джагу потрібна твоя допомога.

Вона слухняно підвелася.

— Так, Єпископе. Рада була познайомитися з вами, докторе — і міс Брод. Сподіваюся, ми з вами ще побачимося, містере Сміт. Я молитимуся про це.

І вона попливла геть.

— Гарна дівчинка, — радісно сказав Бун. — Колись бачили її вистави, докторе?

— Думаю, що ні. Що вона робить?

Здавалося, Бун не вірить своїм вухам.

— Ви не знаєте?

— Ні.

— Ви що, не розчули її імені? Це ж Доун Ардент! Вона найдорожча стриптизерка на всьому півострові Каліфорнія — ось хто вона така. Чоловіки через неї вкорочують собі віку — і це дуже сумно. Вона працює під флуоресцентним прожектором, і до того часу, коли надходить черга взуття, світло падає лише на її обличчя — і ви дійсно не можете побачити нічого іншого. Дуже ефектно, — і надзвичайно духовно. Чи можете ви повірити, дивлячись на її гарненьке личко, що колись вона була вкрай аморальною жінкою?

— Я не можу в це повірити.

— Що ж, але це правда. Запитайте у неї — вона розповість. А ще краще приходьте на очищення для Шукачів, — я дам вам знати, коли вона виступатиме. Коли вона сповідається, це дає іншим жінкам сміливість встати і розповісти про свої гріхи. Доун нічого не приховує, і, звичайно ж, це теж для неї корисно — знати, що вона допомагає іншим людям. Зараз вона — дуже віддана жінка: прилітає сюди щосуботи вночі на власному авто, після свого останнього виступу, щоб вчасно розпочати урок у Недільній школі. Вона читає курс лекцій «Радість Молодих Чоловіків», і кількість відвідувачів, відколи вона почала цим займатися, збільшилася втричі.

— У це я можу повірити, — погодився Джубал. — Скільки років цим щасливчикам — «Молодим Чоловікам»?

Бун глянув на нього і розсміявся.

— Ви мене не надурите, старий ви чорт! Хтось казав мені девіз занять Доун — «Ніколи не застарий, щоб лишатися юним».

— Ні, справді.

— У вашому випадку ви не зможете відвідувати її заняття, аж поки не побачите світло, не пройдете процедуру очищення й вас не приймуть. Вибачте. Це Єдина Істинна Церква — на відміну від тих пасток Сатани, тих смердючих беззаконників, котрі називають себе церквами, але ведуть необачних до ідолопоклонства та подібних гидот. Ви не можете просто прийти сюди лише тому, що хочете вбити кілька годин чи сховатися від дощу, — спершу ви маєте бути врятованим. Насправді... О, попередження камер...

У кожному кутку великої зали замиготіли червоні вогні.

— Черга Джага. Зараз ви побачите його дійство.

До зміїного танцю приєдналося ще більше добровольців, а ті кілька, що залишилися сидіти, ритмічно ляскали у долоні, підстрибуючи то вгору, то вниз. Кілька лакеїв поспішили підняти тих, хто впав; деякі з них поводитись тихо; проте інші — здебільшого жінки — корчилися з піною в роті. Їх швидко звалювали перед віттарем та залишали битися там, як щойно спійману рибу. Бун вказав сигарою на похмуру рудоволосу жінку — їй було десь років сорок, і її сукня була дуже сильно порваною.

— Бачите ось ту жінку? Минув уже щонайменше рік з того часу, як вона прийшла на службу, іще не будучи одержимою Духом. Інколи Архангел Фостер використовує її вуста, щоб говорити з нами... І, коли це трапляється, для того щоб втримати її, потрібна допомога чотирьох сильних прислужників. Комусь іще налити? Обслуговування бару буде трохи повільнішим, відколи увімкнулися камери і все показують у прямому ефірі.

Майк вкрай неуважно дозволив ще раз наповнити його келих. Він не поділяв огиди Джилл до цього видовища. Він був глибоко стурбований, коли відкрив для себе, що Старій-

шина виявився зовсім не Старійшиною, а просто зіпсованою їжею, — і жодного Старійшини поблизу не було. Проте він відклав це і глибоко пив події навколо себе.

Божевілья, що відбувалося внизу, було таким марсіанським за смаком, що він відчував тугу за домом, але разом з цим йому було затишно. Жодна подробиця видовища не була марсіанською: все було зовсім іншим — хоча він правильно грокнув, що це зближення так само справжнє, як і водна церемонія, а такої кількості та напруження він ніколи раніше не бачив за межами свого власного гнізда. Йому хотілося, щоб хтось запросив його приєднатися до цих стрибків вгору та вниз, а ноги поколювало від бажання злитися з ними усіма.

Він знову помітив міс Доун Ардент і намагався перехопити її погляд — можливо, вона б запросила його. Він не розпізнавав її за розміром чи пропорціями, навіть попри те, що помітив, ще коли вперше її побачив, що Доун була такого ж зросту, як і Джилл, і мала майже такі ж форми та об'єми. Проте у міс Доун Арден було своє власне обличчя, з власним болем і печалю, з їх розвитком, похованим за її теплою по-смішкою. Йому стало цікаво, чи колись міс Доун Ардент захоче розділити з ним воду, щоб стати ближчою. Сенатор Єпископ Бун змушував його бути обережним, і Майк радів, що Джубал не дозволив їм сидіти поруч. Проте Майкові було шкода, що міс Ардент відіслали геть.

Міс Доун Ардент не відчувала, що на неї дивляться. Зміїний танець потягнув її за собою.

Чоловік на сцені підняв обидві руки; у величезній печері стало тихше. Несподівано він опустив руки.

— Хто щасливий?

— МИ ЩАСЛИВІ!

— Чому?

— БОГ... ЛЮБИТЬ НАС!

— Звідки ви знаєте?

— ФОСТЕР НАМ СКАЗАВ!

Він опустився на коліна, підняв стиснутий кулак.

— Послухаймо, як лев ГАРЧИТЬ!

Прихожани гарчали, кричали, верещали, поки він керував шумом, використовуючи власний кулак, мов диригент — паличку, збільшуючи гучність, зменшуючи її, стискаючи кулак для беззвучного гарчання, яке потім несподівано виводив у крещендо, що змушувало їх балкон тремтіти. Майк відчував цей ритм на собі, купався в ньому з таким болісним захватом, що боявся, що це зараз змусить його піти. Проте Джилл сказала йому, щоб він більше ніколи такого не робив — хіба що на самоті у своїй кімнаті; тож він контролював себе і дозволяв хвилям його омивати.

Чоловік підвівся.

— Наш перший гімн, — жваво сказав він, — за підтримки пекарні «Манна», творців Янгольського Хліба, паляниць любові з усміхненим обличчям нашого Верховного Єпископа на кожній упаковці та з цінним преміальним купоном, який можна отоварити у найближчій до вас Церкві Нового Одкровення. Брати та Сестри, завтра пекарня «Манна», філіали якої розташовані по всій країні, розпочинає величезний розпродаж солодошів за зниженою ціною. Дайте завтра своїй дитині до школи об'ємну коробку з печивом Архангела Фостера, кожне з яких освячене та загорнуте у відповідний текст, — і моліться, щоб кожний смаколик, який вона віддасть, наблизив дітей грішників до світла.

А зараз вдихнімо життя у святі слова старої улюбленої: «Вперед, Фостерові діти!». Всі разом...

Вперед, Фостерові ді... ти!
Розбийте своїх ворогів...
Віра наш щит й обладун...ки!
Звалить їх з ніг у бою!

— Друга строфа!

Не йдіть на примирення з грішни... ками!
Господь на нашому боці!

Майкові це так сподобалося, що він почав це перекладати, щоб обміркувати та спробувати грокнути слова. Він грокнув, що справа була не у словах: це було зближення. Зміїний танок знову почав рухатися; учасники маршу голосно наспівували разом з хором — навіть ті, що були надто слабкими для того, щоб іти.

Після гімну вони затамували подих, оскільки далі були оголошення, Небесні послання, інша реклама та розігрування призів за лотерейними номерами. Далі прозвучав другий гімн «Підняті щасливі обличчя» — за підтримки універмагу «Даттелбаумз», «Врятованого Безпечного Магазину», в якому були відсутні товари торговельних марок конкурентів, а в кожному відділенні за дітьми у Щасливих Кімнатах наглядала Врятована сестра.

Молодий священник підійшов аж до краю сцени і приклав долоню до вуха, прислухаючись:

— Ми... Хочемо... Дігбі!

— Кого?

— Ми... Хочемо... ДІГ... БІ!

— Голосніше! Зробіть так, щоб він вас почув!

— МИ... ХОЧЕМО... ДІГ... БІ! — Лясь, лясь, лясь; туп, туп. — МИ... ХОЧЕМО... ДІГ... БІ! — Лясь, лясь, лясь; туп, туп.

Так тривало далі і далі, дедалі гучніше, — аж поки будівля не затремтіла.

Джубал нахилився до Буна і сказав:

— Ще трохи, і вони зроблять те, що колись зробив Самсон.

— Боятися нічого, — відповів йому Бун, тримаючи в зубах сигару. — Будівля укріплена, вогнетривка та підтримана вірою. Крім того, її будували так, щоб вона тремтіла. Це допомагає.

Вогні згасли; завіси позаду вітваря розійшлися, і в яскравому світлі з прихованого кутка з'явився Верховний Єпископ, який, посміхаючись людям, потискав руки над головою.

Вони відповіли йому «левиним» ревищем, і він послав їм поцілунки. Йдучи до кафедри, він зупинився, трохи підняв одержиму жінку, яка все ще корчилася біля вітваря, поцілував

її в чоло, обережно поклав назад і почав було йти далі... Потім знову зупинився і впав на коліна поряд з кістлявою рудоволосою жінкою. Верховний Єпископ простягнув руку, і йому звідкись одразу ж передали портативний мікрофон.

Другою рукою він обійняв жінку за плечі і підніс мікрофон до її вуст.

Майк не міг зрозуміти її слів. Чим би вони не були, він був переконаний у тому, що то не англійська.

Проте Верховний Єпископ дуже швидко перекладав і коментував кожного разу, коли у жінки знову починала йти піна з рота.

— Сьогодні з нами Архангел Фостер...

— Він дуже задоволений вами. Поцілуйте сестру справа...

— Архангел Фостер любить вас усіх. Поцілуйте сестру зліва...

— Він має особливе послання для кожного з нас, хто зібралися тут сьогодні.

Жінка заговорила знову; здавалося, Дігбі вагався.

— Що то було? Голосніше, благаю, — вона щось пробурмотіла і закричала.

Дігбі підняв погляд і посміхнувся.

— Його послання для паломника з іншої планети — Валентина Майкла Сміта, Людини з Марса! Де ти, Валентине Майкле? Підведися, підведися!

Джилл намагалася зупинити його, проте Джубал пробурчав:

— Легше зробити це, ніж опиратися їм. Дозволь йому встати, Джилл. Помахай, Майку. Тепер можеш сісти.

Майк так і зробив, вражений почутим, адже тепер вони вигукували:

— Людина з Марса... Людина з Марса!

Проповідь, що прозвучала далі, здавалося, теж призначалася йому — проте, хоч він і намагався, але так нічого і не второпав. Слова були англійськими, проте більшість з них, здавалося, якимось неправильно поєднали. Плюс до всього довкола так шуміли, гучно плескаючи в долоні та вигукуючи

«Алілуя» та «Щасливого дня!», що це його вкрай спантеличило. Тож Майк зрадів, коли все закінчилося.

Щойно проповідь закінчилася, Дігбі передав службу молодому священику і пішов; Бун підвівся.

— Ходімо, люди. Зараз ми прослизнемо перед натовпом.

Майк пішов за ним услід, тримаючи Джилл за руку. Через якийсь час вони вже йшли майстерно виконаним арочним тунелем, залишаючи шум натовпу десь позаду. Джубал промовив:

— Цим шляхом ми вийдемо на стоянку? Я сказав водієві почекати.

— Що? — відповів Бун. — Так, якщо підете прямо. Проте спочатку ми зустрінемося з Верховним Єпископом.

— Що? — вигукнув Джубал. — Ні, не думаю, що ми можемо. Нам час додому.

Бун пильно глянув на нього.

— Ви ж не це хотіли сказати. Верховний Єпископ чекає на нас просто зараз. Ви не можете ось так піти — ви повинні висловити йому повагу. Ви його гості.

Джубал вагався, потім здався.

— Що ж... Там буде не забагато людей? Цьому хлопцю вистачить вражень, як на один день.

— Лише Верховний Єпископ. Він хоче поговорити з вами особисто, — Бун провів їх до маленького ліфту, схованого у декораціях тунелю. Хвилиною пізніше вони вже чекали у вітальні особистих апартаментів Дігбі.

Відчинилися двері, і до них поспішив Дігбі. Він уже зняв ризу і зараз був одягнений у широку мантію. Дігбі посміхався.

— Вибачте, що змусив вас чекати, — мені просто потрібно було прийняти душ, оскільки я скоро їду. Ви навіть не уявляєте, як пітнієш, змагаючись з Сатаною, — особливо якщо не зупиняєшся ні на мить. Ласкаво просимо до Господнього Дому. Архангел Фостер хоче, щоб ви почувалися тут як вдома. Він за вами спостерігає.

Майк не відповів. Джубал був здивований тим, яким низьким на зріст виявився Верховний Єпископ. Коли він був на сцені, у його взутті були підбори? Чи, можливо, це світло так падало? Окрім цапиної борідки, яку він носив, — очевидно, наслідуючи покійного Фостера, — чоловік нагадував Джубалу продавця потриманих авто: така ж готова посмішка та теплий, ширий стиль. Проте ще він був схожий на когось... На кого? Ось воно! На «професора» Саймона Магуса — давно спочилого чоловіка Беккі Віззі. Джубал трохи розслабився і відчув до священника певну теплоту. Саймон був найприємнішим негідником, якого він коли-небудь знав.

Дігбі перемкнув свою чарівність на Джилл.

— На падай на коліна, дочко, — ми тут просто друзі, — він сказав їй кілька слів, вразивши Джилл неочікуваною обізнаністю з приводу її минулого, та переконливо додав: — Я глибоко поважаю твоє покликання, дочко. У благословенних словах Архангела Фостера Бог наказує нам спочатку допомогти тілу — для того щоб душа могла шукати світло, не переймаючись хворобами плоті. Мені відомо, що ти поки що не одна з нас... Проте твоя професія благословенна Богом. Ми разом мандруємо дорогою на Небеса.

Він повернувся до Джубала.

— Ви також, докторе. Архангел Фостер казав, що Господь наказує нам бути щасливими... І часто я, смертельно втомлений турботами та бідами своєї пастви, кладу свій посох і насолоджуюся безтурботною, щасливою годиною над однією з ваших історій... А потім підводжуся оновленим і готовим до бою.

— Гм... Дякую, Єпископе.

— Я серйозно мав на увазі саме це. Я знайшов ваш запис на Небесах... Зараз, зараз — не зважайте; я знаю, що ви скептик, проте дозвольте мені сказати. Навіть Сатана має певне призначення у Великому Плані Господа. Вам просто ще не час навернутися. Вашим смутком, стражданнями та болем ви плетете радість для інших людей. Все це записано на

вашій сторінці Великої книги. Тепер прошу! Я запросив вас сюди не для того, щоб сперечатися про термінологію. Ми ніколи й ні з ким не сперечаємося; ми чекаємо, поки люди самі побачать світло, й тоді вітаємо їх. Проте сьогодні ми просто разом насолодимось годинаю радості.

Потім Дігбі взявся господарювати, наче лише цим і займався впродовж всього життя. Джубал був змушений визнати, що говірливий шахрай був прекрасним господарем, а його кава, лікер та їжа були неперевершеними. Джубал помітив, що Майк починав сильно дратуватися, — особливо тоді, коли Дігбі майстерно відбив його від гурту і почав говорити з ним наодинці. Ну що ж, нехай хлопець звикає знайомитися з людьми та говорити з ними сам, без Джубала чи Джилл, без сторонньої підтримки.

Бун показував Джилл деякі реліквії Фостера у скляному футлярі в іншому кутку кімнати; Джубал з легким задоволенням стиха спостерігав за її очевидною байдужістю, намазуючи на тост *patéde fois gras*¹. Почув, як клацнув замок, і обернувся; Дігбі та Майк зникли.

— Куди вони пішли, сенаторе?

— Що? Ви про що, докторе?

— Єпископ Дігбі та містер Сміт. Де вони?

Бун озирнувся й, здається, помітив зачинені двері.

— О, вони просто вийшли на хвилинку. Це маленька, скромна кімнатка, яку використовують для приватних розмов. Ви там були — хіба ні? Коли Верховний Єпископ показував вам тут усе.

— Гм, так, — це маленька кімната, у якій не було нічого, окрім стільця на підвищенні. «Трону», виправив себе Джубал, посміхнувшись сам до себе, — і подушечки для колін. Джубалу стало цікаво, хто сяде на трон, а хто стане навколішки — якщо цей показний єпископ спробує сперечатися з Майком з приводу релігії, то буде дуже здивований його реакцією.

¹ Паштет з гусячої печінки.

— Сподіваюся, що вони недовго там пробудуть. Але нам справді час повертатися.

— Сумніваюся, що вони затримаються. Можливо, містер Сміт захотів поговорити наодинці. Люди часто так роблять... А Верховний Єпископ у цьому дуже щедрий. Послухайте, я подзвоню на стоянку і попрошу, щоб ваше авто чекало на вас прямо в кінці коридору, де ми сіли в ліфт. Це особистий вхід Верховного Єпископа. Збережете добрих десять хвилин.

— Це напрочуд люб'язно з вашого боку.

— Тож, якщо містер Сміт має щось на душі, у чому хоче сповідатися, ми не будемо його підганяти. Я вийду, щоб зателефонувати.

Бун вийшов. Потім до нього підійшла Джилл і стурбовано сказала:

— Джубале, мені це не подобається. Думаю, що нам навмисно задурили голову, щоб Дігбі міг залишитися наодинці з Майком і попрацювати над ним.

— Впевнений, що так і було.

— І? Вони не мають на це жодного права. Я збираюся зайти до них і сказати Майкові, що нам час іти.

— Опануй себе, — відповів Джубал, — ти нагадуєш мені квочку. Це зовсім не одне й те ж, що мати на хвості С. С. і Майк тепер значно обережніший. Тут не буде жодних бойовиків, — він посміхнувся. — Мені здається, що, коли Дігбі намагатиметься повернути Майка, все закінчиться тим, що Майк сам наверне його. Майкових думок дуже важко позбутися.

— Мені все одно це не подобається.

— Розслабся. Допоможи собі безкоштовною їжею.

— Я не голодна.

— Що ж, а я голодний... І, якщо я почну відмовлятися від безкоштовної їжі, мене викинуть з Гільдії Авторів.

Він поклав тоненький шматочок віргінської шинки на хліб з маслом, додав ще кілька — жодного синте, — прожував цей нестійкий зіккурат і облизав майонез з пальців.

Через десять хвилин Бун так і не повернувся. Тоді Джилл різко сказала:

— Джубале, я більше не збираюся бути ввічливою. Я зараз витягну Майка звідти.

— Вперед.

Вона підійшла до дверей.

— Джубале, вони замкнені.

— Так і має бути.

— Ну і? Що мені робити? Виламати їх?

— Ну давай, спробуй. — Джубал підійшов до внутрішніх дверей і уважно їх оглянув. — Гм... З тараном і двома десятками міцних чоловіків я спробував би. Проте не розраховував би на це. Джилл, ці двері були б доречними у банківському сховищі — і їх добирали спеціально для цієї кімнати. У мене є одні дуже схожі, вогнетривкі, — у моєму кабінеті.

— Що робитимемо?

— Битимемося в них, якщо хочеш, — але тоді ти просто поранишся. Я збираюся глянути, що затримало нашого приятеля Буна.

Проте варто було Джубалу визирнути в коридор, як він побачив сенатора, який поспішав до них.

— Вибачте, — сказав Бун. — Потрібно було примусити херувимів відшукати вашого водія. Він був у Кімнаті Радості — обідав. Проте ваше таксі чекає на вас саме там, де я й сказав.

— Сенаторе, — сказав Джубал, — ми маємо йти зараз. Чи не будете ви такі ласкаві, передати це Єпископу Дігбі?

Здавалося, Бун стривожився.

— Я можу зателефонувати йому, якщо ви наполягаєте. Проте вагаюся, чи варто це робити, — я не можу просто перервати особисту аудієнцію.

— Тоді подзвоніть йому. Ми дуже наполягаємо.

Проте в ту ж мить Бун був врятований від труднощів: внутрішні двері відчинилися, і звідти вийшов Майк. Джилл глянула на його обличчя і закричала:

— Майку! З тобою все добре?

— Так, Джилл.

— Я скажу Верховному Єпископу, що ви йдете, — сказав Бун і пройшов повз Майка у меншу кімнату. Він з'явився знову. — Єпископ пішов, — заявив Бун. — У цьому кабінеті є запасний вихід. — Бун посміхнувся. — Як кішки та кухарі, Верховний Єпископ пішов не попросившись. Це жарт. Він каже, що «прощання» не несуть цьому світові радості, тож ніколи не прощається. Не ображайтеся.

— Ми не ображаємося. Проте прощаємося зараз, і дякую вам за винятково цікавий досвід. Не проводжайте нас; впевнений, що ми самі зможемо знайти вихід.

Розділ 24

Щойно вони злетіли у повітря, Джубал запитав:

— Ну, Майку, що ти про це думаєш?

Майк фиркнув.

— Я не грокаю.

— Не один ти, синку. Що тобі сказав Єпископ?

Майк довго вагався і нарешті сказав:

— Мій брате, Джубале, мені потрібно подумати, доки я грокну.

— Думай прямо зараз, синку. Подрімай. Це збираюся зроби́ти і я.

Несподівано заговорила Джилл:

— Джубале? Як вони з цим справляються?

— Справляються з чим?

— З усім. Це ж не церква, це — божевільня.

Настала черга Джубалові думати перед тим, як відповісти.

— Ні, Джилл, ти помиляєшся. Це і є церква... Логічний еkleктизм нашого часу.

— Що?

— Нове Одкровення, всі її доктрини та практики, насправді старі — дуже старі. Все, що можна про них сказати, —

це що ні Фостер, ні Дігбі ніколи по-справжньому не думали про своє життя. Проте вони знали, що продаватиметься у ці дні, у цю епоху. Тож зібрали до купи сотні старих трюків, дали їм нове забарвлення — і все, опинились у справі. У досить успішній справі. Мене лякає лише те, що я можу дожити до того моменту, коли побачу, що вона стане обов'язковою для всіх.

— О, ні!

— О, так! Гітлер починав з меншого, і все, що у нього було, — це ненависть. Ненависть завжди гарно продається, проте для постійної торгівлі та тривалої радості є кращі товари. Повір мені, я знаю, — я сам у такому ж обмані. Про що мені Дігбі й нагадав.

Джубал скривився.

— Мені слід було врізати йому. Замість цього він зробив так, щоб мені це сподобалося. Саме тому я його й остерігаюся. Він — у цьому розумінні — розумний. Знає, чого хочуть люди: щастя. Світ страждав впродовж тривалого, похмурого століття, що складалося з вини та страху, — а зараз Дігбі каже людям, що у цьому житті їм нічого боятися, і після нього — також, і що Господь наказує їм любити і бути щасливими. День за днем він продовжує тиснути на це: «Не бійтеся, будьте щасливими».

— Що ж, у цій частині все добре, — визнала Джилл, — я припускаю, що він важко над цим працює. Проте...

— Маячня! Він грає важко.

— Ні, — у мене склалося таке враження, ніби він й справді відданий своїй роботі і що пожертвував усім іншим, щоб...

— Маячня, кажу тобі. Для Дігбі це гра. Джилл, з усіх дурниць, які викривляють світ, ідея альтруїзму — найгірша. Люди завжди роблять те, що хочуть робити. Якщо інколи це змушує їх робити вибір, а вибір перетворюється на щось на кшталт «благородної жертви», — можеш бути впевнена, що у цьому значно менше мудрого благородства, ніж дискомфорту, викликаного ненаситністю... Неприємна потреба

обирати між двома варіантами того, що ти хотів би робити. Звичайний хлопець страждає від незручностей щодня; щоразу він робить вибір між тим, щоб витратити гроші на пиво чи відкласти їх для дітей, встати вранці, коли почуввається втомленим, чи провести день у теплому ліжку — і втратити роботу. Не важливо, що він зробить: він завжди обирає те, що менше зашкодить чи принесе найбільше задоволення. Середньостатистичний дурень проводить своє життя, змучений цими дріб'язковими рішеннями. Проте як справжній негідник, так і ідеальний святий обирає, за великим рахунком, те саме. Вони обидва обирають те, що приносить їм задоволення. Як це зробив Дігбі. Святий чи негідник, але він не один з тих дурнів.

— Як ти думаєш, хто він, Джубале?

— Маєш на увазі — у чому полягає різниця?

— О, Джубале, твій цинізм — це просто поза, і ти про це знаєш! Звичайно ж, у чім різниця.

— Гм... Так, ти маєш рацію. Сподіваюся, він просто негідник... Тому що святий може наробити в десятки разів більше зла, ніж негідник. Викресли це з протоколу; ти б назвала це «цинізмом» — наче навішування цього ярлику доводить його неправильність. Джилл, що стривожило тебе у цих церковних службах?

— Ну... все. Ви скажете мені, що це було поклонінням?

— Хочеш сказати, що вони не робили нічого з того, що робили у Маленькій Коричневій Церкві Долини, яку ти відвідувала в дитинстві? Опануй себе, Джилл: того, що робили там, також не роблять ні у церкві Святого Петра. Ні у Мецці.

— Так, але... Ніхто з них не робить цього так! Зміїний танець... Гральні автомати... Навіть бар поруч з церквою! Це не вшанування; це навіть не звеличення! Просто огидно.

— Не думаю, що храмова проституція була великим вшануванням.

— Що?

— Припускаю, що парування таке ж потішне й так само змушує пітніти, коли акт виконується на службі Божій, аніж за будь-яких інших обставин. Що ж до тих зміїних танців, ти коли-небудь бачила службу Шекерів¹? Ні, звісно ж ні — так само як і я; будь-яка церква, що виступатиме, як вони, проти статевого зносин, довго не проіснує. Проте танці на честь Господа мають тривалу та поважну історію. Це не обов'язково мусить бути гарний танець. Згідно з розповідями очевидців, шекери ніколи не влаштовували Великого Балету: потрібно було лише танцювати із захватом. Ти думаєш, що танці під дощем наших південно-західних індіанців непоштиві?

— Ні. Та це зовсім інше.

— Все завжди є іншим — і чим більше змін, тим більше подібностей. Що ж до гральних автоматів... Бачила коли-небудь гру «Бінго» у церкві?

— Ну... Так. У нашій церкві її часто використовували, коли ми намагалися отримати закладну. Проте ми грали ввечері по п'ятницях; і точно не робили нічого подібного впродовж служб.

— І що? Ти нагадуєш мені одружену жінку, яка дуже пишалася своєю невинністю. Вона спала з іншими лише тоді, коли її чоловік був у від'їзді.

— Джубале, у цих двох випадків немає нічого спільного!

— Можливо, й так. Аналогія ще більш ненадійна, ніж логіка. Але, «юна леді»...

— Ти знуцаєшся, називаючи мене так!

— «Це жарт». Чому ти не плюнула йому в обличчя? Він би гарно поведився, незалежно від того, що б ми зробили; так хотів Дігбі. Проте, Джилл, якщо щось є грішним у неділю, то воно грішне і в п'ятницю, — щонайменше так воно грокається збоку, з моєї точки зору. І, можливо, з точки зору Людини з Марса. Єдину різницю я бачу в тому, що фостеріти

¹ Американська релігійна секта.

віддають тобі абсолютно безкоштовно біблійний текст, навіть якщо ти програв. Чи можливо таке ж у «Бінго»?

— Фальшивий біблійний текст, ви хочете сказати. Текст з Нового Одкровення. Бос, ви читали його?

— Читав.

— Тоді ви знаєте. Він лише написаний біблійною мовою. Частина його просто липко-солодка і позбавлена суті, мов цукрова пігулка; більшість — відверта маячня: це навіть не гарні повчання.

Джубал мовчав так довго, що Джилл подумала, що він заснув. Нарешті він сказав:

— Джилл, тобі відомі священні писання індуїзму?

— Гм... Боюся, що ні.

— А Коран? Якийсь інший важливий релігійний текст? Я можу проілюструвати свою позицію цитатою з Біблії — проте не хочу образити твої почуття.

— Гм... Боюся, я не надто освічена. Продовжуй: ти не образиш мої почуття.

— Що ж, я зупинюся на Старому Заповіті. Його критика зазвичай не надто сильно засмучує людей. Тобі відома історія про Содом і Гоморру? І про те, як Лот був врятований з тих грішних міст, коли Яхве зруйнував їх парочкою небесних ядерних бомб?

— Так, звісно. Його дружина перетворилася на соляний стовп.

— Можливо, заражена радіоактивними опадами. Вона вагалася й озирнулася. Мені це завжди здавалося надто суворим покаранням за невеличку слабкість жіночої цікавості. Проте ми говоримо про Лота. Святий Петро описав його як справедливого, релігійного та праведного чоловіка, схвилюваного непристойними розмовами грішників. Думаю, ми маємо вважати, Святий Петро мав повноваження говорити про чесноти, оскільки йому віддали ключі від Царства Небесного. Проте, якщо ти пошукаєш записи про Лота в Старому Заповіті, буде важко точно визначити, що саме Лот

зробив, — чи не зробив, — що перетворило його на такий зразок. Він розділив велику рогату худобу за пропозицією брата. Його полонили в бою. Отримавши попередження, поспішно покинув місто, щоб врятувати свою шкуру. Він нагодував та прихистив двох незнайомців уночі, але з його поведінки стає зрозуміло, що він знав, що то були VIP, незалежно від того, чи знав він, що вони були янголами. Згідно з Кораном, — та на мою думку, — його гостинність виявилася б ціннішою, якби він думав, що вони — просто пара останніх бідняків, які потребували милостині і місця для ночівлі. Крім цих незначних фактів, плюс посилення на Святого Петра, в усій Біблії згадується лише одна річ, за якою ми можемо судити про його чесноти — чесноти такі великі, зверни увагу, що небесне заступництво рятує йому життя. Глянь розділ дев'ятнадцятий у Книзі Буття, вірш восьмий.

— І про що там йдеться?

— Подивись сама, коли ми приїдемо додому. Не думаю, що ти повіриш мені.

— Джубале! Ви можете вивести мене з себе більше, ніж будь-хто, кого я коли-небудь знала.

— А ти дуже гарненька дівчина та посередній кухар, тож я не зважаю на твою неосвіченість. Добре, я скажу тобі, — потім ти все одно перевіриш. Сусіди Лота прийшли й постукали в його двері, бажаючи зустрітися з цими двома хлопцями за містом. Лот не сперечався з ними; натомість запропонував їм угоду. У нього були дві юні доньки, незаїмані — щонайменше він так думав. І він сказав цьому натовпу чоловіків, що віддасть їм цих маленьких дівчаток, і вони зможуть робити з ними, що захочуть, — трахнути гуртом, влаштувати опівнічну виставу. Він благав їх робити з його доньками будь-що, чого їм захочеться... І просив їх лише «піти й припинити стукати у його двері».

— Джубале... Там і справді так і сказано?

— Подивишся сама. Я осучаснив мову, проте значення таке ж однозначне, як підморгування повіі. Лот запропонував

влаштувати оргію «молодим та старим», як сказано в Біблії, збезчестити двох юних незайманих дівчат, які були під його захистом, — якщо тільки ці чоловіки не будуть виламувати його двері. Ось скажи!

Джубал нахилився вперед і широко посміхнувся:

— Можливо, мені було варто це спробувати, коли С. С. виламували мої двері? Можливо, це відкрило б мені шлях на небеса? Адже Святий Петро знає, що на це у мене погані шанси. — Він гмикнув і, здається, засмутився. — Ні, це не спрацювало б. Там прямо сказано: «*virgins intactae*»¹, — а я б не знав, кого двох з вас, дівок, запропонувати тим солдатам.

— Пффф! З мене ти цього не витягнеш.

— Ймовірно, я не зміг би витягти це у будь-кого з вас. Навіть Лот міг помилятися. Проте саме це він їм і пообіцяв — своїх невинних доньок, юних, чутливих та наляканих, переконуючи той вуличний натовп гвалтувати їх стільки, скільки забажають... Якщо тільки вони дадуть йому спокій! — Джубал фиркнув від огиди. — І в Біблії сказано, що такий негідник був релігійною людиною.

Джилл повільно зауважив:

— Не думаю, що цього нас вчили у недільній школі.

— Чорт з ним, дивись далі! Ймовірно, що вам дали скорочену версію. Це не єдине, що шокує всіх, хто насправді читає Біблію. Згадай Єлисея. Там сказано, що Єлисей був такий неймовірно святий, що навіть торкання до його кісток повертало мертвих до життя. Проте він був старим і лисим, як я. Тож якось діти глузували з його лисини, як це роблять молоді дівчата. І Бог особисто вступився за нього й відправив двох ведмедиць розірвати сорок дві малі дитини на криваві шматки. Так і сказано — другий розділ Другої книги Царів.

— Бос, я ніколи не сміятимуся з вашої лисини.

¹ Невинні діви.

— А хто записав мене до тих шарлатанів, що відновлюють волосся? Мабуть, Дорказ. Бог його знає, хто це був, — але їй би краще остерігатися ведмедів. Я можу стати набожним на старості літ й отримати божественний захист... Більше я не наводитиму тобі прикладів. У Біблії їх вистачає; прочитай, і побачиш. Злочини, від яких тебе знудить, відстоюються або як божественні накази, або як накази, божественно схвалені... До цього я мушу додати також безліч важких загальних почуттів і кілька реальних правил соціальної поведінки. Я не критикую Біблію: ця книга досить гарна порівняно з іншими релігійними текстами. Це не купа садистського, порнографічного непотребу, відомого як священні тексти в індуців. Щодо десятків інших релігій — я не виокремлюю жодну з них для осуду; існує велика ймовірність того, що котрась з цих взаємно суперечливих міфологій і є істинним словом Божим... І що Бог насправді кровожерливий і параноїдальний Хтось, хто пошматував сорок дві дитини за те, що вони дражнили одного з його пасторів.

Тож не питай мене про політику Головного Офісу; я тут лише працюю. Думаю, що Нове Одкровення Фостера, про яке ти так зневажливо говориш, — таке ж чисте й солодко-світле, як і інші священні писання. Покровитель Єпископа Дігбі — дуже милий дядечко. Він хоче, щоб люди були щасливі — тут, на Землі, — та гарантоване вічне блаженство на Небесах. Він не очікує, що ти каратимеш свою плоть тут і зараз, щоб отримати винагороду після того, як помреш. О ні! Це сучасна, — дуже економічна — угода. Якщо тобі подобається пити, грати в азартні ігри, танцювати і займатися розпустою, як це робить більшість людей, — піди до церкви та роби це під її патронатом. Роби це з чистим сумлінням, навіть без натяку на провину. По-справжньому розважайся. Живи на повну! Будь щаслива!

Джубалові не вдалася спроба вдати щастя. Він продовжив: — Звичайно, за це потрібно сплатити незначну ціну: Бог Дігбі чекає визнання. Проте богам взагалі притаманна саме

ця слабкість. Будь-хто достатньо дурний, щоб відмовитися бути щасливим на Його умовах — грішник... А грішники заслуговують на все, що з ними трапляється. Проте це правило звичне для усіх богів та богинь впродовж усієї історії; не звинувачуй Дігбі чи Фостера, — не вони це придумали. Їхній варіант підробки — абсолютно ортодоксальний, причому в усьому.

— Бос, ви кажете так, наче вас уже майже повернули.

— Не мене! Мені не подобаються зміїні танці, я зневажаю натовпи і не маю на меті дозволяти моїм соціальним та ментальним підлеглим вказувати мені, куди мені йти у неділю. До того ж я не зможу насолоджуватися Раєм, якщо там буде увесь цей натовп. Я лише заперечую проти того, щоб ти критикувала їх за неправильні речі. Як і література, Нове Одкровення зайняло місце посередині, — і так повинно було бути; його створили, скопіювавши інші релігійні тексти. За логічним та внутрішнім змістом ці земні закони не стосуються священних писань — і ніколи не стосувалися; проте навіть на їх основі Нове Одкровення мало б стати кращим.

Навряд чи воно коли-небудь вкусить себе за хвіст. Спробуй якимось порівняти Старий Заповіт із Завітом Нового Одкровення чи доктрину буддистів — із буддистськими апокрифами. За мораллю фостеризм — лише фрейдистська етика, перетворена на цукерку для тих, хто не може сприйняти прямо власну психіку; хоча сумніваюся, що старий розпусник, який її написав — вибач: якого надихнули написати, — знав про це. Він не був науковцем. Проте він був у гармонії з тим часом; він вловив Дух часу. Це страх, провинна та втрата віри. Як він міг це пропустити? А зараз помовч: я хочу подрімати.

— А хто говорив?

— «Жінка спокусила мене», — Джубал заплющив очі.

Коли вони прибули додому, то з'ясували, що Кекстон та Махмуд на цілий день кудись разом літали. Бен був розчарований, дізнавшись, що Джилл не було вдома, коли він

повернувся, проте він вирішив стійко стримувати сльози у компанії Анни, Міріам та Дорказ. Махмуд, як завжди, приїжджав з однією метою — побачитися зі своїми протеже: Майком, а також з доктором Гаршоу; хоча він теж утішився, маючи лише їжу Джубала, його алкоголь, сад і «одалісок», щоб зайняти себе, поки господаря не було вдома. Він саме лежав долілиць, а Міріам розтирала йому спину, поки Дорказ робила масаж голови.

Джубал глянув на нього.

— Не вставай.

— А я й не можу — вона сидить на мені. Трохи вище, Міріам. Привіт, Майку.

— Привіт, мій брате Стінкі докторе Махмуд, — потім Майк спокійно привітався з Беном і попросив його вибачити.

— Біжи, синку, — відповів йому Джубал.

Заговорила Анна:

— Зачекай хвилинку, Майку. Ти обідав?

Він похмуро відповів:

— Анно, я не голодний. Дякую, — розвернувся і зайшов у будинок.

Махмуд крутнувся, майже скинувши з себе Міріам.

— Джубале? Що засмутило нашого сина?

— Так, — додав Бен, — він аж позеленів.

— Дайте йому спокій, і він прийде до тями. Передозування релігією. Над ним попрацював Дігбі, — Джубал коротко переповів ранкові події.

Махмуд фиркнув:

— Хіба обов'язково було залишати його наодинці з Дігбі? Це видається мені нерозумним — прости мене, мій брате!

— Йому не зашкодили. Стінкі, він має навчитися справлятися з такими речами сам. Ти розказував йому про свою релігію, — я знаю, що розказував; він мені про це розповідав. Можеш назвати мені хоч одну причину, чому Дігбі не міг зробити того ж? Дай мені відповідь як науковець, а не як мусульманин.

— Я не можу відповісти на це питання ніяк по-іншому, окрім як мусульманин, — тихо промовив доктор Махмуд.

— Вибач. Я побачив правильність твоєї відповіді, навіть якщо й не згоден з нею.

— Але, Джубале, я використав слово «мусульманин» у його точному, технічному сенсі — не як сектант, якого Мар'ям неправильно називає «Мохаммедан».

— І я продовжуватиму тебе так називати, аж доки ти правильно не вимовлятимеш «Міріам»! Досить корчитися. Я не роблю тобі боляче.

— Так, Мар'ям. Ой! Жінки не повинні бути такі сильні. Джубале, як науковець, я думаю, що Майкл — найбільша винагорода у моїй кар'єрі. Як мусульманин, я бачу його готовність підкоритися волі Господа... І це радує мене — задля його ж добра. Хоча мушу визнати, що є значні семантичні труднощі, — здається, він ще не грокнув, що означає англійське слово «Бог».

Він знизав плечима.

— Так само, як і арабське слово «Аллах». Проте як людина, як раб Божий — я люблю цього хлопця, нашого прийомного сина та водного брата, тож не хотів би, щоб він потрапив під поганий вплив. Незалежно від його віри, у мене склалося погане враження про цього Дігбі. Що ти думаєш з цього приводу?

— Olé! — зааплодував Бен. — Він слизька падлюка, і єдина причина, чому я не викрив його обман у своїй колонці, — це те, що Синдикат боїться це друкувати. Стінкі, продовжуй так говорити — і тобі доведеться навчити мене арабської та купити мені килимок.

— Сподіваюся. Проте килимок мати необов'язково. Джубал зітхнув.

— Погоджуюся з вами обома. Я б радше волів би бачити, як Майк курить марихуану, ніж те, що його наверне Дігбі. Проте не думаю, що є хоча б найменший шанс того, що Майка втягнуть у цю синкретичну суміш навіювань Дігбі...

І йому потрібно навчитися захищатися від поганого впливу. Думаю, що ви на нього гарно впливаєте, — проте не думаю, що у вас набагато більше шансів, ніж у Дігбі: хлопець має власний надзвичайно сильний розум. Мухаммед може отримати в його особі нового пророка.

— Якщо на те буде Господня воля, — спокійно відповів Махмуд.

— Безперечно, — погодився Джубал.

— Ми обговорювали релігію перед тим, як ви повернулися, — м'яко сказала Дорказ. — Бос, ти знав, що у жінок немає душі?

— Правда?

— Так каже Стінкі.

— Марайям, — пояснив Махмуд, — хоче знати, чому мусульмани думають, що душа є лише у чоловіків. Тож я процитував Писання.

— Міріам, ти мене здивувала. Це таке ж вульгарне непорозуміння, як і думка, що євреї таємно приносили в жертву дітей християн, виконуючи мерзенний обряд. У Корані є з півдесятка прямих згадок про те, як родини заходять у Рай, — чоловіки разом із жінками. Наприклад, глянь «Золоті прикраси», вірш сімнадцятий. Чи не так, Стінкі?

— «Увійди у Сад, ти і твої жони, щоб бути щасливими». Англійською найкраще перекласти так, — погодився Махмуд.

— Що ж, — сказала Міріам, — я чула про прекрасних гурій, яких чоловіки-мусульмани матимуть за іграшок, коли потраплять на небеса, — щось не схоже, що там залишили місце для дружин.

— Гурії не жінки, — сказав Джубал. — Вони — особливі створіння, на зразок джинів та янголів. Їм не потрібні людські душі; вони — духи від самого початку: вічні, незмінні та прекрасні. Є й чоловіки-гурії, — ну, чоловічий еквівалент гурій. Гуріям не потрібно заслужити шлях у Рай; вони там працюють у штаті. Вони готують нескінченно смачну їжу та передають напої, які ніколи не дають похмілля,

та розважають услякими іншими способами, про які їх попросять. Проте душам людських дружин більше не потрібно робити ніяку роботу по дому, як і чоловікам. Правильно, Стінкі?

— Достатньо, якщо не брати до уваги твій легковажний вибір слів. Гурії... — Він замовк та сів — так раптово, що скинув Міріам. — Скажи! Це ж можливо, що у твоїх дівчат немає душ?

Міріам сіла та з гіркотою промовила:

— Ах ти ж невдячний язичнику! Ляж назад!

— Заспокойся, Міріам. Якщо в тебе немає душі, тоді ти вічна — і ти у будь-якому разі не втратиш її. Джубале... чи буває так, що людина помирає і не помічає цього?

— Не можу сказати. Ніколи не пробував.

— Чи міг я померти на Марсі і просто бачити уві сні, що повернувся додому? Озирнися, поглянь навколо! Це сад, яким би насолоджувався сам Пророк. Чотири прекрасні гурії, які приносять гарну їжу та смачні напої у будь-який час. Присутні навіть їхні чоловічі копії — якщо ти раптом захочеш бути капризним. Це Рай?

— Можу гарантувати, що ні, — запевнив його Джубал. — На цьому тижні мені якраз час платити податки.

— Все одно це не переконує мене.

— І взяти цих гурій... Навіть якщо, сперечаючись, ми домовимось і умовно вважатимемо їх достатньо гарними, щоб підійти за нормами, — врешті-решт, краса в очах того, хто дивиться...

— Вони відмовляться.

— А ти за це заплатиш, Бос, — додала Міріам.

— ...все одно є ще дещо, — вказав Джубал, — ще один обов'язковий атрибут гурій.

— Ммм... — сказав Махмуд, — не думаю, що нам потрібно вдаватись у це питання. У Раю — а не у тимчасових фізичних умовах — це був би радше постійний духовний атрибут, аніж тимчасовий фізичний стан. Так?

— У такому разі, — наголосив Джубал, — я точно впевнений, що ці — не гурії.

Махмуд зітхнув.

— У такому разі я повинен повернути одну з них.

— Чому тільки одну? У світі залишилося ще стільки місць, де б ти зміг отримати весь набір.

— Ні, мій друже. У мудрих словах Пророка сказано, що, хоча законом дозволено чотирьох, чоловікові неможливо бути справедливим більше, ніж з однією.

— Яке полегшення. То котру?

— Подивимося. Марайям, ти відчуваєш себе духовною?

— Йди у пекло! Знайшов собі «гурію»!

— Джилл?

— Дай мені час, — запротестував Бен. — Я все ще працюю над Джилл.

— Тож пізніше, Джилл. Анно?

— Вибач; у мене побачення.

— Дорказ? Ти мій останній шанс.

— Стінкі, — м'яко проказала та, — скажи лише, наскільки сильно духовною ти хочеш, щоб я була?

Коли Майк зайшов у дім, то відразу ж попрямував нагору, до своєї кімнати, зачинив двері, ліг на ліжко, скрутився у позу ембріона, закотив очі, ковтнув язика і майже повністю зупинив серцебиття. Він знав, що Джилл не любить, коли він так робить вдень, — проте вона не заперечувала, якщо це траплялося не прилюдно. Було так багато речей, які він не повинен був робити прилюдно, — проте лише це доводило її до сказу. Він чекав, щоб зробити це з того самого моменту, як покинув жакливу кімнату неправильності; він дуже потребував виходу і намагався грюкнути все, що сталося.

Йому здавалося, він зробив щось інше — не те, чого Джилл казала не робити...

Він відчув дуже людський імпульс сказати собі, що його змусили, що це не його провина; проте марсіанське вихо-

вання виключало таку легку втечу. Він опинився на точці перетину кривих, була потрібна правильна дія і вибір був за ним. Він грокнув, що обрав правильно. Проте його водний брат Джилл заборонила цей вибір...

Але йому нічого іншого не залишалось. У цьому було протиріччя, перетин, вибір. Завдяки вибору дух зростає.

Він розмірковував над тим, чи схвалила б Джилл, якби він обрав іншу дію — без марнування їжі?

Ні, він грокнув, що до наказу Джилл входив і цей варіант.

У цей момент він керувався людськими генами, сформованими марсіанською думкою, і ніколи не зміг би бути жодним з них. Він завершив ступінь свого розвитку, вибухнув і перестав бути пташенням. Лише самотня неприкаяність визначеного вільного вибору була тоді з ним, а з нею — і марсіанська ясність для того, щоб охопити, вшанувати, смакувати її гіркоту та прийняти наслідки. З трагічною радістю він знав, що цей вибір був його, а не Джилл. Його водний брат міг навчити, порадити, направити, проте вибір не поширювався на двох. Це була «власність» без будь-якої можливості продажу, дарунку, навіть гіпотетичного; власник та власність грокнулися цілісно і невіддільно. Його вічністю була дія, яку він обрав на перетині кривих.

Тепер він знав себе як особистість; він був вільний грокати — навіть ближче до своїх братів — і поглинати, не відпускаючи. Чесність із собою була, є і буде завжди. Майк припинив вшановувати всі особистості своїх братів — тих, потрібних, на Марсі, і цілісних, і відділених; і кількох обраних на Землі; і поки що невідомі йому сили потрібного існування на Землі, які чекають на нього, щоб поглинути та вшанувати їх зараз, коли він так довго чекав, щоб грокнути і вшанувати себе.

Майк залишався у трансі; було так багато усього, щоб грокнути, — втрачені кінці, шматочки й частини, які потрібно було скласти до купи і припасувати у свій шаблон розвитку. Це все, що він бачив і чув, коли був у Храмі Архангела

Фостера (де зіткнувся не лише з кривою перетину, коли вони з Дігбі опинилися наодинці); те, чому Єпископ сенатор Бун змусив його бути обережним, не налякавши його; чому міс Доун Ардент смакувала, як водний брат, коли не була ним; текстуру та запах божественного, що його він грокнув не повністю у стрибанні вниз і вгору та криках...

Збережена розмова Джубала тривожила найбільше; Джу-балові слова занепокоїли його сильніше від інших дрібниць; він вивчав їх дуже ретельно, порівнював з тим, чого його вчили пташенням, докладаючи чималих зусиль, щоб поєднати ці дві мови, — ту, якою він думав, й ту, якою навчився говорити, і поступово вчився думати цілеспрямовано. Людське слово «церква», яке знову й знову з'являлося серед слів Джу-бала, було для нього особливо вузлуватим і важким; не існувало жодної марсіанської ідеї, яку б можна було з нею співставити, — якщо тільки не брати слова «церква», «поклоніння», «Бог» та «паства», а також багато інших слів, і не прирівняти їх усі в решті-решт до одного-єдиного слова, яке він знав упродовж всього свого розвитку-очікування... А потім незграбно повернути ідею в англійську мову в тій фразі, яку відхилили (проте, кожен по-різному) Джубал, Махмуд та Дігбі.

«Ти є Бог». Він наблизився до розуміння цього в англійській, хоча ніколи не мав прозорої неминучості марсіанської ідеї, яка стояла за цим. Подумки він промовляв англійське речення та марсіанське слово і відчував ближче грокання. Повторюючи це як буддист, який повторює одну тезу щодо лотоса, він безтурботно тонує у нірвані.

Незадовго до півночі він пришвидшив своє серце, відновив нормальне дихання, перевірів контрольні характеристики тіла, зрозумів, що все в порядку, розпрямився і сів. Духовно втомлений, зараз він відчував світло, радість та чистий розум — і був готовий впоратися з безліччю дій, які, він бачив, очікували на нього.

Він відчув щенячу потребу товариства — майже таку ж сильну, як потреба спокою перед цим. Майк вийшов

у коридор на другому поверсі, де із захватом зіткнувся з водним братом.

— Привіт!

— О. Привіт, Майку. Боже, ти виглядаєш бадьорим.

— Почуваюся гарно. Де всі?

— Всі, окрім нас з тобою, сплять, — тому говори тихіше. Бен зі Стінкі поїхали додому годину тому, і всі інші почали розходитися по ліжках.

— О, — Майк був розчарований тим, що Махмуд поїхав; він хотів пояснити йому своє нове грокання. Проте він зробить це, коли побачить його наступного разу.

— Мені теж потрібно поспати, — просто захотілося перекусити. Ти голодний?

— Я? Звісно, я голодний!

— Добре. Мав би бути — ти ж пропустив вечерю. Ходімо, я знаю, де тут дещиця холодної курки. Поглянемо, що там іще.

Вони спустилися вниз і щедро наповнили тацю.

— Ходімо надвір — там доволі тепло.

— Гарна ідея, — погодився Майк.

— Достатньо тепло, щоб поплавати, якщо ми захочемо... Це справжнє індіанське літо. Секунду — я увімкну світло.

— Не переймайся, — відповів Майк. — Я понесу тацю, я бачу, — вони всі знали, що він міг бачити майже у цілковитій темряві. Джубал говорив, що його винятковий нічний зір, який, можливо, був наслідком тих умов, в яких він виріс, — і Майк грокнув, що це була правда. Але він також грокнув й те, що у цьому було дещо більше; це прийомні батьки навчили його бачити.

Ніч була незвично тепла. Йому було б комфортно навіть роздягнутому на вершині гори Еверест, — проте Майк знав, що його водні брати дуже чутливі до змін температури та тиску; він завжди був уважним до їхніх слабкостей, відтоді як про них дізнався. Проте він з нетерпінням очікував снігу — щоб самому побачити ті крихітні кристалики води

життя, кожна з яких, як він читав, є унікальною і неповторною; і пройтися босоніж; і викачатися в снігу.

У той момент він був задоволений незвично теплою осінньою ніччю — та ще більше радів компанії водного брата.

— Добре, неси тацю. Я увімкну лише підводні вогні. Цього вистачить, щоб поїсти.

— Добре, — Майкові подобалося світло, що підіймалося з-під води; це було божественно, прекрасно, навіть попри те, що він міг обійтися і без цього.

Вони розташувалися біля басейну, потім лягли горілиць на траву і дивилися на зірки.

— Майку, там Марс. Це Марс, чи ні? Чи це Антарес?

— Це Марс.

— Майку? Що вони роблять на Марсі?

Він довго вагався; питання було надто об'ємним, щоб пояснити його бідною англійською.

— На боці до горизонту — Південній півкулі — зараз весна; навчають рослин рости.

— «Навчають рости»?

Він ледь помітно вагався.

— Ларрі навчає рослини рости кожного дня. Я йому допомагав. Але мій народ, — марсіани, я маю на увазі (зараз я грокаю, що ви мій народ), — навчає рослини по-іншому. На другій півкулі стає все холодніше, і тих личинок, які пережили літо, забирають у гнізда для прискорення та подальшого розвитку, — він думав. — Що ж до людей, яких ми лишили на екваторі, коли я прибув сюди, то один з них відділився від тіла, а інші сумують.

— Так, я чула про це у новинах.

Майк цього у новинах не чув; він про це не знав, аж доки його не запитали.

— Їм не потрібно сумувати. Містер Букер Т. В. Джонс, спеціаліст по харчуванню першого класу не сумує; Старійшини вшанували його.

— Ти знав його?

— Так. У нього було власне обличчя, темне і прекрасне. Але він сумував за домом.

— О любий! Майку... Ти коли-небудь сумуєш за домом? За Марсом?

— Спочатку дуже сумував, — чесно відповів він. — Я постійно був один, — він підкотився до неї й обійняв. — Але зараз я не сам. Я грокаю, що вже ніколи не буду самотнім.

— Майку, любий... — Вони повільно поцілувалися. Через якийсь час водний брат, задихавшись, промовила: — Боже! Це було навіть гірше, ніж першого разу.

— З тобою все добре, мій брате?

— Так. Справді добре. Поцілуй мене знову.

Минуло чимало часу за космічним годинником, коли вона заговорила:

— Майку? Це... Я маю на увазі... «Ти знаєш...»...

— Я знаю. Це для зближення. Зараз ми стаємо ближчими.

— Ну... Я вже давно була готова... Боже, ми всі були, але... Не зважай, любий; лише трохи повернися. Я допоможу.

Коли вони злилися, грокаючи разом, Майк м'яко й урочисто сказав:

— Ти є Бог.

Вона відповіла без слів. Потім, коли їхнє грокання зблизило їх і Майк відчув, що майже готовий відділитися від тіла, її голос покликав його назад:

— О!... О! Ти є Бог.

— Ми грокаємо Бога.

Розділ 25

На Марсі невеликий передовий загін людей добудовував куполи з контролем тиску для більшої групи чоловіків та жінок, що мала прибути з наступним кораблем. Робота відбувалася значно швидше, ніж було заплановано за розкладом, оскільки їм безвідмовно допомагали марсіани. Збережений час витратили на підготовку попереднього оціню-

вання довготривалого плану утримання кисню в пісках Марса, щоб зробити планету сприятливішою для майбутніх людських поколінь.

Старійшини не допомагали, проте й не заважали цим довготривалим людським планам; час ще не настав. Їхні медицині наближалися до сильної точки перетину кривих, яка впливатиме на форму марсіанського мистецтва впродовж багатьох тисячоліть. На Землі, як і зазвичай, тривали вибори; поет-новатор опублікував обмеженим накладом збірку віршів, що складалася здебільшого з пунктуаційних знаків та пробілів; журнал «Час» оглянув її і зробив припущення щодо того, що щоденні записи Асамблеї Федерації можна перекласти у подібний спосіб не без користі для змісту. Поета запросили прочитати лекцію в Університеті Чикаго, що він і зробив, вбравшись у діловий костюм, — за винятком лише штанів та черевиків.

Розпочалася колосальна рекламна кампанія із збільшення масштабів продажу репродуктивних органів рослин для людських потреб; у ній цитували наступні слова місіс Джо-зеф («Тінь величі») Дуглас: «Я радше сяду їсти за стіл, де не буде серветок, ніж за той, на якому не стоятимуть квіти». Тібетський мудрець з Палермо (Сицилія) у Беверлі-Гіллз повідомив про щойно віднайдену давню методику тренувань з йоги для пульсуючого дихання, що значно підвищує одночасно і прана¹, і космічну привабливість між представниками різних статей. Його чела², вбравшись у тканинні підгузки, повинні були стати у позу матсіендра, поки він читав уголос уривки з Рігведи; тим часом його помічник, гуру, перевіряв вміст сумочок у іншій кімнаті. Ні у кого нічого не зникло, позаяк його мета полягала в дечому іншому.

Президент Сполучених Штатів офіційно оголосив першу неділю листопада «Національним днем бабусь» і спонукав

¹ Життєдайна точка енергії в тілі.

² Чела (санскр) — духовний учень, той, хто обрав шлях навчання під керівництвом духовного Вчителя.

онукув Америки висловити свої привітання квітами. Мережі ритуальних салонів висунули звинувачення у заниженні цін. Єпископи фостерітів після таємної зустрічі оголосили про друге Головне Церковне Диво: Верховний Єпископ Дігбі, разом з тілом, перенісся на Небеса, і йому надали статус Архангела, таким чином зрівнявши у званні з Фостером, — хоч Фостер й досі був вищим. Чудесні новини з'явилися дещо пізніше, оскільки новий Верховний Єпископ Г'ю Шорт — компромісний кандидат, якого, після численних повторних підрахунків, таки прийняла фракція Буна, не відразу отримав Небесне Схвалення. «L'Unita» та «Ноу» опублікували однаково непохитне викриття підвищення Шорта; «L'Ossevatore Romano» та «Christian Science Monitor» проігнорували його; «Times of India» всією редакцією над ним посміялися, а «Manchester Guardian» повідомив про подію без коментарів — паства фостерітів у Англії була незначна, проте надзвичайно активна.

Самого Дігбі підвищення не порадувало. Людина з Марса втрутився, коли він лише наполовину виконав свою роботу, а той дурний осел Шорт точно все зіпсує. Фостер слухав його з янгольським терпінням, доки Дігбі не стомився, після чого сказав:

— Послухай, молодший, ти тепер — янгол, тож забудь про це. Вічність — не час для взаємних докорів. Ти також був дурним віслюком, поки не отруїв мене. Потім доволі добре давав собі раду з усім цим. Тепер той Шорт — Верховний Єпископ, і він теж робитиме все правильно; ти з цим нічого не вдієш. Те ж саме і з Папами. Деякі з них були ще тими типами, доки не отримували звання. Поговори з кимось з них. Вперед: тут немає місця професійним заздросам.

Дігбі трохи заспокоївся, проте попросив про одну річ.

Фостер захитав німбом на знак заперечення:

— Ти не можеш до нього торкнутися. Тобі від самого початку не слід було його чіпати. О, ти можеш подати заявку

про диво, якщо хочеш виставити себе кривавим дурнем. Але, кажу тобі, її відхилять — ти просто ще не розумієш Системи. Марсіани влаштовані своєрідно, і їх устрій відрізняється від нашого; доки він буде їм потрібен, ми не зможемо його чіпати. Вони самі контролюють все — по-своєму. Всесвіт багатогранний, і в ньому для кожного знайдеться певне місце — шкода, що про цей факт так часто забувають.

— Хочеш сказати, що цей недоумок може прибрати мене і я маю не звертати на це уваги?

— Я ж не звернув на це уваги, правда? І допомагаю тобі зараз — чи ні? Послухай, треба ще багато чого зробити, — я маю на увазі: ще чимало до того, як ти зможеш дочекатись призначення на нову посаду. Бос хоче вистав, а не скарг. Якщо тобі потрібен вихідний, щоб заспокоїти свої нерви, — візьми його і використай у Мусульманському Раю. В іншому разі — поправ німб, розправ крила і берися до справи. Чим швидше ти почнеш діяти, як янгол, тим скоріше почнеш почуватися янголом. Будь Щасливим, молодший!

Дігбі важко зітхнув.

— Добре. Я — Щасливий. З чого мені почати?

Зникнення Дігбі зовсім не стурбувало Джубала, тому що він нічого про це не знав, тільки-но про це сповістили, — а коли дізнався і у нього з'явилися підозри щодо того, хто саме створив це диво, то викинув ці думки з голови. Якщо Майк доклав до цього руку, він вийшов сухим із води; а взагалі все, що б там не траплялося з Верховними Єпископами, ніколи не цікавило Джубала, і він цим не переймався.

Важливішим було те, що його родина витримала серйозне потрясіння. І тут Джубал знав, що трапилося, проте не переймався тим, щоб дізнатися більше. Точніше, Джубал здогадався, що сталося, але не знав — з ким; або не хотів знати. Легкий випадок сексуального насилля. Але чи можна було назвати це «сексуальним насиллям»? Добре; «статеві зносини з неповнолітніми». Ні, це теж не те: Майк — повнолітній, і він здатен себе захистити. У будь-якому разі хлопець

отримав досвід, гарно провівши час; тож не має значення, як саме це сталося.

З моделей поведінки дівчат Джубал не міг навіть відтворити злочину — тому що ті моделі постійно змінювалися: інколи АБВ проти Д, потім БВГ проти А... Чи АБ проти ВГ, чи АД проти ВГ, та усі інші можливі способи, якими чотири жінки могли змовитися одна з одною.

Так тривало майже тиждень після тієї злощасної поїздки в церкву. Майк впродовж усього цього часу перебував у своїй кімнаті в такому глибокому трансі, що Джубал засвідчив би його смерть, якби не бачив подібного раніше. Джубал не помітив би цього, якби ведення домашнього господарства з того часу не пішло шкереберть. Здавалося, що дівчата проводили половину свого часу, пробираючись навшпиньки, щоб «подивитися, чи з Майком все гаразд», — і були надто зайняті, щоб готувати як потрібно, а також для того, щоб бути гарними секретарками. Навіть непохитна Анна... Чорт, Анна була найгіршою з усіх! Неуважна, плакала без причини... А колись Джубал міг закластися на своє життя, що якби Анна мала свідчити у Другому Прибутті, то просто запам'ятала б дату, час, учасників, події та атмосферний тиск, навіть не кліпнувши своїми спокійними блакитними очима.

Потім, у четвер вдень, Майк несподівано розбудив себе, і АБВГ почали опікуватися лише ним, — були «менше, ніж пилом під колесами його колісниці». Оскільки тепер дівчата знову знаходили час, щоб забезпечити Джубалові ідеальне обслуговування, він радів своєму щастю і викинув все з голови... Окрім суперечливої та дуже приватної думки про те, що, якби він вимагав розкрити карти, Майк міг би легко збільшити їхню зарплатню разів у п'ять, просто відправивши листівку Дугласу.

Щойно домашній спокій було відновлено, Джубал більше не звертав уваги на те, хто був головним у його королівстві. Їжу подавали вчасно і (якщо це взагалі було можливо) —

смачнішу, ніж будь-коли; якщо він вигукував «Сюди!», перед ним з'являлася дівчина з блиском у очах, щаслива й готова працювати; а в такому разі Джубалові було начхати на те, хто там має перевагу серед хлопців. Чи дівчат.

Крім того, що Джубал радів відновленню миру в домі, він так само цікавився змінами, що сталися з Майком. Раніше Майк був таким слухняним, що Джубал вважав це патологічним; тепер став настільки впевнений у собі, що Джубал описав би його як зарозумілого — якби Майк й далі не залишався незмінно ввічливим та уважним до інших.

Проте він приймав повагу від дівчат, наче природне право. І тому Майк видавався старшим, а не молодшим за свій вік: його голос поглибшав, він говорив радше владно, ніж сором'язливо. Джубал вирішив, що Майк перетворився на частину людської раси; тож тепер, на його думку, можна було виписувати цього пацієнта.

Все було нормально, окрім однієї дрібниці: Джубал нагадав собі, що Майк все ще не сміявся. Він міг посміхнутися жартам, і навіть інколи не просив їх йому пояснити. Майк був дуже веселим, навіть радісним; проте ніколи не сміявся.

Джубал вирішив, що це не важливо. Цей пацієнт психічно та фізично здоровий... І він людина. Ще кілька тижнів тому Джубал був впевнений в тому, щовилікувати цього пацієнта неможливо. Він був досить простим та чесним лікарем, щоб не вимагати похвал; заслуга дівчат тут була більшою, ніж його. Чи йому слід сказати — «дівчини»?

З першого ж тижня, відколи він тут з'явився, Джубал майже щодня казав Майку, що йому тут раді... Проте він міг вийти й побачити світ — щойно відчує, що готовий до цього. З огляду на це Джубал не повинен був дивуватися тому, що одного разу під час сніданку Майк повідомив, що їде. Проте він був вражений — і, що його особливо здивувало, одночасно ображений.

Він приховав це, без потреби використавши серветку, перед тим, як відповісти.

— Ну і? Коли?

— Ми їдемо сьогодні.

— Хм. Множина, — Джубал оглянув усіх за столом. — А Ларрі і Дюк збираються взяти на себе кухню, доки я не відкопаю ще помічника?

— Ми все обговорили, — відповів Майк. — Зі мною їде Джилл, більше ніхто. Мені більше ніхто не потрібен, Джубале; мені відомо, що я ще не дуже добре знаю, як поведуться люди у цьому світі. Я все ще роблю помилки; мені тимчасово потрібен провідник. Думаю, це мусить бути Джилл, тому що вона хоче продовжувати вивчати марсіанську; гадаю, всі інші теж такої ж думки. Проте, якщо ти хочеш, щоб Джилл залишилася, це може бути хтось інший. Дюк та Ларрі теж виявили бажання мені допомогти, якщо ти не зможеш обійтися без однієї з дівчат.

— Ти хочеш сказати, що у мене є право голосу?

— Що? Джубале, це має бути твоє рішення. Ми всі це знаємо.

(Синку, ти джентльмен, і, ймовірно, щойно ти вперше збрехав. Сумніваюся, що я зміг би втримати хоча б Дюка, якби ти був проти.)

— Гадаю, що це має бути Джилл. Проте послушайте, діти... Це все одно ваш дім. Двері завжди відчинені.

— Ми знаємо, — і ми повернемося. Ми знову розділимо воду.

— Так і буде, синку.

— Так, Батьку.

— Що?

— Джубале, у марсіанській немає слова для «батько». Проте нещодавно я грюкнув, що ти мій батько. І батько Джилл.

Джубал глянув на Джилл.

— Гм... Я грокаю. Бережіть себе.

— Так. Ходімо, Джилл.

Вони пішли ще до того, як він встав з-за столу.

Розділ 26

Це був звичайний мандрівний ярмарок у звичайному містечку. Ті самі атракціони, той самий смак цукрової вати, і гральні вагончики, що випробовували встановлений рівень терпимості місцевого закону до відокремлення простаків від їхніх грошей — чи то завдяки киданню бейсбольних м'ячів по мішенях, чи через колеса удачі, чи ще якимось чином, проте, так чи інакше, це відділення відбувалося. Лекцію на сексуальну тематику підігнали під місцеву версію концепції Чарльза Дарвіна; дівчата під час вистав використовували саме таку кількість диму, якої вимагали місцеві звичаї; Безстрашні Фентони виконували своє Непідвладне Смерті (у рамках здорового глузду) Подвійне Пірнання якраз перед останнім виступом кожного вечора.

Вистава «десять в одному» була однаково стандартна. Там не було телепата, але був фокусник; не було бородатої дами, проте вони мали напівчоловіка, напівжінку; тут ніхто не ковтав мечів, зате ковтали вогонь. Замість татуйованого чоловіка була татуйована дама, яка ще й заклинала змій, а під час вистави (за додаткових п'ятдесят центів) вона з'являлася повністю гола!.. Одягнена лише у неприкрите живе тіло з екзотичними малюнками! І кожен простак, який зміг би знайти нижче шиї хоч один квадратний дюйм без татуювань, отримав би чек на двадцять доларів.

Ті двадцять доларів так ніхто і не отримав за весь сезон — попри те що вистава була й справді розкручена. Місіс Пайвонскі — на афішах місіс Пі — залишалася абсолютно спокійною, виходячи без жодного іншого одягу, окрім неприкритого, живого тіла... А також чотирнадцятифутового боа-констріктора, знаного як Солоденька булочка.

Солоденька булочка обвивалася навколо місіс Пі так продумано, що навіть місцевий союз пасторів не зміг би знайти справжнього виправдання скаргам, — зокрема зважаючи на те, що їхні доньки, які відвідували ярмарок, були вбрані при-

близно так само, а прикриті навіть і ще менше. Щоб спокійну й покірну Солоденьку булочку не турбували, місіс Пі завбачливо стояла на маленькій платформі посеред брезентового басейну, на дні якого було з десяток кобр.

Часом траплялися п'яниці, які були впевнені, що всі змії заклинательки були безпечними, і тому намагалися залізти у басейн, шукаючи той квадратний дюйм без візерунку, — проте і вони змінювали свою думку, шойно якась кобра помічала їх, піднімалася й розкривала капюшон.

Окрім того, освітлення було скромним.

Проте п'яниці не могли виграти двадцять доларів у будь-якому разі. Заява місіс Пі була значно голосніша за долар. Разом зі своїм покійним чоловіком вона впродовж багатьох років володіла татуювальним салоном у Сан-Педро; коли клієнтів було мало, вони прикрашали одне одного — врешті решт, з мінімальними незручностями для неї. Коли від її шиї і донизу не залишилося жодного вільного місця, щоб продовжити, цей мистецький твір був повністю закінчений. Вона дуже пишалася як тим, що була найбільш татуйованою жінкою у світі, так і тим, що автором тату був найвизначніший світовий митець, яким вона скромно вважала свого покійного чоловіка, — вже не кажучи про гордість від того факту, що кожен зароблений нею долар вона заробила чесно.

Вона спілкувалася з аферистами та грішниками й не сториювалася їх. Проте її власна чесність була недоторканою. Їх з чоловіком навернув сам Фостер, і вона підтримувала своє членство у Сан-Педро, а також відвідувала служби у найближчому філіалі Церкви Нового Одкровення незалежно від того, де була.

Патриція Пайвонскі з радістю би обійшлася без захисту Солоденької булочки під час виступу не лише для того, щоб довести свою чесність (яка не потребувала доказів, оскільки вона знала, що це правда), а й тому, що була переконана, що вона була кращим полотном релігійного мистецтва, ніж

будь-які стіни чи стелі Ватикану. Коли вони з Джорджем побачили світло, на тілі Патриції недоторканими залишилося тільки три квадратні дюйми; перед тим як він помер, вони зобразили на них повну ілюстровану історію життя Фостера — від ясел з янголами поблизу до Дня слави, коли він посів призначене йому місце серед архангелів.

На жаль (адже це могло перетворити багатьох грішників на шукачів світла), більшість фрагментів цієї священної історії слід було прикривати, а обсяг залежав від місцевих шерифів. Проте вона могла показати її на закритих зустрічах Щастя у місцевих церквах, куди ходила, якщо пастор цього хотів, — що зазвичай і траплялося.

І, хоча це завжди додавало Щастя, врятованим це було не потрібно; Патриція радше рятувала б грішників. Вона не могла проповідувати, не могла співати і ніколи не говорила божественною мовою — проте сама вона була живим свідченням світла.

У наступній серії вистав «десять в одній» вона виступала майже останньою, якраз перед фокусником; це дало їй час прибрати свої непродані фотографії (четвертак за чорно-білу, п'ятдесят за кольорову, набір фотокарток у запечатаному конверті за п'ять доларів, котрий продавався лише тим, хто мав друковане посвідчення доктора медицини, психолога, соціолога чи когось подібного, хто володів спеціальністю, не доступною загальній публіці. І тут виявлялася чесність Патриції: вона ніколи не продавала такий конверт — навіть за десять доларів, — якщо їй не показували посвідчення чи хоча б візитки: ніяких брудних грошей, доки їй діти не закінчать школу!), та йшла за відкидну завісу — щоб підготуватися самій та підготувати своїх змії до виступу.

Фокусник доктор Аполло виступав на останній платформі — найближчій до відкидного полотна біля входу. Він почав з того, що роздав своїм глядачам десяток блискучих сталевих кілець — кожне розміром з тарілку; він спонукав їх пересвідчитися на власні очі, що кожне кільце цілісне та

гладеньке. Потім він склав їх так, щоб кільця накладалися одне на одне. Доктор Аполло пройшовся вздовж платформи, дістав паличку і торкнувся нею до кожного перекриття — й цільні сталеві кільця вже утворювали ланцюжок.

По-буденному поклавши паличку у повітрі, він закотив рукава, взяв у помічниці миску яєць і почав жонглювати десь приблизно десятком з них. На жонглювання не дуже звертали увагу — більшість поглядів були прикуті до його асистентки. Вона була гарним прикладом того, як можна виглядати сучасно і функціонально, — хоча на ній було значно більше одягу, ніж на юних леді з шоу-програми, тим не менше складалося враження, що у неї взагалі немає татувань.

Ледь помітний інтерес з'явився, коли з шести яєць залишилося п'ять, потім чотири... три, два, — аж поки нарешті доктор Аполло підкинув у повітря останнє яйце, із все ще заковченими рукавами та спантеличеним виразом обличчя.

Врешті-решт він сказав:

— З кожним роком яєць стає все менше і менше, — і підкинув ті, що залишилися, над головами найближчих до сцени глядачів у тих, хто стояв в останніх рядах натовпу. — Ловіть!

Він розвернувся і, здавалося, не помітив, що яйця так і не долетіли до цілі.

Доктор Аполло показав кілька інших трюків із тим самим трохи спантеличеним виразом обличчя та байдужим бурмотінням. Тепер він покликав до сцени маленького хлопчика.

— Синку, я можу сказати, про що ти думаєш. Ти думаєш, що я не справжній чарівник. І маєш рацію! І отримуєш один долар, — він поклав йому на долоню банкноту. Вона зникла.

Здавалося, фокусник засмутився:

— Впустив? Що ж, тримай ще одну, — друга купюра зникла.

— От лишенько! Що ж, я мушу дати тобі ще один шанс. Скористайся обома руками. Тримаєш? Добре! Але краще швиденько йди звідси — у будь-якому разі тобі вже час у ліжко.

Малюк кинувся з грошима геть, а фокусник повернувся і знову здавався збитим з пантелику.

— Мадам Мерлін, що нам слід робити зараз?

Гарненька асистентка підійшла до нього, нахилилася й прошепотіла йому щось на вухо. Він похитав головою.

— Ні, не перед усіма цими людьми.

Вона знову зашепотіла; здавалося, сказане його засмутило.

— Вибачте, друзі, але мадам Мерлін наполягає на тому, що хоче лягти у ліжко. Чи знайдеться тут джентльмен, який зможе їй допомогти?

Він глянув на натиск добровольців.

— О, лише ви двоє. Чи хтось із вас, джентльмени, служив у армії?

Добровольців все ще було більше, ніж достатньо; доктор Аполло обрав двох із них і сказав:

— Під краєм платформи є армійське ліжко; просто підійміть завісу. А тепер чи не можете ви поставити його ось тут, на сцені? Мадам Мерлін, поверніться сюди, будь ласка.

Поки двоє чоловіків встановлювали ліжко, доктор Аполло зробив кілька рухів у повітрі своїй асистентці.

— Спи... Спи... Зараз ти спиш. Друзі, вона у глибокому трансі. Чи не будете ви такі ласкаві, джентльмени, які поставили ліжко, тепер покласти її на нього? Один може взяти її за голову, а інший за ноги. А зараз обережніше! — і застигну, як труп, дівчину перенесли на ліжко. — Дякую, джентльмени. Проте нам не слід залишати її неприкритою, — хіба не так? Десь там є простирадло. О, ось воно, — фокусник потягнувся, знову взяв паличку там, де її залишив, і вказав на стіл, заставлений реквізитом у кінці сцени; простирадло саме собою піднялося й підлетіло до нього. — Просто розстеліть його над нею. Вкрийте і голову теж; леді не повинна лишатися відкритою поглядам глядачів, коли спить. Дякую. Тепер просто зійдіть зі сцени. Добре! Мадам Мерлін... Ви мене чуєте?

— Так, докторе Аполло.

— Ви стали такі важкі, коли заснули. Тепер ви відпочиваєте. Ви відчуваєте себе легшою й легшою. Ви спите на ліжку із хмар. Ви випливаєте на поверхню хмар... — простирадло, яке її накривало, піднялося десь на фут. — Не ставайте надто легкою. Ми не хочемо вас втратити.

У натовпі хлопець-підліток пояснював, голосно шепочучи:
— Зараз її немає під простирадлом. Коли вони відкрили її, вона спустилася вниз через таємні двері. Це просто легкий каркас, що важить не більше, ніж саме простирадло. А через хвилину він скине його, і в цей момент каркас складеться й зникне. Хитрість — усі так можуть.

Доктор Аполло ігнорував його і продовжував говорити:
— Трохи вище, мадам Мерлін. Вище. Туди... — накидка погойдувалася у шести футах над сценою.

Юний розумник зашепотів до своїх друзів:

— Там є тонкий сталевий стержень, проте його важко побачити неозброєним оком. Це можливо лише під одним кутом, там, де простирадло звисає і прикриває стержень.

Доктор Аполло повернувся і попросив добровольців прибрати ліжку і поставити його назад під сцену.

— Зараз воно їй не потрібне. Вона спить у хмарах, — він повернувся до обрисів у повітрі і вдав, ніби прислухається: — Що? Голосніше, будь-ласка. А? Вона говорить, що не хоче простирадла, воно надто важке!

(«Ось у цьому місці зникає каркас...»)

Фокусник потягнув за один кутик простирадла й стягнув його вниз; публіка ледь помітила, що він навіть не потурбувався скласти його, — простирадло просто зникло; всі глядачі дивилися на мадам Мерлін, яка все ще висіла у повітрі, все ще спала у шести футах над сценою.

Сцена стояла посередині намету, а публіка оточувала її з усіх боків. Товариш хлопця, котрий все знав про сценічну магію, сказав:

— Добре, Спіді, — ну, і де сталевий стержень?

Той невпевнено відповів:

— Ти маєш глянути з того боку, з якого він не хотів би, щоб ти дивився. Саме тому вони направляють ті прожектори так, щоб вони тебе засліплювали.

Доктор Аполло промовив:

— Досить спати, казкова принцесо. Дай мені руку. Прокидайся, прокидайся! — він взяв її за руку, потягнув униз і допоміг мадам Мерлін стати на сцену.

— Бачив? Бачив, як важко вона опускалася, бачив, куди вона стала? Ось куди зник сталевий стержень, — задоволено додав хлопчина. — Просто хитрість!

Фокусник продовжував говорити:

— А зараз, друзі, якщо ви будете такі ласкаві віддати свою увагу нашому вченому лектору — професору Тимошенко...

Закликальник відразу ж його перебив:

— Не йдіть! Тільки на цій виставі, за домовленістю з Радою Коледжів та Університетів та з дозволу Відділу Безпеки та Благоустрою цього прекрасного міста, ми пропонуємо чек на двадцять доларів абсолютно безкоштовно будь-кому з вас...

Більшість пояснень стали частиною вистави. Кілька глядачів блукали навколо, а потім, коли більшість прожекторів у головному наметі вимкнули, почали розходитись. Диваки та працівники ярмарку готувалися розбирати реквізит і тимчасові споруди. Вранці вони повинні були встигнути на потяг, і головним зіркам залишалось тільки кілька годин для сну; тому персонал починав поступово розбирати спершу технічні намети.

Вже скоро закликальник-менеджер-власник вистав «десять в одній» повернувся до напівзатемненого намету, поспішаючи на виступ, де розповів про відгуки на останній вихід.

— Смітті, не йди. Маю дещо для тебе, — він передав фокуснику конверт, і доктор Аполло сховав його у кишеню, навіть не глянувши. Менеджер додав: — Хлопче, мені не хочеться тобі цього казати, проте ви з дружиною не поїдете з нами до Падуки.

— Я знаю.

— Що ж... Послухай, не бери це близько до серця. Нічого особистого, але я мушу дбати про виставу. Замість вас ми поставимо команду телепатів. Вони виконують популярний акт скорочитання, потім вона вгадує характер та наміри людей, поки він займається магичною кулею. Вони нам потрібні... І ти знав, що у вас немає гарантій на весь сезон. Ви виступали тимчасово.

— Я знаю, — погодився фокусник. — Мені відомо, що час піти. Жодних образ, Тіме.

— Що ж, я радий, що ти це так сприйняв, — закликальничався. — Смітті, хочеш пораду? Просто скажи «ні», якщо не хочеш.

— Я б дуже хотів отримати від тебе пораду, — просто відповів фокусник.

— Добре, — якщо ти просиш. Смітті, твої фокуси гарні. Чорт, деякі з них навіть мене вибивають з колії. Проте не розумні фокуси роблять фокусника. Твоя проблема не в цьому. Ти поводишся як учасник ярмарку — у тебе є свої справи, і ти ніколи не критикуєш вистави інших, і допомагаєш, якщо комусь потрібна допомога. Проте ти не є ним. І знаєш чому? Ти навіть уявлення не маєш, що робить простака простак; не можеш залізити йому в голову. Справжній фокусник може змусити публіку відкрити рота й ловити мух, просто витягнувши четвертак з повітря. Левітація Терстона, яку ти виконуєш, — я ніколи не бачив, щоб хтось робив це так ідеально, як ти; проте простаків це не розігрує. Ніякої психології. Взяти хоч мене за приклад. Я не можу навіть витягнути четвертака з повітря. Чорт, та я заледве користуюся ножем та виделкою так, щоб не порізатися. Я цього не вмію робити... Проте вмію дещо важливіше: я знаю простаків. Знаю, де сховано ту жилку злодійства в їхньому серці; знаю, наскільки вона велика. Знаю, чого вони спрагли, — незалежно від того, чи знають про це вони самі, чи ні. Це вміння влаштувати вистави, синку. Немає різниці — чи ти політик, який балотується на пост, чи проповідник, що блукає

в пошуках пастви... Чи фокусник. Ти розумієш, чого хоче цей дурень, — і можеш залишити половину свого реквізиту у скрині.

— Впевнений, що ти маєш рацію.

— Я знаю, що це так. Він хоче сексу, крові та грошей. Ми не даємо йому справжньої крові — якщо тільки ті, хто ковтає вогонь чи металльні ножі, не зроблять жахливу помилку. Ми не даємо йому й грошей, а просто спонукаємо його сподіватися на це, поки забираємо їх у нього. Ми не даємо йому сексу. Але чому сім з десяти дурнів купують квиток на виставу? Щоб побачити оголену бабу — ось чому. А ще — через шанс отримати десятидоларовий папірець за розглядання; і це за умови, що вони мають таку ж, або й кращу, у себе вдома, оголену будь-коли, коли він захоче. Він не бачить й не отримує винагороди, але все одно йде від нас щасливим.

Чого ще хоче простак? Таємниць! Йому хочеться думати, що світ — це романтичне місце, в той час як він прекрасно знає, що це не так. Це твоя робота... Просто ти ще її не засвоїв. Дурниці, синку, — навіть простаки знають, що твої трюки фальшиві... Хіба що простаки захочуть вірити, що вони справжні, — і це ти маєш допомогти їм повірити, поки вони є частиною вистави. Ось чого тобі не вистачає.

— Як мені це зробити, Тіме? Як я можу дізнатися, що зачепить дурня?

— Прокляття, я не можу тобі цього сказати; це ти мусиш дізнатися сам. Вийди надвір і озирнися; спробуй трохи побути дурнем. Але... Що ж, візьмемо твою ідею прикинутися «Людиною з Марса». Ти не повинен пропонувати дурневі те, чого він не проковтне. Всі вони бачили Людину з Марса на фотографіях чи по стереобаченню. Прокляття, я сам бачив його. Звичайно, ти трохи на нього схожий — ну, в загальних рисах; така випадкова схожість. Проте, навіть якби ти був його братом-близнюком, простаки знали б, що вони не бачили Людину з Марса у серії вистав «десять в одній». Це так само безглуздо, як назвати того, хто ковтає

мечі, Президентом Сполучених Штатів. Розумієш мене? Дурень хоче вірити, проте він не подякує тобі за образу тих залишків освіченості, які він має. Бо навіть у дурнів є якісь мізки. Ти маєш запам'ятати це.

— Я запам'ятаю.

— Добре. Я забагато говорю — проте професія закликаль-ника перетворюється на звичку. З вами все буде добре, діти? Що там із заощадженнями? Прокляття, мені не слід цього робити — але, можливо, вам потрібно позичити грошей?

— Дякую, Тіме. Ми не пропадемо.

— Що ж, бережіть себе. Бувай, Джилл.

Він швидко вийшов.

Патриція Пайвонскі зайшла через бокову завісу, вбрана в халат.

— Діти? Тім заповор вашу виставу.

— Ми б поїхали у будь-якому разі, Пат.

— Я знала, що він збирався. Це так мене розізлило, що я хотіла вистрибнути, щоб показати себе.

— Секундочку, Пат...

— Я серйозно. Я б могла виступати де завгодно, і він це знає. Залиште його без вистави. Він може найняти інших акторів, але гарна вистава — це не клоуни, яких знайти не так уже й важко.

— Пат, Тім має рацію. І ми з Джилл це знаємо. Я не за-своїв вміння влаштовувати вистави.

— Що ж... Можливо, й так. Але я за вами сумуватиму. Ви для мене були як діти. О, любі! Послухайте, мій намет стоя-тиме аж до ранку; ходімо до мене — на посиденьки.

Джилл відповіла:

— Пат, краще поїхали з нами у місто, вип'ємо по парі ке-лихів. Тобі б сподобалося зануритися у велику гарячу ванну з сіллю?

— Гм... Я принесу пляшку.

— Ні, — заперечив Майк. — Я знаю, що ти п'єш, і у нас це є. Пішли.

— Що ж, піду. Ви зупинилися в «Імператорському», чи не так? Проте я не можу піти з вами. Спершу я мушу переко-
натися в тому, що з моїми крихітками все гаразд, і сказати
Солоденькій булочці, що відійду ненадовго, і покласти їй
кілька пляшок з гарячою водою. Я спіймаю таксі. Десь через
півгодини.

Вони поїхали в місто; за кермом сидів Майк. Це було
казкове маленьке містечко, де не було автоматичного конт-
ролю швидкості в авто, — навіть у діловій частині міста. Майк
керував з обережною точністю, обираючи максимальну
із припустимих швидкість, і використовував паузи у контр-
олі, яких Джилл не могла помітити, аж поки вони не зали-
шилися позаду. Він робив це без особливих зусиль — так
само як і жонглював. Джилл знала, як це робити, навіть сама
трохи навчилася; Майк розтягнув своє відчуття часу так, щоб
проблема жонглювання яйцями чи швидке пересування на
авто були швидкими, — в той час, коли все інше було спо-
вільненим. Тим не менше вона розмірковувала над тим, що
це неймовірне досягнення для людини, яка лише кілька
місяців тому плуталася, зав'язуючи шнурки.

Вони не розмовляли. Майк міг говорити у такому роз-
тягнутому часі, якщо це було потрібно, — проте це було
незручно, принаймні поки вони були у різних часових
темпах. Натомість вона з легкою ностальгією думала про
життя, яке вони залишили, згадуючи та вшановуючи його —
певною мірою, більше з марсіанськими ідеями, ніж з англій-
ськими. Їй це дуже подобалося. Впродовж усього життя, аж
доки вона не зустріла Майка, вона перебувала під тиранією
годинника: спочатку маленькою дівчинкою у школі, потім
вже дорослішою, у значно важчій школі, а потім — під тис-
ком невблаганної рутини в лікарні.

Ярмарок був зовсім не схожий на це. Окрім легкого, рад-
ше приємного обов'язку стояти й гарно виглядати кілька
разів на день — з полудня і до останнього глядача ввечері, —
у неї не було нічого, що вона повинна була б робити у точно

визначений час. Майка не хвилювало, чи їли вони один раз на день, чи шість; і в який спосіб вона б не підтримувала в домі порядок, його це влаштовувало. У них був власний намет та спорядження для мандрівок; у багатьох містах вони не надто й затримувалися між прибуттям та від'їздом.

Ярмарок був маленьким замкненим світом, анклавом, куди не доходили заголовки та проблеми зовнішнього світу. Там вона була щаслива. Будьте певні, кожне місто просто кишіло простаками — проте вона зрозуміла точку зору працівників ярмарку: простаки не думають, що так само можуть опинитися за склом. Джилл усвідомлювала, чому дівчата, що брали участь у шоу-виставах, демонструючи частини свого тіла (і лише у деяких містах не показували взагалі нічого — якщо там були чіткі обмеження), не відчуваючи сорому, — не були безсоромними поза виставами. Простаки не були для них людьми; вони були краплями нічого — ледь помітними краплями, чиею єдиною функцією було запластити свої півдолара за вхід.

Так, ярмарок був радісним, абсолютно безпечним домом — навіть попри те, що їхні вистави були невдалими. Так було не завжди, відколи вони вперше покинули затишний будинок Джунала, щоб вийти в світ та покращити знання Майка. З того часу вони кілька разів потрапляли в скрутне становище — не лише через пресу, а й через безліч людей, які, здавалося, думали, що можуть вимагати чогось від Майка просто тому, що він Людина з Марса.

Тепер Майк думав, що його риси стали дорослішими, і злегка дещо змінив у своїй зовнішності. Окрім цього, вони ще й часто бували в місцях, де ніхто не очікував побачити Людину з Марса (принаймні публічно), і це забезпечувало їм приватність. До того часу, коли Джилл зателефонувала додому, щоб залишити нову поштову адресу, Джунал запропонував історію-прикриття — і за кілька днів Джилл прочитала у пресі, що Людина з Марса знову поїхав на лікування, цього разу до Тибетського монастиря.

Насправді ж лікування проходило у «Грилі Генка» у місті Н., де Джилл була офіціанткою, а Майк працював мийником посуду. Це було не гірше, ніж бути медсестрою, та й вимагалось від неї значно менше; до того ж у неї більше не боліли ноги. У Майка був надзвичайно швидкий спосіб мити тарілки — хоча він і мусив бути обережним, щоб не використувати його на очах у боса. Там вони пропрацювали тиждень, а потім переїхали. Згодом вони інколи працювали, а інколи — ні. Майже щодня вони ходили у публічні бібліотеки, відколи Майк про них дізнався — Джилл з'ясувала, що спершу він був впевнений, що у бібліотеці Джубала є копії усіх книг на Землі. Коли ж дізнався неймовірну правду, вони залишилися в Екроні майже на місяць. Джилл тоді багато ходила по магазинах, оскільки Майк з книжкою не був гарним співрозмовником.

Проте «Об'єднані вистави Бакстера та Шалені веселощі для усієї родини» були наймилішим місцем з усіх, що їм траплялися впродовж їхньої звивистої мандрівки. Джилл подумки хихотіла, згадуючи, як (в якому місті? Ет, немає значення!) копи заарештували всіх учасниць шоу-програми. Це було несправедливо навіть за нормами простаків, — оскільки щодо всього існували попередні домовленості: з бюстгальтером чи без, блакитні вогні чи яскраве світло та всі інші приписи місцевого старшого шерифа. Тим не менше він затримав їх, а місцевий суддя, здавалося, мав намір не тільки оштрафувати дівчат, а й ув'язнити їх як «волоцюг».

Ярмарок закрили, а більшість працівників пішли на слухання — разом з численними дурнями, які бажали побачити, як «безсоромні жінки» «отримують по заслугах». Майк та Джилл зуміли втиснутися біля дальньої стіни судової зали.

З того часу Джилл ще довго переконувала Майка, що він ніколи не повинен робити нічого такого, чого не може звичайна людина, — принаймні там, де це можуть помітити.

Шериф свідчив про те, що він бачив, з подробицями цієї «публічної розпусти», і насолоджувався своїм свідченням.

Джилл помітила, що Майк намагався тримати себе у руках. Але під час свідчень і шериф, і суддя несподівано залишилися без одягу. Вони з Майком тоді тихенько вислизнули звідти під час безладу, — а пізніше Джилл дізналася, що підсудні — всі без винятку — також були звільнені, і, здається, проти цього ніхто не заперечував. Звичайно, ніхто не пов'язав це диво з Майком, а сам він ніколи не згадував про нього у розмові з Джилл — так само як і вона: адже в цьому не було потреби. Ярмарок одразу ж спакував речі і поїхав на два дні раніше — до чесніших містечок, де правила обумовлювали сітчасті бюстгальтери під час виступів — і жодних судових скарг після вистав.

Джилл згадала вираз обличчя шерифа та його зовнішній вигляд — коли несподіване обвисання спереду показало, що шериф, щоб не втратити гідності, виявляється, носив тісний корсет.

Так, ярмаркові часи були гарними. Вона подумки звернулась до Майка, щоб нагадати йому, яким кумедним здавався той селяк-шериф зі слідами від корсету на попереку та животі. Проте зупинилася: у марсіанській мові було відсутнє почуття гумору, тож, звичайно, вона не могла йому цього сказати. Між ними розвивався телепатичний зв'язок, проте лише марсіанською.

«Так, Джилл?» — подумки відповів він.

«Пізніше».

Через якийсь час вони дісталися «Імперського» готелю, і вона відчула, як сповільнювався його розум, коли він паркувався. Джилл би краще обрала намет на території ярмарку... Там їй бракувало лише одного: ванни. Душ — це добре, та немає нічого кращого за ванну з гарячою, гарячою водою — просто залізи в неї аж по підборіддя та відмокати! Інколи вони затримувалися в готелі на кілька днів і брали напрокат наземне авто. Майк спершу не поділяв її фанатичного захоплення щоденним миттям; тепер же він був таким же прискіпливим до чистоти, як і Джилл, — але лише тому,

що вона привчила його до цього: бруд його не дратував. Більше того — він міг залишатися бездоганно чистим, не витрачаючи час на ванну; так само йому ніколи не потрібно було ходити до перукаря, поки він не дізнався точно, до якої саме довжини повинно відрости його волосся з точки зору Джилл. Але Майк також любив проводити час у готелях заради того, щоб купатися самому; більше за все він любив занурюватися у воду життя: незалежно від потреби митися та вже без жодної упередженості щодо води.

Готель «Імперський» був дуже старим і вважався просторим лише на початку свого існування, — зате ванна в номері, що носив горду назву «Для молодят», була достатньо великою. Щойно вони приїхали, Джилл одразу пішла до ванної кімнати, де почала набирати воду, — і була дуже здивована, коли побачила, що раптом виявилася готовою приймати ванну й стояла вже босоніж, — за винятком сумочки, яку й досі тримала в руках. Любий Майк! Він знав, як вона любила робити покупки, як раділа новому одягу; він обережно провокував її задовольняти цю дитячу слабкість, відправляючи у нікуди будь-який одяг, від якого, за його відчуттями, вона більше не була у захваті. Він би робив це щодня, якби Джилл не попередила його, що надто багато нового одягу на ярмарку впадатиме в очі.

— Дякую, любий! — вигукнула вона. — Лізьмо у ванну.

Він також або роздягнувся, або змусив зникнути й свій одяг, — ймовірно, останнє, вирішила Джилл. Але Майку було нецікаво купувати одяг для себе. Її слабкостей він не поділяв, бо все ще не бачив можливої причини носити одяг для чогось ще, крім простого захисту від стихій. Вони сіли у ванну обличчям одне до одного; Джилл зачерпнула долонями воду, докторкнулася губами й запропонувала йому. Не обов'язково було говорити; так само й ритуал був необов'язковим; просто Джилл подобалося нагадувати їм обом щось, про що нагадувати не було жодної необхідності, — хоч цілу вічність.

Коли він підняв голову, вона сказала:

— Коли ми їхали, я думала про те, яким кумедним здавався той огидний шериф без одягу.

— Він був кумедним?

— Так, і справді дуже кумедним! Я робила все можливе, щоб не засміятися. Не хотіла, щоб нас помітили.

— Поясни мені, чому він був смішним. Я не бачу тут жарту.

— Гм... Любий, не думаю, що можу це пояснити. Це не жарт, не каламбур чи щось, що можна пояснити.

— Я не грокнув, що він був кумедним, — серйозно сказав Майк. — Обидва ті чоловіки, суддя та шериф, — я грокнув неправильність. Якби я не знав, що це тобі не сподобається, то відіслав би їх геть.

— Любий Майку, — вона торкнулася його щоки. — Хороший Майк. Повір мені, дорогий мій, було значно краще зробити лише те, що ти зробив. Жоден з них не зможе жити далі, не соромлячись цього, — і я готова закластися, що у тому місті найближчі п'ятдесят років не буде жодних спроб заарештувати будь-кого за непристойну виставу. Поговоримо про щось інше.

— Я хотів сказати, що мені шкода, — справді шкода, — що більше не буде твоїх вистав. Я зробив усе, що міг, коли писав цей сценарій, люба. Думаю, що я дійсно не вмію організувати вистави. Це моя вина, Джилл. Тім правильно говорить: мені бракує артистизму. Тим не менше наші виступи були досить гарними для того, щоб залишатися з «Об'єднаними Виставами Бакстера»... Бо з кожним днем я все краще грокаю простаків.

— Ось тільки ми більше не повинні називати їх простаками та дурнями, тепер ми не є частиною цього. Це просто люди; не «дурні».

— Я грокаю, що вони дурні.

— Так, любий. Проте це не ввічливо.

— Я запам'ятаю.

— Ти вже вирішив, куди ми поїдемо тепер?

— Ні. Коли прийде час, я знатиму.

— Так, любий, — Джилл думала над тим, що Майк завжди це знав. Відколи він вперше змінився з покiрного на впливового, поступово він ставав все стiйкiшим та впевненiшим — у всiх значеннях. Хлопчик (тодi він нагадував хлопчика), який втомлювався вiд того, що тримав у повітрі попiльничку, зараз мiг пiдняти у повітря її саму (вона й справдi вiдчувала себе так, наче лiтала в хмарах; саме тому сама внесла це у сценарiй того вечора), поки займався кiлькама iншими справами й продовжував говорити. Він також мiг продемонструвати будь-яку iншу силу, якщо це було потрiбно; вона згадала один вкрай дощовий день, коли котрась iз вантажiвок застрягла у болотi. Довкола неї зiбралися двадцять чоловiкiв, намагаючись її витягти, Майк штовхнув плечем... I вантажiвка рушила.

Вона бачила, як це сталося: застрягле заднє колесо просто саме собою пiднялося з бруду. Проте зараз Майк був значно обережнiшим i не давав нiкому змоги здогадатися.

Вона також згадала той момент, коли він нарештi грокнув, що обов'язкова умова «неправильностi» перед тим, як він змушував предмети зникнути, стосувалася лише живих, грокнутих предметiв — так, її сукня не повинна була мати «неправильностi» для нього, щоб вiдiслати її у нiкуди. Обмеження були пересторогою пiд час навчання пташенят; дорослий мiг робити усе так, як грокав.

Йi було цікаво, якою буде наступна суттєва змiна. Проте Джилл не надто цим переймалася: Майк лишався добрим i мудрим. Все, чого вона могла його навчити, — це маленькi дрiбницi щодо того, як жити серед людей; тодi як сама вчилася в нього значно бiльшого — з вiдвертiшою радiстю та бiльшим захватом, яких вона не знала, вiдколи помер її батько.

— Майку, правда ж, було б гарно, якби до нас у цiй ваннi приєдналися Дорказ, Анна та Мiрiам? А ще Батько Джубал та хлопцi та... О, вся наша родина!

— Знадобилася б бiльша ванна.

— Хто б мав би щось проти того, щоб трохи посунутися? Проте краще пасував би басейн Джубала. Коли ми знову

відвідаємо домашніх, Майку? Джубал запитує мене про це під час кожної розмови.

— Грокаю, що це буде скоро.

— Марсіанське «скоро»? Чи земне? Не зважай, любий, — я знаю, що це трапиться, коли очікування наповниться. Проте це нагадало мені, що скоро тут буде тітонька Патті, — а я маю на увазі земне «скоро». Вимиєш мене?

Вона встала; Майк залишився там же, де й був. Мило піднялося з мильниці, пройшлося всім тілом і саме собою повернулося на місце, а мильний шар перетворився на піну.

— Оооо! Достатньо. Лоскотно.

— Сполоснути?

— Я лише змию, — вона швидко присіла навшпиньки, похлюпалась, змиваючи піну. — Якраз вчасно.

Хтось стукав у вхідні двері.

— Любчики? Ви пристойно вдягнені?

— Вже йду, Пат! — вигукнула Джилл і попросила його, виходячи з ванної: — Висушиш мене? Будь ласка!

Вона одразу ж стала сухою — не лишилося навіть мокрих слідів від ніг на килимку.

— Любий, не забудь щось надягти перед тим, як вийти. Патті — леді; не те, що я.

— Не забуду.

Розділ 27

Джилл зупинилася, витягла з переповненої шафи халат і поспішила до вітальні, щоб впустити місіс Пайвонскі.

— Проходь, люба. Ми швиденько прийняли ванну; він зараз прийде. Я принесу тобі випити, потім зможеш випити ще — у ванній, якщо захочеш. Там вдосталь гарячої води.

— Я прийняла душ після того, як вклала Солоденьку булочку в ліжку, — але так, залюбки прийму ванну. Проте, Джилл, крихітко, я прийшла сюди не для того, щоб скорис-

татися вашою ванною; я прийшла, бо засмучена, що ви покидаєте виставу.

— Ми не втратимо зв'язок, — Джилл займалася склянками. Готель був до такої міри старим, що у номері «Для молодят» був навіть власний автомат з кубиками льоду... Проте нічний офіціант, гарно навчений та оплачений, залишив картонну коробку з кубиками льоду.

— Тім мав рацію, і ти це знаєш. Ми з Майком мали б допрацювати виставу перед тим, як виступати в кінці.

— Ваша вистава — нормальна. Хіба що їй би не завадили кілька жартів, але...

— Привіт, Смітті, — коли зайшов Майк, вона подала йому руку в рукавичці. Місіс Пайвонскі завжди надягала рукавички за межами ярмарку, а також сукню з високим коміром і панчохи. Коли вона так одягалася, то мала вигляд досить пристойної вдови середнього віку, якій вдалося зберегти гарну фігуру, попри свої роки, — і виглядала так, бо й насправді була такою. — Я саме говорила Джилл, — продовжила вона, — що у вас чудова вистава.

Майк спокійно посміхнувся:

— Тепер, Пат, тобі більше не потрібно обманювати нас. Вона жахлива. І ми це знаємо.

— Ні, це не так, любчику. Ну, можливо, потрібно щось додати, щоб оживити виступ. Кілька жартів. Чи — ну добре, ви можете трохи вкоротити костюм Джилл. У тебе просто непристойно гарна фігура, голубко.

Джилл похитала головою.

— Цього не буде.

— Що ж, якось я бачила фокусника, що привів із собою асистентку, вбрану в стилі «яскравих дев'яностих» — вісімсот дев'яностих: тоді не показували навіть ніг. Потім він змушував зникати один предмет туалету за іншим. Дурням сподобалося. Проте не зрозумійте мене неправильно, любі, — нічого грубого. Вона закінчувала... О, майже так само, як одягнена ти зараз.

— Патті, — чесно відповіла Джилл, — я б виступала й голюю, якби копи через це не закривали вистави, — коли вона це сказала, то усвідомила, що саме мала на увазі, і здивувалася тому, як медсестра Бордмен, з науковим ступенем, наглядяч поверху, дійшла до того, щоб таке ляпнути?

Майк, звичайно... І вона була цьому дуже рада.

Місіс Пайвонскі похитала головою.

— Не змогла б, мила. Дурні збунтувалися б. Налий мені ще імбирного елю, любя. Проте, якщо ти маєш гарну фігуру, чому б не скористатися цим? Як далеко я зайшла б, на твою думку, як татуйована жінка, якби не зняла усього, що мені дозволили?

— Проте зараз, коли ти це говориш, — сказав Майк, — не схоже, щоб тобі було зручно в усьому цьому одязі, Пат. Думаю, що система охолодження повітря у цій дірі зіпсувалася щонайменше у вісімдесятих.

Сам він був одягнений у світлий халат — це була його поступка легковажним звичаям артистичної богеми. Надзвичайна спека, — він знав, — мала вкрай незначний вплив на нього; йому достатньо було інколи свідомо регулювати обмін речовин, а надзвичайний холод не впливав на нього взагалі. Проте він знав, що його друг звикла до справжнього комфорту майже повної відсутності одягу і використовувала той, що був на ній зараз, щоб прикривати свої татування, коли вона була серед простаків; Джилл йому це пояснювала.

— Чому б тобі не розслабитися? «Тут нікого немає, — лише ми, кури»¹, — про останню фразу він знав, що то був жарт, вартий використання тоді, коли слід було підкреслити, що друзі лишалися наодинці. Джубал намагався пояснити це йому, проте в нього нічого не вийшло. Проте Майк ретельно запам'ятав, коли і як можна використовувати цю ідіому.

¹ Вперше ця фраза з'явилася в анекдоті в журналі «Everybody's Magazine» у 1908 році. Її вигукнув злодій, що ховався у курнику.

— Звісно, Патті, — погодилася Джилл. — Якщо у тебе під сукнею нічого немає, я можу дати тобі щось світле та зручне. Або ми просто змусимо Майка заплющити очі.

— Гм... Що ж, я б знову надягла один зі своїх костюмів.

— Тоді не будь впертою з друзями. Я візьму твої чоботи.

— Дозволь мені зняти ці панчохи та взуття, — вона продовжувала говорити, намагаючись придумати, як повернути розмову на релігію, як їй хотілося. Благослови їх, цих дітей, готових стати шукачами, — вона була впевнена і розраховувала на це впродовж усього сезону — на те, що приведе їх до світла... Але не за допомогою одного незапланованого візиту, нанесеного перед тим, як вони поїдуть.

— Головне у виставах, Смітті, — це те, що спочатку ти повинен дізнатися, чого хочуть дурні... І ти маєш знати, що даєш їм, та як зробити так, що їм це сподобалося. Зараз, якби ти був справжнім фокусником — о, я не маю на увазі, що ти невмілий, любчику, тому що ти дуже майстерний, — вона сховала ретельно прикриту ногу у черевики, розв'язала пояс і спокійно зняла сукню, дозволивши Джилл розстебнути «змійку». — Я хотіла сказати, що якби твоя магія була справжня, — така, наче ти уклав угоду з Дияволом. Ще було б щось. Проте дурні знали б, що це продумана спритність рук. Тож ви показуєте їм безтурботну виставу, щоб розпалити їх. Та чи бачили ви колись когось з тих, хто ковтає вогонь разом з гарненькою асистенткою? О Небеса! Гарна дівчина просто відволікає увагу від його дій; дурні стоять навколо, сподіваючись, що він підпалить себе чи вибухне.

Вона стягла сукню через голову; Джилл взяла її і поцілувала Патті.

— Ти виглядаєш так природно, тітонько Патті. Сідай і насолоджуйся напоєм.

— Секунду, голубко, — місіс Пайвонскі так сильно молилася про допомогу, — вона хотіла б бути проповідником... чи хоча б мати ораторський талант. Що ж, її татування повинні говорити самі за себе, — і вони говоритимуть: саме

тому Джордж і створив їх. Тепер це, — те, що я показую дурням, а ось це — моїм зміям. Проте є дещо важливіше. Хтось з вас коли-небудь дивився, справді — дивився на мої татуювання?

— Ні, — визнала Джилл, — гадаю, що ні. Ми не хотіли витріщатися на тебе, як парочка дурнів.

— Тоді витріщайтеся на мене зараз, дорогенькі, бо саме тому, Джордж, благослови, Господи, його милу душу на небесах, — і наніс їх на мене. Щоб дивитися на них — і вичати. Ось, прямо під підборіддям — сцена народження нашого пророка, святого Архангела Фостера, звичайного невинного немовляти, яке, можливо, й не підозрювало, що Небеса мають на нього якісь плани. Проте янголи знали, як малий грішник з сільської школи доглядав за підстреленою бідолашною маленькою пташкою... І вилікував її, і підкинув, щоб вона полетіла неушкодженою. Бачите будівлю школи позаду? Тепер доведеться трохи перескочити, і мені потрібно буде повернутися спиною. Всі вони — дати певної святої події у його житті.

Вона пояснила, що Джорджу не вистачало чистого полотна, щоб працювати, коли він вперше почав цей твір, — бо вони обоє були грішниками, і тому в молодій Патриції було вже багато татуювань... І з якими несамовитими зусиллями та натхненням геніальний Джордж зумів перетворити «Атаку Перл-Гарбору» на «Кінець світу», а «Обриси Нью-Йорку» — на «Святе місто».

— Проте, — відверто визнала вона, — навіть попри те, що кожне окреме зображення — священне, йому довелося постаратися, щоб знайти достатньо чистої шкіри, щоб записати на живій плоті свідчення кожної віхи раннього життя нашого пророка. Ось ви бачите, як він проповідує на схолах обурливої богословської семінарії, яка йому відмовила; тоді Фостера вперше заарештували, і це був початок Переслідувань. А навколо, прямо на хребті, ви бачите як він ламає образи ідолів... А поруч — він у в'язниці, і святе світло

променем дістає до нього. Потім кілька вірян вдерлися до в'язниці...

Преподобний Фостер рано зрозумів, що, коли доводиться захищати релігійну свободу, латунні кастети, кийки та готовність битися з копами варті куди більшого від пасивного опору. Він був готовий стати церковним борцем. Проте він був ще й тактиком: серйозні заплановані бійки відбувалися лише там, де важка артилерія була саме на боці Господа.

— ...і вони звільнили його, і обмазали дьогтем й викачали в пір'ї суддю-ідолопоклонника, який посадив його туди. Ось тут спереду. Гм... Ви не можете гарно роздивитися, — бюстгальтер майже повністю закриває зображення. Це сором.

(— Майкле, чого вона хоче?)

(— Ти знаєш. Скажи їй.)

— Тітонько Патті, — обережно промовила Джилл, — ти хочеш, щоб ми поглянули на всі твої татуювання? Чи не так?

— Ну... За словами Тіма, Джордж використав усю мою шкіру, щоб закінчити історію.

— Якщо Джордж закінчив цю роботу, то я впевнена, що він хотів, щоб її побачили. Знімай свій одяг. Я вже казала, що не була б проти виступати у нашій виставі повністю голою, якби мені дозволили, а це ж просто розвага. Ти ж маєш мету... Священну мету.

— Що ж... Добре. Якщо ви справді цього хочете, — вона тихо проспівала алілуя і вирішила, що їй допомагає сам Фостер. З його благословенням та з картинами Джорджа вона спонукає цих дітей шукати світло.

— Я розстібну.

(— Джилл...)

(— Майкле?)

(— Чекай.)

Місіс Пайвонскі дуже здивувалася і навіть злякалася, коли побачила, що її блискучі трусики та бюстгальтер зникли! Проте Джилл не здивувалась, коли побачила, що її майже новий

халат разом з усім іншим одягом зник у нікуди. Натомість вона майже здивувалася, коли зник також і халат Майка; вона справедливо списала це на його гарні котячі манери.

Місіс Пайвонскі закрила вуста рукою — їй перехопило подих. Джилл одразу ж обійняла її.

— Годі, годі, любя! Все добре, ніхто не постраждав, — вона повернула голову і сказала: — Майку! Ти це зробив, тобі й пояснювати.

— Так, Джилл. Пат...

— Що, Смітті?

— Не так давно ти казала, що я не справжній фокусник, що мої трюки — просто спритність рук. Ти збиралася зняти одяг — тож я й зняв його для тебе.

— Але як? І де він?

— Там же, де й халат Джилл, і мій. Він зник.

— Проте не засмучуйся, Патті, — вставила Джилл. — Ми замінимо його. Вдвічі більшою кількістю... І вдвічі кращою. Майку, тобі не слід було цього робити.

— Вибач, Джилл. Я грюкнув, що це було правильно.

— Ну... Гадаю, що так, — Джилл вирішила, що тітонька Патті не дуже засмутилася, і точно нікому нічого не розкаже: адже вона артистка.

Місіс Пайвонскі не засмучувала ні втрата двох предметів одягу, ні її оголеність, ані оголеність цих двох. Проте її дуже хвилювала теологічна проблема, що, як їй здавалося, розташовувалась за межами її розуміння.

— Смітті? Це була справжня магія?

— Думаю, що це саме те, що ти сказала, — погодився він, використовуючи слова якнайточніше.

— Я б радше назвала це дивом, — різко відповіла вона.

— Можеш називати це так, якщо хочеш. Проте це не спритність рук.

— Я знаю. Ти не був поруч зі мною.

Вона — та, хто щодня тримала в руках живих кобр, хто не раз піднімала голими руками огидних п'яниць (й вони потім

про це жалкували), — не боялася. Патриція Пайвонскі не боялася і самого Диявола; її підтримувала віра в те, що вона врятована і таким чином невразлива для Диявола. Проте її непокоїла безпека її друзів.

— Смітті... Подивися мені у вічі. Ти уклав угоду з Дияволом?

— Ні, Пат. Не укладав.

Вона не зводила з нього очей, потім промовила:

— Ти не брешеш.

— Він вміє брехати, тітонько Патті.

— ...Тож це — диво. Смітті... ти святий!

— Я не знаю, Пат.

— Архангел Фостер не знав, що він святий, аж доки не став підлітком... Навіть попри те, що здійснив до того часу багато див. Проте ти — святий; я відчуваю це, — вона замислилася. — Гадаю, що відчула це ще тоді, коли вперше тебе зустріла.

— Я не знаю, Пат.

— Думаю, що це можливо, — погодилася Джилл. — Проте він і справді не знає. Майкле... Думаю, ми вже розповіли забагато для того, щоб не розповісти усе.

— Майкл, — несподівано повторила Патті. — Архангел Михаїл, який зійшов до нас у людському тілі.

— Тітонько Патті, будь ласка! Якщо й так, то він цього не знає...

— Йому й не обов'язково знати. Господь здійснює дива по-своєму.

— Тітонько Патті, чи не були б ви такі ласкаві трохи почекати — й дати щось сказати мені?

За кілька хвилин місіс Пайвонскі визнала, що Майк і справді Людина з Марса; вона погодилася вважати його людиною і поводитися з ним як з людиною... Хоч у глибині душі вона вірила у своє припущення щодо його походження, а також у те, чому він опинився на Землі, пояснюючи (туманно, як на думку Джилл), що Фостер був й справді людиною, поки жив на Землі, — проте він також завжди був

і архангелом, навіть попри те, що сам цього не знав. Якщо Джилл і Майкл наполягали на тому, що вони — врятовані, вона поводитиметься з ними так, як вони просили, — адже шляхи Господні несповідимі.

— Думаю, що ти можеш справедливо назвати нас шукачами, — сказав їй Майк.

— Тоді цього достатньо, мої любі! Я впевнена, що ви врятовані, адже сам Фостер був в юності шукачем. Я допоможу.

Вона взяла участь у ще одному незначному диві. Вони сіли на килимі у коло. Джилл лягла на спину і подумки запропонувала це ж саме Майкові. Без жодних заклинань, без простирадла, яке б могло прикривати сталевий стержень, Майк підняв її догори. Патриція спостерігала за цим зі спокійною радістю, переконана в тому, що її удостоїли честі бачити диво.

— Пат, — сказав Майк, — ляж на підлогу.

Вона лягла без заперечень, так охоче, наче він був сам Фостер. Джилл повернула голову:

— Майку, може ти спочатку опустиш мене?

— Ні, я не можу цього зробити.

Місіс Пайвонскі відчула, як її обережно підіймають. Її це не налякало; вона просто відчула непереборний релігійний захват, схожий на удар блискавки у поперек. Сила, якої вона не знала, відколи була молодою дівчиною, така, ніби до неї торкнувся сам Святий Фостер, — це змусило її розплакатися. Коли Майк підсунув їх ближче одна до одної, і Джилл взяла її за руку, сльози полилися сильніше, проте вона лише злегка схлипувала від радості.

Через якийсь час він обережно опустив їх на підлогу і, як і думав, зрозумів, що зовсім не втомився. Він не міг згадати, коли востаннє був втомлений.

Джилл заговорила до нього:

— Майку... Нам потрібна склянка води.

(— ????)

(— Так, — подумки відповіла вона.)

(— І?)

(— Прекрасна необхідність. Як думаєш, чому вона прийшла сюди?)

(— Я знав. Не був впевнений, що ти знаєш... І схвалиш. Мій брате. Моє власне «я».)

(— Мій брате.)

Майк не підводився, щоб принести води. Він відправив склянку з таці з напоями у ванну, наповнив її з-під крану й повернув у руки Джилл. Місіс Пайвонскі спостерігала майже зацікавлено, проте неухважно; зараз вона була за межею здивування. Джилл взяла склянку і промовила до місіс Пайвонскі:

— Тітонько Патті, це щось на кшталт хрещення... І одруження. Це... марсіанське. Це означає, що ти довіряєш нам, а ми довіряємо тобі... І ми можемо розказувати тобі все, а ти можеш розказувати усе нам... І що ми завжди будемо партнерами — зараз і вічно. Це дуже серйозно... І, зробивши це раз, потім це вже ніколи не можна зруйнувати. Якщо ти зруйнуєш цей зв'язок, то ми муситимемо померти, одразу ж, врятовані чи ні. Якщо ми зруйнуємо... Але ми цього не зробимо. Проте тобі не обов'язково розділяти з нами воду, якщо ти не хочеш, — і ми залишимося друзями. Зараз, якщо це хоч якось суперечить твоїй вірі, — не роби цього. Ми не належимо до твоєї церкви, навіть якщо ти вважаєш інакше. І, можливо, ніколи не належатимемо. «Шукачі» — це найбільше з того, що ти можеш сказати, щоб назвати нас. Майку?

— Ми грокаємо, — погодився він. — Пат, Джилл говорить правильно. Хотів би я, щоб ми могли сказати це тобі марсіанською, — так було б зрозуміліше. Проте це все, що під собою розуміє одруження... І це домовленість, значно більша від нього. Ми можемо запропонувати тобі воду... Проте, якщо є хоч якась причина у твоїй релігії чи у твоєму серці, щоб не приймати її, — не пий!

Патриція Пайвонскі глибоко вдихнула. Вона вже приймала такі рішення раніше... Під наглядом свого чоловіка... І не злякалася. Та хто вона така, щоб відмовляти святому? І його благословенній нареченій?

— Я хочу цього, — рішуче сказала вона.

Джилл зробила ковток.

— Ми стали ближчими, — вона передала склянку Майку. Він глянув на Джилл, потім на Патрицію.

— Дякую тобі за воду, мій брате, — зробив ковток. — Пат, я даю тобі воду життя. Можеш завжди пити глибоко, — й передала склянку їй.

Патриція взяла склянку.

— Дякую. Дякую вам, о, мої любі! «Вода життя»... О, я люблю вас обох! — вона спрагло випила води.

Джилл взяла у неї склянку й допила те, що залишилося.

— Тепер ми стали ближчими, мої брати.

(— Джилл?)

(— Зараз!!!)

Майкл підняв свого нового брата, переніс її і обережно поклав на ліжку.

Валентин Майкл Сміт грюкнув, коли вперше повно пізнав, що фізичне кохання людей — дуже людське і дуже фізичне — не було простою необхідністю задля запліднення, — так само як не було просто ритуалом, потрібним для того, щоб стати ближчими; сам акт був зближенням, дуже великою чеснотою — і (наскільки йому було відомо) цього не знали навіть Старійшини його колишнього народу. Він все ще грокав це, за кожної можливості намагаючись грюкнути з усією повнотою. Та він вже давно подолав всілякий страх у своєму еретичному припущенні, що навіть Старійшини не знають цього задоволення: він грюкнув, що цей його новий народ має унікальну духовну глибину. З радістю він намагався виміряти цю глибину, не маючи жодних заборон з дитинства, які могли б викликати у нього почуття провини чи якусь відразу.

Його людські вчителі надзвичайно гарно зуміли навчити його, не зруйнувавши його чистоту.

Джилл була дуже задоволена, та зовсім не здивована тим, що тітонька Патті прийняла як неминучий та необхідний, з відвертою повнотою той факт, що розділення води з Май-

ком — дуже давня марсіанська церемонія, яка одразу ж приведе до розділення з самим Майком давнього людського ритуалу. Джилл трохи здивувало (хоч так само й порадувало), що Пат так само спокійно сприймала все навіть тоді, коли новому водному брату показали, що Майк був здатний творити більші дива, ніж здавалося раніше. Але тоді Джилл ще не знала, що Патриція Пайвонскі вже зустрічала святого раніше... І що Патриція очікувала більшого від святого. Сама Джилл була просто щаслива, що вони досягли точки на перетині кривих і обрали правильну дію... І була надзвичайно щаслива стати ближчою — оскільки точка перетину була визначена. Про все це вона думала марсіанською.

Коли вони відпочивали, Майк догоджав Патті, купаючи її за допомогою телекінезу, а Джилл сиділа на краю ванни і скрикувала, хихочучи разом із старшою жінкою. Це була просто гра, дуже людська, зовсім не марсіанська; якимось Майк так само скупав Джилл — радше через лінь, щоб не підійматися з води, і так чи інакше випадково. Тепер це перетворилося на традицію, і Джилл хотіла, щоб про неї на власному досвіді дізналася і Патті. Джилл із задоволенням спостерігала за обличчям Патті, коли та зрозуміла, що її розтирають м'які, невидимі руки... За якийсь час вона за одну мить висохла — без рушника чи поруху повітря.

Патриція моргнула.

— Після цього мені потрібно випити. Багато.

— Звичайно, дорогенька.

— І я все одно хочу показати вам свої татуювання, їх усі, — Патриція вийшла вслід за Джилл у вітальню, а за нею Майк. Він зупинилася посеред килиму. — Але спочатку подивися на мене. Подивися на мене, а не на мої татуювання. Що ти бачиш?

Злегка шкодуючи, Майк подумки стер її тату та глянув на свого нового брата без її прикрас. Йому дуже подобалися її татуювання; вони були особисто її, виділяли її та робили собою. Йому здавалося, що ці тату злегка додають їй марсіанського

смаку, оскільки вона не мала невиразної схожості з більшістю людей. Він уже запам'ятав їх усі і розмірковував над тим, що із задоволенням теж зробив би собі татуювання по всьому тілу, — щойно грокне, що на них має бути зображено. Життя його батька, водного брата Джунала? Йому потрібно над цим подумати. Він обговорить це з Джилл, і вона, напевно, теж захоче зробити тату. Які візерунки зробили б Джилл ще прекраснішою? Так само як парфуми підсилили запах Джилл, не змінюючи його?

Те, що він побачив, коли глянув на Пат без її татуювань, йому сподобалося, проте не так сильно: вона виглядала так, як має виглядати жінка. Майк все ще не грокнув колекцію картинок Дюка; вони були цікаві; вони пояснили Майку, що існує безліч жінок різних розмірів, форм, пропорцій та кольорів; окрім того, він дізнався й про те, що існує певна різноманітність у акробатиці, яка є частиною фізичної любові. Проте, вивчивши ці прості факти, він, здавалося, грокнув, що більше не зможе нічого навчитися з картинок Дюка. Раннє виховання сформувало в Майку дуже точного спостерігача за допомогою зору (та інших відчуттів), проте те ж саме виховання зробило його нечутливим до ледь вловимого задоволення вуайєризму. Не тому, що жінки (включно з найвиразнішою, Патрицію Пайвонскі) не збуджували його сексуально, а тому, що причиною цьому було не їх споглядання. За відчуттями, більшою мірою нюховими та дотиковими, він був напівмарсіанин і напівлюдина; а паралельний людському рефлексу у марсіан (ледь помітний, як чхання), що виступав спусковим гачком, — активували лише у відведений йому час. Те, що можна було назвати «сексом» марсіанською, було приблизно таким же романтичним, як внутрішньовенне годування.

Проте, оскільки його попросили глянути на неї без її татуювань, Майк зосередив увагу на тій Патриції, яку вже й так знав: вона мала власне обличчя, відзначене красою її життя. Вона мала, як він побачив з легким здивуванням, власне обличчя навіть більше, ніж Джилл, — і це змушувало його

відчувати до Пат щось навіть більше за те почуття, яке він ще не називав любов'ю, — і для якого, проте, використовував особливу марсіанську ідею.

У неї також був і власний аромат, і власний голос — як і в усіх людей. Її голос був хрипким, і йому подобалося слухати її, навіть коли він не грокав значення того, що вона казала; її аромат змішувався (він знав) з слідами гіркого мускусу від щоденних контактів зі зміями, що його не вдавалося змити. Він не прибрав його; змії Пат були частиною її самої — так само, як і її тату. Майкові подобалися змії Пат, і він міг абсолютно безпечно тримати отруйних, навіть не розтягуючи час, щоб передбачити та уникнути їхніх укусів. Вони грокали з ним; він насолоджувався їхніми невинними безжальними думками — це нагадувало йому про дім. Окрім Пат, Майк був єдиним, хто міг тримати Солоденьку булочку із задоволенням для самої боа-констріктора. Якщо було потрібно, щоб її взяв хтось інший, вона зазвичай зберігала свою звичну апатію, проте Майка вона сприймала як заміну Пат.

Майк дозволив малюнкам з'явитися знову.

Джилл дивилася на неї й дивувалася — нащо тітонька Патті ще від самого початку взагалі дозволила зробити собі тату? Вона б виглядала справді милою, якби не була стриптизеркою на ярмарку. Проте вона любила тітоньку Патті за те, якою вона була, а не за те, як вона виглядала, — і, звичайно ж, це забезпечувало їй стабільне життя... Щонайменше доки вона не стане такою старою та виснаженою, що дурні не платитимуть, щоб глянути на неї, навіть якби всі ці татування були підписані Рембрандтом. Вона сподівалася, що Патті відклала кругленьку суму, але потім згадала, що тітонька Патті тепер була однією з водних братів Майка (і її теж, звичайно), а незліченні статки Майка забезпечували Пат впевнену старість; Джилл стало тепліше від цієї думки.

— Ну? — повторила місіс Пайвонскі. — Що ти бачиш? Скільки мені років, Майку?

— Не знаю, — просто відповів він.

— Вгадай.

— Я не можу вгадати, Пат.

— О, спробуй. Ти не образиш мене.

— Патті, — вставила Джилл, — він і справді має на увазі, що не може вгадати. У нього ще не було можливості навчитися судити про вік, ти ж знаєш, як мало часу він провів на Землі. До того ж Майк думає марсіанськими роками та марсіанськими величинами. Якщо це час чи геометрична фігура, я маю перекласти їх для нього.

— Що ж... вгадай ти, любонько. Будь чесною.

Джилл знову подивилася на Патті, розглядаючи її підтянуте тіло, а також руки, горло та кутики очей, потім відняла від своєї здогадки п'ять років, попри марсіанську відвертість, яку вона була винна водному брату.

— Гм... Близько тридцяти. Плюс мінус рік.

Місіс Пайвонскі тріумфально засміялася.

— Ось вам і нагорода від Істинної Віри, мої любі! Джилл, любонько, мені вже за сорок. А от наскільки за сорок — не скажу; я припинила рахувати.

— Ззовні й не скажеш.

— Знаю. Ось, що Щастя робить для тебе, голубко. Після народження першої дитини я дозволила своїй фігурі зникнути. Я була схожа на бляшанку — вони вигадали слово, яке гарно мені підходило, — «обширна». Живіт здавався як на чотири місяці, чи й гірше. Груди обвисли, а я ніколи їх не підтягувала. Ви не повинні мені вірити; звісно, я знаю, що гарні пластичні хірурги не залишають шрамів... Проте, люба, на мені це було б помітно; це б пошкодило більшу частину двох моїх татуювань. І тоді я побачила світло! Переродилася. Жодних вправ чи дієт — я й досі їм, як свиня, і ви це знаєте. Щастя, люба. Ідеальне Щастя Господнє завдяки допомозі Благословенного Фостера.

— Це неймовірно, — сказала Джилл, і саме це вона мала на увазі. Вона знала жінок, яким вдалося зберегти фігуру так само (і вона рішуче мала намір зберегти свою) ... Але в кож-

ному разі — завдяки значним зусиллям. Вона знала, що тітонька Патті говорить правду про дієти та вправи, — щонайменше впродовж того часу, відколи вони познайомилися... А як хірургічна медсестра Джилл знала напевно, що і де вирізали у втручанні з підтягування грудей; однак ці татування ніколи не знали скальпеля.

Та Майка це не вразило. Він дійшов переконливого висновку, що Пат навчилася думати своїм тілом і хотіла цього — незалежно від того, чи приписує вона це Фостеру, чи ні. Він все ще намагався навчити Джилл такому контролю, проте знав, що їй доведеться покращити знання марсіанської, щоб ідеально опанувати його. Без поспіху: очікування завершить процес. Пат продовжувала говорити:

— Я хочу, щоб ви побачили, що для мене зробила Віра. Проте це ззовні; справжня зміна — всередині. Щастя. Я повинна спробувати розповісти вам про нього. Добрий Господь знає, що в мене немає ні духовного сану, ні дару ораторського мистецтва... Та я спробую. І тоді я відповім на усі ваші питання, якщо зможу. Перше, що ви маєте прийняти, — це те, що всі інші так звані церкви — це пастки Диявола. Наш любий Ісус проповідував Істинну Віру; так сказав Фостер, і я вірю, що так було насправді. Проте впродовж Темних Часів його слова навмисно перекрутили, додали та змінили, аж до такої міри, що і сам Ісус би їх не впізнав. І тому на Землю відправили Фостера — щоб виголосити Нове Одкровення та виправити й очистити їх знову.

Патриція Пайвонскі підняла пальця й несподівано стала приголомшливо схожою на жрицю, вбрану лише в свої чесноти та містичні символи.

— Бог хоче, щоб ми були Щасливі. Він наповнив світ речами, які роблять нас щасливими, — якщо тільки ми бачимо світло. Чи дозволив би Господь виноградному соку перетворитися на вино, якби Він не хотів, щоб ми його пили й були радісними? Він міг легко лишити його виноградним соком... Чи одразу перетворити на оцет, від якого ніхто б

радісно не хихотів. Хіба це не істина? Звичайно, Він не мав на увазі, що тобі слід напиватися до чортиків, бити дружину та покидати дітей... Проте Він дав нам гарні речі, щоб ми ними користувалися, не зловживаючи... І не ігнорували їх. Але, якщо тобі хочеться випити одну чарку або й шість, серед друзів, які теж побачили світло, і якщо через це ти захочеш стрибати, танцювати та дякувати Господу за його доброту... То чому ні? Бог створив алкоголь, і він створив ноги, і він створив їх так, щоб ти міг користуватися ними одночасно і бути щасливим!

Вона замовкла, а потім продовжила:

— Налий мені ще, люба; проповідування викликає спрагу — тут потрібен не імбирний ель, а гарне житнє віскі. І це ще не все. Якби Господь не хотів, щоб на жінок дивилися, — він би зробив їх потворними; це справедливо, чи не так? Господь не мухлює; Він встановлює правила Сам... Він не підлаштовує все так, щоб дурень не зміг виграти, як це буває з підкрученим колесом в гральному автоматі в глухому містечку.

Добре! Господь хоче, щоб ми були Щасливі, і говорить нам: «Любіть одне одного!» Любіть змію, якщо бідолашний потрібна любов. Любіть сусіда, якщо він побачив світло і має в своєму серці любов... І не подавай твоєї руки лише грішникам і приплічникам Сатани, які хочуть збити тебе з визначеного шляху та штовхнути в безодню. Та під «любов'ю» він не мав на увазі одержиму любов божевільної тітоньки, через яку боїшся підняти погляд від книги гімнів через страх побачити спокусу плоті. Якби Бог ненавидів плоть, навіщо Йому створювати її стільки? Господь — не боягуз. Він створив Великий Каньйон та комети, що пролітають небом, циклони, жеребців і землетруси... Тож чи здатний Бог, який зміг усе це зробити, розвернутися на сто вісімдесят градусів і полити свої квіти лише тому, що якась юна дівуля злегка нахилилася, а чоловік побачив її цицьки? Тобі видніше, любонько, — і мені теж! Коли Бог сказав нам любити, Він не простягав нам карту; Він мав це на увазі. Любити маленьких немовлят, які безупинно

змінюються, і любити сильних, смердючих чоловіків, щоб було більше маленьких немовлят, щоб їх любити, а між цим продовжувати любити, тому що це так прекрасно!

Звичайно, це не означає розмінюватися, втрачати почуття міри — ну, це якби я випила пляшку житнього віскі і побила копа. Ти не можеш продавати любов і не можеш купити Щастя, бо у них немає цінників... А якщо ти думаєш, що є, то перед тобою — відкрита дорога в пекло. Але, якщо ти віддаватимеш з відкритим серцем та отримуватимеш те, що Господь має у необмеженій кількості, Диявол не зможе торкнутися тебе. Гроші? — вона глянула на Джилл. — Любонько, ти б розділила воду з кимось, скажімо за мільйон доларів? Чи постав десять мільйонів — оплата довільна.

— Звичайно, ні. (— Майкле, ти це грокаєш?)

(— Майже з усією повнотою, Джилл. Зачекай)

— Бачиш, дорогенька? Я знаю, що малося на увазі; я знала, що любов у воді. Ви шукачі, дуже близькі до світла. Проте оскільки ви двоє, з любові, що є у вас, «розділили воду і стали ближчими», як сказав Майкл, то я можу сказати вам те, чого зазвичай не змогла б сказати шукачеві...

Преподобний Фостер — самопроголошений чи проголошений безпосередньо Богом, залежно від влади міста, — мав інтуїтивну здатність відчувати настрої його культури та його часів, щонайменше таку ж сильну, яку має вмільий циркач, що складає враження про дурня. Країна та культура, знана в світі як «Америка», страждала від роздвоєння особистості впродовж усієї своєї історії. Її очевидні закони були майже завжди пуританськими для людей, чия прихована поведінка схилялася до раблезіанської; її головні релігії всі були аполлонічними, але певною мірою всі її релігійні відродження були істеричними, майже діонісійськими. У двадцятому столітті терранської християнської ери більше ніде на Землі так рішуче не стримували секс, як в Америці, — і ніде більше не було такого глибокого інтересу до нього.

Преподобний Фостер, як і кожен значний релігійний лідер планети, мав дві основні риси: він був надзвичайно магнетичною особистістю («гіпнотизер» — це слово широко використовували його наклепники, нарівні з іншими, не такими м'якими) та був надзвичайно сексуальним, у чому і близько не нагадував людських норм. Знакові релігійні лідери на Землі завжди були холостяками — чи навпаки. (Значні лідери, новатори — не обов'язково головні керівники та посередники.) Фостер не був холостяком.

У нього не було дружин чи верховних жриць — вирішальним чинником для перетворення та переродження за Новим Одкровенням був ритуал, який Валентин Майкл Сміт недавно грокнув як найприйнятніший спосіб для зближення.

Тут, звичайно ж, немає нічого нового: історичні терранські секти, культу та провідні релігії, надто численні для того, щоб їх перераховувати, використовували, по суті, таку ж техніку, проте в Америці до епохи Фостера це відбувалось не у в таких масштабах. Фостера не раз депортували з міста до того, як він «удосконалив» метод та організацію, що дозволяли йому поширювати свій козлинний культ. Обмірковуючи його структуру, він так само багато взяв від масонства, католицизму, комуністичної партії та Медісон-авеню¹, як і від кількох давніх священних книг, — і написав на їх основі своє Нове Одкровення... В якому загорнув це все у цукрову оболонку повернення до примітивного християнства — щоб задовольнити своїх покупців. Він заснував відкриту церкву, яку міг відвідувати будь-хто і де людина могла залишатися «шукачем», роками користуючись численними перевагами церкви. Далі була середня церква, яка для всього навколишнього світу була «Церквою Нового Одкровення»: тут щасливі «врятовані», котрі сплатили свою

---

¹ Медісон-авеню розташована у центральній частині Мангетену, поміж Парк-авеню та П'ятою авеню. Тут зосереджені рекламні агентства, тому назва вулиці символізує американську рекламу.

десятину, насолоджувалися всіма економічними вигодами церковного бізнесу, що постійно розвивався, і могли довічно святкувати на вечірках своє Відродження — і Щастя, Щастя, Щастя!! Їхні гріхи простили — та й відтоді вони дійсно дуже мало грішили, підтримуючи свою церкву, чесно співпрацюючи зі своїми товаришами-фостерітами, засуджували грішників, тож залишалися Щасливими. Нове Одкровення не надто заохочувало подружні зради, а обговорення сексуальної поведінки були тут радше таємними.

Врятовані в середній церкві отримали звання «ударної групи», необхідної у тих випадках, коли були потрібні прямі дії. Фостер перейняв цей трюк у вобліз¹ з початку ХХ століття; якщо суспільство намагалося придушити обнадійливий рух фостерітів, фостеріти з усіх усюд стягувалися у те містечко, аж доки там не вичерпувались місця у в'язницях і копи, щоб впоратися з ними, — після чого копи зазвичай залишалися зі зламаними ребрами та розгромленими в'язницями.

Якщо якомусь прокурору вистачало сміливості після всього висунути якесь обвинувачення, то було майже неможливо нічого довести. Фостер (після того як досконально вивчив Кодекс) дізнався, що, згідно з буквою закону, це було б справжнім гонінням. Тому національний Верховний Суд, а пізніше і Вищий Суд не розглянули жодної справи фостеріта як фостеріта.

Та, окрім зовнішньої церкви, була ще й внутрішня, яку ніколи так не називали, — основне ядро тих, хто повністю присвятив себе цій справі; хто став священнослужителем. Усі вони були проповідниками, хранителями ключів і записів, всі вони творили політику. Вони були «Відродженими» і перебували поза межами гріха; їм гарантовано відводилось місце в раю, і вони були обраними кандидатами для прямого допуску на Небеса.

¹Індустріальні робітники світу (профспілка в США у 1910—1920 роках).

Фостер обирав їх надзвичайно ретельно, і робив це особисто — аж доки роботи не стало надто багато. Він шукав чоловіків, якомога більше схожих на себе, та жінок, схожих на його жриць-дружин — динамічних; істинних вірян (оскільки він сам їх переконував), впертих і вільних (чи схильними до того, щоб бути впертими і вільними, адже сумніви й почуття провини тут відкидались) від заздощів і ревнощів у їх найпростішому, найбільш людському значенні. Всі вони були — потенційні сатири та німфи, оскільки таємна внутрішня церква була насправді діонісійським культом, якого в Америці ніколи не було і для якого тут існував величезний потенційний ринок.

Але він був ще завбачливішим: якщо кандидати були одружені, то це мусили бути обоє представників подружжя. Неодружені кандидати повинні були бути сексуально привабливими, а також агресивними; тому він переконував своїх жерців в тому, що чоловіки завжди мають бути рівними за кількістю або ж кількісно перевищувати жінок. Ніде не згадувалося, що Фостер раніше вивчав історію давніших культів Америки, проте він також знав (чи відчував), що більшість з них були зруйновані тому, що одержима хіть їхніх священиків призвела до чоловічих ревнощів і насилля. Фостер ніколи не припускався цієї помилки — навіть тоді, коли законно одружувався з котроюсь з них.

Не те щоб він керувався шаленим бажанням розширити внутрішню групу, — середня церква, відома загалу, пропонувала багато чого з того, що втамовувало слабкі потреби всіх нещасливих і тих, хто відчував провину. Якщо місцеве відродження давало більше двох пар, які підходили для «Небесного Шлюбу», Фостер був задоволений; якщо не з'являлося жодної, він дозволяв розвиватися іншим зернам, надсилаючи досвідчених жерців та жриць, щоб навчити їх.

Проте так всебічно, як це тільки було можливо, він завжди особисто перевіряв подружжя-кандидатів у компанії кількох відданих жриць. До того часу, як такі подружжя були вже

«врятовані» до такої міри, що їх можна було зарахувати до середньої церкви, він трохи ризикував, однак ризик був незначний як з кандидатами-жінками, так і з їх чоловіками, яких він завжди сам перевіряв до того, як дозволяв своїй жриці продовжувати.

Коли Патрицію Пайвонскі врятували, коли вона була ще молодою, одруженою та «дуже, дуже щасливою». Коли вона народила першу дитину, то підняла очі й замилювалася своїм значно старшим від неї чоловіком. Джордж Пайвонскі був щедрим та дуже люблячим чоловіком. У нього була одна слабкість, через яку він часто бував надто п'яним, щоб доводити їй свою любов впродовж цілого дня... Але його татуювальні голки все ще були твердими, а погляд — гострим. Патті вважала себе відданою дружиною і в цілому досить щасливою — хоча, щоправда, Джордж час від часу виявляв досить-таки сильно любов до клієнток, особливо рано-вранці. Але, звичайно, татуювання вимагають приватності — особливо з леді. Патті була терплячою... Крім того, вона інколи й сама призначала побачення клієнтам — особливо після того, як Джордж почав все частіше прикладатися до пляшки.

Тим не менше в її житті дечого не вистачало, і ця порожнеча не заповнювалася навіть тоді, коли один особливо вдячний клієнт зробив їй незвичайний подарунок — соснову змію, за його словами, зняту з торгового судна, яку він не міг залишити собі. Патті завжди любила домашніх тварин і не мала вульгарної фобії щодо змій; вона зробила їй будиночок у вітрині, що виходила на вулицю, а Джордж намалював прекрасну картину в чотирьох кольорах на задній стінці під назвою «Не наступи на мене!». Цей його новий твір став дуже популярним.

Через якийсь час у неї побільшало змій, і вони чудово її заспокоювали. Але вона була донькою протестанта Алстера та дівчини з Корку¹, і озброєне перемир'я між її батьками прирікало її на атеїзм.

¹ Порт в Ірландії.

Вона вже була «шукачем», коли Фостер дістався до Сан-Педро, і зуміла вмовити Джорджа піти на кілька недільних служб. Проте тоді він ще не бачив світла.

У день свого візиту Фостер приніс їм світло — і вони висповідалися. Коли ж він за півроку повернувся, щоб на швидку перевірити, як ідуть справи в ці й гілці, Пайвонські були такі віддані, що він виявив їм особисту увагу.

— З того дня, відколи ми побачили святе світло, я не мала жодних клопотів з Джорджем, — сказала вона Майку та Джилл. — Звісно, він так само пив... Але він пив у церкві — і завжди знав міру. Коли повернувся наш святий лідер, Джордж вже почав свій Великий Проект. Природно, що він хотів показати його Фостеру, якби той зміг знайти час... — місіс Пайвонські вагалася: — Дітки, мені справді не слід вам цього розповідати.

— Тоді не розповідай, — наполегливо промовила Джилл. — Патті, люба, ніхто з нас не хоче, щоб ти коли-небудь робила чи говорила те, в чому не впевнена. «Розділення води» має бути простим і природнім... І ми радо почекаємо, поки ця розповідь стане для тебе легкою.

— Гм... Але я дуже хочу розділити це! Послухайте, милі мої, — я справді довіряю вам обом. Проте я просто хочу, щоб ви пам'ятали, що все, що я вам розповідаю, — церковні справи, тож ви не повинні коли-небудь комусь про них говорити... Так само як я ніколи нікому не розповім про вас.

Майк кивнув.

— Тут, на Землі, ми інколи називаємо це справами «водних братів». На Марсі таких проблем немає... Проте тут, я грокаю, щось таки є. справи «водних братів» ніколи не переказують.

— Я... Я «грокаю». Це смішне слово, проте я вже вивчила його. Добре, любчики: отже, це справа «водних братів». Чи знаєте ви, що у всіх фостерітів є татування? Я маю на увазі справжніх членів Церкви — тих, хто врятований незмінно й довічно, назавжди, як ось я? О, я не говорю про татування

по всьому тілу, як у мене, проте... Дивіться: бачите ось це? Просто над серцем... Бачите? Це святий поцілунок Фостера. Джордж працював над цим дизайном, щоб він здавався частиною картинки всередині... Так, щоб ніхто не міг здогадатися, поки їм не скажуть. Проте це його поцілунок, і Фостер сам його там поставив! — здавалося, вона дуже цим пишалася.

Вони обоє оглянули її.

— Це і є слід від поцілунку, — вражено промовила Джилл. — Наче хтось і справді поцілував тебе на помадженими губами. Поки ти не показала, я думала, що це частина того заходу сонця.

— Так, справді, — тому Джордж його і зробив його. Тому що ти не повинен показувати поцілунок Фостера будь-кому з тих, хто його не носить, — і я його нікому не показувала аж дотепер. Проте, — наполягала вона, — я впевнена, що ви отримаєте його, — ви обоє. І того дня, коли це станеться, я хочу бути тією, хто зробить вам це тату.

Джилл сказала:

— Я не зовсім тебе розумію, Патті. Я бачу, що для тебе чудово бути тією, кого поцілував Фостер, — проте як він може коли-небудь поцілувати нас? Врешті-решт, він же на горі, на Небесах.

— Так і є, любя. Проте дозволь пояснити. Будь-який посвячений жрець чи жриця можуть дати тобі поцілунок Фостера. Це означає, що Бог у твоєму серці. Бог — частина тебе... назавжди.

Несподівано Майк рішуче вигукнув:

— Ти є Бог!

— Що, Майкле? Що ж, це дивний спосіб висловлювання — і я ніколи не чула, щоб жрець говорив так. Проте у цій фразі є певна доля істини... Бог у тобі, і над тобою, і з тобою, і Диявол ніколи не зможе отримати тебе.

— Так, — погодився Майк. — Ти грокнула Бога.

Він радісно подумав, що зараз наблизився до пояснення цієї ідеї впритул, значно більше, ніж будь-коли раніше...

Доки Джилл, яка розуміла її, не зможе пояснити це марсіанською. Що неминуче станеться трохи згодом.

— У цьому й полягає ідея, Майкле. Бог... Грокає тебе, а ти — поєднуєшся у Святій Любові та вічному Щасті з Його Церквою. Жрець — чи, можливо, жриця: це може бути будь-хто з них, — цілує тебе, і потім на місці сліду від поцілунку роблять татуювання, щоб показати, що це назавжди. Звичайно, він не обов'язково повинен бути таким же великим, мій — точного розміру та форми благословенних вуст Фостера; і цей поцілунок може бути будь-де: головне — приховати його від очей грішників. Багато хто з чоловіків голять невелику латку на голові, а потім носять капелюха чи пов'язку, поки волосся не відросте. Чи у будь-якій іншій точці, де цю благословенну мітку точно не помітять, якщо ти тільки не захочеш її показати. Ти не повинен сидіти чи стояти на ній — проте усі інші місця підходять. Ти можеш показувати своє татуювання під час закритих зібрань Радості вічно врятованих.

— Я чула про зустрічі Щастя, — прокоментувала Джилл, — та й гадки не маю, як саме вони відбуваються.

— Що ж, — розсудливо сказала місіс Пайвонскі, — є Щасливі зустрічі та Зустрічі Щастя. Одні — для звичайних членів церкви, тих врятованих, які ще можуть оступитися, і у них надзвичайно багато розваг: величезні вечірки лише з тими молитвами, які промовляються природно та радісно, і шалено голосно, що робить вечірку гарною. Там дозволено навіть трохи справжньої любові, однак це не дуже схвалюють, і тобі краще бути обережнішою, обираючи, з ким і як, щоб не посіяти зерно розбрату між братів. Церква дуже суворо стежить за тим, щоб речі завжди залишалися на своїх місцях.

Проте Зустрічі Щастя для вічно врятованих... Що ж, тобі не потрібно бути обережною, тому що там не буде нікого, хто може згрішити, — у них все це вже в минулому, і все вже виплачено. Якщо ти хочеш випити та знепритомніти — гаразд: це воля Господа, бо в іншому разі тобі б цього не хотілося. Ти хочеш опуститися на коліна і молитися, чи заспі-

вати, чи розірвати свій одяг і танцювати, — це воля Господа. Хоча, — додала вона, — ти можеш взагалі не надягати нічого, тому що там не може бути нікого, хто міг би побачити в цьому щось неправильне.

— Схоже на вечірку, — сказала Джилл.

— О, так і є, — завжди! І весь час тебе наповнює небесне блаженство. І коли ти вранці прокидаєшся на дивані з кимось із вічно врятованих братів, ти знаєш, що він тут опинився завдяки волі Господа, і це робить тебе благословенно Щасливою. І так і є. Всі вони мають поцілунок Фостера, вони — твої, — вона стиха гмикнула. — Це трохи схоже на «розділення води». Ви мене розумієте?

— Я грокаю, — погодився Майк.

(— Майку?????)

(— Зачекай, Джилл. Зачекай на повноту.)

— Але не думайте, — відверто сказала Патриція, — що хтось може прийти на Зустріч Щастя у Внутрішній Храм, лише маючи маленьке татуювання: врешті-решт, його надто просто підробити. Відвідувачі, брати чи сестри... Ну, візьмімо мене. Щойно я дізнаюся, куди збирається ярмарок, то пишу в місцеву церкву, надсилаючи їм відбитки пальців, щоб вони могли порівняти їх з архівним файлом вічно врятованих у головному Храмі Архангела Фостера, якщо вони ще мене не знають. Я даю їм свою адресу на дошці оголошень. Потім, коли вперше йду до цієї церкви, — а я завжди ходжу до церкви в неділю й ніколи б не пропустила Зустрічі Щастя, навіть якщо для Тіма це означало б закрити виставу на весь вечір, — то мене завжди впізнають. У більшості церков мене раді бачити; я — додаткова принада, з цими унікальними неперевершеними священними зображеннями, і я часто проводжу більшість вечора, просто дозволяючи людям розглядати себе. І кожна така хвилина блаженна. Інколи жерці хочуть, щоб я принесла Солоденьку булочку, і тоді я зображаю Єву та Змія; для цього — звісно, якщо дозволяє час, — потрібно наносити на тіло грим чи вбиратись в трико тілесного кольору. Інколи місцевий брат

грає роль Адама, і нас виганяють з Едемського Саду, а місцевий жрець пояснює справжнє значення цієї події, а не ту перекручену брехню, яку ви чули. І в кінці ми знову отримуємо нашу благословенну чистоту та щастя — і цього точно достатньо, щоб зробити вечірку по-справжньому гарною. Щастя!

Вона додала:

— Всі цікавляться моїм поцілунком Фостера... Тому що відколи — а минуло майже двадцять років — він повернувся на Небеса, а Церква розрослася та розцвіла, — вже не надто багато хто з нас має поцілунок Фостера, який поставили не за довіреністю, — і я також завжди підтверджую це у Храмі. І я можу розповісти і вам про нього. Гм...

Місіс Пайвонскі вагалася, але потім розповіла все, з детальними подробицями. Тоді Джилл здивувалася тому, куди зникла її всім відома обмежена здатність червоніти. І вона грокнула, що Майк і Патті були схожі — Господні невинні душі, нездатні грішити, що б вони не робили. Вона хотіла, заради самої ж Патті, щоб ця абсурдна мішанина й справді була правдою: щоб Фостер і справді був святим пророком, який врятував її для вічного блаженства.

Але Фостер! О Господи, що за пародія на святого! Потім несподівано — завдяки своїй хорошій пам'яті — Джилл знову повернулася до кімнати зі скляною стіною, де зазирнула у мертві очі Фостера. Проте в її уяві він здавався живим... І вона відчула, як спиною побігли мурашки; і їй стало цікаво, що вона зробила б, якби сам Фостер запропонував їй свій святий поцілунок — та святого себе?

Вона закрила свій розум занадто пізно — Майк вже встиг багато чого від неї дізнатися. Вона відчула, як він посміхається з виразом добре відомої їй невинності.

Джилл підвелася.

— Патті, любонько, о котрій тобі потрібно повернутися у табір?

— О Боже! Мені слід повертатися цієї благословенної хвилини!

- Чому? Вистава не почнеться до дев'яти тридцяти.
- Ну... Солоденька булочка сумує за мною... І вона ревнує, якщо я десь затримуюся.
- Може, скажеш їй, що у тебе була нічна Зустріч Щастя?
- Гм... — Старша жінка обняла Джилл. — Ось воно! Так і є!
- Добре... Але мені треба трохи поспати, — Джилл і справді відчула втому. — Тоді о котрій тобі потрібно прокинутися?
- Гм... Якщо я повернуся до восьмої, то зможу попросити Сема спакувати мій намет і матиму досить часу, щоб пересвідчитися, що моїх крихіток завантажили безпечно.
- Сніданок?
- Я б у жодному разі не снідала — поснідаю в потязі. Коли я прокидаюся, то зазвичай лише п'ю каву.
- Саме так і зробимо, але у цій кімнаті. Я побачу, коли ти прокинешся. А тепер, мої любі, залишайтеся вдвох, обговорюйте релігію скільки заманеться; я не дам тобі проспати, якщо ти заснеш. Майк не спатиме.

— Взагалі?

— Ніколи. Він скручується і думає, якщо має про що подумати, але він не спить.

Місіс Пайвонскі серйозно кивнула:

— Ще один знак. Я знаю, — і, Майкле, одного дня ти теж дізнаєшся. Твоє покликання прийде.

— Можливо, — погодилася Джилл. — Майку, я засинаю. Перенесеш мене у ліжко? Будь ласка!

Майк підняв її у повітря, переніс на ліжко і невидимими руками накрив ковдрою — і вона заснула ще до того, як він її накрив.

Джилл прокинулася, так як і планувала, точно о сьомій. У Майка в голові був годинник, та він був дуже дивним, — не схожим на земні календарі та годинники; він вібрував для іншої потреби. Вона зіскочила з ліжка і зазирнула в сусідню кімнату. Світло було вимкнене, а вікна — ретельно заштопені. Проте вони не спали. Джилл почула, як Майк сказав з м'якою впевненістю:

— Ти є Бог.

— «Ти є Бог», — прошепотіла у відповідь Патриція важким, наче під наркотиками, голосом.

— Так. Джилл — Бог.

— Джилл... Бог. Так, Майкле.

— І ти є Бог.

— Ти є Бог. Зараз Майку, зараз!

Джилл дуже обережно відступила назад і тихо пішла чистити зуби. Через якийсь час вона подумки повідомила Майку, що прокинулася, — і, як і очікувала, зрозуміла, що він вже про це знав. Коли вона повернулася до вітальні, завіси були підняті, а з вікон струменіло сонячне проміння.

— Доброго ранку, любі мої! — вона поцілувала їх обох.

— Ти є Бог, — просто сказала Патті.

— Так, Патті. І ти є Бог. Бог у всіх нас.

Вона глянула на Патті в різкому, яскравому ранковому світлі і помітила, що її новий брат не виглядала втомленою. Вона мала такий вигляд, наче спала всю ніч і навіть більше... Виглядала молодшою та соковитішою, ніж будь-коли раніше. Їй був знайомий такий ефект — якщо Майк хотів не лягати спати, а замість цього читав чи думав всю ніч, Джилл ніколи не бачила в цьому проблеми. Вона підозрювала, що її раптова сонливість минулого вечора теж була ідеєю Майка... І почула, як Майк подумки погодився з тим, що так воно і було.

— А зараз кава для вас обох, мої любі, — і для мене також. А ще я випадково припасла пакет апельсинового соку.

Вони снідали невимушено, сповнені щастя. Джилл помітила, що Патті виглядала замисленою.

— Що сталося, любя?

— Гм... Мені б страшенно не хотілося про це згадувати, — але на що ви, діти, збираєтеся жити? Так трапилося, що у тітоньки Патті є деякі заощадження, тож я подумала...

Джилл розсміялася.

— О, любя, вибач; я не хотіла сміятися. Але Людина з Марса багатий! Хіба ти не знала? Ти що, взагалі новини не читаєш?

Місіс Пайвонскі виглядала спантеличеною:

— Ну, думаю, що я щось чула... Але не можна вірити всьому, про що повідомляють у новинах.

Джилл зітхнула.

— Патті, ти — справжня щасливиця. І повір мені, зараз, коли ми стали водними братами, ми й хвилини не вагатимемося й будемо повністю відвертими — «розділення гнізда» не просто поезія. Та має бути інший шлях. Якщо тобі коли-небудь будуть потрібні гроші — не важливо скільки, — просто скажи: ми все одно не зможемо витратити усе. Будь-яку суму. Будь-коли. Напиши мені, або ще краще — зателефонуй, тому що у Майка дуже туманне уявлення про гроші. Люба, на моєму рахунку зараз пара сотень тисяч доларів. Хочеш скількись?

Місіс Пайвонскі виглядала сильно наляканою — сильніше, ніж коли Майк змусив зникнути її одяг.

— Боронь Боже! Мені не потрібні гроші.

Джилл знизала плечима.

— Якщо колись знадобляться — просто дай знати. Ми не зможемо витратити їх усі, а уряд не дозволить Майкові їх віддати. Принаймні більшу частину. Якщо ти захочеш яхту, Майк із задоволенням подарує тобі її.

— Точно подарую, Пат. Я ніколи не бачив яхт.

Місіс Пайвонскі захитала головою.

— Не тягніть мене на високу гору, дорогенькі. Я ніколи не хотіла більшого, і все, що я хочу від вас двох, — це ваша любов.

— У тебе вона є, — сказала їй Джилл.

— Я не грокаю «любов», — серйозно сказав Майк. — Але Джилл завжди говорить правильно. Якщо ми маємо щось, воно твоє.

— ...і — знати, що ви обоє врятовані. Проте я більше не хвилююся про це. Майк розповів мені про очікування і про те, чому воно необхідне. Ти розумієш мене, Джилл?

— Я грокаю. Я більше ні до чого не ставлюся з нетерпінням.

— Проте у мене є дещо для вас двох, — татуйована леді підвелася, пройшла до своєї сумочки й витягла з неї книгу.

Повернулася, підійшла впритул до них. — Мої любі... Це саме та копія Нового Одкровення, яку мені дав Благословенний Фостер... Тієї ночі, коли залишив на мені поцілунок. Я хочу, щоб вона була у вас.

Несподівано на очах у Джилл з'явилися сльози, і їй перехопило подих.

— Але, тітонько Патті... Патті, брате наш! Ми не можемо її взяти. Не цю. Ми купимо собі іншу.

— Ні. Це... Це «вода». Я розділяю її з вами. Для зближення.

— О, — підскочила Джилл. — Ми візьмемо її. Проте тепер вона наша — усіх нас, — вона поцілувала Патті.

Через якийсь час Майк торкнув Джилл за плече.

— Жадібний малий брат. Моя черга.

— У цьому я завжди буду жадібна.

Людина з Марса поцілував свого нового брата спочатку в губи, потім зупинився й обережно поцілував туди, куди і Фостер. Потім подумав — недовго, згідно з земним часом, — і обрав відповідне місце на іншому боці, де, як він бачив, малюнок Джорджа відповідав його меті. Він поцілував її туди, поки у розтягнутому часі дуже детально обдумував те, чого хотів досягти. Потрібно було обов'язково грокнути капіляри...

Для інших двох, об'єкта та споглядача, він просто обережно й коротко притиснув губи до надто прикрашеної шкіри. Проте Джилл зрозуміла, що він збирається робити, і спостерігала за цим.

— Патті! Дивися!

Місіс Пайвонскі опустила погляд на себе. На її шкірі залишилася подвійна яскраво-червона стигмата — слід його губ. Вона почала непритомніти... Але потім показала глибину своєї стійкої віри.

— Так. Так! Майкле...

Дуже скоро після того, як татуйована леді зникла, на її місці з'явилася радше малопомітна домогосподарка з високим коміром, довгими рукавами та рукавичками.

— Я не буду плакати, — сказала вона розсудливо, — і це не прощання: у вічності не буває прощань. Я чекатиму, — вона швидко поцілувала їх обох й пішла, не обертаючись.

Розділ 28

— Богохульство!

Фостер підняв голову.

— Тебе щось вкусило, молодший?

Цей тимчасовий флігель зводився поспіхом, і у щілини постійно щось потрапляло — зазвичай рої майже невидимих комах, — звісно, нешкідливих, але таких, від укусів котрих починало свербіти его.

— Гм... Ти маєш це побачити, щоб повірити... Ось, я торкнуся всезнаючого.

— Тебе здивує те, у що я можу повірити, Молодший, — тим не менше наглядач Дігбі перемкнув частину своєї уваги. Троє мирян, як він бачив, — чоловік і двоє жінок — розмірковували про вічність. Нічого дивного в цьому не було.

— Так?

— Ти чув, що вона сказала! І справді — «Архангел Михаїл»!

— І що з того?

— «Що з того?» О, заради Бога!

— Дуже ймовірно.

Дігбі був такий обурений, що аж німб тремтів.

— Фостере, ти, напевно, не дуже пильно дивився. Вона мала на увазі того неповнолітнього злочинця-переростка, який прибрав мене з поля. Глянь знову.

Фостер збільшив підсилення, помітивши, що Янгол-стажер говорить правильно, — і разом з тим помітив ще дещо, через що посміхнувся янгольською посмішкою.

— Молодший, а звідки тобі знати, що він — не Архангел Михаїл?

— Що?

— Останнім часом я не бачив Майка на зустрічах, але гадаю його ім'я, видряпане на Тисячолітньому Соліпсизтичному Турнірі. А це — Знак, що йому доручили особливе завдання, оскільки Майк — один з найенергійніших гравців у соліпсизмі в цьому секторі.

— Ця точка зору неприпустима!

— Ти був би здивований тим, як багато найкращих ідей Боса можна назвати «неприпустимими» у тій чи іншій мірі, — чи, радше, тобі не слід було б дивуватися, зважаючи на галузь, в якій ти працюєш. Проте «неприпустимий» — це ідея, яка тобі не потрібна: у неї відсутнє теологічне значення. «Для чистих — все чисте»¹.

— Але...

— Я все ще Свідчу, Молодший. А ти — слухаєш. На додачу до того, що наш брат Михаїл, здається, відсутній у цей мікромомент, а я не відстежую його, — і до того, що нас також немає у тому ж переліку Спостереження, — ця тату йована леді, яка виголосила пророчу думку, може й не помилятися. Адже вона дуже свята мирянка.

— Хто сказав?

— Я кажу. Я знаю, — Фостер знову посміхнувся з янгольською солодкавістю. Люба маленька Патриція! Вже не дитина тепер, але так само по-земному бажана і сяє внутрішнім світлом, що змушує її виглядати вітражем у сонячному світлі. Без мирських гордощів він помітив, що, відколи востаннє бачив Патрицію, Джордж закінчив свою визначну присвяту і що зображення, на якому його відкликають на Небеса, було непогане — дуже непогане у Вищому сенсі. Йому потрібно не забути знайти Джорджа, щоб висловити подяку, а ще сказати, що він бачив Патрицію...

Гм, а де був Джордж? Творчі особистості працювали над Архітектурою в секторі всесвітньої композиції, якщо він правильно пам'ятав, — тож це не важливо: у головному

¹ Послання до Тита, 1:15.

файлі його можна буде відкопати й через тисячоліття. Якою ж смачною пампушкою була Патриція, святою до безумства! Якби в ній було трішки більше наполегливості й менше покірності, він зміг би зробити її жрицею. Проте Патриція могла прийняти Бога лише згідно зі своєю суттю, яка могла б підійти лише лінгятам¹... Яким вона була не потрібна. Фостер розмірковував над тим, щоб ретельніше її роздивитися, але з янгольською витримкою вирішив цього не робити; у нього було безліч інших справ...

— А зараз облиш всезнання, Молодший. Я хочу дещо тобі сказати.

Дігбі підкорився й чекав. Фостер бриньчав німбом; цю дратівливу звичку він набув під час медитацій.

— Молодший, ти — не надто обнадійливий янгол.

— Вибач.

— Шкодування — не для вічності. Проте Істина в тому, що ти охоплений думками про того молодого хлопчину, який може бути, — а може, й ні, — нашим братом Михаїлом. Тепер чекай... По-перше, не тобі судити про механізм, яким тебе призвали на Небеса. По-друге, насправді тебе турбує не той хлопчина (ти ледь його знав), а маленька темноволоса секретарка. Вона заслужила мій Поцілунок незадовго до того, як тебе відкликали. Хіба ні?

— Я все ще перевіряв її.

— Тоді, без сумніву, ти будеш янгольськи задоволений дізнатися, що Верховний Єпископ Шорт, — після того як ретельно оглянув її особисто (о, дуже ретельно: я казав тобі, що він впорається), передав їй мій Поцілунок, і зараз вона насолоджується найбільшим Щастям, на яке вона заслужила. Гм, пастир має отримувати радість від своєї роботи, і коли його висунули на посаду, це стало його роботою

Тепер я випадково дізнався, що є вільна вакансія Хранителя-стажера в новому відкритому секторі — ця робота

---

¹ Прибічники шиваїстської секти в Індії.

нижча за твій ранг, але ти набудеш гарного янгольського досвіду. Ця планета... Ну, ти можеш думати про неї, як про планету; сам побачиш: її населяє раса, яка має три статі, а не дві, і мені відомо від Вищої Влади, що сам Дон Жуан не зміг добитись зацікавленості від представників будь-якої з цих трьох статей... І це — не припущення; його відправляли, щоб перевірити. Він кричав і молився, щоб його повернули до самотнього пекла, яке він сам і створив.

— Збираєшся відправити мене у Флатбуш? Щоб я не втручався?

— Ну, ну! Ти і не можеш втрутитися — ця Неможливість уможлиблює все інше, про що я намагався сказати тобі, ще коли ти щойно прибув. Проте ти ніяк не засвоїш це, хоч і постійно намагаєшся. У твоє призначення входять петлі — так що ти зможеш повернутися сюди, саме у цей момент, без жодної втрати часу. А тепер лети звідси й берися за діло; у мене вдосталь своєї роботи.

Фостер повернувся до того місця, на якому його перервали. О так, нещасна душа, тимчасово названа «Еліс Дуглас». Важке завдання — бути поштовхом, та вона неухильно його прийняла. Проте вона виконала свою роботу, і тепер мала б відпочити та відновитися від неминучої втоми від боротьби... Вона билася під час нападу, кричала та випускала ектоплазму¹ з усіх отворів. О, їй потрібно буде повне очищення після такої брудної роботи! Але всі вони брудні; вони не могли бути іншими. І «Еліс Дуглас» й справді була надійним кваліфікованим працівником; вона могла виконати будь-яке додаткове завдання (якщо воно неодмінно було непорочним) — спалить її біля стовпа чи відправте у монастир, вона завжди все виконувала як слід.

Не те, щоб він надто переймався незайманими, — окрім їх професійного обов'язку, який вони гарно виконували. Фостер востаннє потайки глянув на місіс Пайвонскі. Це

---

¹ Виділення, які входять до складу астрального тіла.

була колега, яку він високо цінував. Люба маленька Патриція! Що за блаженна міцна самичка...

Розділ 29

Коли за Патрицією Пайвонскі зачинилися двері їхнього номеру, Джилл запитала:

— Що тепер, Майку?

— Ми їдемо. Джилл, ти читала щось про психопатологію?

— Так, звісно. На навчанні. Не так багато, як ти, — це я знаю.

— Тобі відомо про символізм татуювань? І змій?

— Звичайно. Я знала це про Патті, ще відколи познайомилася з нею. Сподівалася, що ти знайдеш спосіб.

— Я не міг, доки ми не стали водними братами. Секс необхідний, секс — це корисна чеснота, якщо тільки це розділення та зближення. Я грокаю, що, коли я зроблю це без зближення... Ну, я не впевнений.

— Я грокаю, що ти б дізнався, що не можеш, Майку. Це одна з причин, одна з багатьох причин, через яку я люблю тебе.

Він здавався стурбованим:

— Я все ще не грокаю «любові». Джилл, я не грокаю «людей». Навіть тебе. Але я не хотів відсилати Патті геть.

— Зупини її. Нехай залишається з нами.

(— Очікування, Джилл.)

(— Знаю.)

Вголос він додав:

— Окрім того, сумніваюся, що зможу дати їй усе, що потрібно. Вона хоче віддавати себе постійно, кожному. Навіть всі ці зустрічі Щастя, змії та простаки — цього недостатньо для Пат. Вона хоче принести себе в жертву кожному в світі, завжди — і приносити їм радість. Це Нове Одкровення... Я грокаю, що в людях є ще багато іншого. Проте це те, що є в Пат.

— Так, Майку. Любий Майку.

— Час їхати. Візьми сукню, яку хочеш надягти, і сумочку. Я розберуся з рештою сміття.

З певним сумом Джилл думала, що хотіла б інколи брати з собою хоч одну чи дві речі. Проте Майк завжди переїжджав лише з тим одягом, що був на ньому, і, здавалося, грокав, що їй це теж подобається.

— Я надягну оту гарну, синю.

Сукня перелетіла до Джилл, зависла в неї над головою, і, коли вона підняла руки, сковзнула на її тіло; змійка застібнулася. Туфлі, які пасували до цієї сукні, підійшли до Джилл, чекаючи, поки вона їх надягне.

— Я готова, Майку.

Майк вловив сум в її думках, але не причину, що вона була надто чужою для марсіанських ідей.

— Джилл? Хочеш, ми зупинимося та одружимося?

Вона подумала над цим.

— Сьогодні ми не зможемо, Майку. Неділя. Ми не зможемо отримати дозвіл.

— Тоді завтра. Я запам'ятаю. Я грокаю, що тобі це сподобалося б.

Вона подумала:

— Ні, Майку.

— Чому ні, Джилл?

— Дві причини. Перша — ми не зможемо стати ще ближчими, тому що вже розділили воду. Це логічно і англійською, і марсіанською. Так?

— Так.

— А друга причина має силу лише в англійській. Я не хочу, щоб Дорказ, Анна, Міріам... і Патті... Думали, що я намагаюся витіснити їх... Чи щоб одна з них могла б так подумати.

— Ні, Джилл, жодна з них так не думатиме.

— Що ж, я не ризикуватиму, бо мені це непотрібно. Тому що ти вже дуже давно одружився зі мною в лікарняній палаці. Просто тому, що ти був собою. Ще до того, як я про це

здогадалася, — вона вагалася. — Та є дещо, що ти можеш для мене зробити.

— Що, Джилл?

— Ну, ти можеш час від часу називати мене прізвиськами!

Так як я це роблю з тобою.

— Так, Джилл. Якими прізвиськами?

— О! — вона швидко його поцілувала. — Майку, ти найприємніший, найпривабливіший чоловік, якого я коли-небудь зустрічала... а ще істота, яка найбільше доводить мене до сказу на двох планетах! Не переймайся прізвиськами. Просто називай мене час від часу маленьким братиком... Це примушує мене тремтіти зсередини.

— Так, Маленький Братику.

— О Боже! Тепер приведи себе до ладу — і забираймося звідси, поки я не затягла тебе в ліжку. Скоріше. Зустрінемося біля реєстратури. Я оплачу рахунок, — Джилл раптом несподівано вийшла.

Вони пішли на місцевий вокзал і сіли на перший же літальний автобус. Через тиждень чи два вони опинилися вдома, розділили воду, зупинилися на кілька днів і знову поїхали, навіть не попрощавшись — чи, радше, Майк не прощався: прощання — це був єдиний людський звичай, що його Майк вперто заперечував і ніколи не дотримувався. Він формально прощався з незнайомцями під тиском обставин, коли Джилл вважала це необхідним.

Уже скоро вони опинилися в Лас-Вегасі й зняли номер у старому готелі поблизу від бульвару Стрип. Майк грав в казино в усі ігри підряд, коли Джилл проводила час як танцівниця — азартні ігри здавалися їй нудними. Оскільки вона не могла співати чи танцювати, у неї не було свого номеру, Джилл стояла чи повільно проходжувалася у високому неймовірному капелюсі: посмішка та трохи блискіток були для неї найкращою роботою в Західному Вавилоні. Вона хотіла працювати, якщо Майк був зайнятий, і якимось чином Майкові завжди вдавалося знайти для неї роботу. Оскільки

казино ніколи не зачинялися, Майк був зайнятий майже протягом усього часу, який вони прожили у Лас-Вегасі.

Майк був обережний і не вигравав надто багато у жодному з казино, дотримуючись обмежень, які для нього встановила Джилл. Після того як він витягував з кожного кілька тисяч, Майк обережно повертав їх назад, ніколи не дозволяючи собі великих ставок у жодній грі, — незалежно від того, вигравав він чи програвав. Потім його взяли на посаду круп'є, де він вивчав людей, намагаючись грокнути аферистів, які, здавалося, були надзвичайно сексуальними, проте йому здалося, що він бачив у цьому якусь неправильність. Він працював там зовсім недовго, завжди дозволяючи маленькій кульці крутитися самій, без усілякого втручання з його боку.

Джилл була вражена відкриттям, що клієнти у розкішному театрі-ресторані, де вона працювала, були лише простаками... З купою грошей, але все одно — простаками. Вона зрозуміла дещо й про себе; їй подобалося показувати себе, доки вона була подалі від рук, бо вона не хотіла, щоб її чіпали. Її марсіанська відвертість поступово зросла, і вона досліджувала цей нещодавно відкритий бік самої себе. Раніше вона знала, що отримує задоволення від того, що нею захоплюються, — вона і справді вірила, що хотіла цього лише від кількох обраних, а зазвичай лише від одного. Тепер, коли минуло стільки часу, її дратувало відкриття, що сам факт її фізичного існування насправді нічого не означав для Майка, навіть попри те, що він був — і залишався — так наполегливо і лагідно відданий їй фізично, як жінка може тільки мріяти, якщо не впадав в задуму.

І навіть в цьому він був щедрим, нагадала вона собі. Якщо вона хотіла, то він завжди дозволяв їй покликати себе з найглибшого трансу, змінював передачу без скарг, — залишаючись усміхненим, енергійним та ніжним.

Проте одним з його дивацтв залишалась нездатність сміятися. Ставши танцівницею, Джилл вирішила, що їй подо-

бається, коли нею милуються, тому що це єдине, чого їй не давав Майк. Але її відвертість перед собою та поступовий розвиток емпатії не дозволяли цій теорії існувати. Чоловіча половина аудиторії завжди мала той очікувано високий відсоток надто старих, надто товстих, надто лисих, а загалом — тих, хто надто далеко зайшов сумною дорогою ентропії, щоб бути привабливими для жінки віку Джилл, пасував до її краси та перебірливості. Вона завжди зверхньо ставилася до «розпусних стариганів», — хоча добре ставилися до старих людей, нагадувала вона собі. Ось Джубал міг дивитися на неї, навіть казати всілякі грубощі, навмисно говорити непристойності і не залишав ані найменшого відчуття того, що йому хотілося б залишитися з нею наодинці, щоб полапати. Вона була так свято впевнена у любові Джубала та її справді духовній природі, що сказала собі, що могла б з легкістю спати з ним в одному ліжку й бути впевненою, що й він також спатиме — лише з коротким поцілунком на ніч, як вона зазвичай робила.

Та тепер вона побачила, що ці непривабливі самці її не дратують. Коли вона відчула на собі їхні заворожені погляди та навіть відверту хіть — а її вона відчувала точно, і навіть могла точно встановити авторство, — Джилл не обурилася; це зігрівало її й змушувало почуватися самовдоволеною.

Ексігібіціонізм¹ був для неї просто словом, яке використовували у психопатології, — неврологічною слабкістю, яку вона зневажала. Тепер, відкривши цю схильність у собі й глянувши на неї, вона вирішила, що це нормальна форма нарцисизму, — або вона була ненормальною і не знала про це. Проте Джилл не відчувала себе ненормальною; вона була здоровою і щасливою, здоровішою, ніж будь-коли. У неї завжди було краще за середнє здоров'я: для медсестри це необхідно. Але нині вона навіть не могла згадати, коли востаннє мала нежить чи навіть діарею, — і, здивовано

---

¹Схильність до демонстрації свого оголеного тіла.

міркуючи над цим, пригадувала, що давно не відчувала навіть звичайних спазмів.

Добре; вона була здоровою, а якщо здоровій жінці подобається, коли на неї дивляться не як на шматок м'яса, з цього випливає — так, як ніч іде за днем, — що здоровому чоловікові подобається на неї дивитися, — інакше в цьому не було б жодного сенсу! З такої точки зору вона врешті зрозуміла — принаймні інтелектуально — Дюка з його картинками... І подумки перед ним вибачилася.

Джилл, обговорюючи це з Майком, намагалася пояснити зміни у своєму світогляді — було нелегко через те, що Майк не міг зрозуміти, чому Джилл узагалі була коли-небудь проти того, щоб на неї дивилися. Небажання, щоб до неї торкалися, він розумів: Майк уникав потиску рук, якщо міг це зробити без образ; він хотів торкатися сам — і щоб його торкалися лише водні брати (Джилл не була впевнена, як далеко це могло зайти в свідомості Майка з водними братами чоловіками; вона розповіла йому про гомосексуальність після того, як Майк прочитав про неї, але не зміг прокнутити, і дала практичні поради, як уникати навіть натяку на це, і пояснила, як опиратися таким проявам від когось іншого, — оскільки вона правильно припустила, що Майк, такий гарненький, міг когось з них зацікавити. Він дотримався її порад і почав надавати своєму обличчю більш чоловічих рис замість тієї андрогінної¹ краси, якою вирізнявся спершу. Тим не менше Джилл була не впевнена, що Майк відхилить таке запрошення, від, скажімо, Дюка, — та, на щастя, усі чоловіки-водні брати Майка були справжніми чоловіками, так само як і його інші водні брати — справжніми жінками. Тож Джилл сподівалася, що все так і залишиться; вона підозрювала, що Майк у будь-якому разі прокне «неправильність» у когось із невизначених — і їм ніколи не запропонують воду).

¹ Андрогінність — наявність у зовнішності рис обох статей.

Так само Майк не міг зрозуміти, чому зараз їй приносить задоволення те, що на неї витріщаються. Лише раз їхні точки зору на це хоча б приблизно збігались — після того як вони покинули ярмарок і коли Джилл з'ясувала, що стала байдужою до пильних поглядів, навіть погоджуючись виступати «повністю оголеною», як вона якось сказала Патті. Джилл бачила, що її теперішнє самопізнання з цієї точки зору тільки починало зароджуватися; насправді вона ніколи не була байдужою до чоловічих поглядів.

Через унікальну необхідність пристосовуватися до життя Людини з Марса вона була змушена відкинути частину свого штучного, нав'язаного вихованням образу стриманої, соромливої жіночності, який медсестра мусить зберігати попри вимоги своєї надзвичайно серйозної професії. Тож Джилл не знала, що може втратити свою соромливість, бо навіть не здогадувалася, що вона їй притаманна, — аж доки не втратила її.

Звичайно, зараз Джилл була більше леді, ніж будь-коли, — але їй більше подобалося думати про себе як про «джентльмена». І все ж вона більше не могла приховувати від свого розсудливого розуму (чи не хотіла), що в ній було щось таке ж щасливо безсоромне, як ігнорування заборони танцювати танець живота під час спеки для того, щоб звабити сусіда.

Вона намагалася пояснити все це Майку, поділившись з ним теорією про комплементарну та функціональну природу ексгібіціонізму та вуайєризму, наводячи себе та Дюка як клінічні приклади.

— Правда в тому, що я зрозуміла, що отримую справжнє задоволення від того, що всі ці чоловіки витріщаються на мене... Безліч чоловіків; майже кожен. Тож тепер я грюкнула, чому Дюкові подобається мати безліч картинок жінок — чим сексуальніших, тим краще. Це те ж саме, тільки навпаки. Це не означає, що я хочу лягти в ліжко з ними усіма, — так само як і те, що Дюк хоче переспати з фото-

графіями — дурниці. Любий, я навіть не хочу з ними вітатися. Але коли вони дивляться на мене, говорять зі мною, думають, що я бажана, — це змушує мене тремтіти, викликає всередині приємні відчуття, — вона стиха гмикнула. — Ти знаєш, я думаю, що повинна зробити відверте фото, де я буду повністю оголена, і відправити його Дюку. Просто передати йому таким чином, що мені шкода, що я зневажала його і неправильно грокнула те, що вважала його слабкістю. Якщо це слабкість — то у мене вона теж є, але у дівочому стилі. Якщо це — слабкість... Але я грокаю, що ні.

— Добре. Ми вранці знайдемо фотографа.

Вона похитала головою.

— Я просто вибачуся перед Дюком, коли наступного разу поїдемо додому. Насправді я б не хотіла відправляти таке фото Дюку. Він ніколи не отримає мене, а я не хочу, щоб він це навіть уявляв.

— Джилл, ти б не хотіла Дюка?

Вона почула відлуння «водного брата» у голові.

— Гм... Правду кажучи, я ніколи про це не думала. Не те щоб це потребує зусиль, але, гадаю, я була б «вірною» тобі. Проте я грокаю, що ти говориш правильно; я б не відмовила Дюку і теж насолоджувалася б. Що ти про це думаєш, любий?

— Я грокаю чесноту, — серйозно сказав Майк.

— Гм... Мій доблесний марсіанине, були часи, коли людські самички цінували хоча б натяк на ревності, — та не думаю, що є хоча б найменша можливість того, що ти коли-небудь грокнеш «ревності». Любий, що б ти грокав, якби один з цих простаків, тих чоловіків з аудиторії, не водний брат, — почав до мене чіплятись?

Майк лише посміхнувся:

— Я грокаю, що він би зник.

— Гм... Я теж грокаю, що він міг би зникнути. Але, Майку, любий, послухай мене уважно. Ти обіцяв мені, що нічого такого не робитимеш — хіба що за крайньої необхідності. Тож не квапся. Якщо ти почуєш, що я кричу, і, досягнувши

мого розуму, зрозумієш, що я у справжній халепі, — це інша справа. Проте я могла впоратися з тими вовками, ще коли ти був на Марсі. У дев'яти випадках з десяти, якщо дівчину гвалтують, це хоча б частково її провина. Той десятий раз... Що ж, нехай. Відправ його у бездонну прірву своїм найкращим прийомом. Але не раніше, ніж ти побачиш у цьому справжню необхідність.

— Добре, я запам'ятаю. Хотів би я, щоб ти відправила ту відверту фотографію Дюку.

— Що, любий? Я відправлю, якщо ти цього хочеш. Але якщо я коли-небудь захочу звабити Дюка, — а я можу, і зараз ти підкинув цю думку в мою маленьку здогадливу голівоньку, — я радше схоплю його за плечі, гляну йому у вічі й скажу: «Дюку, як щодо цього? Я хочу». Мені не хочеться робити це, відправляючи йому непристойне фото поштою, як ті безсоромні жінки, що відправляли їх тобі. Але, якщо ти хочеш цього від мене, — добре. Гм... Мені не потрібно робити його надто відвертим, — ймовірно, я зможу зробити професійне фото танцівниці і розказати Дюку, чим займаюся, та запитати, чи є в нього місце для цього фото в його книзі. Він може й не сприйняти це як зваблення.

Майк гмикнув.

— Я не закінчив. Якщо ти хочеш відправити Дюку непристойне фото, зроби це. Якщо не хочеш — не роби. Проте я сподівався побачити непристойну фотографію. Джилл, що таке «непристойна» фотографія?

Майка загнала в глухий кут сама ця ідея. Джилл говорила про ставлення, якого він ніколи не розумів, але навчився сприймати як точну протилежність ставлення до задоволення, сексуального задоволення, як він його розумів ще від початку... Плюс третя, та, давня проблема з «мистецькою» колекцією Дюка — це точно було не мистецтво. Проте слабкі, тьмяні марсіанські речі, які відповідали збудженій людській сексуальності, не давали йому основи для грокання ні нарцисизму чи вуайєризму, ні скромності чи відвертості.

Він додав:

— «Непристойний» означає неправильність, — зазвичай маленьку неправильність. Але я грокнув, що ти мала на увазі навіть не маленьку неправильність, а чесноту.

— Думаю, що непристойне зображення може бути і тим, і тим — залежно від того, для кого воно призначене. Тепер я вища від тих — і будь-яких інших — упереджень. Але... Майку, я маю тобі це показати; я не можу розповісти. Та спочатку зачини ті віконниці, — зачиниш?

Венеціанські віконниці самі собою зачинилися.

— Добре, — сказала вона. — Тепер ця поза буде лише трохи непристойною, — будь-яка танцівниця використала б її для професійного фото... А у цій — трохи більше відвертості, і лише мало хто з дівчат нею би скористались. Проте ось ця — безпомилково непристойна... А ось ця — дуже непристойна... А ця — до такої міри непристойна, що я б позувала так, тільки якщо моє обличчя було б прикрите рушником — і якщо тільки ти б цього захотів.

— Але якби твоє обличчя було прикрите, чому б мені цього хотіти?

— Запитай у Дюка. Це все, що я можу сказати.

Він все ще здавався спантеличеним.

— Я не грокаю неправильності чи чесноти. Я грокаю...

Він використав марсіанське слово, що позначало цілковиту відсутність усіх емоцій. Але йому було цікаво, чому він так заплутався, і вони продовжували обговорювати це марсіанською — наскільки це було можливо завдяки її надзвичайно витонченому розпізнаванню емоцій та цінностей — і англійською теж, тому що марсіанська, якою б багатого вона не була, просто не могла впоратися з деякими ідеями.

Того вечора Майк сів за столик з гарним кутом огляду; Джилл навчила його, як підкупити метрдотеля, щоб той дав йому таке місце. Він мав намір розгадати цю таємницю; Джилл не мала нічого проти. Вона з погордою проходжува-лася у першому художньому номері, посміхаючись кожно-

му — і коротко підморгуючи Майку, коли розверталася до нього і вони зустрічалися поглядами. Коли Джилл побачила Майку у залі, то відчула те приємне тепло, яким насолоджувалася кожного вечора, — але таке сильне, що вона підозрювала, що коли світло вимкнеться, то вона світитиметься в темряві.

Коли вистава зупинилася, а дівчата вишикувалися в живу картинку, Майк був на відстані не більше від десяти футів від неї. Це був лише перший тиждень, коли її поставили попереду. Режисер помітив її на четвертий день вистав і сказав: «Не знаю, що в тобі такого, крихітко. У нас є дівчата, які благають про будь-яку роботу, маючи форми вдвічі кращі, ніж твої, — проте коли на тебе падає світло, у тобі з'являється щось таке, що притягує клієнтів. Добре, я переставляю тебе туди, де вони зможуть роздивитися тебе краще. Стандартне підвищення... Хоча я все ще не розумію, завдяки чому».

Вона стала у позу і подумки говорила з Майком:

(— Відчуваєш щось?)

(— Я грокаю, але не повно.)

(— Дивися, куди дивлюся я, мій брате. Маленький. Він тремтить. Він прагне мене.)

(— Я грокаю його спрагу.)

(— Можеш його бачити?)

Джилл глянула просто в вічі клієнту й всміхнулася... Не лише для того, щоб ще більше його зацікавити, — але й для того, щоб дозволити Майку дивитися її очима. Оскільки її грокання марсіанського мислення збільшувалося, а вони поступово зближувалися й іншими способами, то вони вже вміли використовувати цю звичну марсіанську зручність. Ще не повністю, проте з кожним разом все легше, адже Джилл не вміла це контролювати; Майк міг дивитися її очима, просто покликавши її, але вона могла дивитися його очима лише тоді, коли він на цьому зосереджувався.

(— Ми грокаємо його разом, — погодився Майк. — Значна спрага за моїм маленьким братиком.)

(— !!!!)

(— Так. Прекрасна агонія.)

За сигналом музики Джилл зрозуміла, що потрібно змінити позу і знову почати проходжуватися. Що вона й робила, рухаючись з гордовитою чутливістю, відчуваючи, як хіть закипає в ній самій у відповідь на емоції, які вона отримувала одночасно і від Майка, і від того незнайомця. За схемою вистави вона була змушена відходити від Майка і підходити майже впритул до маленького незнайомця, наближаючись до нього впродовж перших кількох кроків. Вона все ще не відводила від нього очей.

У той момент сталося дещо, чого вона взагалі не очікувала, — тому що Майк ніколи не пояснював їй, що це можливо. Вона дозволила собі отримати так багато емоцій від незнайомця, навмисно дражнячи його очима й тілом та передаючи їх Майку... Раптом коло замкнулося, і вона поглянула на себе — побачила себе очима того незнайомця значно розкішнішою, аніж думала, і відчула примітивну потребу, з якою незнайомиць дивився на неї.

Засліплена, вона спіткнулася і впала б, але Майк миттєво відчув небезпеку, спіймав її та підняв, вирівнюючи і підтримуючи, — аж доки вона не змогла йти без сторонньої допомоги. Вторинний зір зник.

Парад красунь попростував до виходу. Щойно вони опинилися за сценою, як дівчина позаду промовила:

— Що, в чорта, з тобою трапилося, Джилл?

— Оступилася.

— Буває. Проте це найдивніше зцілення, яке я коли-небудь бачила. На секунду здалося, що ти — маріонетка на мотузочках.

(— Так і було, любя, так і було! Проте ми не вдаватимемося у деталі.)

— Я збираюся попросити сценічного керівника перевірити те місце. Думаю там не закріплена дошка. Дівчина могла зламати ногу.

Впродовж решти шоу, коли б вона з'являлася на сцені, Майк передавав їй швидкими поглядами те, якою її бачать різні чоловіки, обов'язково переконавшись спочатку, що це не стане для неї несподіванкою. Джилл була вражена тим, як по-різному вони її бачили: один помічав лише ноги; інший, здавалося, був зачарований нерівністю її живота; третій бачив лише пишні груди. Потім Майк — перед цим її попередивши — дозволив їй поглянути його очима на інших дівчат. Вона з полегшенням зрозуміла, що Майк бачив їх так само, як і вона, — хіба що чіткіше.

Проте Джилл була вражена, з'ясувавши, що її власне збудження не зменшилося, коли вона глянула на дівчат навколо, хай навіть і чужим зором; навпаки, воно зросло.

Майк пішов відразу ж після фіналу — тихо вийшовши перед натовпом, як вона його й попереджала. Джилл не очікувала побачити його знову тієї ночі, оскільки він попросив підмінити його на роботі достатньо довго, щоб він міг побачити виступ своєї дружини. Проте коли вона одягнулася й повернулася в готельний номер, то відчула, що він був всередині ще до того, як увійшла.

Перед нею розчинилися двері; вона увійшла всередину; двері за нею зачинилися самі собою.

— Привіт, любий! — вигукнула вона. — Як гарно знову опинитися вдома!

Він ніжно всміхнувся.

— Тепер я грюкнув непристойні фото, — її одяг розтанув. — Зробімо непристойні фотографії.

— Що? Так, любий, звісно.

Вона почала позувати так само, як і за день до цього. З кожною позою, щойно вона її приймала, Майк дозволяв їй своїми очима побачити себе. Вона дивилася на себе і відчувала його емоції... І власне хвилювання у відповідь на закриті та взаємно підсилене відлуння. Нарешті вона стала у таку легковажну й безтурботну позу, яку тільки могла створити її уява.

— Непристойні фотографії — це велика чеснота, — серйозно сказав Майк.

— Так! І тепер я теж їх грокаю! Чого ти чекаєш?

Вони звільнилися з роботи і впродовж кількох наступних днів переглянули стільки шоу, скільки змогли. В цей період Джилл зробила для себе ще одне відкриття: вона «грокнула непристойні фотографії» лише чоловічими очима. Якщо Майк дивився, вона схоплювала й розділяла його настрої — від тихого чутливого задоволення від красивої жінки до інколи цілковито розбудженого захоплення. Але якщо увага Майка була прикута до чогось іншого — моделі, танцівниці чи поліціанта, — то для Джилл це була просто інша жінка: можливо, приємна на вигляд, проте не дуже захоплива. Їй було нудно, і вона починала трохи хотіти, щоб Майк відвіз її додому. Та лише трохи — бо тепер вона була майже така ж терпляча, як і він.

Вона обмірковувала цей новий факт з усіх боків і вирішила, що надає перевагу тому, щоб не захоплюватися жінками ніяк по-іншому, окрім як через чийсь очі. Досить того, що один чоловік створював всі її проблеми, з якими вона могла впоратися. Якби вона відкрила у собі неочікувані лесбійські схильності, цих проблем було б точно забагато.

Але, без сумніву, це була дуже весела «велика чеснота» — бачити тих дівчат його очима: оскільки тепер він навчився бачити їх як велику естетичну чесноту, й дізнався нарешті, що на неї він дивиться так само... Тільки довше.

Вони провели в Пало-Альто достатньо довгий час, щоб Майк міг спробувати (і зазнав невдачі) поглинути одним величезним ковтком усю Бібліотеку Гувера. Завдання було технічно неможливим — сканери не могли прокручувати сторінки з потрібною швидкістю, так само і сам Майк не міг перегортати їх так, щоб прочитати усі книги. Він здався і визнав, що отримував сиру інформацію швидше, ніж міг її грокнути, — навіть провівши весь час, коли бібліотека була зачинена, в усамітнених роздумах. Джилл з полегшенням

перевезла його до Сан-Франциско, де він розпочав систематичні дослідження.

Одного дня вона повернулася додому — і побачила, що він сидить не те щоб у трансі, проте не роблячи нічого, зусібіч оточений книгами. Безліччю книг: тут були Талмуд, Камасутра, різні версії Біблії, Книга Мертвих, Книга Мормона, цінна копія Нового Одкровення Патті, різноманітні Апокрифи, Коран, нескорочений варіант «Золотої Гілки», «Шлях, «Наука та Здоров'я» з ключем до священного писання, священні тексти десятка інших релігій, провідних і другорядних — і навіть такі збочені дивацтва, як Кроулівська «Книга закону».

— Проблеми, любий?

— Джилл, я не грокаю, — він змахнув рукою на книги.

(— Зачекай, Майкле. Зачекай на повноту.)

— Не думая, що це очікування коли-небудь заповниться. О, я знаю, що це неправильно; насправді я не людина, я марсіанин — марсіанин у тілі неправильної форми.

— Ти більше, ніж чоловік, любий, — і я люблю форму твого тіла.

— О, ти грокаєш, про що я говорю. Я не грокаю людей. Я не розумію цієї численності релігій. Зараз серед мого народу...

— Твого народу, Майку?

— Вибач. Я мав сказати — серед марсіан, — існує лише одна релігія; і це не віра. Це визначеність. Ти грокаєш. «Ти є Бог».

— Так, — погодилася вона. — Я грокаю... марсіанською. Але ти знаєш, дорогий мій, що того ж не можна сказати англійською. Чи будь-якою іншою людською мовою. Я не знаю чому.

— Гм... На Марсі, коли нам потрібно було про щось дізнатися, — про що завгодно, — ми могли запитати в Старійшин, і їх відповіді завжди були правильні. Джилл, можливо таке, що у людей немає Старійшин? Немає душ, — ось що я маю на увазі? Коли ми від'єднуємося від тіла — ми помираємо?

Ми помираємо повністю і нічого не залишається? Чи живемо ми в незнанні тому, що це не має значення? Тому, що ми йдемо без вороття через проміжок часу, такий короткий, що його вистачило б марсіанину хіба що на одну тривалу замисленість? Скажи мені, Джилл. Ти ж людина.

Вона всміхнулася з тверезою безтурботністю.

— Ти сам маєш сказати мені. Ти вчив мене знати вічність, — і ти ніколи не зможеш забрати у мене цього знання. Ти не можеш померти, Майку; ти можеш лише відділитися від тіла, — вона вказала на себе обома руками. — Це тіло, через яке ти навчив мене бачити своїми очима... І яке так сильно любиш, — колись помре. Але я не помру... Я те, ким я є! Ти є Бог, і я є Бог, і ми є Бог, — навічно. Не впевнена, де я буду — і чи пам'ятатиму, що колись була Джилл Бордмен, яка була щаслива, поспішаючи підставляти судно, і так само щаслива, коли з погордою проходжувалася в чому мати народила під яскравим світлом. Я любила це тіло...

Незвичним для нього нетерплячим жестом Майк відкинув її одяг.

— Дякую, любий, — тихо промовила вона, не зрушивши з того місця, де сиділа. — Це було гарне тіло для мене, і для тебе, для обох нас, які його вчили. Та я не думаю, що сумуватиму, коли його покину. Сподіваюся, що ти з'їси мене, коли я відділюся від тіла.

— О, добре — я з'їм тебе, якщо тільки не відділюся від тіла першим.

— Не думаю, що так станеться. Ти значно краще контролюєш своє тіло, тому, ймовірно, зможеш прожити щонайменше кілька століть. Якщо тільки не вирішиш відділитися від тіла раніше.

— Я можу. Але не зараз, Джилл, я весь час намагався... У скількох церквах ти була?

— В усіх, що є в Сан-Франциско, — гадаю, за винятком невеликих і таємних, тих, які не дають своїх адрес. Я не можу згадати, скільки разів ми були на службах шукачів.

— Це лише для того, щоб втішити Пат, — я б ніколи не пішов знову, якби ти не була впевнена, що їй потрібно знати, що ми не здалися.

— Їй це потрібно. І ми не можемо про це брехати — ти не знаєш як, а я не можу, принаймні не з Патті. Як і жодним іншим братом.

— Насправді, — визнав він, — фостеріти дійсно мають краплину істини. Перекрученої, звісно ж. Вони незграбні, вони йдуть наосліп, як я на ярмарку. І вони ніколи не виправлять своїх помилок, тому що ця річ... — він змусив книгу Патті піднятися в повітря, — значною мірою є лайном!

— Так. Але Патті не бачить цих тонкощів. Вона захищена власною невинністю. Вона є Бог — і поводитьсь відповідно... Тільки ось не знає, хто вона.

— Так, — погодився він. — Це наша Патті. Вона вірить цьому, лише коли я кажу їй... Наголошуючи на цьому. Але, Джилл, є тільки три речі, на які варто звернути увагу. Наука, але мене навчили більшій кількості правил, згідно з якими влаштований фізичний всесвіт, ще коли я був у гнізді, більшій, ніж відомі нині усім людським науковцям. Такій кількості, що я не можу навіть заговорити про них. Навіть про елементарні речі на зразок левітації. Я не принижуватиму людських науковців: те, що вони роблять, і те, як вони працюють, — саме так, як і має бути; я повністю це грокаю. Але те, що вони відстоюють, — не те, що шукаю я: ти не грокнеш пустелю, полічивши піщинки. Потім, філософія: мається на увазі, що вона стосується всього. Правда? Будь-який філософ, який коли-небудь з'являвся, мав тільки те, з чим прийшов — за винятком тих, хто самі себе ж обманювали, хто доводив свої припущення своїми ж висновками, і так по колу. Як ось Кант. Як і безліч його послідовників. Тож якщо десь і є відповідь, вона має бути тут, — він вказав на купу релігійних книг. — От тільки її немає. Частинки й шматочки, які грокають правду, — але ніколи не є зразком. Якщо є зразок — кожного разу безпомилковий, — вони просять тебе

сприйняти все інше на віру. Віра! Що за брудне англосаксонське двоскладове слово... Джилл, як так сталося, що ти не згадувала про нього, коли вчила мене слів, які не можна використовувати у пристойному товаристві?

Вона посміхнулася:

— Майку, ти щойно пожартував.

— Я не мав на увазі жарт... І я не думаю, що це смішно. Джилл, я погано вплинув навіть на тебе — раніше ти сміялася. Ти часто сміялася, аж доки не почала хвилюватися за мене. А я так і не навчився сміятися; зате ти, натомість, розучилася. Замість того щоб я став людиною — ти стаєш марсіанином.

— Я щаслива, любий. Ти, напевно, просто не помічав мого сміху, коли я сміялася.

— Якби ти засміялася на Маркет-стрит, я б почув. Я грокаю. Я перестав боятися — проте завжди його помічаю, а твій сміх — особливо. Якби я це грокнув, тоді б грокнув людей, мені так здається. Тоді я міг би допомогти таким людям, як Пат... Або навчити її того, що знаю сам, — чи навчитися від неї того, що знає вона. Або і те, і те. Ми могли б говорити, розуміючи одне одного.

— Майку, все що тобі потрібно зробити для Патті, — так це час від часу з нею бачитися. Чому б нам це не зробити? Вибираймося з цього похмурого туману. Зараз вона вдома; сезон закінчився. Поїхали на південь і побачимось з нею... До того ж я завжди хотіла побачити Нижню Каліфорнію; ми могли б вирушити далі на південь і взяти Пат з собою — і це було б весело!

— Добре.

Вона підвелася.

— Дозволь мені надягти сукню. Хочеш залишити якісь із цих книг? Замість твого швидкого прибирання я б могла б відправити їх Джубалу.

Він клацнув пальцями, і всі вони щезли — окрім подарунку Патріції.

— Лише оцю, — і ми візьмемо її з собою; Пат це помітить. Але, Джилл, просто зараз мені потрібно піти у зоопарк.

— Добре.

— Я хочу повернутися до верблюда і запитати його, чому він такий насуплений. Можливо, верблюди — справжні Старійшини цієї планети... І саме тому це місце — не правильне.

— Два жарти за один день, Майку.

— Я не сміюся. Так само як і ти. І верблюди теж. Можливо, він грокає чому. Ходімо. Ця сукня підійде? Хочеш надягти білизну? Я помітив, що на тобі була якась, коли прибирав весь той одяг.

— Будь ласка, любий. Надворі вітряно і прохолодно.

— Легко, — він переніс її на кілька футів. — Трусики. Панчохи. Підв'язки. Взуття. Присядь і підними руки. Бюстгальтер? Тобі він не потрібен. А тепер сукня — і ти знову пристойно виглядаєш. Ти гарненька — незалежно від того, що на тобі. Ти прекрасна. Можливо, я зможу отримати роботу прислужника дамам, якщо не стану в пригоді для чогось іншого. Ванни, шампуні, масажі, зачіски, макіяж, одяг для будь-якої нагоди, — я навіть навчився робити манікюр, який тобі підходить. Чи це все, мадам?

— Ти чудовий прислужник, любий. Проте я збираюся доглядати себе сама.

— Так, я грокаю, що я гарний прислужник. Ти так гарно виглядаєш, що я розмірковую над тим, щоб зірвати з тебе знову цей одяг і передати тобі послання. Стосовно зближення.

— Так, Майкле!

— А я думав, ти навчилася чекати. Спочатку ти маєш відвести мене у зоопарк і купити мені арахісу.

— Так, Майку. Джилл купить тобі арахіс.

У Парку «Золоті ворота» було холодно й вітряно, та Майк цього не помічав, а Джилл вже знала, що їй не потрібно мерзнути чи відчувати незручності, якщо вона цього не хоче. Тим не менше було приємно послабити самоконтроль,

зайшовши у теплий мавп'ятник. Окрім тепла, Джилл тут мало що подобалося — примати, людиноподібні мавпи були надто схожі на людей; гнітюче схожі. Вона думала, що назажди покінчила з будь-яким святенництвом; Джилл доросла до того, щоб вшановувати аскетичну, майже марсіанську радість від усіх фізичних виявів. Публічне спарювання та випорожнення цих людиноподібних в'язнів не турбувало її, як раніше; у цих нещасних арештантів не було приватності — і в цьому не було їх провини. Тепер вона могла дивитися на все це без огиди: її власна незмінна перебірливість залишалася недоторканною. Неприємно було те, що вони «були зовсім як люди». Кожна дія, кожен вираз, кожен спантеличений вигляд нагадували їй про те, що їй найменше подобалося у власній расі.

Джилл віддавала перевагу Дому Левів — величні самовдоволені самці, впевнені у собі навіть у неволі; спокійна материнська турбота великих самиць; зверхня краса бенгальських тигрів з безоднею в очах; маленькі леопарди — швидкі та смертоносні; сильний запах мускусу, з яким не могла впоратися вентиляція. Майк зазвичай поділяв її смаки, і тут так само вони могли сидіти годинами — у вольєрі з птахами, чи у Будинку Рептилій, чи спостерігаючи за тюльнями; якось він сказав їй, що, якби він народився на цій планеті морським левом, це було б для нього найбільшим благословенням.

Коли Майк вперше побував у зоопарку, він дуже засмутився, і Джилл була змушена наказати йому чекати і грокати, — позаяк він був близький до того, щоб негайно звільнити усіх тварин. Через якийсь час завдяки її аргументам на користь того, що більшість цих тварин не зможуть вижити на волі, у цьому кліматі та саме такому довколишньому середовищі, в якому він пропонує їх звільнити, він грокнув, що зоопарк — це в якомусь сенсі гніздо. За цим першим досвідом минуло багато годин трансу, після якого він більше ніколи не погрожував видалити геть всі ці скляні і металеві

огорожі. Він пояснив Джилл, що паркани в зоопарку існували для того, щоб стримувати радше людей, ніж тварин, — і що він спершу не міг цього грокнути. Після цього Майк ніколи більше не пропускав візитів до зоопарку — незалежно від того, куди саме вони приїжджали.

Проте сьогодні навіть абсолютна мізантропія верблюдів не змогла змінити настроїв Майка, і він дивився на них без посмішки. Так само його не розрадили і примати. Вони постояли трохи перед кліткою з великою родиною капуцинів, спостерігаючи за тим, як ті їдять, сплять, доглядають один за одним, няньчаться, чистяться та безцільно лазять кліткою, — і Джилл потайки кидала їм арахіс, ігноруючи знаки «Не годувати».

Вона кинула один горішок не дуже великому примату; до того як він встиг його з'їсти, до нього підійшов значно більший на зріст самець, який не тільки відібрав горішок, але й побив його, а потім пішов геть. Маленький друзяка навіть не спробував переслідувати свого мучителя; він припав до землі на місці злочину й почав бити лапами по бетонній підлозі, тремтячи від свого безпорадного гніву. Майк похмуро за ним спостерігав. Несподівано ображена мавпа поспішила на інший бік клітки, обрала меншу за себе, збила його з ніг та відлупцювала навіть більше, ніж щойно дісталася їй, — після чого, здавалося, геть розслабилася. Третя мавпа відповзла, все ще скиглячи, і знайшла прихисток у руках самиці, яка мала ще менше дитинча на спині. Інші мавпи не звернули на все це уваги.

Майк відкинув голову назад і засміявся. Він продовжував сміятися — голосно, безупинно. Йому бракувало повітря, з очей покотилися сльози; він почав тремтіти, після чого і впав на підлогу, все ще сміючись.

— Припини, Майку!

Він зупинився, піднявся, проте хихотіння та сльози не припинялись. До них поспішив черговий.

— Леді, вам потрібна допомога?

— Ні. Так, потрібна. Можете викликати для нас таксі? Наземне, повітряне — без різниці: мені потрібно забрати його звідси. Він не дуже гарно почувається.

— Швидко? Схоже, що у нього напад.

— Нічого! — за кілька хвилин вона відвела Майку до повітряного таксі з пілотом. Джилл назвала адресу, а потім наполегливо повторила: — Майку, ти маєш мене послухати. Припини.

Він наче трохи заспокоївся, але продовжував стиха хихотіти, сміятися в голос, знову хихотіти, поки вона витирала йому очі, і це тривало впродовж кількох хвилин, які знадобилися, щоб дістатися до їхньої квартири. Джилл завела його додому, роздягла і вклала у ліжко.

— Добре, любий. Впадай у транс, якщо тобі це потрібно.

— Зі мною все добре. Нарешті зі мною все добре.

— Сподіваюся, — вона зітхнула. — Ти так мене налякав, Майку.

— Вибач, Маленький Братику. Я знаю. Я теж злякався, коли вперше почув сміх.

— Майку, що сталося?

— Джилл... Я грюкнув людей!

— Що?

(— ????)

(— Я говорю правильно, Маленький Братику. Я грокаю.)

— Я тепер грокаю людей, Джилл... Маленький Братику... Люба... Маленьке чортеня зі стрункими ніжками та прекрасно непристойним, хтивим, розпутним, безсоромним лібідо... Неймовірними грудьми та задирливим задком... З м'яким голосом та ніжними руками. Моя люба крихітко.

— Майкле!

— О, я знав усі ці слова; я просто не знав, коли чи як їх говорити... І чому ти хотіла почути їх від мене. Я люблю тебе, люба, — я тепер грюкнув і «любов».

— Ти завжди це знав. Я знала. І я люблю тебе... Ти улеслива мавпа. Мій любий.

— «Мавпа», так. Йди сюди, мавпеня, поклади мені голову на плече і розкажи жарт.

— Просто розказати жарт?

— І нічого більше, — крім того, щоб просто притиснутися до мене. Розкажи мені жарт, який я ніколи не чув, щоб перевірити, чи засміюся я в правильному місці. Я засміюся, впевнений, — і зможу пояснити, чому це смішно. Джилл, я грокнув людей!

— Але як, любий? Можеш мені сказати? Для цього потрібна марсіанська? Чи телепатія?

— Ні — у тому-то й річ. Я грокаю людей. Я є людина... Тож зараз я можу сказати це людською мовою. Я зрозумів, чому люди сміються. Вони сміються, тому що їм надто боляче... Тому що це єдине, що здатне втамувати біль.

Джилл виглядала спантеличеною.

— Можливо, я одна з тих, кого не можна назвати людиною. Я не розумію.

— Ох, але ти і є — люди, маленька мавпочко. Ти грокаєш це так автоматично, що тобі не потрібно про це думати. А я — ні. Я був схожий на цуценя, якого відділили від інших собак, яке не могло бути схожим на своїх господарів — і ніколи не вчилося тому, щоб бути собакою. Тож мені потрібно було вчитися. Мене вчив брат Махмуд, Джубал, безліч інших людей... А ти вчила мене більше від них усіх. Сьогодні я отримав диплом — я сміюся. Що за нещасна маленька мавпа.

— Котра з них? Я думала, що та, велика була просто злою... І та, якій я дала арахіс, виявилася такою ж. У цьому точно не було нічого смішного.

— Джилл, Джилл, любя! У тобі вже надто багато марсіанського. Звичайно, це було не смішно; це було трагічно. Саме тому я й сміявся. Я дивився на ув'язнену мавпу — і несподівано побачив усе те зло і жорстокість, які нічим не можна пояснити, про які я чув і читав тоді, коли був із власним

народом. І раптом мені стало так боляче, що я відчув, що сміюся!

— Але Майку, любий, сміх — це щось, що ти робиш, коли відбувається щось приємне... А не жакхливе.

— Хіба? Згадай Лас-Вегас. Коли всі ви, гарненькі дівчата, зійшли на сцену — хіба люди сміялися?

— Ну... Ні.

— Ви були найприємнішою частиною вистави. Тепер я грокаю, що, якби вони засміялися, вам було б боляче. Ні, але вони сміялися, коли комік послизнувся та впав. Чи зробив щось іще, що не є чеснотою.

— Проте з цього сміються не всі люди.

— Хіба? Можливо, я не грокаю ще всієї повноти. Але знайди мені щось, що справді змушує тебе сміятися, люба... Жарт чи будь-що інше — щось таке, від чого ти по-справжньому смієшся, а не просто посміхаєшся. Тоді я побачу, чи немає в цьому десь неправильності — і чи будеш ти сміятися, якщо неправильності там не буде.

Він замислився.

— Я грокнув, що, коли мавпи навчатъся сміятися, вони стануть людьми.

— Можливо.

Сповнена сумнівів, Джилл наполегливо почала шукати у пам'яті жарти, які здалися їй надзвичайно смішними, — ті, що змушували її сміятися. Випадковості, які вона бачила чи чула, — і які робили її безпорадною від сміху:

«...її повний бридж клуб»... «Чи потрібно мені вклонитися?»... «Ні, ти ідіот, натомість»... «Китайські предмети»... «...зламала ногу»... «Втягнула мене у халепу!»... «...але це зіпсувало мені поїздку»... «...і її мачуха знепритомніла». «Зупинити тебе? Навіщо? Ставлю три до одного, що ти це зможеш!»... «...щось сталося із старим»... «...і ти теж, ти, незграбний буйвол!»...

Вона розповідала Майку «смійні» історії, вказуючи йому на те, що це — просто несправжні вигадки, і намагалася

згадати реальні інциденти. Професійні жарти? Всі вони підтверджували думки Майка, навіть такі дріб'язкові, як тріснуті склянки. А коли вони дійшли до знань інтерна в професійних жартах, — то виявилось, що інтернів та студентів-медиків слід тримати в клітках. Що ще? Випадок, коли Ельза Мей загубила монограмні трусики? Для Ельзи Мей це було не смішно. Чи...

Вона похмуро сказала:

— Очевидно, падіння на підлогу — це вершина мого почуття гумору. Я не найкращий приклад людської раси, Майку.

— О, неправда!

— Що?

— Я думав, мені говорили, що «смійні» речі — це добре. Але це неправда. Особливо коли це не смішно для того, з ким щось трапилося. Як-от з тим шерифом без штанів. Чеснота полягає в самому сміху. Я грокаю, що це хоробрість. І співчуття. Щось, що є противагою болю, сорому та поразці.

— Але, Майку, сміятися з людей — це погано; це не чеснота.

— Ні. Проте я сміявся не над маленькою мавпочкою. Я сміявся з них. Людей. Я несподівано зрозумів, що я — людина, і не зміг припинити сміятися, — він замовк. — Це важко пояснити, тому що ти ніколи не жила на Марсі, — попри все, що я розповідав. На Марсі ніколи немає нічого, з чого можна сміятися. Все, що смішно для нас, людей, фізично не може трапитися на Марсі. Там або цьому не дозволять статися, — тому що, люба, того, що ти називаєш «свободою», на Марсі не існує: там все планують Старійшини; чи тому, що коли те, над чим ми сміємося тут, на Землі, трапляється на Марсі, — це не смішно, тому що в цьому немає неправильності. Смерть, наприклад.

— Смерть — це не смішно.

— Тоді чому так багато жартів про смерть? Джилл, для нас, людей, смерть така сумна, що ми мусимо з неї сміятися. Всі ці релігії — вони суперечать одна одній з будь-якої точки зору,

та у кожній з них є способи, як допомогти людям бути достатньо хоробрими, щоб сміятися навіть тоді, коли вони знають, що помирають.

Він зупинився, і Джилл відчула, що він майже впав у стан трансу.

— Джилл? Чи можливо, що я шукав неправильно? Чи може бути так, що кожна з усіх тих релігій — істинна?

— Що? Як це можливо? Майку, якщо якась із них істинна, тоді всі інші — хибні. Це логічно.

— Ну і? Вкажи мені найкоротший напрямок у всесвіті. Це не означає, що той шлях, який ти вкажеш, і є найкоротшим. Але ти в будь-якому разі вказуєш просто на себе.

— Ну, і що ж це доводить? Ти навчив мене істинній відповіді, Майку: «Ти є Бог».

— І ти є Бог, мила. Я не сперечався... Проте цей факт не залежить від моєї віри і може означати, що всі інші віри істинні.

— Ну... Якщо всі вони істинні, тоді просто зараз я хочу вшанувати Шиву, — Джилл наполегливо чіткою дією змінила тему.

— Маленька язичниця, — ніжно сказав він. — Вони виженуть тебе із Сан-Франциско.

— Але ж ми збираємося до Лос-Анжелеса... Де цього не помітять. О! Ти є Шива!

— Танцюй, Калі, танцюй.

Через якийсь час вона прокинулася вночі — і побачила, що Майк стоїть біля вікна, дивлячись на місто.

— Щось сталося, мій брате?

Він повернувся і заговорив:

— Їм не потрібно бути нещасними.

— Любий, любий! Думаю, нам краще забрати тебе додому. Місто — погане місце для тебе.

— Але я все одно це знатиму. Біль, хвороби, холод та бійки — для цього немає жодної потреби. Це так само безглуздо, як ті бійки маленьких мавп.

— Так, любий. Але ти тут нічим не зарадиш...

— Зараджу!

— Що ж... Якимось чином — так. Ось тільки це не просто одне місто; це п'ять мільярдів людей. Чи ще більше. Ти не можеш допомогти п'ятьом мільярдам людей.

— Сумніваюся.

Він підійшов і сів поряд з нею.

— Тепер я їх грокаю; я можу з ними говорити. Джилл, я можу знову виступати... І можу змусити простаків сміятися щохвилини. Я впевнений.

— Тоді чому б так і не зробити? Патті точно буде рада... І я теж. Мені подобалося бути там; а тепер, коли ми розділили воду з Патті, ми будемо як вдома.

Він не відповів. Джилл відчувала його свідомість і знала, що він думає, намагаючись грокнути. Вона чекала.

— Джилл? Що я маю зробити, щоб отримати духовний сан?

Частина 4

ЙОГО СКАНДАЛЬНА КАР'ЄРА

Розділ 30

Перша змішана група постійних колоністів прибула на Марс; з двадцяти трьох членів екіпажу першої команди вижили сімнадцять, і шестеро з них повернулися на Землю. Майбутніх колоністів готували в Перу, на висоті 16 000 футів. Президент Аргентини однієї ночі втік у Монтевідео, прихопивши з собою стільки портативного обладнання, скільки зміг спакувати в дві валізи, а новий Президент почав процес екстрадиції перед Вищим Судом, щоб повернути його, — чи хоча б ті дві валізи. Відбулося прощання з Еліс Дуглас — неофіційно, у Національному Соборі, з менше ніж двома тисячами відвідувачів, репортерів та стереокоментаторів, які віддали належне стійкості духу, з якою Генеральний Секретар переніс важку втрату. Трирічний жеребець на ім'я Інфляція з жокеєм Джінксом Дженкінсом, який важив 126 фунтів, виграв дербі у Кентуккі, коли ставки на нього становили сорок чотири до одного. Двоє гостей колонії Айротель Луїсвіль відділилися від тіла: один добровільно, а інший — від серцевого нападу.

Ще одне піратське видання забороненої біографії «Диявол та Преподобний Фостер» одночасно з'явилося в новинах по всіх Сполучених Штатах; до сутінок всі копії книги були спалені, а висхідники — знищені, з паралельним, щоправда,

незначним пошкодженням рухомого та нерухомого майна, — плюс з певною кількістю травм, каліцтв та звичайних злочинів. Британський Музей розпустив чутки, що має копію першого видання (неправдиві), як і Ватиканська Бібліотека (правдиві — проте книга була доступна лише теологам).

У Теннесі знову представили для розгляду законопроект, в якому йшлося про те, чи слід прирівняти число «пі» до трьох. Його виніс на обговорення комітет громадської освіти та моралі, без жодних заперечень схвалила нижня палата, — та у верхній палаті він загинув. Міжконфесійна група фундаменталістів відкрила офіси у Ван-Бюрені та Арканзасі — для того щоб зібрати гроші й відправити місіонерів до марсіан. Доктор Джубал Гаршоу з радістю відправив їм щедрю пожертву, проте завбачливо підписав її ім'ям (та адресою) видавця «Нового Гуманіста», зятятого атеїста та його близького друга.

Окрім цього, у Джубала було дуже мало причин радіти — останнім часом про Майка було надто багато новин, і всі вони були безрадісні. Він дорожив нечастими візитами Джилл та Майка і ще більше цікавився його розвитком — особливо після того, як той відкрив у собі почуття гумору. Але тепер вони приїжджали ще рідше, і Джубала ці зміни не радували.

Його не стурбувало те, що Майк прибув з Об'єднаного Теологічного Семінару з купкою несамовито розлючених теологів на хвості: деякі з яких приїхали тому, що вірили у Бога, а інші — тому, що не вірили, та всіх їх об'єднувала зненависть до Людини з Марса. Джубал щиро вірив, що все, що останнім часом відбувалося з богословами, не вилетіть ні у що більше від зустрічі, а цей досвід буде корисним для хлопця; наступного разу знатиме, з чим має справу.

Так само він не почав непокоїтися, коли Майк (з допомогою Дугласа) під вигаданим іменем вступив на військову службу до Збройних сил Федерації. Він був точно впевнений (з особистого досвіду), що жоден сержант не зможе перевантажити Майка, — і навпаки, зовсім не переймався тим, що могло статися з сержантами чи іншими чинами. Непри-

миримий старий реакціонер, Джубал спалив своє почесне звільнення, а також усе, з цим пов'язане, в той день, коли Сполучені Штати відмовилися від власних збройних сил.

Насправді Джубала трохи дивувало те, який скромний безлад створив Майк як «рядовий Джонс», і те, як довго це тривало — майже три тижні. Він закінчив свою військову кар'єру того дня, коли скористався ситуацією під час лекції з орієнтування, щоб висловитися про абсолютну марність опору та насилля за будь-яких обставин (з певними сторонніми коментарями про бажаність зменшення надлишку населення шляхом канібалізму), і запропонував стати піддослідним кроликом для будь-якої зброї будь-якого походження, щоб довести, що застосування сили не тільки не є необхідним, а й в буквальному розумінні неможливим, коли посягаєш на треновану людину. Пропозицію Майка відхилили; його просто вигнали.

Проте це було не все. Дуглас дозволив Джубалові прочитати надсекретний звіт вищого рівня, призначений для вручення лише особисто командуванню в руки, — один із лише трьох примірників, — після того, як попередив Джубала, що ніхто, навіть Верховний Начальник Штабу, не знав, що «рядовий Джонс» — це Людина з Марса. Джубал проглянув свідчення, які здебільшого були суперечливими розповідями свідків щодо того, що відбувалося в той час, коли «Джонса» «вчили» користуватися різноманітною зброєю; єдина несподіванка для Джубала полягала в тому, що деякі свідки мали мужність та самовпевненість присягнути, що бачили, як зброя зникала. «Джонса» також тричі згадували у звіті про втрату зброї, за яку він був відповідальний як за власність Федерації.

У кінці звіту було все те, що Джубал потурбувався прочитати достатньо уважно, щоб запам'ятати: «Висновок: суб'єкт — надзвичайно талановитий природжений гіпнотизер і, як такий, може потенційно бути корисним для розвідки, попри його абсолютну непридатність для будь-яких бойових підрозділів. Проте його низький коефіцієнт інтелекту (ідіот), надзвичайно низький загальний кваліфікаційний бал

та параноїдальні схильності (галюцинації та манія величі) роблять недоцільними спроби намагатися використати його ідіотично-геніальний талант. Рекомендації: звільнення через невідповідність — без пенсії, без пільг».

Ця невелика тяганина була корисною для хлопця, і Джубал по-своєму насолоджувався ганебною кар'єрою Майка як солдата, — тому що Джилл провела цей час вдома. Коли Майк повернувся через кілька днів після закінчення служби, не схоже було, що він дуже засмутився, — навпаки: він похвалився Джубалу, що повністю підкоряється бажанням Джилл і не змушував нікого зникати, — лише неживі предмети... Хоча, як Майк грокав, було кілька випадків, коли завдяки йому Земля могла стати кращим місцем, — якби в Джилл не було цієї прискіпливої слабкості. Джубал з цим не сперечався: у нього самого був власний довгий перелік тих, кому він радив би померти раніше.

Але тепер Майк, серед іншого, навчився розважатися. Впродовж параду в його останній день служби Генерал і весь його особовий склад несподівано залишилися без штанів в той час, коли взвод проходив повз них на огляді, а старшина роти, в якій служив Майк, впав долілиць, бо його черевики раптом прилипли до землі. Джубал вирішив, що, здобувши почуття гумору, Майк розвинув жажливий смак у практичних жартах; але, що за чорт, — хлопчик проходив через запізнілу юність, і йому потрібно було перевернути кілька смітників. Джубал із задоволенням згадав випадок у медичній школі, пов'язаний з трупом та настоятелем собору, — для своїх витівок Джубал колись надягав гумові рукавички так само, як і для деяких хороших вчинків!

Спосіб дорослішання Майка був нормальним; але сам Майк був унікальним. В усьому, крім останнього: «Преподобний доктор Валентин М. Сміт, бакалавр гуманітарних наук, доктор богослов'я, доктор філософії, засновник і пастор Церкви Усіх Світів» (треба ж таке!). Вистачало вже й того, що хлопець вирішив бути Святим Джо — замість того

щоб дати спокій душам інших людей, як це зробив би на його місці справжній джентльмен. Проте ті фальшиві ступені, які він собі присвоїв... Джубалу хотілося їх пошматувати.

Найгіршим було те, що Майк сказав йому, що взяв саму ідею з його ж слів про те, чим була церква — і що вона могла б робити. Джубал був змушений визнати, що, хоча й міг щось таке сказати, йому не вдавалося пригадати деталі. Маленька розрада полягала в тому, що хлопець знав так багато законів, що міг би прийти до подібного рішення самостійно.

Але Джубал припускав, що Майк надзвичайно ретельно приховував те, чим займався насправді, під час кількомісячного перебування у дуже маленькому, дуже бідному (в усіх значеннях) сектантському коледжі, де відбулися нагородження ступенем бакалавра за результатами екзаменів, «дзвінок» їхньому міністру й наступне за цим прийняття сану. У цій тупоголовій секті докторська дисертація з порівняльної історії релігій була дивом вченості, хоч автор і ухилився від будь-яких реальних висновків (Майк приносив її Джубалові для літературної критики, і Джубал сам додав кілька розпливчастих фраз за умовним рефлексом). Нагородження «заслуженим» докторським ступенем збігалось з пожертвою (анонімною) цій дуже голодній школі. Другий докторський ступінь (почесний), був призначений лише за «внесок у міжпланетарне знання» і виданий університетом, якому саме так було вчинити простіше, коли Майк повідомив, що диплом — це його ціна за те, що він виступить родзинкою під час конференції з приводу вивчення Сонячної системи. Єдиний і неповторний Людина з Марса раніше відмовляв усім підряд — від «Кол-Тек» до Інституту кайзера Вільгельма; навряд чи можна було звинувачувати керівництво Гарвардського університету за те, що воно впіймалося на гачок.

Що ж, зараз вони, напевно, такі ж багряні, як і їхній стяг, цинічно думав Джубал. Потім Майк провів кілька тижнів, працюючи помічником капелана у бідній, як церковна миша, alma mater, яка його виховала; потім порвав з нею через роз-

кол і заснував свою власну церкву. Цілком кошерну, закрито-того типу, але бездоганну з юридичної точки зору, шановану, як церква Мартіна Лютера... І відразливу, як вигрібна яма.

З похмурого денного сну, присвяченого роздумам, Джубала витягла Міріам:

— Босе! Гості!

Джубал глянув вгору і побачив авто, що йшло на посадку. Він розмірковував над тим, що не усвідомлював, яким благословенням насправді була патрульна машина С. С., поки вона не зникла.

— Ларрі, принеси рушницю — я обіцяв собі підстрелити наступного дурня, який приземлиться на трояндові куші.

— Він приземляється на траву, бос.

— Що ж, передай йому, щоб спробував знову. Ми візьмемо його з наступної спроби.

— Схоже, що це Бен Кекстон.

— Так і є. Що ж, нехай живе цього разу. Привіт, Бене! Що питимеш?

— Нічого, — ще надто рано. Ти професійно погано на мене впливаєш, Джубале. Нам потрібно поговорити.

— Ти це й робиш. Дорказ, принеси Бену склянку теплого молока; він захворів.

— Не дуже багато содової, — виправився Бен, — і молоко з пляшки з трьома впадинами. Особиста розмова, Джубале.

— Добре; ходімо в мій кабінет. Хоча якщо ти думаєш, що можеш приховати щось від цих дітлахів, розкажи мені, як ти це зробиш.

Після того як Бен завершив ґрунтовні привітання (дещо негігієнічні принаймні у трьох випадках) з членами родини, вони попленталися нагору.

Бен сказав:

— Що за чорт? Я заблукав?

— О, ти ще не бачив перебудови, чи не так? Нове крило на півночі, яке додало ще дві спальні та одну ванну внизу. А ось тут — моя галерея.

— Статуй достатньо для того, щоб заповнити цвинтар.

— Будь ласка, Бене. «Статуї» — це мертві політики на бульварних перехрестях. Те, що ти бачиш, — це «скульптура». І, будь ласка, говори тихіше, благоговійним тоном, щоб я не почав злитися... Тут зберігаються точні копії деяких найвизначніших скульптур, створених на цій вщерть зіпсованій планеті.

— Що ж, цю гидоту я вже бачив... Але коли ти отримав решту цього баласту?

Джубал проігнорував його, тихо звертаючись до копії «Старої куртизанки»:

— Не слухай його, *ma petite chère*! Бен варвар, і більшого йому не дано, — він поклав руки на її зморшкувату щоку, потім ніжно торкнувся порожніх, зморщених грудей. — Я знаю, як ти почувашся... Та це не може тривати надто довго. Терпіння, моя люба.

Він повернувся до Кекстона і різко сказав:

— Бене, не знаю, що там у тебе в голові, але це почекає, поки я навчу тебе дивитися на скульптуру. Хоча, ймовірно, марно намагатися навчити собаку цінувати скрипку. Але ти шойно був грубим з леді... А я цього не терплю.

— Що? Не будь смішним, Джубале; це ти грубий з леді — причому живими — з десятків разів на день. І ти знаєш, кого я маю на увазі.

Джубал закричав:

— Анно! Нагору! Надягни свою мантію!

— Ти ж знаєш, що я не був би грубим зі старою жінкою, яка сиділа б у такій позі. Ніколи. Чого я не можу зрозуміти — це так званих митців, які мали нахабство попросити позувати чиюсь літню бабусю голою... І в тебе жахливий смак, якщо тобі хочеться тримати її тут.

Зайшла Анна в мантії; вона не проронила ані слова. Джубал звернувся до неї:

— Анно, я коли-небудь був з тобою грубим? Чи з кимось з дівчат?

— Відповідь на це питання вимагає особистої думки.

— Це те, про що я й прошу. Твою власну думку. Ти не в суді.

— Ти ніколи не був грубим із жодною з нас, Джубале.

— Чи бачила ти коли-небудь, що я був грубим з леді?

— Я бачила, як ти бував зумисно грубий з жінкою. Я ніколи не бачила, щоб ти був грубим з леді.

— Це все. Ні, ще одна власна думка. Що ти думаєш про оцю бронзу?

Анна глянула на шедевр Родена, повільно промовила:

— Коли я вперше її побачила, то подумала, що вона просто жадлива. Проте згодом дійшла висновку, що це, напевно, найкрасивіша річ, яку я коли-небудь бачила.

— Дякую. Це все.

Анна пішла.

— Хочеш посперечатися, Бене?

— Що? У ті дні, коли я сперечаюся з Анною, я вбираюся в костюм, — Бен глянув на статую. — Але я не розумію цього.

— Добре, Бене. Придивись до мене. Будь-хто може виглядати як гарненька дівчинка — і бачити гарненьку дівчинку. Митець може глянути на гарненьку дівчинку і побачити стару жінку, якою вона стане. Кращий митець може дивитися на стару жінку й побачити гарненьку дівчинку, якою вона була. Проте великий митець, геній, яким був Огюст Роден, може глянути на стару жінку, зобразити її точнісінько такою, як вона є... І змусити глядача бачити гарненьку дівчинку, якою вона була. Більше того: він може змусити будь-кого, навіть людину з чутливістю броненосця, навіть тебе — бачити, що ця гарненька дівчинка все ще жива, що вона не стара й потворна, а просто ув'язнена всередині свого зруйнованого тіла. Він може змусити тебе відчувати спокій, безкінечну трагедію того, що ніколи ще не існувало жодної дівчини, яка б у серці ставала старшою за вісімнадцять... І при цьому не має значення, що з нею зробив нещадний

час. Подивися на неї, Бене. Старіння не має значення для мене чи для тебе; ми не були створені, щоб нами милувалися. Але це має значення для них. Подивися на неї!

Бен глянув на статую. Через якийсь час Джубал похмуро сказав:

— Добре; прочисти носа й витри очі: вона приймає твої вибачення. Ходімо присядемо. Для одного уроку достатньо.

— Ні, — відповів Кекстон. — Я хочу дізнатися й про ці інші. Як щодо оцієї? Вона не дуже мене непокоїть... Я бачу молоду дівчину, яка йде. Але чому вона скручена в крендель?

Джубал поглянув на копію «Каріатиди, що впала під вагою свого каменю», і посміхнувся.

— Називай її a tour de force¹ в стані емпатії, Бене. Я не чекаю на те, що ти зрозумієш, що саме в цих формах та об'ємах робить цю фігуру чимось значно більшим від «кренделя», — проте ти можеш оцінити те, що говорив Роден. Бене, що отримують люди, коли дивляться на розп'яття?

— Ти знаєш, як часто я відвідую церкву.

— «Як рідко», ти хотів сказати... Але все одно ти маєш знати, що картини та скульптури розп'яття не бувають витонченими творами: вони зазвичай жахливі, а живописний реалізм, який часто використовують у церквах, — найгірший: кров виглядає мов кетчуп, а того колишнього столяра зазвичай зображають схожим на гомосексуаліста. Але ж він таким точно не був — якщо у чотирьох Євангеліях є хоч краплина правди. Він був молодим, міцним чоловіком, ймовірно, сильним і здоровим. Та попри це його зображення у різних версіях Розп'яття на хресті однакові, і це нещасна людина, — тому що саме це для більшості людей означає прекрасне і такий варіант всіх влаштує. Вони не бачать недоліків; все, що вони бачать, — це символ, який надихає їх найглибші почуття; це нагадує їм про Агонію та Жертву Бога.

— Джубале, я не думав, що ти християнин.

¹ Прояв спритності, сили та винахідливості.

— Хіба це стосується справи? Хіба це робить мене сліпим і глухим до основних людських почуттів? Я говорив про те, що вбого поштукатурене розп'яття чи найдешевші картонні Різдвяні ясла можуть бути задовільним символом, щоб пробудити в людському серці такі сильні почуття, що багато хто за них помре, а ще більше заради них — житиме. Тож майстерність та художня розсудливість у створенні символу, який мусить впливати на людей, надзвичайно недоречні. Зараз ми маємо інший емоційний символ, що впливає завдяки витонченій майстерності, — але ми ще не підпали під його вплив. Бене, впродовж майже трьох тисяч років, — чи навіть більше, — архітектори створювали будівлі з колонами у формі жіночого тіла. Це стало таким звичним, що вони робили це так само буденно, як наступає на мураку маленький хлопчик. Після усіх тих століть це привернуло увагу Родена, і він побачив, що ця концепція надто груба для дівчини. Проте він не просто сказав: «Погляньте, ви, дурні — якщо ви маєте будувати саме так, зробіть колони у вигляді сильних чоловічих тіл». Ні: він показав їм... І узагальнив символ. Тут ось нещасна маленька каріатида, яка намагалася... І їй не вдалося — тому вона впала під вагою. Вона гарна дівчина, — поглянь на її обличчя. Серйозна, засмучена через свою невдачу... І все ще намагається підняти свій тягар — після того як скрутилася під його вагою.

Але вона — дещо більше, ніж гарне мистецтво, яке виступає противагою мистецтву дуже поганому; вона — символ кожної жінки, яка коли-небудь намагалася підняти важкий для себе тягар. Гадаю, що таких — більшість серед жіночого населення на цій планеті, як серед живих, так і серед мертвих. Проте це не лише жінки: у цього символу немає статі. Це означає кожного чоловіка та кожну жінку, які прожили усе життя у смиренній стійкості духу, чию хоробрість навіть не помічали, поки вони не впали під вагою своїх тягарів. Це відвага, Бене, — і перемога.

— «Перемога»?

— Немає нічого вищого, ніж перемога у поразці. Вона не здалася, Бене: вона все ще намагається підняти той камінь — після того як він її розчавив. Вона — батько, який опускається до монотонної офісної роботи, поки рак болісно пожирає його зсередини, щоб принести додому ще одну зарплатню для дітей. Вона — дванадцятирічна дівчинка, яка намагається стати матір'ю для своїх молодших братів і сестер, тому що мама відлетіла на Небеса. Вона — оператор на щиті керування, що застрягла на роботі, поки дим душить її, а вогонь відризує шлях до виходу. Вона — всі ті неоспівані герої, що не змогли перемогти, проте так ніколи і не поступились. Ходімо. Просто привітайся з нею, коли проходитемеш поруч, — і ходімо далі: ти побачиш мою Маленьку Русалоньку.

Бен послухався і вчинив так, як сказав Джубал, — і, якщо Джубала це і здивувало, то він нічого не сказав.

— Тепер ось ця, — промовив він, — це єдина, яку мені подарував не Майк. Проте немає потреби говорити йому, чому вона у мене... Окрім очевидного факту, що це одна з найчарівніших композицій із коли-небудь задуманих та з гордістю виконаних оком та рукою людини.

— Вона така нормальна. Ось цю мені не потрібно пояснювати — це ж очевидно, що вона гарненька.

— Так. І це її виправдовує — так само як кошенят і метеликів. Та у ній закладено щось значно більше... І вона нагадує мені Майка. Вона не зовсім русалка (бачиш?), — але і не зовсім людина. Вона сидить на землі, яку обрала для того, щоб залишитися... І вона вічно пильно вдивляється в море, бо сумує за домом, — назавжди самотня, позбавлена того, що залишила у минулому. Ти знаєш її історію?

— Ганс Крістіан Андерсен.

— Так. Вона сидить біля затоки Кобенхавн — Копенгаген був його рідним містом. І вона — кожен, хто коли-небудь робив важкий вибір. Вона не шкодує про свій — проте повинна за нього розплачуватися; адже за кожен вибір потрібно платити. Її ціна — не тільки вічна туга за домом. Вона ніколи

не стане людиною остаточно: коли вона користується своїми, такими коштовними, ногами, з кожним кроком вона наче ступає вістрям ножа. Бене, думаю, що Майк мусить вічно ходити по ножах, — проте не варто говорити йому, що я так сказав. Не думаю, що він знає цю історію... Чи, щонайменше, не думаю, що йому відомо, що я пов'язую його з нею.

— Я йому не скажу, — Бен глянув на копію скульптури. — Я б радше просто дивився на неї — і не думав про ножі.

— Вона — маленька крихітка, чи не так? Хотів би вмовити її лягти з тобою в ліжку? Вона, напевно, була б жвавою, як тюлень, і такою ж вертлявою.

— Оце тобі! Та ти порочний стариган, Джубале.

— Щороку стаю дедалі порочнішим... Не будемо дивитися на інші; три скульптури за годину — цього більш ніж достатньо. Зазвичай я дозволяю собі дивитися лише на одну за день.

— Згода. Таке відчуття, наче я хильнув три чарки на порожній шлунок. Джубале, чому такого немає там, де кожен може це побачити?

— Тому що світ втратив смак, а сучасне мистецтво завжди відображає дух часу. Основну частину своєї роботи Роден створив наприкінці XIX століття, а Ганс Крістіан Андерсен випередив його лише на кілька років. Роден помер на початку XX століття, до того часу, як світ почав скидати забони... А разом з ними — і мистецтво.

Послідовники Родена помітили, які неймовірні речі він робив зі світлом та тінню, а також об'ємом композицій. Бачиш ти це чи ні, але вони надзвичайно інтенсивно копіювали їх. О, як же вони їх копіювали і поширювали його роботи! Але їм не вдалося побачити, що кожна велика робота майстра розповідає історію і таким чином відкриває людське серце. Замість цього вони заплуталися у «задумі» і почали зневажати будь-яку картину чи скульптуру, яка мала історію. Вони з погордою іменували такі твори «літературними» — і з часом всі дійшли до абстракцій, не опускаючись до того,

щоб писати чи висікати будь-що, що було б схоже на людське слово.

Джубал знизав плечима:

— Абстрактний дизайн гарний — для шпалер чи лінолеуму. Але мистецтво — це процес пробудження співчуття та страху, і не абстрактних, а напрочуд людських. Те, що роблять сучасні митці з власним стилем, — щось на кшталт псевдоінтелектуальної мастурбації... Тоді як творче мистецтво більше схоже на статевий акт, у якому митець має зваблювати, кожного разу емоційно відплачувати своїй публіці. Ті, хто цього зробити не захоче, а, можливо, й не зможе, звичайно ж, втратять свою публіку. Якби вони не зверталися за безкінечними субсидіями, то вже давно померли б з голоду — чи були б змушені піти на роботу. Тому що звичайному хлопцеві не будуть добровільно платити за «мистецтво», яке нікого не зачепить, а якщо й платитимуть, ці гроші все одно з нього витрясуть — разом з податками, наприклад.

— Знаєш, Джубале, я давно хотів дізнатися, чому мені завжди було начхати на живопис чи скульптуру, але думав, що мені чогось не вистачає — ну, як відчуття кольорів сліпому.

— Потрібно навчитися дивитися на мистецтво, — так само, як ти маєш знати французьку, щоб прочитати історію, надруковану цією мовою. Проте, узагальнюючи, слід сказати, що це митець повинен використовувати мову, яку можна зрозуміти, — а не ховатися за якимось особистим кодом, як Семюел Піпс¹ у своєму щоденнику. Більшість таких жартівників навіть не хочуть використовувати мову, яку ти і я знаємо — чи здатні вивчити... Вони б радше самовдоволено глузували з нас — тому що в нас «не вийшло» побачити, що ними керувало. Якщо насправді ними взагалі щось керувало: таємничість — звична втіха для невміння та незнання. Бене, чи назвав би ти мене митцем?

---

¹ Семюел Піпс, рідше — Пеніс (Samuel Pepys) — англійський чиновник морського відомства, що жив у XVII сторіччі. Автор щоденника, присвяченого повсякденному життю лондонців періоду Стюартівської реставрації.

— Що? Ну, я ніколи про це не думав. Ти пишеш досить гарну критику.

— Дякую. «Митець» — це те слово, якого я уникаю з тих же причин, чому ненавиджу, коли мене називають «доктором». Проте я є митець — хоча й невидатний. Очевидно, що більшість моїх історій можна прочитати лише раз... І жодного разу — для зайнятих людей, які вже приблизно уявляють, що я маю сказати. Але я — відвертий митець, тому що пишу зі свідомим наміром дістатися до покупця. Дістатися та вплинути на нього — якщо це можливо — за допомогою співчуття та страху... А якщо ні, то хоча б відволікти його від нудної роботи сміхом чи незвичайною ідеєю. Проте я ніколи не намагаюся сховати це від нього в особистій мові, — так само як і не чекаю схвалення від інших письменників за «техніку» чи іншу маячню. Я хочу, щоб покупець мене хвалив готівкою — тому що я дістався до нього, і нічого іншого мені не потрібно. Підтримка мистецтва — лайно! Митець, якого підтримує держава — це невміла хвойда! Але не зважай — ти натрапив на одну з моїх слабкостей. Дозволь мені наповнити твій келих і розкажи, що тебе турбує.

— О, Джубале, я нещасливий.

— Хіба це новина?

— Ні. Але у мене є цілий набір свіжих неприємностей, — Бен гмикнув. — Гадаю, що мені не слід було сюди приходити. Не варто обтяжувати тебе ними. Не впевнений, що взагалі можу про це говорити.

— Добре. Проте поки ти тут, можеш послухати про мої проблеми.

— У тебе є проблеми? Джубале, я завжди думав, що ти — один з тих людей, хто може всіх обіграти шістьма способами, починаючи від нуля.

— Яюсь згодом мені треба буде розповісти тобі про своє подружнє життя... Але — так, зараз у мене неприємності. Деякі з них очевидні. Дюк звільнився — ти знаєш про це чи ні?

— Так, знаю.

— Ларрі — чудовий садівник, але половина пристроїв, що підтримують цю хижу, скоро розваляться на шматки. І я не знаю, як зможу знайти заміну Дюку. Хороших механіків широкого профілю дуже мало... А таких, які змогли б влитися у цю сім'ю, стати членом родини в усіх розуміннях, — взагалі не існує. Я обійшов усіх майстрів у цьому місті; кожен візит — це хвилювання; всі вони — злодії в серці своїм, а більшість з них не вміють користуватися викруткою так, щоб не порізатися. Чого я теж не вмію. Тож мені треба наймана допомога. Або, Боже борони, доведеться переїхати назад у місто.

— Моє серце болить за тебе, Джубале.

— Не треба сарказму — це лише початок. Механіки та садівники потрібні, але гостро необхідні найперше секретарки. Двоє з моїх — вагітні, а одна ще й виходить заміж. Кекстон здавався дуже здивованим.

Джубал почав бурчати:

— О, я не розкакую тобі казочки після школи; вони такі задоволені собою, що все це не є таємницею. Без сумніву, вони на мене образилися, тому що я повів тебе нагору, не давши їм часу похвалитися. Тож будь джентльменом і вдай здивування, коли вони тобі про це розкажуть.

— Гм... А котра з них виходить заміж?

— Хіба це не очевидно? Щасливець — той улесливий біженець з піщаної бурі, наш почесний водний брат Стінкі Махмуд. Я рішуче сказав йому, що вони мають жити тут, поки перебуватимуть у цій країні. Покидьок просто засміявся і сказав — а як же іще, вказавши на те, що я запросив його жити тут вже дуже давно, — Джубал фиркнув. — Хіба було б так погано, якби він просто це зробив? Я міг би навіть знайти їй якусь роботу. Можливо.

— Напевно, так і було б. Вона любить працювати. А інші дві — вагітні?

— Абсолютно точно. Я освіжив свої знання в акушерській справі, тому що вони обоє збираються народжувати вдома.

А як же це завадить моїм звичкам у роботі! Це гірше, ніж кошенята. Проте чому ти припускаєш, що жодна з тих двох з розпухлим животиком не є нареченою?

— О... Гадаю, що це тому, що я вважаю Стінкі більш традиційним, щоб... Чи, можливо, завбачливішим.

— Стінкі не давали б права голосу. Бене, у вісімдесятих чи дев'яностих роках я мав з цим справу, намагаючись обійти нищість їхніх звивистих маленьких мізків. Але єдине, що я точно дізнався про жінок, — так це те, що коли дівчина збирається, то вона збирається. Все, що може зробити чоловік — так це прийняти неминуче.

Бен із сумом думав про ті часи, коли йому доводилося вертітися, як білка в колесі, — та інші часи, коли він був недостатньо швидким.

— Так, ти маєш рацію. Що ж, котра з них одружується, чи вагітна, чи що там іще? Міріам? Анна?

— Зачекай, я не казав, що наречена вагітна... І у будь-якому разі, ти, здається, припускаєш, що Дорказ — це майбутня наречена. Не туди дивишся. Це Міріам вивчає арабську як божевільна — і вона з цим впорається.

— Що? Ну тоді я косоокий бабуїн.

— Очевидно, так воно і є.

— Але ж Міріам завжди гризлася із Стінкі...

— І ти ще думаєш, що хтось повірить тому, що ти пишеш у своїй колонці. Бачив колись шестикласників?

— Так, але ж Дорказ хіба що танець живота не танцювала.

— Це її суть — нормальна поведінка з усіма чоловіками. Вона використовувала це й з тобою — хоча, припускаю, ти був надто зайнятий чимось іншим, щоб це помітити. Не звертай уваги. Просто пообіцяй, що, коли Міріам покаже тобі свою обручку, де камінь буде розміром з яйце Рух і майже таким же рідкісним, обов'язково вдай, що здивувався. І будь я проклятий, якщо розберуся з цими двома череватими, — тож просто вдай здивування. Пам'ятай, що їм це буде приємно... Попереджаю тебе заздалегідь, щоб ти не думав,

що вони вважають себе «спійманими». Ні; це не так. Вони задоволені собою, — Джубал зітхнув, — а я ні. Я надто старий, щоб насолоджуватися тупотінням маленьких ніжок, коли зайнятий... Хоча, з іншого боку, я залишу собі ідеальних секретарок (а дітей я люблю, як ти знаєш) за будь-якої можливості, — якщо зможу переконати їх залишитися.

— Ні, я так не думав. Але, Джубале, дозволь мені сказати прямо: ти вважаєш, що Джилл підштовхнула Майка до його веселих походеньок?

— Що? — Джубал здавався здивованим; потім замислився і визнав перед собою, що він ніколи не знав напевно... Просто припускав це з того, що, коли справа дійшла до рішень, Джилл була єдиною, хто пішла з Майком.

— Хто це був?

— «Вкороти довгого носа, брате», бо підставиш його. Якщо вона захоче розказати мені, то розкаже. Як би там не було, Джилл сказала, що я помиляюся, коли я дійшов такого ж поспішного висновку, що і ти. Гм...

Бен замислився:

— З того, що я зрозумів: котрась з чотирьох випадково змогла забити перший гол з більшим чи меншим шансом.

— Десь так. Думаю, ти маєш рацію.

— Джилл так вважає. За винятком того, що вона думає, що Майку надзвичайно пощастило звабити, чи бути звабленим (якщо це правильне слово) тією, хто найкраще підходив для того, щоб підштовхнути його у правильному напрямку. Що може натякнути тобі на щось, — якщо ти знаєш щось про те, як працює мозок Джилл.

— Пекло, я не знаю, навіть того, як працює мій мозок... А щодо Джилл, то я ніколи не очікував, що вона почне проповідувати, як би сильно вона не була закохана, — тож я дійсно не знаю, як працює її мозок. Хоча вона й не надто багато проповідує, ми спробуємо зрозуміти, що відбувається. Джубале, що ти вирахував за календарем?

— Що?

— Ти знаєш, що я маю на увазі. Ти думаєш, що це зробив Майк, — в обох випадках. Або ти так думаєш через те, що його візити додому збігаються у часі з обома випадками.

Джубал стримано відповів:

— Чому ти так говориш, Бене? Я не сказав нічого, що могло б змусити тебе так думати.

— Звісно ж, ні. Ти сказав, що вони задоволені собою — обидві. А мені досить добре відомо, як на жінок впливає божественний супермен.

— Зачекай, синку; він твій водний брат.

Бен спокійно промовив:

— Знаю — і я теж його люблю. Якщо я коли-небудь вирішу стати геєм, Майк стане моїм єдиним. Проте є й інші причини, чому я зрозумів їхнє самовдоволення саме так.

Джубал пильно дивився на свою склянку.

— Можливо, вони просто сподіваються. Бене, здається мені, що твоє ім'я могло б бути у переліку навіть з більшою ймовірністю, ніж Майкове. Так?

— Джубале, ти збожеволів!

— Охолонь. Ніхто не намагається змусити тебе одружитися. Обіцяю — хоча я ще навіть не перефарбував свою рушницю в білий колір. Я не такий цікавий — і ніколи не тримаю свічку над тими, хто тут живе, і це правда. Тож — о, допоможіть мені Мільярди імен Бога, — повір: я не суну носа у справи інших людей. Тим не менше я міг збожеволіти, але це «найменша з гіпотез»: протягом останніх кількох років у мене нормальний слух та зір... І, якщо крізь мій будинок пройде парад із духовим оркестром, я помічу це так чи інакше. Тому питання: ти спав під цим дахом десятки разів. Чи спав ти хоча б одну ніч сам?

— Ох ти ж і негідник! Гм... Я спав один у першу ніч, коли опинився тут.

— Напевно, в Дорказ не було апетиту. Ні, згадав — у ту ніч ти був під снодійним. Тоді ти був моїм пацієнтом; це не рахується. Якась інша ніч? Хоча б одна?

— Твоє питання недоречне і неввічливе, тож я не братиму його до уваги.

— Це, на мою думку, адекватна відповідь. Проте, будь ласка, занотуй собі, що нові спальні розташовані якомога далі від моєї. Бо звукоізоляція ніколи не буває ідеальною.

— Джубале, мені здається, що твоє ім'я, ймовірно, може бути значно вище у цьому переліку, ніж моє.

— Що?

— Я вже не згадую про Ларрі та Дюка. Але, Джубале, майже кожен, хто знає тебе, припускає, що ти тримаєш найпрекрасніший гарем, відколи Султан відійшов від справ. О, не зрозумій мене неправильно — вони заздять тобі. Проте також вважають хтивим старим козлом.

Джубал постукав по поручню свого крісла перед тим, як відповісти.

— Бене, зазвичай я не маю нічого проти того, щоб мене легковажно пестили молодиці. Я підтримую це, ти ж знаєш. Та в деяких питаннях я наполягаю, щоб до мого віку ставилися з повагою. І це — якраз той випадок.

— Вибач, — стримано сказав Бен, — я думав, що коли для тебе нормально розглядати з усіх боків моє сексуальне життя, то ти не заперечуватимеш, якщо я буду відвертий навзаєм.

— Ні, ні, ні, Бене! Ти неправильно мене зрозумів. Твоє питання було очікуване, а побічні коментарі — не більші від тих, що я просив. Я маю на увазі, що я вимагав від дівчат, щоб вони поводитися зі мною з повагою в цьому питанні.

— О...

— Я, як ти й вказав, старий — дуже старий. Між нами кажучи, я щасливий сказати, що й досі хтивий. Проте моя хтивість не керує мною, і я не козел. Я надаю перевагу гідності та повазі, щоб гарно провести час — яким, повір мені, я вже достатньо насолодився, тому не потребую повтору. Бене, чоловік у моєму віці, який виглядає як нещасний холостяк у його найбільш депресивному стані, може достатньо привабити молоду дівчину, щоб переспати з нею, — і, можливо,

похвалитися цим, і подякувати їй за комплімент. Хоча я можу й помилятися, вона це може зробити лише через три причини: перша — гроші, друга — еквівалент грошей за умовами запо-віту та спільна власність, а ще... Зачекай: пауза для питання: чи можеш ти уявити будь-яку з цих трьох дівчат, — цих чоти-рьох, бо дозволь мені зарахувати сюди й Джилл, — які сплять з чоловіком, навіть молодим та вродливим, з цієї причини?

— Ні. Категорично ні. Жодна з них.

— Дякую, сер. Я маю справу виключно з леді; я бачу, що ти це знаєш. Третій стимул — найбільш жіночний. Соло-денькі молоді дівчата можуть лягти у ліжко зі старим шкар-буном — а інколи так і роблять, — тому що він подобається, його шкода і вони бажають зробити його щасливим. Чи може бути ця причина прийнятною тут?

— Гм... Так, Джубале, думаю, що може. З усіма чотирма.

— Я теж так вважаю. Хоча я б просто оскаженів, якби хтось з них мене жалів. Проте ця третя причина, яку кожна з цих чотирьох леді могла б вважати достатнім мотивом, не є достатньою для мене. Я б на це не пішов. У мене є гідність, сер, — і я сподіваюся, що дотримуватимуся своїх переконань достатньо довго, аж до обіцянки померти в тому випадку, якщо колись оступлюся. Тож, будь ласка, викресли моє ім'я з переліку.

Кекстон посміхнувся.

— Повір мені, — краще мати спокусу і опиратися їй, ніж не опиратися і бути розчарованим. Тепер про Дюка і Ларрі: я не знаю, і мене це не хвилює. Коли б і хто б завгодно сюди не прийшов, щоб працювати чи жити тут як член родини, — я скажу прямо: це не кондитерська й не будинок розпусти, а дім... І, якщо так, тут поєднуються анархія та тиранія без жодного сліду демократії, як і у кожній гарній родині, — тобто те, що вони повністю самі по собі, хіба за винятком того, що підкоряються наказам, в той час як накази — це не предмет для голосування чи обговорення. Моя тиранія ні-коли не поширюється на їхнє особисте життя, якщо таке є.

Всі дітлахи, які живуть тут, завжди мають тримати свої особисті проблеми при собі, лишаючи їх таким чином особистими. Щонайменше... — Джубал засмучено посміхнувся, — так було, поки через марсіанський вплив вони трохи не відбилися від рук. Що стосується й тебе, мій водний брате. Але Дюк та Ларрі були стійкішими, — в тому чи іншому сенсі. Можливо, вони опиралися дівчатам за кожним кущем. Якщо так, то я цього не бачив. І криків теж не чув.

Бен збирався ще щось додати до купи фактів Джубала, але передумав.

— Тоді ти думаєш, що це Майк?

Джубал спохмурнів.

— Так: я думаю, що це Майк. З цією частиною все добре; як я вже сказав, дівчата були задоволені собою, а я не розоряюся, — та ще й плюс до всього міг би вимагати будь-якого відшкодування у Майка, навіть нічого не сказавши дівчатам. Їхні немовлята житимуть у достатку. Проте, Бене, я хвилююся за самого Майка. Причому — дуже.

— Я теж, Джубале.

— І про Джилл теж. Я маю назвати й Джилл.

— Гм... Джубале, Джилл не проблема, — хіба що особисто моя. Така в мене доля, і я на неї не тримаю зла. Це Майк.

— Прокляття, чому хлопець не може повернутися додому і припинити ці непристойні проповіді?

— Джубале, це не припинить того, що він робить, — додав Бен. — Я саме звідти.

— Що? Чому ти відразу не сказав?

Бен зітхнув.

— Спочатку ти хотів поговорити про мистецтво, потім заспівати блюз, потім попліткувати. Які в мене були шанси?

— Гм... Нехай так. Тобі слово.

— Я повертався з конференції у Кейптауні; виділив день і заїхав до них. Те, що я побачив, до біса схвилювало мене, — настільки, що я затримався у Вашингтоні достатньо довго, щоб заздалегідь написати кілька колонок, а потім вирушив

прямо сюди. Джубале, може, ти заручишся підтримкою Дугласа, щоб перекрити кран та припинити фінансування?

Джубал захитав головою.

— По-перше, я не буду. Те, що Майк робить зі своїм життям, — це його справа.

— Зробив би, — якщо бачив те, що бачив я.

— Не я! Але, по-друге, я не можу. Як і Дуглас.

— Джубале, тобі було добре відомо, що Майк погодиться з будь-яким рішенням, яке ти приймеш щодо його грошей. Він, ймовірно, навіть цього не розумів — і точно не ставив жодних питань.

— Ох, — але він зрозумів би! Бене, недавно Майк склав заповіт — самостійно, без повіреного — і відправив мені його для перегляду. Бене, це був один із найбільш розсудливих юридичних документів, які я коли-небудь бачив. Він визнав, що має більше багатство, ніж його нащадкам може знадобитися, тож використав половину своїх грошей для того, щоб зберегти іншу половину... Обставивши все так, що будь-хто, хто оскаржуватиме цей заповіт, зашкодить лише самому собі. Це дуже цинічний документ — у ньому є пастки не тільки для можливих спадкоємців його законних та біологічних батьків, що заявлять свої права, — адже йому відомо, що він незаконнонароджений, хоча я не знаю, звідки він про це дізнався, — але й враховано кожного члена команди «Посланниці»... Він забезпечив собі гарних шлях, щоб розібратися у суді з будь-яким можливим невідомим спадкоємцем — із, на перший погляд, значним спокоєм, — і обставив все так, що вони повинні ледь не перемогти уряд, щоб дійти до суду, де можна буде оскаржити його заповіт... А по заповіту помітно, що він точно знав про кожний фонд, облігації, довіреності та все майно, яким володіє. Я не зміг знайти в цьому документі нічого, вартого критики («Включно, — подумав Джубал, — з його умовами для тебе, мій брате!»). Потім він потурбувався зберегти голографічні оригінали у кількох місцях... Та лишив із півдесятка копій

у надійному мозку Справедливих Свідків. Не кажи мені, що я можу спекулювати його грошима так, щоб він не зрозумів, що я зробив!

Бен здавався похмурим.

— Хотів би я, щоб ти міг.

— Я — ні. Але це лише початок. Це не допомогло б, навіть якби ми могли. Майк не зняв ані долара зі свого рахунку впродовж майже року. Я знаю про це тому, що Дуглас дзвонив мені, щоб запитати, чи потрібно знову інвестувати основну частину вкладу. Майк не переймається тим, щоб відповідати на його листи. Я сказав йому, що це — його головний біль... Проте якби я був розпорядником, то дотримувався б останніх інструкцій свого довірителя.

— Жодного зняття грошей? Джубале, він витрачає дуже багато.

— Можливо, афера з церквою приносить гарні гроші.

— Це і дивно. Церква Усіх Світів — не зовсім церква.

— Тоді що це?

— Гм... Це головним чином мовна школа.

— Повтори?

— Місце, де вивчають марсіанську мову.

— Але від цього не буде шкоди. Проте в такому разі мені хотілося б, щоб він не називав це церквою.

— Що ж, гадаю, що це і є церква, — у межах юридичного визначення.

— Послухай, Бене, каток для катання на роликах буде церквою, поки якась секта стверджуватиме, що він необхідний для їхньої віри та є складовою частиною їхнього благополуччя. Не потрібно навіть далеко ходити — досить просто заявити, що катання на роликах слугує бажаній думці, необов'язковій функціональній паралелі до того, що забезпечує релігійна музика у більшості церков. Якщо ти можеш оспівати велич Господа, то з таким самим успіхом це можна зробити, катаючись на роликах. Повір мені — все це згладилося б. У Малайя є храми, які є нічим особливим для сто-

ронньої людини, а насправді це — пансіони для змії... Та їхній Вищий Суд визнає їх «церквами» — так само як у нас він захищав би секти.

— Ну, Майк теж розводить змії. А ще навчає марсіанської. Але, Джубале, — хіба немає ніяких винятків?

— Суперечливе запитання. Існують незначні обмеження у винесенні рішень. Церква зазвичай не може отримувати платню за спілкування чи виклик духів померлих, проте вона може приймати пожертви... І тоді дозвіл клієнтам робити «пожертви» насправді перетворюється в оплату. Людські жертвоприношення заборонені скрізь, — але я не можу бути впевненим, що цього й досі не роблять принаймні у кількох місцях на земній кулі... І, можливо, навіть прямо на цій колишній землі свободи й гідності.

Якщо придушувати будь-що, пов'язане з релігією, — це лише спричинить появу внутрішніх храмів, куди язичники не матимуть доступу. Бене, хіба Майк робить щось, за що його можуть заарештувати чи повісити?

— Я не знаю. Напевно, ні.

— Що ж, якщо він обережний... Фостеріти показали, як можна впоратися майже з усім. Точно зі значно більшим, аніж те, за що лінчували Джозефа Сміта.

— Фактично Майк багато що перейняв у фостерітів. І це — лише частина того, що мене турбує.

— Але що саме тебе турбує? Наприклад?

— Гм... Джубале, це має бути справою «водних братів».

— Добре; я здогадувався. Готовий зіткнутися з розжареними щипцями та ґратами, якщо знадобиться. Мені варто починати носити отруту в дірці зуба? Щоб виключити можливість, що я можу розколотися?

— Члени внутрішнього кола повинні вміти добровільно відділитися від тіла у будь-яку мить, без усіляких отрут.

— Вибач, Бене. Я ніколи не заходив так далеко. Не звертай уваги: я знаю інші адекватні способи встановлення фінального захисту замість захисту третього рівня. Нехай.

— Ти можеш відділитися від тіла за бажаннями, сказали вони мені, — якщо перед цим вивчиш марсіанську... Джубале, я ж сказав, що Майк розводить змії. Я маю на увазі, що і в переносному, і в буквальному значеннях вся його церква — це зміїне кубло. Нездорове.

Але дозволь мені його описати. Храм Майка — це невелике місто, майже лабіринт. Велика аудиторія для громадських зустрічей, кілька менших — для зустрічей за запрошеннями; багато менших кімнат та житлові квартири, — дуже багато житлових квартир. Джилл надіслала мені радіограму, де йшлося про те, куди йти, — тож мене висадили біля входу до квартири на вулиці за Храмом. Житлові квартири над головною аудиторією приватні до такої міри, до якої це тільки можливо у місті.

Джуба кивнув.

— Це має сенс. Немає значення, твої дії законні чи ні, — а цікавість сусідів завжди дратує.

— У цьому разі це дуже гарна ідея. Мене впустили через кілька зовнішніх дверей; припускаю, що спочатку просканували (хоча я й не бачив сканера). Далі — ще через двоє автоматичних дверей, кожні з яких сповільнюють темп руху ймовірних нападників. Потім — вгору трубою стрибків. Джубале, це була незвичайна труба для стрибків. Її контролював не сам пасажир, а хтось, розташований за межами поля зору. Ще один доказ того, що вони хотіли приватності й мали намір її отримати — адже евентуальній групі копів знадобиться спеціальний підйомник, щоб потрапити нагору: там немає жодних сходів. Цей пристрій зовсім не схожий на звичайну трубу для стрибків — і, чесно кажучи, я уникав його, коли міг, бо мене там починало нудити.

— Я ніколи не користувався трубами — і не буду, — м'яко сказав Джубал.

— Ти б не заперечував проти цієї. Мене підіймали обережно, немов пір'їнку.

— Не мене, Бене. Я не довіряю механізмам. Вони кусаються.

Джубал додав:

— Проте мушу зазначити, що мати Майка була однією з найвидатніших інженерів усіх часів, а його батько — справжній батько — був пілотом номер один та майстерним інженером, чи й навіть більше... І обоє досягли рівня геніїв. Якщо Майк вдосконалив труби для стрибків, щоб вони підходили людям, я б точно не здивувався.

— Можливо, й так. Я дістався вершини і приземлився, — ніяких спроб схопитися за щось, жодних сіток безпеки, якщо чесно, я теж не бачив. Через безліч дверей я пройшов у величезну вітальню. Величезну! Дуже дивно обставлену, — радше аскетично. Джубале, є люди, які вважають твоє домашнє господарство дивним.

— Навіть уявити не можу чому. Лише просто й зручно.

— Що ж, твоє *ménage*¹ — це Завершальна Школа Тітоньки Джейнс для Очищення Юних Леді, принаймні порівняно з вибриками Майка. Щойно зайшовши, я вже побачив перше, чому не повірив. Крихітка, татуйована від підборіддя до кінчиків пальців на ногах, геть зовсім неприкрита. Чорт, навіть домашнього фігового листочка — на ній були лише татування, скрізь! Фантастика!

Джубал тихо промовив:

— Ти — селяк з великого міста, Бене. Знав я якось одну татуйовану леді. Дуже мила дівчина. Сильна у певному значенні. Проте солодка.

— Що ж... — припустив Бен, — я розповідаю тобі перші враження. Ця дівуля теж дуже мила — щойно ти звикнеш до її живописного оформлення і ще того факту, що з нею поряд зазвичай є жива змія.

Джубал похитав головою:

Господарство.

— Мені цікаво, чи є хоч один шанс, що це та сама жінка. У наші часи рідко коли зустрінеш повністю татуйовану жінку. Проте леді, яку я знав — десь років тридцять тому, — була б застарою зараз для того, щоб це була вона. Гадаю, до того ж вона надто сильно боялася змій — до межі пристойного. Хоча мені самому подобаються змії... З нетерпінням чекаю на зустріч з твоїм другом. Сподіваюся на неї.

— Побачиш, коли навідаєш Майка. Вона — хтось на кшталт мажордома для нього. І жриці, якщо ти пробачиш мені це слово. Патриція — але її називають «Пат» чи «Патті».

— О так! Джилл говорила про неї... І вона дуже її поважає. Хоча ніколи не згадувала про тату. Може, не думала, що це важливо. Чи, можливо, — що це не моє діло.

— Але вона якраз віку твоєї подруги, принаймні за її словами. Коли я сказав «крихітка», то знову ж таки описував перше враження. Вона виглядає на двадцять, проте стверджує, що її найстаршій дитині вже більше. У будь-якому разі вона вийшла, щоб зустріти мене, прикрашена лише широкою посмішкою, обвила мене руками й поцілувала. «Ти Бен, я знаю. Ласкаво просимо, брате! Я принесу тобі води!»

— Ти знаєш мене, Джубале. Я роками був газетним гультвісою — й навіть більше. Проте мене ніколи не цілувала абсолютно дивна крихітка, одягнена лише в тату... Яка вирішила бути такою ж дружньою та ніжною, як цуценя коллі. Я розгубився.

— Бідний Бен. Серце кров'ю обливається.

— Прокляття, ти почувався б так само.

— Ні. Згадай: я вже зустрічав одну татуйовану леді. Вони відчують, що повністю одягнені в ті тату, й радше опираються тому, щоб вбратись в одяг. Чи, щонайменше, саме так було з моєю подругою Садако. Вона була японкою. Та зазвичай японці не так зациклені на тілі, як ми.

— Що ж, — відповів Бен, — Пат точно не зациклена на тілі, — лише на тату. Вона хоче, щоб після її смерті з неї зробити опудало і виставили напоказ — голою, як данину Джорджу.

— «Джорджу»?

— Вибач. Її чоловікові. Покійному, на моє щастя... Хоча вона говорила про нього так, наче він просто вийшов за пивом. Пат поводитися так, наче у будь-який момент була готова до пробного показу. Проте, перш за все, вона — леді... І вона не залишила мене розгубленим...

Розділ 31

Патриція обійняла Бена Кекстона й подарувала рішучий поцілунок братерства ще до того, як він зрозумів, хто на нього налетів. Вона відразу ж відчула його зняковіння й здивувалася, тому що Майкл казав їй чекати на Бена, подумки показував його обличчя, пояснював, що Бен був братом з усією повнотою Внутрішнього Гнізда, — і їй було відомо, що для Джилл дорожчим за Бена був тільки Майк... Який завжди неодмінно був першим, оскільки Майк — це ключ і джерело всіх їхніх знань про воду життя.

Проте основою природи Патриції було вічне бажання робити інших людей такими ж щасливими, як вона; тому Пат зупинилася. Вона запропонувала Бену звільнитися від одягу, але зробила це мимохідь, не наполягаючи ні на чому, крім того, щоб Бен зняв черевики, — і пояснила це тим, що в Гнізді скрізь дуже м'яке, призначене для босих ніг, покриття, а тому можна обійтися без вуличного взуття. Підлога була така м'яка та чиста, що тільки Майк завдяки своїм вмінням міг підтримувати ту чистоту, що її Бен бачив на власні очі.

Крім цього, вона лише показала, куди повісити одяг, який, на його думку, був надто теплим для Гнізда, — і поспішила принести йому випити. Вона не запитувала про його уподобання, бо знала їх від Джилл. Пат тільки вирішила, що цього разу обере подвійне мартіні замість скотчу чи содової: нещасний любчик здавався втомленим. Коли вона повернулася з напоями для кожного з них, Бен вже роззувся та зняв діловий піджак.

— Брате, ніколи не відчувай спраги.

— Ми розділяємо воду, — погодився він і випив. — Проте у цьому надзвичайно мало води.

— Достатньо, — відповіла вона. — Майкл каже, що вода може бути повністю лише у думках; це розділення. Я грокаю, що він говорить правильно.

— Я грокаю. І це саме те, що мені було потрібно. Дякую, Патті.

— Наше — твоє, а твоє — наше. Ми раді, що ти безпечно дістався додому. Просто зараз всі інші на службі чи заняттях. Та ми не поспішаємо; вони прийдуть, коли очікування наповниться. Хочеш оглянути Гніздо?

Все ще збитий з пантелику, але зацікавлений, Бен дозволив їй провести для себе екскурсію. Деякі місця були банальними: величезна кухня з баром з одного боку кімнати, незвично малою кількістю пристроїв та такою ж м'якою підлогою, як і скрізь; натомість бібліотека була не така велика, але ще більше захарашена, ніж у Джубала; просторі й розкішні ванні кімнати; спальні, — Бен вирішив, що то, напевно, спальні, хоча там і не було ліжок: лише підлога, ще м'якша, ніж скрізь. Патті назвала їх «маленькими гніздечками» і показала йому одне, сказавши, що зазвичай спить там.

У цій кімнаті були також й її змії. Частина кімнати була пристосована для їх потреб. Бен намагався придушити у собі відразу до змій, коли підходив до кобр.

— Все добре, — запевняла вона його. — Раніше їх відділяло скло. Проте Майкл навчив їх, що вони не повинні заповзати за лінію.

— Я б радше довірився склу.

— Добре, Бене.

Незвичним коротким наказом вона повернула на місце скляну перегородку: вперед і догори. Але Бену полегшало лише тоді, коли вони пішли, — навіть попри те, що він скористався запрошенням погладити Солоденьку булочку. Перед тим, як повернутися у величезну вітальню, Пат показала

йому ще одну кімнату. Вона була велика, кругла, з майже такою ж пухкою підлогою, як у спальнях, і також без меблів. У центрі був круглий резервуар з водою — майже басейн.

— Це, — пояснила вона йому, — Сокровенний Храм, де ми приймаємо нових братів у Гніздо. — Вона пройшла вперед і вмочила ступню у воду. — Ось так, — сказала вона. — Хочеш розділити воду та зблизитися? Чи, може, просто поплавати?

— Гм... Не зараз.

— Очікування, — погодилася Пат.

Вони повернулися до вітальні, і Патриція вийшла, щоб принести ще випивки. Бен сів на великий, дуже зручний диван, але відразу ж підвівся. Для нього тут було надто тепло, а через першу склянку він ще й спітнів; відкинувшись на спинку дивану, що одразу ж пристосувалася до контурів його тіла, він відчув, що йому стало ще спекотніше. Бен подумав, що було дуже нерозумно одягтися так, як у Вашингтоні, — тут було так тепло. А ще Патті, одягнена лише у чорнила та соснову змію, яку вона поклала собі на плечі під час останньої частини екскурсії... Та рептилія вбереже його від спокуси — навіть якби не було очевидно, що Пат і не намагалася його звабити.

Він знайшов компроміс і, залишившись лише у трусах, повісив весь інший одяг у фойє. Коли він це робив, то помітив напис на внутрішньому боці дверей, через які заходив: «Ти не забув одягтися?»

Бен вирішив, що у цьому дивному домі таке м'яке застереження могло бути необхідним, якщо хтось був забудькуватий. Потім він побачив дещо інше, чого не помітив, коли прийшов: тоді вся його увага була прикута до Патті. З кожного боку дверей стояла велика чаша, розміром з бушель, і кожна з них була повна грошей.

Більше, ніж повна, — банкноти Федерації різного номіналу аж висипалися через край на підлогу.

Коли Патриція повернулася, він саме витріщався на це неймовірне видовище.

— Ось твій напій, Брате Бен. Зблизимося у Щасті.

— Гм... Дякую, — його погляд знову сковзнув по грошах. Вона простежила за його поглядом.

— Тобі може здатися, що я неохайна домогосподарка; так воно і є. Майкл робить все так просто — більшу частину прибирання і те, про що я забуваю, — вона присіла, збрала гроші й запахнула їх у менш заповнену чашу.

— Патті, поясни мені, заради Бога, що це?

— О... Ми поставили їх тут, тому що ці двері виходять на вулицю. Просто для зручності. Якщо хтось з нас йде з Гнізда, — а я роблю це майже щодня: ходжу за покупками, — нам можуть знадобитися гроші. Тож ми зберігаємо їх там, де не забудеш взяти трохи з собою.

— Хочеш сказати... Просто набираєте жменю і йдете?

— Ну звісно ж, любий. О, я розумію, що ти маєш на увазі. Але тут ніколи не буває нікого, окрім нас. Жодних відвідувачів, ніколи. Якщо в когось з нас є друзі ззовні, — а, звісно, у всіх нас вони є, — внизу є безліч гарних кімнат, цілком звичайних, якими теж користуються відвідувачі і де ми можемо їх прийняти. Ці гроші не там, де вони могли б спокусити слабку людину.

— Ха! Я дуже слабкий!

Вона м'яко захихотіла з його жарту.

— Як вони можуть звабити тебе, якщо вже належать тобі? Ти — частина Гнізда.

— Ну... Гадаю, що так. Проте хіба вас не хвилюють грабіжники? — він намагався підрахувати, скільки грошей могло бути в одній із цих чаш. Здавалося, більшість з них були більші за одинички; прокляття, він побачив одну з трьома нулями, яка й досі лежала на підлозі, — Патті пропустила її, коли прибирала.

— Один вдерся якраз на тому тижні.

— І що? Скільки він украв?

— О, він не вкрав. Майк відіслав його геть.

— Копів викликали?

— О, ні, ні! Майкл би ніколи не віддав когось копам. Я гро-
каю, що у цьому була б неправильність. Майкл просто... —
вона знизала плечима, — змусив його зникнути. Потім Дюк
залатав дірку в стелі в оранжереї, — я тобі показувала оран-
жерею? Там гарно... Трав'яна підлога. Хоча пригадую, що
у тебе теж є така, — Джилл казала мені. Саме там Майкл по-
бачив її вперше. Трава повсюди? У кожній кімнаті?

— Лише у вітальні.

— Якщо я коли-небудь опинюся у Вашингтоні, можна
буде по ній пройтися? Лягти горілиць? Будь ласка!

— Звичайно, Патті. Гм... Вона твоя.

— Я знаю, любий. Проте вона не у Гнізді — а Майкл вчив
нас, що краще запитати, навіть якщо ми знаємо, що відпо-
віддю буде «так». Я б лягла на неї, відчула і наповнилася б
Щастям бути у «маленькому гніздечку» мого брата.

— Завжди радий, Патті, — Бен різко нагадав собі, що
й гадки немає, що могли б подумати сусіди, — проте споді-
вався на те, що своїх змій вона залишить тут. — Коли ти
будеш у Вашингтоні?

— Не знаю. Коли наповниться очікування. Можливо,
Майкл знає.

— Що ж, попередь мене, якщо зможеш, щоб я теж був
у місті. Якщо ж ні, то Джилл завжди знає код від моїх две-
рей — я рідко його змінюю. Патті, хіба ніхто не стежить за
цими грішми?

— Для чого, Бене?

— Ну, люди зазвичай так роблять.

— Що ж, а ми — ні. Просто візьми собі, коли виходиш,
а потім поклади назад те, що залишилося, коли повертаєшся,
якщо не забудеш. Майкл казав мені тримати гаманець завжди
повним. Якщо гроші закінчуються, я беру в нього ще.

Бен залишив це питання, спантеличений простотою до-
мовленості. У нього вже було якесь уявлення від Майка,
а потім ще від Джилл та Джубала, про комунізм марсіан-
ської культури, в якій не було грошей; він бачив, що Майк

створив її анклав тут, а ці чаші з готівкою позначають точку переходу від марсіанської до терранської економіки. Йому стало цікаво, чи знала Патті, що це була підробка, яку підтримувало величезне багатство Майка. І вирішив не питати.

— Патті, скільки людей живуть у Гнізді? — він відчував легку тривогу, що отримав надто багато водних братів без своєї згоди, але потім відкинув цю думку, як неважливу: врешті-решт, хіба хтось із них захоче жити за його рахунок? Хіба що можливість полежати на трав'яному килимку — у нього не було жодних казанків із золотом за дверима.

— Дозволь подумати... Зараз — майже двадцять, враховуючи новачків, які ще не говорять марсіанською і не мають сану.

— А ти маєш, Патті?

— О, так. Проте я більше навчаю. Початкові заняття з марсіанської. А ще я допомагаю новачкам; ну і так далі. А ще Доун і я, Доун та Джилл, обидві — Верховні Жриці. Ми з Доун відомі в колах фостерітів, — особливо Доун; тож працюємо разом, щоб показати іншим фостерітам, що Церква Усіх Світів суперечить Вірі не більше, ніж баптисти, яким забороняли приєднатися до масонів.

Вона показала Бену поцілунок Фостера, пояснила, що він означає, і показала також дивовижний відбиток, який залишив Майк.

— Всі вони знають, що означає поцілунок Фостера і як важко його отримати... І раніше вони вже бачили деякі з див Майка, і вже майже дозріли, щоб серйозно взятися за справу й працювати над тим, щоб піднятися у вище коло.

— Це важко?

— Звичайно, Бене, — для них важко. У твоєму та моєму випадках, а ще із Джилл та кількома іншими, — ти знаєш їх усіх, — Майк одразу ж допустив нас до братерства. Але з іншими Майк спершу тренує і навчає, — не віри, але способу реалізувати віру в роботі. Це означає, що вони починають з вивчення марсіанської. А це непросто; я сама ще не ідеально нею володію. Проте так багато Щастя у тому, щоб пра-

цювати та вчитися. Ти запитав мене про розміри Гнізда... Дай подумати: Дюк, Джилл, Майкл, я; двоє фостерітів; Дун... Один обрізаний єврей з дружиною та чотирма дітьми...

— Діти в Гнізді?

— О, більше десятка. Не тут — у гніздах для пташенят одразу за дверима; ніхто не зможе медитувати під галас та шум дітей та виховання Неда. Хочеш глянути?

— Гм... Краще пізніше.

— Подружжя католиків з немовлям, — відлучених від церкви, мушу сказати, бо їхній священник про все довідався. Майк по-особливому їм допомагає; для них це серйозне потрясіння, хоча й абсолютно не обов'язкове. Кожної неділі вони прокидаються дуже рано, щоб, як і зазвичай, піти на службу, — проте люди про них пліткують. Одна родина мормонів нового розколу, це ще троє, — та їхні діти. Решта — звичайні протестанти та один атеїст... Тобто він думав, що він атеїст, доки Майк не відкрив йому очі. Він прийшов сюди, щоб поглузувати; і залишився, щоб навчатися, і вже скоро стане жерцем. Ще дев'ятнадцятирічні змужнілі — я впевнена, що всіх важко перерахувати, оскільки ми дуже рідко збираємося разом у Гнізді, за винятком нашої служби у Сокровенному Храмі. Гніздо побудоване для вісімдесяти одного, — це «тричі наповнений» чи тричі перемножений між собою. Але Майкл каже, що буде багато очікування до того, як нам знадобиться більше гніздо, і до того часу ми вже побудуємо власні гнізда. Бене, може, ти хотів би глянути на зовнішню службу? Побачити, як Майкл виголошує проповідь, — замість того щоб слухати мої теревені? Майкл якраз зараз виступатиме.

— Ну, так, — якщо це не складно.

— Ти можеш піти й сам. Проте я хотіла б піти разом з тобою... У мене немає справ. Лише хвилинку, любчику, поки я наберу пристойного вигляду.

— Джубале, вона повернулася за кілька хвилин у балахоні, схожому на мантию Свідка Анни, — проте підрізаному

по-іншому, з рукавами у формі янгольських крил, високим коміром і вишитим над серцем знаком, який Майк використовував для Церкви Усіх Світів, — дев'ять концентричних кіл та умовне зображення Сонця. Це вбрання було мантиєю жриці, її ризою; Джилл та інші жриці носили такі ж, хіба що мантия Патті була з непрозорого, цупкого синтетичного шовку і піднімалася так високо, щоб закрити її татуювання, — й так само спускалася аж до зап'ястків з тієї ж причини. Вона надягла панчохи, чи, можливо, шкарпетки, — й несла в руках сандалі. Джубале, вона так сильно змінилася! Це додало їй величності, навіть божественності. Обличчя в неї дуже миле, — і я побачив, що вона була значно старша, аніж мені здалося на перший погляд, хоча й не на роки двадцять, як стверджувала. У неї була витончена зовнішність, і я думав — який же сором, що хтось колись торкався татуювальною голкою її шкіри.

Я знову одягнувся. Патті попросила мене зняти черевики, тому що ми не збиралися виходити тим же шляхом, що й прийшли. Вона провела мене назад — через Гніздо та коридор; ми зупинилися, щоб взутися, і спустилися пандусом десь на кілька поверхів, аж доки не дійшли до галереї. Це було щось на кшталт ложі огляду головної аудиторії. Майк стояв на краю сцени. Ані кафедри, ані вівтаря — просто лекційна зала з великим символом Усіх Світів на стіні позаду. На сцені з ним стояли також і жриці в мантиях; з тієї відстані мені здалося, що то була Джилл, — але ні: це була інша жінка, трохи схожа на Джилл і майже така ж красива. Інша верховна жриця — Доун, Доун Ардент.

— Як її звали? — перебив Джубал.

— Доун Ардент — від народження Гігінс, якщо ти такий прискіпливий.

— Ми з нею знайомі.

— Знаю, що так: за плітками ти — хтивий козел. Вона дуже тобою захопилася.

Джубал похитав головою.

— Маленька помилка. З Доун Ардент, яку я мав на увазі, ми лише бачилися десь зо два роки тому. Вона мене навіть не пам'ятає.

— Ще й як пам'ятає. І збирає всі ті побрехеньки й записи, що ти продаєш, під кожним псевдонімом, який змогла відстежити. Зазвичай вона засинає під них, і це дарує їй прекрасні сни, — з її слів. Більше того, вона, без сумніву, знає, хто ти. Джубале, у тій великій вітальні у центральній частині Гнізда є лише одна прикраса, — ти вже мені вибач це слово: це зображення твоє голови в натуральну величину. Виглядає так, наче тобі відтяли голову; на обличчі — жаклива усмішка. Як я зрозумів, це знімок з прихованої камери, яку встановив Дюк.

— От же шибеник!

— Його потайки попросила Джилл.

— Ще один шибеник!

— Сер, ви говорите про жінку, яку я люблю, — хоча я й не один такий. Проте Майк втягнув її в це. Тримай себе у руках, Джубале: ти — покровитель Церкви Усіх Світів.

Джубал здавався нажаханим.

— Вони не могли так вчинити зі мною!

— Уже вчинили. Та не засмучуйся: це неофіційно і ніде не публікувалося. Але Майк вільно вшановує тебе у Гнізді серед водних братів, — за те, що ти почав всю цю виставу і пояснив йому все так, що він, нарешті, зміг зрозуміти, як пристосувати марсіанську теологію до людей.

Джубал виглядав так, наче його починало нудити. Бен продовжував:

— Боюся, що ти не можеш цього уникнути. Але додаю, що Доун вважає тебе красивим. Окрім тих витребеньок, вона розумна жінка, і надзвичайно чарівна. Проте я відволікся. Майк відразу ж нас побачив, помахав і вигукнув: «Привіт, Бене! Пізніше!» — і продовжив свою проповідь.

Джубале, я не збираюся намагатися процитувати його, — тобі потрібно буде це почути. Не схоже було, що він проповідує: на ньому не було ризи — звичайний модний, гарно

пошитий, білий, синте-ляний костюм. Він говорив, наче професійний, хороший продавець машин, — за винятком того, що, без сумніву, йшлося про релігію. Майк жартував і розказував притчі; жодна з них не була пуританською, проте в них не було й нічого по-справжньому брудного. Щось про пантеїзм... Одна з його притч була стара — про хробака, який рие ходи в ґрунті, і натрапляє на ще одного хробака, і одразу ж говорить: «О, ти гарна! Ти прекрасна! Вийдеш за мене?» — і отримує відповідь: «Не будь дурним! Я ж твій кінець». Чув її? — «Чув?» Я написав її.

— Не думав, що вона така стара... В усякому разі, Майк гарно її використав. Його ідея полягала в тому, що, коли б ти не натрапив на будь-яку іншу річ, придатну для грокання, — він не говорив слова «грокання» на цьому етапі, — будь-яку іншу істоту, чоловіка, жінку чи загубленого kota... То ти просто натрапляєш на «інший кінець»... А всесвіт — це лише маленька річ, яку створили нашвидкуруч якоїсь ночі задля власної розваги, а потім погодилися забути цей вибрик. Він вклав у це значно більше солодощів, але був надзвичайно обережним, щоб не наступити на пальці конкуренту.

Джубал похмуро кивнув:

— Соліпсизм та пантеїзм. Зібрані разом, вони нічого не пояснюють. Нейтралізують будь-який незручний факт, примиряють всі теорії та включають усі факти чи помилкові переконання, які ти потурбувався назвати. Проблема в тому, що це — просто солодка вата, смачна, але без жодного змісту. Це все одно, що завершити історію словами: «...і тоді маленький хлопчик упав з ліжка й прокинувся; це був лише сон».

— Не бурчи на мене; поговори про це з Майком. Проте повір мені — він змусить це звучати переконливо. Одного разу він зупинився і сказав: «Ви, мабуть, втомилися від такої кількості розмов...», а вони вигукнули у відповідь: «Ні!» Кажу тобі, — він і справді захопив їх. Але він заперечив, що його голос був втомлений — і що у будь-якому разі в церкві повинні траплятися дива, а це була церква, навіть попри те,

що там не було звиклих прикрас. «Доун, принеси мені мою чарівну скриньку». Потім він зробив по-справжньому неперевершений змах рукою, — ти знав, що він виступав фокусником на ярмарку?

— Знав, що він там був. Але він ніколи не пояснював мені точних причин цього свого гріха.

— Він надзвичайно майстерний фокусник; він робив для них такі трюки, які вразили і мене. Проте це не мало б значення, якби це були фокуси з картами, яких вчать дітей, — тоді вони під його бурмотіння виходили б і йшли геть. Він зупинився і, ніби перепрошуючи, промовив: «Людина з Марса має робити надзвичайні речі... Тож я маю показувати кілька чудес під час кожної зустрічі. Не моя заслуга в тому, що я — Людина з Марса; це просто сталося зі мною. Та дива можуть траплятися й з вами, якщо ви цього захочете. Як би там не було, щоб мати можливість бачити більше, ніж ці дріб'язкові дива, вам потрібно увійти в Коло. З тими з вас, хто насправді хоче вчитися, я побачуся пізніше. Картки передадуть по колу».

Патті пояснила мені, що насправді робив Майк. «Цей на-товп — звичайні простаки, любий; люди, які прийшли сюди з цікавості — чи, можливо, їх привели сюди інші, з тих, хто вже досяг одного з внутрішніх кіл». Джубале, Майк створив дев'ять кіл — це як ступені в ложі, — і нікому не кажуть, що насправді є кола ще й далі, аж доки вони не будуть готові до них перейти. «Це лише трюк Майка, — сказала мені Пат, — для нього це так само легко, як дихати; впродовж усього часу він відчуває їх, вимірює, проникає їм у голови та вирішує, хто з них узагалі підходить. Можливо, це — один з десяти. Саме тому він так затягує виступ: Дюк сидить нагорі, за ось тими ґратами, а Майкл вказує йому на кожного простака, якого щойно виміряв, — де він сидить та все інше. Майк може затримати кожного... І відсіяти тих, хто йому не сподобався. Доун візьме на себе цю частину після того, як отримає схему розсадження по місцях від Дюка».

— Як їм це вдається? — запитав Гаршоу.

— Я не бачив, Джубале. Яка різниця? Є з десятків способів; вони можуть відділяти від стада тих, кого хочуть, — відколи Майк дізнається, хто вони, і якимось чином подає сигнал Дюку. Я не знаю. Патті говорить, що він ясновидець, — і говорить це серйозно. І, знаєш, я не відкидатиму таку можливість. Проте одразу ж після цього вони збирають пожертви. Навіть це Майк робить не по-церковному, — ну, ти знаєш: спокійна музика та величаві прислужники. Він сказав, що ніхто б не повірив, що то була церковна служба, якби не збирали пожертв... Тож і він це робитиме, але по-іншому: тут брати чи покласти — кожен обирає сам. Потім вони передали скриньки для пожертв, уже заповнені грішми. Майк продовжував говорити про те, що це залишила остання група, щоб допомогти тим, хто розорений, голодний чи нужденний. Проте якщо вони відчували, що можуть віддати — віддавали. Ділилися з іншими. Просто робили або те, або інше — клали щось або брали. Коли я це побачив, то зрозумів, що він знайшов ще один спосіб, як позбутися зайвих грошей.

Джубал замислено промовив:

— Не впевнений, що він щось від цього втрачає. Та проповідь, проведена як слід, повинна спонукати більшість людей віддавати більше... І лише кілька візьмуть трохи. Ймовірно дуже небагато. Я б сказав, що насправді важко збагачуватися й брати, коли люди з усіх боків від тебе кладуть гроші у скриньки... Хіба що тобі вони дуже потрібні.

— Не знаю, Джубале... Але розумію, що вони ставляться до тих пожертв точнісінько так само, як і до купи грошей нагорі. Потім Патті швидко потягла мене до виходу — щойно Майк передав службу своїм верховним жрицям. Ми перейшли до значно меншої аудиторії, де проводили служби, відкриті лише для Сьомого Кола — людей, які належали до церкви щонайменше впродовж кількох місяців і засвідчили поступ. Якщо це є поступ.

Джубале, Майк одразу перейшов від однієї служби до іншої, — а я не міг пристосуватися до змін. Зовнішня зустріч

була наполовину популярною лекцією, а наполовину — чистою розвагою, ця ж більше нагадувала ритуал вуду. Цього разу на Майкові була мантия; він здавався вищим, аскетичнішим і сильнішим; присягаюся, його очі випромінювали світло. Освітлення там було тьмяне, звучала дивна музика, яка викликала бажання танцювати. Цього разу ми з Патті зайняли подвійне місце поруч, і цей диван більше нагадував ліжко. Про що була служба, сказати не можу. Майк співав їм марсіанською, вони відповідали марсіанською, за винятком скандування: «Ти є Бог! Ти є Бог!», якому завжди відлунювало якесь марсіанське слово, через яке в мене болітиме горло, якщо я спробую його вимовити.

Джубал видав шум, схожий на каркання.

— Це воно?

— Що? Гадаю, що так, — з урахуванням твого жахливого високого акценту. Джубале... ти попався на гачок? Чи просто знущаєшся?

— Ні. Стінкі навчив мене, і він каже, що це — найчорніша ересь. З його точки зору, я маю на увазі. Це марсіанське слово Майк перекладає як «Ти є Бог». Проте наш брат Махмуд говорить, що це навіть і близько не передає його справжнього значення. Це всесвітнє проголошення власного самоусвідомлення... Чи «визнання гріхів» з цілковитою відсутністю розкаяння... Та з десятків інших, апіорі неперекладених значень. За словами Стінкі, справа не тільки в тому, що їх не можна перекласти, — але й в тому, що ми насправді не розуміємо їх марсіанською, за винятком того, що це — погане слово. І найгірша з можливих думок, значно ближча до виклику Сатани, ніж до благословення від великодушного Бога. Це все, що там було? Лише купка фанатиків, які викрикували марсіанською один до одного?

— Гм... Джубале, вони не кричали — і це не виглядало фанатично. Інколи вони майже шепотіли, і у кімнаті западала мертва тиша. Потім все звучало ледь голосніше — але не дуже. Вони бурмотіли щось на кшталт вірша, схожого на

кантату, — так, наче повторювали його безліч разів... І все одно не було враження, ніби це була репетиція; відчуття інше; здавалося, що всі вони — це одна людина, яка бурмо-че собі під ніс те, що відчуває у той момент. Джубале, ти бачив, як це робили фостеріти...

— Шкода визнати — бачив, і навіть більше, ніж хотілося.

— Що ж, у цьому не було навіть натяку на божевілья. Все було легко й тихо, наче вони засинали. Правильне напруження, яке поступово наростало, але... Джубале, ти коли-небудь був на спиритичному сеансі?

— Так. Я спробував усе, що міг, Бене.

— Тоді тобі відоме те напруження, що може виникнути, коли ніхто не рухається й не промовляє ані слова. Це було більше схоже на спиритичний сеанс, аніж на галасливе відродження — ну, або на найспокійнішу церковну службу. Проте служба не була спокійною: у ній приховувалася жахлива сила.

— Сюди підійде слово «аполлонічна».

— Що?

— Як противага «діонісійському». Мушу сказати, обидва визначення — радше прокрустові. Люди мають схильність спрощувати «аполлонічне» до «тихого», «спокійного» та «прохолодного». Проте «аполлонічне» та «діонісійське» — це дві сторони однієї монети. Монахиня на колінах у своїй келії, зберігаючи ідеальний спокій та розслаблене обличчя, може бути у значно божевільнішому релігійному екстазі, ніж будь-яка жриця Пана чи Пріапа, яка святкує весняне рівнодення. Екстаз у голові, а не у діях, — Джубал фиркнув. — Ще одна поширена помилка — ототожнювати «аполлонічне» з «добрим» — лише тому, що всі наші найсмирненніші секти радше аполлонічні у своїх ритуалах та заповідях. Це — не більше, ніж місцеве упередження. Продовжуй.

— Що ж... люди були такі тихі, мов монахині під час служби. Вони не просто сиділи, дозволивши Майку себе розважати. Вони повільно проходжувалися, мінялися кріслами і, без сумніву, обіймалися; переконаний, що лише обіймалися, —

проте освітлення було дуже погане, тому було важко розібрати щось на відстані більшій від одного ряду. Одна дівчина почала йти в наш бік, щоб приєднатися до нас, проте Пат подала їй знак піти... тож вона просто поцілувала нас і відійшла, — Бен посміхнувся. — Поцілувала досить добре, — хоча й не фліртувала. Лише на мені не було мантії, тому я впадав в очі, мов пробіл у тексті. Проте вона не звернула на це увагу.

Вся служба була дуже буденною. А зараз здається узгодженою, мов рухи тіла балерини. Майк продовжував працювати: інколи стояв перед ними усіма, часом проходжувався серед інших, одного разу торкнувся мого плеча і поцілував Патті — без поспіху, але швидко. Зі мною він не говорив. Повернувся до того місця, де й стояв, а потім, здається, підвів їх до якогось пристрою, схожого на магічне дзеркало, — чи, можливо, на величезний стереобак; Майк використовував його для «чудес». От тільки на цьому рівні він жодного разу не використав цього слова, щонайменше англійською. Джубале, кожна церква обіцяє дива. Проте вони завжди або трапилися вчора, або трапляться завтра, і ніколи — сьогодні.

— Є виняток, — знову перебив Джубал. — Деякі з них подаються як буденність, і прикладів безліч: християнська наука та римо-католики.

— Католики? Маєш на увазі зцілення в Лурді¹?

— Приклад включає і Лурд, — й він того вартий. Але я зараз маю на увазі чудо Переісточення², що його виконує кожен католицький священник щонайменше щотижня.

— Гм... Ну, я не можу вважати це невловиме дійство дивом. Такі язичники, як я, не можуть перевірити подібні дива. А з приводу християнської науки — сперечатися не буду; проте, якщо я зламаю ногу, то викличу хірурга.

Лурд — містечко у Франції, з XIX ст. — один з найбільших паломницьких центрів католицизму, відомий завдяки чудесним зціленням.

Переісточення (синоніми: переосутнення, трансубстанціяція, преосушествовління) — теологічний термін, яким визначається процес символічного перетворення хліба і вина в Тіло і Кров Спасителя Христа під час таїнства Євхаристії, що символізує сутнісні зміни.

— Тоді стеж за тим, куди стаєш, — пробурчав Джубал. — Не турбуй мене зайве своїми переломами.

— Не думав про це. Волів би бачити когось з тих, хто не був однокласником Вільяма Гарві¹.

— Гарві вмів лікувати переломи. Продовжуй.

— Ага, — а як щодо його однокласників? Джубале, ті речі, про які ти говориш, як про дива, можуть ними бути, — але Майк пропонує інші, показові; ті, які грошовиті покупці можуть побачити. Він ще й вмільний ілюзійніст, знаєш, із тих, хто могли б змусити виглядати незграбним навіть легендарного Гаррі Гудіні. Або він — неперевершений гіпнотизер.

— Або і те, і те.

— ...або він так уміло прилаштовує жучки в систему стереобачення, що неможливо відрізнити реальність від спецефектів, зроблених за принципом «я натисну кнопку, любчику».

— Чому ти так опираєшся тому, що це могли бути справжні дива, Бене?

— Тому що зазвичай я вимикаю їх за допомогою кнопки. Це не те припущення, про яке мені хотілося б думати. Що б він не використовував у процесі підготовки — це була гарна вистава. Якимось за ним мигнуло світло — і з'явився лев з чорною гривовою, який лежав так величаво й спокійно, мов той, що охороняє вхід у бібліотеку; тим часом пара маленьких ягнят бігали навколо нього. Але лев просто кліпнув і позіхнув. Звичайно, у Голлівуді можуть будь-коли записати такі спецефекти — проте цей лев здавався до такої міри справжнім, що я відчув його запах... Хоча, звісно, це теж була підробка.

— Чому ти так наполягаєш на обмані?

— Прокляття, я просто намагаюся бути об'єктивним.

— Тоді не спирайся на набуті колись знання, бо тут ти зазнаєш невдачі. Спробуй наслідувати Анну.

---

¹ Вільям Гарві (1578—1657) — англійський лікар, засновник фізіології та ембріології.

— Я не Анна. І тоді я не був дуже об'єктивним. Я просто відкинувся на спинку крісла і насолоджувався м'яким сяйвом. Мене навіть не дратувало те, що я не міг зрозуміти більшості сказаного; схоже, я відчував його сутність. Майк робив багато чудес з підвішуванням — чи ілюзій таких див, ну, з левітацією і тому подібним. Я не критикував; мені хотілося насолоджуватися цим, як гарною виставою. Патті вислизнула майже перед завершенням, перед цим прошепотівши мені прохання залишатися на місці, аж поки вона не повернеться. «Майкл щойно сказав їм, що всі, хто відчувають, що не готові для наступного кола, повинні зараз піти», — сказала вона мені.

Я відповів: «У такому разі мені теж краще піти».

А вона сказала: «О ні, любий! Ти вже у Дев'ятому Колі, — ти ж знаєш. Просто залишайся тут; я повернуся» — і вийшла.

Не думаю, що хтось вирішив втекти. Ця група була не просто Сьомим Колом — це були члени Сьомого Кола, які сподівалися на підвищення. Та я цього не розумів, доки світло не мигнуло знову... І там з'явилася Джилл!

Джубале, цього разу це було взагалі не схоже на стереобачення. Джилл глянула мені у вічі і посміхнулася. О, я знаю, що коли людина, яку знімають, дивиться у камеру, тоді ви зустрічаєтеся з нею поглядом незалежно від того, де ви сидите. Проте якщо Майку це так гарно вдається, йому краще зареєструвати патент. Джилл була вбрана у незвичайний костюм — припускаю, це було вбрання жриці, але не таке, як у всіх інших. Майк почав зачитувати щось до неї та до нас, частково англійською; щось про Матір Усього Суцього, щось про поєднання багатьох; він почав називати її цілою серією різних імен... І з кожним новим іменем вбрання на Джилл змінювалося.

Бен Кекстон відчув тривогу, коли за Верховним Жерцем змігнуло світло, і він побачив Джилл Бордмен, що набрала величної пози на віддаленому підвищенні. Він кліпнув, щоб переконатися, що його знову не вводять в оману освітлення

та відстань — але це була Джилл! Вона поглянула на нього і посміхнулася. Він неуважно слухав заклинання, поки думав, як переконатися в тому, що простір за Людиною з Марса — це звичайний стереобак чи ще якась подібна хитрість. Та він був готовий заприсягтися, що міг піднятися цими сходами й ущипнути її.

Він мав спокусу так і зробити, та потім нагадав собі, що зруйнувати виставу Майка було б огидним вчинком. Зачекати, поки все закінчиться — і Джилл буде вільна.

— Кібела¹!

...і костюм Джилл несподівано змінився.

— Ізида²!

... і знову.

— Фрігг³!... Гея⁴!... Іштар⁵... Мар'ям⁶..

— Мати Єва! Mater Deum Magna⁷! Любляча і кохана, життя невмируще...

Кекстон перестав дослухатися до його слів. Джилл, яка несподівано стала Матір'ю Євою, була вбрана лише у власну красу. Світло посилилося, і він побачив, що вона стоїть спокійно у Саду, а гілку дерева, розташованого неподалік, обвиває велика змія.

Джилл посміхалася їм усім, потім повернулася, потягнулася вгору і погладила зміїну голову — після чого розвернулася назад і розкрила обійми.

Перші кандидати рушили вперед, щоб зайти у Сад.

Прийшла Патті, яка поплескала Бена по плечу.

У давньогрецькій міфології: богиня фрігійського походження, близька за функціями богині Реї, іноді їх ототожнюють, втілення начала, що регулює та впорядковує стихійні природні сили.

Одна з найвеличніших богинь давніх часів, що стала зразком для єгипетського розуміння ідеалу жіночності та материнства.

У скандинавській міфології: дружина Одіна, верховна богиня, покровителька кохання, шлюбу, домашнього вогнища.

Давньогрецька богиня землі.

В аркадській міфології: богиня плодючості й тілесного кохання.

Мати ісламського пророка Іси, яку ототожнюють з Дівою Марією.

Матір богів.

— Бене, я повернулася. Ходімо, любий.

Кекстон був проти — він хотів залишитися тут і насолоджуватися прекрасним видовищем Джилл. Але ні, він хотів більшого: приєднатися до процесії і піти туди, де була вона. Проте він зрозумів, що підводиться і йде разом з Патрицією. Бен озирнувся і побачив Майка, який обіймав і цілував першу жінку в черзі... Розвернувся вслід за Патрицією, щоб вийти, і вже не бачив, як мантія кандидатки зникла, коли Майк її поцілував, — а також і того, що відбулося відразу ж після того, як Джилл поцілувала першого чоловіка-кандидата на підвищення до Восьмого Кола. Його мантія теж зникла.

— Ми маємо довго кружляти «навколо», — пояснювала Патті, — щоб дати їм час очиститися й вступити у Храм Восьмого Кола. О, втручання їм би не зашкодило, — проте це згаяло б час Майка, який слід буде витратити на те, щоб знову повернути їм настрій. А він і так важко працює.

— Куди ми зараз йдемо?

— Забрати Солоденьку булочку, а потім — назад до Гнізда. Хіба що ти захочеш взяти участь в ініціації до Восьмого Кола. Ти можеш, тобі це відомо, — оскільки ти у Дев'ятому Колі. Але ти ще не вивчив марсіанську, тому ця церемонія здаватиметься тобі незрозумілою.

— Що ж... Я б хотів побачити Джилл. Коли вона звільниться?

— О, вона просила передати тобі, що збирається піднятися нагору, щоб зустрітися з тобою. Сюди, донизу, Бене.

Двері відчинилися, і він зрозумів, що вони зайшли у сад, який він вже бачив. Змія так само обвивалася довкола гілки; коли вони зайшли, вона підняла голову.

— Ось ти де, любя! — сказала Патриція до неї. — Гарна мамина дівчинка, правда ж? — вона обережно зняла боа і опустила змію в кошик, починаючи з хвоста. — Дюк зніс її донизу, але я мала влаштувати її на дереві та звеліти їй залишатися там і не повзати. Ти щасливчик, Бене; служба переходу з Сьомого у Восьме Коло трапляється дуже рідко:

Майкл не проводить її, доки не збереться достатня кількість кандидатів, готових створювати та підтримувати настрій. Хоча зазвичай ми відправляємо людей із Сокровенного кола, щоб вони допомагали новачкам — кандидатам ззовні.

Бен ніс Солоденьку булочку для Патті, аж доки вони не дісталися верхнього поверху. Тут він зрозумів, що змія довжиною в чотирнадцять футів досить-таки важка; кошик скріплювали сталеві скоби, які точно не були зайвими. Щойно Бен з Патті піднялися, вона зупинилася:

— Постав її сюди, Бене, — Пат зняла мантію. — Це нагорода для Солоденької булочки за те, що вона була гарною дівчинкою: вона чекає обіймів від мами. У мене скоро починаються заняття, тож я пройду решту шляху з нею й дозволю залишатися на мені аж до останньої секунди. Не годиться розчаровувати змію — вони зовсім як діти. Змії не можуть грокати з усією повнотою, — за винятком того, як Солоденька булочка грокає маму... І, звісно ж, Майка.

Вони пройшли десь п'ятдесят ярдів до входу у Гніздо, де біля дверей Патриція дозволила Бену зняти з неї сандалі після того, як він сам роззувся. Його цікавило, як вона може утримувати рівновагу з такою важкою ношею. А ще він помітив, що Пат в якийсь момент позбулася своїх панчіх чи шкарпеток — без сумніву тоді, коли виходила, щоб влаштувати появу Солоденької булочки на сцені.

Разом вони зайшли всередину, Пат вже була одягнена лише у велику змію. Бен знову роздягся до трусів, зупинився, розмірковуючи над тим, щоб зняти й їх. Він бачив достатньо, щоб бути впевненим, що одяг — будь-який одяг — всередині Гнізда, згідно з його простими звичаями, був так само не потрібний, як підбиті гвіздками черевики — у дансингу. М'яке застереження на виході; той факт, що в Гнізді, схожому на лоно, зовсім не було вікон; комфорт; відсутність вбрання на Патриції — та ще те, що вона запропонувала (проте не наполягала), що він може зробити так само, — все це разом означало звичну для цієї родини оголеність вдома.

Оголеність, звичну для людей, які щонайменше були його умовними «водними братами», — попри те що він навіть ніколи не бачив більшості з них.

Окрім Патриції, чию поведінку він оцінював з урахуванням припущення, що у татуйованої леді можуть бути досить-таки дивні уявлення про одяг, Бен мав й інші підтвердження своєї версії. Коли вони заходили до вітальні, то пройшли повз чоловіка, що йшов в інший бік, до ванних та «маленьких гніздечок», — і на ньому було ще менше, ніж на Патті зі змією та безліччю малюнків. Він привітався з ними фразою «Ти є Бог» і пішов далі, — ймовірно, так само звичний до оголеності, як і Патриція. Але, нагадав собі Бен, цей брат, здається, не був здивований й тим, що сам Бен залишався вдягненим.

У вітальні було ще дещо: тіло, яке лежало долілиць на дивані в іншому боці кімнати. Це була жінка. І, як здалося Бену, — хоча він і не хотів витріщатися — вона теж була гола.

Бен Кекстон вважав себе витонченою людиною в таких справах. Плавання без купального костюму було для нього простим і зрозумілим. Він знав, що безліч родин дуже буденно ставляться до оголеності у власному домі, — і це були дуже різні родини. Хоча його самого й не виховували у таких традиціях. Він навіть одного разу дозволив дівчині запросити себе на нудистський пляж — і це не надто його стурбувало, особливо коли минули перші п'яти хвилин чи щось близько того. Він просто подумав — навіщо докладати таких зусиль заради сумнівного задоволення наткнутися на отруйну рослину, подряпатися і обгоріти на сонці? Саме через все це він потім і пролежав у ліжку весь день.

Проте зараз Бен зрозумів, що вагається, — нерішучий, нездатний обрати між звичайною пристойністю та бажанням зняти свій умовний фіговий листочок... Тим більше залишалась вірогідною можливість того (а так і станеться, думав він), що, коли він роздягнеться, туди тут же увійдуть одягнені незнайомці, які так і не знімуть свого вбрання, —

і саме він почуватиметься неймовірним дурнем! Прокляття, він може навіть почервоніти!

— Що зробив би ти, Джубале? — вимагав відповіді Бен.

Брови Гаршоу поповзли вгору:

— Бене, ти очікуєш відповіді щодо того, що я здивувався б? Я бачив людське тіло як лікар — й не тільки — впродовж більше ніж половини століття. Воно часто милує око, інколи наганяє тугу, — і ніколи не є чимось особливим. Цінність мають лише окремі місця — та й то завдяки суб'єктивній точці зору споглядача. Я грокаю, що Майк дотримується у своїй родині нудистських традицій. Чи схвалюю я це? Чи маю плакати? Ні те, ні інше. Мені до цього немає жодного діла.

— Прокляття, Джубале, тобі легко сидіти тут та прикидатися олімпійцем — перед тобою не стояв такий вибір. Я ніколи не бачив тебе без штанів поряд з гостями.

— Так само, як і я тебе. «Інші часи, інші традиції». Проте я грокаю, що тобою не керувала б скромність. Ти страждав від нездорового страху осоромитися — відома фобія, з довгою псевдогрецькою назвою, якою я не буду тебе обтяжувати.

— Маячня! Я просто не був впевнений, що це ввічливо.

— Маячня, — говорите ви, сер; але вам вже було відомо, що це було б ввічливо... Проте ви боялися, що можете виглядати по-дурному, — чи, можливо, остерігалися потрапити у пастку набутих рефлексів ввічливості. Але, здається, я грокаю, що в Майка була причина започаткувати такий родинний звичай. У нього завжди для всього є причини — попри те що деякі з них видаються мені дивними.

— О так. У нього є причини. Джилл мені розповіла.

Бен стояв у фойє, спиною до вітальні, і тримав руки на резинці трусів, кажучи собі — не дуже рішуче — зняти їх, коли чийсь руки міцно обійняли його ззаду за талію.

— Бене, любий! Як же чудово, що ти тут!

Він озирнувся, потім обійняв Джилл і ненаситно поцілував її. Він був дуже радий, що не роздягся повністю. Вона вже не була «Матір'ю Євою»: зараз Джилл вбралась в одну з тих довгих широких мантії жриць. Тим не менше він з радістю усвідомив, що тримає в обіймах живу, теплу дівчину, яка ледь вигиналася; її священне вбрання було не більшою перепорою, ніж тонка нічна сорочка, в той час як кінетичні і тактильні відчуття підказали йому, що під ними справжня Джилл.

— Оце так! — сказала вона, перериваючи поцілунок. — Я сумувала за тобою, старий ти негіднику. Ти є Бог.

— Ти є Бог, — визнав він. — Джилл, ти прекрасніша, ніж будь-коли.

— Так, — погодилася вона. — Це для тебе. Та ти навіть не уявляєш, як же мене схвилювало те, що ми зустрілися поглядами на виставі.

— «Виставі»?

— Джилл хотіла сказати, — вставила Патриція, — на закінченні служби, де вона була Всесвітньою Матір'ю, Mater Deum Magna. Дітлахи, я мушу поспішати.

— Ніколи не поспішай, солоденька Патті.

— Я не знаю поспіху — тому не буду поспішати. Бене, мені потрібно вкласти Солоденьку булочку в ліжечко й спуститися, щоб провести заняття. Тож поцілуй мене на ніч. Будь ласка!

Бен зрозумів, що цілує на ніч жінку, яка все ще повністю обвита величезною змією, і вирішив, що міг би це зробити, — але краще, скажімо, в лицарських обладунках. Та він намагався не звертати уваги на Солоденьку булочку і пестив Патті так, як вона заслуговувала, щоб її пестили.

Джилл поцілувала її й сказала:

— Перекажи Майку залишатися там, доки я не прийду. Дякую.

— Він би залишився у будь-якому разі. Добраніч, дітки, — вона, не поспішаючи, пішла.

— Хіба вона не мила?

— Звісно. Попри те що спочатку збила мене з пантелику.

— Я грокаю. Але знаю, що це не через її татуювання — чи змії. Вона спантеличила мене; вона збиває з пантелику всіх, тому що Патті ніколи не вагається: вона просто автоматично завжди робить правильні речі. Вона дуже схожа на Майка. Пат досягла найбільшого успіху з усіх нас й повинна бути верховною жрицею. Проте не приймає цього тому, що через татуювання їй було б важко виконувати свої обов'язки. Щонайменше вони відволікали б увагу — а Пат не хоче їх зводити.

— Хіба можливо звести таку кількість татуювань? Хіба що зняти з неї шкіру. Це б її вбило.

— Зовсім ні, любий. Майк може звести їх повністю, не залишивши ані сліду — і навіть не зробивши їй боляче. Повір мені, любий, — він зумів би. Але він грокає, що вона вважає, що ці татуювання належать не їй: вона просто їхній хранитель. А він грокає її рішення. Присядьмо. Доун прийде з вечерею для нас трьох за хвилину; я мушу поїсти, поки я тут, — бо не матиму такої змоги аж до завтра. Поганенький розклад як на позаштатну управительку вічності... Не знаю, чи ми сьогодні ще побачимось: так сталося, що ти приїхав у дуже насичений день. Розкажи мені, що думаєш про те, що побачив? Доун казала, що ти бачив ще й зовнішню службу.

— Так.

— І?

— Майк, — повільно промовив Кекстон, — без сумніву, досягнув успіху. Гадаю, тепер він міг би навіть продавати черевики зміям.

— Впевнена, що він зміг би... Але ніколи не став би — тому що це було б неправильно, адже насправді вони їм не потрібні. Що сталося, Бене? Я грокаю, що тебе щось непокоїть.

— Ні, — відповів він. — Нічого такого, щоб я міг би висловити. О, я не дуже розбираюся в церквах... Але я зовсім не проти них — і точно не проти цієї. Гадаю, що я просто ще не грокнув.

— Я запитаю тебе знову, за тиждень чи два. Не варто поспішати.

— Через тиждень мене тут не буде.

— У тебе є кілька колонок у запасі.

І це було не питання.

— Три свіжих. Проте мені не слід залишатися тут так довго.

— Я думала, ти залишишся... Ну що ж, передзвониш потім, пізніше, розповіси мені свої враження — можливо, з приводу Церкви. Тоді, напевне, ти грюкнеш залишитися тут на більш тривалий час.

— Не думаю.

— Чекай на повноту. Тобі відомо, що це не церква?

— Ну, Патті говорила щось таке.

— Скажімо так: це не релігія. Це є церква — у юридичному й моральному значеннях; але думаю, що наше Гніздо — радше монастир. Та ми не намагаємося привести людей до Господа; це суперечить мові, цього навіть не можна сказати марсіанською. Ми не намагаємося врятувати душі — тому що їх не можна втратити. Ми не намагаємося змусити людей вірити — тому що те, що ми пропонуємо, — не віра, а істина, яку ми можемо перевірити, і ми не спонукаємо їх у це вірити. Істина для практичних цілей, для тут і зараз, істина така ж важлива, як прасувальна дошка, і така ж корисна, як паляниця хліба... Така практична, щоб зробити війну, голод, насилля і ненависть непотрібними, як... Як одяг тут, у Гнізді.

Проте спершу вони повинні вивчити марсіанську. Це єдина перепона — знайти людей, достатньо відвертих для того, щоб повірити в те, що вони бачать, — а потім важко працювати. Це ж важка робота — вивчення мови; і цього можна навчити. Композитор не може написати симфонію англійською... І, наприклад, П'яту симфонію Бетховена не можна висловити англійською.

Вона посміхнулася.

— Але Майк ніколи не поспішає. День за днем він відсіює сотні людей... Знаходить кілька десятків... А з них дуже мало тих, хто вливається у Гніздо, тих, котрих він продовжує навчати. Й одного дня Майк зрозуміє, що хтось із нас цілковито

готовий для того, щоб вийти назовні й створити інші гнізда; а потім це почне рости, мов сніжна куля. Проте в цьому немає поспіху. Жоден з нас — навіть з тих, хто у Гнізді, — не є справді готовим. Правда ж, люба?

Бен підняв очі, чомусь наляканий останніми словами Джилл, — а потім дуже здивувався, коли побачив жінку, яка нахилилася до нього зі спини, щоб запропонувати тарілку; жінку, в якій із запізненням впізнав ще одну верховну жрицю — Доун. Так, це вона. Його здивування не применшував той факт, що вона була одягнена так само, як і Патриція, — за винятком татуювань.

Проте Доун не здивувалася. Вона посміхнулася і сказала: — Твоя вечеря, мій брате Бен. Ти є Бог.

— Гм... Ти є Бог. Дякую, — він знову здивувався, коли вона нахилилася й поцілувала його, а потім принесла тарілки для себе та Джилл, сіла поруч з іншого боку й почала їсти. Він подумав, що коли він і не Бог, то у Доун були всі риси, які асоціювалися з богинею; і йому радше було шкода, що вона не сіла навпроти, бо він не міг потайки розглядати її.

— Ні, — погодилася Доун, жуючи, — ми ще не готові, Джилл. Але очікування наповниться.

— Такі справи, Бене, — продовжила Джилл. — Наприклад, я зараз рідко їм. Але Майк їсть раз на двадцять чотири години... І не їстиме доти, доки не виникне потреба. Ти приїхав у дуже насичений день, тому що та група переходить на Восьме Коло. Потім, коли Майк закінчить церемонію, він їстиме як поросся — і це підтримуватиме його сили так довго, як йому знадобиться. Окрім того, ми з Доун стомилися... Хіба ні, люба?

— Точно — стомилися. Та я — не надто сильно, Джилліан. Дозволь мені провести цю службу. А ти тим часом зможеш побути з Беном. Передай мені ту мантию.

— Ти збожеволіла, о здогадлива маленька голівонько, о моя любове, о Мамо Спанк¹. Бене, вона працює вже майже

---

¹ Пісня американського співака у стилі «кантрі» Ліза Андерсона.

так само довго, як і Майк. Ми обоє можемо працювати так довго, — але їмо лише тоді, коли голодні. І інколи нам потрібно спати. А з приводу мантій, Доун, — це було останнє зникнення мантій у Сьомому Храмі. Я маю на увазі, потрібно сказати Патті, що слід замовити ще партію чи дві.

— Вже замовила.

— Мені слід було б знати. Ось ця, здається, завузька, — Джилл посовалася в ній, що значно більше стурбувало Бена, ніж ідеальна й неприкрита шкіра Доун. — Доун, ми набираємо вагу?

— Думаю, що так, трохи. Це не має значення.

— Це допомагає, хочеш сказати. Ти була дуже худа. Бене, ти помітив, чи не так, що у нас з Доун однакова фігура? Зріст, об'єм грудей, талії, стегон, вага, — все... Я вже не кажу про колір. Ми були майже однакові, коли познайомилися... А потім, за допомогою Майка, зрівняли наші параметри — і втримуємо їх такими і досі. Навіть обличчя стали більш схожими між собою, — хоча ми цього й не планували. Так сталося тому, що ми робили те саме; думали про ті самі речі. Встань і дозволь Бенові оглянути на нас, любя.

Доун відставила свою тарілку вбік і підвелася, ставши так, щоб особливо сильно нагадати Бенові Джилл, — більше, ніж можна було б завдяки лише подібності їх фігур. Потім він зрозумів, що саме у цій позі Джилл була, коли вперше стояла оголеною, як Матір Єва.

Отримавши запрошення дивитися, він це й робив. Джилл з повним ротом пробурчала:

— Бачиш, Бене? Це я.

Доун їй посміхнулася:

— Гостра межа відмінностей, Джилліан.

— Пфф. Ти теж це так само контролюєш. Мені вже майже шкода, що наші обличчя ніколи не стануть однаковими. Бене, це дуже зручно для нас — бути такими схожими. Повинно бути дві верховні жриці; саме тому ми обидві можемо проводити служби з Майком. Ми можемо помінятися місцями

просто посеред служби — а інколи так і робимо. Крім того, — додала вона, ковтаючи, — Доун може купити сукню, котра підійде також і мені. Це позбавляє мене потреби купувати одяг. Звісно, коли ми його носимо.

— Я не був впевнений, — повільно промовив Бен, — що ви взагалі носите одяг. Окрім вбрання жриць.

Джилл виглядала здивованою:

— Гадаєш, ми б пішли танцювати у цьому? Ми надягаємо вечірні сукні, як і будь-хто інший. Це наш улюблений спосіб не дати заснути нашій красі, — хіба не так, любя? Сідай і доїж; Бен вже достатньо довго дивився на нас. Бене, у тій групі переходу, де ти був, є надзвичайно вмілий танцівник, а у цьому місті є безліч гарних нічних клубів. І ми з Доун так завантажуємо нещасного друзяку, проводячи з ним безліч ночей підряд, що мусимо допомагати йому не заснути під час мовних занять. Проте з ним все буде добре — щойно ти досягаєш Восьмого Кола, тобі більше не потрібно багато спати. Що змусило тебе думати, що ми ніколи не одягаємося, любий?

— Гм... — Бен врешті-решт таки розповів їй про незручне становище, в якому опинився.

Джилл дивилася широко розплющеними очима, потім почала хихотіти, але відразу ж припинила, і Бен усвідомив, що досі жодного разу не чув, щоб ці люди сміялися. Хіба лише «простаки» на службах.

— Зрозуміла. Любий, на мені ця мантия лише тому, що маю вести службу. Проте якби я грюкнула, що це непокоїть тебе, то точно зняла б її ще до того, як привіталася, — навіть попри те, що не була б впевнена, що матиму ще одну під рукою. Ми так звикли одягатися чи роздягатися — залежно від того, що нам потрібно робити, — що я просто геть забула, що можу поводитися неввічливо. Любий, зніми ці труси — чи залиш їх: зроби так, як тобі буде зручно.

— Гм...

— Просто не переймайся цим, — Джилл посміхнулася, і на її щоках з'явилися ямочки. — Ти нагадуєш мені той

випадок, коли Майк вперше потрапив на громадський пляж, — тільки навпаки. Пам'ятаєш, Доун?

— Я ніколи цього не забуду!

— Бене, ти знаєш, як Майк ставиться до одягу: він його просто не розуміє. Чи не розумів. Я навчила його всьому. Він не бачив в одязі ніякого сенсу — навіть захисту, — поки з великим здивуванням не грокнув, що ми — не такі невразливі, як він. Щодо скромності — він дійсно скромний в істинному значенні цього слова, так, що це навіть приносить біль. Але тілесна скромність — це не марсіанський концепт, і вона не може ним бути. І лише нещодавно Майк грокнув одяг як прикрасу — після того як ми почали експериментувати з різними костюмами під час наших вистав.

Але, Бене, хоча Майк завжди робив те, що я йому казала, — без різниці, чи грокав він це, чи ні, — ти й уявити собі не можеш, з якої кількості дрібниць складається вміння бути людиною. Ми витрачаємо двадцять чи тридцять років, щоб вивчити їх; Майку довелося вивчити їх ледь не за одну ніч. Звісно, в його знаннях є прогалини навіть зараз. Він робить щось, навіть не знаючи, як це роблять звичайні люди. Ми всі його навчаємо — ми з Доун особливо. Всі, окрім Патті, яка впевнена, що будь-що з того, що робить Майк, є ідеальним. Проте він все ще грокає суть одягу. Він грокнув більшість неправильностей, які розділяють людей, — і знайшов спосіб дозволяти любові спонукати їх до зближення. Нещодавно він усвідомив, що для якоїсь частини людей цей бар'єр потрібен — принаймні для сторонніх. Але тривалий час Майк носив одяг лише тому, що я казала йому, — і коли говорила, що він мусить це робити. Але якось одного разу я йому про це не сказала.

Ми були тоді в Нижній Каліфорнії; саме в той час познайомилися — фактично перезнайомилися наново — з Доун. Ми з Майком зупинилися на ніч в одному з тих великих розкішних пляжних готелів, і він так хотів грокнути океан, повністю зануритися у воду, що наступного ранку дозволив

мені поспати, а сам пішов, щоб вперше його відчути. Я не усвідомлювала того, що Майк нічого не знає про купальники. О, можливо він їх і бачив... Проте не знав, для чого вони були потрібні, — і мав з цього приводу дещо змішані версії. Він точно не знав, що їх потрібно було надягати у воду, — для нього це думка майже еретична. І ти знаєш суворі правила Джубала про дотримання чистоти в басейні. Тож я впевнена, що до того він ніколи не бачив плавок. Пам'ятаю, як одного вечора безліч людей штовхали у воду вбраними, — проте це було напередодні того, як Джубал збирався негайно вичистити басейн.

Бідний Майк! Він спустився на пляж, скинув халат і пішов до води, схожий на грецького бога — і так само мало обізнаний з місцевими звичаями. Коли розпочався скандал, я, прокинувшись, швидко схопила одяг і спустилася якраз вчасно, щоб не дати його заарештувати... І забрала його назад до кімнати, де решту дня він провів у трансі.

Здавалося, Джилл занурилася у спогади.

— І тепер я теж йому потрібна — тож мушу бігти. Поцілуй мене на ніч, Бене; побачимося вранці.

— Тебе не буде всю ніч?

— Напевно. Це справді велика перехідна група — і, по правді, Майк просто займає їх чимось останні півгодини, чи й більше, поки ми тут говоримо. Проте поки що все нормально.

Вона встала, легенько потягла його за ногу і впала в його обійми.

Через якийсь час вона перервала поцілунок, але так і залишилася в його руках, буркочучи:

— Бене, любий, ти брав уроки. Треба ж таке!

— Я? Я був повністю вірний тобі — по-своєму.

— Так само, як і я тобі... Це найкращий спосіб. Я не скаржуся... Просто думаю, що Дорказ допомогла тобі практикуватись у поцілунках.

— Трохи так, можливо. Проноза.

— О так, — і я завжди була пронозою. Група може почекати, поки ти поцілуєш мене ще раз. Я спробую бути Дорказ.

— Будь собою.

— Добре, буду собою. Та Майк говорить, що Дорказ цілується досконаліше — «грокає поцілунок більше», ніж будь-хто інший.

— Досить базікати.

Вона замовкла — ненадовго, а потім зітхнула.

— Група переходу чекає, ось чому я йду. І сяю, мов світлячок. Подбай про нього, Доун.

— Подбаю.

— Краще поцілуй його просто зараз — і ти зрозумієш, про що я кажу!

— Я це й збираюся зробити.

— Бувайте, любі! Бене, будь хорошим хлопчиком і роби те, що тобі скаже Доун, — і вона неспішно вийшла.

Доун піднялася, стала навпроти нього і підняла руки.

Брови Джубала поповзли угору.

— Припускаю, що зараз ти збираєшся розказати мені, що в той момент здав назад.

— Гм, ні, не зовсім. Назвемо це осічкою. Чесно кажучи, я можу розповісти про це небагато. Я «мав справу з неминучим».

Джубал кивнув.

— Ніякого іншого виходу. Ти потрапив у пастку й не міг втекти. У результаті найкраще, що міг зробити чоловік, — це спробувати домовитися про мир.

І він додав:

— Але мені шкода, що через цивілізовані традиції моєї родини хлопчик не знайшов спільної мови з жителями джунглів Нижньої Каліфорнії.

— Думаю, я вже не хлопчик, Джубале.

Розділ 32

Коли Бен Кекстон прокинувся, він не розумів, ні де він є, ні котра зараз година. Довкола було темно, дуже тихо — і він лежав на чомусь м'якому. Не на ліжку — але де ж?

Він почав поспіхом згадувати події цієї ночі. Останнє, що він гарно пам'ятав, — як лежав на м'якій підлозі в Сокровенному Храмі й тихо, задушевно говорив із Доун. Вона привела його туди, й вони занурилися, розділили воду, зблизилися...

Він почав стривожено мацати рукою все довкола, але так нікого і не знайшов.

— Доун!

З'явилося слабке, тьмяне світло.

— Я тут, Бене.

— О! Я думав, що ти пішла.

— Я не хотіла тебе будити, — з несподівано глибоким розчаруванням він побачив, що на ній робоча мантія. — Я мушу йти починати зовнішню службу Сходу Сонця. Джилліан ще не повернулася. З того, що я знаю, — то була й справді велика група.

Ці слова нагадали йому те, що вона говорила минулої ночі... Що тоді засмутило його, попри її спокійні й детальні пояснення. Але вона розраджувала його смутком, аж доки він не зрозумів, що погоджується з нею. Він все ще не міг зібратися з думками, не грокнув всього — але так, Джилл, напевно, була дуже зайнята своїми ритуалами верховної жриці, завданням, чи радше радісним обов'язком, який Доун пропонувала виконати за неї. Бену дошкуляли докори сумління за те, що йому було шкода, що Джилл відмовилася, наполягаючи на тому, що Доун відпочинок потрібен більше.

Проте він не шкодував.

— Доун... Ти мусиш йти? — він підвівся й обійняв її.

— Мушу, Бене, любий... Милий Бене, — вона танула від його рук.

— Просто зараз? Ти так поспішаєш?

— Тут ніколи не поспішають, — раптом між ними вже не було її мантиї. Він був надто вражений, щоб цікавитися, куди вона ділась.

Коли Бен прокинувся вдруге, то з'ясував, що в «маленькому гніздечку» вмикається світло, варто йому лише встати. Він потягся — і зрозумів, що прекрасно себе почуває, а потім огледівся довкола в пошуках своїх трусів. Їх ніде не було видно, — хоча подітися їм було нікуди. Він намагався згадати, де залишив їх... Але не мав жодного спогаду про те, що він їх узагалі знімав. Проте він точно зайшов у воду вже без них. Ймовірно, вони десь біля басейну в Сокровенному Храмі. Бен подумки нагадав собі зайти туди й забрати їх, а потім вийшов і знайшов ванну.

Кількома хвилинами пізніше, вже поголений і свіжий після душу, він зазирнув у Сокровенний Храм і, не знайшовши там своїх трусів, вирішив, що хтось — можливо, Патті — помітив їх і повісив біля вхідних дверей, де, очевидно, кожен тримав одяг, потрібний для виходу в світ... Вилаявся й сам над собою посміявся за ту сполоханість старої діви, коли розмірковував, чи знімати їх, чи ні. Вони були йому потрібні тут, у Гнізді, десь так само, як друга голова.

Подумавши, він зрозумів, що в нього не було навіть найменших симптомів похмілля, хоча й пригадував, що випив з Доун більше, ніж кілька склянок. І не сп'янів — хоча пам'ятав, що точно випив більше, ніж зазвичай собі дозволяв. Він раніше ніколи не міг поглинати випивку без наслідків — так, як Джубал.

Здавалося, що на Доун спиртне взагалі не впливає, — саме тому він, напевно, й перевищив свою звичну норму. Доун... Що за краля, ну що за краля! Вона аніскілечки не розізлилася, коли він, хвилюючись, випадково назвав її Джилл, — нато-мість виглядала дуже задоволеною.

У великій кімнаті нікого не було. Бену стало цікаво знати — котра ж зараз година? Не те щоб це його дійсно цікавило —

просто шлунок говорив йому, що час сніданку вже давно минув. Він пішов на кухню, щоб глянути, що там можна було знайти.

Коли він зайшов, чоловік, що був там, підняв на нього очі.

— Бене!

— Треба ж таке! Привіт, Дюку!

Дюк міцно його обійняв і поплескав по спині.

— Бене, ти — світло моїх очей! Чорт забирай, як же я радий тебе бачити! Ти є Бог. Як тобі приготувати яйця?

— Ти є Бог. Ти готуєш?

— Лише коли не можу знайти когось іншого, хто приготує щось для мене, — як ось зараз. Найчастіше готує Тоні. Час від часу ми всі це робимо. Навіть Майк, якщо тільки Тоні його не спіймає й не вижене — бо Майк і тут винятковий: він найгірший у світі кухар, — Дюк продовжував розбивати яйця в тарілку.

Бен приєднався до нього.

— На, ось тобі тости і кава. Тут десь є вустерський соус?

— У Паті є. Ось, — додав Дюк, — я заглядав до тебе з півгодини тому, але ти все ще хропів. Я був зайнятий, — і в тебе також були справи, від самого приїзду аж дотепер.

— Чим ти тут займаєшся, Дюку? Окрім того, що готуєш, — якщо не можеш цього уникнути?

— Ну, я диякон... І колись стану жерцем. Не те щоб це мало значення, але я — повільний. Вивчаю марсіанську... Тут кожен це робить. А ще я — майстер, так само як і в Джубала.

— Знадобиться ціла бригада, щоб підтримувати місце такого розміру.

— Бене, тебе б здивувало, якби ти дізнався, як мало для цього потрібно. Я маю стежити за водогоном — але якось згодом тобі слід ознайомитись з унікальним способом Майка лагодити забитий туалет. Мені не часто доводиться гратися в сантехніка, бо, окрім водогону, майже вся техніка в цій будівлі — ось тут, на кухні... Вона не така нафарширована усілякими пристроями, як Джубалова.

— У мене склалося таке враження, що у вас в храмі є дуже складні пристрої.

— Тричі «ха». Ніякої техніки. Пристрій для керування світлом — ось і все, плюс кілька простіших. Фактично, — Дюк посміхнувся, — один з моїх найважливіших обов'язків — це не обов'язок узагалі. Я пожежний інспектор.

— Що?

— У мене є ліцензія пожежного інспектора, його повноваження перевіряти тут все. Те ж саме і з санітарним інспектором, та з інспектором з безпеки, — і всім їм тут нічого робити. Проте це також означає, що нам ніколи не доведеться впускати сторонніх у це приміщення, — тож ми і не впускаємо. Вони відвідують зовнішні служби... Але ніколи не йдуть далі — якщо тільки Майк не дасть на це дозвіл.

Вони наклали їжу в тарілки й сіли за стіл. Дюк запитав:

— Ти залишаєшся — чи не так, Бене?

— Не знаю, чи я зможу, Дюку.

— Гм... Я сподівався, що в тебе більше здорового глузду, ніж у мене. Я теж прийшов сюди лише навідатися... І повернувся додому, а потім ще з місяць ходив похмурим — поки не сказав Джубалу, що йду назавжди. Та не зважай: ти повернешся. Не приймай жодних остаточних рішень до Розділення води сьогодні ввечері.

— Розділення води?

— Хіба Доун тобі не говорила? Чи Джилл?

— Гм... Ні, здається.

— Тобі не говорили. Чи, можливо мені слід дозволити Майку це пояснити? Ні, в цьому немає потреби; люди однаково згадуватимуть про це впродовж усього дня. Звичайно, ти грокаєш розділення води; ти ж — один з Персоназованих.

— Персоназованих? Доун вже вживала цей вираз.

— Його застосовують для нас — тих, хто став водними братами Майка, ще не вивчивши марсіанської. Зазвичай всі інші не розділяють води й не стають ближчими, аж доки не перейдуть з Сьомого Кола у Восьме. А до того часу вони вже

починають думати марсіанською. Чорт, деякі з них знають її значно краще, ніж я зараз, оскільки я сам став Першоном — і почав навчання вже після того, як опинився в Гнізді. О, насправді це не заборонено. Нічого не заборонено — навіть розділити воду з кимось, хто ще не готовий для Восьмого Кола. Чорт, якби я хотів, то міг би підчепити в барі якусь ципоньку, розділити з нею воду, потім переспати, а вже тоді відвести її в Храм і почати її навчання. Проте я не хочу. У тому-то й річ; я цього навіть не хочу. Найбільше, на що я міг би наважитись, якщо воно того варте — це привести її на зовнішню службу, дозволити Майку оглянути її й з'ясувати, чи це їй підійде. Бене, я зараз спробую вгадати. Впевнений, що в тебе були неперевершені ночі з неперевершеними кралами.

— Ну, так. Але небагато.

— Прекрасно знаю, що так воно і було. Проте ти більше ніколи в своєму житті не ляжеш у ліжко з жодною з них, окрім твоїх водних братів.

— Гмм...

— Ось побачиш. Перевірмо це через рік, і ти скажеш мені. Майк може вирішити, що хтось готовий, щоб розділити воду, ще до того, як та людина досягне навіть Сьомого Кола. Одну пару, яка живе в Гнізді, Майк обрав й запропонував їм воду, шойно вони вступили в Третє Коло, і зараз він — жрець, а вона — жриця. Це — Сем і Рут.

— Я не знайомий з ними.

— Познайомишся, — сьогодні ввечері. Але Майк єдиний може бути одразу в чомусь впевнений. Дуже рідко Доун, а інколи — Патті обирають когось для особливого розвитку та особливого навчання... Але ніколи не роблять цього за межами Третього Кола. І я впевнений, що вони завжди радяться з Майком перед тим, як починати діяти. Не те, щоб їм всім це було необхідно.

У будь-якому разі у Восьмому Колі починається і розділення, і зближення. Потім, рано чи пізно, відбувається ви-

пускна служба у Дев'ятому Колі Гнізда — саме цю службу ми й маємо на увазі, коли говоримо «Розділення води», — попри те що ми розділяємо воду щодня. Її відвідує усе Гніздо; після неї нові брати — зазвичай це подружжя — назавжди стають частиною Гнізда. У твоєму випадку ти вже є його частиною... Але ми ніколи не проводили служби для тебе. Тож сьогодні ми відклали всі інші справи, щоб привітати тебе. Те ж саме зробили для мене, — Дюк поринув у спогади. — Бене, це найпрекрасніше відчуття в світі.

— Але я й досі не знаю, що це, Дюку.

— Ну, це багато речей... Ти колись бував на справжній гавайській вечірці — з тих, яку накривають копи і яка зазвичай закінчується кількома розлученнями?

— Ну... Так.

— До цього часу, брате, ти був лише на пікніках недільної школи. Це одна зі сторін служби. Ти коли-небудь був одружений?

— Ні.

— Ти є одружений. Просто раніше ти про це не знав. Після сьогоднішнього вечора у тебе більше не виникне жодних сумнівів щодо цього.

Дюк знову поринув у радісно-тужливу замисленість.

— Бене, я раніше вже був одружений... І — протягом якогось нетривалого часу — це було просто прекрасно. А потім все пішло шкереберть. Цього разу мені це весь час подобається. Прокляття, я це полюбив! І послухай, Бене, я не маю на увазі, що це весело — жити з купою життєрадісних крихіток. Я люблю їх — усіх своїх братів. Обох статей.

Візьми Патті (а ти візьмеш!): Патті — мати усім нам... І не думаю, що будь-хто — чоловік чи жінка — впорається з цією потребою, навіть якщо вони думають, що вже вирости. Патті... Ну добре: Патті просто важлива! Вона нагадує мені Джу-бала... А тому старому покидьку краще б було прийти сюди й сказати своє слово. Гадаю, що це не тому, що Патті — жінка. О, я не ховаюся в куці...

— Хто тут ховається в кущі? — раптово пролунало високе контральто.

Дюк озирнувся.

— Не я, о поступлива левантійська хвойдо! Йди сюди, крихітко, і поцілуй свого брата Бена.

— Мені ніколи в житті за це не платили, — заперечила жінка й плавно підійшла до них. — Я почала віддавати ще до того, як мені сказали це робити, — вона поцілувала Бена обережно й наполегливо. — Ти є Бог, брате.

— Ти є Бог. Розділяю з тобою воду.

— Ніколи не відчувай спраги. І ніколи не звертай уваги на те, що каже Дюк, — він поводить як грудне немовля.

Вона нахилилася до Дюка й поцілувала його — все повільніше, поки він мацав її приголомшливий задок. Бен помітив, що це була низька, повненька, жагуча брюнетка з копицею важкого чорно-синього волосся довжиною майже до грудей.

— Дюку, ти, коли прокинувся, ніде не бачив журнал «Будинок Леді»? — вона потягнулася через його плече, взяла виделку й почала їсти яєчню. — Ммм... Смачно. Це не ти готував, Дюку.

— Це Бен. Чому б це я мусив шукати журнал «Будинок Леді»?

— Бене, гарно збий точнісінько в такий самий спосіб ще пару десятків яєць, і я зроблю яєчню. Там була стаття, яку я хотіла показати Патті, любий.

— Добре, — погодився Бен і підвівся, щоб виконати її прохання.

— І жодних ідей від вас двох про нове оздоблення цієї діри — або я звідси піду. І залишіть трохи яєць для мене! Гадаєш, ми, чоловіки можемо робити свою роботу на голодний шлунок?

— Ну-ну, Дюку, любий. Розділена вода примножується. Як я говорила, Бене, скарги Дюка ніколи нічого не означають — поки у нього стільки жінок, що вистачило б для двох чоловіків, а також їжі, достатньої для трьох, він залишається

покірним маленьким ягнятком, — вона заштовхала виделку з їжею Дюкові в рот, а потім продовжила трапезу. — Тож досить кривлятися, брате; я приготую вам другий сніданок. Чи це вже буде третій?

— Ще й першого не було: ти його з'їла. Рут, я розповідав Бену, як ви з Семом перестрибнули з Третього на Дев'яте. Думаю, він непокоїться через думку про те, чи заслуговує Розділення води сьогодні ввечері.

Вона вполювала останній шматочок на тарілці Дюка, потім підійшла до плити й почала готувати.

— Дюку, ти підеш, а я поки приготую щось більше від яечні. Візьми свою чашку з кавою й забирайся. Бене, я теж хвилювалася, коли прийшов мій час, — але тобі не варто перейматися, любий, тому що Майкл ніколи не помиляється. Тут твоє місце — інакше тебе взагалі тут не було б. Ти збираєшся залишитися?

— Ну... Я не можу. Для першого разу досить.

— Ну що ж, їдь. Потім ти повернешся. А одного дня залишишся. Дюк має рацію, — ми з Семом перестрибнули... І це було зроблено занадто швидко для манірної домогосподарки середніх років.

— Середніх років?

— Бене, одна з переваг дисципліни в тому, що це приводить до ладу твою душу — і тіло також. У цьому питанні християнські богослови зовсім не помилялися. Помітив хоч якісь пляшечки з ліками у ванних?

— Гм... Ні.

— Бо їх там немає. Скільки людей тебе цілували?

— Щонайменше кілька.

— Як жриця — і я цілую значно більше, ніж «кілька». Проте у Гнізді ні в кого не буває навіть нежиті. Раніше я була плаксивою жінкою, яка ніколи не почувалася добре і вічно скаржилася «по-жіночому», — вона посміхнулася. — Нині я жіночніша, ніж будь-коли раніше, стала на двадцять фунтів легшою й на роки молодшою; і мені більше немає на що

скаржитися — мені подобається бути жінкою. І те, як лестить мені Дюк, назвавши «левантійською хвойдою». Я безперечно значно гнучкіша, ніж була; на заняттях, коли я викладаю, то завжди сиджу в позі лотоса — хоча раніше могла лише присісти й підвестися через постійні запаморочення.

Але це трапилося швидко, — продовжувала Рут. — Сем був професором східних мов у місцевому університеті, в місті У. Він почав ходити в храм тому, що це був єдиний спосіб вивчити марсіанську. Суто професійна мотивація — його взагалі не цікавила церква. А я ходила, щоб наглядати за ним... Ходили чутки, повсюдно пліткували — а я була ревнивою дружиною, навіть більш одержимою ревнощами, ніж середньостатистична.

Тож ми займалися в Третьому Колі. Сем вивчав мову дуже швидко; натомість я сама безжально зависла, і навчання давалося мені важко тому, що я не хотіла випускати його з поля зору. А потім — бабах! Трапилося диво. Несподівано ми почали думати марсіанською. Спершу лише трохи... Проте Майк відчув це і одного вечора залишив нас після служби Третього Кола. Тоді Майкл і Джилліан розділили з нами воду. Врешті-решт я зрозуміла, що в мені було все те, що я зневажала в інших жінках, — і знала, що мені слід зневажати свого чоловіка за те, що він дозволяв мені це ненавидіти, і його самого — за те, що він із собою зробив. Все це англійською, з крапленнями івриту. Тож я проплакала увесь день, стогнала й усіляко дошкуляла Сему... І не могла дочекатися, коли повернуся і розділю більше води й знову стану ближчою того вечора.

Після цього поступово ставало все легше — але не зразу, оскільки нас штовхнули у внутрішнє коло так швидко, як ми тільки могли це прийняти. Майкл знав, що нам потрібна допомога, й хотів дати нам безпеку і мир Гнізда. Тож коли настав час нашого Розділення води, я все ще не могла зібрати себе до купи без постійної допомоги. Я знала, що хотіла, щоб мене прийняли в Гнізді, — і що, коли почала одного разу, дороги

назад вже не буде. Проте не була впевнена, що зможу злитися з сімома іншими людьми. Я безглуздо боялася; коли ми йшли, то я майже благала Сема повернутися додому. — Вона замовкла й підняла погляд, — не усміхнена, але блаженна; пухкенький янгол з великою ложкою для мішання в руці. — Потім ми зайшли в Сокровенний Храм, і на мене впало світло, а наші мантиї раптом зникли... Всі інші вже були в басейні й кликали нас марсіанською приєднатися й розділити воду життя. Я кинулась у той басейн, пірнула — і відтоді так і не піднялася на поверхню!

І ніколи не хотіла. Тож не хвилюйся, Бене, — ти вивчиш мову, й оволодієш самоконтролем, і отримаєш віддану допомогу від усіх нас на кожному кроці твого шляху. Відкинеш тривоги й стрибнеш у той басейн сьогодні ввечері; я розкрию обійми, щоб впіймати тебе. Всі ми розкриємо обійми, вітаючи тебе вдома. А зараз візьми цю тарілку для Дюка й передай йому, що я сказала, що він — свиня... Проте свиня чарівна. А ось ця — для тебе. О, звичайно, ти можеш їсти скільки забажаєш! Поцілуй мене і йди; у Рутті ще є справи.

Він доставив поцілунок, повідомлення й тарілку, потім зрозумів, що все-таки досі трохи голодний... Але, тим не менше, не зосередився на їжі — оскільки побачив Джилл, що розляглася на одному з широких м'яких диванів і, очевидно, спала. Він сів навпроти неї, насолоджуючись приємним видовищем і розмірковуючи над тим, що Доун та Джилл були ще більше схожими між собою, ніж він це усвідомив вчора ввечері.

Він підняв погляд після того, як відкусив шматочок і побачив, що вона розплющила очі й посміхається йому.

— Ти є Бог, любий... Як пахне смачно.

— А ти смачно виглядаєш. Проте я не хотів тебе будити, — він встав і сів біля неї, поклавши шматочок їй у рот. — Сам готував — Рут лише трохи допомогла.

— Знаю. Це теж добре. Дюк сказав мені не заходити до кухні, тому що Руті читала тобі корисну-для-душі лекцію.

Ти мене не розбудив; я просто байдикувала, поки ти не прийшов. Я не спала всю ніч.

— Зовсім?

— Повік не стулила. Проте не втомлена — самопочуття прекрасне. Лише голодна. Це натяк.

Тож він її погодував. Вона дозволила йому це зробити, навіть не ворухнувшись і не використовуючи рук.

— А ти спав? — запитала вона через якийсь час.

— Так, трохи.

— Достатньо? Ні, ти — достатньо. Але як довго спала Дун? Більше двох годин?

— О, більше — я в цьому впевнений.

— Тоді з нею все добре. Дві години сну для нас — це те ж саме, що й вісім колись раніше. Я знала, яку приємну ніч ви обоє збираєтеся провести, але трохи хвилювалася, що вона не зможе відпочити.

— Що ж, це була неймовірна ніч, — визнав Бен, — хоча я й був — ну, здивований — тим, як ти підштовхнула її до мене.

— Шокований, ти хотів сказати. Я знаю тебе, Бене, — можливо, навіть краще, ніж ти сам себе знаєш. Ти приїхав сюди вчора з цілим клубком ревнощів. Думаю, тепер це минулося. Так?

Він знову глянув на неї.

— Думаю, що так.

— Добре. У мене теж була прекрасна й щаслива ніч — без жодних тривог, бо я знала, що ти у гарних руках. Найкращих руках; кращих за мої.

— О, ні!

— Гм... Я грокаю, що якась частка ревнощів ще залишилася. Але сьогодні ввечері ми змиємо їх водою, — вона підвелася, потягнулася до краю дивана — і тут Бену здалося, що пачка цигарок з кінця столу перестрибнула кілька дюймів і впала в її руки.

— Здається, ти теж навчилася кількох спиритних трюків.

На якусь секунду вона, здавалося, була спантеличена, а потім посміхнулася.

— Кількох. Їх небагато. Це звичайні фокуси. «Я лише яйце», як говорить мій вчитель.

— Як ти це робиш?

— Ну, я просто свиснула, але марсіанською. Спочатку ти грокаєш предмет; потім грокаєш, що ти хочеш з ним зробити... Майку! — вона помахала. — Ми тут, любий!

— Йду, — Людина з Марса підійшов прямо до Бена й потиснув йому руку. — Дозволь глянути на тебе, Бене! Чесне слово, я страшенно радий тебе бачити!

— А я радий бачити тебе. І бути тут.

— І ми збираємося змусити тебе залишишся. Десь на три дні? І справді — на три дні!

— Мені потрібно працювати, Майку.

— Побачимо. Всі дівчата у захваті — готуються до твоєї вечірки сьогодні ввечері. Можемо також скасувати на сьогодні усі служби та заняття на решту дня — це буде зовсім не складно.

— Патті вже внесла всі необхідні зміни до розкладу, — сказала Джилл Майку. — Вона просто не хотіла тебе цим турбувати. Доун, Рут і Сем збираються забезпечити все необхідне. Патті вирішила скасувати також і вранішній сеанс — тож ти вільний впродовж усього дня.

— Гарні новини, — Майк сів, поклав голову Джилл собі на коліна, нахилився до Бена, обійняв його однією рукою й зітхнув. На ньому був той самий одяг, що і під час зовнішньої зустрічі: вишуканий діловий костюм; бракувало лише черевиків. — Бене, ніколи не починай проповідувати. Я дні і ночі поспіль поспішаю з однієї роботи на іншу, розповідаючи людям, що їм ніколи не слід поспішати. Я в боргу перед тобою, Джилл та Джубалом більше, ніж перед ким-небудь іншим на цій планеті, — і, хоча ти тут іще з учорашнього дня, я лише зараз зміг з тобою привітатися. Як ти? Здається, ти у хорошій формі. Насправді так мені сказала Доун.

Бен зрозумів, що червоніє.

— У мене все добре.

— Це чудово. Тому що — повір мені — гірські племена будуть сьогодні невгамовні. Проте я грокатиму поблизу й підтримуватиму тебе. Наприкінці вечірки ти будеш свіжішим, ніж на її початку, — хіба не так, Маленький Братику?

— Так, — погодилася Джилл. — Бене, ти не повіриш, поки цього не зроблять для тебе, але Майк може дати тобі силу, — фізичну силу, я маю на увазі, а не тільки моральну підтримку. Я можу лише трохи. Майк робить це по-справжньому.

— Джилл може багато, — улестив її Майк. — Маленький Братик — це опора сили для кожного. Минулої ночі точно була, — він посміхнувся до неї, потім заспівав:

Ти ніколи не знайдеш дівчину, як Джилл.
Ані жодної на цілий мільярд.
З усіх тістечок, які раніше куштував
Найбажаніша наша Джилліан!

— Хіба не так, Маленький Братику?

— Тьху на тебе! — відповіла Джилл, помітно задоволена, накрила його руку своєю й стисла. — Доун точнісінько як я, і ти це знаєш кожною клітинкою. Як ми і хотіли.

— Можливо. Але ти тут, — а Доун внизу, перевіряє можливі неточності. Вона зайнята, а ти ні. Важлива різниця — хіба не так, Бене?

— Можливо.

Кекстон зрозумів, що їх відверта поведінка починає його бентежити — навіть у цій надзвичайно невимушеній обстановці. Йому б хотілося, щоб вони або припинили ці ніжності, або дозволили йому піти. Замість цього Майк продовжував притискати Джилл до себе однією рукою, тоді як другою обійняв Бена за талію... І йому довелося визнати, що Джилл радше підтримує його, аніж навпаки. Майк дуже серйозно промовив:

— Бене, така ніч, як минула, що допомагає групі зробити великий стрибок до Восьмого Кола, надзвичайно збуджує

мене. Дозволь розповісти тобі дещо з уроків для Шостого. Ми, люди, маємо те, про що мій колишній народ навіть не мріє. Вони цього не вміють. Мені відома цінність цього явища, надзвичайно коштовного для мене, — тому, що я знаю, як воно — цього не мати. Це благословення — бути жінкою чи чоловіком. Чоловік та Жінка, яких створив Він — найбільший скарб, який Ми-Ті-Хто-Є-Бог, винайшли. Правильно, Джилл?

— Надзвичайно правильно, Майку, — і Бену тепер відома Істина. Проте заспівай ще й пісню про Доун, любий.

— Добре.

Ардент — наша прекрасна Доун.
Бен грокнув з перших хвилин —
Вона купує нові сукні щоранку,
Проте ніколи не купує штанів.

Джилл захихотіла й вигнулася.

— Ти озвучував це їй?

— Так, — і отримав велике схвалення Бронкса, а ще поцілунок для Бена. Скажи, на кухні хтось сьогодні був? Я щойно згадав, що не їв вже кілька днів. Чи, можливо, років; не пам'ятаю точно.

— Думаю, Рут, — промовив Бен, розплутуючи обійми та підводячись. — Я гляну.

— Це може зробити Дюк. Агов, Дюку! Глянь, чи можна знайти когось, хто б міг підживити мене порцією пшеничних млинців зростом з тебе — і галоном кленового сиропу.

— Добре, Майку, — відгукнувся Дюк.

Бен Кекстон не наважився виконати доручення, бо його про це не просили. Тож він вигадав виправдання й озирнувся.

— Джубале, — переконливо сказав Кекстон. — Я б узагалі тобі про це не розповідав би — якби це не було потрібно для того, щоб пояснити, що я відчуваю і чому хвилююся за них. За всіх. За Дюка, за саму Джилл — та за всіх інших жертв Майка. Але того ранку я вже сам був на півдорозі до того, щоб

думати, що це все — нормально; пекельно дивно, але весело. Сам Майк теж зачарував мене — його нова особистість надзвичайно сильна. Він самовпевнений і занадто схожий на суперпродавця; і, головне, дуже переконливий. Але потім він — чи вони обоє — радше змусили мене засоромитись, тож я скористався цією можливістю, щоб встати з дивану.

Коли я озирнувся, то не повірив власним очам. Я ж відвернувся лише на п'ять секунд — а Майк вже зміг позбутися всього одягу! І — Господи, поможи, — вони збиралися це зробити зі мною та трьома чи чотирма іншими, що були тоді в кімнаті, — зовсім як нахабні мавпи в зоопарку!

Джубале, я був до такої міри шокований, що ледь не повернув назад свій сніданок.

Розділ 33

— Ну і, — запитав Джубал, — що ти зробив? Приєднався?

— Чорта з два. Я одразу ж пішов. Кинувся до вхідних дверей, згріб свій одяг та черевики, забув сумку, але вже не став повертатися за нею — і, не звертаючи уваги на знак на дверях, вийшов та вскочив у ту трубу для стрибків з одягом в руках. З мене було досить! Я пішов не попрощавшись.

— Радше грубо.

— Я відчував себе грубим. Мусив піти. Я справді втік так швидко, що ледь не вбився. Ти ж знаєш, зазвичай труби для стрибків...

— Ні, не знаю.

— Що ж, якщо ти тільки не встановиш її на якомусь рівні, коли заходиш, то просто повільно опускаєшся, — ну, як стікає холодна патока. А я не опускався, а падав — і це щонайменше з шостого поверху. Проте саме тоді, коли я думав, що припустився фатальної помилки, щось підхопило мене. Не сітка безпеки: якесь поле. Я навіть не плюхнувся. Але Майку потрібно відрегулювати той пристрій. Чи встановити звичайну трубу для стрибків...

Джубал відповів:

— Я застрягну на сходах, якщо не буде ліфта.

— Що ж, я не знав, що саме ця виявиться такою небезпечною. Проте єдиний інспектор з безпеки там — Дюк... А для нього все, що каже Майк, — священне. Джубале, все те місце котиться в прірву. Їх усіх загіпнотизувала одна людина... Яка зовсім не в собі. Що з цим можна зробити?

Джубал пожував губу, а потім нахмурився.

— Гляньмо спочатку, чи все ми проаналізували правильно. Що з усієї цієї ситуації стривожило тебе?

— Ну... Все!

— Правда? Хіба це не було насправді щось одне? Головним чином — безневинний акт, в якому, як ми знаємо, немає нічого нового... І який, як ми можемо переконливо припустити, від самого початку відбувається у тому домі — чи на тій землі — вже впродовж двох років? Тоді я б не заперечував, як ти, побачивши, як це відбувається. Я маю на увазі, що ти сам в попередньому епізоді дійсно приєднався до аналогічного акту з молодою леді, — а вона леді, попри твою розповідь, — і ти не можеш ані заперечити мій підтекст, ані образитися на моє припущення. Якщо говорити відверто, синку, — то чим ти незадоволений?

— Заради Бога, Джубале, — ти влаштував би таке в своїй вітальні?

— Без сумніву — ні. Хоча, можливо, й влаштував би, — якщо тільки у чотирьох стінах; можливо, вночі, коли б ніхто цього не помітив. До таких випадків — якщо вони й траплялися, — мені не було ніякого діла. Але, враховуючи той факт, що це не моя вітальня... Я б не дозволив собі оскаржувати правила у вітальні іншої людини. То будинок Майка і його дружини. Чи це звичайна річ там, чи навпаки, — нам цього знати не потрібно. Тож що мені до того? Чи тобі? Ти приходиш додому до якоїсь людини і погоджуєшся зі встановленими там правилами; це всесвітній закон цивілізованої поведінки.

— Хочеш сказати, що тебе це не шокує?

— О, ти порушуєш зовсім інше питання. Публічна демонстрація хіті мені дуже неприємна — і як для учасника, і як для споглядача... Але я грюкнув ці відблиски своїх юнацьких переконань, ось і все. Переважна меншість людей, — а може, й більшість: не знаю, — не поділяють моїх смаків у цьому питанні. Без сумніву — радше ні, хоча оргія має довгу й розлогу історію. Тим не менше це мені не до смаку. Але шокувати? Сер, дорогий мій, я можу бути шокований лише тим, що ображає мене етично. Етичні питання — це предмет логіки, а тут питання смаку та застарілих поглядів... *de gustibus non est disputandum*¹.

— Думаєш, що трахатися на публіці — це лише «справа смаку»?

— Точно. Враховуючи це, я припускаю, що мій власний смак, що вкоренився в мені ще під час дитячого виховання, посилений звичаями трьох поколінь, — тож тепер, гадаю, затверділий такою мірою, що не існує жодної можливості його змінити. До того ж мої уподобання не святіші, ніж будь які інші смаки, — наприклад, Нерона. І навіть менш святі: адже Нерон був богом, а я — ні.

— Що ж тепер — мене проклянуть?

— У свій час, може, й так, — якщо це можливо... У цьому питанні я «незацікавлена особа». Проте, Бене, це не відбувалося прилюдно.

— Що?

— Ти сам це сказав. Ти описав цю групу як множинний шлюб — групову теогамію, якщо бути точним. Жодної публіки, все цілковито приватно. «Нікого, окрім нас, богів» — тож як це може когось образити?

— Мене це образило!

— Це тому, що твоя канонізація виявилася не такою завершеною, як їхня. Боюся, що вони переоцінили тебе... А ти ввів їх в оману. Спровокував їх.

---

¹ Про смаки не сперечаються.

— Я? Джубале, я нічого такого не робив.

— «Томі зламав мою ляльку... Я вдарила його нею по голові». Варто було піти одразу, як тільки ти побачив, що їхні звичаї та манери тобі не підходять. Замість цього ти залишився і насолоджувався прихильністю однієї з богинь — і поведився з нею, як бог; іншими словами, ти знав, що до чого, й вони теж це знали. Мені здається, що Майк помилився лише у тому, що сприйняв твоє лицемірство за чисту монету. Проте у нього є слабке місце, як у бога, а саме — ніколи не сумніватися у своїх «водних братах». Без сумніву, ця слабкість (чи сила?) бере початок у його ранньому вихованні; він не може з цим нічого зробити. Ні, Бене, Майк поведився цілком пристойно; непристойною була твоя поведінка.

— Прокляття, Джубале, — ти знову все перекрутив. Я зробив те, що мусив зробити; мене майже знудило на їхній килим!

— Тож ти звинувачуєш рефлекс? Домовились; але, як би там не було, будь хто, емоційно старший дванадцяти років, може стиснути щелепи і промарширувати у ванну кімнату, ризикуючи там хіба що забити злив, — а потім повернутися, коли вистава закінчиться, з м'якшими, але прийнятними вибаченнями — замість того щоб у паніці кидатися до виходу.

— Цього було б не достатньо. Я кажу тобі, що мусив піти!

— Знаю. Проте не через рефлекс. Рефлекс би очистив твій шлунок; він не обирав маршруту для твоїх ніг, не забирав речі, не виводив крізь двері й не штовхав сліпо у діру. Паніка, Бене. Чому ти запанікував?

Кекстон довго не відповідав. Потім він зітхнув і сказав:

— Гадаю, ти таки розібрався з цим, Джубале. Я ханжа.

Джубал похитав головою.

— Ти поведився, як ханжа, в той момент — але мотив у тебе був інший. Ти не ханжа, Бене. Ханжа — це людина, яка думає, що її власні правила пристойності є законами природи. Ти майже цілковито вільний від цього поширеного зла. Ти пристосовуєшся, — хоча б із задовільною ввічливістю, — до багатьох речей, які не збігаються з твоїми нормами

пристойності. Тоді як затятий, зарозумілий, невиправний ханжа одразу образив би ту чарівну татуйовану леді та пішов собі. Копай глибше. Хочеш підказку?

— Гм... Можливо, так. Все, що я знаю, — це що я спантеличений і нещасний через усю цю ситуацію... І з приводу Майка — теж, Джубале! Саме тому я й взяв вихідний, щоб з тобою зустрітися.

— Дуже добре. Оціни гіпотетичну ситуацію: ти згадував леді на ім'я Рут, з якою випадково познайомився — поцілунок братерства та розмова впродовж кількох хвилин, нічого більшого.

— Ага.

— Припустімо, що акторами були б Рут і Майк? Якби там не було Джилліан? Чи був би ти так само шокований?

— Що? Прокляття, так — я був би шокований!

— Але як сильно? Нудота? Панічна атака?

Кекстон здавався замисленим, потім спантеличеним.

— Думаю, що ні. Та все одно я б надзвичайно сильно — хоча й безглуздо — здивувався. Проте, гадаю, що я просто вийшов би на кухню, чи щось подібне... Потім знайшов би виправдання і поїхав геть. Я й досі відчуваю себе цілковитим дурнем через таку несамовиту втечу.

— Ти і справді шукав би виправдання, щоб поїхати? Чи з нетерпінням чекав би на власну «вітальну вечірку», яка мусила відбутись того вечора?

— Ну... — Кекстон замислився. — Коли це сталося, я навіть не думав про вечірку. Мені було цікаво — це я визнаю; проте я не був стовідсотково впевнений.

— Дуже добре. Тепер у тебе є мотив.

— Хіба?

— Ти назвав його, Бене. Витягни і поглянь — а потім з'ясуєш, як ти хочеш з цим впоратися.

Кекстон жував губу; він здавався нещасним.

— Добре. Я б дуже здивувався, якби то була Рут, — але це й справді мене б не шокувало. Прокляття, з роботою журна-

ліста тебе вже ніщо не шокує, але... Що ж, ти мене переконав: йдеться про щось правильне та про щось хибне, приховане десь дуже глибоко. Маячня: якби то була Рут, я навіть підглядав би, — навіть попри те, що досі думаю, що вийшов би з кімнати, бо такі речі повинні відбуватися (ну, щонайменше мені так здається) наодинці.

Він зробив паузу.

— Так сталося через Джилл. Мені було боляче... І я ревнував.

— Відважний друже Бен.

— Джубале, я був готовий присягнутися, що не ревнував.

Бо знав, що програв, і прийняв це. Так склалися обставини, Джубале. А зараз не зрозумій мене неправильно. Я б все одно любив Джилл — навіть якби вона була повією за два песо. А це не так. Цей гарем просто бісить мене. Але Джилл вважає, що поводить пристойно.

Джубал кивнув.

— Знаю. Впевнений, що Джилліан не можна розбестити.

Вона має непохитну невинність, завдяки якій просто не здатна бути аморальною, — він гмикнув. — Бене, ми наблизилися до суті твоєї проблеми. Боюся, що ти і я погодимося, що нестача янгольської невинності повністю компенсується досконалою мораллю тих людей.

Здавалося, Бен здивувався.

— Джубале, ти вважаєш те, що вони роблять, — моральним? Лише пустощі мавпочок у зоопарку, і нічого більше? Я маю на увазі тільки те, що Джилл і справді не знала, що робить щось неправильне: її просто обманули. Та й сам Майк теж не знає, що робить щось не так. Він, Людина з Марса, від самого початку почав не з того. Все, пов'язане з нами, було для нього дивним — тож для Майка нічого ніколи не стане на свої місця.

Джубал здавався стурбованим.

— Ти порушив важке питання, Бене, — проте я дам тобі чітку відповідь. Так, я вважаю все, що роблять ті люди, — все це Внутрішнє гніздо, не лише наші власні дітлахи, — етичним.

З того, що ти мені описав, — так. У мене не було можливості дослідити подробиці, але так: йдеться про все, що вони роблять, також і про групові оргії та безсоромно відкриті статеві акти у будь-який час. І про їхнє спільне проживання, про їх анархічні закони — про все. А особливо — їх самовідданість у тому, щоб передавати свою ідеальну моральність іншим.

— Джубале, ти надзвичайно мене здивував, — Кекстон почухав потилицю й гмикнув. — Якщо ти так думаєш, — тоді чому тобі не приєднатися до них? Тобі були б раді. Вони хочуть тебе, чекають на твій візит. Скоро в них ювілей, і Доун чекає на шанс поцілувати тобі ноги й прислужувати в усьому, в чім ти дозволиш. Я не перебільшую.

Джубал похитав головою.

— Ні. Ще п'ятдесят років тому... Але зараз? Бене, мій брате, у мені більше немає потенціалу для такої невинності, — і я при цьому не посилаюся на сексуальну потенцію, тож зітри цинічну посмішку зі свого обличчя. Я маю на увазі те, що був надто довго одружений з власним сортом зла та безнадії, щоб очистити їх водою життя й стати знову невинним. Якщо я взагалі колись таким був.

— Майк думає, що тобі ця «невинність» властива повною мірою, — хоч і не називає її саме так. Мені по секрету сказала Доун.

— Тоді Майк висловив мені велику честь; тож я не буду його розчаровувати. Він бачить власне відображення — а я за професією дзеркало.

— Джубале, ти півень.

— Абсолютно точно, сер! Найбільше мене турбує те, чи зможуть ці невинні діти створити свій шаблон, щоб пристосуватися до цього вибагливого світу. О, раніше вже були такі спроби. І кожного разу світ перетравлював їх своєю шлунковою кислотою. Дещо від ранніх християн — адже анархія, комунізм, групові шлюби, та навіть той поцілунок братерства насправді започатковані ще у витоках християнства. Саме звідти Майк міг все це взяти — оскільки всі

форми, які він використовує, відверто синкретичні, особливо ритуал Матері Землі.

Джубал хмикнув.

— Якщо він взяв це з витоків християнства — а не просто тому, що йому подобається цілувати дівчат, — тоді варто було очікувати, що чоловіки теж будуть цілувати один одного.

Бен фиркнув:

— Послухай, то вони це й роблять. Проте це не гомосексуальний жест. Я відразу зрозумів — після того як вирішив втекти.

— Отже, це є символом. Колонія Онейда була дуже схожа на Майкове «Гніздо»; їм вдалося проіснувати, але недовго — через незначну кількість населення вони так і не стали такими ж, як цей анклав, зібраний у курортному місті. Були усілякі інші, і їх було безліч; в усіх — та сама сумна історія: план для ідеального розділення й ідеального кохання, чудесних надій і вищих ідеалів — а потім зовнішні переслідування і, врешті, цілковита поразка, — Джубал зітхнув. — Я хвилювався за Майка й раніше, — та зараз хвилююся за них усіх.

— Ти хвилюєшся? А як, думаєш, почувуюся я? Джубале, я не можу прийняти твою солодку-й-світлу теорію. Те, що вони роблять — неправильно!

— І що? Бене, це той останній випадок застряг тобі кісткою в горлі.

— Ну... Можливо. Але не зовсім.

— Значною мірою. Бене, етика сексу — це суперечлива проблема, тому що кожен з нас має знайти прагматичне рішення, яке було б сумісним з абсурдними, повністю непридатними та жорстокими публічними нормами так званої моралі. Більшість з нас знають, — або підозрюють, — що публічні норми неправильні, і тому ми їх порушуємо. Тим не менше ми платимо податки й підтримуємо їх прилюдно на словах, — відчуваючи провину за їх порушення наодинці. Хочеш — не хочеш, а ті норми керують нами, причому

байдуже й ницо, як ярмо довкола шиї. Ти вважаєш себе вільною душею, я знаю, — і сам порушуєш ті гріховні норми; проте зустріч з проблемою сексуальної етики — це щось нове для тебе, і ти підсвідомо випробовуєш її тими ж іудео-християнськими нормами, що їх свідомо відмовляєшся дотримуватися. Причому ці норми в тобі доведені до такого автоматизму, що тебе занудило... І тому ти вірив — і продовжуєш вірити, нібито блювотний рефлекс доводить, що ти «правильний», а вони «неправильні». Тьху! Я залюбки використаю це у суді, якщо ти і далі зможеш використовувати свій шлунок, щоб визначити чийсь провину. Все, що він відбиває, — це упереджене виховання, яке тобі нав'язали ще до того, як ти мав благодатні причини від нього відмовитись.

— А як щодо твого шлунку?

— Мій такий же дурний, як і твій, — та я не дозволяю йому керувати своїм мозком. Я хоча б здатен побачити красу Майкових спроб створити ідеальну людську етику — і я аплодую його думці про те, що такі норми повинні базуватись на ідеальній сексуальній поведінці. Навіть і попри те, що це викличе зміни в сексуальних звичаях, причому такі радикальні, що вони налякають переважну більшість людей, з тобою включно. За це я захоплююся ним, і мені слід було б запропонувати його кандидатуру до членства в Профспілці філософів. Найбільші філософи-моралісти, — свідомо чи несвідомо, — приймуть необхідні поправки до наших сексуальних норм: родини, моногамії, утримання, постулату приватності, який так тебе турбує, обмеження статевих відносин в контексті подружнього ліжка й так далі. Обумовивши наш культурний код у цілому, вони гратимуться з деталями, — навіть з такими дурницями, як, наприклад, офіційне обговорення того, чи жіночі груди є непристойним видовищем! Проте вони головним чином обговорюватимуть те, як людську тварину можна спонукати — чи змусити — підкоритися цим нормам, сліпо ігноруючи високу ймовірність того факту, що душевні страждання та трагедії, які вони бачать навколо себе, запо-

чатковані самим цим кодом, — а не невдалими спробами дотримуватися цих норм.

Тепер приходять Людина з Марса, дивиться на цей священний код і повністю його відкидає. Я не зовсім розумію, що таке сексуальні норми для Майка. Але з того, що ти мені розповів, стає зрозумілим, що вони порушують закони кожного основного народу на Землі й ображають людей кожної віри, від найбільших агностиків до атеїстів включно. І цей нещасний хлопчик...

— Джубале, повторюю: він не хлопчик; він чоловік.

— Хіба? «Чоловік»? Я здивований. Це нещасний сурогат марсіанина, за твоєю розповіддю, який стверджує, що секс — це спосіб бути щасливими разом. Найгірше в сексі те, що ми використовуємо його, щоб зашкодити одне одному. Секс ніколи не повинен шкодити; він повинен приносити радість — чи хоча б задоволення. І немає прийнятної причини стверджувати, що він помиляється.

У законі сказано: «Не жадай дружини ближнього свого»¹, — а що ми бачимо в результаті? Вимушені утримання, подружні зради, ревності, болісні родинні бійки, удари, інколи вбивства, зламані будинки та занедбані діти... Плюс таємні, брудні маленькі входи в місцевих танцювальних клубах, однаково принизливі для чоловіків і жінок, незалежно від того, доведено провину чи ні. Чи люди взагалі підкорялися колись цьому наказу? Цій заповіді? Я маю на увазі — чи дійсно «не жадали», не маючи на увазі жоден фізичний акт? Ось що мені цікаво. Якби хтось запрягнувся на своїй Біблії, що утримався від бажання заволодіти чиеюсь дружиною тому, що норми це забороняють, я б запідозрив самообман чи занижену сексуальність. Жоден чоловік, достатньо зрілий для того, щоб зачати дитину, майже завжди бажає для себе безлічі жінок — незалежно від того, чи йдеться про остаточне завершення цієї справи у кожному конкретному випадку.

---

¹ Біблія, книга Вихід, 20:17.

А тепер приходиться Майк і каже: «У тебе немає потреби бажати мою дружину... Люби її! Немає обмежень, щоб любити її, — ми всі маємо виграти і нічого не втратимо, окрім страху, вини, зненависті та ревнощів». Пропозиція така наївна, що в неї важко повірити. Не так давно я згадав, що лише первинна цивілізація ескімосів була такою ж наївною, — і вони були такі далекі від решти людства, що самі себе перетворили ледь не на «Людей з Марса». Хоча потім ми подарували їм наші чесноти — і замість щасливого розділення зараз вони мають цнотливість та подружні зради, як і решта з нас, — я маю на увазі тих із них, що вижили, прийнявши наш подарунок. Мені от цікаво: чи виграли вони від цього? Як ти гадаєш, Бене?

— Перепрошую, але мені немає діла до ескімосів.

— Як і мені. Зіпсована сира риба шкодить моєму жовчному міхуру.

— Ну, так... Але, Джубале, я мрію про гарячу воду та мило. Гадаю, що сильно втомився.

— Я теж декадент з цієї точки зору, Бене; я виріс у будинку з таким же водогоном, як в іглу, — і не хотів би ще раз прожити своє дитинство. Та припускаю, що носи, які звикли до смороду гнилих медуз, не відчули б запаху немитого людського тіла. Але, тим не менше, попри цікаву кухню та жалюгідні володіння, ескімосів усі без винятку вважали найщасливішими людьми на Землі. Ми ніколи не знатимемо напевно, чому вони були щасливі, — проте точно знаємо, що жодна з неприємностей, від яких вони страждали, не була спричинена сексуальними ревнощами. Вони позичали своїх чоловіків і дружин для зручності і просто задля розваги, і це не робило їх нещасними.

Хтось може запитати: «Хто божевільний? Майк та ескімоси? Чи решта нас?» Ми не можемо судити їх по тому, що наші з тобою шлунки не підходять для таких видів групового спорту: наші смаки не є загальноприйнятними. Проте поглянь на цей похмурий світ навколо — і скажи мені ось

що: послідовники Майка здаються щасливішими чи нещаснішими від решти людей?

— Я говорив лише з третиною з них, Джубале... Але так, вони — щасливі. Такі щасливі, що, здавалося, світилися від щастя. Та я цьому не вірю. Тут приховано якусь хитрість.

— Ну, можливо, ти сам був там хитрістю.

— Я?

— Я думаю, що це дуже сумно — те, що твої смаки стали такими непорушними в такому юному віці. Це вона і була — сама манна небесна, — а тебе спіймали без ложки. Навіть три дні того, що тобі пропонували (до чого спонукали тебе!), стали б скарбом, коли б ти досяг моїх років. А ти, молодий ідіот, дозволив ревнощам переслідувати тебе! Повір мені: у твоєму віці я з розмахом пішов би до ескімосів, вдячний їм за те, що для мене вхід — вільний, і мені не потрібно відвідувати церкву та вчити марсіанську, щоб мати на це право. Я сильно роздратований, але моя єдина невесела втіха полягає в тому, що я впевнений в тім, що ти про це пошкодуєш. Старечий вік не приносить мудрості, Бене, але обіцяє найсумнішу перспективу з усіх можливих — жалкувати про спокуси, від яких ти відмовився. У мене самого є про що шкодувати... Проте все це — ніщо в порівнянні з тим, як шкодуватимеш, — я в цьому впевнений, — згодом ти.

— О, Господи — досить сипати сіль на рану!

— О небеса, чоловіче! Чи ти миша? Я не сиплю сіль на рану; а намагаюся підвести тебе до очевидного висновку. Чому ти сидиш тут і скаржишся старигану — якщо тобі слід прямувати в Гніздо, ніби голубу, що повертається додому? Ще до того, як копи накриють це Гніздо! Прокляття, якби ж я був хоч на двадцять років молодший, то й сам би приєднався до церкви Майка.

— Досить вмовляти мене, Джубале. Скажи, що ти насправді думаєш про церкву Майка?

— Ти сказав мені, що це не церква, а просто навчальний центр.

— Ну... І так, і ні. Мається на увазі, що її засновано на «Істині» з великої літери І, яку Майк отримав від марсіанських Старійшин.

— Старійшини, так? Як на мене, це все одно маячня.

— Майк точно в них вірить.

— Бене, якось я знав підприємця, який вірив, що в усіх ділових рішеннях йому дає поради привид Александера Гамільтона. Це доводить лише одне — що він у це вірив. Проте чорт з ним. Ну чому я постійно повинен бути адвокатом Диявола?

— Яка муха тебе зараз вкусила?

— Бене, найгірший грішник з усіх — той лицемір, який підняв галас навколо релігії. Ми мусимо віддавати Дияволу його частку. Майк справді вірить у тих Старійшин, і він не піднімає галасу. Він навчає істині, якою її бачить, — навіть попри те, що схильний брати дещицю з інших релігій, щоб проілюструвати свою власну. Той ритуал «Праматері Всього» — лише фрагмент того, що мені сподобалося; здається, він лише проілюстрував універсальність Жіночого Начала, незалежно від його імені чи форми. Щодо його Старійшин — звичайно, я просто не знаю, чи вони й справді існують. Мені просто важко сприйняти думку про те, що будь-якою планетою може керувати ієрархія привидів. Що ж до твердження «Ти є Бог», то, як на мене, воно не більш і не менш імовірно, ніж будь-яке інше. Коли прийде Судний День, — якщо в них прийде, — ми раптово можемо побачити, що Бог Мумбо-Юмбо з Конго насправді був найбільшим Великим Босом. Нам не відомо, які імена доля витягне з капелюха, Бене. Впевнена в собі людина влаштована так, що не може повірити у власну смерть, — і це автоматично спричиняє безкінечне вигадкування нових релігій. Якщо ця випадково переконує когось в безсмерті без усіляких доказів, — то питання, поставлені саме нею, неймовірно важливі... Незалежно від того, чи можемо ми відповісти на них, чи ні, чи навіть довести відповідь, про яку здогадуємося.

Природа життя; те, як душа потрапляє в тіло; проблеми самої душі; чому душа здається центром всесвіту, його метою — ось ці першочергові питання, Бене; вони ніколи не бувають буденними. Науковці не можуть — або не хочуть — впоратися хоча б з одним з них; а хто я такий, щоб насміхатися над релігіями за те, що вони хочуть знайти ці відповіді, — не переймаючись тим, до якої міри це переконливо саме для мене? Старий Мумбо-Юмбо може з'їсти мене. Я ж, в свою чергу, не можу відкинути його лише тому, що його собори — лише уявні. Так само не можна відкинути одного хлопчиська, який керує культом сексу на затишному горіщі, — бо і він може бути Месією. Єдина релігійна думка, в якій я впевнений, — це те, що самоусвідомлення — це не просто купка амінокислот, що зібралися разом!

— Вау! Джубале, тобі варто податися у проповідники.

— Це як ходити по гострому лезу ножа, мій хлопчику, — але я дякую тобі за підтримку. Щодо голосу громадськості в твоїй голові — ще одне слово на захист Майка, і я покину його на милість суду. Якщо він може показати нам кращий спосіб керувати цією засміченою планетою, то його інтимне життя буде виправдане — незалежно від твого чи мого смаку. Генії традиційно відомі своєю байдужістю до сексуальних традицій власної культури; вони до всього доходять самотужки, створюючи свої власні правила; і це не припущення, це факт, який ще у 1948 році довів Арматуе¹. А Майк і є геній; і вже не раз це доводив. Тому він очікувано ігнорує місіс Гранді² і якось дає собі раду, роблячи що вважає за потрібне. Генії виправдано зневажають думки своїх підлеглих.

А з релігійної точки зору сексуальна поведінка Майка кошерніша від суботньої риби та ортодоксальна не менше

Рафаель Ернест Грейль Арматуе (Armattoe; 1913—1953), лікар, політик, письменник і поет Гани.

Місіс Гранді — персонаж п'єси Мортонна, уособлення громадської думки у питаннях пристойності і моралі.

від Санта-Клауса. Він проповідує, що всі живі створіння колективно є Богом... І це робить його самого та його підлеглих єдиними самоусвідомленими богами в його пантеоні. Таким чином, вони є спільнотою богів, які мають право триматися разом на цій планеті. І потім, історія завжди дозволяла богам сексуальну свободу, яка обмежувалася лише їхнім власними судженнями; правила смертних ніколи не бралися до уваги. Леда і Лебідь? Європа і Бик? Осіріс, Ісіда та Гор? Неймовірні інцестуальні ігри скандинавських богів? Звісно; але навіщо на цьому зупинятися? Уважно придивися до родинних стосунків в концепції Триєдинства — найбільш поширеній та шанованій західній релігії (не цитуватиму східні релігії — їхні боги робили речі, суттєво гірші за те, з чим має справу будь-який тваринник!). Єдиний спосіб, завдяки якому всі ці незвичайні з будь-якої точки зору взаємні стосунки могли стати монотеїстичними, щоб їх можна було примирити з заповідями релігії, — це погодитись з тим, що у деяких випадках правила для богів не є правилами для простих смертних. Звичайно, більшість людей про це не думає; вони відділяють подібне в своїй голові й ставлять позначку: «Святиня. Не чіпати».

Проте мирські судді змушені дозволити Майку таке ж звільнення, яке гарантоване усім богам. У цій грі є правила: один бог розділяється щонайменше на дві частини: чоловічу і жіночу, заради потомства. Не тільки Іегова — вони всі це роблять. Поглянь. Або навпаки: група богів розмножується, мов кролики, щоразу не надто сильно переймаючись людськими формальностями. Відтоді як Майк вступив у божественні права, ті оргії в його групі були так само логічними, як і те, що неділя йде після суботи. Тож припиняй використовувати забиті стандарти й оцінюй їх лише з точки зору олімпійської моралі; думаю, тоді ти зрозумієш, що вони надзвичайно стримані. Більше того, Бене: це «зближення» через сексуальне поєднання, це поєднання-у-множинність, а множинність-назад-у-поєднання не допускає моногамії

всередині групи богів. Будь-яка пара, що виключатиме всіх інших, буде аморальною, образливою згідно з обумовленими віруваннями. І якщо такий взаємний, розділений усіма, сексуальний союз необхідний для їхнього віросповідання — а я грокаю, що так і має бути, — тоді чому ти очікуєш, що цей святий союз буде ховатися за дверима? Твоя наполегливість на тому пункті, що вони повинні приховувати це, перетворила б святий ритуал (чим це і було) на щось непристойне (чим це не було). Ти, очевидно, просто не зрозумів, що саме ти побачив.

— Можливо, й так, — похмуро промовив Бен.

— Я хочу запропонувати тобі парі як стимул. Тебе цікавило, як Майк зміг так швидко позбутися одягу? Я розкажу.

— І як?

— Це було диво.

— О, Господи!

— Це могло бути дивом. Але одна тисяча доларів доведе, що це було диво за звичайними правилами для всіх див. Результат залежить від тебе. Повернися й запитай Майка, як він це зробив. Нехай покаже. Потім відправиш мені гроші.

— Прокляття, Джубале, — я не хочу брати в тебе гроші.

— Ти й не будеш. У мене є таємна інформація. По руках?

— Ні, чорт забирай. Джубале, сам сходи і перевір, що там і як. Я не можу повернутися. Не зараз.

— Вони приймуть тебе назад з розкритими обіймами й навіть не запитають, чому ти так несподівано пішов. Ще тисяча — на користь правдивості цього прогнозу. Бене, ти був там менше доби — десь п'ятнадцять годин, і більшість часу спав чи грав у класики з Доун. Ти вчинив з ними справедливо? Це було щось на кшталт ретельного дослідження якогось смердючого явища публічного життя — для того щоб ти написав це у своїй наступній колонці?

— Але...

— Так чи ні?

— Ні, однак...

— О, тоді заради себе самого, Бене! Ти стверджуєш, що любиш Джилл... Але не даєш їй права на обговорення, яке отримує будь-який нечесний політик. Це — навіть не десята частина зусиль, яких вона доклала, щоб врятувати тебе, коли тебе викрали. Де б ти був сьогодні, якби вона так легко здалася? Удобрював би маргаритки! Смажився б у пеклі! Ти засуджуєш тих дітлахів за дружню розпусту — проте знаєш, що непокоїть мене?

— Що?

— Христа стратили за проповідування без дозволу поліції. Подумай над цим.

Кекстон підвівся.

— Вже їду.

— Після обіду.

— Зараз.

Через двадцять чотири години Бен переслав Джубалу дві тисячі доларів. Коли за тиждень Джубал не отримав більше жодної звістки, він відправив повідомлення в офіс Бена: «Що, в чорта, ти робиш?» Відповідь Бена прийшла чомусь із затримкою: «Вивчаю марсіанську та правила гри у класики. По-братськи твій, Бен».

Частина 5

ЙОГО ЩАСЛИВА ДОЛЯ

Розділ 34

Фостер підняв погляд від поточної Роботи в Процесі.

— Молодший?

— Сер?

— Той хлопчина, якого ти хотів, тепер доступний. Марсіани звільнили його.

Дігбі здавався спантеличеним.

— Вибачте. Це те юне створіння, щодо якого в мене був Обов'язок?

Фостер янгольськи всміхнувся. Дива ніколи не були потрібні — в Істині псевдоконцепція «дива» суперечила сама собі. Проте ці юні друзі завжди мали дізнатися про це самі.

— Не зважай, — спокійно відповів він. — Це дріб'язкова робота, і я розберуся з нею сам. І ще, Молодший...

— Сер?

— Називай мене «Фос», будь ласка, — церемонії гарні в полі, але в майстерні вони нам не потрібні. І нагадай мені більше не називати тебе «Молодший» — ти все дуже гарно записав на тому тимчасовому завданні. Як ти хочеш, щоб тебе називали?

Його помічник кліпнув.

— А в мене є ще якийсь ім'я?

- Тисячі імен. Якому ти віддаєш перевагу?
- Ну, я й справді не згадаю цієї вічності.
- Що ж... Як тобі, якщо я називатиму тебе «Дігбі»?
- Ну, так. Дуже миле ім'я. Дякую.

— Не дякуй мені. Ти його заслужив, — Архангел Фостер повернувся до своєї роботи, не забувши про дріб'язкову справу, яку взяв на себе. Якщо в кількох словах — він розмірковував над тим, як вберегти маленьку Патрицію від лихої долі. Потім дорікнув собі за таку непрофесійну, майже людську думку. Для янголів немає помилювання; їх співчуття не залишає для цього місця.

Марсіанські Старійшини знайшли вишукане, неймовірне тимчасове рішення своєї головної естетичної проблеми — й відклали її на кілька наповнень трійками, щоб дозволити їй створити нові проблеми. Тоді без поспіху, уважно вислухали доповідь інопланетного пташеняти, якого повернули в його власний світ, щоб дізнатися, чого він навчився в свого народу, а після вшанування відпустили, оскільки для їхніх подальших цілей він вже був не цікавий.

Вони колективно розглянули зібрану ним інформацію, щоб перевірити оте тимчасове рішення, і почали працювати над питанням дослідження естетичних параметрів, залучених у можливість художньої потреби знищення Землі. Але до того, як повнота зможе грокнути потрібне рішення, обов'язково мало відбутися тривале очікування.

Дайбуцу в Камакурі¹ знову змило гігантською хвилею, що виникла через сейсмічні поштовхи десь за 280 кілометрів від Хонсю. Хвиля вбила понад 13 000 людей і принесла одного маленького хлопчика всередину голови скульптури Будди, де його випадково знайшли й врятували монахи, яким вдалося вижити. Після катастрофи, що знищила його родину,

---

Камакура — місто на о. Хонсю. Відоме завдяки гігантській скульптурі Будди, датованій XIII століттям.

цей малюк прожив дев'яносто сім терранських років й не залишив після себе ані нащадків, ані чогось іншого — крім історії свого чудесного порятунку. Синтія Дачесс пішла в жіночий монастир у супроводі всіх переваг сучасної публічної людини — і залишила його, вже без жодних фанфар, за три дні. Колишній Генеральний Секретар Дуглас переніс напад, який паралізував його ліву руку, але не зменшив здатності дбати про довірене йому майно. «Лунар Ентерпрайзез Лімітед» опублікували проспект об'єднаних питань про повне володіння дочірньою корпорацією «Арес Чендлер». Дослідницький корабель «Лайл Драйв» «Мері Джейн Сміт» приземлився на Плутоні. У Фрезер (Колорадо) доповіли про найнижчу середню температуру із зафіксованих у лютому протягом всієї задокументованої історії.

Єпископ Окстонг у Новому Храмі Гранд-Авеню, що у Канзас-сіті, проповідував за текстом від Матвія, XXIV:24: «Бо постануть Христи неправдиві і неправдиві пророки, і будуть чинити великі ознаки та чуда, що звели б, коли б можна, і вибраних». Він завбачливо пояснив, що його діатриба не стосується мормонів, християнських богословів, римських католиків та фостерітів — особливо останніх, — так само як і мандрівних проповідників, чиї добрі справи важили значно більше від їх способу життя і які, описані протягом ледь не хвилини, в остаточному висновку були визнані такими, що мали між собою незначні відмінності в переконаннях чи обрядах. Мались на увазі виключно недавні вискочки-єретики, які спокусили правовірних відійти від віри їхніх батьків. У бурхливому субтропічному курортному місті, у його південній частині, троє позивачів присягнулися у привселюдній розпусті пастора, трьох його помічників, а також Джо Доу, Мері Роу і так далі, плюс додали обвинувачення в протизаконному утриманні будинку та сприянню злочинам неповнолітніх. Окружний прокурор графства спершу злегка зацікавився цією інформацією — оскільки у нього було вже

близько десятка таких документів, але свідки, що скаржилися, ніколи не приходили на судове засідання.

Він звернув на це увагу. Речник обвинувачення відповів: «Ми знаємо. Проте цього разу у нас вдосталь підтримки. Верховний Єпископ Шорт пообіцяв, що цей Антихрист квітнучиме недовго».

Прокурор не цікавився антихристами; однак наближались вибори.

— Що ж, — просто пам'ятайте, що я небагато можу зробити без вашої підтримки.

— Ви її отримаєте.

Доктор Джубал Гаршоу не одразу дізнався про цей інцидент та його наслідки, — зате він надто багато знав про подібні альтернативи, що їх світ пропонував миру і розуму. Всупереч власним правилам, він піддався найпідступнішому наркотику — новинам. До того моменту він стримував це зло й був підписаний лише на новинні стрічки щодо «Людини з Марса», «В. М. Сміта», «Церкви Усіх Світів» та «Бена Кекстона». Проте щось іще не давало йому спокою, і двічі після того йому довелося боротися з імпульсивним бажанням наказати Дюку встановити базикалку в своєму кабінеті...

Прокляття, чому ті дітлахи не можуть написати йому звичайного листа — замість того щоб дозволити йому цікавитися й засмучуватися?

— Сюди!

Він почув, як зайшла Анна, але продовжував витріщатися у вікно, на сніг і порожній басейн.

— Анно, — заговорив він, не обертаючись, — зніми нам маленький тропічний атол і вистав цей мавзолей на продаж.

— Так, Бос. Щось іще?

— Підпиши довготривалу оренду атолу до того, як віддаси цю пустку індіанцям; я не житиму в готелях. Скільки часу минуло, відколи я востаннє писав щось?

— Сорок три дні.

— Бачиш? Нехай це буде тобі уроком. Почнімо. «Смертельна пісня Кольта Вуда».

Безодні моїх бажань нині промерзли до дна.
З-під зламаних спогадів кровоточить моя душа.
Тінь минулої радості тримає глуха стіна,
І вітер з моїми надіями геть кудись поспішає.

Лахміття розтерзані плоті, зліплені абияк,
У вивернутих ключицях чується крові ритм.
Погляд мій пересипаний піськовою тугою так,
Що я не можу пробити сувій пісковий ним.
Нервовий блиск лихоманить світле лице твоє.
Мені нічим тебе почути, та мій голос дзвенить з пустоти:
Що мені, що п'ятьма для мене свої вічні тенета снує, —
Смерть — дрібниця; але жахливо
не знати, де зараз ти¹.

— Ось, — жваво додав він, — підпиши «Луїза М. Елкотт» і нехай агентство відправить це у журнал «Близькість».

— Бос, це ось так ти уявляєш «твір на продаж»?

— Що? Звичайно ж, ні. Не зараз. Але я матиму дещо вартісне пізніше, тож вклади це у картотеку, щоб мій літературний агент зміг використати це, організовуючи похорон. Цей прийом використовує кожна творча праця: найкраща робота — це та, що завжди коштує більше, — але пізніше, вже після того, як автору вже не можна заплатити. Літературне життя — відстій! Воно попереджає про те, що кіт ще й дряпається, і не тільки коли мурчить.

— Нещасний Джубал! Ніхто ніколи перед ним не вибачався, — тож він мусив вибачитися сам перед собою.

— І тепер — сарказм! Не дивно, що я стільки часу нічого не робив.

— Не сарказм, бос. Лише власник знає, де йому тисне черевик.

¹ Тут і далі вірші у перекладі Дани Пінчевської.

— Мої вибачення. Добре, ось твір. Починай. Заголовок: «Остання склянка перед тим, як піти».

Прощатись можна у петлі
і виспатись на пласі.

Та отрута все прощає тобі, вбиваючи пристрасті й страхи.

Вбиває й постріл нанівець,
й спочинок після допиту.

Та став отруту на стілець, щоб припинились клопоти.

Вулкан зігріє й спалить вщерть,

Газ душу заспокоїть,

але аптека саму смерть продасть у гарній упаковці.

Тебе сховає монастир,

коли від правди бридко.

Та лікар може дати мир, мов чарку на доріжку.

ХОР: Шепіт видихом стертий, крик затихне в вустах.

Смерть шипить, мов змія, чи грюкоче, як танк.

та приємніше, врешті замикаючи цикл,

взяти чашу отрути, що в друга просив.

— Джубале, — стурбовано сказала Анна, — у тебе діарея?

— Як завжди.

— Це теж у ту ж картотеку?

— Що? Це у «Нью-Йоркер». Під звичним у них псевдонімом.

— Вони повернуть рукопис.

— Вони його куплять. Це нездорово; тож вони куплять.

— Крім того, тут щось не те з ритмом.

— Звичайно ж, щось не те! Тобі потрібно дати редактору можливість щось змінити — інакше він засмутиться. Після того, як він додасть туди щось своє, смак сподобається йому ще більше; тож видання це купить. Послухай, моя люба, я успішно уникав чесної роботи задовго до того, як ти народилася, — тож не намагайся вчити вченого, тим більше старшого за тебе. Хочеш, я поняньчуся з Еббі, поки ти надсилатимеш копію в редакцію? Гей! Зараз же час годувати Ебігейл, — хіба ні? І не ти була «Сюди», а Дорказ, — я згадав!

— З Еббі нічого не станеться, якщо вона почекає кілька хвилин. Дорказ прилягла. Ранкова нудота.

— Маячня! Якщо вона вагітна, тоді чому б їй не дозволити мені зробити аналіз? Анно, я можу помітити вагітність на два тижні раніше, ніж будь-хто інший, — і ти про це знаєш. Думаю, що я мушу бути рішучим з цією дівчиною.

— Джубале, ти її не чіпатимеш! Вона боїться, що не завагітніла... І їй якомога довше хочеться думати, що це таки сталося, — поки вона не переконається в зворотньому. Хіба ти нічого не знаєш про жінок?

— Гм... ні. Але я поміркую над цим. Ну нічого, добре; я її не чіпатиму. Але чому ти не принесла наше маленьке янголятко, щоб поняньчитися з нею тут? У тебе вільні обидві руки, коли я тобі щось диктую.

— По-перше, я рада, що цього не зробила, — вона могла б зрозуміти, що ти говорив...

— Виходить, я погано на неї впливаю, так?

— Вона ще надто мала, щоб розуміти солодкий сироп підтексту, бос. Проте справжня причина в тому, що ти нічого не робиш, коли я приношу її, а просто граєшся з нею.

— Хіба можна придумати кращий спосіб збагачення марних годин?

— Джубале, я ціную той факт, що ти так захопився моєю донькою; думаю, що вона дуже схожа на мене. Проте ти проводиш увесь час, або граючись з нею... або побиваючись. І це погано.

— Як скоро ми отримаємо виплати?

— Це не стосується справи. Якщо ти найближчим часом не почнеш писати свої оповідання, то це викличе ментальний закріп. Дійшло вже до того, що Дорказ, Ларрі та я гриземо нігті, — а коли ти вигукуєш «Сюди», ми починаємо тремтіти з полегшенням. Ось тільки це завжди фальшива тривога.

— Чи є в банку гроші, що можуть оплатити рахунки, які тебе непокоять?

— А що непокоїть тебе, бос?

Джубал задумався. Чи варто їй говорити? Жодних сумнівів, що батьківство Ебігейл встановлено, у його голові, в її імені; Анна вагалася між «Ебігейл» та «Зенобією» і вирішила дати малечі обидва імені. Вона ніколи не згадувала про значення цих імен — і, очевидно, не знала, що ці значення йому відомі.

Анна м'яко продовжила:

— Ти не обдуриш нікого, окрім себе, Джубале. Дорказ, Ларрі та я знаємо, що Майк може про себе подбати... І тобі теж слід про це знати. Проте тому, що ти так через це нервував...

— Нервував? Я?

— Ларрі потайки встановив у своїй кімнаті стерео, і хтось із нас трьох завжди дивився новини. Кожен випуск. Не тому, що ми непокоїлися, — бо це не так, принаймні для всіх, окрім тебе. Але, коли Майк з'являється в новинах, — а, звичайно ж, таке трапляється, бо він і досі Людина з Марса — ми дізнаємося про це ще до того, як ті безглузді вирізки потраплять до тебе. Хотіла б я, щоб ти більше їх не читав.

— Як ти можеш знати все про кожну вирітку? Я подолав чимало проблем, щоб побачити те, чого ти не знала. Я думав.

— Бос, — втомлено сказала вона, — комусь потрібно розбирати сміття. Думаєш, Ларрі не вмів читати?

— Ага. Відколи пішов Дюк, той занудний потаємний сховок працює неправильно. Чорт, нічого не працює!

— Все, що тобі потрібно зробити, — це написати Майку, що ти хочеш, щоб Дюк повернувся. І він одразу ж тут з'явиться.

— Ти ж знаєш, що я цього не можу зробити.

Те, що Анна говорила чисту правду, загнало його в глухий кут... А вслід за цією думкою прийшла несподівана й гірка підозра.

— Анно! Ти й досі тут тому, що Майк сказав тобі залишитися?

Вона негайно ж відповіла:

— Я тут, тому що хочу тут бути.

— Гм... Я не впевнений, що це чесна відповідь.

— Джубале, інколи я хотіла б, щоб ти був достатньо юним для того, щоб я могла відлупцювати тебе різкою. Можна я спочатку закінчу думку?

— Надаю тобі слово.

Чи був би будь-хто з них тут? Чи вийшла б Мар'ям заміж за Стінкі й поїхала б у Бейрут, якби Майк цього не схвалив? Ім'я «Фатіма Мішель» може бути підтвердженням віри, яку вона прийняла, — та бажанням її чоловіка вшанувати свого найближчого друга? Чи, може, це код — такий відкритий, як і подвійне ім'я Еббі, — одне з яких стверджує, що Майк був кимось більшим від хрещеного для доньки доктора та місіс Махмуд? Якщо так, — то чи знає Стінкі, що носить роги? Чи він носить їх зі смиренною гордістю, мов святий Йосип? Гм... Але потрібно дійти якогось висновку, — наприклад, про те, що Стінкі знав про кожну хвилину життя своєї гурії: адже водне братерство не припускає дипломатичних пробілів у будь-якому важливому питанні. Якщо це й, звісно, справді було важливо, — в чому Джубал сильно сумнівався і як лікар, і агностик. Проте для них це було б...

— Ти не слухаєш.

— Вибач. Витаю у хмарах...

«І припини це, ти жахливий стариган... читати значення імен, які матері дали своїм дітям, — треба ж таке! Наступною стане нумерологія... Далі астрологія... Тоді — спиритизм, аж доки твоя старість не зайде так далеко, що все, що залишиться — це примусове лікування людини, надто дурної, щоб гідно відділитися від тіла. Піди до замкненої шухлядки номер дев'ять у клініці, код «Лета», і використай щонайменше дві крупинки для впевненості. Хоча й однієї буде більш ніж достатньо».

— Тобі не потрібно читати ті стрічки новин, тому що ми дізнаємося усі громадські новини про Майка значно раніше. До того ж Бен дав нам водну обіцянку одразу ж повідомляти про будь-які особисті новини, які нам потрібно знати — і, звісно ж, Майк про це знає. Але, Джубале, Майку не можна

зашкодити. Якби ти тільки побував у Гнізді, як це зробили ми троє, — ти б про це знав.

— Мене не запрошували.

— У нас теж не було спеціальних запрошень: ми просто пішли. Нікому не потрібне запрошення, щоб зайти у власний дім... Більше того: це їм воно потрібне, щоб прийти сюди. Як-от у «Смерті робітника»¹. Однак ти просто шукаєш виправдань, Джубале, — та ще й нікчемних виправдань: для Бена, який підганяє тебе, а також для Доун і Дюка, які тобі написали.

— Майк мене не запрошував.

— Бос, те Гніздо належить нам з тобою, — точнісінько так само, як і Майку. Майк — перший серед рівних... Як ти — тут. Чи може Еббі вважати цей дім своїм?

— Може. Так сталося, — спокійно відповів він, — що вона вже отримала спадщину... З правом пожиттєвої оренди для мене.

Джубал переписав свій заповіт, знаючи, що Майковий зробив його непотрібним для всіх водних братів. Але не був стовідсотково впевнений у «водному» статусі саме цього пташеняти — попри те, що зазвичай вона була мокра, — і перерозподілив майно на її користь, а також на користь нащадків (якщо такі будуть) ще декількох інших людей.

— Я не хотів казати, та ця інформація тобі не зашкодить.

— Джубале... Ти змушуєш мене плакати. І через тебе я майже забула, про що говорила. А я мушу це сказати. Майк ніколи не підганятиме тебе, і ти це знаєш. Я грокаю, що він чекає на повноту. А ще грокаю, що ти також чекаєш.

— Гм... Я грокаю, що ти говориш правильно.

— Добре. Думаю, що сьогодні ти особливо похмурий просто тому, що Майка знову заарештували. Але це траплялося безліч...

— «Заарештували»? Я про це не чув! Що відбувається? Чорт забирай, дівчино...

— Джубале, Джубале! Бен не дзвонив; нам нічого не відомо. Ти ж знаєш, скільки разів Майка вже заарештовували — в армії; як фокусника; і в інших місцях — з півдесятка разів як проповідника. Він ніколи нікому не шкодив — просто дозволяв це робити. Вони ніколи не зможуть засудити його, і він вийде так скоро, як тільки захоче. І одразу ж, якщо захоче.

— Що цього разу?

— О, звичайна маячня — прилюдна розпуста, статеві зносини з неповнолітніми, змова для обману, утримання протизаконного будинку, сприяння правопорушенням дітей, змова для ухилення від виконання закону про прогулювання школи...

— Що?

— Це стосується їхньої власної школи для пташенят. Ліцензію на роботу парафіяльної школи скасували, але діти все одно не відвідують звичайну. Це не має значення. Джубале, все це не має значення. Єдине, в чому вони технічно порушують закон, — так само як і ти, любий бос, — неможливо довести. Джубале, якби ти коли-небудь побачив Храм та Гніздо, то зрозумів би, що навіть F. D. S. не зможе по-тайки встановити там жучки. Тож розслабся. Після безлічі новин обвинувачення знімуть, а на зовнішніх службах буде ще більший натовп, ніж будь-коли раніше.

— Анно, Майк сам влаштовує ці переслідування?

Вона виглядала спантеличеною — а для Анни це був незвичний вираз обличчя.

— Джубале, я ніколи не думала про таку можливість. Майк не вміє брехати, ти ж знаєш.

— А хіба для цього потрібно брехати? Припустімо, що він розпускає про себе цілковито правдиві чутки. Але лише ті, які неможливо довести в суді.

— Думаєш, Майк би пішов на це?

— Не знаю. Лише знаю, що найкращий у світі спосіб брехати — це висловити правильний обсяг правди у правильний час, а потім замовкнути. І це було б не першим випадком прово-

кації переслідування самих себе заради заголовків. Добре, я викину це з голови, якщо тільки ситуація не перетвориться у щось, із чим він не зможе впоратися. Ти все ще «Сюди»?

— Якщо ти зможеш втриматися, щоб не поплескувати Еббі під підборіддям, не кукурікати й не створювати інших подібних некомерційних звуків, я принесу її. Якщо ж ні, то краще скажу Дорказ, щоб вставала і йшла працювати.

— Принеси Еббі. Я докладу всіх зусиль, щоб створити якийсь комерційний шум — новий варіант сюжету, відомого як хлопчик-зустрічає-дівчинку. Що скажеш?

— Скажу, що це чудово, бос! Дивно — чому ніхто не подумав про це раніше? Півсекунди... — і вона швидко вийшла.

Джубал і справді стримував себе: менше хвилини некомерційного шуму та жестів вистачило, щоб викликати небесну посмішку Ебігейл, включно з ямочками на щічках. А потім Анна відкинулася на спинку крісла і почала годувати груддю.

— Заголовок, — почав він, — «Дівчата такі ж, як і хлопці, тільки більше». Початок. Генрі М. Гейвершама Четвертого дуже ретельно виховували. Він вірив, що є лише два типи дівчат: присутні і ті, кого поблизу немає. Він значно більше любив останніх — особливо тоді, коли вони саме такими й залишалися. Абзац. Він не був знайомий з юною леді, яка впала йому на коліна, і не вважав звичайний нещасний випадок еквівалентом формального вступу... Що ти, в чорта, хочеш? Чи ти не бачиш, що я працюю?

— Бос... — сказав Ларрі.

— Вийди й зачини двері з того боку...

— Бос! Церкву Майка спалили!

Вони поспіхом побігли за Ларрі до його кімнати: спочатку Джубал, за ним — Анна з одинадцятьма фунтами, нашвидкуруч загорнутими в пелюшки, попри усі перешкоди; останньою приєдналася Дорказ, яку розбудив шум.

— ...опівночі минулої ночі. Те, що ви зараз бачите, — це головний вхід до культової споруди одразу ж після вибуху. Це ваш Журналіст по сусідству для Нових Світових Мереж

з ранковим випуском новин. Залишайтеся на каналі, і ви почуєте всі брудні подробиці цієї справи. А зараз — саме час для нашого місцевого спонсора... — зображення з руйнуваннями замиготіло, й замість нього з'явився крупний план з обличчям молодої домогосподарки.

— Прокляття! Ларрі, вимикай ту штуковину й перетягуй її до кабінету. Анно! Ні — Дорказ! Подзвоніть Бену.

Анна заперечила:

— Тобі ж відомо, що в Храмі ніколи не було телефону. Як вона це зробить?

— Тоді нехай хтось поїде туди і... Ні — ну звісно ж, ні; у Храмі нікого не буде... Гм... Тоді подзвони начальнику поліції. Ні, окружному прокурору. З останнього, що ви чули, — Майк і досі у в'язниці?

— Так.

— Сподіваюся, він ще там, — і що всі інші разом з ним.

— Я теж. Дорказ, візьми Еббі. Я сама цим займуся.

Але, коли вони повернулися у кабінет, телефон повідомляв про вхідний дзвінок і вимагав шифрування. Джубал вилаявся й встановив захист, маючи намір знести його — хто б то не був, — щоб звільнити лінію.

Але дзвонив Бен Кекстон.

— Привіт, Джубале.

— Бене! Що, в чорта, сталося?

— Бачу, ти дивився новини. Саме тому я й дзвоню, щоб заспокоїти тебе. Все під контролем. Не хвилюйся.

— А що з пожежею? Ніхто не постраждав?

— Жодних втрат. Майк просив тобі передати...

— «Жодних втрат»? Я щойно бачив зйомку; виглядає наче повний...

— А, ти про це... — Бен низав плечима. — Послухай, Джубале! Будь ласка, послухай — і дай мені сказати. У мене є й інші справи та інші дзвінки, які я маю зробити після цього. Ти не єдина людина, яку потрібно заспокоїти. Проте Майк сказав подзвонити тобі першому.

— Гм... Дуже добре, сер. Я мовчатиму.

— Ніхто не постраждав; ніхто навіть не обпікся. Ну, збитки в нерухомості на пару мільйонів доларів, бо більшість майна була незастрахована. Це нічого. Місце й так уже було здавлене життєвим досвідом; Майк у будь-якому разі планував покинути його. Так, воно було вогнетривке — проте все горить, якщо застосувати достатню кількість гасу та динаміту.

— Підпал?

— Будь ласка, Джубале. Вони заарештували вісьмох з нас — всіх, кого змогли спіймати з Дев'ятого Кола. У них ордери, підписані прокурором. Майк випустив усіх нас на кілька годин під заставу — всіх, окрім самого себе. Він все ще у в'язниці.

— Я зараз приїду!

— Заспокойся. Майк передає тобі, що ти можеш приїхати, якщо хочеш, — але у цьому немає ніякої потреби. Це його слова. І я з ним згоден. Це буде просто приємна прогулянка. Горіти почало минулої ночі, коли в Храмі нікого не було; всі служби скасували через арешти, люди були лише в Гнізді. Всі з нас, хто був у місті, — за винятком Майка, — зібралися у Сокровенному Храмі, проводили особливе Розділення води на його честь. Коли пролунав вибух і почалася пожежа, ми перейшли до Гнізда, призначеного для надзвичайних випадків.

— З того, як це виглядає звідси, — вам пощастило, що всі змогли вибратися.

— Ми всі загинули. Всі мертві...

— Що?

— Ми всі у списках загиблих чи зниклих, але це відомо лише чиновникам. Бачиш, ніхто не покидав будівлю після того, як це почалося... Жодним із відомих їм виходів.

— Гм... Домовленість про «переховування»?

— Джубале, у Майка дуже своєрідні методи вирішення таких проблем, і я не збираюся обговорювати їх по телефону — навіть по зашифрованому.

— Ти сказав, що він у в'язниці?

— Так і є. Він все ще там.

— Але...

— Цього достатньо. Якщо ти приїдеш сюди — не йди у Храм: його знищили. Наша організація розвалилася. Тому ми в місті. Гадаю, ти сказав би, що нас перемогли. Не говоритиму тобі, де ми... І дзвоню не звідти. Якщо ти мусиш приїхати, — а я не бачу для цього причин, бо ти нічого не зможеш зробити, — просто їдь собі, як завжди... І ми самі тебе знайдемо.

— Але...

— Це все. Бувайте. Анно, Дорказ, Ларрі, і ти також, Джубале, і немовля, розділяю з вами воду. Ти є Бог.

Екран спорожнів. Джубал вилаявся.

— Я знав! Я знав весь цей час! Ось що трапляється, якщо вляпатися в релігію. Дорказ, виклич мені таксі. Анно... Ні: ти договориш дитя. Ларрі, спакуй мені невелику сумку. Анно, мені потрібна значна кількість готівки; Ларрі може завтра поїхати до міста, щоб поповнити запаси.

— Але, Бос, — запротестував Ларрі, — ми всі їдемо.

— Звичайно, — рішуче погодилася Анна.

— Охолонь, Анно. І Дорказ теж закрий рот. Зараз не час давати право голосу жінці. У цей момент у тому місті проходить лінія фронту, тож там може статися будь-що. Ларрі, ти залишишся, щоб захистити двох жінок і немовля. Забудь про поїздку в банк; вам не знадобиться готівка, тому що ніхто з вас не вийде звідси, поки я не повернуся. Хтось грає, і грає дуже грубо, — а цей будинок достатньо тісно пов'язаний з церквою, тож вони можуть дістатися й сюди. І не зволікай з тим, щоб забрати всіх у підвал, якщо це знадобиться: краще одразу поставте ліжечко Еббі туди. А зараз всі вийдіть: я мушу переодягтися.

Через півгодини Джубал був, як і хотів, сам у своєму кабінеті; всі решта виконували його доручення. Ларрі вигукнув:

— Бос! Таксі приземляється.

— Вже йду, — відповів він і повернувся, щоб востаннє глянути на «Каріатиду, що впала». В його очах стояли сльози. Джубал м'яко промовив: — Ти старався, правда ж, юначе? Але камінь завжди заважкий... Занадто важкий для будь-кого.

Він обережно торкнувся згорбленої фігури, розвернувся і вийшов.

Розділ 35

Поїздка Джубала виявилася жахливою. Таксі було автоматичне і робило саме те, чого він все життя очікував від техніки: зупинилось, зламалось і було відправлене до ремонтної майстерні. Джубал пробув у Нью-Йорк значно довше, ніж початково планував. Там він з'ясував, що міг дістатись мети значно швидше, користуючись звичайним муніципальним транспортом, і пішов шукати вільний чартер. Тож за кілька годин, проведених у товаристві цілковито незнайомих людей (яке він ненавидів), дивлячись стерео (яке він ненавидів лише трохи менше), він нарешті прибув на місце.

Проте завдяки цим обставинам він дещо дізнався. Джубал бачив виступ Верховного Єпископа Шорта, коли той оголошував священну війну Антихристу — тобто Майку; а ще — занадто багато кадрів того, що, очевидно було вщент зруйнованою будівлею, дивлячись на яку він не уявляв собі жодної можливості того, як будь-хто з них міг втекти звідти живим. Август Грівз, з його найурочистішою інтонацією справжнього ліппмана, стривожено продовжував огляд подій... Але при тому зазначив, що у сварці через зведений паркан завжди винен хтось із сусідів — тож очевидно, що Людина з Марса припустився в чомусь фатальної помилки.

Нарешті, Джубал зійшов на міській платформі для приземлення, конаючи від спеки в своєму зимовому одязі. Вбраний не по погоді з огляду на яскраве сонце над головою, він звернув увагу на те, що пальми були так само, як і раніше, схожі на

жалюгідну пір'яну щітку для змітання пилу. Мимохідь глянув просто перед собою — на океан, розмірковуючи над тим, що ця величезна кількість мінливої води точно забруднена виноградними кісточками та людськими екскрементами — абсолютно точно, хоч він і не міг переконатись в цьому з такої відстані. А потім він подумав, що йому робити далі.

До нього підійшов чоловік у форменій фуражці.

— Таксі, сер?

— О, так. Гадаю, що так.

У гіршому разі він міг поїхати в готель, зателефонувати журналістам і дати їм інтерв'ю, яке повідомить світу про його місцезнаходження — час від часу статус людини, вартої новин, мав свої переваги.

— Сюди, сер, — таксист вивів його з натовпу до шеренги жовтих авто. Коли пілот поставив сумку біля Джубала, то тихо промовив: — Пропоную вам воду.

— Що? Ніколи не відчувай спраги.

— Ти є Бог, — водій зачинив двері й сів на своє місце.

Вони приземлились на приватному майданчику для приземлення, розташованому на одному з крил великого пляжного готелю. Стоянка для чотирьох авто для гостей готелю була в іншому крилі. Водій, скориставшись автопілотом, відправив таксі назад, взяв Джубалову сумку й провів його до будівлі.

— Ви не змогли б пройти так само легко через вестибюль, — доброзичливо сказав він, — оскільки фойє на цьому поверсі забите кобрами, а у них дуже поганий характер. Тож якщо ви захочете вийти назовні, то обов'язково попросіть когось про допомогу. Мене — чи будь-кого іншого. Я — Тім.

— Я — Джубал Гаршоу.

— Я знаю, брате Джубал. Сюди. Дивіться під ноги.

Вони зайшли у величезний, надзвичайно розкішний готельний номер. Джубала провели в спальню з окремою ванною; Тім прокоментував:

— Це ваша, — поклав Джубалову сумку і вийшов.

На столику Джубал знайшов воду, склянку, кубики льоду й пляшку бренді, — відкорковану, проте непочату. Його не здивувало те, що це було його улюблене бренді. Він налив собі трохи, випив і зітхнув, а потім зняв свій важкий зимовий піджак.

Зайшла жінка з тацею сандвічів. На ній була проста сукня, яка здалася Джубалу радше уніформною покоївки, оскільки сильно різнилася від шортів, шарфів, міні-спідниць, купальників, саронгів та інших яскраво забарвлених способів швидше показати, аніж приховати, які характеризували вбрання більшості жінок на цьому курорті. Однак вона посміхнулася йому і сказала:

— Пийте глибоко і ніколи не відчувайте спраги, наш брате, — поставила тацю, пройшла у ванну й почала набирати для нього воду. А потім оглянула обидві кімнати. — Вам ще щось потрібно, Джубале?

— Мені? О, ні, все просто чудово. Я швиденько сполоснуся і... Бен Кекстон десь тут?

— Так. Проте він сказав, що ви захочете спочатку прийняти ванну і влаштуватися. Якщо вам щось знадобиться, просто скажіть про це. Попросіть будь-кого. Або знайдіть мене. Я — Патті.

— О! Життя Архангела Фостера.

Вона посміхнулася і несподівано була вже не такою звичайною, а гарненькою — і значно молодшою від тих тридцять з гаком років, які було подумки приписав їй Джубал.

— Так.

— Я б дуже хотів якось глянути. Цікавлюся релігійним мистецтвом.

— Зараз? Ні, я грокаю, що ви хочете прийняти ванну. Якщо тільки не бажаєте, щоб я вам допомогла.

Джубал згадав, що його знайома японка з безліччю тату ще підлітком працювала помічницею в купальнях — і що вона запропонувала б, як і безлічі інших людей до нього, теж

саме. Але Патті не була японкою, — а він просто хотів змити піт і сморід та переодягтися за погодою.

— Ні. Дякую, Патті. Проте я хотів би глянути на них, коли вам буде зручно.

— У будь-який час. Не варто поспішати, — вона вийшла без поспіху, проте рухаючись тихо й дуже швидко.

Джубал намилився і сполоснувся, стримавшись від спокуси посидіти в теплій воді, чого вимагали його втомлені м'язи; він хотів побачити Бена й дізнатися деталі. Вже скоро він перевіряв, що саме спакував для нього Ларрі, і роздратовано бурчав, тому що не знайшов літніх штанів. Він надягнув сандалі, шорти та яскраву спортивну сорочку — і став схожий на заплямованого фарбою страуса ему з тонкими волохатими ногами. Проте Джубал перестав перейматися своєю зовнішністю вже кілька десятків років тому; у цих речах йому було зручно, — тож нехай, хай буде так, щонайменше до того моменту, поки йому не потрібно буде виходити на вулицю... Чи виступати у суді. Чи місцева асоціація адвокатів взаємодіє з Пенсильванією? Він не міг цього пригадати. Що ж, завжди можна діяти з іншим захисником, ніж той, що вказаний у протоколі.

Він попрямував у велику вітальню — комфортну, проте безлику, як в усіх готельних номерах. Кілька людей зібралися біля найбільшого стереовізійного блоку, який Джубал тільки бачив за межами кінотеатру. Один з них поглянув на нього і промовив:

— Привіт, Джубале, — й рушив йому назустріч.

— Привіт, Бене. Що у нас тут? Майк і досі у в'язниці?

— О, ні. Він вже вийшов. Невдовзі після того, як ми поговорили.

— Тоді йому висунули обвинувачення. Вже було попереднє слухання?

Бен посміхнувся.

— Це не зовсім так, Джубале. Майк технічно — втікач від правосуддя. Його не звільнили. Він втік.

Джубал здавався обуреним.

— Це найдурніше, що можна було зробити. Тепер справа стала увосьмеро важча.

— Джубале, я казав, що тобі не варто хвилюватися. Всі решта вважають нас мертвими — чи зниклими безвісти. Ми розберемося з усім у цьому місті, тож це вже не матиме значення. Ми переїдемо кудись іще.

— Вони видадуть його.

— Не бійся. Вони цього не зроблять.

— Ну... Де він? Я хочу з ним поговорити.

— О, він тут, через кілька кімнат від тебе. Але зараз Майк медитує у трансі. Він дещо просив тобі передати, коли ти прийдеш — а саме: нічого не робити, зовсім. Ти можеш поговорити з ним просто зараз, якщо наполягаєш на цьому; Джилл може його покликати. Та я б не радив. Немає потреби поспішати.

Джубал подумав, визнав, що йому надзвичайно сильно хотілося б почути від самого Майка, що і як — і дати йому прочуханки за те, що в таке вляпався. Однак він також визнав і те, що турбувати Майка, коли той у трансі, було значно гірше, ніж турбувати самого Гаршоу, коли він диктував оповідання. Хлопчик завжди занурюється в самогіпноз, коли «грокає повноту», чим би вона не була, — і навіть якщо хтось змушує його зробити паузу, він завжди відчуває потребу повернутися в транс. Це так само марно, як намагатись будити ведмедя у зимовій сплячці.

— Добре, я зачекаю. Але я хочу з ним поговорити, коли він прокинеться.

— Поговориш. Тепер розслабся — і будь щасливий. Відпочинь після своєї подорожі.

Бен підвів його до групи, що зібралася навколо стерео. Анна підняла погляд.

— Привіт, бос, — вона посунулася і звільнила для нього місце. — Сідай.

Джубал приєднався до неї.

— Можу я запитати, якого чорта ти тут робиш?

— Те саме, що й ти, — нічого. Дивлюся стерео. Джубале, будь ласка, не злися, що ми не послухалися твого наказу. Ми належимо до Гнізда так само, як і ти. Тобі не слід було забороняти нам не приїжджати... Проте ти тоді був надто засмучений для того, щоб з тобою сперечатися. Шериф щойно оголосив, що збирається викинути усіх хвойд — тобто нас — з міста, — вона посміхнулася. — Зі мною такого ще не траплялося; це має бути цікаво. Чи може хвойда скористатися залізницею? Чи мені доведеться йти пішки?

— Не думаю, що для цього питання існують якісь закони. Ви всі приїхали?

— Так. Але не злись. Джуд Мак-Клінток доглядатиме за будинком. Про всяк випадок більше року тому ми з Ларрі домовилися з хлопцями Мак-Клінток, що хтось із них це робитиме. Вони знають, як працює піч, де сховані вимикачі та все інше; отже, все добре.

— ГМ! Я починаю думати, що я там — просто пансіонер.

— А ти колись був кимось іншим, бос? Ти чекав, що ми це зробимо — і не турбуватимемо тебе. Тож ми це зробили. Проте тобі має бути соромно, що ти не розслабився і заборонив усім нам подорожувати разом. Ми приїхали сюди близько двох годин тому — а в тебе, очевидно, виникли якісь труднощі.

— Так. Жахлива поїздка. Анно, щойно я дістануся додому, — і ноги моєї не буде за межами того місця до кінця мого життя... А ще я збираюся висмикнути з розетки телефон і розбити базікалку.

— Так, бос.

— Цього разу я так і зроблю, — він глянув на велетенську базікалку перед ним. — Ця реклама триватиме вічно? Де моя хрещениця? Не кажи, що ти залишила і її теж на милість ідіотів-синів Мак-Клінтока!

— Звісно ж, ні. Вона тут. У неї, дякувати Богу, є навіть власна няня.

— Я хочу її побачити.

— Патті покаже її тобі. Я втомилася від неї — всю дорогу сюди вона поводитилась так гарно, мов маленька бестія. Патті, люба! Джубал хоче побачити Еббі.

Татуйована жінка продемонструвала один із своїх повільних ривків через кімнату. Джубал спостеріг, що вона була єдиною з кількох присутніх людиною, котра виконувала будь-яку роботу. Складалося враження, що вона може бути присутньою скрізь одночасно.

— Звичайно, Джубале. Я не зайнята. Сюди.

— Діти у моїй кімнаті, — пояснювала вона, поки Джубал намагався не відставати від неї, — де Солоденька булочка може за ними наглядати.

Джубал був трохи здивований, коли за хвилину побачив, що саме мала на увазі Патриція. Удав-боа на ліжку Патриції згорнувся так, що її тіло утворювало гніздо розміром з дитяче ліжечко, — точніше, два ліжечка, оскільки хвіст змії ділив великий прямокутник навпіл. І в кожній його частині лежало немовля. Нянечка-боа зацікавлено підняла голову, коли вони зайшли. Патті погладила її й заспокоїла:

— Все добре, люба. Тато Джубал хоче їх побачити. Погладьте її — і дозвольте вас грюкнути, щоб наступного разу вона вас впізнала.

Спершу Джубал звернувся до своєї милої подружки. Потім, коли вона заклекотіла до нього і штовхнула його руку, він погладив змію. Він подумав, що це був найпрекрасніший екземпляр *Voidae*, який він коли-небудь бачив, — так само як найбільший і найдовший, за його оцінкою, за усіх боа-констрікторів, вирощених у неволі. Яскраві перехресні смуги на тілі змії були надзвичайно чіткі і яскраві — від голови й аж до хвоста. Він заздрив Патті через її надзвичайного улюбленця і шкодував, що у нього так мало часу, щоб з нею заприятелювати.

Змія потерлася головою об його руку, зовсім як кицька. Патті взяла Еббі і сказала:

— Як я і думала... Солоденька булочко, чому ти мені не сказала? — потім пояснила, почавши змінювати підгузок: — Вона повідомляє мені одразу ж усе, — якщо одне з них заплутується, чи потребує допомоги, чи щось подібне — оскільки багато чого не може робити сама, не маючи рук. Хіба що підштовхнути їх назад, якщо вони намагаються вилізти, ризикуючи впасти. Проте, здається, вона просто не здатна грокнути, що мокрій дитині потрібно поміняти підгузок — Солоденька булочка не бачить у цьому нічого неправильного. Так само, як і Еббі.

— Знаю. Ми називаємо її Старою вірянкою. А хто ота інша красуня?

— Що? Це Фатіма Мішель. Я думала, ви знаєте.

— Вони тут? Я думав, вони в Бейруті!

— Що ж, я теж так думала. Вони приїхали звідкись з-за кордону, проте не знаю, чи саме звідти. Можливо, Мар'ям щось і казала мені, але для мене це нічого не означає: я ніколи не подорожувала. Не те, щоб це мало для мене якесь значення: я грокаю, що всі місця однакові, — всюди ті самі люди. Ось, хочеш потримати Ебігейл Зенобію, поки я перевірю Фатіму?

Джубал взяв її на руки й запевнив, що вона найпрекрасніша дівчинка в світі; потім, відповідно, запевнив у цьому ж і Фатіму. Він був абсолютно відвертим кожного разу, тож дівчата повірили йому — Джубал казав те саме незліченну кількість разів, починаючи з часів правління Гардінга, завжди мав на увазі саме це, і йому постійно вірили. Це була Вища Істина, не обмежена жодною мирською логікою.

Він знову попестив Солоденьку булочку і сказав їй те саме, з точнісінько тією ж відвертістю, — після чого з полегшенням вийшов з кімнати.

Щойно вони вийшли від дівчат, як зіштовхнулися з матір'ю Фатіми.

— Бос, любий! — вона поцілувала його і поплескала по лисині. — Бачу, що тебе погодували.

— Трохи. Я щойно обіймався з твоєю донькою. Вона янгольська лялечка, Міріам.

— Гарненьке дитя, — правда? Ми збираємося продати її в Ріо — за неї дають фантастичну ціну.

— Я думав, що у Ємені кращий ринок.

— Стінкі каже, що ні. Готові продати її, щоб звільнити місце, — вона поклала його руку собі на живіт. — Відчуваєш округлість? Ми зі Стінкі цього разу робимо хлопчика — на доньок не вистачає часу.

— Мар'ям, — з докором сказала Патриція, — не можна так говорити. Навіть задля розваги.

— Вибач, Патті. Я не буду так говорити про твого сина. Тітонька Патті — леді і грокає, що я — ні.

— Я також грокаю, що ти — не леді, бо ти — маленька негідниця. Проте, якщо Фатіма продається, я заплачу вдвічі більше, ніж запропонує будь-хто інший.

— Тобі потрібно обговорити це з тітонькою Патті; мені лише час від часу дозволяють її бачити.

— А ти ще не дуже розповніла, тож можеш доглядати за нею сама. Дозволь мені глянути на твої очі. Гм... Так, можливо.

— Так і є. Майк грокнув це ретельніше і сказав Стінкі, що він зробив хлопчика.

— Як Майк міг це грокнути? Неможливо. Я навіть не впевнений, що ти вагітна.

— О, вагітна, Джубале, — запевнила його Патриція.

Міріам спокійно глянула на нього.

— Ти й досі скептик, бос. Майк грокнув це, ще коли ми були у Бейруті, — ще до того, як впевнилися, що так і вийшло. Тож Майк зателефонував нам. А наступного дня Стінкі повідомив університету, що ми беремо творчу відпустку для польових робіт, — або якщо вони не згодні, то він звільняється. Тож ось ми й тут.

— І що ви тут робите?

— Працюємо. Працюємо важче, ніж будь-коли; навіть важче від тих часів, коли ти мене змушував працювати, бос. Мій чоловік — експлуататор.

— І чим же ви займаєтеся?

— Вони складають словник марсіанської, — відповіла йому Патті.

— Марсіансько-англійський? Напевно, це дуже складно.

— О, ні, ні, ні! — Мірім здавалася майже шокованою. — Це було б не складно, а просто неможливо. Словник марсіанської — марсіанською. Раніше не існувало жодного; марсіанам такі речі не потрібні. Але моя частина — суто канцелярська; я друкую те, що вони роблять. Майк та Стінкі, — здебільшого Стінкі, — працюють над фонетичним шрифтом для марсіанської; там міститься вісімдесят одна характеристика. Тож у нас є комп'ютер, який працює з тими характеристиками, використовуючи одночасно високий і низький реєстри. Бос, любий, я втрачена як секретарка; зараз друкую систему дотиків марсіанською. Ти любитимеш мене у будь-якому разі? Якщо ти закричиш «Сюди!», а я ні до чого не буду здатна? Я все ще можу готувати... І мені казали, що у мене є також інші таланти.

— Я навчуся диктувати марсіанською.

— Навчишся. Майк та Стінкі розберуться з тобою. Я грокаю. Так, Патті?

— Ти говориш правильно, мій брате.

Коли вони повернулися до вітальні, Кекстон приєднався до них і запропонував знайти тихіше місце, подалі від гігантської базикали. Він провів Джубала далі по коридору, до іншої вітальні.

— Здається, більша частина цього поверху — у твоєму розпорядженні?

— Весь поверх, — погодився Бен. — Чотири номери: Секретарський, Президентський, Королівський, а також котедж власників, відкритий лише одному та недоступний

для всіх інших завдяки нашій власній платформі для приземлення... За винятком вестибюлю, який не дуже безпечний без спеціалізованої допомоги. Тебе про це попередили?

— Так.

— Зараз нам не потрібно стільки кімнат... Але вони можуть знадобитися пізніше: люди прибувають.

— Бене, як ви можете ховатися від копів так відкрито? Самий лише персонал готелю здасть вас.

— О, у нас є свої способи. Персонал тут відсутній. Бачиш, цей готель належить Майку.

— Гадаю, що це ще гірше.

— Це ще краще — якщо тільки у платіжній відомості від важного начальника поліції не стоїть ім'я містера Дугласа, у чому я сумніваюся. Майк купив його через ланцюжок з чотирьох дурників, а Дуглас і не поцікавився, чому Майк вирішив зробити це саме так. Гадаю, Дуглас більше не зневажає мене: відколи Оз Кілгаллен почав вести мою колонку, він робить те, чого хоче Майк. Готель — це гарна інвестиція; він приносить гроші, проте власником за документами є один з наших таємних членів Дев'ятого Кола. Тож власник вирішив, що хоче собі цей поверх готелю на весь сезон, а менеджер не може — і не буде — розпитувати про те, чому чи скільки саме гостей збирається прийняти власник, бо йому подобається його робота, адже Майк платить йому більше, ніж той заслуговує. Це гарна схованка для тимчасового перебування. Поки Майк не грюкне, куди саме ми поїдемо згодом.

— Звучить так, наче Майк передбачив, що схованка знадобиться.

— О, я впевнений, що так воно і було. Майже два тижні тому Майк очистив гніздо від пташенят — за винятком Мар'ям та її немовляти, бо Мар'ям була потрібна для її роботи. Майк відправив батьків з дітьми до інших міст — гадаю, туди, де він хоче відкрити храми; і, коли прийшов час, там залишилося тільки з десятків наших. І жодних хвилювань.

— Якщо так і було, то ви розпрощалися зі своїми пожитками, наскільки я розумію. — Джубалу було цікаво, як вони змогли взяти хоча б одяг, — з огляду на те, що вони, ймовірно, були роздягнені. — Ви втратили все, що було у Гнізді? Всі ваші особисті речі?

— О, ні, — нічого з того, що ми справді хотіли зберегти. Як-от філологічні записи Стінкі та унікальну записувальну машинку, якою користується Мар'ям; і навіть твій жахливий портрет від Мадам Тюссо. Ще Майк згріб одяг та якусь готівку, які були під рукою.

Джубал перепитав:

— Кажеш, це зробив Майк? Але я думав, що Майк був у в'язниці, коли почалася пожежа.

— Ну, це і так, і ні. Його тіло було у в'язниці... Скручене в трансі. Проте сам він був з нами. Розумієш?

— Ну, ні. Я не грокаю.

— Зв'язок. Його було чути найперше в голові Джилл, але ми всі достатньо близькі. Джубале, я не можу цього пояснити; ти повинен це зробити. Коли пролунав вибух, він забрав нас звідти. Потім повернувся і забрав речі, варті того, щоб їх зберегти.

Джубал гмикнув. Кекстон роздратовано промовив:

— Ну звісно ж, телепортація. Що тут такого складного для грокання? Ти сам мені сказав прийти сюди, відкрити очі і пізнати диво, якщо я його побачу. Тож я так і вчинив — бо дива траплялися. От тільки це були дива, не більші від радіо. Ти грокаєш радіо? Чи стереобачення? Чи комп'ютери?

— Я? Ні.

— Я — теж, бо ніколи не вивчав електроніку. Проте впевнений, що зміг би, якби витратив час та гарно постарався, щоб вивчити особливості електроніки; не думаю, що вона дивовижна: вона просто складна. Телепортація — це доволі просто, щойно ти вивчиш марсіанську. А от сама ця мова — складна.

— Бене, ти можеш телепортувати речі?

— Я? О, ні, — цьому не вчать у дитячому садочку. Я дякон, але з ввічливості, — просто тому, що я «Персоназваний»

і належу до Дев'ятого Кола. Проте мої реальні успіхи на рівні Четвертого чи, можливо, П'ятого Кола. Я лише починаю контролювати власне тіло. Патті — єдина серед нас, хто використовує телепортацію сама, без будь-якої системи... І я не впевнений в тому, що вона коли-небудь це робила без підтримки Майка. Він говорить, що Патті дуже здібна, але вона до такої міри наївна, така надзвичайно сором'язлива людина як на генія, що повністю залежить від Майка. І все інше їй не потрібно.

Джубале, я грокаю ось що: насправді нам не потрібний Майк. О, я не зневажаю його, — не зрозумій мене неправильно. Проте Людиною з Марса можеш бути й ти. Чи навіть я. Це схоже на першу людину, яка відкрила вогонь. Вогонь був зовсім поруч — і після того, як вона це показала, ним змогли користуватися всі інші; будь-хто... Будь-хто, хто мав інтуїцію та здогадливість для того, щоб самому не згоріти. Встигаєш за моєю думкою?

— Я грокаю. Принаймні частково.

— Майк — це наш Прометей; але згадай — Прометей не був Богом. Майк продовжує на цьому наголошувати. Ти є Бог, я є Бог; Богом є всі, хто грокають. Майк — така ж людина, як і ми... Навіть попри те, що знає більше від нас. Дуже незвичайна людина, визнаю, — звичайна людина, яку б навчили того, що знають марсіани, ймовірно, прирівняла себе до якогось нікчемного бога. Майк вищий від цієї спокуси. Він лише Прометей... І все.

Джубал повільно промовив:

— Якщо я правильно пам'ятаю, Прометей заплатив досить високу ціну за те, що приніс вогонь людському роду.

— І не думай, що Майк цього не робить! Він платить двадцятьма чотирма годинами роботи кожного дня, протягом семи днів на тиждень, намагаючись навчити кількох з нас тому, як гратися із сірниками і при цьому не обпектися. Джилл та Патті знизили його навантаження, змушуючи відпочивати одну ніч на тиждень, незадовго до того, як я до них

приєднався, — Кекстон посміхнувся. — Однак ти не можеш зупинити Майка. Це місто наповнене гральними закладами, — і, без сумніву, тобі це відомо; як і те, що більшість з них нелегальні, тому що тут це заборонено законом. Майк зазвичай проводить свою вільну ніч, граючи в азартні ігри — і завжди виграє. Отримує десять, двадцять, тридцять тисяч доларів за ніч. Шулери намагалися відлупцювати його, потім вбити, спробували підсипати наркотики та відправили до нього хлопців спортивного вигляду — та нічого не спрацювало; він просто отримав репутацію найщасливішої людини в місті. Що привело у Храм ще більше людей, котрі хотіли побачити чоловіка, який завжди вигравав. Потім його спробували не допускати до ігор — а цього робити було не варто. Колоди склеювалися, колеса не крутилися, гральні кубики не котилися. Нарешті вони поговорили з ним... І ввічливо попросили йти додому щоразу після того, як він виграє кілька тисяч. Майк завжди саме так і робив би, якби його ввічливо попросили.

Кекстон продовжив:

— Звичайно, проти нас виступило ще одне могутнє об'єднання. Не лише фостеріти та кілька інших церков, а й синдикат азартних ігор, плюс політична машинерія муніципалітету. Я б радше припустив, що в Храмі попрацювали професіонали, яких привезли сюди, — сумніваюся, що до цього доклали руку головорізи фостерітів. Це зроблено надто професійно.

Поки вони говорили, люди приходили і знову йшли, формували власні групи або ж приєднувалися до Бена та Майка. Джубал побачив у цьому натовпі надзвичайно незвичне почуття: неспішне розслаблення, яке водночас було динамічним напруженням. Ніхто не здавався схвильованим, ніхто не поспішав. Все, що вони робили, здавалося виваженим — навіть жести, ймовірно випадкові та ненавмисні, при зустрічі один з одним, які інколи відзначались поцілунком чи вітанням, а інколи — ні. Для Джубала це виглядало так, наче

кожний рух був запланований головним хореографом... Та все ж було очевидно, що це не так.

Тихе напруження, що зростало, — чи, радше, «очікування», вирішив він; ці люди не були напружені у жодному з нездорових сенсів цього слова — нагадували Джубалу щось, що він знав у минулому. Хірургію? Рухи майстра над роботою — і при цьому жодного шуму, ніяких зайвих рухів? Трохи так.

Потім він згадав. Колись давно, за багато років до того, як гігантські хімічно заряджені ракети з третьої планети використали для ранніх досліджень космосу, він спостерігав за зворотнім відліком перед запуском у бункері... І згадав ті самі стишені голоси, те ж розслаблення, ті ж незвичайні, проте скоординовані дії, те ж збільшення тріумфального очікування, коли відлік зменшувався. Вони «чекали на повноту», це точно. Але чого? Чому вони такі щасливі? Їхній Храм та все, що вони збудували, щойно знищили, — а вони нагадували дітей у ніч перед Різдом.

Коли Джубал приїхав, то не помітив оголеності, яка так стурбувала Бена під час його першого невдалого візиту; здавалося, це не практикували у цьому запасному Гнізді — попри те, що тут також панувала необхідна приватність. Пізніше Джубал зрозумів, що він так занурився в унікальний сімейний настрій цього місця, що просто не помічав, якщо таке й було.

Коли нарешті помітив те, на що чекав, то звернув увагу не на шкіру, але на найкращий каскад густого чорного волосся, який він коли-небудь бачив, і на грацію молодої жінки, яка зайшла, заговорила з кимось, поцілувала Бена, серйозно поглянула на Джубала — і вийшла. Джубал провів її поглядом, гідно оцінивши той неймовірний водоспад оперення кольору опівнічного неба. Лише після того, як вона вийшла, він зрозумів, що на ній не було нічого, окрім королівського вінця краси... І тоді також усвідомив той факт, що вона не була першою з його братів, кого він побачив у такому вигляді.

Бен помітив його погляд.

— То Рут, — сказав він, — нова верховна жриця. Вона з чоловіком була у від'їзді, зовсім на іншому узбережжі — їхньою місією було підготувати філіал храму, мені так здається. Радий, що вони повернулися. Схоже на те, як вдома збирається вся родина на старомодну різдвяну вечерю.

— Гарне волосся. Хотів би я, щоб вона тут затрималася.

— Тоді чому ти її не покликав?

— Що?

— Я майже впевнений, що Рут знайшла якусь причину, щоб прийти сюди лише для того, щоб потайки глянути на тебе, — гадаю, що вони щойно приїхали. Хіба ти не помітив, що ми тут майже самі, а ті, хто сідав поруч, говорили не багато — і майже одразу ж йшли?

— Ну... Так, — Джубал це помітив. Він був трохи розчарований — він начебто був готовий (через все те, що він раніше про це місце чув) до того, щоб відхилити пропозиції щодо надто тісної тілесної близькості, — але з'ясував, що нічого такого тут немає. До нього ставилися з гостинністю та ввічливістю, — проте це було більше схоже на ввічливу ласку кішки, ніж на відверту приязнь собаки.

— Вони всі надзвичайно цікавляться тим, що ти тут, — і дуже хочуть побачити тебе... Але також і трохи бояться.

— Мене?

— О, я розповідав тобі деталі щодо цього, коли відвідував тебе влітку. Ти — священна традиція цієї церкви, не дуже реальна і трохи перебільшена. Майк розповідав їм усім, що ти — єдина людська істота, яку він знає, хто може «грокнути повноту», не потребуючи спершу вивчення марсіанської. Більшість з них підозрюють, що ти можеш читати їх думки так само, як це робить Майк.

— Ох, що за маячня! Сподіваюся, ти переконав їх, що це не так?

— Хто я такий, щоб знищувати міфи? Можливо, ти вмієш читати думки; впевнений, що ти б мені цього не сказав. Вони лише трохи тебе бояться — бо на сніданок ти їси немовлят,

а коли кричиш, то земля тремтить. Будь-хто з них буде у захваті, якщо ти їх гукнеш... Проте вони не будуть тобі нав'язуватися. Вони знають, що навіть Майк уважно тебе слухає, коли ти говориш, і звертається до тебе «сер».

Джубал відігнав від себе всю цю історію одним коротким, запальним словом.

— Точно, — погодився Бен. — Та навіть Майк має свої слабкості, — я ж казав тобі, що він лише людина. Але ось як воно є. Ти святий покровитель цієї церкви, ось так.

— Що ж... Зате щойно сюди зайшов той, кого я точно знаю. Джилл! Джилл! Підійди, люба!

Жінка повернулася, радше вагаючись.

— Я Доун. Але дякую, — проте вона підійшла. Джубал було подумав, що вона збирається поцілувати його, — і вирішив не ухилитися. Проте вона або не мала такого наміру, або передумала. Опустилася на одне коліно, взяла його руку і поцілувала. — Батьку Джубале. Ми раді вам і глибоко за вас п'ємо.

Джубал вирвав руку.

— О, заради Бога, дитино! Піднімайся звідти й сядь разом з нами. Розділімо воду.

— Так, батьку Джубале.

— Гм... Називай мене Джубалом — і передай їм усім, що мені не подобається, коли зі мною поводяться, як з хворим на проказу. Я сподівався опинитися в родинному колі.

— Так і є... Джубале.

— І я чекатиму, щоб мене називали Джубалом і поводитися зі мною, як з водним братом, — не більше і не менше. Перший, хто ставитиметься до мене з повагою, муситиме залишитися після уроків. Грокнула?

— Так, Джубале, — стримано відповіла вона. — Я передам їм. Вони так і робитимуть.

— Що?

— Доун має на увазі, — пояснив Бен, — що вона це передасть, можливо, Патті — оскільки Майк зараз у трансі... І що

Патті передасть це кожному, хто вміє слухати внутрішнім слухом, а вони передадуть це кожному, хто і досі злегка глухий, як, наприклад, я.

— Так, — погодилася Доун, — хіба що я вже передала це Джилл — бо Патті вийшла назовні за чимось, що потрібно Майку. Джубале, ти бачив хоч щось з того, що показують по стерео? Це дуже захопливо.

— Що? Ні.

— Ти маєш на увазі втечу з в'язниці, Доун?

— Так, Бене.

— Ми не обговорювали цього, але Джубал не любить стерео. Джубале, Майк не просто втік і повернувся додому, коли відчув потребу; він дав їм над чим подумати. Тут його щойно заарештували за все, окрім викрадення Статуї Свободи, — а Великоротий Шорт оголосив його Антихристом того ж дня. Тож він дав їм диво, щоб вони його прожували. Він прибрав усі засуви та двері у в'язниці, коли йшов... І зробив те ж саме у державній в'язниці за містом — задля загального добра, а також для того, щоб знешкодити усі сили поліції, міста, графства та штату. Частково — для того, щоб зайняти їх чимось і зацікавити... А частково тому, що Майк цілковито зневажає людей, які саджають людину під замок взагалі без жодної причини. Він грокає у цьому значну неправильність.

— Це мені підходить, — погодився Джубал. — Майк завжди був добрий. І йому боляче, коли когось зачиняють. Я це підтримую.

Бен захитав головою.

— Майк не такий добрий, Джубале. Траплялись вбивства, які його не засмучували. Однак він — затятий анархіст і вважає, що ув'язнювати людину — неправильно. Свобода особистості є цілковитою особистою відповідальністю за себе. Саме тому «Ти є Бог».

— Так в чому ж полягає конфлікт, сер? Вбивство може бути необхідним. Але тюремне ув'язнення — це порушення його свободи... І твоєї власної.

Бен глянув на нього.

— Грокаю, що Майк мав рацію. Ти грокаєш його шлях з цілковитою повнотою. Я навіть не... Я все ще вчуся, — і він додав: — Як вони з цим розбираються, Доун?

Вона стиха захихотіла:

— Це схоже на розворушене осине гніздо. Головний просто оскаженів. Він вимагав допомоги від штату та Федерації — і він отримав її; ми бачили приземлення безлічі транспортерів з людьми. Проте коли вони вивалилися назовні, Майк їх роздягнув — зникла не тільки зброя, а взагалі все, до черевиків включно. І, шойно транспортер опустів, його теж не стало.

Бен сказав:

— Я грокаю, що він залишатиметься у трансі, аж поки вони не втомляться й не здадуться. Щоб подбати про таку кількість деталей, йому необхідно залишитися в такому стані надовго.

Доун замислилася:

— Ні, не думаю, Бене. Звичайно, я — мусила б, так, — щоб впоратися хоча б з десятою частиною цього всього. Проте грокаю, що Майкл може робити це, катаючись на велосипеді і одночасно стоячи на голові.

— Гм... Я не знав, що досі ліплю пасочки із піску, — Бен підвівся. — Інколи від твоїх чарів у мене голова йде обертом, крихітко моя. Тож я хочу піти трохи подивитися стерео, — він зупинився, щоб поцілувати її, — а ти розважатимеш Татуся Джубала; він любить маленьких дівчаток.

Кестон пішов, і пачка цигарок, яку він залишив на кавовому столику, раптово піднялася, полетіла вслід за ним і вместилася в одній з його кишень.

Джубал спитав:

— Це ти зробила? Чи Бен?

— Бен. Я не палю, якщо тільки чоловік, з яким я поряд, не хоче, щоб я палила. Проте він завжди забуває свої сигарети; вони ганяються за ним по всьому Гнізді.

— Гм... Цими днями він робить доволі великі пасочки.

— Бен розвивається значно швидке, ніж сам це визнає. Він — дуже свята людина, але ненавидить про це говорити. Тому що він сором'язливий.

— Пфф. Доун, ти — та Доун Ардент, яку я зустрів у Храмі Фостера десь два з половиною роки тому, чи не так?

— О, ти пам'ятаєш!! — вона виглядала так, наче він дав їй льодяника.

— Звичайно ж, пам'ятаю. Проте я тоді був трохи спантеличений. Ти змінилася — на краще. Здаєшся ще прекраснішою.

— Це тому, що так воно і є: я дійсно стала прекраснішою, — просто відповіла вона. — Спершу ти переплутав мене з Джилліан. А вона теж стала значно гарніша.

— Де те дитя? Я ще не бачив її... А сподівався побачити одразу ж.

— Вона працює, — Доун зробила паузу, — проте я передала їй твоє питання, і вона сказала, що вже йде, — Доун знову замовкла, — а я тим часом займу її місце. Якщо ти мене вибачиш.

— О, звісно. Біжи, дитинко.

— Не варто поспішати, — однак вона підвелася й вийшла.

Майже одразу на її місце сів доктор Махмуд.

Джубал кисло на нього поглянув.

— Ти мусив виявити хоча б елементарну ввічливість, щоб повідомити мені, що ви перебуваєте в цій країні, — замість того щоб дати мені можливість познайомитися з моєю хрещеницею тоді, коли вона користалась послугами нянечки-змії.

— О, Джубале, ти завжди так поспішаєш.

— Сер, коли один...

Але Джубала перервали, затуливши йому очі з-за спини. Голос, який він добре пам'ятав, вимагав:

— Вгадай — хто?

— Вельзевул?

— Спробуй знову...

— Леді Макбет?

— Значно ближче... Ну, третя спроба — або розплата!

— Джилліан, припини і йди сюди. Сідай біля мене.

— Так, тату, — вона підкорилася.

— І припини називати мене Татом будь-де, окрім як вдома. Сер, я говорив про те, що у моєму віці необхідно поспішати з такими речами. Кожний схід сонця — коштовність... Бо за ним може ніколи не настати захід. Світ може закінчитися у будь-який момент.

Махмуд посміхнувся йому.

— Джубале, тобі здається, що, коли ти припиниш крутитися, світ навколо зупиниться?

— Звичайно, сер — принаймні з моєї точки зору.

До них тихо приєдналася Міріам; вона сіла на вільне місце поряд з Джубалом, і він обійняв її.

— Оскільки я не сумував за твоїм потворним обличчям... І навіть за трохи приємнішою фізіономією моєї колишньої секретарки...

Міріам прошепотіла:

— Босе, ти хочеш удар у живіт? Я надзвичайно прекрасна — і це думка уповноважених спеціалістів.

— Досить. Нові хрещениці — в зовсім іншій категорії. Через те, що ви не надіслали мені й листівки, я міг пропустити можливість побачити Фатіму Мішель. І тоді моя тінь постійно поверталася б, переслідуючи вашу родину.

— У такому разі, — вказала Міріам, — ти міг би побачити Міккі, яка натирає волосся морквою. Огидне видовище.

— Я говорив метафорично.

— А я — ні. Вона вкрай неохайний їдок.

— Чому, — тихо запитала Джилл, — ти говорив метафорично, бос?

— Що? Концепт «привида» — належить до тих, які я вважаю виключно марним мовним засобом.

— Це більше, ніж мовний засіб, — наполягала Джилл.

— Ну... можливо. Але я віддаю перевагу тому, щоб дивитися на дівчат у плоті, — включно з моєю власною.

Доктор Махмуд сказав:

— Саме про це я й говорив, Джубале. Ти не помираєш; цього навіть і близько немає. Майк грюкнув тебе, щоб бути впевненим. Він говорить, що ти маєш довгий простір років перед тобою.

Джубал похитав головою:

— Вже дуже давно я встановив собі верхню межу у вигляді трьох цифр.

— Яких трьох цифр, бос? — невинно запитала Міріам. — Ти маєш на увазі вік Мафусаїла?

Він струсонув її за плечі.

— Ну будь грубіянкою!

— Стінкі каже, що жінка може говорити що завгодно. Головне, щоб сказане нею нікого не обходило.

— Твій чоловік говорить правильні речі. Тож помовч. Я відділюся від тіла в той день, коли машина вперше покаже три цифри на лічильнику пробігу, — чи то в марсіанському стилі, чи за допомогою своїх власних, більш грубих методів. І ви не зможете цьому завадити. Вихід під зливу — найкраща частина гри.

— Я грокаю, що ти говориш правильно, Джубале, — повільно промовила Джилл, — про те, щоб бути частиною гри. Та я б не ставила на це так скоро. Твоя повнота ще не повна. Еллі склала для тебе гороскоп ще минулого тижня.

— Гороскоп? О Боже! Хто така «Еллі»? І як вона посміла складати для мене гороскоп! Покажіть мені її! Присягаюся, я її працевлаштую в Бюро Всенародного Процвітання!

— Боюся, що не вийде, Джубале, — вставив Махмуд, — просто зараз вона працює над нашим словником. А щодо того, хто вона — це мадам Олександра Везант.

Джубал сів і, здавалося, зрадів:

— Беккі? Вона теж у цій божевільні? Мені слід було б знати. Де вона?

— Так, Беккі. Проте ми називаємо її Еллі, — бо у нас є інша Беккі. Але тобі доведеться почекати. І я не кепкую з її гороскопів, Джубале; вона — Зряча.

— О, маячня, Стінкі. Астрологія — це дурня, і ти це знаєш.

— О, точно. Навіть Еллі це знає. А більшість астрологів — неотесані шарлатани. Тим не менше Еллі працює над нею навіть наполегливіше, ніж раніше, коли робить це для громадськості — тепер вона використовує марсіанську арифметику й марсіанську астрологію, що значно повніші за наші. Можна пильно вдивлятися в чашу з водою, чи у кришталеву кулю, чи роздивлятися нутрощі курки. Способи, які вона використовує, щоб створити потрібний настрій, не мають значення, — а Майк порадив їй продовжувати використовувати ті ж символи, що й раніше. Важливо ось що: вона Зряча.

— Що, в чорта, ти маєш на увазі під «Зряча», Стінкі?

— Здатність грокати більшу частину Всесвіту, аніж той маленький шматочок, на якому ти сидиш у цей момент. У Майка це є завдяки марсіанському вихованню; Еллі була непідготовленим напівадептом. Те, що вона використовувала беззмістовні символи як астрологію, не має значення. Молитви з вервицями теж беззмістовні — звичайно, я говорю про мусульманські, не критикуючи наших конкурентів на іншому боці вулиці.

Махмуд витягнув з кишені вервиці й почав їх перебирати.

— Якщо це допомагає, — наприклад, як крутити капелюх у грі в покер — то це стане у пригоді. Не важливо, що у капелюха немає магічної сили і він не здатний грокати.

Джубал подивився на ісламський спосіб медитації та ризикнув поставити питання, над яким вагався раніше.

— Тоді припускаю, що ти й досі правовірний? Чомусь мені здалося, що ти повністю приєднався до церкви Майка.

Махмуд прибрав вервиці.

— І те, й інше.

— Що? Стінкі, вони несумісні. Ну, або я не грокаю жодну з них.

Махмуд похитав головою:

— Лише на перший погляд. Припускаю, ти можеш сказати, що Мар'ям прийняла мою релігію, а я — її; ми поєдналися.

Проте, Джубале, мій любий брате, я — все ще раб Господній, покірний Його волі... І тим не менше я можу сказати: «Ти є Бог, я є Бог, все, що грокає — Бог». Пророк ніколи не стверджував, що він — останній з усіх пророків; так само як і ніколи не говорив, що сказав усе, що мав сказати. Лише фанатики після його смерті наполягали на цих цілковито оманливих рішеннях. Покора волі Господа не перетворює тебе на сліпого робота, не здатного самостійно приймати рішення, і таким чином, грішити — у Корані про це не сказано ані слова. Покора може включати, — і включає, — повну відповідальність за той спосіб, у який я — і кожен з нас, — формуємо всесвіт. Це ми вирішуємо, чи перетворити його на небесний сад... чи розірвати й знищити.

Він посміхнувся.

— «З Богом можливо все», — і я можу позичити все на певний час, за винятком одного... Неможливого. Бог не може втекти від Самого Себе, Він не може відмовитися від власної абсолютної відповідальності, Він назавжди повинен підкорятися Своїй Власній волі. Іслам залишається — бо Він не може перекинути свою відповідальність на когось іншого. Вона Його. Моя... Твоя... Майкова.

Джубал підняв очі:

— Стінкі, в теологічних питаннях я завжди почувався не у своїй тарілці. Де Беккі? Чи не могла б вона відкласти роботу над цим словником, щоб привітатися зі старим другом? За останні двадцять скількись там років я бачив її лише раз; це надто велика пауза.

— Ти її побачиш. Але зараз вона не може зупинитися, тому що диктує. Дозволь мені пояснити метод, і тоді ти не наполягатимеш. До сьогодні я щодня проводив якийсь час у цілковитому взаєморозумінні з Майком — лише кілька секунд, хоча вони здавалися восьмигодинним днем. Потім я одразу ж надиктовував на плівку все, що він мені довірив. З тих плівок кілька інших людей, навчених марсіанській фонетиці, — проте не обов'язково найуспішніші учні, — від

руки записували фонетичні транскрипції. Потім Мар'ям друкувала їх за допомогою спеціального друкувального пристрою, а цю головну копію Майк або я, — але здебільшого Майк, хоча його час обмежений, — редагували вручну.

Але зараз наш графік порушився, і Майк грокає, що він збирається відправити нас з Мар'ям до якогось Шангри-Ла, щоб закінчити роботу. Чи, висловлюючись точніше, він грюкнув, що у нас виникне така потреба. У Майка на плівці вже записано місяці й роки роботи, — тому я можу забрати записи і, не поспішаючи, записувати їх фонетичним шрифтом, щоб люди могли їх прочитати. Крім того, у нас є купа Майкових лекцій, прочитаних марсіанською, які потрібно надрукувати, коли буде закінчено словник... Лекції, які зараз розуміємо лише з його допомогою і які пізніше потрібно буде надрукувати разом зі словником.

Зараз я змушений визнати, що ми з Мар'ям скоро поїдемо — тому, що Майк зайнятий сотнями інших речей, і, крім того, змінив метод. Ті з нас, хто можуть робити це найкраще — Патті, Джилл, я, Мар'ям, твоя подруга Еллі, ще кілька інших — міняються чергами у тих кімнатах. Майк вводить нас у короткий транс, вливає мову — визначення, ідіоми, концепти — впродовж кількох секунд, які здаються годинами... Тоді ми одразу ж починаємо диктувати те, що він в нас влив, — поки все ще свіже. Однак це не може бути будь-хто, навіть із Сокровенного Храму. Потрібна чітка вимова; здатність об'єднатися у взаєморозумінні під час трансу, — а потім вимовити результат. Сем, наприклад, має все, окрім чистої вимови, — він примудряється, один Господь знає як, говорити марсіанською з акцентом Бронксу. Ми не можемо використовувати його, бо в словнику з'явиться безліч помилок. Саме цим зараз і займається Еллі — вона диктує, досі у стані напівтрансу, який потрібен для повного згадування. І, якщо ти її відволічеш, вона втратить все, що ще не встигла записати.

— Я грокаю, — погодився Джубал, — хоча видіння Беккі Віззі, яка є марсіанським адептом, трохи мене нервує. Хоча

вона була одним із кращих телепатів у шоу-бізнесі, де могла стільки розказати про незнайомця, що простаки тремтіли від страху, впускаючи на підлогу записники. Скажи, Стінкі, якщо вас збираються відіслати задля роботи у тиші і спокою, доки ви не запишете всю ту інформацію, — чому б вам з Мар'ям не повернутися додому? Там є безліч кімнат, окрім номеру з кабінетом та ванною у новому крилі.

— Можливо, ми так і зробимо. Очікування ще триває.

— Любий, — відверто промовила Міріам, — це рішення я вже люблю, якщо Майк виштовхне нас з Гнізда.

— Якщо ми грокнемо залишити Гніздо, ти маєш на увазі.

— Те саме. Як ти й грокаєш.

— Ти говориш правильно, люба моя. Проте коли ми врешті-решт поїмо? Я відчуваю одну з найбільш немарсіанських потреб своєї плоті. У Гнізді було краще обслуговування.

— Ти не можеш очікувати, щоб Патті працювала над складанням твого клятого словника, слідувала за тим, щоб кожен, хто прибуває, зручно влаштувався, виконувала вказівки Майка і водночас накривала на стіл, щойно ти зголоднієш, коханий. Джубале, Стінкі ніколи не досягне духовного рівня — він раб свого шлунку.

— Що ж, — я також.

— А ви, дівчата, могли б допомогти Патті, — додав її чоловік.

— Звучить, як грубий натяк. Ти ж знаєш, любий, що ми робимо лише те, що вона нам дозволяє, — а Тоні навряд чи дозволить комусь готувати на його кухні... Навіть на цій кухні.

Вона підвелася.

— Ходімо, Джубале, перевіримо, що там готується. Тоні буде дуже приємно, якщо ти зайдеш до нього на кухню.

Джубал пішов за нею, — і був трохи спантеличений телекінезом, який там використовували для приготування їжі. Він познайомився з Тоні, який сердився, аж доки не побачив, хто саме з нею прийшов, — і потім, демонструючи свою майстерність, аж саяв від гордощів, водночас лаючи ламаною

англійською та італійською тих негідників, які знищили «його» кухню у Гнізді. Тим часом ложка без сторонньої допомоги продовжувала охолоджувати у великій чаші соус для спагеті. Невдовзі після цього Джубалу вдалося уникнути того, щоб його посадили на чолі довгого столу, несподівано сівши в іншому місці. Патті сіла в кінці; головне крісло залишалося вільним... Якщо не зважати на забобонне відчуття, яке не залишало Джубала: ніби там сидів Людина з Марса, і всі присутні, крім нього, могли його бачити — що взагалі-то у певному розумінні було правдою.

Навпроти Джубала сидів доктор Нельсон.

Джубал усвідомив, що здивувався б, якби його тут не було.

Він кивнув і промовив:

— Привіт, Свене.

— Привіт, доку. Розділимо воду.

— Ніколи не відчувай спраги. Ким ти тут? Штатним лікарем?

Нельсон похитав головою:

— Студент-медик.

— Навчився чогось?

— Навчився того, що медицина непотрібна.

— Якби ти мене запитав, я б теж так відповів. Бачив Вана?

— Він повинен приїхати або пізно ввечері, або рано-вранці. Його корабель прибув сьогодні.

— Він завжди сюди приходить? — поцікавився Джубал.

— Називай його заочним студентом. Він не може залишатися тут надовго.

— Що ж, було б чудово з ним зустрітися. Ми не бачилися десь із півтора роки.

Джубал базикав з чоловіком справа — поки Нельсон розмовляв з Дорказ, яка теж сиділа праворуч від нього. Джубал помітив, що тремтливе очікування за столом, яке він відчував раніше, тепер посилилось. Все це ще не було нічого такого, на що він міг би вказати пальцем, — звичайна тиха сімейна вечеря в атмосфері розслабленої близькості. Один раз по столу передали склянку з водою, але якщо при цьому і були

сказані ритуальні слова, їх вимовляли надто тихо. Коли склянка досягла Джубала, він зробив ковток і передав її дівчині ліворуч, що сиділа з широко розплющеними очима, — очевидно, надто схвильована від благоговіння і захвату для того, щоб просто поговорити з ним. Джубал стиха промовив:

— Пропоную тобі воду.

Вона спромоглася відповісти:

— Я дякую тобі за воду, Ба... Джубале, — і це було все, що він від неї чув.

Коли склянка завершила коло довкола столу й досягла вільного стільця, у ній було десь із півдюйма води. Вона сама собою піднялася, вилилася — і вода зникла, після чого склянка сама собою опустилася на скатертину. Джубал правильно зрозумів, що брав участь у груповому «Розділенні води» в Сокровенному Храмі... Можливо, на його честь, — хоча це навіть близько не було схоже на діонісійські веселощі, які, як він думав, супроводжують це формальне вітання брата. Так було тому, що вони опинилися у незнайомому оточенні? Чи він почув із неточних звітів те, що підсвідомо хотіло почути його власне «Я»?

Чи вони просто пом'якшили ритуал до аскетичної формальності з огляду на його вік та переконання? Останнє припущення видавалася найбільш ймовірним, і Джубал відчув, що воно обурило його. Звичайно, казав він собі, йому слід радіти, що його звільнили від потреби відхиляти запрошення, якого він точно не хотів — і не схвалював у будь-якому віці. Його смаки були такими, якими були.

Проте це було однаково що «Не згадуйте катання на ковзанах, тому що бабця вже надто стара й хвора для цього, і це було б неввічливо. Гільдо, ти запропонувала нам пограти у шахи, — і ми всі братимемо в цьому участь, тому що бабця любить шахи. А на ковзанах покатаємося якимось іншим разом. Добре, дітлахи?» Джубала розлютило таке поштивне ставлення: якби все було так, як було, він би обрав піти кататися на ковзанах. Навіть якби це коштувало йому зламаних ребер.

Однак він вирішив забути про це і викинув подібні думки з голови, — що йому вдалося за допомогою чоловіка справа, балакучого тією ж мірою, в якій дівчина була мовчазною дівчина ліворуч. Джубал дізнався, що його звати Сем, а через якийсь час — і те, що Сем був дуже широко й глибоко освіченою людиною. Цю рису Джубал цінував в людях — коли переконувався, що йшлося не про зазубрювання. А тут він прокнув, що Сема це не стосувалося.

— Це ледь помітна перешкода, — запевнив його Сем. — Яйце було готове тріснути, і ми, вилупившись, розлетимося в різні боки. Звісно, у нас виникатимуть проблеми; й вони вже є, тому що жодне суспільство, — не має значення, до якої міри ліберально налаштоване, — не дозволить безкарно кинути виклик його засадничим ідеям. А саме це ми і робимо. Ми кидаємо виклик усьому — від недоторканності права власності до недоторканності ідеї шлюбу.

— Власності теж?

— Власність — сьогодні це один зі способів керувати. До цього часу Майк протидіяв лише кільком шахраям-картярам. Проте що знадобиться, щоб стримати тисячі, десятки тисяч, сотні тисяч і більше людей, у яких немає банківського сейфу — і які мають лише свої вміння, — стримати їх і не дати їм те, чого вони хочуть? Будь впевнений, що вміння сильніші за будь-які можливі законні обмеження. Але жоден банкір не зможе прокнутися, що доки він сам йде тернистим шляхом, щоб досягти таких вмінь... Він вже не буде більше банкіром.

— Ти знаєш?

Сем похитав головою.

— Не цікавився. Проте ось там — Саул, ось той височений єврей, мій кузен — зараз грокає це разом з Еллі. Майкл навчив їх бути дуже обережними з такими справами: жодних великих доходів, — і вони використовують з десятки підставних рахунків. Але факт залишається фактом: будь-хто з посвячених може зробити будь-яку суму — справжні маєтки, товари, кінні перегони, азартні ігри, ім'я, — з нічого,

змагаючись лише у півсили з людьми, які ще не досягли просвітлення. Ні, я не думаю, що гроші та власність зникнуть: Майк каже, що обидві ці концепції корисні. Проте їх перевернуть догори дригом і вивернуть навиворіт, до точки, з якої люди навчатимуться новим правилам (а це означає — довго і важко вчитися, так само, як це робили ми), — або їх заслужено залишать позаду. Що станеться з «Лунар Ентерпрайзез», коли телепортація звідси до Місячного міста стане звичайною справою?

— Мені слід купити їх акції? Чи продати?

— Запитай Саула. Він може використати теперішні корпорації — чи довести їх до банкрутства. Чи, можливо, їх ніхто не чіпатиме протягом століття чи двох. Але, крім банкірів та брокерів, ми беремо до уваги всі інші професії. Як вчителька може навчати дітей, які знають більше за неї і які не сприйматимуть помилок у навчанні? Що стане з лікарями та стоматологами, якщо люди стануть дійсно здоровими? Що стане з індустрією одягу та з «I.L.G.W.U.»¹, якщо одяг стане взагалі непотрібним, а жінки не будуть так безтямно цікавитись вбранням (до якого вони ніколи не втратять інтересу повністю), — і всім буде начхати, якщо когось спіймають з голим задом? Якою стане «проблема ферм», якщо бур'янам можна буде сказати не рости, а корисні рослини можна буде збирати без вигоди для «International Harvester» чи «Deere & Company»²? Що не назви, будь-яку сферу людської діяльності, — ми змінюємо їх до непізнаванності. І все це не є змінами поза межами розуміння, — якщо правильно застосувати наші вміння. Візьми хоча б те, що струсоне недоторканність шлюбу у його теперішній формі, — і недоторканність власності. Джубале, ти хоч приблизно уявляєш, скільки в цій країні витрачається на протизаплідні засоби та пристрої?

International Ladies' Garment Workers' Union — Міжнародне об'єднання виробників жіночого одягу.

«International Harvester», «Deere & Company» — масштабні американські фірми, що продукують сільськогосподарську техніку.

— Навіть гадки не маю, Семе. Близько мільярда доларів на самі лише оральні контрацептиви протягом останнього фіскального року... А також ще півмільярда на інші — дієві не більше від злакового крохмалю.

— О, так — я забув, що ти медик.

— У минулому. Пам'ять барахольника.

— Без різниці. Що станеться з тією великою індустрією та з наполегливими противниками моралістів, коли жінка зможе завагітніти лише тоді, коли сама цього захоче? Коли вона також буде невразливою до хвороб? І матиме до такої міри змінену свідомість, що бажатиме статевих стосунків з усією сердечністю, про яку Клеопатра ніколи й не мріяла? І коли будь-який чоловік, який намагатиметься згвалтувати її, — якщо вона це грокне, — помре так швидко, що навіть не зрозуміє, що з ним сталося? Коли жінки звільняться від провини і страху, але стануть невразливі до будь-яких рішень, окрім своїх власних? Прокляття, фармакологічна індустрія стане пережитком минулого! Які ще промисловості, закони, інститути, стереотипи, упередженості та дурниці потрібно зруйнувати?

— Я не грокаю повноти, — визнав Джубал. — Справа стосується предмета, яким я дуже тривалий час взагалі не цікавився.

— Один інститут не буде зруйнований. Шлюб.

— Невже?

— Саме так. Замість цього він буде очищений, зміцнений і терпимий. Терпимий? Захопливий! Бачиш ось ту кралю з довгим чорним волоссям?

— Так. Мене ще раніше зачарувала її краса.

— Вона знає, що красива, — і підросла на півтора фути, відколи ми приєдналися до церкви. Це моя дружина. Трохи більше року назад ми гризлися як собаки. Вона ревнувала... Була дуже неуважна. Нудна. Прокляття, ми обоє були нудними, і лише діти тримали нас разом, а ще — її бажання володіти; я знав, що вона ніколи не відпустить мене без бі-йок та скандалів... І не мав мужності намагатися в моєму

віці знову зійтися з кимось — у всякому разі для шлюбу. Тож я ходив наліво, якщо мені це вдавалося — у професора в коледжі багато спокус, плюс кілька безпечних можливостей, — а Рут тихо мучилася. А інколи — не дуже тихо. А потім ми об'єдналися, — щасливо сказав Сем. — І я закохався у власну дружину. Подругу номер один!

Сем говорив дуже тихо; особисту розмову перекривали шум трапези та розмова веселої компанії. Його дружина сиділа на протилежному кінці столу. Вона подивилась на них і чітко сказала:

— Це перебільшення, Джубале. Думаю, що я — номер шість. Її чоловік вигукнув:

— Не лізь мені у голову, красуне! У нас чоловіча розмова. Приділи свою увагу Ларрі, — він взяв велику булочку й кинув її у Рут.

Вона зупинила її на півдорозі — і повернула назад, не припиняючи розмови; Сем спіймав булочку і намазав її маслом.

— Я приділю Ларрі усю увагу, яку він захоче... можливо, пізніше. Джубале, той грубіян не дав мені закінчити. Місце номер шість неперевершене! Тому що мого імені навіть не було в переліку, — аж доки ми не приєдналися до церкви. Я не підіймалася вище за шосту позицію з Семом протягом останніх двадцяти років, — і вона знову переключила свою увагу на Ларрі.

— Це й справді так, — тихо сказав Сем, — ми двоє зараз партнери. Значно більше, ніж коли-небудь були, — навіть у найкращі періоди нашого тодішнього шлюбу. І ми потрапили на цей шлях завдяки навчанню, яке закінчилося розділенням та зближенням з іншими, тими, хто пройшли таке ж навчання. Ми всі об'єдналися у пари всередині більшої групи — зазвичай (але необов'язково) з власними офіційними чоловіком чи дружиною. А інколи й ні... І, якщо ні, — перестановка відбувається без душевного болю, з теплішими, ближчими, кращими стосунками, ніж ті, що бувають між так званими «розлученими» парами, ніж будь-коли раніше —

як в ліжку, так і поза ним. Жодних втрат, і всі — у вигащі. Чорт, подружжя можуть утворюватися необов'язково між чоловіком та жінкою. Наприклад, Доун та Джилл: вони працюють разом, як команда акробаток.

— Гм... Пригадую, — замислено промовив Джубал, — у мене була думка, що ці двоє — дружини Майка.

— Не більше, ніж будь-кого з нас. Чи Майк — для решти. Слід сказати, що Майк був надто зайнятий — він постійно ділив себе з усіма навколо, аж доки не згорів Храм, — для того, щоб належати комусь одному.

І Сем додав:

— Якщо хтось і є дружиною Майка, то це — Патті, хоча вона постійно виконує стільки справ, що їхні стосунки радше духовні, аніж фізичні. Фактично можна сказати, що Майк з Патті обділили, коли справа доходить до терзання матрацу. Патті не зовсім така, як раніше Рут, проте достатньо на неї схожа.

Патті подивилась на них і сказала:

— Семе, любий, я не відчуваю, що мене обділили.

— Що? — тоді Сем оголосив голосно і гірко:

— Єдине, що у цій церкві неправильно, — так це те, що людина позбавлена усілякої приватності!

Це викликало справжній обстріл їжею його персони, спричинений переважно жінками. Він усе спіймав і відправив назад, навіть не піднявши рук, аж доки це не стало аж надто складно, — і повна тарілка зі спагеті, яку, як помітив Джубал, кинула Дорказ, не влучила йому в обличчя.

Якусь мить Сем здавався понівеченою жертвою. Потім його обличчя несподівано очистилось, — зник навіть соус, який забризкав сорочку Джубала.

— Не давай їй більше, Тоні. Вона марнує їжу; нехай сидить голодна.

— На кухні ще є вдосталь, — відповів Тоні. — Семе, а спагеті тобі личать. Дуже гарний соус, правда ж?

Тарілка Дорказ пропливла на кухню й повернулася повною. Джубал вирішив, що підозри Дорказ виправдані —

тарілка була наповнена значно більше, ніж звичайно; він добре знав її апетит.

— Дуже смачний соус, — погодився Сем. — Я скуштував трохи, коли він потрапив мені у рот. Що це? Чи мені не слід питати?

— Подрібнений полісмен, — відповів Тоні.

Ніхто не засміявся. На якусь жахливу мить Джубал замислився над тим, чи це дійсно був лише жарт. Потім згадав, що його водні брати часто посміхаються, проте рідко сміються; до того ж полісмен повинен бути здоровою їжею. Проте соус у будь-якім разі не міг бути з «людятини», інакше він мав би смак свинини. А цей соус мав виразний запах яловичини.

Він змінив тему.

— Що я найбільше люблю у цій релігії...

— Хіба це релігія? — поцікавився Сем.

— Ну, церква. Називай її церквою. Як хочеш.

— Це церква, — погодився Сем. — Вона виконує всі функції церкви, і її теологія досить сильно збігається з деякими справжніми релігіями. Віруваннями. Я втягнувся, тому що раніше був затятим атеїстом; а тепер я верховний жрець і взагалі не знаю, хто я.

— З того, що ти сказав, я зрозумів, що ти єврей.

— Так. З давнього роду рабинів. Тож я й став атеїстом. А тепер подивися на мене. Але мій кузен та Саул і дружина Рут обоє — євреї у сенсі релігійного віросповідання. Тож поговори з Саулом, — і ти побачиш, що юдаїзму це вчення не суперечить. А можливо — і допомагає йому... Наприклад, Рут: вона перша подолала перешкоди, вона розвивається швидше, ніж я; стала жрицею задовго до того, як я став жерцем. Але вона духовна людина, і їй легше, бо вона думає гонадами¹. Я ж мушу йти складнішим шляхом.

— Навчання, — повторив Джубал. — Це те, що мені подобається тут найбільше. Віра, в якій мене виховували, не

¹ Гонади — статеві залози.

вимагала, щоб хтось з нас знав усе. Потрібно було лише сповідатися у своїх гріхах та бути врятованим, — ось і все: ти опинявся в безпеці в руках Ісуса. Людина могла бути дурною як пробка, не вміти лічити до десяти, — але бути при цьому абсолютно переконаною в тому, що вона обрана Богом і гарантовано отримає вічне блаженство, тому що її «навернули». Вона може стати, — чи ні — студентом семінарії, навіть в тому випадку якщо це було їй не потрібно... І точно не повинна знати — та й навіть намагатися дізнатися — чогось більшого. З того, що я грокнув, — ця церква натомість не приймає «навернення».

— Ти грокнув правильно.

— Людина повинна спершу мати бажання вчитися — і дотримуватися його якийсь час, тобто наполегливо займатися. Я грокаю, що це само по собі корисно.

— Більше, ніж корисно, — погодився Сем. — Це обов'язково. Цю ідею неможливо обміркувати без мови зокрема та навчання загалом, які дають надзвичайно багато переваг: від того, як жити без боротьби — до того, як задовольнити свою дружину, і все це — похідні від логіки основної концепції... Розуміння того, хто ти є, чому ти тут, як ти працюєш і, відповідно, поводишся. Щастя — це питання функціонування способу людського буття; тут все організовано, щоб функціонувати правильно... Але слова в англійській мові пусті, в ній це лише тавтологія. Марсіанською ж це — довершена інструкція. Я говорив про те, що у мене був рак, коли я прийшов сюди?

— Що? Ні, не говорив.

— Я й сам не знав. Майкл це грокнув й відправив мене на звичайний рентген — для того, щоб я переконався. Потім ми почали працювати над цим разом. Зцілення «вірою». Диво. Дослідження стверджують: «спонтанна ремісія», що, як я грокаю, означає — «я одужав».

Джубал кивнув.

— Професійна двозначність. Деякі види раку зникають, і ми не знаємо чому.

— Я знаю, чому зник саме цей. Це сталося від того часу, як я почав контролювати власне тіло. З допомогою Майка я полагодив пошкодження. Тепер я можу робити це сам. Хочеш відчути, як зупиняється серце?

— Дякую, — я багато разів бачив, як це відбувається з Майком. Мій шановний колега, Буркотун Нельсон, не сидів би поруч з нами, якщо те, про що ти говориш, було б «зціленням вірою». Це добровільний контроль над тілом. Я грокаю.

— Вибач. Ми всі знаємо, що ти грокаєш. Ми знаємо.

— Ну, я не люблю називати Майка брехуном — тому що це не так. Проте у деяких випадках хлопчина дійсно упереджений. Сем похитав головою.

— Я говорю з тобою впродовж усієї вечери. Я хотів перевірити це сам, — попри те, що казав Майк. Ти дійсно грокаєш. Мені цікаво, що нового ти зміг би відкрити нам, якби потурбувався вивчити мову?

— Нічого. Я старий чоловік, і мої можливості сильно обмежені.

— А я наполягаю на протилежному. Всі решта Першо-названих мусили почати вивчати мову, щоб досягти справжніх успіхів. Навіть ті троє, що були з тобою, пройшли інтенсивне тренування: їх вводили в транс впродовж кількох днів, — окрім тих випадків, коли ми входили в транс всі разом. Всі — але ти... Тобі дійсно це не потрібно. Якщо тільки ти не хочеш навчитися стирати спагеті зі свого обличчя без рушника, — у чому, я грокаю, ти взагалі-то не дуже зацікавлений.

— Мені було достатньо це побачити.

Більшість інших вже встали з-за столу і пішли — тихо, без формальностей, коли їм захотілося. Рут підійшла ближче й зупинилась біля них.

— Збираєтеся просидіти тут всю ніч? Чи винести вас звідси разом зі стравами?

— Я підкаблучник. Ходімо, Джубале, — Сем зупинився, щоб поцілувати дружину.

Вони затрималися лише на секунду — у кімнаті зі стерео.
— Нічого нового? — запитав Сем.

— Окружний прокурор графства, — сказав хтось із глядачів, — говорить про спроби довести, що всі сьогоднішні катастрофи — наша робота... Хоча й не визнає, що не має ані найменшого уявлення, як хоч щось із цього можна було скоїти.

— Нещасний. Він гризе дерев'яну ногу, і в нього болять зуби.

Вони пройшли далі й зайшли до тихішої вітальні. Сем промовив:

— Я говорив, що цих неприємностей слід було чекати, — і що ситуація може суттєво погіршитись іще до того, як ми зможемо отримати достатній контроль над громадською думкою, щоб до нас стали більш терпимими. Але Майк не поспішає. Тож ми закрили Церкву Усіх Світів — ми дійсно її закрили. Ми переїдемо й відкриємо Братство Однієї Віри, — після чого нас знову виштовхають. Тоді ми знову відкриємо ще десь якийсь Храм Великих Пірамід, який приведе до нас безліч дурненьких і товстих жінок. Проте деякі з них з часом уже не будуть ані товстими, ані дурними, після того, як ми зареєструємо Медичну Асоціацію. Якщо у нас на хвості опиняться місцеві бари та газети з їх позачерговими виборами головних політиків, — то що ж, тоді ми десь іще відкриємо Братство баптистів. Кожна організація нестиме справжній поступ; кожна буде цілісним осередком, де відбуватимуться тренінги, яким неможливо зашкодити. І Майк почав саме з цього менше року тому, — невпевнений у собі, за допомоги лише трьох нетренованих жриць за покликанням. Зараз у нас — повне Гніздо... Плюс безліч достатньо освічених паломників, з якими ми можемо зв'язатися пізніше, і які дозволять знову об'єднати розрізнені центри. А колись, якогось дня, ми станемо надто сильними, щоб нас переслідували.

— Що ж, — погодився Джубал, — це може спрацювати. Ісус колись наробив немало шуму всього лише з дванадцятьма послідовниками. Свого часу.

Сем радісно посміхнувся.

— Єврей. Дякую за згадку про Нього. Він — визначна історія успіху мого народу, і всім нам це відомо, — навіть попри те, що багато хто з нас про Нього мовчить. Але Він був євреєм, який творив добро, — і я пишаюся Ним, тому що я сам — єврей. Будь ласка, зверни увагу на те, що Ісус не намагався зробити все зразу до найближчої середи. Він був терплячим, коли заснував здорову організацію й дозволив їй розвиватись. Майк також терплячий. Терпіння — це до такої міри значна частина навчання, що це навіть не можна вважати терпінням. Все відбувається автоматично. Головне — не хвилюватись. Ніколи ніяких хвилювань.

— Здорове ставлення — в усі часи.

— Не ставлення, а функціонування навчання. Джубале? Я грокаю, що ти втомився. Чи хотів би ти, щоб я зняв твою втому? Чи радше пішов би у ліжку? Якщо ні — то наші брати говоритимуть з тобою впродовж всієї ночі, підтримуючи тебе. Більшість з нас не спить, ти знаєш.

Джубал зівнув.

— Думаю, що оберу тривалу, гарячу ванну та вісім годин сну. Я посиджу з нашими братами завтра... Та в інші дні.

— У безліч інших днів, — погодився Сем.

Джубал знайшов свою кімнату, де до нього несподівано приєдналася Патті. Вона знову наполягла на тому, щоб наповнити ванну; потім розстелила ліжку і обережно, навіть не торкаючись його, поставила поруч набір для напоїв та свіжі кубики льоду; налила одну склянку й залишила її на полиці біля ванни. Джубал не намагався прогнати її: вона прийшла показати всі свої зображення. Він достатньо знав про синдром, який призводить до татуювань всього тіла, щоб бути точно впевненим в тому, що, коли він зараз не зверне на них увагу і не попросить дозволу подивитися, вона дуже образиться, — навіть попри те, що могла їх прикрити.

Він не виявляв — та й не відчував — жодного роздратування, яке колись відчув Бен у подібній ситуації. Він пройшов вперед роздягненим, не звертаючи на це увагу, — і відкрив

для себе з іронічно-гіркою гордістю, що це для нього не має значення. Хоча б тому, що він дуже багато років тому востаннє дозволяв будь-кому, чоловіку чи жінці, бачити себе голим. Здавалося, це було не важливо також для Патті, — навіть менше, ніж для нього. Вона просто переконалася, що ванна готова, перед тим, як запросити його увійти в воду.

Потім вона залишилася і розповіла йому, чим було кожне зображення та в якому порядку їх слід роздивлятися.

Джубал був у неймовірному захваті, але сформулював своє схвалення як цілковито безсторонню критику. Проте для себе він відзначив, що це була найдовершеніша демонстрація віртуозного володіння голкою, яку він коли-небудь бачив, — і це робило його цілковито розмальовану подругу-японку схожою на дешевий гобелен поруч із розкішним персидським килимом.

— Вони трохи змінюються, — сказала вона йому. — Взяти сцену святого народження ось тут — стіна на задньому плані спочатку виглядала вигнутою... А ліжка були схожі радше на лікарняні столи. Звичайно, я теж змінююся, але впевнена в тім, що Джордж не заперечує... Мене не торкалася татуювальна голка, відколи він пішов на Небеса, — і, якщо зі мною відбуваються якісь дивовижні зміни, то я впевнена, що він про них знає та якимось чином доклав до цього руки.

Джубал вирішив, що Патті була трохи несповна розуму, однак що загалом дуже мила. Він радше любив дивакуватих людей, а ось «сіль землі» його не надто цікавила. Врешті, не така вже вона й божевільна...

Тим часом Патті збрала розкиданий ним одяг і повісила його у шафі, навіть не торкнувшись його. Ймовірно, вона була живим доказом того, що не потрібно бути святим, можна бути ким завгодно, щоб навчитися отримувати переваги від цих марсіанських вмій, яким хлопчик, очевидно, може навчити будь-кого.

Трохи згодом він відчув, що вона була готова піти, — і запропонував їй це, попросивши поцілувати його хрещениць на ніч, бо він про це забув.

— Я був втомлений, Патті.

Вона кивнула.

— А мене викликали для роботи над словником, — вона нахилилася й поцілувала його, сердечно, але швидко.

— Я візьму ось цей для наших крихіток.

— І погладжування — для Солоденької булочки.

— Так, звичайно. Вона тебе грокає, Джубале. Вона знає, що тобі подобаються змії.

— Добре. Розділяю з тобою воду.

— Ти є Бог, Джубале.

І вона пішла. Джубал простягся у ванній, здивувавшись тому, що більше не відчував втоми, і усвідомив, що його кістки більше не болять. Патті, з її спокійним, врівноваженим щастям, тонізувала його. Хотів би і він не вагатися... Потім визнав, що не хотів би бути ніким іншим, тільки собою — старим, рішучим і самозакоханим.

Нарешті він намилився, сполоснувся й вирішив поголитися — для того, щоб не поспішати перед сніданком.

Після цього Джубал замкнув двері до своєї кімнати, ввімкнув світло над головою і ліг у ліжко. Огледівся в пошуках чогось, що можна почитати, — і роздратовано побачив, що нічого немає. Ця залежність була більша за інші, але він не хотів знову виходити й потрапляти комусь на очі. Замість цього він хильнув якоїсь рідини зі склянки й вимкнув світло біля ліжка.

Але заснув не одразу. Приємна розмова з Пат, здавалося, розбудила його й дала полегшення. Він все ще не спав, коли прийшла Доун.

Він вигукнув:

— Хто там?

— Доун¹.

— Світанок ще не настав — зараз лише... О...

— Так, Джубал. Це я.

---

¹ Це слово перекладається з англійської як «світанок», «схід сонця».

— Прокляття, я думав, що зачинив двері на засув. Дитинко, виходь звідси... Гей! Злізь з мого ліжка, негіднице!

— Так, Джубале. Злізу. Але спочатку хочу тобі дещо сказати.

— Що?

— Я дуже давно люблю тебе. Майже так сам давно, як і Джилл.

— Що ж, дуже добре. А тепер досить верзти дурниці; забирай звідси свій гарненький задок.

— Я так і зроблю, Джубале, — смиренно промовила вона. — Але я хочу, щоб ти спочатку дещо почув. Щось про жінок.

— Я не хочу слухати цього зараз. Розкажи мені вранці.

— Зараз, Джубале.

Він зітхнув.

— Говори. Але залишайся там, де й стоїш.

— Джубале... Мій любий брате. Чоловіки надто багато уваги приділяють тому, як ми, жінки, виглядаємо. Тож ми намагаємося бути вродливими — бо це чеснота. Я раніше була стриптизеркою, — ти це знаєш. Це також була чеснота: дозволяти чоловікам насолоджуватися моєю красою, отримувати насолоду від того, ким я для них була. Я вважала власною заслугою те, що я могла їм дати саме те, що їм було потрібно.

Але, Джубале, жінки — це не чоловіки. Ми цінуємо те, ким людина є насправді. Інколи ми ставимо безглузді запитання, — наприклад: «Він багатий?», або — «Чи подбає він про моїх дітей і чи буде для них хорошим батьком?» А інколи жінки думають і так: «А він добрий?» Чи він — такий, яким є ти, Джубале. Це і є та краса, яку ми в вас бачимо, — і вона відрізняється від краси, яку ви бачите в нас. Ти прекрасний, Джубале.

— О Господи!

— Думаю, що ти говориш правильно. Ти є Бог, і я є Бог. І ти мені потрібен. Пропоную тобі воду. Чи розділиш ти зі мною воду і чи зблизишся зі мною?

— Гм... Послухай, крихітко, — якщо ти розумієш, що пропонуєш...

— Ти грокнув, Джубале. Щоб розділити разом все, що в нас є. Самих себе.

— Думаю, так. Моя любя, у тебе було безліч можливостей розділити це... Проте... Сам я... Що ж, Доун, ти на кілька років спізнилась. Мені й справді шкода, повір. Дякую. Велике спасибі. Тепер йди і дозволь старій людині поспати.

— Ти поспиш, коли очікування наповниться. Джубале... Я не можу позичити тобі сил. Та я грокаю, що це і непотрібно. (Чорт забирай, це й справді було не потрібно!)

— Ні, Доун. Дякую, любя.

Вона стала на коліна і вклонилася йому.

— Тоді лише одне слово. Джилл говорила мені, що коли ти сперечатимешся, щоб я заплакала. Мені відпустити сльози на твої груди? І розділити воду в такий спосіб?

— Завтра я відлупцюю Джилл різкою!

— Так, Джубале. Я починаю плакати, — вона не створила ані звуку, але вже через секунду чи дві тепла, велика сльоза впала йому на груди, а за нею полилися й інші, одна за одною... І ще одна... І ще. Доун майже нечутно схлипувала.

Джубал вилаявся й потягнувся до неї... І підкорився неминучому.

Розділ 36

Джубал прокинувся бадьорим і щасливим. Він відчував, що добре відпочив — і що відчувається перед сніданком краще, ніж будь-коли. Впродовж більш ніж тривалого часу він намагався впоратися з цим зазвичай темним періодом в житті — між прокиданням і першою чашкою кави, — втішаючи себе думкою про те, що завтра, можливо, стане легше.

Цього ранку Джубал впіймав себе на тому, що насвистує — і що в нього це дуже погано виходить. Він помітив це, замовк — а потім забув і засвистів знову. Він побачив своє відображення у дзеркалі, іронічно гмикнув, а потім широко посміхнувся:

— Ти невинно старий розпусник. І тебе будь-коли можуть відправити на бійню.

Він помітив на грудях сиву волосину, висмикнув її та, не надто переймаючись безліччю інших, не менш сивих, продовжив готувати своє обличчя до зустрічі зі світом.

Коли він вийшов з кімнати, біля дверей стояла Джилл. Випадковість? Ні, він більше не вірив у жодні «збіги обставин» у цьому *ménage*¹. Тут все працювало злагоджено, мов запрограмоване комп'ютером. Вона кинулась просто йому в обійми.

— Джубале... О, ми так тебе любимо! Ти є Бог.

Він повернув їй поцілунок з такою ж теплотою, яку отримав, грюкнувши, що було б лицемірним цього не зробити, — і усвідомив, що поцілунки Джилл, без сумніву, відрізняються від поцілунків Доун, проте це можна радше відчутти, аніж сформулювати.

Через якийсь час він відсторонився, однак не відпустив її.

— Ти, маленька Мессаліна²... Адже це ти все це підлаштувала!

— Джубале, любий... Ти був прекрасний!

— Гм... Як, у біса, ти знаєш, на що я був здатний?

Вона невинно глянула на цього.

— Ну, Джубале, я в цьому не сумнівалася ще відколи ми з Майком вперше оселилися в твоєму домі. Бачиш, уже навіть тоді, коли Майк впадав у транс, він міг бачити все, що його оточувало, навіть на досить великій відстані, — а інколи дивився на тебе, щоб поставити питання чи щоб дізнатися, чи ти ще не спиш.

— Але я спав сам! Завжди.

— Так, любий. Проте я мала на увазі не зовсім це. Пам'ятаєш, — мені завжди доводилося пояснювати Майку те, чого він не розумів.

Дім.

Третя дружина римського імператора Клавдія, впливова й ласа до влади римлянка, чиє ім'я набуло переносного значення через її розпутну поведінку.

— Rrrrrr! — він вирішив не розпитувати далі. — Все одно, тобі не слід було все це влаштовувати.

— Я грокаю, що ти говориш не те, що відчуваєш у твоєму серці, Джубале... І ти грокаєш, що я говорю правильно. Ти був нам потрібен тут, у Гнізді. Повністю й до кінця. Ми потребували тебе. Оскільки твоїми чеснотами є сором'язливість і стриманість, ми зробили все, що могли, щоб привітати тебе, при цьому не образивши. І ми не образили тебе, якщо я правильно грокаю.

— Хто це «ми»?

— Це було повне Розділення з усім Гніздом, як ти грокаєш, — і ти був там. Майк призупинив усі свої справи, щоб він там не робив, прокинувся... І грокнув з тобою, і тримав нас усіх разом.

Джубал поспіхом відкинув питання й стосовно цього також.

— Виходить, Майк нарешті прокинувся? Це тому твої очі так сяють?

— Лише частково. Звичайно, ми завжди у захваті, коли Майк не в трансі: для нас це радість... Але він ніколи насправді не йде від нас. Джубале, я грокаю, що ти ще не грокнув повноти нашого шляху Розділення води. Та очкування наповниться. Спочатку й Майк цього не грокав, — він думав, що це лише спосіб оживлення яєць, як на Марсі.

— Що ж... Головна мета — очевидна: це діти. Тому така поведінка з такою людиною, як я, — безглузда: у мене немає ні наміру, ні бажання робити щось, що може призвести до розмноження.

Вона похитала головою.

— Діти — це очевидний результат... Але зовсім не основна мета. Діти надають значення майбутньому, і це — велика чеснота. Проте лише три, чи чотири, чи десять разів у житті жінки в ній може поселитися дитина — із тисяч разів, коли вона може поділитися собою. Ось це головна мета того, що ми можемо робити так часто, але потребували б так рідко, якби це було лише для розмноження. Це розділення

та зближення — завжди і назавжди. Джубале, Майк грокнув це, тому що на Марсі дві речі — оживлення яєць та зближення — цілковито роз'єднані... А ще він грокнув, що наш спосіб — найкращий. Яке ж це щастя — народитися не марсіанином... Бути людиною... І жінкою!

Він пильно на неї подивився.

— Дитино, ти вагітна?

— Так, Джубале. Я нарешті грокнула, що очікування закінчилося, і я стала вільна. Більшості з Гнізда не потрібно було чекати — але ми з Доун були дуже зайняті. Та коли ми грокнули, що наближається ця крива перетину, я грокнула, що після неї буде очікування, — і, як ти бачиш, так і сталося. Майк не відбудує Храм за одну ніч; тому верховним жрицям не потрібно поспішати з народженням дитини. Очікування завжди наповнюється.

З цієї пишномовної мішанини Джубал виділив основний факт, або впевненість Джилл щодо можливого факту. Що ж, у неї, без сумніву, було вдосталь можливостей. Він вирішив простежити за цим й спробувати забрати її додому, якщо це буде можливо. Надлюдські методи Майка були дуже гарними, — але також не зайве мати найкраще сучасне обладнання та техніку під рукою. Він не мав наміру допускати, щоб у Джилл виникла еклампсія¹ чи сталося щось подібне. Навіть якщо йому доведеться бути грубим з дітьми.

Його цікавили й інші можливості, проте він вирішив про них не згадувати.

— Де Доун? І Майк? Здається, тут дуже тихо.

Ніхто не йшов коридором, у якому вони стояли, не було чути й голосів... Але оте дивне відчуття щасливого очікування було навіть сильніше, ніж минулого вечора. Він очікував на повне звільнення від напруження після церемонії — до якої, ймовірно, сам приєднався, не знаючи про це. Проте це місце здавалося напруженішим, ніж будь-коли

раніше. Це несподівано нагадало йому про те, що він відчував ще маленьким хлопчиком, коли чекав на свій перший цирковий парад, коли хтось вигукнув: «Йдуть слони!» Джубал тоді жалкував про те, що, якби він був трохи вищим, то міг би побачити слонів, які йшли повз захоплений натовп. Ось тільки тут не було натовпу.

— Доун попросила передати від неї поцілунок; вона буде зайнята впродовж наступних трьох годин, — чи щось близько того. І Майк теж зайнятий: він знову впав у транс.

— Ага.

— Не говори так розчаровано; він скоро звільниться, бо докладає всіх зусиль, щоб звільнитися задля тебе. Дюк протягом всієї ночі шукав швидкісні записувачі, які ми використовуємо для словника. Зараз у нас заняття групи, що записує марсіанські фонетичні символи; коли Майк закінчить заняття, він зможе прийти. Доун щойно почала диктувати; я закінчила першу лекцію й вийшла привітатися з тобою... Але маю повернутися, щоб наповнитися останньою частиною роботи, — тож мене не буде трохи довше, ніж Доун. А ось і поцілунок від неї — бо перший був від мене.

Вона обняла Джубала за шию й знову жадібно притиснулася до його вуст, врешті-решт промовивши:

— Господи! Чому ми чекали так довго?.. Я прощаюся ненадовго!

Джубал зустрів ще кількох людей у великій їдальні. Дюк підняв очі, посміхнувся, помахав йому й знову почав щось наминати. Він не був схожий на людину, що не спала всю ніч, — хоча і це було не так, бо він не спав аж дві ночі.

Беккі Віззі, що сиділа поряд з Дюком, озирнулася, побачила його і радісно вигукнула:

— Привіт, старий розпуснику! — схопила його за вухо, потягла вниз й прошепотіла:

— Я все знаю. Але чому тебе не було поруч, щоб втішити мене, коли помер професор? — і вона додала вже гучніше:

— Сідай біля мене, і ми принесемо тобі поїсти, поки ти розповідатимеш, про які такі витівки писав останнім часом.

— Хвилинку, Беккі, — Джубал обійшов стіл.

— Привіт, Шкіпере. Як переліт?

— Жодних проблем. Рейсовий літак. Здається, ти ще не знайомий з місіс ван Тромп. Люба, ось винуватець цього бенкету, єдиний та неповторний Джубал Гаршоу — двох таких було б забагато.

Дружина капітана була високою, звичайною на вигляд жінкою зі спокійним поглядом, властивим усім дружинам капітанів. Вона підвелася і поцілувала Джубала.

— Ти є Бог.

— О, ти є Бог.

Джубал вирішив, що, напевне, вже звик до ритуалу... Прокляття, якщо він говоритиме це надто часто, то може й останні клепки розгубити, повіривши у сказане. Тим часом дружина Шкіпера стисла його в обіймах. Він вирішив, що вона може навіть Джилл повчити цілуватися. Вона (як же це колись описала Анна?) віддавала цьому всю свою увагу — і не думала більше ні про що інше.

— Припускаю, Ван, — сказав Джубал, — що мені й справді не слід було дивуватися тому, що ти тут.

— Що ж, — відповів космонавт, — той, хто часто літає на Марс, отримує змогу порадитися з його жителями — хіба ні?

— Лише щоб порадитися?

— Є й інші питання.

Ван Тромп потягнувся, щоб взяти грінку, і вона сама посунулася до нього.

— Гарна їжа; гарне товариство.

— Гм, так.

— Джубале, — поклікала мадам Везант, — їсти!

Джубал повернувся на своє місце й побачив яечню, апельсиновий сік та інші вибагливі найдки, що вже чекали на нього. Беккі поляскала його по стегну.

— Непогане місце для молитов — чи не так, мій півнику?

— Жінко, повертайся до своїх гороскопів!

— Це нагадало мені дещо, любий: хочу знати точний момент твого народження.

— Ну, я народився у три вдалі дні, у різний час. Я був надто великим хлопчиком, і тому довелося витягувати мене частинами.

Беккі різко відповіла:

— Я дізнаюся.

— Будівля суду згоріла, коли мені було три. Не зможеш.

— Завжди є інші можливості. Хочеш укласти маленьке парі?

— Якщо продовжиш мене перебивати, то зрозумієш, що ти ще не виросла з того віку, коли тебе можна відшмагати різкою. Як ти, дівчинко?

— А ти як думаєш? Який у мене вигляд?

— Здоровий. Трохи набрала у вазі. Пофарбувала волосся.

— Ні. Я перестала фарбувати волосся кілька місяців тому.

Приєднуйся, і ми позбудемося твоєї сивини. Замінімо її справжнім газоном.

— Беккі, я відмовляюся молодшати за будь-яких умов. Я пройшов важкий шлях, щоб досягти своєї старості, і прагну отримувати від неї задоволення. Досить базікати, дай людині поїсти.

— Так, сер. Так, старий розпуснику.

Джубал якраз вставав з-за столу, коли до їдальні увійшов Людина з Марса.

— Тату! О, Джубале! — Майк стиснув його в обіймах і поцілував.

Джубала ці обійми трохи заспокоїли.

— Ти вже дорослий, синку. Сідай і насолоджуйся сніданком. Я посиджу з тобою.

— Я прийшов сюди не снідати: я шукав тебе. Пошукаймо місце, щоб поговорити.

— Добре.

Вони пройшли до вітальні одного з номерів; дорогою Майк тримав Джубала за руку — так захоплений маленький

хлопчик тримає улюбленого дідуся. Майк обрав для Джубала велике зручне крісло і вмовився навпроти нього, на суцідньому дивані. Це була кімната з того боку будівлі, де розташовувалась приватна платформа приземлення; високі вікна на всю стіну виходили якраз на неї. Джубал встав і трохи пересунув крісло — так, щоб світло не било йому в очі, коли він дивився на свого названого сина. Його не здивувало, а радше обурило те, що важке крісло посунулося так легко, мовби важило не більше від дитячої надувної кульки, а його руки лише вказували напрямком.

Коли вони зайшли, у кімнаті сиділи жінка та двоє чоловіків. Через якийсь час вони вийшли — повільно, вільно і невимушено. Після цього Майк і Джубал лишилися самі — якщо не вважати товариством склянки з улюбленим бренді під рукою.

Джубал був майже готовий визнати, що той незначний контроль над предметами, яким володіють ці люди, міг суттєво заощадити сили та гроші (хоча б на хімчистці: та вчорашня сорочка Джубала, на якій були плями соусу, була така свіжа, що він надягнув її й сьогодні). До того ж це було значно зручніше, ніж сліпо довіряти механізмам. Однак Джубал не звик до телепатичного контролю предметів без кабелів чи хвиль; це дивувало його так само, як порядних коней дивували екіпажі, які рухались самостійно у ті часи, коли Джубал був маленьким.

Дюк налив бренді. Майк промовив:

— Привіт, Людоїде. Дякую. Ти новий офіціант?

— *De nada*¹, Монстре. Комусь же потрібно це робити, — а ти забрав всіх, кого можна, туди, в кімнату рабів мікрофонних записів.

— Що ж, вони впораються з усім за кілька годин, і ти зможеш повернутися до свого марного, розпусного існування. Робота зроблена, Людоїде. Кінець.

¹ Немає за що (*icn.*).

— Вся чортова марсіанська мова — в одній книзі? Монстре, я б краще перевірив тебе: а то раптом в тебе згоріли конденсатори.

— О, ні, ні! Лише початкові знання її, які я маю, — мав. Мій мозок тепер порожній. Але такі інтелектуали, як Стінкі, повернуться на Марс через століття, щоб доповнити це тим, чого я ніколи не знав. Проте я лише частково завершив роботу; вона тривала близько шести тижнів суб'єктивного часу, починаючи десь з п'ятої ранку — і кожного разу, коли ми відкладали зустріч. А тепер досвідчені дешифрувальники зможуть самі все це завершити. Тож я вільний і маю можливість побачитися з Джубалом. Мій розум більше нічого не тривожить, — Майк потягнувся й позіхнув. — Як добре. Завершення роботи завжди викликає приємні почуття.

— Ти візьмешся за щось інше ще до кінця дня. Босе, цей марсіанський монстр не може обходитись без роботи. Це, здається, вперше він просто розслабився й нічого не робить більше двох хвилин поспіль. Йому потрібно записатись до клубу «Анонімних трудоволіків». Або вам слід навідуватися до нас частіше: ви гарно на нього впливаєте.

— Господь заборонив мені коли-небудь гарно впливати на когось.

— А ти зараз вийдеш звідси, Людоїде, і припиниш розказувати про мене неправду.

— Чорт, неправду! Ти перетворив мене на затятого правдолюба... І це дуже допомагає у деяких групах, з якими я працюю, — Дюк вийшов.

Майк підняв свою склянку.

— Розділімо воду, мій брате Батьку Джубале.

— Пий глибоко, синку.

— Ти є Бог.

— Охолонь, Майку. Я приймаю це від інших — і ввічливо відповідаю. Але не треба боготворити мене. Я знав тебе, коли ти ще був «лише яйцем».

— Добре, Джубале.

— Так краще. Коли ти почав пити з самого ранку? Якщо робити це у твоєму віці, можна знищити шлунок. Ти ніколи не доживеш до того, щоб стати щасливим старим п'яницею, як я.

Майк глянув на свою напівпорожню склянку.

— Я питиму, якщо це розділення. На мене це ніяк не впливає — так само як і на більшість інших (якщо, звісно, вони цього не хочуть). Якось я дозволив алкоголю діяти й не зупиняв його, аж доки не знепритомнів. Дивне відчуття. Це неправильно, як я грокаю. Лише спосіб відділитися від тіла на якийсь час — без самого відділення. Я можу досягти такого ж ефекту, тільки значно більш дієвого — і без шкоди, яку потім потрібно виправляти через вихід у транс.

— І точно — економніше.

— Ну, наш рахунок за алкоголь — це ніщо. Більше того: утримання всього Храму вартує приблизно стільки ж, скільки ти витрачаєш на свій дім. За винятком початкових інвестицій — а ми лише трохи оновили інтер'єр і витрачалися лише на каву та тістечка, — у нас свої уявлення про те, що приносить радість. Нам потрібно так мало, що я раніше дивувався, що ж робити з усіма пожертвами, які ми отримуємо.

— Тоді чому ти збирав пожертви на службах?

— Що? О, це ти маєш зрозуміти, Джубале. Простаки не звернуть належної уваги на щось безкоштовне.

— Я знаю; просто мені стало цікаво, чи відомо це тобі.

— О, так, — я грюкнув простаків, Джубале. Спершу я намагався проповідувати безкоштовно — лише віддавати. У мене вдосталь грошей, і мені здалося, що це нормально. Це не спрацювало. Ми, люди, повинні досягти значного розвитку, перш ніж навчимося приймати безкоштовні дари й цінувати їх. Зазвичай я ніколи не давав їм нічого безкоштовно — аж до Шостого Кола. До того часу вони вже могли це сприйняти... А приймати — значно важче, ніж віддавати.

— Гм... Синку, можливо, тобі варто написати книгу з людської психології.

— Я написав. Марсіанською. Записи у Стінкі, — Майк знову глянув на склянку і зробив повільний, манірний ковток. — Ми випиваємо мало спиртного. Кільком з нас — Стінкі, мені, Свену, кільком іншим — це також подобається. І я дізнався, що можу припускати лише незначний вплив, — а потім тримати його на такому рівні, отримуючи ейфорійне зближення, дуже схоже на транс, але без занурення у транс. Мінімальні пошкодження легко виправити, — він знову зробив ковток. — Саме це я й роблю цього ранку — дозволяю собі відчутти легкий жар і бути щасливим з тобою.

Джубал зблизька його вивчав.

— Синку, ти п'єш не лише тому, щоб бути компанійським; тебе щось непокоїть.

— Так.

— Хочеш про це поговорити?

— Так. Батьку, це завжди велика радість — бути з тобою, навіть якщо мене нічого не непокоїть. Проте ти — єдина людина, з якою я завжди можу поговорити, знаючи, що ти грокнеш без всілякого хвилювання. Джилл... Вона завжди грокає, але, якщо це шкодить мені, це шкодить їй навіть більше за мене. З Доун — те ж саме. Патті... Ну, Патті завжди може мене розрадити, — але вона робить це за рахунок себе самої. Я надто легко можу завдати їм болю, щоб мати змогу ризикнути й цілковито розділити з ними все, що я не можу грокнути й вшанувати, доки не розділю, — Майк здавався дуже серйозним. — Сповідь справді потрібна. Католики це знають і дотримуються їх; у них є безліч сильних чоловіків, що можуть з цим впоратися. У фостерів є групова сповідь, і вони передають її по колу, і тоді хвилювання розсіюється. Мені потрібно започаткувати сповідь у цій церкві — як частину ранкового очищення. Хоча у нас тепер це теж є, але радше спонтанно, — і після того, як паломникам це уже непотрібно. Нам варто знайти сильних людей; «гріх» важко навіть порівняти зі справжньою неправильністю... Проте гріх — це те, що грішник

грокає гріхом; а коли ти грокаєш це разом з ним, це може бути дуже тривожним. Я знаю.

Майк відверто продовжив:

— Чеснот недостатньо; чеснот ніколи не вистачає. Це була одна з моїх перших помилок: тому, що серед марсіан чеснота та мудрість — це одне й те ж; вони ідентичні. Але у нас все інакше. Візьмімо Джилл. Її чесноти були ідеальні, коли я зустрів її. Однак всередині вона заплуталася у собі — і я майже її знищив. І себе також, оскільки так само заплутався, — ще до того, як ми змогли все виправити. Її безкінечне терпіння (незвичне для цієї планети) — єдине, що нас врятувало... Поки я вчився, як бути людиною, — вона вчилася того, що знав я.

Але самих чеснот ніколи не буває достатньо. Важка, холодна мудрість теж необхідна для чеснот, щоб творити добро. Чесноти без мудрості безсумнівно творять зло, — він посміхнувся, і його обличчя засяяло. — І саме тому мені так сильно потрібен ти, Батьку, — з силою, не меншою від моєї любові до тебе. Я повинен сповідатися тобі.

Джубал скривився:

— О, заради Бога, Майку, не влаштовуй з цього вистави. Просто скажи, що тебе непокоїть. І ми знайдемо вихід.

— Так, Тату.

Але по тому Майк замовк і ще довго мовчав. Нарешті Джубал промовив:

— Тобі здається, що ти так само розбитий, як і твій зруйнований Храм? Я не буду тебе звинувачувати. Та ти і не зламався, тож можеш відбудувати його знову.

— О, ні, це зовсім не має значення.

— Що?

— Той храм був щоденником, в якому вже заповнили всі сторінки. Час завести новий, а не писати палімпсестами. Вогонь не може знищити досвід, закладений у ньому... І, суто з точки зору громадськості та політики утилітарної церкви, — цей, такий видовищний спосіб покінчити з ним через

якийсь час іще стане нам у пригоді. Ні, Джубале; останні кілька днів були лише приємною перервою в рутині. Тут немає жодної шкоди, — вираз його обличчя змінився. — Тату... Нещодавно я дізнався, що був шпигуном.

— Що ти маєш на увазі, синку? Поясни.

— Для Старійшин. Вони відправили мене сюди, щоб я шпигував за людьми.

Джубал подумав над цим. Нарешті промовив:

— Майку, я знаю, що ти — діамант. Це очевидно, що ти володієш силами, яких у мене немає — і демонстрації яких я ніколи раніше не бачив. Але людина може бути генієм і при тому все одно страждати від ілюзій.

— Я знаю. Дозволь пояснити, — і тоді ти вирішиш, збожеволів я чи ні. Ти знаєш, що Сили Безпеки використовують оглядові супутники.

— Ні.

— Я не говорю про деталі, які зацікавили б Дюка; я маю на увазі загальну схему. Вони обертаються навколо земної кулі, збирають інформацію, накопичують її. Потім в якийсь момент спрацьовує механізм, і Небесне Око виливає суцільним потоком все, що побачило. Це вони і зробили зі мною. Тобі відомо про те, що ми використовуємо в Гнізді, — тут це називають телепатією?

— Мене змусили в це повірити.

— Ми це робимо. До речі, ця розмова цілковито особиста: крім нас, ніхто про це не дізнається, бо ніхто ніколи не спробує прочитати тебе без дозволу. Я навіть і не впевнений, що ми на це здатні. Навіть минулої ночі зв'язок був через свідомість Доун, не через твою.

— Що ж, це частково полегшує справу.

— Ну, повернімось до цього пізніше. Отже, я — «лише яйце» в цьому мистецтві; Старійшини — надзвичайні майстри. Вони встановили зі мною зв'язок попри мою волю, а потім вийняли все, що я бачив, чув, робив, відчував і грокав. Все це вилилося з мене і увійшло до складу їхніх постійних

записів. Я не маю на увазі, що вони очистили мій розум від досвіду; вони просто «прокрутили плівку» чи, іншими словами, зробили собі копію. Але я відчув, коли це почалося, — і все це закінчилося ще до того, як я зміг зробити хоч щось, щоб це припинити. Тоді вони відпустили мене, перервали зв'язок; я не міг навіть протестувати.

— Що ж... Мені здається, що вони використали тебе, причому дуже підло.

— Не за їхніми стандартами. Не те, щоб я був проти, — навпаки: я був би радий допомогти, якби знав про це до того, як покинув Марс. Та вони не хотіли, щоб я знав; вони хотіли, щоб я дивився та грокав без втручання.

— Я збирався додати, — промовив Джубал, — що, коли ти зараз вільний від цього огидного втручання у твоє особисте життя, тоді в чому полягає шкода? Мені здається, що у тебе під рукою міг бути марсіанин впродовж усіх цих двох з половиною років — і це не зашкодило б тобі, хіба що привертало б до тебе зайву увагу.

Майк спокійно глянув на нього.

— Джубале, послухай, що я тобі розповім. Послухай все, що сталося.

Майк розповів йому про знищення втраченої П'ятої планети від Сонця, чиї руїни перетворилися на астероїди.

— Ну, Джубале?

— Це трохи нагадало мені міф про Потоп.

— Ні, Джубале. Ти не знаєш напевне, чи був той Потоп. Чи можемо ми бути впевнені у руйнуванні Помпеїв та Геркуланума?

— О, так. Це підтверджені історичні факти.

— Джубале, руйнування П'ятої планети Старійшинами з історичної точки зору точно не менше від виверження Везувію, — і це надзвичайно детально записано. Це не міф, а факт.

— Що ж, припустімо, що це дійсно так. Я так розумію, ти боїшся, що Старійшини з Марса вирішать так само вчинити

і з цією планетою? Пробачиш мені, якщо я скажу, що мені в це досить важко повірити?

— Джубале, Старійшинам не обов'язково це робити. Потрібні лише певні основні знання з фізики про те, як створюється матерія, — і такий контроль, як той, що ти бачив, яким я користувався раніше і який використовую зараз. Просто необхідно спочатку грокнути, на що ти хочеш вплинути. Я можу зробити це без сторонньої допомоги, просто зараз. Скажімо, шматок біля ядра планети, діаметром у сотню миль — значно більший, ніж потрібно; але ми хочемо зробити це швидко й безболісно, щоб тільки задовольнити Джилл. Відчуваєш його розмір і місце розташування, потім обережно грокаєш, як він тримається купи...

Обличчя Майка стало геть порожнім, а коли він говорив, брови почали підніматися.

— Агов! — перебив його Гаршоу. — Припини! Я не знаю, що ти можеш, а що ні, — але точно не хочу, щоб ти це перевіряв.

Обличчя Людини з Марса стало нормальним.

— Я б ніколи не зробив цього. Для мене це було б неправильно — бо я людина.

— Але не для них?

— О, ні. Старійшини можуть грокнути це як красу. Не знаю. Мене вчили, як це робити, — але не за моїм бажанням. Джилл теж це може, — принаймні те, що їй вдалося сприйняти. Та вона ніколи цього не зробить: вона теж — людина, і це її планета. Сутність навчання, по-перше, у самоусвідомленні, а потім — у самоконтролі. До того часу, коли люди будуть фізично здатні знищити цю планету саме таким чином, замість використання таких брутальних речей, як атомні бомби, це стане неможливо: я з упевненістю грокаю, що у них не зможе виникнути таке бажання. І це знищує загрозу. Адже наші Старійшини не тиняються між людей так, як це відбувається на Марсі.

— Гм... Синку, тепер, коли я переконався в тому, що ти не з'їхав з глузду, дозволь дещо прояснити. Ти завжди говориш

про цих Старійшин так буденно, як я говорю про сусідсько-го собаку, — проте мені важко повірити у привидів. Як виглядають Старійшини?

— Ну, так само як інші марсіани... Якщо не зважати на те, що у зовнішності дорослих марсіан присутня більша різноманітність, аніж у нас.

— Тоді як ти знаєш, що це не звичайний дорослий марсіанин? Він проходить крізь стіни чи робить щось на зразок?

— Будь-який марсіанин це вміє. Я це робив ось вчора.

— Гм... Мерехтіння? Чи щось подібне?

— Ні. Ти бачиш, чуєш, і відчуваєш їх — і все. Це як картинка у стерео, але ідеальна і виникає просто у твоїй голові. Послухай, Джубале: все це — безглузді питання на Марсі, та я розумію, що тут це не так. Але якби ти був присутній при відділенні від тіла, — смерті, — свого друга й потім допомагав би з'їсти його тіло... І потім побачив би його привид, і говорив би з ним, і торкався його — тоді ти повірив би?

— Що ж, я б вирішив, що йдеться про одне з двох: або це привид, або у мене поїхав дах.

— Добре. Тут це було б галюцинацією... Якщо я грюкнув правильно той факт, що ми не залишаємося тут, коли відділяємося від тіла. Однак у випадку з Марсом існує ціла планета з дуже розвиненою і напрочуд складною цивілізацією, якою керує масова галюцинація, — і це пояснення найточніше... Ті, хто мене вчили й ті, хто був моїм єдиним досвідом, переконали мене в тім, щоб в це повірити. Тому що на Марсі «привиди» — значно важливіша, могутніша та численніша частина населення. Живі, цільні і нероз'єднані — рубають дрова та носять воду; вони — лише слуги Старійшин.

Джубал кивнув.

— Добре. Я ніколи не вагатимусь, щоб скористатися лезом Оккама¹. Поки що це все суперечить моєму досвіду, а він

¹ Лезо Оккама — теза у філософії та логіці, що спрощено формулюється так: якщо існує кілька пояснень одного явища, то найбільш вірогідним з них є найпростіше.

обмежений цією планетою, тобто провінційний. Добре, синку; ти боїшся, що вони можуть знищити нас?

Майк похитав головою.

— Не дуже. Я думаю, — це не грокання, лише припущення, — що вони можуть зробити одне з двох: або знищити нас... Або спробувати підкорити нас культурно; зробити нас такими ж, як і вони.

— Але ти не переймаєшся тим, що вони можуть підірвати нас? Це дуже своєрідний погляд, як на мене!

— Ні. Думаю, вони можуть ухвалити таке рішення. Ба-чиш, згідно з їхніми уявленнями ми — хворі та каліки; те, що ми робимо одне з одним, те, як не можемо порозумітися, наша майже цілковита поразка у гроканні інших, наші війни, хвороби, голод та жорстокість — все це виглядає для них абсолютною дурістю. Я знаю. Тож думаю, що існує висока ймовірність того, що вони наважаться на евтаназію. Але це лише припущення: я ж не Старійшина. Джубале, якщо вони вирішать це зробити, мине... — Майк замовк й трохи подумав, — як мінімум п'ять століть. Чи навіть п'ять тисячоліть, поки вони вирішать щось зробити.

— Довго ж нам доведеться чекати на винесення вироку.

— Джубале, найбільша різниця між двома расами полягає в тому, що марсіани ніколи не поспішають, а люди — завжди. Вони радше подумують зайве століття, — чи кілька століть, — просто для того, щоб впевнитися, що грокнули всю повноту.

— У такому разі, синку, пропоную не дуже засмучуватися з цього приводу. Якщо через п'ять століть — чи тисячоліть — людська раса не зможе домовитися з сусідами, ми з тобою цьому не зарадимо. Хоча, підозрюю, вона — зможе.

— Я теж так грокаю, — але не з усією повнотою. Проте, як я казав, я не переймаюся цим. Мене більше хвилює інша можливість: що вони можуть оселитися тут, намагаючись повернути нас. Джубале, вони не зможуть цього зробити. Спроби змусити нас поводитися як марсіани так само вб'ють

нас, але значно менш безболісно. І все це буде величезною неправильністю.

Джубал відповів не одразу.

— Але, синку, — хіба це не точнісінько те, що намагаєшся зробити ти?

Майк здавався нещасним.

— І так, і ні. Було на початку. Але це зовсім не те, що я намагаюся зробити зараз. Тату, я знаю, що розчарував тебе, коли все це затіяв.

— Це твоя справа, синку.

— Так. Моя. Я мушу грокнути та вирішити, що мушу саможостійно зробити на кожній точці перетину. І ти теж... Як і кожен. Ти є Бог.

— Я не приймаю це призначення.

— Ти не можеш відмовитися від нього. Ти є Бог, і я є Бог, і всі, хто грокає — Бог; а я — це все, де я коли-небудь був, що бачив, чув, чи відчував, чи переживав. Я — це все те, що я грокаю. Батьку, я бачив, у якому жадливому стані ця планета, і грокнув, хоча й не з повнотою, що можу її змінити. Те, чому я хотів навчати, не можна дізнатися у школах чи коледжах. Але мене змусили проносити це сюди таємно, і переодягнути це у релігію, — чим це не є, — і захочувати простаків спробувати це, апелюючи до їхньої цікавості та бажання розважатися. Частково це спрацювало точно так, як я і передбачав; навчання та знання були так само доступними для інших, як були для мене, — того, кого виростили у марсіанському гнізді. Наші брати зібралися разом (ти бачив нас і відчував це), і вони живуть у мирі та радості, без гіркоти та ревнощів.

Лише останнє стало перемогою, яка довела, що я мав рацію. Поділ на чоловіків та жінок — найбільший дар, який у нас є: романтичне фізичне кохання на цій планеті може бути унікальним. Не знаю. Якщо так, всесвіт значно бідніший, ніж міг би бути... І я туманно грокаю, що ми, ті-хто-є-Бог, збережемо цей коштовний винахід і поширимо його.

Фактичне поєднання та змішування двох фізичних тіл з одночасним злиттям душ у розділеній насолоді кохання; здатність віддавати чи отримувати; відчувати задоволення одне одного — що ж, на Марсі нічого подібного не було, а це джерело, я грокаю у повноті, всього, що робить цю планету такою багатую та прекрасною. І, Джубале, поки людина, — чоловік чи жінка — насолоджуються своїм скарбом, занурені у блаженне щастя від того, що свідомості поєднуються так само тісно, як і тіла, — людина лишається все ще така ж невинною, наче ніколи не спарювалася. Але я грокаю, що ти це знаєш. І твоє небажання задовольнитись чимось меншим це доводить... У будь-якому разі я це точно знаю: ти — грокаєш. Ти завжди грокав. Навіть без допомоги марсіанської мови. Доун казала нам, що ти був так глибоко в її свідомості, наче був в її тілі.

— Гм... Леді перебільшує.

— Доун не здатна говорити якимось інакше, окрім як правильно. І, — прости мене, — ми були там. В її розумі, але не у твоєму... А ти просто був з нами; розділяв.

Джубал стримався, щоб не сказати, що у тій ситуації він частково міг читати думки... Та й то не думки, а емоції. Він шкодував, — щоправда, без гіркоти, — що не є молодшим на півстоліття: у такому випадку він знав, що Доун позбулася б отого «міс» перед своїм прізвиськом, і він би сміливо ризикнув би одружитися ще раз, не зважаючи на свої шрами. Він також знав, що обміняв би попередню ніч на усі ті роки, що йому залишилися. По суті, Майк у жахливий спосіб мав рацію.

— Продовжуйте, сер.

— Саме так і повинно бути. Але те, що я грокнув, трапляється рідко. Натомість була байдужість, і механічно виконані акти, і згвалтування та зваблення — як гра, нічим не краща від рулетки, але з меншими шансами виграшу; була проституція та свідоме утримання, — або й примусове; страх, провина, зненависть, насилля — і діти, яких виховують з думкою, що секс — це «погано», «соромно» і «тваринно», це щось, що завжди повинно бути прихованим як сумнівне.

Цю приємну, ідеальну обставину — поділ на чоловіків та жінок — ставлять з ніг на голову й перекручують, перетворюючи на жахливу.

І з кожної з цих неправильних речей можна вивести «ревнощі». Джубале, я не можу в це повірити. Я й досі не можу грокнути «ревнощі» з усією повнотою: вони видаються мені божевільною, жахливою неправильністю. Коли я вперше дізнався, що таке насолода, моєю першою думкою було те, що я хочу це розділити. Одразу ж розділити зі своїми водними братами — безпосередньо з тими жінками, і непрямо, через запрошення більшого розділення — з чоловіками. Сама ідея спробувати утримати цей нескінченний фонтан у собі жахнула б мене, подумав я.

Проте я був не здатний про це думати. І в ідеальному випадку я не мав ані найменшого бажання намагатися здійснити це диво з будь-ким, кого я ще не полюбив — і кому не довірився. Джубале, я фізично не здатний навіть спробувати займатися коханням з жінкою, яка не розділила зі мною воду. І те ж саме властиво всім, хто живе в Гнізді. Фізична імпотенція — якщо тільки наш душі не поєднуються так само, як наша плоть.

Джубал слухав і похмуро міркував над тим, що це була гарна система для янголів, коли повітряне авто по діагоналі почало приземлятися на приватну платформу. Він повернув голову, щоб оглянути його, — але, щойно колеса торкнулися землі, авто зникло. Щезло.

— Проблеми? — промовив він.

— Жодних проблем, — заперечив Майк. — От тільки вони починають підозрювати, що ми тут. Що я тут. Вони думають, що всі решта загинули. Я маю на увазі Сокровенний Храм. Інші кола не дуже-то чіпають... Багато хто з них виїхав з міста ще до того, як стався вибух, — він посміхнувся. — Ми могли б отримати гарні гроші за ці готельні номери; місто переповнене ударними групами Єпископа Шорта.

— Ну? Хіба зараз не час забрати свою родину кудись подаль?

— Джубале, не переймайся цим. У цього авто не було жодного шансу доповісти, — навіть по радіо. Я уважно за усім стежу. Це не проблема тепер, коли у Джилл зникло її хибне уявлення про «неправильність» у відділенні від тіла людей, які самі по собі були неправильні. Я звик використовувати різні хитрощі, щоб захистити нас. Але зараз Джилл знає, що я зроблю це лише тоді, як грокну повноту, — Людина з Марса радісно посміхнувся. — Минулої ночі вона вийшла зі мною на стежку війни. І це вже не вперше.

— Про що ти?

— О, ми лише довели до кінця руйнування в'язниці. Кількох в'язнів я не зміг зрозуміти; вони були надто по-рочні. Тож я позбувся їх ще до замків і дверей. Але я повільно грокав усе це місто впродовж цілих місяців... І знав, що декілька найгірших людей були не у в'язниці. Дехто з них навіть працював на громадській службі. Я чекав, склав перелік, переконувався у повноті в кожному окремому випадку. Тож тепер, коли ми залишаємо це місто, вони тут більше не живуть. Вони зникли. Їх потрібно було відділити від тіла й відправити до підніжжя, на старт, щоб вони звідти спробували знову. Між іншим, це грокання змінило ставлення Джилл — від жаху до відвертого схвалення: коли вона нарешті грокнула у повноті, що неможливо вбити людину, і що те, що ми всі робимо, значно більше схоже на те, як суддя видаляє з поля того, хто грає з «надлишковою грубістю».

— Ти не боїшся грати в Бога, хлопче?

Майк посміхнувся з безсоромною радістю:

— Я є Бог. Ти є Бог... І кожен покидьок, якого я прибираю, — теж Бог. Джубале, там сказано, що Бог помічає кожного горобця. Це Він і робить. Але більш правильне твердження, яке можна висловити англійською, звучить так: «Бог не може не помічати горобця, тому що Горобець — це і є Бог. А коли кішка підкрадається до нього, вони обоє Бог, й несуть Господні думки».

Ще одне авто почало приземлятися — і теж зникло, навіть не торкнувшись платформи; Джубал заледве встиг подумав, що варто щось сказати.

— Як багато вартих того, щоб видалити їх з поля, ти знайшов за минулу ніч?

— О, чимало. Десь із сотню, чи п'ятдесят — гадаю, я не їх не лічив. Ти ж знаєш, це велике місто. Проте ненадовго воно стане незвично порядним. Жодного зцілення, поки не буде досягнуто суворої дисципліни, — Майк здавався нещасним. — І це те, про що я мав запитати у тебе, Тату. Боюся, що я збив з правильного шляху тих, хто йде за мною. Усіх наших братів.

— Яким чином, Майку?

— Вони надто оптимістичні. Вони бачили, як гарно це працює для нас; вони знають, якими щасливими, сильними, здоровими та освіченими вони стали, як глибоко вони люблять одне одного. А тепер вони думають, що грюкнуть, що це — лише питання часу, щоб вся людська раса досягла такого ж блаженства. О, не завтра, — дехто з них грокає, що дві тисячі років — лише мить для такого експерименту. Але колись потім.

— Спочатку я теж так думав. І спонукав їх думати так само.

— Але, Джубале, я пропустив ключовий момент: люди — не марсіани. Я робив цю помилку знову і знову... Виправляв себе... Але й досі продовжую помилятися. Що ідеально працює для марсіан, — не обов'язково працюватиме для людей. О, концептуальна логіка, яка може бути висловлена лише марсіанською, працює для обох рас. Логіка інваріантна; але інформація різна. Тому й результати відрізняються.

Я не можу зрозуміти, чому, коли люди голодні, ніхто не стає добровольцем, щоб його зарізали, а решта змогли поїсти. На Марсі це очевидно і почесно. Я не можу зрозуміти, чому тут так цінують дітей. На Марсі наших двох маленьких дівчаток просто викинули б за двері, щоб вони або вижили, або померли; дев'ять з десяти личинок там помирають вже

у перший сезон. Моя логіка була правильною, але я хибно зрозумів інформацію: тут немовлята не змагаються, а от дорослі — так; на Марсі дорослі не змагаються взагалі, бо вони стали обраними ще коли були немовлятами. Проте, так чи інакше, змагання та відбір присутні. Інакше раса котиться униз. Але помилявся я чи ні, намагаючись прибрати змагання, пізніше я почав грокати, що людська раса не буде мені допомагати.

У кімнату заглянув Дюк.

— Майку, ти здавався надвір? Довкола готелю зібрався чималий натовп.

— Знаю, — погодився Майк. — Скажи іншим, що очікування ще не наповнилося.

І він продовжив, звертаючись до Джубала:

— «Ти є Бог». Це не послання радості й надії, Джубале. Це виклик і безстрашне відверте прийняття особистої відповідальності, — він здавався сумним. — Однак мені це вдавалося рідко. Лише кілька разів, — як ось сьогодні з нашими братами, які зрозуміли мене й прийняли гірку частину разом із солодкою, встали поряд зі мною і випили цю чашу; грокнули це у повноті. Інші, — сотні й тисячі інших — наполягали на тому, що насолода — це нагорода без боротьби, чи щось на кшталт «навернення»... Або взагалі ігнорували мене. Не мало значення, що я казав: вони наполягали на думці, що Бог — це щось поза ними. Щось, що прагне прикласти кожного цілковитого дурня до грудей і втішати його. Думка про те, що зусилля повинні бути їх власними зусиллями, і що всі їхні проблеми вони створили самі — одна з тих, яку вони не можуть чи не будуть приймати.

Людина з Марса похитав головою:

— Мої помилки значно перевищували мої успіхи, тож я замислився над тим, чи повне грокання не покаже мені, що я на зовсім хибному шляху — що ця раса повинна бути розділена, що люди мусять ненавидіти один одного, боротися, постійно бути нещасними й воювати навіть із собою —

просто для відсіювання, відбору, який мусить бути присутній у кожній расі. Поясни мені це, Тату. Ти мусиш мені пояснити.

— Майку, якого біса ти взагалі вважаєш мене безгрішним?

— Можливо, це не так. Але щоразу, коли мені потрібно було щось дізнатися, ти завжди міг мені відповісти, — і повнота завжди показувала, що ти говорив правильно.

— Прокляття, я відмовляюся від канонізації! Але бачу одне, синку. Ти — один з тих, хто спонукає усіх ніколи нікуди не поспішати — «очікування наповниться», кажеш ти.

— Правильно.

— А зараз ти порушуєш своє основне правило. Ти лише трохи почекав, — дуже мало як на марсіанські стандарти, — і вже хочеш здатися. Ти довів, що твоя система може працювати у невеликих групах, і я радий це підтвердити — бо ніколи не бачив таких щасливих, здорових, радісних людей. Цього має вистачити, щоб винагородити тебе за той короткий час, який ти на це витратив. Прийди знову, коли матимеш тисячу таких груп — дієвих, щасливих, неревних, — і ми обговоримо це знову. Це достатньо справедливо?

— Ти говориш правильно, Батьку.

— Але я не закінчив. Тебе мучило те, що тобі не вдавалося переконати дев'яносто дев'ять зі ста — тому, що раса, на твою думку, не могла впоратися з теперішнім злом і мусила його відсіяти. Але, чорт забирай, хлопче, — ти сам сприяєш цьому відсіюванню. Чи, радше, вони самі роблять це із собою, коли не йдуть за тобою. Ти планував знищити гроші та власність?

— О, ні! Всередині Гнізда нам це не потрібно, проте...

— Так само як і в будь-якій нормальній родині. Просто твоя — трохи більша. Та за її межами тобі це потрібно для того, щоб взаємодіяти з іншими людьми. Сем казав мені, що наші брати замість того, щоб стати духовними, займаються шахрайством більше, ніж будь-коли раніше. Це правда?

— О, так. Заробляння грошей — це простий фокус, щойно ти грокнув.

— Щойно ти додав ще блаженства: «Благословенні багаті духом, бо вони роблять гроші». Як наші люди виступають в інших галузях? Краще чи гірше за середньостатистичних?

— О, краще, звичайно ж, — якщо в цьому взагалі є щось, варте грокання. Бачиш, Джубале, це не віра; навчання — це просто спосіб ефективного функціонування у будь-якому занятті, яке ти спробуєш.

— Ось тобі і відповідь, синку. Якщо те, що ти кажеш правда, — а я не суджу, а запитую, і ти відповідаєш, — тоді конкуренція тобі потрібна. І зваженість кращої раси — теж. Якщо одна десята відсотка населення здатна сприйняти щось нове, — тоді все, що тобі потрібно зробити — це показати їм це нове. Через декілька поколінь усі дурні вимруть, а ті, кого ти навчиш, успадкують Землю. Коли б це не сталося — через тисячу років, чи десять тисяч, — ще є вдовсталь часу для того, щоб хвилюватися щодо необхідності нових перешкод, які б змусили їх стрибати вище. І не дуже переймайся тим, що лише одиниці стали янголами за ніч. Особисто я навіть не очікував, що будь-хто з них впорається. Я лише думав, що ти виставив себе дурнем, коли прикинувся проповідником.

Майк зітхнув і посміхнувся.

— Я вже починав побоюватися, що так і було, хвилюючись, що підведу своїх братів.

— Мені все одно хочеться, щоб ти назвав це космічним смородом — чи якось так. Проте назва не має значення. Якщо у тебе є правда, ти можеш її показати. Покажи людям. Розмови нічого не доводять.

Людина з Марса підвівся.

— Ти привів мене до ладу, Батьку. Тепер я готовий. Я грокнув повноту, — він глянув на двері. — Так, Патті. Я тебе чую. Очікування завершилося.

— Так, Майкле.

Розділ 37

Джубал та Людина з Марса пройшли у вітальню з великим стереоблоком. Очевидно, тут зібралося усе Гніздо, щоб подивитися новини. На екрані був зображений великий, неспокойний натовп, який якимось чином стримували поліціанти. Майк глянув на нього і, здавалося, надзвичайно зрадив:

— Вони прийшли. Тепер це — повнота.

Захопливе очікування, що його початково відчував Джубал, значно зросло, відколи вони зайшли, — проте ніхто не рухався.

— Це надзвичайно великий натовп, любий, — погодила-ся Джилл.

— І готовий до навернення, — додала Патті.

— Мені краще переодягнутися, — сказав Майк. — На цьому звалищі у мене є якийсь одяг? Патті?

— Зараз, Майкле.

Джубал промовив:

— Синку, це збіговисько видається мені доволі загрозовим. Ти впевнений, що зараз саме час за них взятися?

— О, впевнений, — відповів Майк. — Вони прийшли, щоб побачити мене... Тож зараз я спускаюся, щоб зустрітися з ними.

Він зробив паузу, звільняючись від одягу, і одягнувся так швидко, що допомога кількох жінок виявилася непотрібною, — оскільки склалося враження, що кожна річ сама знала, куди одягтися і як застібнутися.

— Ця робота має свої обов'язки, так само, як і привілеї — на шоу мусить з'явитися зірка... Грокаєте мене? Простаки на це чекають.

Дюк сказав:

— Майк знає, що робить, бос.

— Що ж... Але я не довіряю натовпам.

— Той натовп — здебільшого допитливі шукачі. І вони завжди є. О, там присутні і фостеріти, плюс кілька інших

незадоволених, — але Майк може впоратися з будь-яким натовпом. Побачиш. Правда, Майку?

— Правильно, Людоїде. Зупинися й влаштуй їм шоу. Де мій капелюх? Не можу вийти на полуденне сонце без нього, — дорога панама кольорів однієї з місцевих спортивних команд ковзнула й вмостилась на нього голові; він недбало підняв її вгору. — Ось! У мене нормальний вигляд? — він був одягнений у своє звичне вбрання для зовнішніх служб: в майстерно пошитий й ретельно відпрасований білий діловий костюм, черевики відповідного відтінку, білосніжну сорочку з розкішною блискучою краваткою.

Бен відповів:

— Єдине, чого тобі не вистачає — так це кейса.

— Ти грокаєш, що він мені потрібен? Патті, у нас є кейси?

Джилл підійшла до нього.

— Бен пожартував, любий. Маєш ідеальний вигляд, — вона розправила його краватку й поцілувала...

І Джубал відчув цей поцілунок на собі.

— Йди, поговори з ними.

— Так. Час повернути їх. Анно? Дюку?

— Готові, Майку, — Анна вбралась у свою довгу мантію Справедливого Свідка, ототожнившись зі своїм статусом; Дюк стояв напроти неї, вбраний трохи недбало. В зубах він тримав запалену сигарету; на його шиї висів старий капелюх із написом «Преса» на стрічці, а він ще й обвішався камерами та сумкою з інструментами.

Вони підійшли до дверей у фойє, спільного для чотирьох фешенебельних номерів. За ними пішов лише Джубал; усі інші — тридцятєро, якщо не більше, — залишилися біля стереоблоку. Майк зупинився біля дверей. На столику поруч стояв глечик з водою та склянки, тарілка з фруктами та ніж для них.

— Краще далі не йди, — порадив він Джубалу, — інакше Патті доведеться супроводжувати тебе назад, повз своїх вихованок.

Майк налив собі склянку води; відпив ковток.

— Проповідування викликає спрагу, — він передав склянку Анні, потім взяв ножа для фруктів й відрізав скибку яблука.

Джубалу здалося, що Майк відрізав собі одного пальця... Але тут його увагу відволік Дюк, що якраз передав йому склянку. Рука Майка не кровоточила, а Джубал вже зник до спритності рук. Він прийняв склянку, випив трохи й зрозумів, що йому самому пересохло у горлі.

Майк потис йому руку і посміхнувся.

— Досить боятися. Це триватиме лише кілька хвилин. Побачимося пізніше, Тату.

Вони пройшли повз кобр-охоронців, і двері зачинилися. Джубал повернувся в кімнату, де були всі інші, все ще тримаючи склянку в руках. Хтось взяв її в нього, а він і не помітив, оскільки дивився на зображення на великому екрані.

Густий натовп накочувався хвилями, і озброєні полісмени могли відкинути його назад лише за допомогою гумових кийків. Подекуди лунали викрики, але здебільшого чуло чути лише невиразний гул натовпу.

Хтось запитав:

— Де вони зараз, Патті?

— Вони щойно вийшли з труби. Майкл трохи попереду; Дюк зупинився, щоб спіймати Анну. Вони заходять у вестибюль. Майкла помітили; його фотографують.

Зображення на екрані змінилося на величезну голову й плечі радісного й бадьорого ведучого новин:

— «Нові Світові Мережі» саме зараз у самому центрі подій; вас вітає ведучий новин, Щасливий Холідей. Ми щойно дізналися, що самозваний месія, інколи знаний як Людина з Марса, виповз зі своєї схованки у готельному номері тут, у прекрасному Сент-Пітерзберзі, — місті, в якому є все для того, щоб прихилити вас до гріха. Очевидно, Сміт готовий здатися владі. Лише вчора він втік із в'язниці, використавши вибухівку, яку йому потайки передали фанатичні послідовники. Але міцний кордон, який встановили

довкола міста, виявився йому не по зубах. Ми ще не знаємо подробиць... Повторюю, ми ще не все знаємо, — тож залишайтеся з нами, і на вас чекає сюрприз. А зараз — слово нашому спонсору, який надав вам цю замкову шпаринку в останню хвилинку...

— Дякую, Щасливий Холідей, — і всім вам, добрі люди, які дивляться НСМ! Яка ціна Раю? Надзвичайно низька! Прийдіть і побачите на власні очі Єлисейські Поля, щойно відкриті як ділянки для забудови для обмеженого кола замовників. Землю зігривають теплі води неймовірної Затоки, кожна ділянка гарантовано щонайменше на вісімнадцять дюймів вища від рівня води під час найбільшого припливу, — і зовсім незначна передплата.... Ой, пізніше, друзі... Телефонуйте до Затоки — девять-два, девять-два-вісім! Я дякую вам, Джек Морріс та забудовники Райського куточка! Гадаю, що у нас є ще щось! Так, сер, гадаю, ми...

— Вони виходять з центрального виходу, — тихо сказала Патті. — Натовп ще не помітив Майка.

— Можливо, ще ні... Але вже скоро. Тепер ви дивитесь на головний вхід чарівного готелю «Санс Соупсі», — перлини Затоки, чиє керівництво жодним чином не відповідає за долю втікача, бо воно постійно співпрацювало з владою, — згідно з заявою, яку щойно зробив начальник департаменту поліції Девіс. А поки ми чекаємо на подальший розвиток подій, — кілька важливих фактів з химерної кар'єри цієї напівлюдини, що виросла на Марсі...

Прямий ефір замінили швидкою нарізкою архівних кадрів: багато років тому стартує «Посланиця»; «Чемпіон» здіймається в небо тихо і без жодних зусиль завдяки «Лайл-Драйв»; марсіани на Марсі; триумфальне повернення «Чемпіона»; фрагмент з першого фальшивого інтерв'ю «Людини з Марса»: «Що ти думаєш про земних дівчат? ... Оце так!»; швидкі кадри з конференції у Палаці виконавчої влади; сильно розрекламоване нагородження докторським ступенем з філософії, і все це — з напрочуд швидкими коментарями.

— Ти щось бачиш, Патті?

— Майк нагорі, на сходах; натовп щонайменше у сотні ярдів від нього; його не впускають на територію готелю. Дюк щось сфотографував, і Майк затримується, щоб дати йому змогу замінити об'єktiv. Жодного поспіху.

Щасливий Холідей продовжив, щойно камери знову повернулися до натовпу (наближення і перспектива):

— Розумієте, друзі, — ця неймовірна місцевість сьогодні опинилась в унікальній ситуації. Відбувається щось дивне, і ці люди не налаштовані жартувати. Їхні закони спаплюжили, охорону — зневажили; отже, вони розлючені, і це цілком справедливо. Фанатичні послідовники цього підозрюваного антихриста не зупинялися перед жодними перешкодами, щоб марними спробами створити безлад — і дати своєму лідеру втекти від рук правосуддя. Будь-що може статися! Будь-що!

Диктор говорив все голосніше, підвищуючи голос:

— Так, зараз він виходить! Він йде до людей!

Місце дії показали з іншого боку; Майк йшов прямо до іншої камери. Анна та Дюк йшли трохи позаду.

— Це воно! Це воно! Це кульмінація!

Майк, не поспішаючи, продовжував йти до натовпу, аж поки його обриси на стереоблоці не набули реальних розмірів, — так, наче він був у кімнаті зі своїми водними братами. Він зупинився біля краю газону перед готелем, у кількох футах від натовпу.

— Ви мене кликали?

Відповіддю йому був рев.

Небі затягло хмарами; але саме в той момент сонце вишло з-за однієї з них, і Майка осяяв промінь світла.

Його одяг зник. Він стояв перед ними, — сама золота юність, — вбраний лише у власну красу, через яку у Джубала стиснулося серце. Він подумав, що Мікеланджело в ті давні роки спустився б з високих риштувань, щоб зберегти її для ненароджених поколінь. Майк спокійно промовив:

— Подивіться на мене. Я — людський син.

На екрані з'явилася десятисекундна заставка: кілька танцівниць, виконуючи канкан, наспівували:

Милі дами, скидайте лахміття!
 Найкращу мильну піну збивати біжіть!
 Мило «Коханець» не якесь тобі сміття!
 Ніжне для рук! Лиш тасьму бережіть.

Екран затопило зображення мильної піни на тлі звуків сміху дівчат; потім знову повернулася трансляція випуску новин:

— Господь прокляв тебе! — шматок цеглини влучив Майкові у ребро.

Він повернувся до нападника:

— Але ти сам — Бог. Ти можеш проклясти тільки себе...

І ніколи не зможеш від себе втекти.

— Богохульник! — камінь влучив йому просто над лівим оком; виступила кров.

Майк спокійно сказав:

— Воюючи з мною, ти воюєш із собою... Ти є Бог... І я є Бог...

І всі, хто грокають, є Бог — і немає ніякого іншого.

На нього сипалося каміння: Майкове тіло кровоточило.

— Почуйте Істину. Вам не потрібно ненавидіти; вам не потрібно боротися; вам не потрібно боятися. Я пропоную вам воду життя...

Несподівано у його руці з'явився келих з водою, який зазяв під сонячним промінням.

— І ви можете розділити її, коли захочете... І піти далі — у мирі, любові і щасті.

Камінь влучив у келих і розбив його. Інший вдарив у рот. Посинілими губами в крові Майк посміхнувся, дивлячись просто у камеру з виразом надзвичайної ніжності на обличчі. Гра світлотіні у стерео створила над його головою німб:

— О, мої брати, я вас так люблю! Пийте глибоко. Розділяйте й зближуйтеся без кінця. Ти є Бог.

Джубал щось прошепотів йому у відповідь. З'явилася заставка на п'ять секунд: «Печера Кангуенда! Нічний клуб

зі справжнім смогом Лос-Анджелеса; свіжі порції імпорту-ються щодня. Шість екзотичних танцівниць».

— Лінчувати його! Дайте покидьку нігтерську краватку! — крупнокаліберна рушниця вистрілила майже впритул, — і права рука Майка, перебита біля ліктя, впала додолу. Вона м'яко опустилася вниз, потім знайшла спочинок у прохолодній траві. Долоня досі зберігала жест вітання.

— Стріляй ще, Шорті, — мета близько! — натовп сміявся й аплодував.

Цеглина розбила Майку носа, а каміння створили кривавий вінець.

— Істина проста, але Шлях Людини — важкий. Спочатку ви мусите навчитися контролювати себе. Решта прийде потім. Блаженний — той, хто знає самого себе і керує собою: для його світу любов, щастя та мир йдуть поруч з ним, куди б він не пішов...

Ще два постріли, з іншої рушниці. Перший постріл — куля п'ятдесят п'ятого калібру влучила над серцем, зачепивши шосте ребро біля грудини, й утворила велику рану; дріб та інша куля влучили у ліву ногу, п'ятьма дюймами нижче колінної чашечки, під кісткою, що стирчала з гомілки зламана, дуже біла порівняно з червоною раною.

Майк злегка хитнувся й засміявся, продовжуючи говорити; його слова були чіткі й повільні.

— Ти є Бог. Знай, що Шлях відкритий.

— Прокляття... Зупинімо згадування Імені Господнього всує! Ходімо, люди! Доб'ємо його!

Натовп кинувся вперед, вслід за сміливцем з кийком; вони накинулися на нього з камінням і кулаками, а коли він упав, били його ногами. Він продовжував говорити, поки вони били його по ребрах, трошили його золоте тіло, ламали кістки й відривали вуха. Нарешті хтось вигукнув:

— Назад, — щоб ми могли облити його газоліном!

Натовп трохи розступився після цього застереження; камери наблизилися, знімаючи його обличчя та плечі. Людина

з Марса посміхався своїм братам. Ще раз сказав їм — м'яко та чітко:

— Я люблю вас.

Необережний цвіркун стрибнув на траву у кількох дюймах від його обличчя; Майк повернув голову і почав пильно вдивлятися в нього.

— Ти є Бог, — радісно сказав він. І відділився від тіла.

Розділ 38

Полум'я та стовпи диму піднялися вгору й заповнили екран.

— Господи! — благоговійно промовила Патті. — Це найкраща кульмінація, яку я коли-небудь бачила.

— Так, — зважено погодилася Беккі, — сам професор ніколи й не мріяв про кращу.

Ван Тромп сказав дуже тихо — очевидно, звертаючись до самого себе:

— Блискуче. Розумно й зі смаком. Хлопчина навіть пішов з розмахом.

Джубал поглянув на своїх братів. Він єдиний, хто хоч щось відчув? Джилл та Доун робили те, що й завжди, коли були разом; і жодна з них не здавалася схвильованою. Навіть Дорказ не плакала, зберігаючи спокій.

Замість пекла на екрані з'явився усміхнений Щасливий Холідей і сказав:

— А зараз — кілька хвилин для наших друзів на Єлисейських Полях, які так люб'язно надали... — Патті вимкнула стерео.

— Анна та Дюк повертаються, — сказала вона. — Я проведу їх через фойє, а потім ми пообідаємо.

Вона почала було йти, але її зупинив Джубал.

— Патті? Ти знала, що Майк збирався зробити?

Вона виглядала спантеличеною.

— Що? Ну, звісно ж, ні, Джубале. Було необхідно чекати на повноту. Ніхто з нас не знав, — вона розвернулася й вийшла.

— Джубале, — Джилл дивилася на нього. — Джубале, наш любий тату... Будь ласка, зупинися і грокни повноту. Майк не помер. Як він міг померти, якщо нікого не можна вбити? Так само він ніколи не зможе покинути жодного з нас, хто вже грокнув його. Ти є Бог.

— «Ти є Бог», — похмуро повторив він.

— Так краще. Ходи сюди, сядь біля нас з Доун, — посередині.

— Ні. Ні, дозвольте мені побути одному, — він наосліп пішов до своєї кімнати, дозволив собі зайти, замкнув за собою двері — і важко притулився обома руками об ліжко. Мій сину, о мій сину! Я мав померти за тебе! У нього було так багато всього, заради чого варто жити... А старий козел, якого він надто поважав, мав би перестати гавкати, підштовхуючи його до непотрібної, марної муки. Якби Майк дав їм щось велике, — щось на кшталт стерео чи бінго... Але він дав їм Істину. Чи фрагмент Істини. А кому цікава істина? Джубал засміявся крізь сльози.

Через якийсь час він припинив і те, і інше: і стражденні ридання, й гіркий сміх, — і взявся щось шукати у своїй дорожній сумці. Він мав з собою те, що хотів; Джубал тримав це при собі у сумці з предметами особистої гігієни, відколи Джо Дуглас пережив удар, нагадавши йому, що вся плоть — трава.

Що ж, тепер йому випав його власний удар, і він не зміг його витримати. Джубал призначив собі три таблетки, — щоб подіяло напевне, — запив їх водою і негайно ліг у ліжко. Скоро біль зникне.

Здалеку до нього долетів голос:

— Джубале...

— Я відпочиваю. Не турбуйте мене.

— Джубале! Будь ласка, Тату!

— Майк? Це ти?

— Прокинься! Повнота ще не настала. Ось, дозволь тобі допомогти.

Джубал зітхнув.

— Добре, Майку.

Він дозволив собі допомогти. Пішов у ванну, дозволив підтримувати свою голову, поки його нудило, прийняв склянку води й промив рот.

— Тепер добре?

— Добре, синку. Дякую.

— Тоді я маю владнати ще деякі справи. Я люблю тебе, Тату. Ти є Бог.

— Я люблю тебе, Майку. Ти є Бог, — Джубал ще трохи полежав, привів себе до ладу, переодягнувся, випив трохи бренді, щоб приглушити гіркоту в роті, — а потім приєднався до інших.

Патті була в кімнаті сама — сиділа перед вимкненою базикалкою. Вона подивилась на нього:

— Пообідаєш зараз, Джубале?

— Так. Дякую.

Вона підійшла до нього.

— Це добре. Боюся, що більшість з них просто поїли й розбіглися. Але кожний залишив для тебе поцілунок, — вона передала йому все й одразу, — вкупі з своїми власними почуттями. Джубал зрозумів, що це додало йому сил, й розділив її спокійне прийняття; гіркота зникла.

— Ходімо на кухню, — сказала вона. — Тоні поїхав, а більшість тих, хто лишилися, сидять там. Хоча у будь-якому разі ніхто ніколи не сприймав серйозно його гарчання.

Вона зупинилася і спробувала глянути на татуювання, розташоване ззаду, на шиї:

— Хіба фінальна сцена не змінилася хоч трохи? Можливо, там з'явився дим?

Джубал похмуро погодився, що на його думку — так. Хоча сам він не бачив жодних змін, — проте не збирався сперечатися, ані лікувати манію Патті. Вона кивнула:

— Я чекала на це. Я можу бачити все навколо, окрім самої себе. Мені й досі потрібне подвійне дзеркало, щоб чітко побачити свою спину. Майк каже, що мій Зір дасть і такі можливості через деякий час. Але неважливо.

У кухні десь із десяток людей байдикували, — хто за столом, хто поблизу. Дюк стояв біля плити над невеликою кастрюлькою.

— Привіт, бос. Я замовив автобус на двадцять місць. Це найбільший з тих, що можуть приземлитися на нашій маленькій платформі... І нам знадобиться ще один — майже такий самий — для немовлят, памперсів і улюбленців Патті. Добре?

— Звісно. Ми всі повертаємося зараз додому? — якщо вони займуть усі спальні, дівчата могли б постелити у вітальні. Адже цей натовп, ймовірно, з часом подвоїться. Джубалу спало на думку, що йому можуть не дозволити спати самому... Але він не дуже-то й сперечався. Приємно мати тепле тіло поряд з собою в ліжку — навіть якщо в твої наміри не входять якісь особливі дії. О Господи, він уже забув, як це приємно! Зближення...

— Не всі. Тім відвезе нас, потім поверне автобус й поїде ненадовго у Техас. Шкіпера, Беатріс та Свена ми збираємося висадити у Нью-Джерсі.

Сем підвів погляд від столу.

— Ми з Рут збираємося повернутися до дітей. А Саул їде з нами.

— Може, спершу зупинитися у мене? На день чи два?

— Що ж, можливо. Я поговорю про це з Рут.

— Бос, — вставив Дюк, — як скоро ми зможемо наповнити басейн?

— Ну, ми ніколи не наповнювали його раніше, ніж у квітні... Але з новими нагрівачами, гадаю, що можемо зробити це будь-коли.

Джубал продовжив:

— Та все одно у нас погана погода — ще вчора лежав сніг.

— Бос, дозволь дати тобі підказку. Ця банда може пройти крізь сніговий замет висотою з жирафа і не помітити цього — лише задля того, щоб поплавати. Крім того, існують й дешевші способи не дати воді замерзнути, аніж ті великі масляні нагрівачі.

— Джубале!

— Так, Рут.

— Ми зупинимося в тебе на день — а можливо, і трохи довше. Діти пробачать мені; хай там як, а я не горю бажанням виконувати материнські обов'язки без Патті, яка їх навчає. Джубале, ти ніколи по-справжньому мене не знатимеш, доки не побачиш, як моє волосся плаває довкола мене у воді — я тоді схожа на місіс Роби-Що-Тобі-Хочеться.

— Вважай, я призначив тобі побачення. Скажіть, а де Квадратноголовий і Датчанин? Беатрікс теж іще ніколи в мене не була... Вони не могли поїхати так скоро.

— Я перекажу їм, бос.

— Патті, чи можуть твої змії трохи побути у чистому, теплому підвалі? Доки я не зможу придумати щось краще? Звичайно ж, я не маю на увазі Солоденьку булочку, — вона ж людина. Проте не думаю, що кобрам слід повзати будинком.

— Звісно, Джубале.

— Ну... — Джубал роззирнувся. — Доун, вмієш стенографувати?

— Їй це не потрібно, — встала Анна, — так само, як і мені.

— Розумію. Мені слід було б знати краще. Ти вмієш користуватись друкарською машинкою?

— Я навчуся, якщо ти хочеш, — відповіла Доун.

— Вважай, що ти вже знайшла роботу, — аж поки десь не відкриється вакансія верховної жриці. Джилл, ми нікого не забули?

— Ні, бос. За винятком усіх тих, хто вже поїхав, — але може завітати до тебе у будь-який час. А вони так і зроблять.

— Я припускав такий варіант. Гніздо номер два, — завжди до їх та до ваших послуг.

Він підійшов до плити й приєднався до Дюка; пильно глянув на каструлю, в якій той щось помішував. У ній було трохи м'ясного бульйону.

— Гм... Майк?

— Ага, — Дюк набрав трохи у ложку і скуштував. — Трохи бракує солі.

— Так. Майку завжди було потрібно трохи приправ.

Джубал взяв ложку й скуштував бульйон. Дюк мав рацію; смак був солодкий, і слід було додати сіль.

— Але грокнемо його таким, як він є. Хто залишився, щоб розділити?

— Лише ти. Тоні залишив мене тут з чіткими інструкціями: помішувати вручну, додавати воду, якщо знадобиться, — і чекати на тебе. Не дай йому підгоріти.

— Тоді принеси кілька чашок. Ми розділимо й грокнемо разом.

— Добре, бос.

Дві чашки припливли й опустилися поряд з каструлею.

— Майк програв парі, — він завжди присягався, що переживе мене й приготує з мене страву на святковий стіл у День Подяки. Чи, можливо, жарт з мене, — тому що я побився об заклад, а тепер не можу забрати виграш.

— Ти виграв лише через непорозуміння. Розділи це на дві частини.

Дюк так і зробив. Джубал підняв свою чашку.

— Розділімо!

— Станьмо ще ближчими.

Вони повільно пили бульйон, розтягували його, насолоджувалися смаком, вшановували, пестили та грокали свого благодійника. Джубал несподівано для себе усвідомив, що, попри те, що він був переповнений емоціями, це було спокійне щастя, яке не несло сліз. Яким же приємним та сором'язливим хлопчаком був його син, коли він вперше його побачив... Він так хотів подобатися, був такий наївний у своїх маленьких помилках, — і яким же гордим і сильним він став, не втративши при цьому своєї янгольської невинності. Я нарешті грокнув тебе, синку, — і не підведу тебе!

Патті залишила для нього обід; Джубал сів й взявся до їжі, голодний, наче від сніданку минуло кілька днів. Сем говорив:

— Я розказував Саулу, що грокнув, що немає потреби змінювати плани. Ми продовжимо свою справу. Якщо ти

маєш правильний товар, твій бізнес зростатиме навіть попри те, що засновник відійшов.

— Я не згоден, — заперечив Саул. — Ви з Рут заснуєте один храм, а ми — інший. Але нам знадобиться час, щоб накопичити капітал. Це тобі не відкрити магазин на розі вулиці; потрібні сцена та обладнання. А це означає гроші. Я вже не говорю про такі речі, як оплата року чи двох перебування на Марсі для Стінкі та Мар'ям... А це просто необхідно.

— Все правильно! Хто ж сперечається? Ми чекаємо на повноту... І рушаємо вперед.

Несподівано заговорив Джубал:

— Гроші — це не проблема.

— Як так, Джубале?

— Як юрист я не повинен це казати... Але як водний брат я роблю те, що грокаю як правильне. Секунду... Анно.

— Так, бос.

— Купи те місце. Те, де вони забили Майка. А краще десь п'ятдесят футів навколо нього.

— Бос, це місце — це громадська паркова дорога. У радіусі п'ятдесяти футів ми відріжемо частину громадської дороги та фрагмент землі готелю.

— Не сперечайся.

— Я не сперечаюся, а вказую факти.

— Вибач. Вони продаватимуться. Вони змінять маршрут дороги. Прокляття, якщо їм правильно заламати руки, вони подарують цю землю, — а заламувати буде сам Джо Дуглас, я так гадаю. І Джо Дуглас забере з моргу те, що лишилося, коли ці упирі з ним покінчили, і ми поховаємо його прямо на тому ж місці, скажімо, через рік... З риданнями всього міста, і копи, які не захистили його сьогодні, стоятимуть там у почесному караулі. Що поставити на могилі? «Каріатиду, що впала»? Ні, Майк був достатньо сильний для свого каменю. «Русалонька» — це було б краще, але її не зрозуміють. Можливо, портретну скульптуру самого Майка, коли він сказав їм: «Подивіться на мене. Я — людський син». Якщо цього

не сфотографував Дюк, фото дадуть «Нові Світові...». І, можливо, знайдеться хтось з братів із іскоркою Родена в душі, які зможуть зробити все правильно — і нічого не зіпсувати.

— Ми поховаємо його просто неба, — продовжив Джубал, — і не закопуватимемо у землю, і дозволимо хробакам та лагідним дощам грокнути його. Я грокаю, що Майк би цього хотів. Анно, щойно ми дістанемося дому, я хочу поговорити з Джо Дугласом.

— Так, бос. Ми грокаємо з тобою.

— Тепер щодо всього іншого... — він розповів їм про заповіт Майка. — Тож ви бачите, що кожен з вас — щонайменше, мільйонер. Точніше я сказати не можу, бо останнім часом не оцінював його майно... Але знаю, що навіть після вирахування податків це буде більше, ніж один мільйон. І жодних конкурентів... Грокаю, що ви витратите їх на потреби храму та подібні речі, — але вам ніщо не заважає купувати яхти, якщо ви цього забажаєте. О, так! Джо Дуглас залишається менеджером для усіх спадкоємців, його платня залишається такою ж... Але я грокаю, що Джо довго не протягне, — а після цього управління ляже на плечі Бена Кекстона. Бене?

Кекстон знизав плечима.

— Не від мого імені. Я грокаю, що найму якогось справжнього бізнесмена, на ім'я Саул.

— Домовились. Але з цим доведеться трохи зачекати. Але ніхто не наслідиться оскаржити цей заповіт; Майк подбав про це, ось побачите. Як скоро ми можемо звідси виїхати? Рахунок оплатили?

— Джубале, — м'яко сказав Бен, — ми власники цього готелю.

Через певний час вони вже вилетіли звідти. Без жодних проблем з боку поліції — місто заспокоїлося так само швидко, як розбурхалося напередодні. Джубал сів попереду, поряд зі Стінкі Махмудом, і розслабився. Він відчував, що він не втомлений, не нещасний — і навіть не наляканий тим, що повертається до свого лігвиська. Він обговорював з Мах-

мудом його плани полетіти на Марс, щоб покращити знання мови. Джубал із задоволенням дізнався, що Махмуд планує закінчувати роботу над словником, яку оцінив у рік, включно з перевіркою точності написання фонем.

Джубал насуплено сказав:

— Припускаю, що мені доведеться вивчити цей надокучливий матеріал, — лише для того, щоб зрозуміти, про що ж базикають навколо мене.

— Як ти грокаєш, брате.

— Але я не погоджуся на призначені уроки та регулярні шкільні заняття! Я працюватиму так, як мені буде зручно. Я так завжди робив.

Махмуд певний час помовчав.

— Джубале, ми використовували уроки та розклади у Храмі тому, що мали справу з групами. Але дехто відвідував індивідуальні заняття.

— Саме це мені й потрібно.

— Анна, наприклад, зайшла значно далі, ніж здається. З її абсолютною пам'яттю вона вивчила марсіанську одразу ж, пов'язуючись у взаєморозумінні з Майком.

— Що ж, у мене немає такої пам'яті. І Майк тепер теж недоступний.

— Так, — але є Анна. І, якщо ти не опиратимешся, Доун може поєднати тебе у взаєморозумінні з Анною, якщо ти їй це дозволиш. І це вже не знадобиться під час другого уроку; далі Анна зможе впоратися з цим сама. І ти почнеш думати марсіанською вже за кілька календарних днів. Ну, трохи довше за суб'єктивним часом, — але кому до цього яке діло? — Махмуд скося глянув на нього. — Тобі сподобається розминка.

Джубал роздратовано пробурчав:

— Ти гидючий, злий, розпусний араб, а крім цього, ти вкрав одну з моїх кращих секретарок.

— За що я вічно перед тобою в боргу. Але ти не втратив її назавжди; вона теж даватиме тобі уроки. Навіть наполягатиме на цьому.

— Тепер йди, знайди собі інше місце. Я хочу подумати.
Трохи пізніше він вигукнув:

— Сюди!

До нього підійшла Дорказ і сіла поруч; диктофон був на-
поготові.

Він глянув на неї перед тим, як розпочати роботу.

— Дитинко, ти виглядаєш навіть щасливішою, ніж за-
вжди. Сяєш.

Дорказ мрійливо промовила:

— Я вирішила, що назву його Денніс¹.

Джубал кивнув.

— Підходить. Чудово пасує.

Значення дійсно підходило, навіть якщо вона заплутала-
ся з батьківством, подумав він.

— Настрій робочий?

— О, так! Самопочуття чудове.

— Починай. Стереоп'єса. Схематичний конспект. Робота
назва: «Марсіанин на ім'я Сміт». Початок: збільшені зобра-
ження Марса, слайд-шоу архівних світлин; потім — набли-
ження, зйомка декорації, схожої на приблизне місце посад-
ки «Посланиці». Космічний корабель, знятий із середньої
відстані. Відтворені за фотографіями фігури марсіан. Сцена
змінюється: інтер'єр космічного корабля. На хірургічному
столі лежить жінка; вона випрямилася на...

Розділ 39

Вирок щодо третьої планети від Сонця вже не викликав
сумнівів. Старійшини четвертої планети не володіли все-
знанням і по-своєму вони були такі ж провінційні, як і люди.
Грокаючи світ за своїми місцевими цінностями, навіть за
допомоги найвищої логіки, вони були впевнені, що з часом

---

¹ Це ім'я походить від слова «Діоніс».

зрозуміють невиліковну «неправильність» у зайнятих, неспокійних, сварливих людських істотах на третій планеті, — неправильність, яка вимагала б відсіювання, шойно вони це грокнуть, вшанують та зненавидять.

Але до того часу, як вони повільно почали це розуміти, виявилось, що дуже мало ймовірно те, що Старійшини насправді здатні знищити цю дивну, таку складну расу. Небезпека з її боку була до такої міри незначна, що ті, хто займався третьою планетою, вирішили не витратити на неї ні найменшої частки вічності.

Але тільки не Фостер.

— Дігбі!

Його помічник підняв погляд.

— Так, Фостере?

— Мене не буде кілька ер: маю спеціальне відрядження.

Хочу, щоб ти познайомився зі своїм новим директором, — Фостер повернувся й промовив: — Майкле, це Архангел Дігбі, твій помічник. Він знає, де що лежить у майстерні, і ти побачиш, як активно він допомагатиме тобі в усьому, що ти вирішиш зробити.

— О, ми знайдемо спільну мову, — запевнив його Архангел Майкл і звернувся до Дігбі: — Ми не зустрічалися раніше?

Дігбі відповів:

— Ні, не пам'ятаю. Звісно, після всіх цих перевтілень...

Він знизав плечима.

— Не важливо. Ти є Бог.

— Ти є Бог, — відповів Дігбі.

Фостер промовив:

— Облиште, будь ласка, формальності. Я залишаю вам купу роботи, і не думайте, що ви зможете виконувати її протягом цілої вічності. Звичайно ж, «Ти є Бог». Але хто — ні?

Він пішов, а Майк відсунув німб і став до роботи. Він бачив, як багато змін йому слід було втілити...

Зміст

Передмова	9
<i>Частина 1. Його заплямоване походження</i>	13
<i>Частина 2. Його безглуздий спадок</i>	120
<i>Частина 3. Його незвичайне навчання</i>	381
<i>Частина 4. Його скандальна кар'єра</i>	530
<i>Частина 5. Його щаслива доля</i>	619

Літературно-художнє видання

ГАЙНЛАЙН Роберт
Чужинець на чужій землі
Роман

Керівник проекту *З. О. Бакуменко*
Координатор проекту *Г. В. Сологуб*
Відповідальний за випуск *О. В. Стратілат*
Редактор *Б. М. Пінчевська*
Художній редактор *Т. О. Волошина*
Технічний редактор *І. О. Гнідая*
Коректор *М. Б. Рабінович*

Підписано до друку 10.08.2016. Формат 84x108/32.
Друк офсетний. Гарнітура «Newton». Ум. друк. арк. 37,8.
Наклад 10 000 пр. Зам. № 6265.

Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля»
Св. № ДК65 від 26.05.2000
61140, Харків-140, просп. Гагаріна, 20а
E-mail: cop@bookclub.ua

Віддруковано з готових діапозитивів
у друкарні «Фактор-Друк»
61030, м. Харків, вул. Саратовська, 51.
Тел.: + 3 8 057 717 53 57

1. Бахмут (Артемівськ), вул. Незалежності, 69 (ТЦ «Азов-Плаза», 2-й поверх), (0627) 44-90-99
2. Біла Церква, вул. Ярослава Мудрого, 5/13 (колишній універмаг «Дружба», 1-й поверх), (0456) 39-04-68
3. Билгород-Дністровський, вул. Московська, 16-А (ТЦ «Руга-Плаза», 2-й поверх), (04849) 6-07-26
4. Бердянськ, просп. Азовський, 35-А (ТЦ «DEL MAR», 1-й поверх), (06153) 3-48-40
5. Бориспіль, вул. Київський шлях, 10-В (ринок «Зоряний», місце 103), (06153) 3-48-40
6. Вінниця, вул. Паланіна, 1-А (ТЦ «Квартал», 2-й поверх), (0432) 50-88-06
7. Вознесенськ, вул. Синакова, 5-А, (05134) 3-20-19
8. Дніпроздержинськ, просп. Леніна, 57-А (ТЦ «Фуршет», 1-й поверх), (0569) 53-42-26
9. Дніпропетровськ, просп. Дмитра Яворницького, 105 (ТЦ «Сільпо», 2-й поверх), (056) 770-00-55
10. Дніпропетровськ, вул. Калинова, 9-А (ТЦ «Minada», 1-й поверх), (056) 760-33-30
11. Житомир, вул. Київська, 87 (ТЦ «Волак», 2-й поверх), (0412) 41-24-85
12. Запоріжжя, просп. Соборний, 58, (061) 787-63-86
13. Запоріжжя, просп. Металургів, 2-Ж (ТЦ «Рекордний», 0-й поверх), (061) 236-86-54
14. Івано-Франківськ, пл. Ринку, 1 (ТЦ «Галерея Н», 0-й поверх), (0342) 72-58-32
15. Ізмаїл, вул. Пушкіна, 47 (ТЦ «Електрон», 2-й поверх), (04841) 6-22-12
16. Ізюм, пл. Джона Ленона, 7, (05743) 3-14-72
17. Кам'янець-Подільський, вул. Данила Галицького, 11/3 (ТД «Максимум», 2-й поверх), (03849) 6-48-11
18. Київ, вул. Велика Васильківська, 72 (ТЦ «Олімпійський», 3-й поверх), (044) 590-25-76
19. Київ, вул. Райдужна, 15 (ТЦ «Фуршет», 0-й поверх), (044) 540-23-65
20. Київ, вул. Маршала Малиновського, 12-А (ТЦ «Метрополіс», 3-й поверх), (044) 500-62-73
21. Київ, вул. Лукашевича, 15-А (ТЦ «Європорт», 2-й поверх), (044) 461-94-82
22. Київ, вул. Драгоманова, 29 (ТЦ «Центрум», 1-й поверх), (044) 502-18-96
23. Київ, вул. Попудренка, 90/2 (ТЦ «Маяк», 3-й поверх), (044) 361-91-46
24. Кіровоград, пров. Центральний, 3/1 (ТЦ «Плаза», 1-й поверх), (0522) 35-20-55
25. Ковель, бульв. Лесі Українки, 18 (ТД «Бульвар», 2-й поверх), (03352) 5-21-40
26. Конотоп, вул. Конотопських дивізій, 24-А (ТЦ «Маяк», 2-й поверх), (05447) 6-36-77
27. Краматорськ, вул. Палацова, 23 (ТЦ «Прогрес», 2-й поверх), (0626) 48-97-87
28. Красноармійськ, вул. Свердлова, 148, (06239) 2-00-48
29. Кременчук, вул. Соборна, 15/42 (ТЦ «Мега», 2-й поверх), (0536) 72-97-65
30. Кривий Ріг, просп. Гагаріна, 4 (ТЦ «Плаза-2», 2-й поверх), (056) 409-81-09
31. Кривий Ріг, вул. Ватутіна, 39-А, (056) 409-60-75
32. Лисичанськ, просп. Перемоги, 117 (ТЦ «Лімон», 2-й поверх), (067) 570-61-62
33. Лубни, пл. Ярмакова, 30-А (ТЦ АТБ), (05361) 7-17-10
34. Луцьк, вул. Лесі Українки, 53 (ТЦ «Галерея Центр», цокольний поверх), (0332) 78-35-08
35. Львів, вул. Братів Рогатинців, 15, (032) 235-50-12
36. Львів, вул. Городоцька, 179 (ТЦ «Скряня», 2-й поверх), (032) 298-88-07
37. Маріуполь, просп. Металургів, 64 (ТЦ «Слизавета», 1-й поверх), (0629) 41-27-71
38. Мелітополь, просп. Богдана Хмельницького, 24 (ТЦ «Пасаж», 2-й поверх), (0619) 44-83-49
39. Миргород, вул. Гоголя, 147 (ТЦ «Мир», 1-й поверх), (05355) 5-06-08
40. Мукачеве, вул. Федорова, 6 (ТЦ ЦУМ)
41. Ніжин, вул. Шевченка, 11-А (ТЦ «Єрмес», 2-й поверх), (04631) 90-10-2
42. Миколаїв, вул. Потьомкінська, 63/2, (0512) 47-58-43
43. Нікополь, просп. Трубників, 14 (ТЦ ЦУМ, 1-й поверх), (05662) 2-50-03
44. Нова Каховка, вул. Паризької комуні, 13 (ТЦ «Центральний», колишній «Діятельний світ», 2-й поверх), (05549) 7-96-51
45. Новомосковськ, вул. Радянська, 34 (ТЦ «Сп-Центр», 2-й поверх), (0569) 69-65-79
46. Одеса, вул. Велика Арнаутська, 61, (048) 786-05-88
47. Одеса, вул. Краснова, 17 (орієнтир — пл. Юлбухіна), (048) 780-19-84
48. Одеса, просп. Добровольського, 99, (048) 755-04-40
49. Олександрія, просп. Леніна, 77 (ТЦ «Гранц-Плаза», 2-й поверх), (05235) 7-15-50
50. Павлоград, вул. Центральна, 84-А, (057) 752-65-92
51. Первомайськ, вул. Револуції, 34, (05161) 7-53-99
52. Покрова, вул. Жовтнева, 50, (0532) 60-60-40
53. Прилуки, вул. Київська, 138 (ТЦ «Фуршет», 2-й поверх), (04637) 3-29-00
54. Рівне, вул. Київська, 67-А (ТЦ «Арена», 2-й поверх), (0362) 64-26-37
55. Селидове, вул. Карла Маркса, 10 (Будинок побуту, 2-й поверх), (06237) 7-00-34
56. Слов'янськ, пл. Соборна, 3 (ТЦ «Фокстрот», 2-й поверх), (0626) 62-11-02
57. Суми, вул. Соборна, 42, (0542) 77-17-12
58. Тернопіль, вул. Перля, 3 (ТЦ «Novus», 2-й поверх), (0352) 43-12-76
59. Ужгород, вул. Минайська, 16-Г (ТЦ «Колізей», 2-й поверх), (0312) 67-22-29
60. Умань, вул. Шевченка, 23-А (ТЦ «Сті»), (047) 444-000-6
61. Фастов, вул. Івана Мазепи, 6 (ТЦ «Фуршет», 2-й поверх), (04565) 6-05-11
62. Харків, просп. Маршала Жукова, 3-А, (057) 392-03-43
63. Харків, просп. Гагаріна, 20-А (ТЦ «На Гагаріна», 2-й поверх), (057) 703-44-58
64. Харків, вул. Академіка Павлова, 144-Б (ТЦ «Космос», 3-й поверх), (057) 720-12-29
65. Харків, вул. Полтавський шлях, 144 (ТБЦ «Компас», 2-й поверх), (057) 720-10-33
66. Херсон, просп. Ушакова, 35-А (ТЦ «Адмірал», 2-й поверх), (0552) 46-00-66
67. Хмельницький, вул. Свободи, 73 (ТЦ «Фуршет», 3-й поверх), (0382) 72-66-51
68. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 26 (ТЦ «Сільпо», 3-й поверх), (0472) 54-04-47
69. Чернігів, просп. Перемоги, 103, (0462) 65-32-31
70. Чернівці, вул. Головна, 10, (0372) 58-72-44
71. Шостка, вул. Карла Маркса, 24 (у відділенні Приватбанку), (05449) 7-37-46

Замовляйте книжки будь-яким зручним способом

- за телефонами довідкової служби
(050) 113-93-93 (МТС); (093) 170-03-93 (life);
(067) 332-93-93 (Київстар); (057) 783-88-88
- на сайті Клубу: www.bookclub.ua

Надсилається безоплатний каталог

**Запрошуємо авторів, перекладачів,
художників, редакторів до співпраці**

e-mail: publish@bookclub.ua

Для гуртових клієнтів

Харків

тел./факс +38(057)703-44-57
e-mail: trade@bookclub.ua
www.trade.bookclub.ua

Київ

тел./факс +38(067)575-27-55
e-mail: kyiv@bookclub.ua

Одеса

тел./факс +38(067)572-44-28
e-mail: odessa@bookclub.ua

Роберт Гайнлайн — володар престижних премій «Г'юго» та «Неб'юла». Його, Артура Кларка й Айзека Азімова називають великою трійкою письменників-фантастів. «Чужинець на чужій землі» — один з найвідоміших і найбільш суперечливих романів Гайнлайна. Твір, який автор писав близько десяти років, став найправдивішою і найреалістичнішою фантастикою, культовою книжкою 1960-х років, а також одним з небагатьох фантастичних романів, внесених Бібліотекою Конгресу США до списку книжок, що сформували Америку. Історія «космічного Мауглі» й досі змушує читача по-новому, з відстані іншої планети поглянути на Землю й людей, які її населяють.

Хлопчик Майк, народжений під час першої земної експедиції на Марс, залишився єдиною людиною на чужій планеті і виріс, не маючи найменшого уявлення про життя на рідній Землі. Вихований марсіанами, що не мають статі й живуть, цілком підкоряючись законам виживання роду, керованого духами померлих старійшин, він повернувся на блакитну планету через двадцять довгих років — найбагатшою і найвпливовішою людиною. Він став для влади найнебезпечнішим.

За допомогою друзів Майк тікає із закритої лікарні, аби в маєтку генія-сибарита дізнатися, що таке кохання і яку владу можуть дати гроші, — і бути шокованим людською мораллю й філософією. Проте у спадок з Марсу він привіз не тільки багатство і власну релігію, а й надзвичайні здібності, які зроблять його месією на недобрій рідній планеті...

